1—5

TITI FLAUI
CLEMENTIS ALEXANDRINI
OPERA OMNIA.

RECOGNOUIT

REINHOLDUS KLOTZ.

VOL. III.

CONTINENS STROMATORUM LIBROS V — VIII.
LIBELLUM QUIS DIUES SALUETUR.

LIPSIAE
SUMPTIBUS E. B. SCHWICKERTI.
1832.

BIBLIOTHECA SACRA

PATRUM ECCLESIAE GRAECORUM.

PARS III.

TITI FLAUI
CLEMENTIS ALEXANDRINI
OPERUM OMNIUM

TOM. III.

LIPSIAE

SUMPTIBUS E. B. SCHWICKERTI.

1832.

79—83.). C. XIII. ex philosophorum opinione dei cognitionem donum esse diuinitus datum et ab iis praecipue peti oportere, qui diuino afflatu dignati sint (§. 84—89.). C. XIV. Graecos ex Hebraeorum libris decreta sua mutuatos esse (§. 90—142.).

Cap. I.

§. 1. *Περὶ μὲν τοῦ γνωστικοῦ τοσαῦτα ὡς ἐν ἐπιδρομῇ, χωρῶμεν δὲ ἤδη ἐπὶ τὰ ἑξῆς καὶ δὴ τὴν πίστιν αὖθις διαθρητέον· εἰσὶ γάρ οἱ τὴν [μὲν] πίστιν ἡμῶν περὶ τοῦ υἱοῦ, τὴν δὲ γνῶσιν περὶ τοῦ πνεύματος εἶναι διαστέλλοντες. λέληθεν δὲ αὐτοὺς, ὅτι πιστεῦσαι μὲν ἀληθῶς τῷ υἱῷ δεῖ, ὅτι τε υἱὸς καὶ ὅτι ἦλθεν καὶ πῶς καὶ διὰ τί καὶ περὶ τοῦ πάθους· γνῶναι δὲ ἀνάγκη, τίς ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ἤδη δὲ οὔτε ἡ γνῶσις ἄνευ πίστεως οὔθ᾽ ἡ πίστις ἄνευ γνώσεως. οὐ μὴν οὐδὲ ὁ πατὴρ ἄνευ υἱοῦ, ἅμα γὰρ τῷ πατὴρ υἱοῦ πατὴρ, υἱὸς δὲ περὶ πατρὸς ἀληθὴς διδάσκαλος. καὶ ἵνα τις πιστεύσῃ τῷ υἱῷ, γνῶναι δεῖ τὸν πατέρα πρὸς ὃν καὶ ὁ υἱός. αὖθίς τε ἵνα τὸν πατέρα ἐπίγνωμεν· πιστεῦσαι δεῖ τῷ υἱῷ, ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς διδάσκει, ἐκ πίστεως γὰρ εἰς γνῶσιν διὰ υἱοῦ πατὴρ, γνῶσις δὲ υἱοῦ καὶ* P. *πατρὸς ἡ κατὰ τὸν κανόνα τὸν γνωστικὸν τὸν τῷ* 644. *ὄντι γνωστικὸν ἐπιβολή καὶ διάληψίς ἐστιν ἀληθείας* Pott. *διὰ τῆς ἀληθείας. ἡμεῖς ἄρα ἐσμὲν οἱ ἐν τῷ ἀπιστουμένῳ πιστοὶ καὶ οἱ ἐν τῷ ἀγνώστῳ γνωστικοί· τουτέστιν ἐν τῷ πᾶσιν ἀγνοουμένῳ καὶ ἀπιστουμένῳ, ὀλίγοις δὲ πιστευομένῳ τε καὶ γινωσκομένῳ γνωστικοί· γνωστικοὶ δὲ οὐ λόγῳ ἔργα ἀπογραφόμενοι, ἀλλ᾽ αὐτῇ τῇ θεωρίᾳ.*

§. 2. *Μακάριος ὁ λέγων εἰς ὦτα ἀκουόντων, πίστις δὲ ὦτα ψυχῆς, καὶ ταύτην αἰνίσσεται τὴν πίστιν ὁ κύριος λέγων· „ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω“* *),

---

*) Matth. 11, 15.

ἵνα δὴ πιστεύσας συνῇ ἃ λέγει ὡς λέγει. ἀλλά τι καὶ Ὅμηρος ὁ ποιητῶν πρεσβύτατος ἐπὶ τοῦ αἰσθάνεσθαι τῷ ἀκούειν ἰδικῶς ἀντὶ γενικοῦ χρησάμενος,

μάλιστα δέ τ' ἔκλυον αὐτοὶ *)

γράφει· τὸ γὰρ ὅλον ἡ συνῳδία καὶ ἡ συμφωνία τῆς ἀμφοῖν πίστεως εἰς ἓν πέρας καταγίνεται τὴν σωτηρίαν. μάρτυς ἡμῖν νημερτὴς ὁ ἀπόστολος λέγων· „ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς· τοῦτο δέ ἐστι συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ" **). καὶ πάλιν ὑποβὰς ἐπάγει· „δικαιοσύνη δὲ θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν" ***). φαίνεται οὖν ὁ ἀπόστολος διττὴν καταγγέλλων πίστιν, μᾶλλον δὲ μίαν αὔξησιν καὶ τελείωσιν ἐπιδεχομένην. ἡ μὲν γὰρ κοινὴ πίστις καθάπερ θεμέλιος ὑπόκειται. τοῖς γοῦν θεραπευθῆναι ποθοῦσιν ὁ κύριος πιστῶς κινουμένοις ἐπέλεγεν· „ἡ πίστις σου σέσωκέν σε" †)· ἡ δὲ ἐξαιρέτως ἐποικοδομουμένη συντελειοῦται τῷ πιστῷ καὶ συναπαρτίζεται αὖ τῇ ἐκ μαθήσεως περιγινομένῃ καὶ τοῦ λόγου τὰς ἐντολὰς ἐπιτελεῖν, ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι ἐφ' ὧν τὴν πίστιν ὄρη μετατιθέναι καὶ δένδρα μεταφυτεύειν δύνασθαι ††) εἴρηται.

§. 3. Ὅθεν αἰσθόμενοι τοῦ μεγαλείου τῆς δυνάμεως ἠξίουν προστιθέναι αὐτοῖς πίστιν τὴν ὡς „κόκκον σινάπεως" †††) ἐπιδάκνουσαν ὠφελίμως τὴν ψυχὴν καὶ ἐν αὐτῇ αὔξουσαν μεγαλωστὶ, ὡς ἐπαναπαύεσθαι αὐτῇ τοὺς περὶ τῶν μεταρσίων λόγους. εἰ γὰρ φύσει τις τὸν θεὸν ἐπίσταται, ὡς Βασιλείδης οἴεται, τὴν νόησιν τὴν ἐξαίρετον πίστιν ἅμα καὶ βασιλείαν καὶ καλῶν κτίσιν οὐσίας ἀξίαν τοῦ P. 645. Pott.

*) Homer. Odyss. ζ. v. 185. **) Rom. 1, 11 sq. ***) Ibid. v. 17. †) Matth. 9, 22. ††) Cf. Matth. 17, 20. Luc. 17, 6. 1 Corinth. 13, 2. †††) Luc. 13, 18.

ποιήσαντος πλησίον ὑπάρχειν αὐτὴν ἑρμηνεύων οὐσίαν, ἀλλ' οὐκ ἐξουσίαν καὶ φύσιν καὶ ὑπόστασιν κτίσεως ἀνυπερθέτου κάλλος ἀδιόριστον, οὐχὶ δὲ ψυχῆς αὐτεξουσίου λογικὴν συγκατάθεσιν λέγει τὴν πίστιν. παρέλκουσι τοίνυν αἱ ἐντολαὶ αἵ τε κατὰ τὴν παλαιὰν αἵ τε κατὰ τὴν νέαν διαθήκην φύσει σωζομένου, ὡς Οὐαλεντῖνος βούλεται, τινὸς καὶ φύσει πιστοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ ὄντος, ὡς Βασιλείδης νομίζει. ἦν δ' ἂν καὶ δίχα τῆς τοῦ σωτῆρος παρουσίας χρόνῳ ποτὲ ἀναλάμψαι δύνασθαι τὴν φύσιν. εἰ δὲ ἀναγκαίαν τὴν ἐπιδημίαν τοῦ κυρίου φήσαιεν, οἴχεται αὐτοῖς τὰ τῆς φύσεως ἰδιώματα μαθήσει καὶ καθάρσει καὶ τῇ τῶν ἔργων εὐποιίᾳ, ἀλλ' οὐ φύσει σωζομένης τῆς ἐκλογῆς.

§. 4. Ὁ γοῦν Ἀβραὰμ δι' ἀκοῆς πιστεύσας τῇ φωνῇ τῇ ὑπὸ τὴν δρῦν τὴν ἐν Μαμβρῇ ἐπαγγειλαμένῃ· „σοὶ δίδωμι τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματί σου" *), ἤτοι ἐκλεκτὸς ἦν ἢ οὔ. ἀλλ' εἰ μὲν οὐκ ἦν, πῶς εὐθέως ἐπίστευσεν οἷον φυσικῶς; εἰ δὲ ἦν ἐκλεκτὸς, λέλυται αὐτοῖς ἡ ὑπόθεσις εὑρισκομένης καὶ πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας ἐκλογῆς καὶ δὴ καὶ σωζομένης· „ἐλογίσθη γὰρ αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην" **). ἐὰν γάρ τις τολμήσας λέγῃ Μαρκίωνι ἑπόμενος τὸν δημιουργὸν σώζειν τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύσαντα καὶ πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας ἐκλογῆς καὶ δὴ καὶ σωζομένης τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σωτηρίαν, παρευδοκιμηθήσεται αὐτῷ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ δύναμις ὀψὲ καὶ μετὰ τὸν ὑπ' αὐτῶν εὐφημούμενον δημιουργὸν ἐπιβαλλομένη σώζειν καὶ αὐτὴ ἤτοι μαθήσει ἢ καὶ μιμήσει τούτου. ἀλλὰ κἂν οὕτως ἔχων σώζῃ κατ' αὐτοὺς ὁ ἀγαθὸς οὔτε τοὺς ἰδίους οὔτε μετὰ τῆς γνώμης τοῦ πεποιηκότος τὴν κτίσιν, ἐπιχειρεῖ τὴν σωτηρίαν, βίᾳ δὲ ἢ δόλῳ. καὶ πῶς ἔτι

*) Genes. 17, 8. **) Ibid. 15, 6. Rom. 4, 3.

ἀγαθὸς ὁ οὕτως καὶ ὕστερος; εἰ δὲ ὁ τόπος διαφέρει καὶ ἡ μονὴ τοῦ παντοκράτορος λείπεται ἀπὸ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ μονῆς, ἀλλ' ἥ τοῦ σώζοντος βούλησις οὐκ ἀπολείπεται τοῦ ἀγαθοῦ ἥ γε προκατάρξασα.

P. §. 5. Ἀνόητοι ἄρα οἱ ἄπιστοι ἐκ τῶν προδιη-
234. νυσμένων ἡμῖν δείκνυνται· „αἱ γὰρ τρίβοι αὐτῶν
Sylb. διεστραμμέναι καὶ οὐκ ἴσασιν εἰρήνην" *) φησὶν ὁ P.
προφήτης· τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις 646.
παραιτεῖσθαι ὁ θεσπέσιος παρῄνεσε Παῦλος, ὅτι Pott.
γεννῶσι μάχας **)· ὅ τε Αἰσχύλος κέκραγε·

τὰ μηδὲν ὠφελοῦντα μὴ πόνει μάτην.

τὴν μὲν γὰρ μετὰ πίστεως συνιοῦσαν ζήτησιν ἐποικοδομοῦσαν τῷ θεμελίῳ τῆς πίστεως τὴν μεγαλοπρεπῆ τῆς ἀληθείας γνῶσιν ἀρίστην ἴσμεν. ἴσμεν δὲ ὡς ἄρα οὔτε τὰ φανερὰ ζητεῖται, οἷον εἰ ἡμέρα ἐστὶν ἡμέρας οὔσης, οὔτε τὰ ἄδηλα καὶ οὐδέ ποτε γενησόμενα φανερὰ, ὡς τὸ εἰ ἄρτιοί εἰσιν οἱ ἀστέρες ἢ περιττοὶ, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἀντιστρέφοντα· ἀντιστρέφει δὲ ἃ καὶ τοῖς τὸν ἐναντίον χειρίζουσι λόγον, ἐπ' ἴσης ἐστὶν εἰπεῖν, ὡς τὸ εἰ ζῶον τὸ κατὰ γαστρὸς ἢ οὐ ζῶον. τέταρτός ἐστι τρόπος, ὅταν ἐκ θατέρου τούτων μέρους ἀναντίρρητον καὶ ἄλυτον ἐνθύμημα προτείνηται. εἰ τοίνυν ἡ τοῦ ζητεῖν αἰτία κατὰ πάντας τοὺς τρόπους ἀναιρεῖται, πίστις ἐμπεδοῦται· προτείνομεν γὰρ αὐτοῖς τὸ ἀναντίρρητον ἐκεῖνο, ὃ ὁ θεός ἐστιν ὁ λέγων καὶ περὶ ἑνὸς ἑκάστου ὧν ἐπιζητῶ, παριστὰς ἐγγράφως.

§. 6. Τίς οὖν ἔτι ἄθεος ἀπιστεῖν θεῷ καὶ τὰς ἀποδείξεις ὡς παρὰ ἀνθρώπων ἀπαιτεῖν τοῦ θεοῦ; πάλιν τῶν ζητημάτων ἃ μὲν αἰσθήσεως δεῖται, οἷον ἐὰν ζητῇ τις εἰ τὸ πῦρ θερμὸν ἢ ἡ χιὼν λευκή· τινὰ δὲ νουθεσίας καὶ ἐπιπλήξεως, ὡς φησιν Ἀρι-

---

*) Iesai. 59, 8. **) Cf. 2 Timoth. 2, 23.

στοτέλης, ὡς τὸ ἐρώτημα ἐκεῖνο, εἰ χρὴ γονεῖς τιμᾶν. ἔστιν δὲ ἃ καὶ κολάσεως ἄξια, ὁποῖόν ἐστι τὸ αἰτεῖν ἀποδείξεις, εἰ πρόνοιά ἐστι. προνοίας τοίνυν οὔσης μὴ κατὰ πρόνοιαν γεγονέναι πᾶσαν τήν τε προφητείαν καὶ τὴν περὶ τὸν σωτῆρα οἰκονομίαν ἡγεῖσθαι ἀνόσιον, καὶ ἴσως οὐδὲ χρὴ τὰ τοιαῦτα πειρᾶσθαι ἀποδεικνύναι φανερᾶς οὔσης τῆς θείας προνοίας ἔκ τε τῆς ὄψεως τῶν ὁρωμένων πάντων τεχνικῶν καὶ σοφῶν ποιημάτων, καὶ τῶν μὲν τάξει γινομένων, τῶν δὲ τάξει φανερουμένων· ὁ δὲ μεταδοὺς ἡμῖν τοῦ εἶναί τε καὶ ζῆν μεταδέδωκεν καὶ τοῦ λόγου λογικῶς τε ἅμα καὶ εὖ ζῆν ἐθέλων ἡμᾶς, ὁ γὰρ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων λόγος οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ προφορικὸς, σοφία δὲ καὶ χρηστότης φανερωτάτη τοῦ θεοῦ, δύναμίς τε αὖ παγκρατὴς καὶ τῷ ὄντι P. 647. Pott. θεία, οὐδὲ τοῖς μὴ ὁμολογοῦσιν ἀκατανόητος, θέλημα παντοκρατορικόν.

§. 7. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν ἄπιστοι, οἱ δὲ ἐριστικοὶ, οὐ πάντες τυγχάνουσι τῆς τελειότητος τοῦ ἀγαθοῦ. οὔτε γὰρ ἄνευ προαιρέσεως τυχεῖν οἷόν τε, οὐ μὴν οὐδὲ τὸ πᾶν ἐπὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἡμετέρᾳ κεῖται, οἷον τὸ ἀποβησόμενον. „χάριτι γὰρ σωζόμεθα" *)· οὐκ ἄνευ μέντοι τῶν καλῶν ἔργων, ἀλλὰ δεῖ μὲν πεφυκότας πρὸς τὸ ἀγαθὸν σπουδήν τινα περιποιήσασθαι πρὸς αὐτὸ, δεῖ δὲ καὶ τὴν γνώμην ὑγιῆ κεκτῆσθαι τὴν ἀμετανόητον πρὸς τὴν θήραν τοῦ καλοῦ, πρὸς ὅπερ μάλιστα τῆς θείας χρῄζομεν χάριτος, διδασκαλίας τε ὀρθῆς καὶ εὐπαθείας ἁγνῆς καὶ τῆς τοῦ πατρὸς πρὸς αὐτὸν ὁλκῆς, ἐνδεδεμένοι γὰρ τῷ γεώδει σώματι τῶν μὲν αἰσθητῶν διὰ σώματος ἀντιλαμβανόμεθα, τῶν δὲ νοητῶν δι᾽ αὐτῆς τῆς λογικῆς ἐφαπτόμεθα δυνάμεως. ἐὰν δέ τις αἰσθητῶς τὰ πάντα καταλήψεσθαι προσδοκήσῃ, πόῤῥωθεν τῆς ἀληθείας

*) Ephes. 2, 5.

πέπτωκεν. πνευματικῶς γοῦν ὁ ἀπόστολος ἐπὶ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ γράφει· „βλέπομεν γὰρ νῦν ὡς δι᾽ ἐσόπτρου, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον" *). ὀλίγοις γὰρ ἡ τῆς ἀληθείας θέα δέδοται. λέγει γοῦν καὶ Πλάτων ἐν τῇ Ἐπινομίδι· ʽοὔ φημι δυνατὸν εἶναι πᾶσιν ἀνθρώποις μακαρίοις τε καὶ εὐδαίμοσι γίνεσθαι πλὴν ὀλίγων· μέχριπερ ἂν ζῶμεν, τοῦτο διορίζομαι, καλὴ δὲ ἐλπὶς τελευτήσαντι τυχεῖν ἁπάντων.ʼ τὰ ἴσα τούτοις βούλεται τὰ παρὰ Μωϋσεῖ· „οὐδεὶς ὄψεταί μου τὸ πρόσωπον καὶ ζήσεται" **)· δῆλον γὰρ μηδένα ποτὲ δύνασθαι παρὰ τὸν τῆς ζωῆς χρόνον τὸν θεὸν ἐναργῶς καταλαβέσθαι· „οἱ καθαροὶ δὲ τῇ καρδίᾳ τὸν θεὸν ὄψονται" ***), ἐπὰν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀφίκωνται τελείωσιν. ἐπεὶ γὰρ ἠσθένει πρὸς κατάληψιν τῶν ὄντων ἡ ψυχὴ, θείου διδασκάλου ἐδεήθημεν· καταπέμπεται ὁ σωτὴρ τῆς ἀγαθοῦ κτήσεως διδάσκαλός τε καὶ χορηγὸς, τὸ ἀπόρρητον τῆς μεγάλης προνοίας ἅγιον γνώρισμα.

§. 8. „Ποῦ τοίνυν γραμματεὺς, ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου" †); φησί. καὶ πάλιν· „ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω" ††), τῶν δοκησισόφων καὶ ἐριστικῶν τούτων δηλονότι. παγκάλως γοῦν Ἱερεμίας φησί· „τάδε λέγει κύριος· στῆτε ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς P. καὶ ἐρωτήσατε τρίβους αἰωνίας, ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς 648. ἡ ἀγαθὴ, καὶ βαδίσατε ἐν αὐτῇ καὶ εὑρήσετε ἁγνι- Pott. σμὸν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν" †††). „ἐρωτήσατε", φησὶ, καὶ πύθεσθε παρὰ τῶν εἰδότων ἀφιλονείκως καὶ ἀδηρίτως. μαθόντες δὲ ἄρα τῆς ἀληθείας τὴν ὁδὸν εὐθεῖαν βαδίζωμεν ἀμεταστρεπτὶ, ἄχρις ἂν περιτύχωμεν τῷ ποθουμένῳ. εἰκότως ἄρα ὁ μὲν βασιλεὺς

---

*) 1 Corinth. 13, 12. **) Exod. 33, 20. ***) Matth. 5, 8.) † 1 Corinth. 1, 20. ††) Ibid. v. 19. Iesai. 29, 14. †††) Ierem. 5, 16.

Ῥωμαίων — Νουμᾶς ὄνομα αὐτῷ — Πυθαγόρειος ὢν πρῶτος ἀνθρώπων ἁπάντων πίστεως καὶ εἰρήνης ἱερὸν ἱδρύσατο. „τῷ δὲ Ἀβραὰμ πιστεύσαντι δικαιοσύνη ἐλογίσθη" *). οὗτος τὴν μετάρσιον τῶν κατὰ τὸν ἀέρα συμβαινόντων καὶ τὴν μετέωρον τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν κινουμένων φιλοσοφίαν μετιὼν Ἀβρὰμ ἐκαλεῖτο, ὃ μεθερμηνεύεται „πατὴρ μετέωρος", ὕστερον δὲ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εἴτε τὸν υἱὸν ἐν τῷ πνεύματι ἰδὼν ὥς ἐξηγοῦνταί τινες εἴτε ἄγγελον ἔνδοξον εἴτε καὶ ἄλλως
P. ἐπιγνοὺς θεὸν κρείττονα τῆς ποιήσεως καὶ πάσης
235. τῆς ἐν αὐτῇ τάξεως προσλαμβάνει τὸ ἄλφα, τὴν
Sylb. γνῶσιν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ καὶ λέγεται Ἀβραάμ, ἀντὶ φυσιολόγου σοφὸς καὶ φιλόθεος γενόμενος. ἑρμηνεύεται μὲν γὰρ πατὴρ ἐκλεκτὸς ἠχοῦς, ἠχεῖ μὲν γὰρ ὁ γεγωνὸς λόγος, πατὴρ δὲ τούτου ὁ νοῦς, ἐξειλεγμένος δὲ ὁ τοῦ σπουδαίου νοῦς.

§. 9. Καί μοι σφόδρα ἐπαινεῖν ἔπεισι τὸν Ἀκραγαντῖνον ποιητὴν ἐξυμνοῦντα τὴν πίστιν ὧδέ πως·

ὦ φίλοι, οἶδα μὲν οὖν, ἔτ' ἀληθείη παρὰ μύθοις, P.
οὓς ἐγὼ ἐξερέω· μάλα δ' ἀργαλέη γε τέτυκται 649.
ἀνδράσι καὶ δύσζηλος ἐπὶ φρένα πίστιος ὁρμή. Pott.

διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος παρακαλεῖ, „ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων" τῶν πείθειν ἐπαγγελλομένων, „ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ" **), τῇ μόνῃ καὶ ἄνευ τῶν ἀποδείξεων διὰ ψιλῆς τῆς πίστεως σώζειν δυναμένῃ. ‚δοκεόντων γὰρ ὁ δοκιμώτατος γινώσκει φυλάσσειν· καὶ μέντοι καὶ δίκη καταλήψεται ψευδῶν τέκτονας καὶ μάρτυρας', ὁ Ἐφέσιός φησιν. οἶδεν γὰρ καὶ οὗτος ἐκ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας μαθὼν τὴν διὰ πυρὸς κάθαρσιν τῶν

---

*) Rom. 4, 3. 5. 9. 22. **) 1 Corinth. 2, 5.

κακῶς βεβιωκότων, ἣν ὕστερον ἐκπύρωσιν ἐκάλεσαν οἱ Στωικοὶ, καθ᾽ ὃν καὶ τὸν ἰδίως ποιὸν ἀναστήσεσθαι δογματίζουσι, τοῦτ᾽ ἐκεῖνο τὴν ἀνάστασιν περιέποντες. ὁ δὲ Πλάτων τὴν γῆν χρόνοις τισὶ διὰ πυρὸς καθαίρεσθαι καὶ ὕδατος ὧδέ πώς φησι· „πολλαὶ κατὰ πολλὰ φθοραὶ γεγόνασιν ἀνθρώπων καὶ P. ἔσονται, πυρὶ μὲν καὶ ὕδατι μέγισται, μυρίοις δὲ καὶ 650. ἄλλοις ἕτεραι βραχύτεραι". καὶ μετ᾽ ὀλίγα ἐπιφέρει· Pott. „τὸ δ᾽ ἀληθὲς, ἔστι τῶν περὶ γῆν καὶ κατ᾽ οὐρανὸν ἰόντων παράλλαξις καὶ διὰ μακρῶν χρόνων γιγνομένη τῶν ἐπὶ γῆς πυρὶ πολλῷ φθορά". ἔπειτα περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐποίσει· „ὅταν δ᾽ αὖ [οἱ] θεοὶ γῆν ὕδασι καθαίροντες κατακλύζωσιν, οἱ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι διασώζονται, βουκόλοι νομεῖς, [τε], οἱ δ᾽ ἐν ταῖς παρ᾽ ὑμῖν πόλεσιν εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ τῶν ποταμῶν φέρονται".

§. 10. Παρεστήσαμεν δ᾽ ἐν τῷ πρώτῳ στρωματεῖ κλέπτας λέγεσθαι τοὺς τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφους παρὰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων οὐκ εὐχαρίστως εἰληφότας. οἷς δὴ κἀκεῖνα προσθήσομεν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐκεῖνοι οἱ τὸν ἄνω κλῆρον εἰληχότες κατολισθήσαντες εἰς ἡδονὰς ἐξεῖπον τὰ ἀπόρρητα ταῖς γυναιξὶν, ὅσα τε εἰς γνῶσιν αὐτῶν ἀφῖκτο κρυπτόντων τῶν ἄλλων ἀγγέλων, μᾶλλον δὲ τηρούντων εἰς τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν. ἐκεῖθεν ἡ τῆς προνοίας διδασκαλία ἐρρύη καὶ ἡ τῶν μετεώρων ἀποκάλυψις. τῆς προφητείας δὲ ἤδη εἰς τοὺς τῶν Ἑλλήνων διαδοθείσης ἡ δογματικὴ πραγματεία τοῖς φιλοσόφοις, πὴ μὲν ἀληθὴς κατὰ στοχὸν ἐπιβαλλομένοις, πὴ δὲ πεπλανημένη τὸ ἐπικεκρυμμένον τῆς προφητικῆς ἀλληγορίας μὴ συνιέντων γέγονεν, ὃ καὶ παρασημήνασθαι πρόκειται διὰ βραχέων ἐπιδραμοῦσι τὰ κατεπείγοντα.

§. 11. Τὴν πίστιν τοίνυν οὐκ ἀργὴν καὶ μόνην, ἀλλὰ σὺν ζητήσει δεῖν προφαίνειν φαμέν. οὐ

γὰρ τοῦτο λέγω μηδ᾽ ὅλως ζητεῖν· ζήτει γάρ, καὶ εὑρήσεις λέγει *).

τὸ δὲ ζητούμενον
ἁλωτόν· ἐκφεύγει δὲ τἀμελούμενον·

κατὰ τὸν Σοφοκλέα. τὰ δ᾽ ὅμοια καὶ Μένανδρος ὁ κωμικὸς λέγει·

πάντα τὰ ζητούμενα
δεῖσθαι μερίμνης φασὶν οἱ σοφώτατοι.

ἀλλὰ τὸ μὲν διορατικὸν τῆς ψυχῆς ἀποτείνειν πρὸς τὴν εὕρεσιν χρὴ καὶ τὰ ἐμποδὼν διακαθαίρειν, φιλονεικίαν τε αὖ καὶ φθόνον καὶ τὴν ἔριν αὐτὴν τὴν κάκιστα ἐξ ἀνθρώπων ὀλουμένην ἀπορρῖψαι τέλεον. παγκάλως γὰρ ὁ Φλιάσιος Τίμων γράφει·

φοιτᾷ δὲ βροτολοιγὸς ἔρις κενεὸν λελακυῖα, P.
νείκης ἀνδροφόνοιο κασιγνήτη καὶ ἔριθος, 651.
ἥτ᾽ ἀλαὴ περὶ πάντα κυλίνδεται· αὐτὰρ ἔπειτα Pott.
ἔς τε βροτοὺς στήριξε κάρη καὶ ἐς ἐλπίδα βάλλει.

ἔπειτα ὀλίγον ὑποβὰς ἐπιφέρει·

τίς γὰρ τούσδ᾽ ὀλοῇ ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι;
Ἠχοῦς σύνδρομος ὄχλος· ὃ γὰρ σιγῶσι χολωθεὶς
Νοῦσον ἐπ᾽ ἀνέρας ὦρσε λάλην, ὀλέκοντο δὲ πολλοί·

περὶ ψευδαποφάσκοντος λόγου καὶ κερατίνου, διαλεληθότος τε αὖ καὶ κροκοδειλίνου, σωρίτου τε ἔτι καὶ ἐγκεκαλυμμένου, περί τε ἀμφιβολιῶν καὶ σοφισμάτων.

§. 12. Τὸ δὲ ἄρα ζητεῖν περὶ θεοῦ, ἂν μὴ εἰς ἔριν, ἀλλὰ εἰς εὕρεσιν τείνῃ, σωτήριόν ἐστι. γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Δαβίδ· „φάγονται πένητες καὶ ἐμπλησθήσονται καὶ αἰνέσουσι κύριον οἱ ἐκζητοῦντες αὐτόν· ζήσεται ἡ καρδία αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος" **). οἱ γὰρ ζητοῦντες κατὰ τὴν ζήτησιν τὴν ἀληθῆ αἰνοῦντες κύριον ἐμπλησθήσονται τῆς δόσεως τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ, τουτέστι τῆς γνώσεως, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ αὐτῶν, καρδία γὰρ ἡ ψυχὴ ἀλ-

*) Cf. Matth. 7, 7. Luc. 11, 9. **) Psalm. 22, 26.

λῃγορεῖται ἡ τὴν ζωὴν χορηγήσασα, ὅτι δι' υἱοῦ ὁ P.
πατὴρ γνωρίζεται. οὐδὲ μὴν πᾶσιν ἀνέδην τοῖς 652.
λέγουσί τε καὶ γράφουσιν ἔκδοτα τὰ ὦτα παρέχειν Pott.
χρὴ, ἐπεὶ καὶ αἱ κύλικες πρὸς πολλῶν λαμβανόμεναι
τῶν ὤτων καταρυπανθεῖσαι ἀποβάλλουσι μὲν τὰ
ὦτα, πρὸς δὲ τούτοις ἀποπίπτουσαι κατάγνυνται καὶ
αὐταί. τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον καὶ οἱ ταῖς πολλαῖς
φλυαρίαις καταρυπάναντες τὴν ἁγνὴν τῆς πίστεως
ἀκοὴν τέλος ἤδη ἐκκωφούμενοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀ-
χρεῖοί τε γίγνονται καὶ εἰς γῆν ἀποπίπτουσιν.

§. 13. Οὔκουν εἰκῇ τοῖς παιδίοις παρακελευόμεθα τῶν ὤτων λαμβανομένοις φιλεῖν τοὺς προσήκοντας, τοῦτο δήπου αἰνιττόμενοι δι' ἀκοῆς ἐγγίγνεσθαι τῆς ἀγάπης τὴν συναίσθησιν, „ἀγάπη δὲ ὁ
P. θεὸς" *) ὁ τοῖς ἀγαπῶσι γνωστός. ὡς „πιστὸς ὁ
236. θεὸς" **) ὁ τοῖς πιστοῖς παραδιδόμενος διὰ τῆς
Sylb. μαθήσεως. καὶ χρὴ ἐξοικειοῦσθαι ἡμᾶς αὐτῷ δι' ἀγάπης τῆς θείας, ἵνα δὴ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ θεωρῶμεν κατακούοντες τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας ἀδόλως καὶ καθαρῶς δίκην τῶν πειθομένων ἡμῖν παίδων. καὶ τοῦτο ἦν ὃ ᾐνίξατο ὅστις ἄρα ἦν ἐκεῖνος ὁ ἐπιγράψας τῇ εἰσόδῳ τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ νεῶ·

ἁγνὸν χρὴ νηοῖο θυώδεος ἐντὸς ἰόντα
ἔμμεναι, ἁγνείη δ' ἐστὶ φρονεῖν ὅσια.

„κἂν μὴ γένησθε ὡς τὰ παιδία ταῦτα, οὐκ εἰσελεύσεσθε", φησὶν, „εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν" ***), ἐνταῦθα γὰρ ὁ νεὼς τοῦ θεοῦ, τρισὶν ἡδρασμένος θεμελίοις, πίστει, ἐλπίδι, ἀγάπῃ, φαίνεται.

Cap. II.

§. 14. Περὶ μὲν οὖν πίστεως ἱκανὰ μαρτύρια τῶν παρ' Ἕλλησι γραφῶν παρατεθείμεθα, ὡς δὲ

---

*) 1) Ioann. 4, 16. **) 1 Corinth. 1, 9. 10, 13. ***) Matth. 18, 3.

μὴ ἐπιμήκιστον παρεξίωμεν καὶ περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης πλεῖστα φιλοτιμούμενοι συναγαγεῖν ἀπόχρη μόνα ταῦτα εἰπεῖν, ὡς ἐν τῷ Κρίτωνι ὁ Σωκράτης πρὸ τοῦ ζῆν τὸ εὖ ζῆν καὶ τεθνάναι τιθέμενος ἐλπίδα τινὰ ἑτέρου βίου μετὰ τὴν τελευτὴν ἔχειν οἴεται. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ Φαίδρῳ αὐτὴν καθ' αὑτὴν γενομένην τὴν ψυχὴν λέγων μόνην δύνασθαι τῆς ἀληθινῆς σοφίας καὶ κρείττονος τῆς ἀνθρωπίνης P. δυνάμεως μεταλαβεῖν, ὅταν αὐτὴν ὁ ἐνθένδε ἔρως 653. εἰς οὐρανὸν πτερώσῃ διὰ τῆς φιλοσόφου ἀγάπης εἰς Pott. τὸ τῆς ἐλπίδος τέλος ἀφικομένην, φησὶν ἄλλου βίου ἀιδίου ἀρχὴν λαμβάνειν.

§. 15. Ἐν δὲ τῷ συμποσίῳ πᾶσι μὲν ἔρωτα φυσικὸν ἐγκεκρᾶσθαι λέγει τῆς τοῦ ὁμοίου γενέσεως, καὶ τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἀνθρώπων μόνον, τῷ δὲ σπουδαίῳ τοῦ παραπλησίου. ἀδύνατον δ' ἐστὶ τοῦτο ποιῆσαι τὸν σπουδαῖον μὴ ἔχοντα τελείους τὰς ἀρετὰς, καθ' ἃς παιδεύσει τοὺς προσιόντας νέους, καὶ ὡς ἐν Θεαιτήτῳ φησὶ γεννήσει καὶ ἀνθρώπους ἀποτελέσει, κυεῖν γὰρ τοὺς μὲν κατὰ σῶμα, τοὺς δὲ κατὰ ψυχὴν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τοῖς βαρβάροις φιλοσόφοις τὸ κατηχῆσαί τε καὶ φωτίσαι ἀναγεννῆσαι λέγεται καὶ „ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ" *) ὁ καλός που λέγει ἀπόστολος. ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ φιλότητα συγκαταριθμεῖται συγκριτικήν τινα ἀγάπην νοῶν·

ἣν σὺ νόῳ δέρκευ, μηδ' ὄμμασιν ἧσο τεθηπώς.

ἀλλὰ καὶ Παρμενίδης ἐν τῷ αὐτοῦ ποιήματι περὶ τῆς ἐλπίδος αἰνισσόμενος τὰ τοιαῦτα λέγει·

λεῦσσε δ' ὅμως ἀπεόντα νόῳ παρεόντα βεβαίως·
οὐ γὰρ ἀποτμήξει τὸ ἐὸν τοῦ ἐόντος ἔχεσθαι
οὔτε σκιδνάμενον πάντῃ πάντως κατὰ κόσμον
οὔτε συνιστάμενον.

---

*) 1 Corinth. 7, 15.

Cap. III.

§. 16. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἐλπίζων καθάπερ ὁ πιστεύων τῷ νῷ ὁρᾷ τὰ νοητὰ καὶ τὰ μέλλοντα. εἰ τοίνυν φαμέν τι εἶναι δίκαιον, φαμὲν δὲ καὶ καλὸν, ἀλλὰ καὶ ἀλήθειάν τι λέγομεν, οὐδὲν δὲ πώποτε τῶν τοιούτων τοῖς ὀφθαλμοῖς εἴδομεν, ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ νῷ. ὁ δὲ λόγος τοῦ θεοῦ, „ἐγὼ", φησὶν, „εἰμὶ ἡ ἀλήθεια" *). νῷ ἄρα θεωρητὸς ὁ λόγος. τοὺς δὲ ἀληθινοὺς, ἔφη, φιλοσόφους τίνας λέγεις; τοὺς τῆς P. 654. Pott. ἀληθείας, ἦν δ' ἐγὼ, φιλοθεάμονας. ἐν δὲ τῷ Φαίδρῳ περὶ ἀληθείας ὡς ἰδέας λέγων ὁ Πλάτων δηλώσει. ἡ δὲ ἰδέα ἐννόημα τοῦ θεοῦ, ὅπερ οἱ βάρβαροι λόγον εἰρήκασι τοῦ θεοῦ· ἔχει δὲ τὰ τῆς λέξεως ὧδε· ‚τολμητέον γὰρ οὖν τό γε ἀληθὲς εἰπεῖν ἄλλως τε καὶ περὶ ἀληθείας λέγοντα· ἡ γὰρ ἀχρώματός τε καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀναφὴς οὐσία ὄντως οὖσα ψυχῆς κυβερνήτῃ μόνῳ θεῷ θεατή.' προελθὼν δὲ ὁ λόγος δημιουργίας αἴτιος, ἔπειτα καὶ ἑαυτὸν γεννᾷ, ὅταν ὁ λόγος σὰρξ γένηται **), ἵνα καὶ θεαθῇ. ὁ τοίνυν δίκαιος ζητήσει εὕρεσιν ἀγαπητικὴν, εἰς ἣν σπεύδων εὐτυχεῖ „τῷ κρούοντι γὰρ," φησὶν, „ἀνοιγήσεται· αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν" ***)· „οἱ γὰρ ἁρπάζοντες τὴν βασιλείαν βιασταὶ" †), οὐ τοῖς ἐριστικοῖς λόγοις, ἐνδελεχείᾳ δὲ ὀρθοῦ βίου ἀδιαλείπτοις τε εὐχαῖς ἐκβιάζεσθαι εἴρηνται, τὰς ἐπὶ τοῖς προτέροις ἁμαρτήμασιν ἀπηλειφότες κηλῖδας.

τὴν μέντοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐστιν ἑλέσθαι.
τῷ δ' αὖ πονοῦντι καὶ θεὸς συλλαμβάνει.
οὐ γὰρ ἐν μέσοισι κεῖται
δῶρα δυσμαχητὰ Μοισᾶν
τὠπιτυχόντι φέρειν.

---

*) Ioann. 14, 6. **) Ibid. 1, 14. ***) Matth. 7, 7. †) Ibid. 11, 12.

§. 17. Ἡ γοῦν τῆς ἀγνοίας ἐπίστασις τὸ πρῶτόν ἐστι μάθημα τῷ κατὰ λόγον βαδίζοντι. ἀγνοήσας τις ἐζήτησεν, καὶ ζητήσας εὑρίσκει τὸν διδάσκαλον, εὑρών τε ἐπίστευσεν, καὶ πιστεύσας ἤλπισεν, ἀγαπήσας τε ἐντεῦθεν ἐξομοιοῦται τῷ ἠγαπημένῳ τοῦτ᾽ εἶναι σπεύδων ὃ φθάσας ἠγάπησεν. τοιαύτην τινὰ μέθοδον Σωκράτης ὑποδείκνυσιν Ἀλκιβιάδῃ ὧδέ πυνθανομένῳ· ‚οὐκ ἂν οἴει ἄλλως εἰδέναι με περὶ P. τῶν δικαίων; — ναὶ, εἴ γε εὕροις. — ἀλλ᾽ οὐκ ἂν 655. εὑρεῖν με ἡγήσῃ; — καὶ μάλα γε, εἰ ζητήσαις. — εἶτα Pott. ζητῆσαι οὐκ ἂν οἴει με; — ἔγωγε, εἰ οἰηθείης γε μὴ εἰδέναι.᾽ ταύτῃ τοὶ καὶ „αἱ τῶν φρονίμων παρθένων λαμπάδες" *) αἱ νύκτωρ ἀνημμέναι ἐν πολλῷ τῷ τῆς ἀγνοίας σκότει, ἣν νύκτα ᾐνίξατο ἡ γραφή· φρόνιμοι ψυχαὶ, καθαραὶ ὡς παρθένοι, συνεῖσαι σφᾶς αὐτὰς ἐν ἀγνοίᾳ καθεστώσας κοσμικῇ, τὸ φῶς ἀνάπτουσι, καὶ τὸν νοῦν ἐγείρουσι, καὶ φωτίζουσι τὸ σκότος, καὶ τὴν ἄγνοιαν ἐξελαύνουσι καὶ ζητοῦσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦ διδασκάλου τὴν ἐπιφάνειαν ἀναμένουσι. ‚φιλόσοφον μὲν οὖν, ἦν δ᾽ ἐγὼ, πλῆθος ἀδύνατον γενέσθαι᾽·

πολλοὶ μὲν ναρθηκοφόροι, βάκχοι δέ τε παῦροι

κατὰ τὸν Πλάτωνα. „πολλοὶ γὰρ κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί" **)· καὶ „οὐκ ἐν πᾶσι" φησὶν ὁ ἀπό-
P. στολος „ἡ γνῶσις" ***), „προσεύχεσθε δὲ ἵνα ῥυ-
237. σθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων·
Sylb. οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις" †)· καὶ ἡ Κλεάνθους δὲ τοῦ Στωικοῦ φιλοσόφου ποιητικὴ ὧδέ πως τὰ ὅμοια γράφει·

μὴ πρὸς δόξαν ὅρα, ἐθέλων σοφὸς αἶψα γενέσθαι,
μηδὲ φοβοῦ πολλῶν ἄκριτον καὶ ἀναιδέα δόξαν.
οὐ γὰρ πλῆθος ἔχει συνετὴν κρίσιν οὔτε δικαίαν
οὔτε καλὴν, ὀλίγοις δὲ παρ᾽ ἀνδράσι τοῦτό κεν εὕροις.

---

*) Matth. 25, 1 sq. **) Ibid. 20, 16. ***) 1 Corinth. 8, 7. †) 2 Thessal. 3, 1. 2.

§. 18. Γνωμικώτερον δὲ ὁ κωμικὸς ἐν βραχεῖ·
αἰσχρὸν δὲ κρίνειν τὰ καλὰ τῷ πολλῷ ψόφῳ.
ἀκηκόασι γὰρ οἶμαι τῆς καλῆς ἐκείνης λεγούσης ἡμῖν σοφίας· „εἰς μέσον ἀσυνέτων συντήρησον καιρὸν, εἰς μέσον δὲ διανοουμένων ἐνδελέχιζε" *). καὶ πάλιν· „σοφοὶ κρύψουσιν αἴσθησιν" **). ἐνέχυρον γὰρ τῆς ἀληθείας τὴν ἀπόδειξιν ἀπαιτοῦσιν οἱ πολλοὶ οὐκ ἀρκούμενοι ψιλῇ τῇ ἐκ πίστεως σωτηρίᾳ.

ἀλλὰ κακοῖς μὲν κάρτα πέλει κρατέουσιν ἀπιστεῖν, P.
ὡς δὲ παρ' ἡμετέρης κέλεται πιστώματα μούσης, 656.
γνῶθι διατμηθέντος ἐνὶ σπλάγχνοισι λόγοιο. Pott.

'τοῖς μὲν γὰρ κακοῖς τοῦτο σύνηθες,' φησὶν ὁ Ἐμπεδοκλῆς, 'τὸ ἐθέλειν κρατεῖν τῶν ἀληθῶν διὰ τοῦ ἀπιστεῖν.' ὅτι δέ ἐστι τὰ ἡμέτερα ἔνδοξα καὶ πιστεύεσθαι ἄξια, γνώσονται Ἕλληνες τοῦ λόγου μᾶλλον ἐξεταζομένου διὰ τῶν ἑπομένων· τῷ γὰ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἐκδιδασκόμεθα. ὅτι „ἀποκρίθητι", φησὶν ὁ Σαλομὼν, „τῷ μωρῷ ἐκ τῆς μωρίας αὐτοῦ" ***). διὸ καὶ τοῖς τὴν σοφίαν αἰτοῦσι τὴν παρ' αὐτοῖς ὀρεκτέον τὰ οἰκεῖα ὡς ἂν ῥᾶστα διὰ τῶν ἰδίων εἰς πίστιν ἀληθείας εἰκότως ἀφίκοιντο· „τοῖς γὰρ πᾶσι πάντα ἐγενόμην", λέγει, „ἵνα τοὺς πάντας κερδήσω" †), ἐπεὶ καὶ τῆς θείας χάριτος ὁ ὑετὸς ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους καταπέμπεται ††), „ἢ Ἰουδαίων μόνων ἐστὶν ὁ θεὸς οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν· εἴπερ εἷς ὁ θεὸς" †††), ὁ γενναῖός κέκραγεν ἀπόστολος.

Cap. IV.

§. 19. Ἀλλ' ἐπεὶ μήτε τῷ ἀγαθῷ δικαίως μήτε τῇ γνώσει εἰς σωτηρίαν πιστεύειν ἐθέλουσιν, ἡμεῖς αὐτοὶ τὰ ἐκείνων ἴδια ἡγούμενοι ὅτι πάντα τοῦ θεοῦ

*) Eccles. 27, 12. **) Prouerb. 10, 14. ***) Ibid. 26, 5. †) 1 Corinth. 9, 21. ††) Matth. 5, 45. †††) Roman. 3, 29 sq.

καὶ μάλιστα ἐπειδὴ τὰ καλὰ παρ' ἡμῶν ὥρμηται τοῖς Ἕλλησιν, ἐγχειρῶμεν αὐτοῖς, ὡς ἀκούειν πεφύκασι, τὸ γαρ συνετὸν ἤτοι τὸ δίκαιον ὁ πολὺς οὗτος ὄχλος οὐκ ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐξ ὧν ἂν ἡσθῇ, δοκιμάζοι. ἥδοιτο δ' ἂν οὐχ ἑτέροις μᾶλλον ἢ τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦ, ὅσον γὰρ τυφλὸν ἔτι καὶ κωφὸν, οὐ ξύνεσιν ἔχον οὐδὲ φιλοθεάμονος ψυχῆς ὄψιν ἀθαμβῆ τε καὶ ὀξυδερκῆ, ἣν ὁ σωτὴρ ἐντίθησι μόνος, ὥσπερ ἐν τελεταῖς ἀμύητον ἢ ἐν χορείαις ἄμουσον, οὔπω καθαρὸν οὐδὲ ἄξιον ἁγνῆς ἀληθείας ἐκμελές τε καὶ ἄτακτον καὶ ὑλικὸν ἔτι ἔξω θείου χοροῦ ἵστασθαι δεῖ, πνευματικοῖς τε γὰρ πνευματικὰ συγκρίνομεν, διὰ τοῦτό τοι τῆς ἐπικρύψεως τὸν τρόπον θεῖον ὄντα ὡς ἀληθῶς καὶ ἀναγκαιότατον ἡμῖν ἐν τῷ ἀδύτῳ τῆς ἀληθείας ἀποκείμενον ἱερὸν ἀτεχνῶς λόγον, Αἰγύπτιοι μὲν διὰ τῶν παρ' αὐτοῖς ἀδύτων καλουμένων, Ἑβραῖοι δὲ διὰ τοῦ παραπετάσματος ᾐνίξαντο, μόνοις ἐξῆν [δ'] ἐπιβαίνειν αὐτῶν τοῖς ἱερωμένοις, τουτέστι τοῖς ἀνακειμένοις τῷ θεῷ P. 657. Pott. τοῖς περιτετμημένοις τὰς τῶν παθῶν ἐπιθυμίας διὰ τὴν πρὸς μόνον τὸ θεῖον ἀγάπην· οὐ καθαρῷ γὰρ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι οὐ θεμιτὸν εἶναι συνεδόκει καὶ Πλάτωνι.

§. 20. Ἐντεῦθεν αἱ προφητεῖαι οἵ τε χρησμοὶ λέγονται δι' αἰνιγμάτων, καὶ αἱ τελεταὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἀνέδην οὐ δείκνυνται, ἀλλὰ μετά τινων καθαρμῶν καὶ προρρήσεων,

ἁ Μοῖσα γὰρ οὐ φιλοκερδής πω τότ' ἦν οὐδ' ἐργάτις·
οὐδ' ἐπέρναντο γλυκεῖαι μελίφθογγοι ποτὶ Τερψιχόρας
ἀργυρωθεῖσαι πρόσωπα μαλθακόφωνοι ἀοιδαί.

αὐτίκα οἱ παρ' Αἰγυπτίοις παιδευόμενοι πρῶτον μὲν πάντων τὴν Αἰγυπτίων γραμμάτων μέθοδον ἐκμανθάνουσι τὴν ἐπιστολογραφικὴν καλουμένην, δευτέραν δὲ τὴν ἱερατικὴν, ᾗ χρῶνται οἱ ἱερογραμματεῖς, ὑστά-

την δὲ καὶ τελευταίαν τὴν ἱερογλυφικὴν, ἧς ἡ μέν ἐστι διὰ τῶν πρώτων στοιχείων κυριολογική, ἡ δὲ συμβολική. τῆς δὲ συμβολικῆς ἡ μὲν κυριολογεῖται κατὰ μίμησιν, ἡ δ' ὥσπερ τροπικῶς γράφεται, ἡ δὲ ἄντικρυς ἀλληγορεῖται κατά τινας αἰνιγμούς. ἥλιον γοῦν γράψαι βουλόμενοι κύκλον ποιοῦσι, σελήνην δὲ σχῆμα μηνοειδὲς κατὰ τὸ κυριολογούμενον εἶδος, τροπικῶς δὲ κατ' οἰκειότητα μετάγοντες καὶ μετατιθέντες, τὰ δ' ἐξαλλάττοντες, τὰ δὲ πολλαχῶς μετασχηματίζοντες χαράττουσιν.

§. 21. *Τοὺς γοῦν τῶν βασιλέων ἐπαίνους θεολογουμένοις μύθοις παραδιδόντες ἀναγράφουσι διὰ τῶν ἀναγλύφων, τοῦ δὲ κατὰ τοὺς αἰνιγμοὺς τρίτου εἴδους δεῖγμα ἔστω τόδε. τὰ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἄστρων διὰ τὴν πορείαν τὴν λοξὴν ὄφεων σώμασιν ἀπείκαζον, τὸν δὲ ἥλιον τῷ τοῦ κανθάρου, ἐπειδὴ κυκλοτερὲς ἐκ τῆς βοείας ὄνθου σχῆμα πλασάμενος* P. *ἀντιπρόσωπος κυλινδεῖ. φασ δὲ καὶ ἑξάμηνον μὲν* 658. *ὑπὸ γῆς, θάτερον δὲ τοῦ ἔτους τμῆμα τὸ ζῶον* Pott. *τοῦτο ὑπὲρ γῆς διαιτᾶσθαι, σπερμαίνειν τε εἰς τὴν σφαῖραν καὶ γεννᾶν, καὶ θῆλυν κάνθαρον μὴ γίνεσθαι. πάντες οὖν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, οἱ θεολογήσαντες βάρβαροί τε καὶ Ἕλληνες τὰς μὲν ἀρχὰς τῶν πραγμάτων ἀπεκρύψαντο, τὴν δὲ ἀλήθειαν αἰνίγμασι καὶ συμβόλοις, ἀλληγορίαις τε αὖ καὶ μεταφοραῖς καὶ τοιούτοισί τισι τρόποις παραδεδώκασιν, ὁποῖα καὶ παρ' Ἕλλησι τὰ μαντεῖα, καὶ ὅ γε Ἀπόλλων ὁ Πύθιος λοξίας λέγεται.*

§. 22. *Ναὶ μὴν καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν καλουμένων τὰ ἀποφθέγματα ὀλίγαις λέξεσι μείζονος πράγματος δήλωσιν ἐμφαίνει, οἷον ἀμέλει τὸ 'χρόνου* P. *φείδου', ἤτοι ἐπεὶ ὁ βίος βραχὺς καὶ οὐ δεῖ τὸν* 238. *χρόνον τοῦτον εἰς μάτην καταναλῶσαι, ἢ κατ' ἐναν-* Sylb. *τιότητα φείσασθαι τῶν ἀναλωμάτων τῶν ἰδιωτικῶν, ἵνα κἂν πολλὰ ἔτη ζήσῃς, φησί, μὴ ἐπιλείπῃ σοὶ τὰ ἐπιτήδεια.*

§. 23. Ὡς αὔτως καὶ τὸ „γνῶθι σαυτὸν“ πολλὰ ἐνδείκνυται, καὶ ὅτι „θνητὸς εἶ“ καὶ ὅτι „ἄνθρωπος ἐγένου“, καὶ ἤδη πρὸς τὰς ἄλλας τοῦ βίου ὑπεροχὰς κατὰ σύγκρισιν, ὅτι οὐδενὸς λόγου ὑπάρχεις, ἔνδοξον λέγων ἢ πλούσιον, ἢ τοὐναντίον, ὅτι πλούσιος ὢν καὶ ἔνδοξος οὐ παρὰ μόνῳ σεμνύνῃ πλεονεκτήματι, καὶ εἰς τί γέγονας γνῶθι, φησὶ, καὶ τίνος εἰκὼν ὑπάρχεις· τίς τέ σου ἡ οὐσία καὶ τίς ἡ δημιουργία καὶ ἡ πρὸς τὸ θεῖον οἰκείωσις τίς, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. λέγει δὲ καὶ διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου τὸ πνεῦμα, „δώσω σοὶ θησαυροὺς σκοτεινοὺς ἀποκρύφους“ *) θησαυροὶ δὲ τοῦ θεοῦ καὶ πλοῦτος ἀνεκλιπὴς ἡ δυσθήρατός ἐστι σοφία.

§. 24. Ἀλλὰ καὶ οἱ παρὰ τούτων τῶν προφητῶν τὴν θεολογίαν δεδιδαγμένοι ποιηταὶ δι᾽ ὑπονοίας πολλὰ φιλοσοφοῦσι, τὸν Ὀρφέα λέγω, τὸν Λίνον, τὸν P.
Μουσαῖον, τὸν Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον καὶ τοὺς ταύτῃ 659.
σοφούς. παραπέτασμα δὲ αὐτοῖς πρὸς τοὺς πολλοὺς Pott.
ἡ ποιητικὴ ψυχαγωγία, ὄνειροί τε καὶ σύμβολα ἀφανέστερα πάντα τοῖς ἀνθρώποις, οὐ φθόνῳ, οὐ γὰρ θέμις ἐμπαθῆ νοεῖν τὸν θεὸν, ἀλλ᾽ ὅπως εἰς τὴν τῶν αἰνιγμάτων ἔννοιαν ἡ ζήτησις παρεισδύουσα ἐπὶ τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας ἀναδράμῃ. ταύτῃ τοὶ Σοφοκλῆς ὁ τῆς τραγῳδίας ποιητὴς φησί που·

καὶ τὸν θεὸν τοιοῦτον ἐξεπίσταμαι·
σοφοῖς μὲν αἰνικτῆρα θεσφάτων ἀεὶ,
σκαιοῖς δὲ φαῦλον κἂν βραχεῖ διδάσκαλον,

τὸ φαῦλον ἐπὶ τοῦ ἁπλοῦ τάσσων.

§. 25. Ἄντικρυς γοῦν περὶ πάσης γραφῆς τῆς καθ᾽ ἡμᾶς ἐν τοῖς ψαλμοῖς γέγραπται, ὡς ἐν παραβολῇ εἰρημένης· „ἀκούσατε λαός μου τὸν νόμον μου, κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου, ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου,

---

*) Iesai. 45, 3.

φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς" *). καὶ ὁ γενναῖος ἀπόστολος τὰ ὅμοια ὧδέ πως λέγει· „σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων, ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν" **)· οἱ φιλόσοφοι δὲ οὐκ ἐνηργήθησαν ἐνυβρίσαι τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου. ἀπόκειται τοίνυν τὴν οἴησιν τῶν ἐν Ἰουδαίοις σοφῶν ἐπιρραπίζειν τὸν ἀπόστολον· διὸ καὶ ἐπιφέρει· „ἀλλὰ κηρύσσομεν καθὼς γέγραπται", φησίν, „ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. ἡμῖν γὰρ ἀπεκάλυψεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος, τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ ***). πνευματικὸν γὰρ καὶ γνωστικὸν οἶδεν τὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος μαθητὴν τὸν ἐκ θεοῦ χορηγούμενον, ὅ ἐστι νοῦς Χριστοῦ. „ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος, μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν" †).

§. 26. *Αὐτίκα* ὁ ἀπόστολος πρὸς ἀντιδιαστολὴν γνωστικῆς τελειότητος τὴν κοινὴν πίστιν, πὴ μὲν θεμέλιον λέγει, πὴ δὲ γάλα, γράφων τὸν τρόπον τοῦτον· „ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην λαλῆσαι ὑμῖν ὡς P.
πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν Χρι- 660.
στῷ, γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὔπω γὰρ Pott.
ἐδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε· ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε, ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε" ††); τὰ αἱρετὰ τοῖς ἁμαρτωλοῖς τῶν ἀνθρώπων, οἱ δὲ τούτων ἀπεσχημένοι τὰ θεῖα φρονοῦσι καὶ βρώμα-

---

*) Psalm. 78, 1 sq. **) 1 Corinth. 2, 5—8. ***) Ibid. 9, 10. †) Ibid. v. 14. ††) 1 Corinth. 3, 1—3.

τος γνωστικοῦ μεταλαμβάνουσιν. „κατὰ τὴν χάριν," φησὶ, „τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, θεμέλιον τέθεικα, ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ χρυσίον καὶ ἀργύριον, λίθους τιμίους" *). ταῦτα γνωστικὰ ἐποικοδομήματα τῇ κρηπῖδι τῆς πίστεως τῆς εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν, „καλάμη δὲ" τὰ τῶν αἱρέσεων ἐπαναθήματα „καὶ ξύλα καὶ χόρτος. ὁποῖον δὲ ἑκάστου τὸ ἔργον τὸ πῦρ δοκιμάσει." τὴν γνωστικὴν οἰκοδομὴν κἀν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ αἰνισσόμενός φησιν· ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς **). ἀποκεκαλυμμένως δὲ οὐχ οἷόν τε ἦν τὰ τοιαῦτα τῶν χαρισμάτων ἐπιστέλλειν.

Cap. V.

§. 27. Αὐτίκα τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας πάνυ σφόδρα ἐπικεκρυμμένως ἤρτηται τὰ Πυθαγόρεια σύμβολα. παραινεῖ γοῦν ὁ Σάμιος „χελιδόνα ἐν οἰκίᾳ μὴ ἔχειν, τουτέστι λάλον καὶ ψίθυρον καὶ πρόγλωσσον ἄνθρωπον μὴ δυνάμενον στέγειν ὧν ἂν μετάσχῃ μὴ δέχεσθαι, „χελιδὼν γὰρ καὶ τρυγὼν, ἀγροῦ στρουθία, ἔγνωσαν καιροὺς εἰσόδων αὐτῶν" ***), φησὶν ἡ γραφὴ, καὶ οὐ χρή ποτε φλυαρίᾳ συνοικεῖν. καὶ μὴν γογγύζουσα ἡ τρυγὼν μέμψεως καταλαλιὰν ἀχάριστον ἐμφαίνουσα εἰκότως ἐξοικίζεται·

ὡς μή μοι τρύζητε παρήμενοι ἄλλοθεν ἄλλος †).

ἡ χελιδὼν δὲ, ἣ τὸν μῦθον αἰνίττεται τὸν Πανδίονος ἀφοσιοῦσθαι ἄξιον τὰ ἐπ' ἐκείνῃ θρυλούμενα πάθη, ἐξ ὧν τὸν Τηρέα τὰ μὲν παθεῖν, τὰ δὲ καὶ P. δρᾶσαι παρειλήφαμεν. διώκει δὲ ἄρα καὶ τέττιγας 661. τοὺς μουσικοὺς, ὅθεν ἀπωθεῖσθαι δίκαιος ὁ διώ- Pott. κτης τοῦ λόγου.

---

*) 1 Corinth. 3, 10—12 sq. **) Roman. 1, 11. ***) Ierem. 8, 7. †) Homer. Iliad. ι. v. 311.

καὶ τὰν ὄλυμπον καταδερκομέναν σκαπτοῦχον Ἥραν·
ἔστι μοὶ πιστὸν ταμιεῖον ἐπὶ γλώσσας,

ἡ ποιητική φησιν. ὅ τε Αἰσχύλος·

ἀλλ᾽ ἔστι κἀμοὶ κλῆς ἐπὶ γλώσσῃ φύλαξ.

P. 237. Sylb. *πάλιν ὁ Πυθαγόρας· „τῆς χύτρας ἀρθείσης ἀπὸ τοῦ πυρὸς τὸν ἐν τῇ σποδῷ τῦφον μὴ ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ συγχεῖν προσέταττεν, καὶ ταράττειν ἀναστάντας ἐξ εὐνῆς τὰ στρώματα“· οὐ γὰρ τὸν τύπον ἀφανίζειν μόνον δεῖν ἠνίττετο, ἀλλὰ μηδὲ ὀργῆς ἴχνος ἀπολιπεῖν. ἐπὰν δὲ ἀναζέσασα παύσηται, καθίστασθαι αὐτὴν καὶ πᾶσαν ἀπαλείφειν μνησικακίαν. „ἥλιος δὲ ὑμῖν τῇ ὀργῇ,“ φησὶν ἡ γραφὴ, „μὴ ἐπιδυέτω“ *)· καὶ ὁ εἰπὼν „οὐκ ἐπιθυμήσεις“ **) πᾶσαν ἀφεῖλεν μνησικακίαν· θυμὸς γὰρ εὑρίσκεται ὁρμὴ ἐπιθυμίας ἡμέρου ψυχῆς κατ᾽ ἐξοχὴν ἀμύνης ἐφετικὸς ἀλόγως.*

§. 28. *Τῷ ὁμοίῳ τρόπῳ καὶ ἡ κοίτη ταράσσεσθαι παραινεῖται, ὡς μήτε ὀνειρωγμοῦ τινὸς μηδὲ μὴν ὕπνου μεθ᾽ ἡμέραν, ἀλλὰ μηδὲ τῆς ἐν νυκτὶ ἡδονῆς ἐπιμεμνῆσθαι ἔτι. τάχα δὲ καὶ φαντασίαν τὴν ζοφερὰν συγχεῖν τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ δεῖν ἠνίσσετο· „ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε“ ***), ὁ Δαβὶδ λέγει, μὴ συγκατατίθεσθαι τῇ φαντασίᾳ μηδὲ τὸ ἔργον ἐπάγειν κυροῦντα τὴν ὀργὴν χρῆναι διδάσκων. πάλιν „ἐπὶ γῆς μὴ πλεῖν“ Πυθαγόρειόν ἐστι σύμβολον, δηλοῖ δὲ τὰ τέλη καὶ τὰ ὅμοια τῶν μισθωμάτων ταραχώδη καὶ ἄστατα ὄντα παραιτεῖσθαι δεῖν.* P. 662. Pott. *διὰ τοῦτό τοι ὁ λόγος τοὺς τελώνας λέγει δυσκόλως †) σωθήσεσθαι. πάλιν δ᾽ αὖ „δακτύλιον μὴ φορεῖν μηδὲ εἰκόνας αὐτοῖς ἐγχαράσσειν θεῶν“ παρεγγυᾷ ὁ Πυθαγόρας, ὥσπερ Μωϋσῆς ††) πρόπαλαι διαῤῥήδην ἐνομοθέτησεν μηδὲν δεῖν γλυπτὸν ἢ χω-*

---

*) Ephes. 4, 26. **) Exod. 20, 17. ***) Psalm. 4, 4. Ephes. 4, 26. †) Cf. Matth. 19, 23. ††) Cf. Exod. 20, 4. Leuit. 26, 1. Deut. 4, 15. 17.

νευτὸν ἢ πλαστὸν ἢ γραπτὸν ἄγαλμά τε καὶ ἀπεικόνισμα ποιεῖσθαι, ὡς μὴ τοῖς αἰσθητοῖς προσανέχωμεν, ἐπὶ δὲ τὰ νοητὰ μετίωμεν· ἐξευτελίζει γὰρ τὴν τοῦ θείου σεμνότητα ἡ ἐν ἑτοίμῳ τῆς ὄψεως συνήθεια, καὶ τὴν νοητὴν οὐσίαν δι᾽ ὕλης σεβάζεσθαι ἀτιμάζειν ἐστὶν αὐτὴν δι᾽ αἰσθήσεως. διὸ καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων οἱ σοφώτατοι τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἕδος ὕπαιθρον ἀφώρισαν, ὡς Ἑβραῖοι τὸν νεὼν ἄνευ ἀγάλματος εἱσάμενοι. εἰσὶ δὲ οἳ τὸν θεὸν σέβοντες οὐρανοῦ μίμημα ποιησάμενοι περιέχον τὰ ἄστρα προσκυνοῦσιν.

§. 29. Ναὶ μὴν λεγούσης τῆς γραφῆς· „ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν" *), ἄξιον ἡγοῦμαι καὶ τὴν Εὐρύσου τοῦ Πυθαγορείου παραθέσθαι φωνὴν οὕτως ἔχουσαν· ὃς ἐν τῷ ‚περὶ τύχας' τὸν δημιουργὸν φήσας αὐτῷ χρώμενον παραδείγματι ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον ἐπήγαγεν· ‚τὸ δὲ σκᾶνος τοῖς λοιποῖς ὅμοιον, οἷα γεγονὸς ἐκ τᾶς αὐτᾶς ὕλας, ὑπὸ τεχνίτα δὲ εἰργασμένον λώστω, ὃς ἐτεχνίτευσεν αὐτὸν ἀρχετύπῳ χρώμενος ἑαυτῷ.' καὶ ὅλως ὁ Πυθαγόρας καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ σὺν καὶ Πλάτωνι μάλιστα τῶν ἄλλων φιλοσόφων σφόδρα τῷ νομοθέτῃ ὡμίλησαν, ὡς ἔστιν ἐξ αὐτῶν συμβαλέσθαι τῶν δογμάτων. καὶ κατά τινα μαντείας εὔστοχον φήμην οὐκ ἀθεεὶ συνδραμόντες ἔν τισι προφητικαῖς φωναῖς τὴν ἀλήθειαν κατὰ μέρη καὶ εἴδη διαλαβόντες, προσηγορίαις οὐκ ἀφεγγέσιν οὐδὲ ἔξωθεν τῆς τῶν πραγμάτων δηλώσεως πορευο- P.
μέναις ἐτίμησαν, τῆς περὶ τὴν ἀλήθειαν οἰκειότη- 663
τος ἔμφασιν εἰληφότες. ὅθεν ἡ μὲν Ἑλληνικὴ φι- Pott.
λοσοφία τῇ ἐκ τῆς θρυαλλίδος ἔοικεν λαμπηδόνι, ἣν ἀνάπτουσιν ἄνθρωποι παρὰ ἡλίου κλέπτοντες ἐντέχνως τὸ φῶς. κηρυχθέντος δὲ τοῦ λόγου πᾶν

*) Genes. 1, 26.

ἐκεῖνο τὸ ἅγιον ἐξέλαμψεν φῶς. εἶτα κατὰ μὲν τὰς οἰκίας νύκτωρ χρησιμεύει τὸ κλέμμα, ἡμέρας δὲ καταυγάζεται τὸ πῦρ καὶ πᾶσα ἡ νὺξ ἐκφωτίζεται τῷ τοσούτῳ τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἡλίῳ.

§. 30. Αὐτίκα ἐπιτομὴν τῶν περὶ δικαιοσύνης εἰρημένων Μωϋσεῖ ὁ Πυθαγόρας πεποίηται λέγων, ‚ζυγὸν μὴ ὑπερβαίνειν,' τουτέστι μὴ παρέρχεσθαι τὸ πρὸς τὰς διανομὰς ἴσον τιμῶντας τὴν δικαιοσύνην·

ἣ φίλους ἀεὶ φίλοις
πόλεις τε πόλεσι, συμμάχους τε συμμάχοις
συνδεῖ, τὸ γὰρ ἴσον νόμιμον ἀνθρώποις ἔφυ,
τῷ πλέονι δ' αἰεὶ πολέμιον καθίσταται
τοὔλασσον, ἐχθρᾶς θ' ἡμέρας κατάρχεται

κατὰ τὴν ποιητικὴν χάριν. διὰ τοῦτο ὁ κύριος· „ἄρατε τὸν ζυγόν μου," φησὶν, „ὅτι χρηστός ἐστι καὶ ἀβαρής" *). καὶ τοῖς περὶ πρωτείων φιλονεικοῦσι γνωρίμοις μετὰ ἁπλότητος τὴν ἰσότητα παρεγγυᾷ λέγων „ὡς τὰ παιδία αὐτοὺς γενέσθαι δεῖν" **). ὡς αὕτως καὶ ὁ ἀπόστολος „μηδένα εἶναι ἐν Χριστῷ δοῦλον ἢ ἐλεύθερον" γράφει „ἢ Ἕλληνα ἢ Ἰουδαῖον" ***)· καινὴ γὰρ ἡ κτίσις ἡ ἐν Χριστῷ ἀφιλόνεικος καὶ ἀπλεονέκτητος καὶ ἰσότης δικαία, φθόνος γὰρ ἔξω θείου χοροῦ ἵσταται καὶ ζῆλος καὶ λύπη, ᾗ καὶ οἱ μύσται καρδίαν ἐσθίειν ἀπαγορεύουσι, μὴ χρῆναί ποτε διδάσκοντες ῥαθυμίαις καὶ ὀδύναις ἐπὶ τοῖς ἀβουλήτως συμβαίνουσι δάκνειν καὶ κατεσθίειν τὴν ψυχήν. ἄθλιος γοῦν ἐκεῖνος, ὅν φησι καὶ Ὅμηρος πλανώμενον μόνον, ὃν θυμὸν κατέδειν †). P.

§. 31. Πάλιν αὖ δύο ὁδοὺς ††) ὑποτιθεμένου 664.
τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν ἀποστόλων ὁμοίως τοῖς προ- Pott.
φήταις ἅπασι καὶ τὴν μὲν καλούντων „στενὴν καὶ τεθλιμμένην" τὴν κατὰ τὰς ἐντολὰς καὶ ἀπαγορεύσεις

*) Matth. 11, 29 sq. **) Ibid. 18, 3. ***) Galat. 3. 28. 6, 15. 5, 19—21. †) Cf. Homer. Iliad. ζ. v. 202. ††) Cf. Matth. 7, 13. 14. Luc. 13, 24.

περιεσταλμένην, τὴν δὲ ἐναντίαν τὴν εἰς ἀπώλειαν φέρουσαν, „πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον“, ἀκώλυτον ἡδοναῖς τε καὶ θυμῷ, καὶ φασκόντων. „μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη“ *)· ὅ τε τοῦ Κείου Προδίκου ἐπί τε τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας μῦθος πρόεισιν, καὶ Πυθαγόρας οὐκ ὀκνεῖ ἀπαγορεύειν „τὰς λεωφόρους ὁδοὺς βαδίζειν“ προστάττων μὴ δεῖν ταῖς τῶν πολλῶν ἕπεσθαι γνώμαις ἀκρίτοις καὶ ἀνομολογουμέναις. Ἀριστόκριτος δ᾽ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πρὸς Ἡρακλεόδωρον ἀντιδοξουμένων μέμνηταί τινος ἐπιστολῆς P. οὕτως ἐχούσης· „Βασιλεὺς Σκυθῶν Ἀτοίας Βυζαν- 240. τίων δήμῳ· μὴ βλάπτετε προσόδους ἐμὰς, ἵνα μὴ Sylb. ἐμαὶ ἵπποι ὑμέτερον ὕδωρ πίωσι.“ συμβολικῶς γὰρ ὁ βάρβαρος τὸν μέλλοντα πόλεμον αὐτοῖς ἐπάγεσθαι παρεδήλωσεν. ὁμοίως καὶ Εὐφορίων ὁ ποιητὴς τὸν Νέστορα παράγει λέγοντα·

οἵ δ᾽ οὔπω Σιμόεντος Ἀχαιίδας ἄρσαμεν ἵππους.

διὰ τοῦτό τοι καὶ Αἰγύπτιοι πρὸ τῶν ἱερῶν τὰς σφίγγας ἱδρύονται, ὡς αἰνιγματώδους τοῦ περὶ θεοῦ λόγου καὶ ἀσαφοῦς ὄντος. τάχα δὲ καὶ ὅτι φιλεῖν τε δεῖ καὶ φοβεῖσθαι τὸ θεῖον, ἀγαπᾶν μὲν ὡς προσηνὲς καὶ εὐμενὲς τοῖς ὁσίοις, δεδιέναι δὲ ὡς ἀπαραιτήτως δίκαιον τοῖς ἀνοσίοις. θηρίου γὰρ ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπου ἡ σφὶγξ αἰνίσσεται τὴν εἰκόνα.

Cap. VI.

§. 32. Μακρὸν δ᾽ ἂν εἴη πάντα ἐπεξιέναι τὰ προφητικὰ καὶ τὰ νομικὰ τὰ δι᾽ αἰνιγμάτων εἰρημένα ἐπιλεγομένους. σχεδὸν γὰρ ἡ πᾶσα ὧδέ πως θεσπίζεται γραφή. ἀπόχρη δ᾽ οἶμαι τῷ γε νοῦν κεκτημένῳ εἰς ἔνδειξιν τοῦ προκειμένου ὀλίγα τινὰ

*) Psalm. 1, 1.

ἐκτεθέντα παραδείγματα. αὐτίκα ὁμολογεῖ τὴν ἐπίκρυψιν ἡ περὶ τὸν νεὼν τὸν παλαιὸν τῶν ἑπτὰ περιβόλων πρός τι ἀναφορὰ παρ᾽ Ἑβραίοις ἱστορουμένη· ἥ τε κατὰ τὸν ποδήρη διασκευὴ διὰ ποικίλων τῶν πρὸς τὰ φαινόμενα συμβόλων τὴν ἀπ᾽ οὐρανοῦ μέχρι P. 665. Pott. γῆς αἰνισσομένη συνθήκην, τό τε κάλυμμα καὶ παραπέτασμα ὑακίνθῳ καὶ πορφύρᾳ, κόκκῳ τε καὶ βύσσῳ πεποίκιλτο, ᾐνίττετο δ᾽ ἄρα ὡς ἡ τῶν στοιχείων φύσις ἐπέχει τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ, ἐξ ὕδατος μὲν γὰρ ἡ πορφύρα, βύσσος δὲ ἐκ γῆς, ὑάκινθός τε ὡμοίωται ἀέρι ζοφώδης ὢν ὥσπερ ὁ κόκκος τῷ πυρί.

§. 33. Ἀνὰ μέσον δὲ τοῦ καλύμματος καὶ τοῦ παραπετάσματος, ἔνθα τοῖς ἱερεῦσιν ἐξῆν εἰσιέναι θυμιατήριόν τε ἔκειτο σύμβολον τῆς ἐν μέσῳ τῷ κόσμῳ τῷδε κειμένης γῆς, ἐξ ἧς αἱ ἀναθυμιάσεις. μέσος δὲ καὶ ὁ τόπος ἐκεῖνος τοῦ τε ἐντὸς τοῦ καταπετάσματος, ἔνθα μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ ἐπετέτραπτο ῥηταῖς εἰσιέναι ἡμέραις, καὶ τῆς ἔξωθεν περικειμένης αὐλαίας τῆς πᾶσιν ἀνειμένης Ἑβραίοις, τὸ μεσαίτατον οὐρανοῦ φασὶ καὶ γῆς· ἄλλοι δὲ κόσμου τοῦ νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ λέγουσιν εἶναι σύμβολον. τὸ μὲν οὖν κάλυμμα κώλυμα λαϊκῆς ἀπιστίας ἐπίπροσθε τῶν πέντε τετάνυστο κιόνων, εἶργον τοὺς ἐν τῷ περιβόλῳ. ταύτῃ τοι μυστικώτατα „πέντε ἄρτοι" *) πρὸς τοῦ σωτῆρος κατακλῶνται καὶ πληθύνουσι τῷ ὄχλῳ τῶν ἀκροωμένων. πολὺς γὰρ ὁ τοῖς αἰσθητοῖς ὡς μόνοις οὖσι προσανέχων. „ἄθρει δὴ περισκοπῶν", φησὶν ὁ Πλάτων, „μή τις τῶν ἀμυήτων ἐπακούει. εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ ἄλλο οὐδὲν οἰόμενοι εἶναι ἢ οὗ ἂν ἀπρὶξ ταῖν χεροῖν λαβέσθαι δύναιντο, πράξεις δὲ καὶ γενέσεις καὶ πᾶν τὸ ἀόρατον οὐκ ἀποδεχόμενοι, ὡς ἐν οὐσίας μέρει· τοιοῦτοι γὰρ οἱ

*) Ioann. 6, 9.

τῇ πεντάδι τῶν αἰσθήσεων προσανέχοντες μόνῃ. ἄβατον δὲ ἀκοαῖς καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἡ νόησις τοῦ θεοῦ.

§. 34. Ἐντεῦθεν πρόσωπον εἴρηται τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς αἰσθήσεων πεντάδι σαρκοφόρος γενόμενος ὁ λόγος ὁ τοῦ πατρῴου μηνυτὴς ἰδιώματος. „εἰ δὲ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν" *). „διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους" **) ὁ καλὸς ἀπόστολος λέγει. ἔνδον μὲν οὖν τοῦ καλύμματος ἱερατικὴ κέ- P. κρυπται διακονία καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ πονουμένους 666. πολὺ τῶν ἔξω εἴργει. πάλιν τὸ παραπέτασμα τῆς Pott. εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων παρόδου, κίονες τέτταρες αὐτόθι, ἁγίας μήνυμα τετράδος διαθηκῶν παλαιῶν. ἀτὰρ καὶ τὸ τετράγραμμον ὄνομα τὸ μυστικὸν, ὃ περιέκειντο οἷς μόνοις τὸ ἄδυτον βάσιμον ἦν· λέγεται δὲ Ἰαοὺ, ὃ μεθερμηνεύεται ὁ ὢν καὶ ὁ ἐσόμενος. καὶ μὴν καὶ καθ' Ἕλληνας θεὸς τὸ ὄνομα τετράδα περιέχει γραμμάτων. εἰς δὲ τὸν νοητὸν κόσμον μόνος ὁ κύριος γενόμενος εἴσεισι τῶν παθῶν εἰς τὴν τοῦ ἀρρήτου γνῶσιν παρεισδυόμενος, ὑπὲρ „πᾶν ὄνομα" ***) ἐξαναχωρῶν, ὃ φωνῇ γνωρίζεται. καὶ μὴν ἥ τε λυχνία ἐν τοῖς νοτίοις ἔκειτο τοῦ θυμιατηρίου, δι' ἧς αἱ τῶν ἑπτὰ φωσφόρων κινήσεις δεδήλωνται νοτίους τὰς περιπολήσεις ποιουμένων. τρεῖς γὰρ ἑκατέρωθεν τῆς λυχνίας ἐμπεφύκασι κλάδοι καὶ ἐπ' αὐτοῖς οἱ λύχνοι, ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος ὥσπερ ἡ λυχνία μέσος τῶν ἄλλων πλανητῶν τεταγμένος τοῖς τε ὑπὲρ αὐτὸν τοῖς τε ὑπ' αὐτὸν κατά τινα θείαν μουσικὴν ἐνδίδωσι τοῦ φωτός.

§. 35. Ἔχει δέ τι καὶ ἄλλο αἴνιγμα ἡ λυχνία ἡ χρυσῆ τοῦ σημείου τοῦ Χριστοῦ, οὐ τῷ σχήματι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ φωτεμβολεῖν „πολυτρόπως καὶ P. πολυμερῶς τοὺς εἰς αὐτὸν" †) πιστεύοντας, ἐλπί- 66 Pot

*) Galat. 5, 25. **) 2 Corinth. 5, 7. ***) Philipp. 2, 9. †) Hebr. 1, 1.

*ζοντάς τε καὶ βλέποντας διὰ τῆς τῶν πρωτοκτίστων διακονίας. φασὶ δ' εἶναι „ἑπτὰ ὀφθαλμοὺς" κυρίου τὰ „ἑπτὰ πνεύματα" *), ἐπαναπαυόμενα „τῇ ῥάβδῳ τῇ ἀνθούσῃ ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί" **). πρὸς δὲ τοῖς βορίοις τοῦ θυμιατηρίου τράπεζα εἶχε τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς ἡ παράθεσις τῶν ἄρτων, ὅτι τροφιμώτατα τῶν πνευμάτων τὰ βόρια. εἶεν δ' ἂν μοναί τινες εἰς ἓν σῶμα καὶ σύνοδον μίαν συμπνεουσῶν ἐκκλησιῶν, τά τε ἐπὶ τῆς ἁγίας κιβωτοῦ ἱστορούμενα μηνύει τὰ τοῦ νοητοῦ κόσμου τοῦ ἀποκεκρυμμένου καὶ ἀποκεκλεισμένου τοῖς πολλοῖς. καὶ μὴν καὶ τὰ χρύσια ἐκεῖνα ἀγάλματα, ἑξαπτέρυγον ἑκάτερον αὐτῶν, εἴτε τὰς δύο ἄρκτους, ὡς βούλονταί τινες, ἐμφαίνει, εἴτε ὅπερ μᾶλλον τὰ δύο ἡμισφαίρια, ἐθέλει δὲ τὸ ὄνομα τῶν Χερουβὶμ δηλοῦν ἐπίγνωσιν πολλήν. ἀλλὰ δώδεκα πτέρυγας ἄμφω ἔχει καὶ διὰ τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν φερομένου χρόνου τὸν αἰσθητὸν κόσμον δηλοῖ.*

§. 37. *Περὶ τούτων οἶμαι καὶ ἡ τραγῳδία φυ-*
P. *σιολογοῦσά φησιν·*

241. *ἀκάμας τε χρόνος περί γ' ἀενάῳ*
Sylb. *ῥεύματι πλήρης φοιτᾷ τίκτων*
αὐτὸς ἑαυτὸν, δίδυμοί τ' ἄρκτοι
ταῖς ὠκυπλάνοις πτερύγων ῥιπαῖς
[τὸν] Ἀτλάντειον τηροῦσι πόλον.

Ἄτλας δὲ ὁ μὴ πάσχων πόλος δύναται μὲν εἶναι καὶ ἡ ἀπλανὴς σφαῖρα, βέλτιον δὲ ἴσως αἰῶνα ἀκίνητον νοεῖσθαι. ἄμεινον δ' ἡγοῦμαι τὴν κιβωτὸν ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ ὀνόματος θηβωθὰ καλουμένην ἄλλο τι σημαίνειν. ἑρμηνεύεται μὲν ἓν ἀνθ' ἑνὸς πάντων τόπων. εἴτ' οὖν ὀγδοὰς καὶ ὁ νοητὸς κόσμος εἴτε καὶ ὁ περὶ πάντων περιεκτικὸς, ἀσχημάτιστός τε καὶ ἀόρατος δηλοῦται θεὸς, τὰ νῦν ὑπερκείσθω λέγειν·

---

*) Apocal. 5, 6. **) Iesai. 11, 1 sq.

πλὴν ἀνάπαυσιν μηνύει τὴν μετὰ τῶν δοξολόγων πνευμάτων, ἃ αἰνίσσεται Χερουβίμ· οὐ γὰρ ἄν ποτε ὁ μηδὲ γλυπτὸν εἴδωλον δημιουργεῖν παραινέσας αὐτὸς ἀπεικόνιζεν τῶν ἁγίων ἄγαλμα, οὐδ' ἔστι τὴν ἀρχὴν ἐπισύνθετόν τι καὶ αἰσθητὸν ζῶον ἐν οὐρανῷ ὧδέ πως ἔχον, σύμβολον δ' ἐστὶ λογικῆς μὲν τὸ P. πρόσωπον ψυχῆς, πτέρυγες δὲ λειτουργίαι τε καὶ 668. ἐνέργειαι αἱ μετάρσιοι δεξιῶν τε ἅμα καὶ λαιῶν Pott. δυνάμεων, ἡ φωνὴ δὲ δόξα εὐχάριστος ἐν ἀκαταπαύστῳ θεωρίᾳ.

§. 38. Ἀπόχρη μέχρι τοῦδε προχωρῆσαι τὴν μυστικὴν ἑρμηνείαν, τοῦ δὲ ἀρχιερέως ὁ ποδήρης κόσμου ἐστὶν αἰσθητοῦ σύμβολον, τῶν μὲν ἑπτὰ πλανητῶν οἱ πέντε λίθοι καὶ οἱ δύο ἄνθρακες διά τε τὸν Κρόνον καὶ τὴν Σελήνην· ὁ μὲν γὰρ μεσημβρινὸς καὶ ὑγρὸς καὶ γεώδης καὶ βαρὺς, ἡ δὲ ἀερώδης· διὸ Ἄρτεμις πρὸς τινῶν εἴρηται ἀεροτόμος τις οὖσα, ζοφερὸς δὲ ὁ ἀήρ. συνεργοῦντας δὲ εἰς γένεσιν τῶν τῇδε τοὺς ἐφεστῶτας τοῖς πλανήταις κατὰ τὴν θείαν πρόνοιαν ἐπί τε τοῦ στήθους καὶ τῶν ὤμων εἰκότως ἱδρῦσθαι διαγράφει, δι' ὧν ἡ πρᾶξις ἡ ἐπιγενεσιουργὸς ἡ ἑβδομὰς ἡ πρώτη, στῆθος δ' οἰκητήριον καρδίας τε καὶ ψυχῆς. εἶεν δ' ἂν καὶ ἄλλως λίθοι ποικίλοι σωτηρίας τρόποι. οἱ μὲν ἐν τοῖς ὑπεραναβεβηκόσιν, οἱ δ' ἐν τοῖς ὑποβεβηκόσιν ἱδρυμένοι παντὸς τοῦ σωζομένου σώματος. οἵ τε τριακόσιοι ἑξήκοντα κώδωνες οἱ ἀπηρτημένοι τοῦ ποδήρους χρόνος ἐστὶν ἐνιαύσιος, „ἐνιαυτὸς κυρίου δεκτὸς, κηρύσσων" *) καὶ κατηχῶν τὴν μεγίστην τοῦ σωτῆρος ἐπιφάνειαν. ἀλλα καὶ ὁ πῖλος ὁ χρυσοῦς ὁ ἀνατεταμένος τὴν ἐξουσίαν μηνύει τὴν βασιλικὴν τοῦ κυρίου, εἴγε „ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας" **) ὁ σωτήρ.

---

*) Iesai. 61, 2. Luc. 4, 19. **) Ephes. 5, 23.

§. 39. Σημεῖον γοῦν ἡγεμονικωτάτης ἀρχῆς ὁ πῖλος ὁ ὑπὲρ αὐτὴν, ἄλλως τε ἀκηκόαμεν, ὡς εἴρηται, „καὶ τοῦ Χριστοῦ κεφαλὴ ὁ θεὸς" *) καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ναὶ μὴν τὸ μὲν περιστήθιον ἔκ τε ἐπωμίδος, ἥ ἐστιν ἔργου σύμβολον, ἔκ τε τοῦ λογίου, τὸν λόγον δὲ τοῦτο αἰνίσσεται, ᾧ συνέστηκεν καὶ ἔστιν οὐρανοῦ εἰκὼν τοῦ λόγῳ γενομένου τοῦ ὑποκειμένου „τῇ κεφαλῇ τῶν πάντων τῷ Χριστῷ" **), κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡς αὔτως κινούμενα. οἱ οὖν ἐπὶ τῆς ἐπωμίδος σμαράγδου φωτεινοὶ λίθοι ἥλιον καὶ σελήνην μηνύουσι τοὺς συνεργοὺς τῆς φύσεως. χειρὸς δὲ οἶμαι ὦμος ἀρχή. οἱ δὲ ἐπὶ τῷ στήθει τέτραχα τεταγμένοι δώδεκα τὸν ζῳδιακὸν διαγράφουσιν ἡμῖν κύκλον κατὰ τὰς τέσσαρας τοῦ ἔτους τροπάς. ἄλλως τε ἐχρῆν τῇ κεφαλῇ P. 669. Pott. τῇ κυριακῇ νόμον μὲν καὶ προφήτας ὑποκεῖσθαι, δι' ὧν οἱ δίκαιοι μηνύονται καθ' ἑκατέρας τὰς διαθήκας, προφήτας γὰρ ἅμα καὶ δικαίους εἶναι τοὺς ἀποστόλους λέγοντες, εὖ ἂν εἴποιμεν, „ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐνεργοῦντος" ***) διὰ πάντων ἁγίου πνεύματος. ὥσπερ δὲ ὁ κύριος ὑπεράνω τοῦ κόσμου παντὸς, μᾶλλον δὲ ἐπέκεινα τοῦ νοητοῦ, οὕτως καὶ τὸ ἐν τῷ πετάλῳ ἔγγραπτον ὄνομα ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας εἶναι ἠξίωται, ἔγγραπτον δὲ διά τε τὰς ἐντολὰς τὰς ἐγγράφους διά τε τὴν αἰσθητὴν παρουσίαν. ὄνομα δὲ εἴρηται θεοῦ, ἐπεὶ ὡς βλέπει τοῦ πατρὸς τὴν ἀγαθότητα ὁ υἱὸς, ἐνεργεῖ ὁ θεὸς σωτὴρ κεκλημένος ἡ τῶν ὅλων ἀρχὴ, ἥτις ἀπεικόνισται μὲν ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου πρώτη καὶ πρὸ αἰώνων, τετύπωκεν δὲ τὰ μεθ' ἑαυτὴν ἅπαντα γενόμενα.

§. 40. Ναὶ μὴν τὸ λόγιον τὴν προφητείαν τὴν ἐκβοῶσαν τῷ λόγῳ καὶ κηρύσσουσαν καὶ τὴν κρίσιν

---

*) 1 Corinth. 11, 3. 2 Corinth. 11, 30. **) 1 Corinth. 11, 3. Ephes. 1, 12. ***) 1 Corinth. 12, 11.

τὴν ἐσομένην δηλοῖ, ἐπεὶ ὁ αὐτός ἐστι λόγος ὁ προφητεύων κρίνων τε ἅμα καὶ διακρίνων ἕκαστα. φασὶ δὲ καὶ τὸ ἔνδυμα τὸν ποδήρη τὴν κατὰ σάρκα προφητεύειν οἰκονομίαν, δι' ἣν προσεχέστερον εἰς κόσμον ὤφθη. ταύτῃ τοὶ ἀποδὺς τὸν ἡγιασμένον χιτῶνα ὁ ἀρχιερεὺς, κόσμος δὲ καὶ ἡ ἐν κόσμῳ κτίσις ἡγίασται πρὸς τοῦ καλὰ συγκαταθεμένου τὰ γινόμενα λούεται καὶ τὸν ἄλλον ἐνδύεται ἅγιον ἁγίου ὡς εἰπεῖν χιτῶνα, τὸν συνεισιόντα εἰς τὰ ἄδυτα αὐτῷ, ἐμοὶ δοκεῖν ἐμφαίνων τὸν Λευΐτην καὶ γνωστικὸν ὡς ἂν τῶν ἄλλων ἱερέων ἄρχοντα, ὕδατι ἀπολελουμένων ἐκείνων καὶ πίστιν ἐνδεδυμένων μόνην καὶ τὴν ἰδίαν ἐκδεχομένων μονὴν, αὐτὸν διακρίναντα τὰ νοητὰ τῶν αἰσθητῶν, κατ' ἐπανάβασιν τῶν ἄλλων ἱερέων σπεύδοντα ἐπὶ τὴν τοῦ νοητοῦ δίοδον τῶν τῇδε ἀπολούεσθαι· οὐκέτι ὕδατι ὡς πρότερον ἐκαθαίρετο, εἰς Λευϊτικὴν ἐντασσόμενος φυλήν.

§. 41. Ἀλλ' ἤδη τῷ γνωστικῷ λόγῳ καθαρὸς μὲν τὴν καρδίαν πᾶσαν, κατορθώσας δ' εὖ μάλα καὶ τὴν πολιτείαν ἐπ' ἄκρων παρὰ τοῦ ἱερέως ἐπὶ μεῖζον αὐξήσας ἀτεχνῶς ἡγνισμένος καὶ λόγῳ καὶ βίῳ, ἐπενδυσάμενος τὸ γάνωμα τῆς δόξης, τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου καὶ τελείου ἀνδρὸς τὴν ἀπόρρητον κληρονομίαν ἀπολαβὼν, „ἣν ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ P.
ἀνέβη" *)· υἱὸς καὶ φίλος γενόμενος, „πρόσωπον 670.
ἤδη πρὸς πρόσωπον" **) ἐμπίμπλαται τῆς ἀκορέ- Pott.
P. στου θεωρίας. οὐδὲν δὲ οἷον αὐτοῦ ἐπακοῦσαι τοῦ
242. λόγου, πλείονα τὸν νοῦν διὰ τῆς γραφῆς ἐνδιδόν-
Sylb. τος. λέγει γὰρ ὧδε· „καὶ ἐκδύσεται τὴν στολὴν τὴν λινῆν, ἣν ἐνδεδύκει εἰσπορευόμενος εἰς τὰ ἅγια καὶ ἀποθήσει αὐτὴν ἐκεῖ καὶ λούσεται τὸ σῶμα αὐτοῦ ὕδατι ἐν τόπῳ ἁγίῳ καὶ ἐνδύσεται τὴν στολὴν αὐτοῦ" ***). ἄλλως δ' οἶμαι ὁ κύριος ἀπο-

*) 1 Corinth. 2, 9. **) Ibid. 13, 12. ***) Leuit. 16, 23 sq.

δύεταί τε καὶ ἐνδύεται κατιὼν εἰς αἴσθησιν, ἄλλως ὁ δι' αὐτοῦ πιστεύσας ἀποδύεταί τε καὶ ἐπενδύεται, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος ἐμήνυσεν, τὴν ἡγιασμένην στολήν. ἐντεῦθεν κατ' εἰκόνα τοῦ κυρίου ἀρχιερεῖς ἀπὸ τῆς ἁγιασθείσης ᾑροῦντο φυλῆς οἱ δοκιμώτατοι, καὶ οἱ εἰς βασιλείαν καὶ οἱ εἰς προφητείαν ἐκλεκτοὶ ἐχρίοντο.

Cap. VII.

§. 42. Ὅθεν καὶ Αἰγύπτιοι οὐ τοῖς ἐπιτυχοῦσι τὰ παρὰ σφίσιν ἀνετίθεντο μυστήρια οὐδὲ μὴν βεβήλοις τὴν τῶν θείων εἴδησιν ἐξέφερον, ἀλλ' ἢ μόνοις γε τοῖς μέλλουσιν ἐπὶ βασιλείαν προϊέναι καὶ τῶν ἱερέων τοῖς κριθεῖσιν εἶναι δοκιμωτάτοις ἀπό τε τῆς τροφῆς καὶ τῆς παιδείας καὶ τοῦ γένους. ὅμοια γοῦν τοῖς Ἑβραϊκοῖς κατά γε τὴν ἐπίκρυψιν καὶ τὰ τῶν Αἰγυπτίων αἰνίγματα. Αἰγυπτίων οἱ μὲν ἐπὶ πλοίου, οἱ δὲ ἐπὶ κροκοδείλου τὸν ἥλιον δεικνύουσι. σημαίνουσι δὲ ὅτι ὁ ἥλιος δι' ἀέρος γλυκεροῦ καὶ ὑγροῦ τὴν πορείαν ποιούμενος γεννᾷ τὸν χρόνον, ὃν αἰνίσσεται ὁ κροκόδειλος διά τινα ἄλλην ἱερατικὴν ἱστορίαν. καὶ μὴν καὶ ἐν Διοσπόλει τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ καλουμένου πυλῶνος διατετύπωται παιδίον μὲν γενέσεως σύμβολον, φθορᾶς δὲ ὁ γέρων, θεοῦ τε αὖ ὁ ἱέραξ, ὡς ὁ ἰχθὺς μίσους, καὶ κατ' ἄλλο πάλιν σημαινόμενον ὁ κροκόδειλος ἀναιδείας.

§. 43. Φαίνεται τοίνυν συντιθέμενον τὸ πᾶν σύμβολον δηλωτικὸν εἶναι τοῦδε· ὦ γινόμενοι καὶ ἀπογινόμενοι, θεὸς μισεῖ ἀναίδειαν. τά τε ὦτα καὶ P.
τοὺς ὀφθαλμοὺς οἱ δημιουργοῦντες ἐξ ὕλης τιμίας 671.
καθιεροῦσιν τοῖς θεοῖς ἀνατιθέντες εἰς τοὺς νεὼς, Pott.
τοῦτο δήπου αἰνισσόμενοι ὡς πάντα θεὸς ὁρᾷ καὶ ἀκούει. πρὸς τοῖς δὲ ἀλκῆς μὲν καὶ ῥώμης σύμβολον αὐτοῖς ὁ λέων· ὥσπερ ἀμέλει γῆς τε αὐτῆς καὶ γεωργίας καὶ τροφῆς ὁ βοῦς, ἀνδρείας τε καὶ παρ-

ῥησίας ὁ ἵππος, ἀλκῆς τε αὖ μετὰ συνέσεως ἡ Σφὶγξ, τὸ μὲν σῶμα πᾶν λέοντος, τὸ πρόσωπον δὲ ἀνθρώπου ἔχουσα. ὁμοίως τε τούτοις σύνεσιν καὶ μνήμην καὶ κράτος καὶ τέχνην ὁ ἄνθρωπος αἰνισσόμενος τοῖς ἱεροῖς πρὸς αὐτῶν ἐγγλύφεται.

§. 44. Ἤδη δὲ κἀν ταῖς καλουμέναις παρ' αὐτοῖς κωμασίαις τῶν θεῶν χρυσᾶ ἀγάλματα· δύο μὲν κύνας, ἕνα δὲ ἱέρακα καὶ Ἶβιν μίαν περιφέρουσι, καὶ καλοῦσι τὰ τέσσαρα τῶν ἀγαλμάτων εἴδωλα τέσσαρα γράμματα. εἰσὶ γοῦν οἱ μὲν κύνες σύμβολα τῶν δυεῖν ἡμισφαιρίων, οἷον περιπολούντων καὶ φυλασσόντων, ὁ δὲ ἱέραξ ἡλίου, πυρώδης γὰρ καὶ ἀναιρετικὸς, αὐτίκα τὰς λοιμικὰς νόσους ἡλίῳ ἀνατιθέασιν· ἡ δὲ Ἶβις σελήνης, τὰ μὲν σκιερὰ τῷ μέλανι, τὰ δὲ φωτεινὰ τῷ λευκῷ τῶν πτίλων εἰκαζόντων. εἰσὶν δ' οἳ τοὺς μὲν τροπικοὺς πρὸς τῶν κυνῶν μηνύεσθαι βούλονται, οἳ δὴ διαφυλάσσουσι καὶ πυλωροῦσι την ἐπὶ νότον καὶ ἄρκτον πάροδον τοῦ ἡλίου, τὸν δ' ἰσημερινὸν ὑψηλὸν ὄντα καὶ διακεκαυμένον ὁ ἱέραξ δηλοῖ, καθάπερ ἡ Ἶβις τὸν λοξὸν, ἀριθμοῦ γὰρ ἐπινοίας καὶ μέτρου μάλιστα τῶν ζώων ἡ Ἶβις ἀρχὴν παρεσχῆσθαι τοῖς Αἰγυπτίοις δοκεῖ, ὡς τῶν κύκλων ὁ λοξός.

Cap. VIII.

§. 45. Ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον Αἰγυπτίων οἱ λογικώτατοι, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων ὅσοι φιλοσοφίας ὠρέχθησαν, τὸ συμβολικὸν εἶδος ἐζήλωσαν. φασὶ γοῦν καὶ Ἰδανθούραν τῶν Σκυθῶν βασιλέα, ὡς ἱστορεῖ Φερεκύδης ὁ Σύριος, Δαρείῳ διαβάντι τὸν Ἴστρον πόλεμον ἀπειλοῦντα πέμψαι σύμβολον ἀντὶ τῶν γραμμάτων, μῦν, βάτραχον, ὄρνιθα,
οἰστὸν, ἄροτρον. ἀπορίας δὲ οὔσης οἵας εἰκὸς, ἐπὶ P.
τούτοις Ὀροντοπάγας μὲν ὁ χιλίαρχος ἔλεγεν παρα- 672.
δώσειν αὐτοὺς τὴν ἀρχὴν, τεκμαιρόμενος ἀπὸ μὲν Pott.

τοῦ μυὸς τὰς οἰκήσεις, ἀπὸ δὲ τοῦ βατράχου τὰ ὕδατα, τὸν ἀέρα τε ἀπὸ τῆς ὄρνιθος, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀϊστοῦ τὰ ὅπλα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀρότρου τὴν χώραν. Ξιφόδρης δὲ ἔμπαλιν ἡρμήνευσεν, ἔφασκεν γὰρ ἐὰν μὴ ὡς ὄρνιθες ἀναπτῶμεν ἢ ὡς μύες κατὰ τῆς γῆς ἢ ὡς οἱ βάτραχοι καθ' ὕδατος δύωμεν, οὐκ ἂν φύγοιμεν τὰ ἐκείνων βέλη, τῆς γὰρ χώρας οὐκ ἐσμὲν κύριοι. Ἀνάχαρσίν τε τὸν Σκύθην φησὶ καὶ αὐτὸν κοιμώμενον κατέχειν τῇ μὲν λαιᾷ τὰ αἰδοῖα, τῇ δεξιᾷ δὲ τὸ στόμα, αἰνιττόμενον δεῖν μὲν ἀμφοῖν, μεῖζον δὲ εἶναι γλώττης κρατεῖν ἢ ἡδονῆς.

§. 46. Καὶ τί μοι περὶ τοὺς βαρβάρους ἐνδιατρίβειν, ἐξὸν αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας σφόδρα τῇ ἐπικρύψει κεχρημένους παραστῆσαι; Ἀνδροκύδης γοῦν ὁ Πυθαγορικὸς τὰ Ἐφέσια καλούμενα γράμματα ἐν πολλοῖς δὴ πολυθρύλητα ὄντα συμβόλων ἔχειν φησὶ τάξιν, σημαίνειν δὲ Ἄσκιον μὲν τὸ σκότος, μὴ γὰρ ἔχειν τοῦτο σκιάν· φῶς δὲ Κατάσκιον, ἐπεὶ καταυγάζει τὴν σκιάν· Λίξ τέ ἐστιν ἡ γῆ κατὰ ἀρχαίαν ἐπωνυμίαν, καὶ Τετρὰς ὁ ἐνιαυτὸς διὰ τὰς ὥρας, Δαμναμενεὺς δὲ ὁ ἥλιος ὁ δαμάζων, τὰ Αἴσιά τε ἡ ἀληθὴς φωνή. σημαίνει δ' ἄρα τὸ σύμβολον ὡς κεκόσμηται τὰ θεῖα· οἷον σκότος πρὸς φῶς, καὶ ἥλιος πρὸς ἐνιαυτὸν καὶ γῆ πρὸς παντοίαν φύσεως γένεσιν. ἀλλὰ καὶ Διονύσιος ὁ Θρᾷξ ὁ γραμματικὸς ἐν τῷ περὶ τῆς ἐμφάσεως τοῦ περὶ τῶν τροχίσκων συμβόλου φησὶ κατὰ λέξιν· „ἐσήμαινον γοῦν οὐ διὰ λέξεως μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ συμβόλων ἔνιοι τὰς πράξεις, διὰ λέξεως μὲν ὡς ἔχει τὰ λεγόμενα Δελφικὰ παραγγέλματα τὸ „μηδὲν ἄγαν" καὶ τὸ" „γνῶθι σαυτὸν" P. καὶ τὰ τούτοις ὅμοια· διὰ δὲ συμβόλων, ὡς ὅ τε 243. τροχὸς ὁ στρεφόμενος ἐν τοῖς τῶν θεῶν τεμένεσιν Sylb. εἱλκυσμένος παρὰ Αἰγυπτίων, καὶ τὸ τῶν θαλλῶν τῶν διδομένων τοῖς προσκυνοῦσι. φησὶ γὰρ Ὀρφεὺς ὁ Θρᾴκιος·

θαλλῶν δ' ὅσσα βροτοῖσιν ἐπὶ χθονὸς ἔργα μέμηλεν. P. 673.
οὐδὲν ἔχει μίαν αἶσαν ἐπὶ φρεσὶν, ἀλλὰ κυκλεῖται Pott.
πάντα πέριξ, στῆναι δὲ καθ' ἓν μέρος οὐ θέμις ἐστίν·
ἀλλ' ἔχει, ὡς ἤρξαντο, δρόμου μέρος ἶσον ἕκαστος.

οἱ θαλλοὶ ἤτοι τῆς πρώτης τροφῆς σύμβολον ὑπάρχουσιν ἢ ὅπως ἐπιστῶνται οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν καρποὺς δι' ὅλου θάλλειν καὶ αὔξεσθαι διαμένοντας ἐπὶ πλεῖστον, σφᾶς δὲ αὐτοὺς ὀλίγον εἰληχέναι τὸν τῆς ζωῆς χρόνον, τούτου χάριν δίδοσθαι τοὺς θαλλοὺς βούλονται, ἴσως δὲ καὶ ἵνα ἐπιστῶνται ὅτι ὡς οὗτοι αὖ καίονται, οὕτως καὶ τοὺς εἰς τοῦτον τὸν βίον, ταχέως ἐκλιπεῖν καὶ πυρὸς ἔργον γενήσεσθαι.

§. 47. Χρησιμώτατον ἄρα τὸ τῆς συμβολικῆς ἑρμηνείας εἶδος εἰς πολλὰ καὶ πρὸς τὴν ὀρθὴν θεολογίαν συνεργοῦν καὶ πρὸς εὐσέβειαν καὶ πρὸς ἐπίδειξιν συνέσεως καὶ πρὸς βραχυλογίας ἄσκησιν καὶ σοφίας ἔνδειξιν· ‚σοφοῦ γὰρ τὸ χρῆσθαι τῇ συμβολικῇ φράσει δεξιῶς, φησὶν ὁ γραμματικὸς Δίδυμος, ‚καὶ τὸ γνωρίσαι τὸ διὰ ταύτης δηλούμενον'. καὶ μὴν ἡ στοιχειωτικὴ τῶν παίδων διδασκαλία τὴν τῶν τεττάρων στοιχείων περιείληφεν ἑρμηνείαν, βέδυ μὲν γὰρ τοὺς Φρύγας τό ὕδωρ φησὶ καλεῖν, καθὰ καὶ Ὀρφεύς·

καὶ βέδυ Νυμφάων καταλείβεται ἀγλαὸν ὕδωρ.

ἀλλὰ καὶ ὁ θύτης Δίων ὁμοίως φαίνεται γράφων· ‚καὶ βέδυ λαβὼν κατὰ χειρῶν καταχέου καὶ ἐπὶ τὴν ἱεροσκοπίην τρέπου'. ἔμπαλιν δὲ ὁ κωμικὸς Φιλύλλιος βέδυ τὸν ἀέρα βιόδωρον ὄντα διὰ τούτων γινώσκει·

ἕλκειν τὸ βέδυ σωτήριον προσεύχομαι·
ὅπερ μέγιστόν ἐστιν ὑγιείας μέρος·
τὸ τὸν ἀέρ' ἕλκειν καθαρὸν, οὐ τεθολωμένον.

§. 48. Συνομόλογος τῆς τοιᾶσδε δόξης καὶ ὁ Κυζικηνὸς Νεάνθης γράφων τοὺς Μακεδόνων ἱερεῖς

ἐν ταῖς κατευχαῖς βέδυ κατακαλεῖν ἵλεω αὐτοῖς τε καὶ τοῖς τέκνοις, ὅπερ ἑρμηνεύουσιν ἀέρα. ζὰψ δὲ τὸ πῦρ οἱ μὲν παρὰ τὴν ζέσιν ἀμαθῶς ἐδέξαντο, καλεῖται δ' οὕτως ἡ θάλασσα, ὡς Εὐφορίων ἐν ταῖς πρὸς Θεωρίδαν ἀντιγραφαῖς·

ζὰψ δὲ ποτὶ σπιλάδεσσι νεῶν ὀλέτειρα κακύνει.

Διονύσιός τε ὁ ἴαμβος ὁμοίως· P.

πόντου μαινομένοιο περιστείνει ἁλυκὴ ζάψ. 674.

ὁμοίως δὲ Κρατῖνος ὁ νεώτερος κωμικός· Pott.

καρῖδας ἡ ζὰψ ἐκφέρει κἰχθύδια.

καὶ Σιμμίας ὁ Ῥόδιος

Ἄμμας
Ἰγνήτων καὶ Τελχίνων ἔφυ ἡ ἁλυκὴ ζάψ.

χθὼν δὲ ἡ γῆ εἰς μέγεθος κεχυμένη. καὶ πλῆκτρον οἱ μὲν τὸν πόλον, οἱ δὲ τὸν ἀέρα τὸν πάντα πλήσσοντα καὶ κινοῦντα εἰς φύσιν τε καὶ αὔξησιν ἢ τὸν πάντων πληρωτικόν.

§. 49. Οὐκ ἀνέγνωσαν δ' οὗτοι Κλεάνθην τὸν φιλόσοφον, ὃς ἄντικρυς πλῆκτρον τὸν ἥλιον καλεῖ, ἐν γὰρ ταῖς ἀνατολαῖς ἐρείδων τὰς αὐγὰς, οἷον πλήσσων τὸν κόσμον, εἰς τὴν ἐναρμόνιον πορείαν τὸ φῶς ἄγει, ἐκ δὲ τοῦ ἡλίου σημαίνει καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα. σφὶγξ δὲ οὐχ ἡ τῶν ὅλων σύνεσις καὶ ἡ τοῦ κόσμου κατὰ τὸν ποιητὴν Ἄρατον περιφορὰ, ἀλλὰ τάχα μὲν ὁ διήκων πνευματικὸς τόνος καὶ συνέχων τὸν κόσμον εἴη ἂν, ἄμεινον δὲ ἐκδέχεσθαι τὸν αἰθέρα πάντα συνέχοντα καὶ σφίγγοντα, καθὰ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς φησίν·

εἰ δ' ἄγε τοὶ λέξω πρῶθ' ἥλιον ἀρχὴν,
ἐξ ὧν δὴ ἐγένοντο τὰ νῦν ἐσορώμενα πάντα,
γαῖά τε καὶ πόντος πολυκύμων, ἠδ' ὑγρὸς ἀὴρ
Τιτὰν ἠδ' αἰθὴρ σφίγγων περὶ κύκλον ἅπαντα.

Ἀπολλόδωρος δ' ὁ Κερκυραῖος τοὺς στίχους τούσδε ὑπὸ Βράγχου ἀναφωνηθῆναι τοῦ μάντεως λέγει Μιλησίους καθαίροντος ἀπὸ λοιμοῦ. ὁ μὲν γὰρ ἐπιρ-

ῥαίνων τὸ πλῆθος δάφνης κλάδοις προκατήρχετο τοῦ ὕμνου ὧδέ πως·

μέλπετε ὦ παῖδες ἑκάεργον καὶ ἑκαέργαν·

ἐπέψαλλεν δὲ ὡς εἰπεῖν ὁ λαός· βέδυ, ζὰψ, χθὼν, πλῆκτρον, σφὶγξ, κναξζβὶ, χθύπτης, φλεγμὸς, δρώψ. μέμνηται τῆς ἱστορίας καὶ Καλλίμαχος ἐν ἰάμβοις.
κναξζβὶ δὲ κατὰ παραγωγὴν ἡ νόσος, παρὰ τὸ κναίειν, P.
καὶ διαφέρειν θῦψαί τε τῷ κεραυνῷ φλέξαι. Θέσπις 675.
μέντοι ὁ τραγικὸς διὰ τούτων ἄλλο τι σημαίνεσθαί Pott.
φησιν ὧδέ πως γράφων·

ἴδε σοὶ σπένδω κναξζβὶ τὸ λευκὸν
ἀπὸ θηλαμόνων θλίψας κνακῶν·
ἴδε σοὶ χθύπτην [τυρὸν] μίξας
ἐρυθρῷ μέλιτι, κατὰ τῶν σῶν, Πὰν,
δίκερως τίθεμαι βωμῶν ἁγίων.
ἴδε σοὶ βρομίου αἴθοπα φλεγμὸν
λείβω.

αἰνίσσεται οἶμαι τὴν ἐκ τῶν τεσσάρων καὶ εἴκοσι στοιχείων ψυχῆς γαλακτώδη πρώκτην τροφὴν, μεθ' ἣν ἤδη πεπηγὸς γάλα τὸ βρῶμα, τελευταῖον δὲ αἷμα ἀμπέλου τοῦ λόγου τὸν αἴθοπα οἶνον τὴν τελειοῦσαν τῆς ἀγωγῆς εὐφροσύνην διδάσκει. δρὼψ δὲ ὁ λόγος ὁ δραστήριος ὁ ἐκ κατηχήσεως τῆς πρώτης εἰς αὔξησιν ἀνδρὸς, εἰς μέτρον ἡλικίας, ἐκφλέγων καὶ ἐκφωτίζων τὸν ἄνθρωπον.

§. 50. Ἀλλὰ καὶ τρίτος ὑπογραμμὸς φέρεται παιδικὸς, μάρπτες σφὶγξ κλὼψ ζυγχθηδὸν, σημαίνει δ' οἶμαι διὰ τῆς τῶν στοιχείων καὶ τοῦ κόσμου διοικήσεως τὴν ὁδὸν ἡμῖν δεῖν ἐπὶ τὴν τῶν τελειοτέρων γίνεσθαι γνῶσιν βίᾳ καὶ πόνῳ περιγινομένης τῆς αἰωνίου σωτηρίας, μάρψαι μὲν γὰρ τὸ καταλαβεῖν, τὴν δὲ τοῦ κόσμου ἁρμονίαν ἡ σφὶγξ, ζυγχθηδὸν δὲ τὴν χαλεπότητα μηνύει, καὶ κλῶπα τὴν
P. λανθάνουσαν κυρίου γνῶσιν ἅμα καὶ ἡμέραν δηλοῖ.
244. τί δ'; οὐχὶ καὶ Ἐπιγένης ἐν τῷ περὶ τῆς Ὀρφέως
Sylb. ποιήσεως τὰ ἰδιάζοντα παρ' Ὀρφεῖ ἐκτιθέμενός

φησι· „κερκίσι καμπυλόχρωσι" τοῖς ἀρότροις μηνύε- P. σθαι· στήμοσι δὲ τοῖς αὔλαξι, μίτον δὲ τὸ σπέρμα 676. ἀλληγορεῖσθαι, καὶ δάκρυα Διὸς τὸν ὄμβρον δη- Pott. λοῦν, μοίρας τε αὖ τὰ μέρη τῆς σελήνης, τριακάδα καὶ πεντεκαιδεκάτην καὶ νουμηνίαν· διὸ καὶ λευκοστόλους αὐτὰς καλεῖν τὸν Ὀρφέα φωτὸς οὔσας μέρη. πάλιν ἄνθιον μὲν τὸ ἔαρ διὰ τὴν φύσιν, ἀργίδα δὲ τὴν νύκτα διὰ τὴν ἀνάπαυσιν, καὶ γοργόνιον τὴν σελήνην διὰ τὸ ἐν αὐτῇ πρόσωπον· Ἀφροδίτην τε τὸν καιρὸν καθ' ὃν δεῖ σπείρειν λέγεσθαι παρὰ τῷ θεολόγῳ.

§. 51. Τοιαῦτα καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ᾐνίσσοντο, Φερσεφόνης μὲν κύνας τοὺς πλανήτας, Κρόνου δὲ δάκρυον τὴν θάλασσαν ἀλληγοροῦντες. καὶ μυρία ἐπὶ μυρίοις εὕροιμεν ἂν ὑπό τε φιλοσόφων ὑπό τε ποιητῶν αἰνιγματωδῶς εἰρημένα, ὅπου γε καὶ ὅλα βιβλία ἐπικεκρυμμένην τὴν τοῦ συγγραφέως βούλησιν ἐπιδείκνυνται, ὡς καὶ τὸ Ἡρακλείτου περὶ φύσεως, ὃς καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο σκοτεινὸς προσηγόρευται. ὁμοία τούτῳ τῷ βιβλίῳ καὶ ἡ Φερεκύδους θεολογία τοῦ Συρίου. Εὐφορίων γὰρ ὁ ποιητὴς καὶ τὰ Καλλιμάχου Αἴτια καὶ ἡ Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια γυμνάσιον εἰς ἐξήγησιν γραμματικῶν ἔκκειται ἅπασιν.

§. 52. Οὔκουν ἀπεικὸς καὶ τὴν βάρβαρον φιλοσοφίαν, περὶ ἧς ἡμῖν πρόκειται λέγειν, ἐπικεκρυμμένως καὶ διὰ συμβόλων προφητεύειν ἔνεστιν, ὡς ἀποδέδεικται. „τοιαῦτα γοῦν καὶ ὁ Μωϋσῆς παραινεῖ· τὰ κοινὰ δὴ ταῦτα „οὐ φάγεσθαι χοῖρον οὔτε P. ἀετὸν οὔτε ὀξύπτερον οὔτε κόρακα" *). ὁ μὲν γὰρ 677. χοῖρος φιλήδονον καὶ ἀκάθαρτον ἐπιθυμίαν τροφῶν Pott. καὶ ἀφροδισίων λίχνον καὶ μεμολυσμένην ἀκολασίαν μηνύει, ἀεὶ κνηστιῶσαν, ὑλικήν τε καὶ ἐν βορβόρῳ

*) Leuit. c. 11. Deuteron. c. 14.

κειμένην, εἰς σφαγὴν καὶ ἀπώλειαν πιαινομένην. ἔμπαλιν δὲ ἐπιτρέπει διχηλοῦν καὶ μαρυκώμενον ἐσθίειν, „μηνύων', φησὶν ὁ Βαρνάβας, „κολλᾶσθαι δεῖν μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν κύριον καὶ μετὰ τῶν μελετώντων ὃ ἔλαβον διάσταλμα ῥήματος ἐν τῇ καρδίᾳ μετὰ τῶν λαλούντων δικαιώματα κυρίου καὶ τηρούντων, μετὰ τῶν εἰδότων ὅτι ἡ μελέτη ἐστὶν ἔργον εὐφροσύνης καὶ ἀναμαρυκωμένων τὸν λόγον κυρίου. τί δὲ τὸ διχηλοῦν; ὅτι ὁ δίκαιος καὶ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιπατεῖ καὶ τὸν ἅγιον αἰῶνα ἐκδέχεται. εἶτα ἐπιφέρει· βλέπετε πῶς ἐνομοθέτησεν ὁ Μωϋσῆς καλῶς. ἀλλὰ πόθεν ἐκείνοις ταῦτα νοῆσαι ἢ συνιέναι; ἡμεῖς δικαίως νοήσαντες τὰς ἐντολὰς λαλοῦμεν, ὡς ἠθέλησεν κύριος· διὰ τοῦτο περιέτεμε τὰς ἀκοὰς ἡμῶν καὶ τὰς καρδίας, ἵνα συνίωμεν ταῦτα.

§. 53. Ναὶ μὴν ὅταν λέγῃ, „οὐ φάγῃ τὸν ἀετὸν, τὸν ὀξύπτερον καὶ τὸν ἰκτινον καὶ τὸν κόρακα", οὐ κολληθήσῃ, φησὶν, οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς ἀνθρώποις, οἳ οὐκ ἴσασι διὰ πόνου καὶ ἱδρῶτος πορίζειν ἑαυτοῖς τὴν τροφὴν, ἀλλ' ἐν ἁρπαγῇ καὶ ἀνομίᾳ βιοῦσιν, ἀετὸς μὲν γὰρ ἁρπαγὴν, ὀξύπτερος δὲ ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν ὁ κόραξ μηνύει. γέγραπται δέ· „μετὰ ἀνδρὸς ἀθῴου ἀθῷος ἔσῃ καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις" *). κολλᾶσθαι οὖν τοῖς ἁγίοις προσήκει, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται. ἐντεῦθεν ὁ Θεόγνις γράφει·

ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ μαθήσεαι· ἢν δὲ κακοῖσι
συμμιγέῃς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον.

ὅταν τε αὖ ἐν τῇ ᾠδῇ λέγῃ· „ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται, ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν" **),

---

*) Psalm. 18, 25 sq. **) Exod. 15, 1.

τὸ πολυσκελὲς καὶ κτηνῶδες καὶ ὁρμητικὸν πάθος τὴν ἐπιθυμίαν σὺν καὶ τῷ ἐπιβεβηκότι ἡνιόχῳ τὰς ἡνίας ταῖς ἡδοναῖς ἐπιδεδωκότι, „ἔρριψεν εἰς θάλασσαν", εἰς τὰς κοσμικὰς ἀταξίας ἀποβαλών. P. 678. Pott.

§. 54. Οὕτως καὶ Πλάτων ἐν τῷ περὶ ψυχῆς τόν τε ἡνίοχον καὶ τὸν ἀποστατήσαντα ἵππον, τὸ ἄλογον μέρος, ὃ δὴ δίχα τέμνεται, εἰς θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν καταπίπτειν φησίν. ἢ καὶ τὸν Φαέθοντα δι' ἀκρασίαν τῶν πώλων ἐκπεσεῖν ὁ μῦθος αἰνίττεται. ναὶ μὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ· νέον τοῦτον ζηλώσαντες οἱ ἀδελφοὶ πλεῖόν τι προορώμενον κατὰ τὴν γνῶσιν ἐξέδυσαν τὸν χιτῶνα τὸν ποικίλον, καὶ λαβόντες ἔρριψαν εἰς λάκκον, ὁ δὲ λάκκος κενὸς ὕδωρ οὐκ εἶχε, τὴν ἐκ φιλομαθίας τοῦ σπουδαίου ποικίλην γνῶσιν ἀποσκορακίσαντες. ἢ ψιλῇ τῇ κατὰ νόμον πίστει κεχρημένοι ἔρριψαν εἰς λάκκον τὸν ὕδατος κενὸν, εἰς Αἴγυπτον ἀπεμπολήσαντες τὴν τοῦ θείου λόγου ἔρημον, κενὸς δὲ ἐπιστήμης ὁ λάκκος, ἐν ᾧ ῥιφεὶς καὶ τὴν γνῶσιν ἀποδυσάμενος ὅμοιος τοῖς ἀδελφοῖς ἐδόκει γυμνὸς γνώσεως ὁ διαλεληθὼς σοφὸς, κατ' ἄλλο σημαινόμενον. εἴη δ' ἂν ἐπιθυμία ποικίλον ἔνδυμα εἰς ἀχανὲς ἀπέχουσα βάραθρον. „ἐὰν δέ τις ἀνοίξῃ λάκκον ἢ λατομήσῃ", φησὶ, „καὶ μὴ καλύψῃ αὐτὸν, ἐμπέσῃ δ' ἐκεῖ μόσχος ἢ ὄνος, ὁ κύριος τοῦ λάκκου ἀποτίσει ἀργύριον, καὶ δώσει τῷ πλησίον, τὸ δὲ τεθνηκὸς αὐτῷ ἔσται" **).

§. 55. Ἐνταῦθά μοι τὴν προφητείαν ἐκείνην ἔπαγε· „ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενόν καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, Ἰσραὴλ δέ με οὐ συνῆκεν" ***). ἵνα οὖν μή τις τούτων ἐμπεσὼν εἰς τὴν ὑπὸ σοῦ διδασκομένην γνῶσιν ἀκρατὴς γενόμενος τῆς ἀληθείας παρακούσῃ τε καὶ παραπέσῃ, ἀσφαλὴς,

*) Cf. Genes. 37, 23 sqq. **) Exod. 21, 33 sq. ***) Iesai. 1, 3.

φησὶ, περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου γίνου, καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀλόγως προσιόντας ἀπόκλειε τὴν ζῶσαν ἐν βάθει πηγὴν, ποτὸν δὲ ὄρεγε τοῖς τῆς ἀληθείας δεδιψηκόσιν. ἐπικρυπτόμενος δ' οὖν πρὸς τοὺς οὐχ οἵους τε ὄντας παραδέξασθαι τὸ βάθος τῆς γνώσεως P. 245. Sylb. κατακάλυπτε τὸν λάκκον. ὁ κύριος οὖν τοῦ λάκκου ὁ γνωστικὸς αὐτὸς ζημιωθήσεται, φησὶ, τὴν αἰτίαν ὑπέχων τοῦ σκανδαλισθέντος ἤτοι καθαποθέντος τῷ μεγέθει τοῦ λόγου μικρολόγου ἔτι ὄντος, ἢ μετακινήσας τὸν ἐργάτην ἐπὶ τὴν θεωρίαν καὶ ἀποστήσας διὰ προφάσεως τῆς αὐτοσχεδίου πίστεως. P. 679. Pott. „ἀργύριον δὲ δώσει" τῷ παντοκρατορικῷ βουλήματι ὑπέχων λόγον καὶ εὐθύνας.

§. 56. Οὗτος μὲν οὖν ὁ τύπος „νόμου καὶ προφητῶν ὁ μέχρις Ἰωάννου" *)· ὁ δὲ καίτοι φανερώτερον λαλήσας ὡς ἂν μηκέτι προφητεύων, ἀλλὰ δεικνύων ἤδη παρόντα τὸν ἐξ ἀρχῆς καταγγελλόμενον συμβολικῶς, ὅμως· „οὐκ εἰμὶ", φησὶν, „ἄξιος τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος λῦσαι κυρίου" **)· μὴ γὰρ ἄξιος εἶναι ὁμολογεῖ τὴν τοσαύτην βαπτίσαι δύναμιν, χρῆναι γὰρ τοὺς καθαροποιοῦντας ἀπολύειν τοῦ σώματος καὶ τῶν τούτου ἁμαρτημάτων τὴν ψυχὴν, ὥσπερ τοῦ δεσμοῦ τὸν πόδα. τάχα δὲ καὶ τὴν τελευταίαν τοῦ σωτῆρος εἰς ἡμᾶς ἐνέργειαν, τὴν προσεχῆ λέγω, τὴν διὰ τῆς παρουσίας ἐπικρυπτομένην τῷ τῆς προφητείας αἰνίγματι ὁ διὰ τῆς αὐτοψίας τὸν θεσπιζόμενον δείξας τὴν εἰς φανερὸν πόρρωθεν ὁδεύουσαν μηνύσας ἥκουσαν παρουσίαν ὄντως ἔλυσεν τὸ πέρας τῶν λογίων τῆς οἰκονομίας ἐκκαλύψας τὴν ἔννοιαν τῶν συμβόλων. καὶ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις ἐπὶ τῶν διαθηκῶν γινόμενα τάξιν εἴληχε τὰ διὰ δικαιοσύνην ἐκεῖνα ζυγὰ καὶ ἀσσάρια, καρ-

*) Matth. 11, 13. Luc. 16, 16. **) Marc. 1, 6. Luc. 3, 16. Ioann. 1, 27.

πισμοί τε καὶ αἱ τῶν ὤτων ἐπιψαύσεις, τὰ μὲν γὰρ ἵνα δικαίως γίνηται, τὰ δὲ εἰς τὸν τῆς τιμῆς μερισμὸν, τὸ δ' ὅπως ὁ παρατυχὼν, ὡς βάρους τινὸς αὐτῷ ἐπιτιθεμένου, ἑστὼς ἀκούσῃ καὶ τάξιν μεσίτου λάβῃ.

Cap. IX.

§. 57. Ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἔλαθον ὑπὸ φιλοτιμίας ἀποδεικτικῆς περαιτέρω τοῦ δέοντος παρεκβάς. ἐπιλείψει γάρ με ὁ βίος τὸ πλῆθος τῶν συμβολικῶς φιλοσοφούντων παρατιθέμενον. μνήμης τε οὖν ἕνεκεν καὶ συντομίας καὶ τοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀνατετάσθαι τοιαῦταί τινες αἱ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας γραφαί. τῶν γὰρ πολλάκις αὐταῖς πλησιαζόντων καὶ δοκιμασίαν δεδωκότων κατά τε τὴν πίστιν κατά τε τὸν βίον ἅπαντα μόνων ἐθέλουσιν ὑπάρχειν τὴν ὄντως οὖσαν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἀληθῆ θεολογίαν. καὶ μὴν ἐξηγητοῦ τινὸς καὶ καθηγητοῦ χρείαν ἔχειν ἡμᾶς βούλονται, οὕτως γὰρ καὶ σπουδασθήσεσθαι μᾶλλον καὶ ἀνεξαπατήτους ἔσεσθαι, παρὰ τῶν εὖ εἰδότων παραλαμβάνοντας καὶ ὠφελήσειν τοὺς ἀξίους αὐτῶν διελάμβανον. ἄλλως τε καὶ πάνθ' ὅσα διά τινος παρακαλύμματος ὑποφαίνεται μείζονά τε καὶ σεμνοτέραν δείκνυσι τὴν ἀλήθειαν, καθάπερ τὰ μὲν ὥρια διαφαίνοντα τοῦ ὕδατος, αἱ μορφαὶ P. δὲ διὰ τῶν παρακαλυμμάτων συνεμφάσεις τινὰς 680. αὐταῖς προσχαριζομένων. ἐλεγκτικαὶ γὰρ αἱ περι- Pott. αύγειαι πρὸς τῷ καὶ τὰ φανερὰ μονοτρόπως κατανοεῖσθαι.

§. 58. Συνεκδοχὰς τοίνυν πλείονας ἐξὸν εἶναι λαμβάνειν, ὥσπερ οὖν λαμβάνομεν, ἐκ τῶν μετ' ἐπικρύψεως εἰρημένων. ὧν οὕτως ἐχόντων σφάλλεται μὲν ὁ ἄπειρος καὶ ἀμαθὴς, καταλαμβάνει δὲ ὁ γνωστικός. ἤδη γοῦν οὐδὲ τοῖς τυχοῦσιν ἤθελον ἀνέδην ἐκκεῖσθαι πάντα, οὐδὲ κοινοποιεῖσθαι τὰ σοφίας

*ἀγαθὰ τοῖς μηδ᾽ ὄναρ τὴν ψυχὴν κεκαθαρμένοις, οὐ γὰρ θέμις ὀρέγειν τοῖς ἀπαντῶσι τὰ μετὰ τοσούτων ἀγώνων πορισθέντα, οὐδὲ μὴν βεβήλοις τὰ τοῦ λόγου μυστήρια διηγεῖσθαι. φασὶ γοῦν Ἵππαρχον τὸν Πυθαγόρειον αἰτίαν ἔχοντα γράψασθαι τὰ τοῦ Πυθαγόρου σαφῶς ἐξελαθῆναι τῆς διατριβῆς καὶ στήλην ἐπ᾽ αὐτῷ γενέσθαι οἷα νεκρῷ. διὸ καὶ ἐν τῇ βαρβάρῳ φιλοσοφίᾳ νεκροὺς καλοῦσι τοὺς ἐκπεσόντας τῶν δογμάτων καὶ καθυποτάξαντας τὸν νοῦν τοῖς πάθεσι τοῖς ψυχικοῖς. „τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ"; κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον „ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου" *); δίχα γὰρ ὀλυμπίων καὶ φθιμένων τιμαί. διὸ καί, „ἐξέρχεσθε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, λέγει κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε· κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας" **).*

§. 59. *Οὐ μόνοι ἄρα οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων τὰ πολλὰ ἐπεκρύπτοντο, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἐπικούρειοί φασί τινα καὶ παρ᾽ αὐτοῖς ἀπόρρητα εἶναι καὶ μὴ πᾶσιν ἐπιτρέπειν ἐντυγχάνειν τούτοις τοῖς γράμμασιν. ἀλλὰ καὶ οἱ Στωικοὶ λέγουσι Ζήνωνι τῷ πρώτῳ γεγράφθαι τινά, ἃ μὴ ῥᾳδίως ἐπιτρέπουσι* P.
τοῖς μαθηταῖς ἀναγινώσκειν, μὴ οὐχὶ πεῖραν δεδω- 681.
κόσι πρότερον, εἰ γνησίως φιλοσοφοῖεν. λέγουσι δὲ Pott.
καὶ οἱ Ἀριστοτέλους τὰ μὲν ἐσωτερικὰ εἶναι τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, τὰ δὲ κοινά τε καὶ ἐξωτερικά. ἀλλὰ καὶ οἱ τὰ μυστήρια θέμενοι φιλόσοφοι ὄντες τὰ αὐτῶν δόγματα τοῖς μύθοις κατέχωσαν, ὥστε μὴ εἶναι ἅπασι δῆλα· εἶθ᾽ οἱ μὲν ἀνθρωπίνας κατακρύψαντες δόξας τοὺς ἀμαθεῖς ἐκώλυσαν ἐντυγχάνειν, τὴν δὲ τῶν ὄντως ὄντων ἁγίαν καὶ

---

*) 2 Corinth. 6, 14 sq. **) Ibid. v. 17 sq.

μακαρίαν θεωρίαν οὐ παντὸς μᾶλλον ἐπικεκρύφθαι
συνέφερεν; πλὴν οὐδὲ τὰ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας
οὔθ' οἱ μῦθοι οἱ Πυθαγόρειοι, ἀλλ' οὐδ' οἱ παρὰ
Πλάτωνι ἐν πολιτείᾳ πρὸς τοῦ Ἀρμενίου καὶ ἐν
Γοργίᾳ Αἰάκου καὶ Ῥαδαμάνθυος καὶ ἐν Φαίδωνι
ὁ τοῦ ταρτάρου καὶ ἐν Πρωταγόρᾳ ὁ Προμηθέως
καὶ Ἐπιμηθέως· πρός τε τούτοις ὁ τοῦ πολέμου τῶν
Ἀτλαντινῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ,
οὐχ ἁπλῶς κατὰ πάντα τὰ ὀνόματα ἀλληγορητέοι,
P. ἀλλ' ὅσα τῆς διανοίας τῆς καθόλου σημαντικὰ, καὶ
246. δὴ ταῦτα ἐξεύροιμεν ἂν διὰ συμβόλων ὑπὸ παρα-
Sylb. καλύμματι τῇ ἀλληγορίᾳ μηνυόμενα.

§. 60. Ναὶ μὴν καὶ ἡ Πυθαγόρου συνουσία
καὶ ἡ πρὸς τοὺς ὁμιλητὰς διττὴ κοινωνία ἀκουσμα-
τικοὺς τοὺς πολλοὺς καί τινας μαθηματικοὺς ἑτέ-
ρους καλοῦσα τοὺς γνησίους ἀνθαπτομένους τῆς φι-
λοσοφίας, ἀλλὰ τὸ μὲν φάσθαι, τὸ δὲ κεκρυμμένον
εἶναι πρὸς τοὺς πολλοὺς ᾐνίσσετο. ἴσως δὲ καὶ τὸ
διττὸν ἐκεῖνο εἶδος τῶν ἐκ τοῦ περιπάτου τὸ ἐν τοῖς
λόγοις ἔνδοξόν τε καὶ ἐπιστημονικὸν καλούμενον οὐκ
ἀπήλλακται διαιρεῖν δόξαν ἀπό τε εὐκλείας καὶ ἀλη- P.
θείας. 682.

μηδέ σέ γ' εὐδόξοιο βιήσεται ἄνθεα τιμῆς, Pott.
πρὸς θνητῶν ἀνελέσθαι ἐφ' ᾧθ' ὁσίης πλέον εἰπεῖν.

αἱ γοῦν Ἰάδες μοῦσαι διαῤῥήδην λέγουσι ‚τοὺς μὲν
πολλοὺς καὶ δοκησισόφους δήμων ἀοιδοῖσιν ἕπεσθαι
καὶ νόμοισι χρέεσθαι, εἰδότας ὅτι πολλοὶ κακοὶ, ὀλί-
γοι δὲ ἀγαθοί· τοὺς ἀρίστους δὲ τὸ κλέος μεταδιώ-
κειν, αἱρεῦνται γὰρ', φησὶν, ‚ἐναντία πάντων οἱ
ἄριστοι, κλέος ἀέναον θνητῶν, οἱ δὲ πολλοὶ κεκό-
ρηνται ὅπως κτήνεα, γαστρὶ καὶ αἰδοίοις καὶ τοῖς
αἰσχίστοις τῶν ἐν ἡμῖν μετρήσαντες τὴν εὐδαιμο-
νίαν'· ὅ τ' Ἐλεάτης Παρμενίδης ὁ μέγας διττῶν εἰσ-
ηγεῖται διδασκαλίαν ὁδῶν ὧδέ πως γράφων·

ἡ μὲν ἀληθείης εὐπειθέος ἀτρεμὲς ἦτορ,'
ἡ δὲ βροτῶν δόξαις, ταῖς οὐκ ἔνι πίστις ἀληθής.

Cap. X.

§. 61. Εἰκότως ἄρα ὁ θεσπέσιος ἀπόστολος· „κατὰ ἀποκάλυψιν", φησὶν, „ἐγνωρίσθη μοὶ τὸ μυστήριον, καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ, πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ, ὃ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις" *). ἔστιν γάρ τις καὶ τελείων μάθησις, περὶ ἧς πρὸς τοὺς Κολοσσαεῖς γράφων φησὶν, „οὐ παυόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι καὶ αἰτούμενοι, ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ περιπατῆσαι, ἀξίως τοῦ κυρίου, εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες καὶ αὐξανόμενοι τῇ ἐπιγνώσει τοῦ θεοῦ, ἐν πάσῃ δυνάμει ἐνδυναμούμενοι, κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ" **). καὶ πάλιν· „κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι", φησὶν, „εἰς ὑμᾶς πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, ὃ νῦν ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ· οἷς ἠθέλησεν ὁ θεὸς γνωρίσαι, τί τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν" ***).

§. 62. Ὥστε ἄλλα μὲν τὰ μυστήρια τὰ ἀποκεκρυμμένα ἄχρι τῶν ἀποστόλων καὶ ὑπ' αὐτῶν παραδοθέντα ὡς ἀπὸ τοῦ κυρίου παρειλήφασιν, ἀποκεκρυμμένα δὲ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, ἃ νῦν ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις. (P. 683. Pott.) ἄλλο δὲ „τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν" †), ὅ ἐστιν ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς ἡ εἰς Χριστὸν, ὃν ἀλλαχῇ „θεμέ-

*) Ephes. 3, 3—5. **) Coloss. 1, 9—11. ***) Ibid. v. 25—27. †) Ibid. 1, 27.

λιον" *) εἴρηκεν. καὶ πάλιν οἷον φιλοτιμούμενος ἐμφῆναι τὴν γνῶσιν ὧδέ πως γράφει· „νουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πᾶσι σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ" **)· οὐ „πάντα" ἁπλῶς „ἄνθρωπον", ἐπεὶ οὐδεὶς ἂν ἦν ἄπιστος, οὐδὲ μὴν „πάντα" τὸν πιστεύοντα „τέλειον ἐν Χριστῷ", ἀλλὰ „πάντα ἄνθρωπον" λέγει, ὡς εἰπεῖν ὅλον τὸν ἄνθρωπον, οἷον σώματι καὶ ψυχῇ ἡγνισμένον, ἐπεὶ „ὅτι οὐ πάντων ἡ γνῶσις" ***), διαρρήδην ἐπιφέρει· „συμβιβασθέντες ἐν ἀγάπῃ καὶ εἰς πᾶν πλοῦτος τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ, ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι" ****). „τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ" †), ἡ εὐχαριστία δὲ οὐκ ἐπὶ ψυχῆς μόνον καὶ τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος γίνεται καὶ τῶν τοῦ σώματος ἀγαθῶν.

§. 63. *Καὶ ἔτι σαφέστερον ἐκκαλύπτει* „τὸ μὴ πάντων εἶναι τὴν γνῶσιν" ††) ἐπιλέγων· „προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ θεὸς ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν τοῦ λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ· δι' ὃ καὶ δέδεμαι, ἵνα φανερώσω αὐτὸ ὡς δεῖ με λαλῆσαι" †††). ἦν γάρ τινα ἀγράφως παραδιδόμενα αὐτίκα τοῖς Ἑβραίοις. „καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον", φησίν, „ὡς ἂν ἐγγηράσαντες τῇ διαθήκῃ τῇ παλαιᾷ, πάλιν χρείαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς, τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, καὶ γεγόνατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς· πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης, νήπιος γάρ ἐστι" τὰ πρῶτα μαθήματα πεπιστευμένος· „τελείων

---

*) Corinth. 3, 10. **) Coloss. 1, 28. ***) 1 Corinth. 8, 7. ****) Coloss. 2, 2 sq. †) Ibid. 4, 2. ††) 1 Corinth. 8, 7. †††) Coloss. 4, 3 sq.

δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα" *).

§. 64. Ἀλλὰ καὶ Βαρνάβας ὁ καὶ αὐτὸς συγκηρύξας τῷ ἀποστόλῳ κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἐθνῶν τὸν λόγον, ‚ἁπλούστερον', φησὶν, ‚ὑμῖν γράφω, ἵνα συνίητε'. εἶθ' ὑποβὰς, ἤδη σαφέστερον γνωστικῆς παραδόσεως ἴχνος παρατιθέμενος λέγει· τί λέγει ὁ ἄλλος προφήτης Μωϋσῆς αὐτοῖς; „ἰδοὺ τάδε λέγει κύριος ὁ θεός· εἰσέλθετε εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἣν ὤμοσεν κύριος ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, καὶ κατακληρονομήσατε αὐτὴν, γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. τί λέγει ἡ γνῶσις; μάθετε, ἐλπίσατε", φησὶν, „ἐπὶ τὸν ἐν σαρκὶ μέλλοντα φανεροῦσθαι ὑμῖν Ἰησοῦν· ἄνθρωπος γὰρ γῆ ἐστι πά-P. σχουσα, ἀπὸ προσώπου γὰρ γῆς ἡ πλάσις τοῦ Ἀδὰμ 684. ἐγένετο. τί οὖν λέγει, εἰς τὴν γῆν ἀγαθὴν τὴν Pott.
P. ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι; εὐλογητὸς κύριος ἡμῶν,
248. ἀδελφοὶ, ὁ σοφίαν καὶ νοῦν θέμενος ἐν ἡμῖν τῶν
Sylb. κρυφίων αὐτοῦ. λέγει γὰρ ὁ προφήτης· παραβολὴν κυρίου τίς νοήσει, εἰ μὴ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καὶ ἀγαπῶν τὸν κύριον αὐτοῦ" **); ἐπ' ὀλίγων ἐστὶ ταῦτα χωρῆσαι. οὐ γὰρ φθονῶν, φησὶ, παρήγγειλεν ὁ κύριος ἔν τινι εὐαγγελίῳ· „μυστήριον ἐμὸν ἐμοὶ καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ οἴκου μου"· ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καὶ ἀμερίμνῳ τὴν ἐκλογὴν ποιούμενος, ἵνα τὰ οἰκεῖα ὧν εἵλετο λαβοῦσα, ἀνωτέρα ζήλου γένηται· ὁ μὲν γὰρ μὴ ἔχων γνῶσιν ἀγαθοῦ πονηρός ἐστιν, ὅτι „εἷς ἀγαθὸς" ***) ὁ πατήρ· τὸ δὲ ἀγνοεῖν τὸν πατέρα θάνατός ἐστιν, ὡς τὸ γνῶναι ζωὴ αἰώνιος κατὰ μετουσίαν τῆς τοῦ ἀφθάρτου δυνάμεως. καὶ

---

*) Hebr. 5, 12—14. 6, 1. **) Exod. 23, 1. Leuit. 20, 24. ***) Matth. 19, 17.

τὸ μὲν μὴ φθείρεσθαι θειότητος μετέχειν ἐστὶ, φθορὰν δὲ ἡ ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως ἀπόστασις παρέχει.

§. 65. Πάλιν ὁ προφήτης „καὶ δώσω σοὶ θησαυροὺς ἀποκρύφους, σκοτεινοὺς, ἀοράτους, ἵνα γνῶσιν ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεός" *). τὰ εἰκότα τούτοις καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει· „ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σοὺ ἐδήλωσάς μοι" **). „ἡμέρα γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα", τὸ γεγραμμένον ἄντικρυς, „καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν", τὴν ἐπικεκρυμμένην μυστικῶς, „καὶ οὐκ εἰσὶ λόγοι οὐδὲ λαλιαὶ, ὧν οὐκ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν", τῷ θεῷ τῷ φήσαντι, „ποιήσει τις κρύφα, καὶ οὐχὶ ἐπόψομαι αὐτόν" ***); διὰ τοῦτο φωτισμὸς ἡ μαθητεία κέκληται ἡ τὰ κεκρυμμένα φανερώσασα, ἀποκαλύψαντος μόνον τοῦ διδασκάλου τὸ πῶμα τῆς κιβωτοῦ, ἔμπαλιν ἢ οἱ ποιηταὶ τὸν Δία φασὶ τὸν μὲν τῶν ἀγαθῶν πίθον ἐπιλαβεῖν, ἀνοῖξαι δὲ τὸν τῶν φαύλων. „οἶδα ὅτι ἐρχόμενος", P. 685. Pott. φησὶ πρὸς ὑμᾶς ὁ ἀπόστολος, „ἐν πληρώματι εὐλογίας Χριστοῦ ἐλεύσομαι" †)· τὸ πνευματικὸν χάρισμα καὶ τὴν γνωστικὴν παράδοσιν, ἣν μεταδοῦναι αὐτοῖς παρὼν παροῦσι ποθεῖ· οὐ γὰρ δι' ἐπιστολῆς οἷά τε ἦν ταῦτα μηνύεσθαι· „πλήρωμα Χριστοῦ" καλέσας „κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διά τε γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ εἰς ὑπακοὴν πίστεως εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος" ††), τουτέστι τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντας ὅτι ἐστὶν, ὀλίγοις δὲ ἐκ τούτων. καὶ τὸ, τίνα ταῦτά ἐστι τὰ ἐν μυστηρίῳ, δείκνυται.

§. 66. Εἰκότως τοίνυν καὶ Πλάτων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς περὶ θεοῦ διαλαμβάνων, „φραστέον δή

---

*) Iesai. 45, 3. **) Psalm. 51, 6. ***) Ibid. 19, 2 sq. †) Roman. 15, 29. ††) Ibid. v. 25 sq.

σοὶ', φησὶ, ‚δι' αἰνιγμάτων, ἵν' ἥν τι δέλτος ἢ πόντου ἢ γῆς ἐν πτυχαῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνοὺς μὴ γνῷ· ὁ γὰρ τῶν ὅλων θεὸς ὁ ὑπὲρ πᾶσαν φωνὴν καὶ πᾶν νόημα καὶ πᾶσαν ἔννοιαν οὐκ ἄν ποτε γραφῇ παραδοθείη, ἄρρητος ὢν δυνάμει τῇ αὐτοῦ, ὅπερ καὶ αὐτὸ δεδήλωκεν Πλάτων λέγων· ‚πρὸς ταῦτ' οὖν σκοπῶν εὐλαβοῦ μή ποτέ σοι μεταμελήσῃ τῶν νῦν ἀναξίως ἐκπεσόντων', μεγίστη δὲ φυλακὴ ‚τὸ μὴ γράφειν, ἀλλ' ἐκμανθάνειν· οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν τὰ γραφέντα μὴ οὐκ ἐκπεσεῖν'. ἀδελφὰ τούτοις ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος λέγει, τὴν προφητικὴν καὶ τῷ ὄντι ἀρχαίαν σώζων ἐπίκρυψιν, ἀφ' ἧς τὰ καλὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐρρύη δόγματα· „σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων, ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην" *).

§. 67. Ἔπειτα ὑποβὰς τὸ εὐλαβὲς τῆς εἰς τοὺς πολλοὺς τῶν λόγων ἐκφοιτήσεως ὧδέ πως διδάσκει· „κἀγὼ ἀδελφοὶ οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ, γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὔπω γὰρ ἐδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε, ἔτι γάρ ἐστε σαρκικοί" **). εἰ τοίνυν τὸ μὲν γάλα τῶν νηπίων, τὸ βρῶμα δὲ τῶν τελείων τροφὴ πρὸς τοῦ ἀποστόλου εἴρηται, γάλα μὲν ἡ κατήχησις οἱονεὶ πρώτη ψυχῆς τροφὴ νοηθήσεται, βρῶμα δὲ ἡ ἐποπτικὴ θεωρία· σάρκες αὗται καὶ αἷμα τοῦ λόγου, τουτέστι κατάληψις τῆς θείας δυνάμεως καὶ οὐσίας, „γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ κύριος" ***), φησὶν, οὕτως γὰρ ἑαυτοῦ μεταδίδωσι τοῖς πνευματικώτερον τῆς τοιαύτης μεταλαμβάνουσι βρώσεως, ὅτε δὴ ἡ ψυχὴ αὐτὴ ἑαυτὴν ἤδη τρέφει κατὰ τὸν φι- P. 686. Pott.

*) 1 Corinth. 2, 6 sq. **) Ibid. 3, 1—3. ***) Psalm. 34, 8.

λαλήθη Πλάτωνα; βρῶσις γὰρ καὶ πόσις τοῦ θείου λόγου ἡ γνῶσίς ἐστι τῆς θείας οὐσίας. διὸ καὶ φησὶν ἐν δευτέρῳ πολιτείας ὁ Πλάτων „θυσαμένους, οὐ χοῖρον, ἀλλά τι μέγα καὶ ἄπορον θῦμα", οὕτω χρῆναι ζητεῖν περὶ θεοῦ. ὁ δὲ ἀπόστολος· „καὶ τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη," γράφει, „Χριστὸς", ἄπορον ὡς ἀληθῶς θῦμα, υἱὸς θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἁγιαζόμενος.

Cap. XI.

§. 68. Θυσία δὲ ἡ τῷ θεῷ δεκτὴ*) σώματός τε καὶ τῶν τούτου παθῶν ἀμετανόητος χωρισμός. ἡ ἀληθὴς τῷ ὄντι θεοσέβεια αὕτη καὶ μή τι εἰκότως μελέτη θανάτου. διὰ τοῦτο εἴρηται τῷ Σωκράτῃ ἡ φιλοσοφία, ὁ γὰρ μήτε τὴν ὄψιν παρατιθέμενος ἐν τῷ διανοεῖσθαι μήτε τινὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐφελκόμενος, ἀλλ' αὐτῷ καθαρῷ τῷ νῷ τοῖς πράγμασιν ἐντυγχάνων τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν μέτεισιν. τοῦτο ἄρα βούλεται καὶ τῷ Πυθαγόρᾳ ἡ τῆς πενταετίας σιωπή, ἣν τοῖς γνωρίμοις παρεγγυᾷ· ὡς δὴ ἀποστραφέντες τῶν αἰσθητῶν ψιλῷ τῷ νῷ τὸ θεῖον ἐποπτεύοιεν, παρὰ Μωϋσέως τοιαῦτα φιλοσοφήσαντες οἱ τῶν Ἑλλήνων ἄκροι. προστάσσει γὰρ „τὰ ὁλοκαυτώματα δείραντας εἰς μέλη διανεῖμαι" **), ἐπειδὴ γυμνὴν τῆς ὑλικῆς δορᾶς γενομένην τὴν γνωστικὴν ψυχὴν ἄνευ τῆς σωματικῆς φλυαρίας καὶ τῶν παθῶν πάντων, ὅσα περιποιοῦσιν αἱ κεναὶ καὶ ψευδεῖς ὑπολήψεις, ἀποδυσαμένην τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας τῷ φωτὶ κα-
P. θιερωθῆναι ἀνάγκη. P.
248. §. 69. οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων τὸ θνη- 687.
Sylb. τὸν ἐνδυόμενοι, καθάπερ οἱ κοχλίαι καὶ περὶ τὰς Pott.
αὐτῶν ἀκρασίας ὥσπερ οἱ ἐχῖνοι σφαιρηδὸν εἱλούμενοι περὶ τοῦ μακαρίου καὶ ἀφθάρτου θεοῦ τοιαῦτα οἷα καὶ περὶ αὐτῶν δοξάζουσιν. λέληθεν δ' αὐτούς,

*) 1 Corinth. 5, 7. **) Leuit. 1, 6.

κἂν πλησίον ἡμῶν τύχωσιν ὡς μυρία ὅσα δεδώρηται ἡμῖν ὁ θεὸς, ὧν αὐτὸς ἀμέτοχος, γένεσιν μὲν ἀγένητος ὢν, τροφὴν δὲ ἀνενδεὴς ὢν, καὶ αὔξησιν ἐν ἰσότητι ὢν, εὐγηρίαν τε καὶ ἀθανασίαν ἀθάνατός τε καὶ ἀγήρως ὑπάρχων. διὰ καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ στόμα καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ εἰσόδους καὶ ἐξόδους καὶ ὀργὰς καὶ ἀπειλὰς, μὴ πάθη θεοῦ τις ὑπολάβῃ παρὰ Ἑβραίοις λέγεσθαι, μηδαμῶς, ἀλληγορεῖσθαι δέ τινα ἐκ τούτων τῶν ὀνομάτων ὁσιώτερον, ἃ δὴ καὶ προϊόντος τοῦ λόγου κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν διασαφήσομεν

* πανακὴς πάντων φάρμακον ἡ σοφία,

Καλλίμαχος ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι γράφει·

ἕτερος δ᾽ ἐξ ἑτέρου σοφὸς, τό τε πάλαι, τό τε νῦν,

φησὶ Βακχυλίδης ἐν τοῖς Παιᾶσιν·

οὐδὲ γὰρ ῥᾷστον ἀρρήτων ἐπέων πύλας ἐξευρεῖν.

§. 70. Καλῶς ἄρα Ἰσοκράτης ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ· ‚τίνας οὖν καλῶ πεπαιδευμένους᾽, προθεὶς ἐπιφέρει· „πρῶτον μὲν τοὺς καλῶς χρωμένους τοῖς πράγμασι τοῖς κατὰ τὴν ἡμέραν ἑκάστην προσπίπτουσι καὶ τὴν δόξαν ἐπιτυχῆ τῶν καιρῶν ἔχοντας καὶ δυναμένην ὡς ἐπιτοπολὺ στοχάζεσθαι τοῦ συμφέροντος, ἔπειτα τοὺς πρεπόντως καὶ δικαίως ὁμιλοῦντας ἀεὶ τοῖς πλησιάζουσι καὶ τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἀηδείας καὶ βαρύτητας εὐκόλως καὶ ῥᾳδίως φέροντας, σφᾶς δ᾽ αὐτοὺς ὡς δυνατὸν ἐλαφροτάτους καὶ μετριωτάτους τοῖς ξυνοῦσι παρέχοντας, ἔτι δὲ τοὺς τῶν μὲν ἡδονῶν κρατοῦντας, τῶν δὲ συμφορῶν μὴ λίαν ἡττωμένους, ἀλλ᾽ ἀνδρωδῶς ἐν αὐταῖς ἀναστρεφομένους καὶ τῆς φύσεως ἀξίως ἧς μετέχοντες τυγχάνομεν. τέταρτον ὅπερ μέγιστόν ἐστι τοὺς μὴ διαφθειρομένους ὑπὸ τῶν εὐπραγιῶν, μηδ᾽ ἐξισταμένους αὐτῶν μηδὲ ὑπερηφάνους γινομένους, P. 688. Pott ἀλλ᾽ ἐπιμένοντας τῇ τάξει τῶν εὖ φρονούντων᾽. εἶτα ἐπιφέρει τὸν κολοφῶνα τοῦ λόγου· ‚τοὺς δὲ μὴ μόνον πρὸς ἓν τούτων, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντα ταῦτα τὴν ἕξιν τῆς ψυχῆς εὐάρμοστον ἔχοντας, τού-

τους φημὶ καὶ φρονίμους εἶναι καὶ τελείους ἄνδρας καὶ πάσας ἔχειν τὰς ἀρετάς.' ὁρᾷς πῶς τὸν γνωστικὸν βίον καὶ Ἕλληνες, καίτοι μὴ εἰδότες ὡς ἐπίστασθαι χρὴ, ἐκθειάζουσι; τίς δ' ἐστιν ἡ γνῶσις οὐδὲ ὄναρ ἴσασιν.

§. 71. Εἰ τοίνυν λογικὸν ἡμῖν βρῶμα ἡ γνῶσις εἶναι συμπεφώνηται, „μακάριοι" τῷ ὄντι κατὰ τὴν γραφὴν „οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες" *) τὴν ἀλήθειαν, ὅτι πλησθήσονται τροφῆς ἀϊδίου. πάνυ θαυμαστῶς ὁ ἐπὶ τῆς σκηνῆς φιλόσοφος Εὐριπίδης τοῖς προειρημένοις ἡμῖν συνῳδὸς διὰ τούτων εὑρίσκεται πατέρα καὶ υἱὸν ἅμα οὐκ οἶδ' ὅπως αἰνισσόμενος·

σοὶ τῷ πάντων μεδέοντι χοὴν
πέλανόν τε φέρω, Ζεὺς εἴτ' Ἀΐδης
ὀνομαζόμενος στέργεις· σὺ δέ μοι
θυσίαν ἄπορον παγκαρπείας
δέξαι πλήρη προχυθεῖσαν.

ὁλοκάρπωμα γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἄπορον θῦμα ὁ Χριστός. καὶ ὅτι τὸν σωτῆρα αὐτὸν οὐκ εἰδὼς λέγει σαφὲς ποιήσει ἐπάγων·

σὺ γὰρ ἔν τε θεοῖς τοῖς οὐρανίδαις
σκῆπτρον τὸ Διὸς μεταχειρίζων
χθονίων θ' Ἅιδῃ μετέχεις ἀρχῆς.

ἔπειτα ἄντικρυς λέγει·

πέμψον μὲν φῶς ψυχᾶς ἀνέρων
τοῖς βουλομένοις ἄθλους προμαθεῖν
πόθεν ἔβλαστον, τίς ῥίζα κακῶν
τίνα δεῖ μακάρων ἐκθησαμένους
εὑρεῖν μοχθῶν ἀνάπαυλαν.

οὐκ ἀπεικότως ἄρα καὶ τῶν μυστηρίων τῶν παρ'
Ἕλλησιν ἄρχει μὲν τὰ καθάρσια καθάπερ καὶ τοῖς P.
βαρβάροις τὸ λουτρόν. 689.
§. 72. Μετὰ ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ μικρὰ μυστή- Pott.

---

*) Matth. 5, 6.

ρια διδασκαλίας τινὰ ὑπόθεσιν ἔχοντα καὶ προπαρασκευῆς τῶν μελλόντων, τὰ δὲ μεγάλα περὶ τῶν συμπάντων οὐ μανθάνειν ἔτι ὑπολείπεται, ἐποπτεύειν δὲ καὶ περινοεῖν τήν τε φύσιν καὶ τὰ πράγματα. λάβοιμεν δ' ἂν τὸν μὲν καθαρτικὸν τρόπον ὁμολογίᾳ, τὸν δὲ ἐποπτικὸν ἀναλύσει ἐπὶ τὴν πρώτην νόησιν προχωροῦντες δι' ἀναλύσεως, ἐκ τῶν ὑποκειμένων αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ποιούμενοι, ἀφελόντες μὲν τοῦ σώματος τὰς φυσικὰς ποιότητας, περιελόντες δὲ τὴν εἰς τὸ βάθος διάστασιν· εἶτα τὴν εἰς τὸ πλάτος, καὶ ἐπὶ τούτοις τὴν εἰς τὸ μῆκος, τὸ γὰρ ὑπολειφθέν ἐστι σημεῖον μονὰς ὡς εἰπεῖν θέσιν ἔχουσα, ἧς ἐὰν περιέλωμεν τὴν θέσιν, νοεῖται μονάς. εἰ τοίνυν ἀφελόντες πάντα ὅσα πρόσεστι τοῖς σώμασιν καὶ τοῖς λεγομένοις ἀσωμάτοις, ἐπιῤῥίψωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὸ μέγεθος τοῦ Χριστοῦ, κἀκεῖθέν εἰς τὸ ἀχανὲς ἁγιότητι προΐοιμεν, τῇ νοήσει τοῦ παντοκράτορος ἁμηγέπῃ προσάγοιμεν, οὐχ ὅ ἐστιν, ὃ δὲ μή ἐστι γνωρίσαντες, σχῆμα δὲ καὶ κίνησιν ἢ στάσιν ἢ θρόνον ἢ τόπον ἢ δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ, τοῦ τῶν ὅλων πατρὸς οὐδ' ὅλως ἐννοητέον, καίτοι καὶ ταῦτα γέγραπται· ἀλλ' ὃ βούλεται δηλοῦν αὐτῶν ἕκαστον κατὰ τὸν οἰκεῖον ἐπιδειχθήσεται τόπον. οὔκουν ἐν τόπῳ τὸ πρῶτον αἴτιον, ἀλλ' ὑπεράνω καὶ τόπου καὶ χρόνου καὶ ὀνόματος καὶ νοήσεως. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς φησὶν, „ἐμφάνισόν μοι σαυτὸν" *), ἐναργέστατα, αἰνισσόμενος μὴ εἶναι διδακτὸν πρὸς ἀνθρώπων μηδὲ ῥητὸν τὸν θεὸν, ἀλλ' ἢ μόνῃ τῇ παρ' αὐτοῦ δυνάμει γνωστόν. ἡ μὲν γὰρ ζήτησις ἀειδὴς καὶ ἀόρατος, ἡ χάρις δὲ τῆς γνώσεως παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ.

§. 73. Σαφέστατα δὲ ὁ Σαλομῶν μαρτυρήσει ἡμῖν ὧδέ πως λέγων· „φρόνησις ἀνθρώπου οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ, θεὸς δὲ δίδωσί μοι σοφίαν· ἅγια δὲ ἐπί-

*) Exod. 33, 18. vgl. Prouerb. c. 30.

σταμαι". αὐτίκα τὴν φρόνησιν θείαν ἀλληγορῶν ὁ P. P. Μωϋσῆς ξύλον ζωῆς*) „ὠνόμασεν ἐν τῷ παραδείσῳ 690. 249. πεφυτευμένον, ὃς δὴ παράδεισος καὶ κόσμος εἶναι Pott. Sylb. δύναται, ἐν ᾧ πέφυκεν τὰ ἐκ δημιουργίας ἅπαντα. ἐν τούτῳ καὶ ὁ λόγος ἤνθησέν τε καὶ ἐκαρποφόρησεν σὰρξ γενόμενος καὶ τοὺς γευσαμένους τῆς χρηστότητος αὐτοῦ ἐζωοποίησεν, ἐπεὶ μηδὲ ἄνευ τοῦ ξύλου εἰς γνῶσιν ἡμῖν ἀφῖκται, ἐκρεμάσθη γὰρ ἡ ζωὴ ἡμῶν εἰς πίστιν ἡμῶν. καὶ ὅ γε Σαλομὼν πάλιν φησίν· „δένδρον ἀθανασίας ἐστὶ τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς" **). διὰ τοῦτο λέγει· „ἰδοὺ δίδωμι πρὸ προσώπου σοὺ τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον τὸ ἀγαπᾶν κύριον τὸν θεὸν καὶ πορεύεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ καὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούειν καὶ πιστεύειν τῇ ζωῇ, ἐὰν δὲ παράβητε τὰ δικαιώματα καὶ τὰ κρίματα ἃ δέδωκα ὑμῖν, ἀπωλείᾳ ἀπολεῖσθε· τοῦτο γὰρ ἡ ζωὴ καὶ ἡ μακρότης τῶν ἡμερῶν σοὺ τὸ ἀγαπᾶν κύριον τὸν θεόν σου."

§. 74. Πάλιν „ὁ Ἀβραὰμ ἐλθὼν εἰς τὸν τόπον ὃν εἶπεν αὐτῷ ὁ θεὸς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναβλέψας ὁρᾷ τὸν τόπον μακρόθεν" ***), πρώτη μὲν γὰρ ἡ δι' ὄψεως τῶν καλῶν ἡμέρα, δευτέρα δὲ ἡ ψυχῆς ἀρίστης ἐπιθυμία †), τῇ τρίτῃ δὲ ὁ νοῦς τὰ πνευματικὰ διορᾷ διοιχθέντων τῶν τῆς διανοίας ὀμμάτων πρὸς τοῦ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ διαναστάντος διδασκάλου. εἶεν δ' ἂν καὶ αἱ τρεῖς ἡμέραι τῆς σφραγῖδος μυστήριον, δι' ἧς ὁ τῷ ὄντι πιστεύεται θεός. μακρόθεν οὖν ἀκολούθως ὁρᾷ τὸν τόπον, δυσάλωτος γὰρ ἡ χώρα τοῦ θεοῦ, ὃν χώραν ἰδεῶν ὁ Πλάτων κέκληκεν, παρὰ Μωϋσέως λαβὼν τόπον εἶναι αὐτόν, ὡς τῶν ἁπάντων καὶ τῶν ὅλων περιεκτικόν. ἀτὰρ εἰκότως πόρρωθεν ὁρᾶται τῷ Ἀβραὰμ διὰ τὸ

---

*) Genes. 2, 9. **) Prouerb. 3, 18.
***) Deuter. 30, 15 sqq. †) Genes. 22, 3 sq.

ἐν γενέσει εἶναι, καὶ δι' ἀγγέλου προσεχῶς μυσταγωγεῖται.

§. 75. *Ἐντεῦθεν ὁ ἀπόστολος· „βλέπομεν νῦν ὡς δι' ἐσόπτρου", φησὶ, „τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον"* *), *κατὰ μόνας ἐκείνας τὰς ἀκραιφνεῖς καὶ ἀσωμάτους τῆς διανοίας ἐπιβολάς. δυνατὸν δὲ κἂν τῷ διαλέγεσθαι τὸ καταμαντεύεσθαι τοῦ θεοῦ, ἐὰν ἐπιχειρῇ τις ἄνευ πασῶν τῶν αἰσθήσεων διὰ τοῦ λόγου ἐπ' αὐτὸ ὅ ἐστιν ἕκαστον ὁρμᾶν καὶ μὴ ἀποστατεῖν τῶν ὄντων, πρὶν ἐπαναβαίνων ἐπὶ τὰ ὑπερκείμενα αὐτῷ ὅ ἐστιν ἀγαθὸν αὐτῇ νοήσει λάβῃ, ἐπ' αὐτῷ γινόμενος τῷ τοῦ νοητοῦ τέλει κατὰ Πλάτωνα. πάλιν ὁ Μωϋσῆς οὐκ ἐπιτρέπων βωμοὺς καὶ τεμένη πολλαχοῦ κατασκευάζεσθαι, ἕνα δ' οὖν νεὼν ἱδρυσάμενος τοῦ θεοῦ μονογενῆ τε κόσμον, ὥς φησιν ὁ Βασιλείδης, καὶ τὸν ἕνα ὡς οὐκ ἔτι τῷ Βασιλείδῃ δοκεῖ, κατήγγελε θεόν. καὶ ὅτι οὐ περιλαμβάνει τόπῳ τὸ ἀπερίληπτον ὁ γνωστικὸς Μωϋσῆς ἀφίδρυμα οὐ-* P.
δὲν ἀνέθηκεν εἰς τὸν νεὼν σεβάσμιον ἀόρατον καὶ 691.
ἀπερίγραφον δηλῶν εἶναι τὸν θεὸν, προσάγων δὲ Pott.
ἁμηγέπῃ εἰς ἔννοιαν τοῦ θεοῦ τοὺς Ἑβραίους διὰ τῆς τιμῆς τοῦ κατὰ τὸν νεὼν ὀνόματος. ἀλλὰ γοῦν κωλύων ὁ λόγος τάς τε τῶν ἱερῶν κατασκευὰς καὶ τὰς θυσίας ἁπάσας τὸ μὴ ἔν τινι εἶναι τὸν παντοκράτορα αἰνίσσεται δι' ὧν φησι· „ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; λέγει κύριος. ὁ οὐρανός μοι θρόνος" **) *καὶ τὰ ἑξῆς. περί τε τῶν θυσιῶν ὁμοίως· „αἷμα ταύρων καὶ στέαρ ἀρνῶν οὐ βούλομαι"* ***), *καὶ ὅσα ἐπὶ τούτοις διὰ τοῦ προφήτου τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπαγορεύει.*

§. 76. *Παγκάλως τοίνυν καὶ ὁ Εὐριπίδης συνᾴδει τούτοις γράφων·*

ποῖος δ' ἂν οἶκος τεκτόνων πλασθεὶς ὕπο
δέμας τὸ θεῖον περιβάλοι τοίχων πτυχαῖς;

---

*) 1 Cor. 13, 12. **) Ies. 66, 1. ***) Ps. 50, 13.

καὶ ἐπὶ τῶν θυσιῶν ὡσαύτως λέγει·

δεῖται γὰρ ὁ θεὸς, εἴπερ ἔστ' ὀρθῶς θεὸς,
[οὐδενὸς], ἀοιδῶν οἵδε δύστηνοι λόγοι.

„οὐ γὰρ χρείας ἕνεκεν ὁ θεὸς πεποίηκεν τὸν κόσμον, ἵνα τιμὰς πρός τε ἀνθρώπων καὶ πρὸς θεῶν τῶν ἄλλων καὶ δαιμόνων", φησὶν ὁ Πλάτων, „καρποῖτο, οἷον πρόσοδόν τινα ἀπὸ τῆς γενέσεως ἀρνύμενος παρὰ μὲν ἡμῶν καπνοὺς, παρὰ δὲ θεῶν καὶ δαιμόνων τὰς οἰκείας λειτουργίας". διδασκαλικώτατα ἄρα ὁ Παῦλος ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων· „ὁ θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον", φησὶ, „καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων θεραπεύεται προσδεόμενός τινος αὐτὸς διδοὺς πᾶσι πνοὴν καὶ ζωὴν καὶ τὰ πάντα" **).

§. 77. Λέγει δὲ καὶ Ζήνων ὁ τῆς Στωικῆς κτίστης αἱρέσεως ἐν τῷ τῆς πολιτείας βιβλίῳ μήτε ναοὺς δεῖν ποιεῖν μήτε ἀγάλματα, μηδὲν γὰρ εἶναι τῶν θεῶν ἄξιον κατασκεύασμα, καὶ γράφειν οὐ δέδιεν αὐταῖς λέξεσι τάδε· ἱερά τε οἰκοδομεῖν οὐδὲν δεήσει, ἱερὸν γὰρ μὴ πολλοῦ ἄξιον καὶ ἅγιον οὐδὲν χρὴ νομίζειν, οὐδὲν δὲ πολλοῦ ἄξιον καὶ ἅγιον, οἰκοδόμων ἔργον καὶ βαναύσων. εἰκότως οὖν καὶ Πλάτων νεὼν τοῦ θεοῦ τὸν κόσμον εἰδὼς τοῖς πολίταις ἐναπέδειξεν χωρίον τῆς πόλεως, ἵνα ἔμελλεν P. 692. Pott. ἀνακεῖσθαι αὐτοῖς τὰ εἴδωλα. ἰδίᾳ δὲ ἀπεῖπεν μηδενὶ κεκτῆσθαι θεῶν ἀγάλματα. „μηδεὶς οὖν ἕτερος", φησὶν, „ἱερὰ καθιερούτω θεοῖς, χρυσὸς μὲν γὰρ καὶ ἄργυρος ἐν ἄλλαις τε πόλεσιν ἰδίᾳ καὶ ἐν ἱεροῖς ἐστὶν ἐπίφθονον κτῆμα, ἐλέφας δὲ ἀπολελοιπότος ψυχὴν σώματος οὐκ εὐαγὲς ἀνάθημα, σίδηρος δὲ καὶ χαλκὸς πολέμων ὄργανα, ξύλον δὲ μονόξυλον, ὅ τι ἂν θέλῃ τις ἀνατιθέτω· ὡσαύτως καὶ λίθον πρὸς τὰ κοινὰ ἱερά.

*) Actor. 17, 24 sq.

§. 78. Εἰκότως οὖν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιστολῇ, „ῥητὸν γάρ, φησίν, οὐδαμῶς ἐστιν ὡς τὰ ἄλλα μαθήματα, ἀλλὰ πολλῆς ξυνουσίας γιγνομένης περὶ | τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καὶ τοῦ συζῆν ἐξαίφνης οἷον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἐξαφθὲν φῶς ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον αὐτὸ ἑαυτὸ ἤδη τρέφει." ἆρ' οὐχ ὅμοια ταῦτα τοῖς
P. ὑπὸ Σοφονία λεχθεῖσι τοῦ προφήτου; „καὶ ἀνέλαβέν
250. με πνεῦμα καὶ ἀνήνεγκέν με εἰς οὐρανὸν πέμπτον
Sylb. καὶ ἐθεώρουν ἀγγέλους καλουμένους κυρίους, καὶ τὸ διάδημα αὐτῶν ἐπικείμενον ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ ἦν ἑκάστου αὐτῶν ὁ θρόνος ἑπταπλασίων φωτὸς ἡλίου ἀνατέλλοντος, οἰκοῦντας ἐν ναοῖς σωτηρίας καὶ ὑμνοῦντας θεὸν ἄρρητον ὕψιστον."

Cap. XII.

§. 79. „Τὸν γὰρ πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἐξειπεῖν ἀδύνατον. ῥητὸν γὰρ οὐδαμῶς ἐστιν ὡς τἆλλα μαθήματα," ὁ φιλαλήθης λέγει Πλάτων. ἀκήκοεν γὰρ εὖ μάλα ὡς ὁ πάνσοφος Μωϋσῆς εἰς τὸ ὄρος ἀνιὼν διὰ τὴν ἁγίαν θεωρίαν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῶν νοητῶν ἀναγκαίως διαστέλλεται μὴ τὸν πάντα λαὸν συναναβαίνειν ἑαυτῷ, καὶ ὅταν λέγῃ ἡ γραφή, „εἰσῆλθεν δὲ Μωϋσῆς εἰς τὸν γνόφον οὗ ἦν ὁ θεός," τοῦτο δηλοῖ τοῖς συνιέναι δυναμένοις, ὡς ὁ θεὸς ἀόρατός ἐστι καὶ ἄρρητος, γνόφος δὲ ὡς ἀληθῶς ἡ τῶν πολλῶν ἀπιστία τε καὶ ἄγνοια τῇ αὐγῇ τῆς ἀληθείας ἐπίπροσθε φέρεται. Ὀρφεύς τε αὖ ὁ θεολόγος ἐντεῦθεν ὠφελημένος εἰπών·

εἷς ἔστ' αὐτοτελής, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται· P.

ἢ πέφυκεν, γράφεται γὰρ καὶ οὕτως. ἐπιφέρει· 693.

οὐδέ τις αὐτὸν Pott.
εἰσοράᾳ θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.

σαφέστερον δὲ ἐπιλέγει·

αὐτὸν δ' οὐχ ὁρόω, περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται.
πᾶσιν γὰρ θνητοῖς θνηταὶ κόραι εἰσὶν ἐν ὄσσοις
μικραί· ἐπεὶ σάρκες τε καὶ ὀστέα ἐμπεφύασιν.

§. 80. Μαρτυρήσει τοῖς εἰρημένοις ὁ ἀπόστολος· „οἶδα", λέγων, „ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ ἁρπαγέντα ἕως τρίτου οὐρανοῦ κἀκεῖθεν εἰς τὸν παράδεισον, ὃς ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι"*), τὸ ἄρρητον τοῦ θεοῦ οὕτως αἰνισσόμενος, οὐ νόμῳ καὶ φόβῳ παραγγελίας τινὸς τὸ οὐκ ἐξὸν προστιθείς, δυνάμει δὲ ἁγίᾳ ἄφθεγκτον εἶναι τὸ θεῖόν μηνύων, εἴ γε ὑπὲρ οὐρανὸν τὸν τρίτον ἄρχεται λαλεῖσθαι, ὡς θέμις τοῖς ἐκεῖ μυσταγωγεῖν τὰς ἐξειλεγμένας ψυχάς. οἶδα γὰρ ἐγὼ τὰ παρὰ Πλάτωνι, τὰ γὰρ ἐκ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας παραδείγματα πολλὰ ὄντα ὑποτίθεταί μοι νῦν ἡ γραφὴ κατὰ τὰς πρώτας ὑποσχέσεις τὸν καιρὸν ἀναμένουσα πολλοὺς οὐρανοὺς νοουμένους. ἀπορήσας γοῦν ἐν τῷ Τιμαίῳ, εἰ χρὴ πλείονας κόσμους ἢ τοῦτον ἕνα νομίζειν ἀδιαφορεῖ περὶ τὰ ὀνόματα ἀνωνύμως κόσμον τε καὶ οὐρανὸν ἀποκαλῶν, τὰ δὲ τῆς λέξεως ὧδε ἔχει· „πότερον οὖν ὀρθῶς ἕνα οὐρανὸν εἰρήκαμεν ἢ πολλοὺς καὶ ἀπείρους; ἦν λέγειν ὀρθώτερον ἕνα, εἴπερ κατὰ τὸ παράδειγμα ἔσται δεδημιουργημένος".

§. 81. Ἀλλὰ κἀν τῇ πρὸς Κορινθίους Ῥωμαίων ἐπιστολῇ ὠκεανὸς ἀπέραντος ἀνθρώποις γέγραπται καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κόσμοι. ἀκολούθως**) τοίνυν πάλιν ἐπιφθέγγεται, „ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ", ὁ γενναῖος ἀπόστολος. καὶ μή τι τοῦτ' P.
ἦν ὃ ᾐνίσσετο ὁ προφήτης, ἐγκρυφίας κελεύων ποι- 294.
εῖν ἀζύμους, μηνύων ὅτι τὸν ἱερὸν ὡς ἀληθῶς περὶ Pott.
τοῦ ἀγεννήτου καὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ μύστην λόγον ἐπικεκρύφθαι δεῖ. βεβαιῶν ταῦτα ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ ὁ ἀπόστολος ἀναφανδὸν εἰρη-

---

*) 2 Corinth. 12, 2. 4. **) Roman. 11, 33.

κεν· „σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων, ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην" *). καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· „εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι" **). ἐπισφραγίζεται ταῦτα ὁ σωτὴρ ἡμῶν αὐτὸς ὧδέ πως λέγων· „ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν" ***). καὶ πάλιν φησὶ τὸ εὐαγγέλιον ὡς ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἔλεγεν τοῖς ἀποστόλοις τὸν λόγον ἐν μυστηρίῳ, καὶ γὰρ ἡ προφητεία περὶ αὐτοῦ φησίν· ἀνοίξει ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ ἐξερεύξεται τὰ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου κεκρυμμένα. ἤδη δὲ καὶ διὰ τῆς περὶ τὴν ζύμην παραβολῆς τὴν ἐπίκρυψιν ὁ κύριος δηλοῖ. φησὶ γάρ· „ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἐνέκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον" †). ἤτοι γὰρ ἡ τριμερὴς καθ' ὑπακοὴν σώζεται ψυχὴ κατὰ τὴν ἐγκρυβεῖσαν αὐτῇ κατὰ τὴν πίστιν πνευματικὴν δύναμιν, ἢ ὅτι ἡ ἰσχὺς τοῦ λόγου ἡ δοθεῖσα ἡμῖν σύντομος οὖσα καὶ δυνατὴ πάντα τὸν καταδεξάμενον καὶ ἐντὸς ἑαυτοῦ κτησάμενον αὐτὴν ἐπικεκρυμμένως τε καὶ ἀφανῶς πρὸς ἑαυτὴν ἕλκει καὶ τὸ πᾶν αὐτοῦ σύστημα εἰς ἑνότητα συνάγει.

§. 82. Σοφώτατα τοίνυν γέγραπται τῷ Σόλωνι ταῦτα περὶ θεοῦ·

γνωμοσύνης δ' ἀφανὲς χαλεπώτατόν ἐστι νοῆσαι
μέτρον, ὃ δὴ πάντων πείρατα μοῦνον ἔχει.

τὸ γάρ τοι θεῖον, ὁ Ἀκραγαντῖνός φησι ποιητής,

---

*) 1 Corinth. 2, 9. 7. **) Coloss. 2, 2 sq.
***) Matth. 13, 11. Marc. 4, 11. Luc. 8, 10.
†) Psalm. 77.

οὐκ ἔστιν πελάσασθαι ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἐφικτὸν
ἡμετέροις ἢ χερσὶ λαβεῖν, ἧπερ τε μεγίστη
πειθοῦς ἀνθρώποισιν ἁμαξιτὸς εἰς φρένα πίπτει.

καὶ Ἰωάννης ὁ ἀπόστολος· „θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν P.
πώποτε, ὁ μονογενὴς θεὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ 695.
*πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο“ *)· τὸ δ᾽ ἀόρατον καὶ* Pott.
ἄρρητον κόλπον ὀνομάσας θεοῦ, βαθὺν αὐτὸν κε-
κλήκασιν ἐντεῦθεν τινὲς ὡς ἂν περιειληφότα καὶ
ἐγκολπισάμενον τὰ πάντα, ἀνεφικτόν τε καὶ ἀπέραν-
τον. ναὶ μὴν ὁ δυσμεταχειριστότατος περὶ θεοῦ λό-
P. *γος οὗτός ἐστιν. ἐπεὶ γὰρ ἀρχὴ παντὸς πράγματος*
251. *δυσεύρετος πάντως που ἡ πρώτη καὶ πρεσβυτάτη*
Sylb. *ἀρχὴ δύσδεικτος, ἥτις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν αἰτία*
τοῦ γενέσθαι καὶ γενομένους εἶναι. πῶς γὰρ ἂν ῥη-
τὸν, ὃ μήτε γένος ἐστὶ μήτε διαφορὰ μήτε εἶδος μή-
τε ἄτομον μήτε ἀριθμὸς, ἀλλὰ μήτε συμβεβηκός τι
μηδὲ ᾧ συμβέβηκέν τι. οὐκ ἂν δὲ ὅλον εἴποι τις
αὐτὸν ὀρθῶς, ἐπὶ μεγέθει γὰρ τάττεται τὸ ὅλον καὶ
ἔστι τῶν ὅλων πατήρ. οὐδὲ μὴν μέρη τινὰ αὐτοῦ
λεκτέον, ἀδιαίρετον γὰρ τὸ ἕν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἄ-
πειρον, οὐ κατὰ τὸ ἀδιεξήτητον νοούμενον, ἀλλὰ
κατὰ τὸ ἀδιάστατον καὶ μὴ ἔχον πέρας.

§. 83. *Καὶ τοίνυν ἀσχημάτιστον καὶ ἀνωνόμαστον, κἂν ὀνομάζωμεν αὐτό ποτε οὐ κυρίως, καλοῦντες ἤτοι ἓν ἢ τἀγαθὸν ἢ νοῦν ἢ αὐτὸ τὸ ὂν ἢ πατέρα ἢ θεὸν ἢ δημιουργὸν ἢ κύριον, οὐχ ὡς ὄνομα αὐτοῦ προφερόμενοι λέγομεν, ὑπὸ δὲ ἀπορίας ὀνόμασι καλοῖς προσχρώμεθα, ἵν᾽ ἔχῃ ἡ διάνοια μὴ περὶ ἄλλα πλανωμένη ἐπερείδεσθαι τούτοις. οὐ γὰρ τὸ καθ᾽ ἕκαστον μηνυτικὸν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ἀθρόως ἅπαντα ἐνδεικτικὰ τῆς τοῦ παντοκράτορος δυνάμεως, τὰ γὰρ λεγόμενα ἢ ἐκ τῶν προσόντων αὐτοῖς ῥητά ἐστιν ἢ ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως, οὐδὲν δὲ τούτων λαβεῖν οἷόν τε περὶ τοῦ θεοῦ. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐπι-*

*) Ioann. 1, 18.

στήμη λαμβάνεται τῇ ἀποδεικτικῇ, αὕτη γὰρ ἐκ προτέρων καὶ γνωριμωτέρων συνίσταται, τοῦ δὲ ἀγεννήτου οὐδὲν προϋπάρχει. λείπεται δὴ θείᾳ χάριτι καὶ P. 696. Pott. μόνῳ τῷ παρ' αὐτοῦ λόγῳ το ἄγνωστον νοεῖν, καθὸ καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀπομνημονεύει τὸν Παῦλον λέγοντα· „ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. περιερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν εὗρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· ἀγνώστῳ θεῷ. ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν" *).

Cap. XIII.

§. 84. *Πᾶν τοίνυν ὃ ὑπὸ ὄνομα πίπτει γεννητόν ἐστιν, ἐάν τε βούλωνται ἐάν τε μή. εἴτ' οὖν ὁ πατὴρ αὐτὸς ἕλκει πρὸς αὐτὸν πάντα τὸν καθαρῶς βεβιωκότα καὶ εἰς ἔννοιαν τῆς μακαρίας καὶ ἀφθάρτου φύσεως κεχωρηκότα, εἴτε τὸ ἐν ἡμῖν αὐτεξούσιον εἰς γνῶσιν ἀφικόμενον τἀγαθοῦ σκιρτᾷ τε καὶ πηδᾷ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, ᾗ φασὶν οἱ γυμνασταί, πλὴν οὐ χάριτος ἄνευ τῆς ἐξαιρέτου πτεροῦταί τε καὶ ἀνίσταται καὶ ἄνω τῶν ὑπερκειμένων αἴρεται ἡ ψυχή, πᾶν τὸ βρῖθον ἀποτιθεμένη καὶ ἀποδιδοῦσα τῷ συγγενεῖ. λέγει δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Μένωνι θεόσδοτον τὴν ἀρετήν, ὡς δηλοῦσιν αἱ λέξεις αἵδε. ἐκ μὲν τοίνυν τούτου τοῦ λογισμοῦ, ὦ Μένων, θείᾳ ἡμῖν φαίνεται μοίρᾳ παραγινομένη ἡ ἀρετὴ, οἷς παραγίνεται. ἆρ' οὐ δοκεῖ σοὶ τὴν εἰς πάντας ἥκουσαν γνωστικὴν ἕξιν θείαν μοῖραν ᾐνίχθαι; σαφέστερον δὲ ἐπιφέρει· εἰ δὲ νῦν ἡμεῖς ἐν παντὶ τῷ λόγῳ τούτῳ καλῶς ἐζητήσαμεν, ἀρετὴ ἂν εἴη οὔτε φύσει οὔτε διδακτὸν, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ παραγιγνόμενον, οὐκ ἄνευ νοῦ, οἷς ἂν παραγίγνηται. θεόσδοτος τοίνυν ἡ σο-*

*) Actor. 17, 22. 23.

φία δύναμις οὖσα τοῦ πατρὸς προτρέπει μὲν ἡμῶν τὸ αὐτεξούσιον, ἀποδέχεται δὲ τὴν πίστιν καὶ ἀμείβεται τὴν ἐπίστασιν τῆς ἐκλογῆς ἄκρᾳ κοινωνίᾳ. P.

§. 85. Καὶ δὴ αὐτόν σοι Πλάτωνα παραστήσω 697. ἄντικρυς ἤδη θεοῦ παισὶ πιστεύειν ἀξιοῦντα, περὶ Pott. γὰρ θεῶν ἀοράτων τε καὶ γενητῶν ποιησάμενος τὸν λόγον ἐν τῷ Τιμαίῳ· „περὶ δὲ τῶν ἄλλων δαιμόνων εἰπεῖν καὶ γνῶναι τὴν γένεσιν", φησὶ, „μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς, πιστέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπροσθεν, ἐκγόνοις μὲν θεῶν οὖσιν ὡς ἔφασαν, σαφῶς δέ πως τοὺς ἑαυτῶν προγόνους εἰδότων. ἀδύνατον οὖν θεῶν παισὶν ἀπιστεῖν, καίπερ ἄνευ εἰκότων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγουσιν". οὐκ οἶμαι δύνασθαι σαφέστερον ὑπὸ Ἑλλήνων προσμαρτυρήσεσθαι τὸν σωτῆρα ἡμῶν, καὶ τοὺς εἰς προφητείαν κεχρισμένους, τοὺς μὲν παῖδας θεοῦ ἀνηγορευμένους, τὸν δὲ κύριον υἱὸν ὄντα γνήσιον ἀληθεῖς εἶναι περὶ τῶν θείων μάρτυρας, διὸ καὶ δεῖν πιστεύειν αὐτοῖς ἐνθέοις οὖσι προσέθηκε. κἂν τραγικώτερον εἴπῃ τις μὴ πιστεύειν·

οὐ γάρ τι μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε,

ἀλλ' ἴστω αὐτὸν τὸν θεὸν διὰ τοῦ υἱοῦ τὰς γραφὰς κηρύξαντα. πιστὸς δὲ ὁ τὰ οἰκεῖα καταγγέλλων, ἐπεὶ „μηδεὶς", φησὶν ὁ κύριος, „τὸν πατέρα ἔγνω, εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ" *).

§. 86. Πιστευτέον ἄρα τοῦτο καὶ κατὰ Πλάτωνα κἂν ἄνευ γε εἰκότων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων διά τε τῆς παλαιᾶς διά τε τῆς νέας διαθήκης κηρύσσηται καὶ λέγηται· „ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε", φησὶν ὁ κύριος, „ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν" **)· ἔμπαλιν δέ· „ὁ πιστεύων ἔχει ζωὴν αἰώνιον" ***). „μακάριοι ἄρα πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ" †). πλεῖόν ἐστι τῆς πίστεως τὸ πεποιθέναι, ὅταν γὰρ ἐπίσταταί τις ὅτι ὁ υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ ὁ διδά-

*) Matth. 11, 27. Luc. 3, 22. **) Ioann. 8, 29.
***) Ibid. 3, 15 sqq. 36. 5, 24. †) Psalm. 2, 12.

σκαλος ἡμῶν, πέποιθεν ἀληθῆ εἶναι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. ὡς δὲ ἡ μάθησις κατ' Ἐμπεδοκλέα

τὰς φρένας αὔξει,

οὕτως ἡ εἰς τὸν κύριον πεποίθησις αὔξει τὴν πίστιν. τῶν αὐτῶν γοῦν φαμὲν εἶναι, φιλοσοφίαν μὲν ψέγειν, πίστεως δὲ κατατρέχειν, ἀδικίαν τε ἐπαινεῖν καὶ τὸν κατ' ἐπιθυμίαν βίον εὐδαιμονίζειν.

§. 87. Ἤδη δὲ ἡ πίστις εἰ καὶ ἑκούσιος τῆς ψυχῆς συγκατάθεσις, ἀλλὰ ἐργάτις ἀγαθῶν καὶ δικαιοπραγίας θεμέλιος. κἂν ὁ Ἀριστοτέλης τεχνολογῇ τὸ μὲν ποιεῖν καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων τάσσεσθαι καὶ ἐπὶ ἀψύχων διδάσκων, τὸ δὲ πράττειν ἀν- P.
θρώπων εἶναι μόνων, εὐθυνέτω τοὺς λέγοντας ποιη- 698.
τὴν τὸν τῶν ὅλων θεόν, τὸ δὲ πρακτὸν ἢ ὡς ἀγα- Pott.
θὸν ἢ ὡς ἀναγκαῖον φησί. τὸ τοίνυν ἀδικεῖν ἀγαθὸν
P. οὐκ ἔστιν. οὐδεὶς γὰρ εἰ μὴ διά τι ἕτερον ἀδικεῖ,
252. τῶν δὲ ἀναγκαίων οὐδὲν ἑκούσιον. τὸ τοίνυν ἀδι-
Sylb. κεῖν ἑκούσιον, ὥστε οὐδὲ ἀναγκαῖον. τῶν δὲ φαύλων οἱ σπουδαῖοι μάλιστα ταῖς τε αἱρέσεσι καὶ ταῖς ἀστείαις ἐπιθυμίαις διαφέρουσιν. πᾶσα γὰρ μοχθηρία ψυχῆς μετὰ ἀκρασίας ἐστὶν, καὶ ὁ διὰ πάθος πράττων δι' ἀκρασίαν πράττει καὶ μοχθηρίαν. ἔπεισιν οὖν μοὶ παρ' ἕκαστα θαυμάζειν τὴν θείαν ἐκείνην φωνὴν, „ἀμὴν ἀμὴν, λέγω ὑμῖν· ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ λῃστὴς, ὁ δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας ποιμήν ἐστι τῶν προβάτων, τούτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει" *). εἶτα ἐπεξηγούμενος ὁ κύριος λέγει· „ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων" **).

§. 88. *Δεῖ* τοίνυν διὰ Χριστοῦ τὴν ἀλήθειαν μεμαθηκότας σώζεσθαι κἂν φιλοσοφήσαντες τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν τύχωσιν, νῦν γὰρ ἐδείχθη ἐναργῶς· „ὃ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς

---

*) Ioann. 10, 1—3. **) Ephes. 3, 5.

τῶν ἀνθρώπων, νῦν ἀπεκαλύφθη" *)· θεοῦ μὲν γὰρ ἔμφασις ἑνὸς ἦν τοῦ παντοκράτορος παρὰ πᾶσι τοῖς εὖ φρονοῦσι πάντοτε φυσική, καὶ τῆς ἀϊδίου κατὰ τὴν θείαν πρόνοιαν εὐεργεσίας ἀντελαμβάνοντο οἱ πλεῖστοι, οἱ καὶ μὴ τέλεον ἀπηρυθριακότες πρὸς τὴν ἀλήθειαν. καθόλου γοῦν τὴν περὶ τοῦ θείου ἔννοιαν Ξενοκράτης ὁ Καρχηδόνιος οὐκ ἀπελπίζει καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις, Δημόκριτος δὲ κἂν μὴ θέλῃ ὁμολογήσει διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν δογμάτων, τὰ γὰρ αὐτὰ πεποίηκεν εἴδωλα τοῖς ἀνθρώποις προσπίπτοντα καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἀπὸ τῆς θείας οὐσίας, πολλοῦ γε δεῖ ἄμοιρον εἶναι θείας ἐννοίας τὸν ἄνθρωπον. ὅς γε καὶ τοῦ ἐμφυσήματος ἐν τῇ γενέσει **) μεταλαβεῖν ἀναγέγραπται καθαρωτέρας οὐσίας παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα μετασχών.

§. 89. Ἐντεῦθεν οἱ ἀμφὶ τὸν Πυθαγόραν θείᾳ μοίρᾳ τὸν νοῦν εἰς ἀνθρώπους ἥκειν φασὶ, καθάπερ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ὁμολογοῦσιν. ἀλλ' ἡμεῖς μὲν τῷ πεπιστευκότι προσεπιπνεῖσθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα φαμὲν, οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Πλάτωνα νοῦν μὲν ἐν ψυχῇ θείας μοίρας ἀπόρροιαν ὑπάρχοντα, ψυχὴν δὲ ἐν σώματι κατοικίζουσιν, ἀναφανδὸν γὰρ διὰ Ἰωὴλ ἑνὸς τῶν δώδεκα προφητῶν εἴρηται· „καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶ- P. σαν σάρκα, καὶ οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν 699. προφητεύσουσιν" ***). ἀλλ' οὐχ ὡς μέρος θεοῦ ἐν ἑ- Pott. κάστῳ ἡμῶν τὸ πνεῦμα. ὅπως δὲ ἡ διανομὴ αὕτη καὶ ὅ τί ποτέ ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τοῖς περὶ προφητείας κἂν τοῖς περὶ ψυχῆς ἐπιδειχθήσεται ἡμῖν. ἀλλὰ τὰ μὲν τῆς γνώσεως βάθη κρύπτειν ἀπιστίῃ ἀγαθῇ καθ' Ἡράκλειτον, ἀπιστίῃ γὰρ διαφυγγάνει μὴ γιγνώσκεσθαι.

---

*) Ephes. 3, 5. **) Genes. 1, 7.
***) Ioël. 2, 28.

Cap. XIV.

§. 90. Τὸ δ' ἑξῆς ἀποδοτέον καὶ τὴν ἐκ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας Ἑλληνικὴν κλοπὴν σαφέστερον ἤδη παραστατέον, φασὶ γὰρ σῶμα εἶναι τὸν θεὸν οἱ Στωικοὶ καὶ πνεῦμα κατ' οὐσίαν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὴν ψυχήν. πάντα ταῦτα ἄντικρυς εὑρήσεις ἐν ταῖς γραφαῖς. μὴ γάρ μοι τὰς ἀλληγορίας αὐτῶν ἐννοήσῃς τὰ νῦν ὡς ἡ γνωστικὴ παραδίδωσιν ἀλήθεια, εἰ ἄλλο τι δεικνύουσι, καθάπερ οἱ σοφοὶ παλαισταὶ ἄλλο μηνύουσιν. ἀλλ' οἱ μὲν διήκειν διὰ πάσης τῆς οὐσίας τὸν θεόν φασιν, ἡμεῖς δὲ ποιητὴν μόνον αὐτὸν καλοῦμεν καὶ λόγῳ ποιητήν. παρήγαγεν δὲ αὐτοὺς τὸ ἐν τῇ σοφίᾳ εἰρημένον· „διήκει δὲ καὶ χωρεῖ διὰ πάντων διὰ τὴν καθαριότητα" *), ἐπεὶ μὴ συνῆκαν λέγεσθαι ταῦτα ἐπὶ τῆς σοφίας τῆς πρωτοκτίστου τῷ θεῷ. ναί φασιν, ἀλλὰ ὕλην ὑποτίθενται οἱ φιλόσοφοι ἐν ταῖς ἀρχαῖς, οἵ τε Στωικοὶ καὶ Πλάτων καὶ Πυθαγόρας, ἀλλὰ καὶ Ἀριστοτέλης ὁ περιπατητικὸς, οὐχὶ δὲ μίαν ἀρχήν. ἴστωσαν οὖν τὴν καλουμένην ὕλην ἄποιον καὶ ἀσχημάτιστον λεγομένην πρὸς αὐτῶν, καὶ τολμηρότερον ἤδη μὴ ὂν πρὸς τοῦ Πλάτωνος εἰρῆσθαι. καὶ μή τι μυστικώτατα μίαν τὴν ὄντως οὖσαν ἀρχὴν εἰδὼς ἐν τῷ Τιμαίῳ αὐταῖς φησὶ λέξεσιν· [P. 700. Pott.] „νῦν δ' οὖν τὸ παρ' ἡμῶν ὧδε ἐχέτω· τὴν μὲν περὶ πάντων εἴτε ἀρχὴν εἴτε ἀρχὰς εἴτε πῃ δοκεῖ τούτων πέρι, τὸ νῦν οὐ ῥητέον, δι' ἄλλο μὲν οὐδὲν, διὰ δὲ τὸ χαλεπὸν εἶναι κατὰ τὸν παρόντα τρόπον τῆς διεξόδου δηλῶσαι τὰ δοκοῦντα".

§. 91. Ἄλλως τε ἡ λέξις ἡ προφητικὴ ἐκείνη· „ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος" **), ἀφορμὰς αὐτοῖς ὑλικῆς οὐσίας παρέσχηται. καὶ μὴν Ἐπικούρῳ μὲν ἡ τοῦ αὐτομάτου παρείσδυσις οὐ παρακολουθήσαντι τῷ ῥητῷ, γέγονεν ἐντεῦθεν „μαται-

---

*) Sapient. 7, 24. **) Genes. 1, 2.

ότης ματαιοτήτων τὸ πάντα ματαιότης" *). Ἀριστοτέλει δὲ μέχρι σελήνης ἐπῆλθε κατάγειν τὴν πρόνοιαν ἐκ τοῦδε τοῦ ψαλμοῦ· „κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν" **). οὐδέπω γὰρ ἀποκεκάλυπτο ἡ τῶν προφητικῶν δήλωσις μυστηρίων πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας. τάς τε αὖ μετὰ θάνατον κολάσεις καὶ τὴν διὰ πυρὸς τιμωρίαν ἀπὸ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας ἥ τε ποιητικὴ πᾶσα Μοῦσα, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ὑφείλετο. Πλάτων γοῦν ἐν τῷ τελευταίῳ τῆς πολιτείας αὐταῖς φησὶ ταῖς λέξεσιν· „ἐνταῦθα δὴ ἄνδρες ἄγριοι διάπυροι ἰδεῖν, παρεστῶτες [καὶ] καταμανθάνοντες τὸ φθέγμα, τοὺς μὲν ἰδίᾳ παραλαβόντες ἦγον, τὸν δὲ Ἀρίδαιον καὶ τοὺς ἄλλους συμποδίσαντες χεῖράς τε καὶ πόδας καὶ κεφαλὴν καταβαλόντες καὶ ἐκδείραντες εἷλκον παρὰ τὴν ὁδὸν ἐκτὸς ἐπ' ἀσπαλάθων κνάπτοντες". οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες οἱ διάπυροι ἀγγέλους αὐτῷ βούλονται δηλοῦν οἳ παραλαβόντες τοὺς ἀδίκους κολάζουσιν· „ὁ ποιῶν, φησί, P. τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς 701. Pott. αὐτοῦ πῦρ φλέγον". ***)

P. 253. Sylb. §. 92. Ἕπεται δὲ τούτοις τὴν ψυχὴν εἶναι ἀθάνατον. τὸ γὰρ κολαζόμενον ἢ παιδευόμενον ἐν αἰσθήσει ὂν ζῇ, κἂν πάσχειν λέγηται. τί δ'; οὐκ οἶδεν ὁ Πλάτων καὶ πρὸς ποταμοὺς καὶ τῆς γῆς τὸ βάθος τὴν πρὸς τῶν βαρβάρων Γέενναν καλουμένην Τάρταρον προφητικῶς ὀνομάζων· Κωκυτόν τε καὶ Ἀχέροντα, καὶ Πυριφλεγέθοντα καὶ τοιαῦτά τινα εἰς τὴν παίδευσιν σωφρονίζοντα παρεισάγων κολαστήρια; „τῶν μικρῶν" δὲ κατὰ τὴν γραφὴν „καὶ ἐλαχίστων τοὺς ἀγγέλους τοὺς ὁρῶντας τὸν θεόν" †), πρὸς δὲ καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς δι' ἀγγέλων τῶν ἐφεστώτων ἥκουσαν ἐπισκοπὴν ἐμφαίνων οὐκ ὀκνεῖ γράφειν·

*) Eccles. 1, 2. **) Psalm. 36, 5. ***) Ibid. 104, 4.
†) Matth. 18, 10.

‚ἐπειδὴ πάσας τὰς ψυχὰς τοὺς βίους ᾑρῆσθαι, ὥσπερ ἔλαχον, ἐν τάξει προεῖναι πρὸς τὴν Λάχεσιν, κείνην δὲ ἑκάστῳ ὃν εἵλετο δαίμονα, τοῦτον φύλακα συμπέμπειν τοῦ βίου καὶ ἀποπληρωτὴν τῶν αἱρεθέντων'. τάχα δὲ καὶ τῷ Σωκράτει τὸ δαιμόνιον τοιοῦτό τι ᾐνίσσετο.

§. 93. Ναὶ μὴν γενητὸν εἶναι τὸν κόσμον ἐκ Μωϋσέως παραλαβόντες ἐδογμάτισαν οἱ φιλόσοφοι. καὶ ὅ γε Πλάτων ἄντικρυς εἴρηκε· ‚πότερον ἦν ἀρχὴν ἔχων γενέσεως οὐδεμίαν ἢ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς τινὸς ἀρξάμενος; ὁρατός τε γὰρ ὢν ἁπτός ἐστιν, ἁπτός τε ὢν καὶ σῶμα ἔχει'. αὖθίς τε ὁπόταν εἴπῃ· ‚τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον', οὐ μόνον γενητόν τε ἔδειξε τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ γεγονέναι σημαίνει, καθάπερ υἱὸν, πατέρα δὲ αὐτοῦ κεκλῆσθαι, ὡς ἂν ἐκ μόνου γενομένου καὶ ἐκ μὴ ὄντος ὑποστάντος. γενητὸν δὲ καὶ οἱ Στωικοὶ τίθενται τὸν κόσμον. τόν τε ὑπὸ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας θρυλούμενον διάβολον τὸν τῶν δαιμόνων ἄρχοντα κακοεργὸν εἶναι ψυχὴν ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν νόμων ὁ Πλάτων λέγει ταῖσδε ταῖς λέξεσιν· ‚ψυχὴν διοικοῦσαν τοῖς πάντῃ κινουμένοις μῶν οὐ καὶ τὸν οὐρανὸν ἀνάγκη διοικεῖν P. 702. Pott. φάναι; τί μήν; μίαν ἢ πλείους; πλείους, ἐγὼ ὑπὲρ σφῶν ἀποκρινοῦμαι. δυοῖν πού ἔλαττον μηδὲν τιθῶμεν τῆς τε εὐεργέτιδος καὶ τῆς τἀναντία δυναμένης ἐξεργάσασθαι'.

§. 94. Ὁμοίως δὲ κἀν τῷ Φαίδρῳ ταῦτα γράφει· ‚ἔστι μὲν δὴ καὶ ἄλλα κακὰ, ἀλλά τις δαίμων ἔμιξε τοῖς πλείστοις ἐν τῷ παραυτίκα ἡδονήν'. ἀλλὰ κἀν τῷ δεκάτῳ τῶν νόμων ἄντικρυς τὸ ἀποστολικὸν δείκνυσιν ἐκεῖνο· „οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῶν ἐν οὐρανοῖς" *).

---

*) Ephes. 6, 12.

ὧδέ πως γράφων· „ἐπειδὴ γὰρ συνεχωρήσαμεν αὐτοῖς ἡμῖν εἶναι μὲν τὸν οὐρανὸν πολλῶν μεστὸν ἀγαθῶν, εἶναι δὲ καὶ τῶν ἐναντίων, πλειόνων δὲ τῶν μή, μάχη [δή] φαμὲν ἀθάνατος ἔσθ' ἡ τοιαύτη καὶ φυλακῆς θαυμαστῆς δεομένη". κόσμον τε αὖθις τὸν μὲν νοητὸν οἶδεν ἡ βάρβαρος φιλοσοφία, τὸν δὲ αἰσθητόν, τὸν μὲν ἀρχέτυπον, τὸν δὲ εἰκόνα τοῦ καλουμένου παραδείγματος· καὶ τὸν μὲν ἀνατίθησι μονάδι, ὡς ἂν νοητόν, τὸν δὲ αἰσθητὸν ἑξάδι, γάμος γὰρ παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις, ὡς ἂν γόνιμος ἀριθμός, ἡ ἑξὰς καλεῖται. καὶ ἐν μὲν τῇ μονάδι συνίστησιν οὐρανὸν ἀόρατον καὶ γῆν ἁγίαν καὶ φῶς νοητόν· „ἐν ἀρχῇ" γάρ, φησὶν „ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος".

§. 95. Εἶτ' ἐπιφέρει· „καὶ εἶπεν ὁ θεός· γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς"· ἐν δὲ τῇ κοσμογονίᾳ τῇ αἰσθητῇ στερεὸν οὐρανὸν δημιουργεῖ, τὸ δὲ (P. 703. Pott.) στερεὸν αἰσθητόν, γῆν τε *) ὁρατὴν καὶ φῶς βλεπόμενον. ἆρ' οὐ δοκεῖ σοὶ ἐντεῦθεν ὁ Πλάτων ζώων ἰδέας ἐν τῷ νοητῷ ἀπολείπειν κόσμῳ καὶ τὰ εἴδη τὰ αἰσθητὰ κατὰ τὰ γένη δημιουργεῖν τὰ νοητά; εἰκότως ἄρα ἐκ γῆς μὲν τὸ σῶμα διαπλάττεσθαι λέγει ὁ Μωϋσῆς**), ὃ γήϊνόν φησιν ὁ Πλάτων σκῆνος, ψυχὴν δὲ τὴν λογικὴν ἄνωθεν ἐμπνευσθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς πρόσωπον. ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἡγεμονικὸν ἱδρῦσθαι λέγουσι τὴν διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐπεισόδιον τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ πρωτοπλάστου εἴσοδον ἑρμηνεύοντες, διὸ καὶ „κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τὸν ἄνθρωπον" ***) γεγονέναι. εἰκὼν μὲν γὰρ θεοῦ λόγος θεῖος καὶ βασιλικός, ἄνθρωπος ἀπαθής, εἰκὼν δ' εἰκόνος ἀνθρώπινος νοῦς. ἑτέρῳ δ' εἰ βούλει παραλαβεῖν ὀνόματι τὴν ἐξομοίωσιν, εὕροις ἂν παρὰ τῷ Μωϋσεῖ τὴν ἀκολουθίαν ὀνομαζομένην θείαν, φησὶ γάρ· „ὀπίσω κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν

*) Genes. 1, 1—3. **) Genes. 2, 7.
***) Ibid. 1, 26.

πορεύεσθε καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάξατε" *). ἀκόλουθοι δ' οἶμαι καὶ θεραπευταὶ θεοῦ πάντες οἱ ἐνάρετοι.

§. 96. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν Στωικοὶ τὸ τέλος τῆς φιλοσοφίας τὸ ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν εἰρήκασι, Πλάτων δὲ ὁμοίωσιν θεῷ ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ παρεστήσαμεν στρωματεῖ, Ζήνων δὲ ὁ Στωικὸς παρὰ Πλάτωνος λαβών, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας, τοὺς ἀγαθοὺς πάντας ἀλλήλων εἶναι φίλους λέγει. φησὶ γὰρ ἐν τῷ Φαίδρῳ Σωκράτης, ὡς „οὐχ ἥμαρτεν κακὸν κακῷ φίλον εἶναι οὐδ' ἀγαθὸν ἀγαθῷ μὴ φίλον", ὅπερ κἀν τῷ Λύσιδι ἀπέδειξεν ἱκανῶς, P. 704. Pott. ὡς ἐν ἀδικίᾳ καὶ πονηρίᾳ οὐκ ἄν ποτε σωθείη φιλία. καὶ ὁ Ἀθηναῖος ξένος ὁμοίως φησὶ „πρᾶξιν εἶναι φίλην καὶ ἀκόλουθον θεῷ καὶ ἕνα λόγον ἔχουσαν ἀρχαῖον, ὅταν τὸ μὲν ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ μετρίῳ ὄντι φίλον ᾖ, τὰ δὲ ἄμετρα οὔτε τοῖς ἀμέτροις οὔτε τοῖς ἐμμέτροις. ὁ δὲ θεὸς ἡμῖν πάντων χρημάτων μέτρον ἂν εἴη".

§. 97. Εἶτα ὑποβὰς ἐπάγει πάλιν· „πᾶς γὰρ δὴ ἀγαθὸς ἀγαθῷ ὅμοιος, κατὰ τοῦτο δὲ καὶ θεῷ ἐοικὼς ἀγαθῷ τε παντὶ φίλος ὑπάρχει καὶ θεῷ". ἐνταῦθα γενόμενος κἀκείνου ἀνεμνήσθην. ἐπὶ τέλει γὰρ τοῦ Τιμαίου λέγει· „τῷ κατανοουμένῳ τὸ κα- P. 254. Sylb. τανοοῦν ἐξομοιῶσαι δεῖν κατὰ τὴν ἀρχαίαν φύσιν, ὁμοιώσαντα δὲ τέλος ἔχειν τοῦ προτεθέντος ἀνθρώποις ὑπὸ θεῶν ἀρίστου βίου πρός τε τὸν παρόντα καὶ τὸν ἔπειτα χρόνον". ἴσον γὰρ ταύτοις ἐκεῖνα δύναται· οὐ παύσεται ὁ ζητῶν, ἕως ἂν εὕρῃ, εὑρὼν δὲ θαμβηθήσεται, θαμβηθεὶς δὲ βασιλεύσει, βασιλεύσας δὲ ἐπαναπαύσεται. Τί δ'; οὐχὶ κἀκεῖνα τοῦ Θάληδοτος ἐκ τῶνδε ἦρται, τὸ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ξάζεσθαι τὸν θεόν; καὶ τὸν καρδιογνώστην λέγεσθαι πρὸς ἡμῶν ἄντικρυς ἑρμηνεύει. ἐρωτηθείς γέ τοι ὁ

*) Deuteron. 13. 4.

Θάλης, τί ἐστι τὸ θεῖον; τὸ μήτε ἀρχὴν, ἔφη, μήτε τέλος ἔχον. πυθομένου δὲ ἑτέρου, εἰ λανθάνει τὸ θεῖον πράσσων τι ἄνθρωπος; καὶ πῶς, εἶπεν, ὅς γε οὐδὲ διανοούμενος; καὶ μὴν μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν οἶδεν ἡ βάρβαρος φιλοσοφία καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτάρκη πρὸς εὐδαιμονίαν, ὁπηνίκα ἂν εἴπῃ· „ἰδοὺ, δέδωκα πρὸ ὀφθαλμῶν σου τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, ἔκλεξαι τὴν ζωήν" *). τὸ μὲν γὰρ ἀγαθὸν ζωὴν καλεῖ, καὶ καλὸν τὴν τούτου P. 705. Pott. ἐκλογὴν, κακὸν δὲ τὴν τοῦ ἐναντίου αἵρεσιν. ἀγαθοῦ δὲ καὶ ζωῆς ἓν τέλος τὸ φιλόθεον γενέσθαι. αὕτη γὰρ ἡ ζωή σου καὶ τὸ πολυήμερον, ἀγαπᾶν τὸ πρὸς ἀλήθειαν.

§. 98. Σαφέστερον δὲ ἐκεῖνα ἔχει. ὁ γὰρ σωτὴρ ἀγαπᾶν παραγγείλας τὸν θεὸν „καὶ τὸν πλησίον ἐν ταύταις" φησὶ „ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλον τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας" **) κρέμασθαι. ταῦτα θρυλοῦσιν οἱ Στωικοὶ τὰ δόγματα, καὶ πρὸ τούτων ὁ Σωκράτης ἐν Φαίδρῳ εὐχόμενος· ‚ὦ Πάν τε καὶ ἄλλοι θεοὶ, δοίητέ μοι τἄνδον εἶναι καλῷ'. ἐν δὲ τῷ Θεαιτήτῳ διαρρήδην φησίν· ‚ὁ γὰρ καλῶς λέγων καλός τε κἀγαθός'. κἀν τῷ Πρωταγόρᾳ καλλίονι Ἀλκιβιάδου ἐντυχεῖν ὁμολογεῖ τοῖς ἑταίροις Πρωταγόρου, εἴ γε τὸ σοφώτατον κάλλιστόν ἐστιν, τὴν γὰρ ἀρετὴν τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς ἔφη εἶναι, κατὰ δὲ τὸ ἐναντίον τὴν κακίαν αἶσχος ψυχῆς. Ἀντίπατρος μὲν οὖν ὁ Στωικὸς τρία συγγραψάμενος βιβλία περὶ τοῦ „ὅτι κατὰ Πλάτωνα μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν" ἀποδείκνυσιν ὅτι καὶ κατ' αὐτὸν αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν καὶ ἄλλα πλείω παρατίθεται δόγματα σύμφωνα τοῖς Στωικοῖς· Ἀριστοβούλῳ δὲ τῷ κατὰ Πτολεμαῖον γεγονότι τὸν Φιλάδελφον, οὗ μέμνηται ὁ συνταξάμενος τὴν τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομὴν ***), βιβλία

*) Deuteron. 30, 15. 19 sq. **) Matth. 22, 37. 39 sq.
***) Maccab. 1, 10.

γεγονέναι ἱκανά, δι᾽ ὧν ἀποδείκνυσι τὴν περιπατητι-
κὴν φιλοσοφίαν, ἔκ τε τοῦ κατὰ Μωϋσέα νόμου καὶ
τῶν ἄλλων ἠρτῆσθαι προφητῶν.

§. 99. Καὶ τὰ μὲν τῇδε ἐχέτω, ἀδελφοὺς δὲ
εἶναι ἡμᾶς, ὡς ἂν τοῦ ἑνὸς θεοῦ καὶ ἑνὸς διδασκά- P.
λου, φαίνεταί που καὶ Πλάτων καλῶν ὧδέ πως· 706.
‚ἔστε μὲν γὰρ πάντως οἱ ἐν τῇ πόλει ἀδελφοί, ὡς Pott.
φήσομεν πρὸς αὐτοὺς μυθολογοῦντες. ἀλλ᾽ ὁ θεὸς
πλάττων, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ ἄρχειν, χρυσὸν ἐν
τῇ γενέσει συνέμιξεν αὐτοῖς, διὸ τιμιώτατοί εἰσιν, ὅ-
σοι δὲ ἐπίκουροι ἄργυρον, σίδηρον δὲ καὶ χαλκὸν
τοῖς γεωργοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς᾽. ὅθεν
ἀνάγκη φησὶ γεγονέναι, ἀσπάζεσθαί τε καὶ φιλεῖν,
τούτους μὲν ταῦτα ἐφ᾽ οἷς γνῶσις, ἐκείνους δὲ ἐφ᾽
οἷς δόξα, ἴσως τὴν ἐκλεκτὴν ταύτην φύσιν γνώσεως
ἐφιεμένην μαντεύεται, εἰ μή τι τρεῖς τινὰς ὑποτιθέ-
μενος φύσεις, τρεῖς πολιτείας, ὥς ὑπέλαβόν τινες, δια-
γράφει, καὶ Ἰουδαίων μὲν ἀργυρᾶν, Ἑλλήνων δὲ τὴν
τρίτην, Χριστιανῶν δὲ οἷς χρυσὸς ὁ βασιλικὸς ἐγκα-
ταμέμικται, τὸ ἅγιον πνεῦμα. τόν τε Χριστιανὸν
βίον ἐμφαίνων κατὰ λέξιν γράφει ἐν τῷ Θεαιτήτῳ·
‚λέγωμεν δὴ περὶ τῶν κορυφαίων. τί γὰρ ἄν τις
τούς γε φαύλως διατρίβοντας ἐν φιλοσοφίᾳ λέγοι;
οὗτοι δέ που οὐδὲ εἰς ἀγορὰν ἴσασι τὴν ὁδὸν οὔτε
ὅπου δικαστήριον ἢ βουλευτήριον ἤ τι κοινὸν ἄλλο
τῆς πόλεως συνέδριον, νόμους δὲ καὶ ψηφίσματα
γεγραμμένα οὔτε ὁρῶσιν οὔτε ἀκούουσιν. σπουδαὶ
δὲ ἑταιριῶν καὶ σύνοδοι καὶ οἱ σὺν αὐλητρίσι κῶμοι
οὐδὲ ὄναρ πράττειν προσίσταται αὐτοῖς. εὖ δὲ ἢ
κακῶς τις γέγονεν ἐν πόλει, ἤ τί τῳ κακόν ἐστι γε- P.
γονὸς ἐκ προγόνων, μᾶλλον αὐτοὺς λέληθεν, ἢ οἱ τῆς 707.
θαλάσσης λεγόμενοι χόες. καὶ ταῦτ᾽ οὐδ᾽ ὅτι οὐκ Pott.
οἶδεν οἶδεν, ἀλλὰ τῷ ὄντι τὸ σῶμα κεῖται αὐτοῦ
καὶ ἐπιδημεῖ, αὐτὸς δὲ πέταται, κατὰ Πίνδαρον,
τᾶς τε γᾶς ὑπένερθεν οὐρανοῦ τε ὕπερ ἀστρονομῶν
καὶ πᾶσαν πάντῃ φύσιν ἐρευνάμενος᾽.

§. 100. *Πάλιν αὖ τῷ τοῦ κυρίου ῥητῷ· „ἔστω ὑμῶν τὸ ναὶ, ναί· καὶ τὸ οὔ", οὔ* *), *ἐκεῖνο ἀπεικαστέον· „ἀλλά μοι ψεῦδός τε συγχωρῆσαι καὶ ἀληθὲς ἀφανίσαι οὐδαμῶς θέμις"* **)· *τῇ τε περὶ τοῦ ὀμόσαι ἀπαγορεύσει συνᾴδει ἥδε ἡ ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν νόμων λέξις· ‚ἔπαινος δὲ ὅρκος τε περὶ παντὸς ἀπέστω'. καὶ τὸ σύνολον Πυθαγόρας καὶ Σωκράτης καὶ Πλάτων λέγοντες ἀκούειν φωνῆς θεοῦ τὴν κατασκευὴν τῶν ὅλων θεωροῦντες ἀκριβῶς ὑπὸ θεοῦ γεγονυῖαν καὶ συνεχομένην ἀδιαλείπτως· ἀκηκόασι γὰρ τοῦ Μωϋσέως λέγοντος, „εἶπε, καὶ ἐγένετο·"* ***) *τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἔργον εἶναι διαγράφοντος. ἐπί τε τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ χοὸς διαπλάσεως ἱστάμενοι γήινον μὲν οἱ φιλόσοφοι παρ' ἕκαστα τὸ σῶμα ἀναγορευούσιν, Ὅμηρος δὲ οὐκ ὀκνεῖ ἐν κατάρας μέρει θέσθαι τὸ,*

ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε· †)

καθάπερ Ἡσαΐας· „καταπατήσατε αὐτοὺς," λέγων, „ὡς πηλόν."

§. 101. *Καλλίμαχος δὲ διαρρήδην γράφει·*

ἦν κεῖνος οὐνιαυτὸς, ᾧ τό τε πτηνὸν
καὶ τοὺν θαλάσσῃ καὶ τὸ τετράπουν οὕτως P.
ἐφθέγγεθ' ὡς ὁ πηλὸς ὁ Προμηθῆος. 708.

πάλιν τε αὖ ὁ αὐτὸς, Pott.

εἴ σ',

ἔφη, *ὁ Προμηθεὺς*
ἔπλασε καὶ πηλοῦ μὴ 'ξ ἑτέρου γέγονας.

P. *Ἡσίοδός τε ἐπὶ τῆς Πανδώρας λέγει·*

255. *Ἥφαιστον δὲ κέλευσε περικλυτὸν, ὅττι τάχιστα*
Sylb. *γαῖαν ὕδει φύρειν, ἐν δ' ἀνθρώπου θέμεν αὐδὴν*
καὶ νόον

πῦρ μὲν οὖν τεχνικὸν ὁδῷ βαδίζον εἰς γένεσιν ††), *τὴν φύσιν ὁρίζονται οἱ Στωικοί. πῦρ δὲ καὶ φῶς ἀλλη-*

---

*) Matth 5, 37. **) Iacob. 5, 12. ***) Genes. v. 1, 1.
†) Homer. Iliad. η. v. 99. ††) Hesiod. ἔργ. v. 60.

γορεῖται ὁ θεὸς καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ πρὸς τῆς γραφῆς. τί δ'; οὐχὶ καὶ Ὅμηρος παραφράζων τὸν χωρισμὸν τοῦ ὕδατος ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν ἐμφανῆ τῆς ξηρᾶς ἐπί τε τῆς Τηθύος καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ λέγει·

ἤδη γὰρ δηρὸν χρόνον ἀλλήλων ἀπέχονται
εὐνῆς καὶ φιλότητος**).

πάλιν τὸ δυνατὸν ἐν πᾶσι προσάπτουσι καὶ οἱ παρ' Ἕλλησι λογιώτατοι τῷ θεῷ, ὁ μὲν Ἐπίχαρμος. Πυθαγόρειος δὲ ἦν λέγων·

οὐδὲν ἐκφεύγει τὸ θεῖον, τοῦτο γιγνώσκειν σε δεῖ,
αὐτὸς ἔσθ' ἁμῶν ἐπόπτης, ἀδυνατεῖ δ' οὐδὲν θεός.

§. 102. ὁ μελοποιὸς δέ

θεῷ δὲ δυνατὸν ἐκ μελαίνας
νυκτὸς ἀμίαντον ὄρσαι φάος,
κελαινεφέϊ δὲ σκότει καλύψαι καθαρὸν
ἁμέρας σέλας.

ὁ μόνος ἡμέρας ἐνεστώσης νύκτα ποιῆσαι δυνάμενος, φησὶν, οὗτος θεός ἐστιν. ἔν τε τοῖς φαινομένοις ἐπιγραφομένοις Ἄρατος·

ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, P.

εἰπὼν, 709.

τὸν οὐδέποτ' ἐῶμεν Pott.
ἄρρητον, μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ,
πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραὶ, μεστὴ δὲ θάλασσα,
καὶ λιμένες, πάντη δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες·

ἐπιφέρει·

τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν,

οἷον δημιουργία,

ὁ δ' ἤπιος ἀνθρώποισιν,
δεξιὰ σημαίνει, λαοὺς δ' ἐπὶ ἔργα ἐγείρει·
αὐτὸς γὰρ τάδε σήματ' ἐν οὐρανῷ ἐστήριξεν,
ἄστρα διακρίνας· ἐστέψατο δ' εἰς ἐνιαυτὸν
ἀστέρας, οἵ κε μάλιστα τετυγμένα σημαίνοιεν
ἀνδράσιν ὡράων, ὄφρ' ἔμπεδα πάντα φύηται·

*) Iliad. ξ. v. 206 sq.

καί μιν ἀεὶ πρῶτόν τε καὶ ὕστατον ἱλάσκονται·
χαῖρε πάτερ μέγα θαῦμα, μέγ' ἀνθρώποισιν ὄνειαρ.

καὶ πρὸ τούτου δὲ Ὅμηρος ἐπὶ τῆς ἡφαιστοτεύκτου ἀσπίδος κοσμοποιῶν κατὰ Μωϋσέα·

ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ', ἐν δ' οὐρανὸν, ἐν δὲ θάλασσαν,

φησίν·

ἐν δέ τε τείρεα πάντα, τάτ' οὐρανὸς ἐστεφάνωται.

ὁ γὰρ διὰ τῶν ποιημάτων καὶ καταλογάδην συγγραμμάτων ᾀδόμενος Ζεὺς τὴν ἔννοιαν ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναφέρει.

§. 103. *Ἤδη δὲ ὡς εἰπεῖν ὑπ' αὐγὰς ὁ Δημόκριτος εἶναι τινὰς ὀλίγους γράφει τῶν ἀνθρώπων, ‚οἳ δὴ ἀνατείνοντες τὰς χεῖρας ἐνταῦθα ὃν νῦν ἠέρα καλέομεν οἱ Ἕλληνες, πάντα Ζεὺς μυθέεται καὶ πάνθ' οὗτος οἶδε καὶ διδοῖ καὶ ἀφαιρέεται, καὶ* P. *βασιλεὺς οὗτος τῶν πάντων'. μυστικώτερον δὲ ὁ* 710. *μὲν Βοιώτιος Πίνδαρος, ἅτε Πυθαγόρειος ὤν· ‚ἓν* Pott. *ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος, ἐκ μιᾶς δὲ ματρὸς πνέομεν ἄμφω', τῆς ὕλης, παραδίδωσι, καὶ ἕνα τὸν τούτων δημιουργὸν, ὃν ‚ἀριστοτέχναν πατέρα' λέγει, τὸν καὶ τὰς προκοπὰς κατ' ἀξίαν εἰς θειότητα παρεσχημένον. σιωπῶ γὰρ Πλάτωνα. ἄντικρυς οὗτος ἐν τῇ πρὸς Ἔραστον καὶ Κορίσκον ἐπιστολῇ φαίνεται πατέρα καὶ υἱὸν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐκ τῶν Ἑβραϊκῶν γραφῶν ἐμφαίνων, παρακελευόμενος κατὰ λέξιν ‚ἐπομνύντας σπουδῇ τε ἅμα μὴ ἀμούσῳ καὶ τῆς σπουδῆς ἀδελφῇ παιδείᾳ τὸν πάντων θεὸν αἴτιον καὶ τοῦ ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα κύριον ἐπομνύντας· ‚ὃν ἐὰν ὀρθῶς φιλοσοφήσητε, εἴσεσθε'· ἥ τε ἐν Τιμαίῳ δημηγορία πατέρα καλεῖ τὸν δημιουργὸν λέγουσα ὧδέ πως· ‚θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ πατὴρ δημιουργός τε ἔργων'.*

§. 104. Ὥστε καὶ ἐπὰν εἴπῃ περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντα ἐστὶ κἀκείνου ἕνεκεν τὰ πάντα κἀκεῖνο αἴτιον ἁπάντων καλῶν, δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα, οὐκ ἄλλως ἔγωγε ἐξακούω, ἢ τὴν ἁγίαν τριάδα μηνύεσθαι, τρίτον μὲν γὰρ εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα, τὸν υἱὸν δὲ δεύτερον, δι' οὗ πάντα ἐγένετο κατὰ βούλησιν τοῦ πατρός. ὁ δ' αὐτὸς ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς πολιτείας Ἠρὸς τοῦ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου P. 711. Pott. μέμνηται, ὅς ἐστι Ζοροάστρης· αὐτὸς γοῦν Ζοροάστρης γράφει· τάδε συνέγραψεν Ζοροάστρης ὁ Ἀρμενίου τὸ γένος Πάμφυλος ἐν πολέμῳ τελευτήσας, ἐν Ἅιδῃ γενόμενος ἐδάην παρὰ θεῶν. τὸν δὴ Ζοροάστρην τοῦτον ὁ Πλάτων δωδεκαταῖον ἐπὶ τῇ πυρᾷ κείμενον ἀναβιῶναι λέγει, τάχα μὲν οὖν τὴν ἀνάστασιν, τάχα δὲ ἐκεῖνα αἰνίσσεται, ὡς διὰ τῶν δώδεκα ζῳδίων ἡ ὁδὸς ταῖς ψυχαῖς γίνεται εἰς τὴν ἀνάληψιν, αὐτὸς δὲ καὶ εἰς τὴν γένεσιν φησὶ τὴν αὐτὴν γίγνεσθαι κάθοδον. ταύτῃ ὑποληπτέον καὶ τὰ τοῦ Ἡρακλέους ἆθλα γενέσθαι δώδεκα, μεθ' ἃ τῆς ἀπαλλαγῆς παντὸς τοῦ κόσμου τοῦδε τυγχάνει ἡ ψυχή. οὐ παραπέμπομαι καὶ τὸν Ἐμπεδοκλέα, ὃς φυσικῶς οὕτως τῆς τῶν πάντων ἀναλήψεως μέμνηται, ὡς ἐσομένης ποτὲ εἰς τὴν τοῦ πυρὸς οὐσίαν μεταβολῆς.

§. 105. Σαφέστατα Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος ταύτης ἐστὶ τῆς δόξης τὸν μέν τινα κόσμον ἀΐδιον εἶναι δοκιμάσας, τὸν δέ τινα φθειρόμενον τὸν κατὰ τὴν διακόσμησιν εἰδώς, οὐχ ἕτερον ὄντα ἐκείνου πῶς ἔχοντος, ἀλλ' ὅτι μὲν ἀΐδιον τὸν ἐξ ἁπάσης τῆς οὐσίας ἀϊδίως ποιὸν κόσμον ᾔδει, φανερὸν ποιεῖ λέγων οὕτως· κόσμον τὸν αὐτὸν ἁπάντων οὔτε τις θεῶν οὔτε ἀνθρώπων ἐποίησεν, ἀλλ' ἦν ἀεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται πῦρ ἀείζωον ἁπτόμενον μέτρα καὶ ἀποσβεννύμενον μέτρα· ὅτι δὲ καὶ γενητὸν καὶ φθαρτὸν αὐτὸν P. 712. Pott. εἶναι ἐδογμάτιζεν, μηνύει τὰ ἐπιφερόμενα· πυρὸς τροπαὶ πρῶτον θάλασσα, θαλάσσης δὲ τὸ μὲν ἥμισυ γῆ, τὸ δὲ ἥμισυ πρηστήρ. δυνάμει

P. γὰρ λέγει, ὅτι πῦρ ὑπὸ τοῦ διοικοῦντος λόγου καὶ
256. θεοῦ τὰ σύμπαντα, δι᾽ ἀέρος τρέπεται εἰς ὑγρὸν,
Sylb. τὸ ὡς σπέρμα τῆς διακοσμήσεως, ὃ καλεῖ θάλασσαν,
ἐκ δὲ τούτου αὖθις γίνεται γῆ καὶ οὐρανὸς καὶ τὰ ἐμπεριεχόμενα. ὅπως δὲ πάλιν ἀναλαμβάνεται καὶ ἐκπυροῦται, σαφῶς διὰ τούτων δηλοῖ· „θάλασσα διαχέεται καὶ μετρέεται εἰς τὸν αὐτὸν λόγον ὁκοῖος πρῶτον ἦν ἢ γενέσθαι γῆν". ὁμοίως καὶ περὶ τῶν ἄλλων στοιχείων τὰ αὐτά.

§. 106. *Παραπλήσια* τούτῳ καὶ οἱ ἐλλογιμώτατοι τῶν Στωικῶν δογματίζουσι περί τε ἐκπυρώσεως διαλαμβάνοντες καὶ κόσμου διοικήσεως καὶ τοῦ ἰδίως ποιοῦ κόσμου τε καὶ ἀνθρώπου καὶ τῆς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἐπιδιαμονῆς. πάλιν τε αὖ ὁ Πλάτων ἐν μὲν τῷ ἑβδόμῳ τῆς πολιτείας τὴν ἐνταῦθα ἡμέραν*) νυκτερινὴν κέκληκεν διὰ τοὺς κοσμοκράτορας οἶμαι τοῦ σκότους τούτου, ὕπνον δὲ καὶ θάνατον τὴν εἰς σῶμα κάθοδον τῆς ψυχῆς κατὰ ταυτὰ Ἡρακλείτῳ. καὶ μή τι τοῦτο ἐπὶ τοῦ σωτῆρος προεθέσπισεν τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ Δαβὶδ λέγον· „ἐγὼ ἐκοιμήθην καὶ ὕπνωσα, ἐξηγέρθην, ὅτι κύριος ἀντιλήψεταί μου" **). οὐ γὰρ τὴν ἀνάστασιν μόνην τοῦ Χριστοῦ ἐξ ὕπνου ἔγερσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς σάρκα κάθοδον τοῦ κυρίου ὕπνον***) ἀλληγορεῖ.

§. 107. *Αὐτίκα* ὁ αὐτὸς σωτὴρ παρεγγυᾷ, „γρηγορεῖτε", οἷον μελετᾶτε ζῆν καὶ χωρίζειν τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος πειρᾶσθε. τήν τε κυριακὴν ἡμέραν ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς πολιτείας ὁ Πλάτων διὰ τούτων καταμαντεύεται· „ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἐν τῷ λειμῶνι ἑκάστοις ἑπτὰ ἡμέραι γένοιντο, ἀναστάντας ἐν- P.
τεῦθεν δεῖ τῇ ὀγδόῃ πορεύεσθαι καὶ ἀφικνεῖσθαι τε- 713.
ταρταίους". λειμῶνα μὲν οὖν ἀκουστέον τὴν ἀπλανῆ Pott.
σφαῖραν, ὡς ἥμερον χωρίον καὶ προσηνὲς καὶ τῶν

*) Ephes. 6, 12. **) Psalm. 3, 5.
***) Matth. 24, 42. et alibi.

ὁσίων χῶρον, ἑπτὰ δὲ ἡμέρας ἑκάστην κίνησιν τῶν ἑπτὰ καὶ πᾶσαν τὴν ἐργαστικὴν τέχνην εἰς τέλος ἀναπαύσεως σπεύδουσαν. ἡ δὲ μετὰ τοὺς πλανωμένους πορεία ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἄγει, τουτέστι τὴν ὀγδόην κίνησίν τε καὶ ἡμέραν. τεταρταίους δὲ τὰς ψυχὰς ἀπιέναι λέγει, δηλῶν τὴν διὰ τῶν τεσσάρων στοιχείων πορείαν.

§. 108. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἑβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι, καθ' ἣν τὸ πᾶς κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ φυομένων ἁπάντων. Ἡσίοδος μὲν οὕτως περὶ αὐτῆς λέγει·

πρῶτον ἕνη τετράς τε καὶ ἕβδομον ἱερὸν ἦμαρ.

καὶ πάλιν·

ἑβδομάτη δ' αὖθις λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Ὅμηρος δέ,

ἑβδομάτη δἤπειτα κατήλυθεν ἱερὸν ἦμαρ·

καὶ

ἑβδόμη ἦν ἱερή.

καὶ πάλιν·

ἕβδομον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

καὶ αὖθις·

ἑβδομάτη δ' ἠοῖ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος.

καὶ μὴν καὶ Καλλίμαχος ὁ ποιητὴς γράφει·

ἑβδομάτη δ' ἠοῖ καί οἱ τετύκοντο ἅπαντα.

καὶ πάλιν·

ἑβδόμη εἰν ἀγαθοῖσι, καὶ ἑβδόμη ἐστὶ γενέθλη.

καὶ

ἑβδόμη ἐν πρώτοισι, καὶ ἑβδόμη ἐστὶ τελείη.

καὶ

ἑπτὰ δὲ πάντα τέτυκτο ἐν οὐρανῷ ἀστερόεντι
ἐν κύκλοισι φανέντ' ἐπιτελλομένοις ἐνιαυτοῖς.

§. 109. Ἀλλὰ καὶ αἱ Σόλωνος ἐλεγεῖαι σφόδρα τὴν ἑβδομάδα ἐκθειάζουσιν. τί δ'; οὐχὶ παρα-

πλήσια τῇ λεγούσῃ γραφῇ· „ἄρωμεν ἀφ᾽ ἡμῶν τὸν P. δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστὶν“ *), ὁ Πλάτων 714. μονονουχὶ προφητεύων τὴν σωτήριον οἰκονομίαν ἐν Pott. τῷ δευτέρῳ τῆς πολιτείας ὧδέ φησιν· „οὕτω δὲ διακείμενος ὁ δίκαιος μαστιγωθήσεται, στρεβλώσεται, δεθήσεται, ἐκκοπήσεται τὼ ὀφθαλμώ, τελευτῶν πάντα κακὰ παθὼν ἀνασκινδυλευθήσεται“. ὅ τε Σωκρατικὸς Ἀντισθένης παραφράζων τὴν προφητικὴν ἐκείνην φωνὴν, „τίνι με ὡμοιώσατε; λέγει κύριος“ **) „οὐδενὶ ἐοικέναι φησί· διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος δύναται“. τὰ δ᾽ ὅμοια καὶ Ξενοφῶν ὁ Ἀθηναῖος κατὰ λέξιν λέγει· „ὁ γοῦν πάντα σείων καὶ ἀτρεμίζων, ὡς μὲν μέγας τις καὶ δυνατὸς, φανερός· ὁποῖος δ᾽ ἐστὶν μορφὴν, ἀφανής. οὐδὲ μὴν ὁ παμφαὴς δοκῶν εἶναι ἥλιος; οὐδ᾽ οὗτος ἔοικεν ὁρᾶν αὐτὸν ἐπιτρέπειν· ἀλλ᾽ ἤν τις ἀναιδῶς αὐτὸν θεάσηται, τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται“.

τίς γὰρ σὰρξ δύναται τὸν ἐπουράνιον καὶ ἀληθῆ
ὀφθαλμοῖσιν ἰδεῖν θεὸν ἄμβροτον, ὃς πόλον οἰκεῖ;
ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἀκτίνων κατ᾽ ἐναντίον ἠελίοιο
ἄνθρωποι στῆναι δυνατοὶ θνητοὶ γεγαῶτες,

προεῖπεν ἡ Σίβυλλα.

§. 110. Εὖ γοῦν καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος διδάσκων ὅτι εἷς καὶ ἀσώματος ὁ θεὸς ἐπιφέρει·

εἷς θεος ἔν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος,
οὔ τι δέμας θνητοῖσιν ὁμοίιος οὐδὲ νόημα.

καὶ πάλιν·

ἀλλὰ βροτοὶ δοκέουσι θεοὺς γεννᾶσθαι,
τὴν σφετέρην δ᾽ ἐσθῆτα ἔχειν φωνήν τε δέμας τε. P.

καὶ πάλιν· 715.

ἀλλ᾽ εἴτοι χεῖρας εἶχον βόες, ἠὲ λέοντες, Pott.
ἢ γράψαι χείρεσσι καὶ ἔργα τελεῖν ἅπερ ἄνδρες,
ἵπποι μέν θ᾽ ἵπποισι, βόες δέ τε βουσὶν ὁμοῖοι,

---

*) Sapient. 2, 12. **) Iesai. 40, 18. 25.

καί κε θεῶν ἰδέας ἔγραφον καὶ σώματ᾽ ἐποίουν
τοιαῦθ᾽ οἷόνπερ καὐτοὶ δέμας εἶχον ὅμοιον.

§. 111. Ἀκούσωμεν οὖν πάλιν Βακχυλίδου τοῦ μελοποιοῦ περὶ τοῦ θείου λέγοντος·

οἱ μὲν ἀδμῆτες ἀεικελίαν
νούσων εἰσὶ καὶ ἄνατοι, οὐδὲν ἀνθρώποις ἴκελοι·

Κλεάνθους τε τοῦ Στωικοῦ ἔν τινι ποιήματι περὶ τοῦ θεοῦ ταῦτά γε γράφοντος·

P. τἀγαθὸν ἐρωτᾷς μ᾽ οἷόν ἐστ᾽; ἄκουε δή·
257. τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, εὐσεβές,
Sylb. κρατοῦν ἑαυτοῦ, χρήσιμον, καλὸν, δέον,
αὐστηρὸν, αὐθέκαστον, αἰεὶ συμφέρον,
ἄφοβον, ἄλυπον, λυσιτελὲς, ἀνώδυνον,
ὠφέλιμον, εὐάρεστον, ὁμολογούμενον,
εὐκλεὲς, ἄτυφον, ἐπιμελὲς, πρᾷον, σφοδρὸν,
χρονιζόμενον, ἄμεμπτον, αἰεὶ διαμένον.

§. 112. Ὁ δὲ αὐτὸς κατὰ τὸ σιωπώμενον τὴν τῶν πολλῶν διαβάλλων εἰδωλολατρείαν ἐπιφέρει·

ἀνελεύθερος πᾶς ὅστις εἰς δόξαν βλέπει,
ὡς δὴ παρ᾽ ἐκείνης τευξόμενος καλοῦ τινός.

οὔκουν ἔτι κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν περὶ τοῦ θεοῦ ὑποληπτέον.

οὐδὲ γὰρ λάθρα δοκῶ P.
φωτὸς κακούργου σχήματ᾽ ἐκμιμούμενον, 716.
σοὶ τήνδ᾽ ἐς εὐνὴν ὥσπερ ἄνθρωπον μολεῖν· Pott.

Ἀμφίων λέγει τῇ Ἀντιόπῃ. ὁ Σοφοκλῆς δὲ εὐθυρρημόνως γράφει·

τὴν τοῦδε γάρτοι Ζεὺς ἔγημε μητέρα,
οὐ χρυσόμορφος οὐδ᾽ ἐπημφιεσμένος
πτίλον κύκνειον, ὡς κόρην Πλευρωνίαν
ὑπημβρύωσεν, ἀλλ᾽ ὁλοσχερὴς ἀνήρ.

εἶτ᾽ αὖ ἐπελθὼν καὶ δὴ ἐπήγαγεν·

ταχὺς δὲ βαθμοῖς νυμφικοῖς ἐπεστάθη
ὁ μοιχός.

ἐφ᾽ οἷς ἔτι φανερώτερον τὴν ἀκρασίαν τοῦ μυθοποιουμένου Διὸς ὧδέ πως ἐκδιηγεῖται·

ὁ δ' οὔτε δαιτὸς οὐδὲ χέρνιβος θιγὼν
πρὸς λέκτρον ἤει καρδίαν ὠδαγμένος,
ὅλην δ' ἐκείνην εὐφρόνην ἐθρύπτετο.

ταύτῃ μὲν οὖν παρέσθω ταῖς τῶν θεάτρων ἀνοίαις· ἄντικρυς δὲ ὁ μὲν Ἡράκλειτος, „τοῦ λόγου τοῦ δέοντος αἰεὶ", φησὶν, „ἀξύνετοι γίγνονται ἄνθρωποι καὶ πρόσθεν ἢ ἀκοῦσαι καὶ ἀκούσαντες τὸ πρῶτον".

§. 113. Ὁ μελοποιὸς δὲ Μελανιππίδης ᾄδων φησίν·

κλῦθί μοι, ὦ πάτερ, θαῦμα βροτῶν,
τᾶς ἀειζώου ψυχᾶς μεδέων.

Παρμενίδης δὲ ὁ μέγας, ὥς φησιν ἐν Σοφιστῇ Πλάτων, ὧδέ πως περὶ τοῦ θεοῦ γράφει·

πολλὰ μάλ', ὡς ἀγένητον ἐὸν καὶ ἀνώλεθρόν ἐστιν,
οὖλον μουνογενές τε καὶ ἀτρεμὲς ἠδ' ἀγένητον.

ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσίοδος·

αὐτὸς γὰρ πάντων,

φησὶ,

βασιλεὺς καὶ κοίρανός ἐστιν,
ἀθανάτων τέ οἱ οὔ τις ἐρήρισται κράτος ἄλλος,

καὶ μὴν καὶ ἡ τραγῳδία ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἀποσπῶσα εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπειν διδάσκει. P. 717. Pott

§. 114. Ὁ μὲν Σοφοκλῆς ὥς φησιν Ἑκαταῖος ὁ τὰς ἱστορίας συνταξάμενος ἐν τῷ κατ' Ἄβραμον καὶ τοὺς Αἰγυπτίους ἄντικρυς ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐκβοᾷ·

εἷς ταῖς ἀληθείαισιν εἷς ἐστὶν θεὸς,
ὃς οὐρανόν τ' ἔτευξε καὶ γαῖαν μακρὰν,
πόντου τε χαροπὸν οἶδμα κἀνέμων βίαν.
θνητοὶ δὲ πολλοὶ καρδίαν πλανώμενοι,
ἱδρυσάμεσθα πημάτων παραψυχὴν,
θεῶν ἀγάλματ' ἐκ λίθων ἢ χαλκέων
ἢ χρυσοτεύκτων ἢ 'λεφαντίνων τύπους·
θυσίας τε τούτοις καὶ καλὰς πανηγύρεις
στέφοντες, οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.

§. 115. Εὐριπίδης δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς σκηνῆς τραγῳδῶν·

ὁρᾷς,
φησὶ,
τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα,
καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις;
τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν.

ἐν δὲ τῷ Πειρίθῳ δράματι ὁ αὐτὸς καὶ τάδε τραγῳδεῖ·

σὲ τὸν αὐτοφυῆ, τὸν ἐν αἰθερίῳ
ῥύμβῳ πάντων φύσιν ἐμπλέξανθ',
ὃν περὶ μὲν φῶς, περὶ δ' ὀρφναία
νὺξ, αἰολόχρως ἄκριτός τ' ἄστρων
ὄχλος ἐνδελεχῶς ἀμφιχορεύει.

ἐνταῦθα γὰρ τὸν μὲν αὐτοφυῆ τὸν δημιουργὸν νοῦν εἴρηκεν, τὰ δ' ἑξῆς ἐπὶ τοῦ κόσμου τάσσεται, ἐν ᾧ καὶ ἐναντιότητες φωτός τε καὶ σκότους. ὅ τε Εὐφορίωνος Αἰσχύλος ἐπὶ τοῦ θεοῦ σεμνῶς σφόδρα P. 718. Pott. φησίν·

Ζεύς ἐστιν αἰθὴρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός·
Ζεύς τοι τὰ πάντα χὤτι τῶνδ' ὑπέρτερον.

§. 116. Οἶδα ἐγὼ καὶ Πλάτωνα προσμαρτυροῦντα Ἡρακλείτῳ γράφοντι· „ἓν τὸ σοφὸν μοῦνον λέγεσθαι οὐκ ἐθέλει Ζηνὸς ὄνομα". καὶ πάλιν „νόμος καὶ βουλὴ πείθεσθαι ἑνός." κἂν τὸ ῥητὸν ἐκεῖνο ἀναγαγεῖν ἐθέλῃς, „ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω" *), εὕροις ἂν ὧδέ πως ἐμφαινόμενον πρὸς τοῦ Ἐφεσίου· „ἀξύνετοι ἀκούσαντες κωφοῖς ἐοίκασι, φάτις αὐτοῖσιν μαρτυρεῖ παρεόντας ἀπιέναι". ἀλλ' ἄντικρυς καὶ μίαν ἀρχὴν καὶ παρ' Ἑλλήνων ἀκοῦσαι ποθεῖς; Τίμαιος ὁ Λοκρὸς ἐν τῷ φυσικῷ συγγράμματι κατὰ λέξιν ὧδέ μοι μαρτυρήσει· „μία ἀρχὰ πάντων ἐστὶν ἀγέννητος· εἰ γὰρ ἐγένετο, οὐκ ἂν ἦν ἔτι ἀρχὰ, ἀλλ' ἐκείνα, ἐξ ἇς ἁ ἀρχὰ ἐγένετο". ἐρρύη γὰρ ἐκεῖθεν δόξα ἡ ἀληθής· „ἄκουε, φησὶν, Ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεός σου, εἷς ἐστὶν, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις" **).

---

*) Luc. 14, 35. **) Deuteron. 6, 4.

οὗτος ἰδοὺ πάντεσσι σαφὴς ἀπλάνητος ὑπάρχει,

ὥς φησιν ἡ Σίβυλλα.

§. 117. Ἤδη δὲ καὶ Ὅμηρος φαίνεται πατέρα καὶ υἱὸν διὰ τούτων ὡς ἔτυχεν μαντείας εὐστόχου λέγων·

εἰ μὲν δὴ Οὔτις σε βιάζεται οἶον ἐόντα,
νοῦσον δ' οὔπως ἐστὶ Διὸς μεγάλου ἀλέασθαι·
οὐ γὰρ Κύκλωπες Διὸς αἰγιόχου ἀλέγουσιν *).

καὶ πρὸ τούτου Ὀρφεὺς κατὰ τοῦ προκειμένου φερόμενος εἴρηκεν·

υἱὲ Διὸς μεγάλοιο, πάτερ Διὸς αἰγιόχοιο.

Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος τὸν μὲν ὕπατον Δία, τὸν δὲ νέατον καλῶν ἔμφασιν πατρὸς ἀπολείπει καὶ
υἱοῦ. καὶ τὸ παραδοξότατον Ὅμηρος γιγνώσκειν P.
φαίνεται τὸ θεῖον ὁ ἀνθρωποπαθεῖς εἰσάγων τοὺς 719.
θεοὺς, ὃν οὐδ' οὕτως αἰδεῖται Ἐπίκουρος. Pott.

§. 118. Φησὶ γοῦν·

P. τίπτε με, Πηλέος υἱὲ, ποσὶν ταχέεσσι διώκεις,
258. αὐτὸς θνητὸς ἐὼν, θεὸν ἄμβροτον; οὐδέ νυ πώ με
Sylb. ἔγνως ὡς θεός εἰμι **).

οὐχ ἁλωτὸν γὰρ εἶναι θνητῷ οὐδὲ καταληπτὸν τὸ θεῖον οὔτε ποσὶν οὔτε χερσὶν οὔτε ὀφθαλμοῖς οὐδ' ὅλως τῷ σώματι δεδήλωκεν. „τίνι ὡμοιώσατε κύριον; ἢ τίνι ὁμοιώματι ὡμοιώσατε αὐτόν" ***); φησὶν ἡ γραφή. „μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων; ἢ χρυσοχόος χωνεύσας χρυσίον περιεχρύσωσεν αὐτόν;" καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις.

§. 119. Ὅ τε κωμικὸς Ἐπίχαρμος σαφῶς περὶ τοῦ λόγου ἐν τῇ Πολιτείᾳ λέγει ὧδέ πως·

ὁ βίος ἀνθρώποις λογισμοῦ κἀριθμοῦ δεῖται πάνυ,
ζῶμεν ἀριθμῷ καὶ λογισμῷ· ταῦτα γὰρ σώζει βροτούς.

εἶτα διαῤῥήδην ἐπιφέρει·

---

*) Od. ι. v. 410. **) Hom. Iliad. χ. v. 8 sqq.
***) Iesai. 40, 18.

ὁ λόγος ἀνθρώπους κυβερνᾷ καὶ τρόπον σώζει * *.

εἶτα·

ἔστιν ἀνθρώπῳ λογισμὸς, ἔστι καὶ θεῖος λόγος·
[ὁ λόγος] ἀνθρώπῳ πέφυκε περὶ βίου καὶ τᾶς τροφᾶς· P.
ὁ δέ γε τὰς τέχνας ἅπασι συνέπεται θεῖος λόγος, 720.
ἐκδιδάσκων [ἀεὶ] αὐτὸς αὐτοὺς ὅ τι ποιεῖν δεῖ συμφέρον· Pott.
οὐ γὰρ ἄνθρωπος τέχναν εὗρ', ὁ δὲ θεὸς ταύταν φέρει.
ὁ δέ γε τἀνθρώπου λόγος πέφυκ' ἀπὸ τοῦ θείου λόγου.

§. 120. Ναὶ μὴν διὰ τοῦ Ἡσαΐου τοῦ πνεύματος κεκραγότος, „τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν; λέγει κύριος, πλήρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων οὐ βούλομαι" *), καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγοντος, „λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν" **) καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, Μένανδρος ὁ κωμικὸς αὐταῖς γράφει ταῖς λέξεσιν·

εἴ τις δὲ θυσίαν προσφέρων, ὦ Πάμφιλε,
ταύρων τι πλῆθος ἢ 'ρίφων ἢ νὴ Δία
ἑτέρων τοιούτων, ἢ κατασκευάσματα,
χρυσᾶς ποιήσας χλαμύδας ἤτοι πορφυρᾶς,
ἢ δι' ἐλέφαντος ἢ σμαράγδου ζώδια,
εὔνουν νομίζει τὸν θεὸν καθεστάναι,
πεπλάνητ' ἐκεῖνος καὶ φρένας κούφας ἔχει.
δεῖ γὰρ τὸν ἄνδρα χρήσιμον πεφυκέναι,
μὴ παρθένους φθείροντα, μὴ μοιχώμενον,
κλέπτοντα καὶ σφάττοντα χρημάτων χάριν,
μηδὲ βελόνης ἔναμμ' ἐπιθυμῆς Πάμφιλε.
ὁ γὰρ θεὸς βλέπει σε, πλησίον παρών.
„θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ, φησὶ, καὶ οὐχὶ θεὸς πόῤῥωθεν.

*) Iesai. 1, 11. **) Ibid. v. 16.

ἢ ποιήσει τι ἄνθρωπος ἐν κρυφαίοις καὶ οὐχὶ ὄψομαι αὐτόν" *); διὰ Ἱερεμίου φησίν.

§. 121. Καὶ πάλιν ὁ Μένανδρος παραφράζων τὴν γραφὴν ἐκείνην „θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης καὶ ἐλπίσατε ἐπὶ κύριον" **) ὧδέ πως γράφει·

μηδὲ βελόνης ὦ φίλτατ' ἐπιθυμῄς ποτὲ [ἀλλο- P.
τρίας], 721.
ὁ γὰρ θεὸς ἔργοισιν δικαίοις ἥδεται [καὶ οὐκ ἀδίκοις], Pott.
πονοῦντα δ' ἐᾷ τὸν ἴδιον ὑψῶσαι βίον,
τὴν γῆν ἀροῦντα νύκτα καὶ τὴν ἡμέραν.
θεῷ δὲ θῦε διὰ τέλους, δίκαιος ὤν,
καὶ λαμπρὸς ὢν ταῖς χλαμύσιν ὡς τῇ καρδίᾳ.
βροντῆς ἐὰν *** ἀκούσῃς, μὴ φύγῃς,
μηδὲν συνειδὼς αὐτὸς ἑαυτῷ δέσποτα·
ὁ γὰρ θεὸς βλέπει σε, πλησίον παρών.

„ἔτι σοῦ λαλοῦντος", φησὶν η γραφὴ, „ἐρῶ· ἰδοὺ πάρειμι" ***).

§. 122. Δίφιλος πάλιν ὁ κωμικὸς τοιαῦτά τινα περὶ τῆς κρίσεως διαλέγεται·

οἴει σὺ τοὺς θανόντας, ὦ Νικήρατε,
τρυφῆς ἁπάσης μεταλαβόντας ἐν βίῳ,
πεφευγέναι τὸ θεῖον ὡς λεληθότας;
ἔστιν Δίκης ὀφθαλμὸς, ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ.
καὶ γὰρ καθ' Ἅιδην δύο τρίβους νομίζομεν·
μίαν δικαίων χἀτέραν ἀσεβῶν ὁδόν.
† κεἰ τοὺς δύο καλύψει γῆ φύσει παντὶ χρόνῳ
ἅρπαζ' ἀπελθὼν, κλέπτ', ἀποστέρει, κύκα,
μηδὲν πλανηθῇς· ἔστι κἀν Ἅιδου κρίσις·
ἥνπερ ποιήσει θεὸς ὁ πάντων δεσπότης
οὗ τοὔνομα φοβερὸν οὐδ' ἂν ὀνομάσαιμ' ἐγώ·
ὃς τοῖς ἁμαρτάνουσι πρὸς μῆκος βίον
δίδωσιν. εἴ τις δ' οἴεται τοὐφημέραν P.
κακόν τι πράσσων τοὺς θεοὺς λεληθέναι, 722. Pott.

*) Ierem. 23, 23 sq. **) Psalm. 4, 6.
***) Cf. Iesai. 52, 6.

δοκεῖ πονηρὰ, καὶ δοκῶν ἁλίσκεται,
ὅταν σχολὴν ἄγουσα τυγχάνῃ Δίκη.
ὁρᾶθ᾽ ὅσοι δοκεῖτε οὐκ εἶναι θεόν.
ἔστιν γὰρ, ἔστιν· εἰ δέ τις πράττει κακῶς,
κακὸς πεφυκὼς, τὸν χρόνον κερδανάτω·
χρόνῳ γὰρ οὗτος ὕστερον δώσει δίκην.

συνᾴδει δὲ τούτοις ἡ τραγῳδία διὰ τῶνδε·

ἔσται γὰρ, ἔσται κεῖνος αἰῶνος χρόνος,
ὅταν πυρὸς γέμοντα θησαυρὸν σχάσῃ
χρύσωπος αἰθὴρ, ἡ δὲ βοσκηθεῖσα φλὸξ
ἅπαντα τἀπίγεια καὶ μετάρσια
φλέξει μανεῖσα.

§. 123. Καὶ μετ᾽ ὀλίγα αὖθις ἐπιφέρει·

ἐπὰν δ᾽ ἄρ᾽ ἐκλίπῃ τὸ πᾶν,
φροῦδος μὲν ἔσται κυμάτων ἅπας βυθὸς,
γῆ δ᾽ ἑδράνων ἔρημος. οὐδὲ γάρ τ᾽ ἔτι
πτερωτὰ φῦλα βλαστήσει πυρουμένη·
κἄπειτα σώσει πάνθ᾽ ἃ πρόσθ᾽ ἀπώλεσεν.

τὰ ὅμοια τούτοις κἀν τοῖς Ὀρφικοῖς εὑρήσομεν ὧδέ πως γεγραμμένα·

πάντας γὰρ κρύψας, καὖθις φάος ἐς πολυγηθὲς
ἐξ ἱερᾶς κραδίης ἀνενέγκατο, μέρμερα ῥέζων.

ἢν δὲ ὁσίως καὶ δικαίως διαβιώσωμεν, μακάριοι μὲν ἐνταῦθα, μακαριώτεροι δὲ μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν οὐ χρόνῳ τινὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἔχοντες, ἀλλὰ ἐν αἰῶνι ἀναπαύεσθαι δυνάμενοι,

ἀθανάτοις ἄλλοισιν ὁμέστιοι, ἔν τε τραπέζαις
P. εὔνιες ἀνδρείων ἀχέων ἀπόκηροι, ἀτειρεῖς,

259. ἡ φιλόσοφος Ἐμπεδοκλέους λέγει ποιητική. οὐχ οὔ- P.
Sylb. τως τις μέγας ἔσται καὶ καθ᾽ Ἕλληνας, ὡς ὑπερ- 722.
έχειν τὴν δίκην, οὐδὲ σμικρὸς, ὡς λαθεῖν. Pott.

§. 124. Ὁ δὲ αὐτὸς Ὀρφεὺς καὶ ταῦτα λέγει·

εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε,
εὐθύνων κραδίης νοερὸν κύτος· εὖ δ᾽ ἐπίβαινε
ἀτραπιτοῦ, μοῦνον δ᾽ ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα
ἀθάνατον.

αὖθίς τε περὶ τοῦ θεοῦ ἀόρατον αὐτὸν λέγων μόνῳ γνωσθῆναι ἑνί τινί φησι τὸ γένος Χαλδαίῳ, εἴτε τὸν Ἀβραὰμ λέγων τοῦτον εἴτε καὶ τὸν υἱὸν τὸν αὐτοῦ, διὰ τούτων·

εἰ μὴ μουνογενής τις ἀπορρὼξ φύλου ἄνωθεν
Χαλδαίων· ἴδρις γὰρ ἔην ἄστροιο πορείης,
καὶ σφαίρης κίνημ' ἀμφιχθόνα ὡς περιτέλλει
κυκλοτερὲς ἐν ἴσῳ τε κατὰ σφέτερον κνώδακα·
πνεύματι δ' ἡνιοχεῖ περί τ' ἠέρα καὶ περὶ πνεῦμα.

§. 125. Εἶτα οἷον [παραφράζων] τὸ „ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου" *) ἐπιφέρει·

αὐτὸς δ' αὖ μέγαν αὖτις ἐπ' οὐρανὸν ἐστήρικται
χρυσέῳ εἰνὶ θρόνῳ, γαίη θ' ὑπὸ ποσσὶ βέβηκεν.
χεῖρα δὲ δεξιτερὴν περὶ τέρμασιν ὠκεανοῖο
ἐκτέτακεν, ὀρέων δὲ τρέμει βάσις ἔνδοθι θυμοῦ,
οὐδὲ φέρειν δύναται κρατερὸν μένος. ἔστι δὲ πάντῃ
αὐτὸς ἐπουράνιος καὶ ἐπὶ χθονὶ πάντα τελευτᾷ.
ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων καὶ μέσσατον ἠδὲ τελευτήν. P.
ἄλλως οὐ θεμιτόν σε λέγειν· τρομέω δέ τε γυῖα 724.
ἐννόῳ ἐξ ὑπάτου κραίνει, Pott.

καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις. διὰ γὰρ τούτων δεδήλωκεν πάντα ἐκεῖνα τὰ προφητικά, „ἐὰν ἀνοίξῃς τὸν οὐρανόν, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη καὶ τακήσεται, ὡς ἀπὸ προσώπου πυρὸς τήκεται κηρός" **).

§. 126. Καὶ διὰ Ἡσαΐου, „τίς ἐμέτρησεν τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί" ***); πάλιν ὅταν εἴπῃ·

αἰθέρος ἠδ' Ἀΐδου, πόντου γαίης τε τύραννος,
βρονταῖς δὲ σείεις βριαρὸν δόμον Οὐλύμποιο·
δαίμονες ὃν φρίσσουσι, θεῶν δὲ δέδοικεν ὅμιλος·
ᾧ μοῖραι πείθονται, ἀμείλικτοί περ ἐοῦσαι·
ἄφθιτε μητροπάτωρ, οὗ θυμῷ πάντα δονεῖται·

*) Iesai. 66, 1. **) Ibid. 1 sq. ***) Ibid. 40, 12.

ὃς κινεῖς ἀνέμους, νεφέλῃσι δὲ πάντα καλύπτεις·
πρηστῆρσι σχίζων πλατὺν αἰθέρα· σὴ μὲν ἐν ἄστροις
τάξις, ἀναλλάκτοισιν ἐφημοσύναισι τρέχουσα·
σῷ δὲ θρόνῳ πυρόοντι παρεστᾶσιν πολύμοχθοι
ἄγγελοι· οἷσι μέμηλε, βροτοῖς ὡς πάντα τελεῖται·
σὸν μὲν ἔαρ λάμπει νέον ἄνθεσι πορφυρέοισιν·
σὸς χειμὼν ψυχραῖσιν ἐπερχόμενος νεφέλαισιν,
ἅς ποτε βακχευτὰς βρομίους διένειμεν ὀπώρας.

§. 127. Εἶτα ἐπιφέρει ῥητῶς παντοκράτορα ὀνομάζων τὸν θεόν·

ἄφθιτον ἀθάνατον, ῥητὸν μόνον ἀθανάτοισιν.
ἐλθὲ, μέγιστε θεῶν πάντων, κρατερῇ σὺν ἀνάγκῃ,
φρικτὸς, ἀήττητος, μέγας, ἄφθιτος, ὃν στέφει αἰθήρ.

διὰ μὲν τοῦ „μητροπάτωρ“ οὐ μόνον τὴν ἐκ μὴ ὄντων γένεσιν ἐμήνυσεν, δέδωκεν δὲ ἀφορμὰς τοῖς τὰς προβολὰς εἰσάγουσι, τάχα καὶ σύζυγον νοῆσαι τοῦ P. θεοῦ· παραφράζει δὲ ἐκείνας τὰς προφητικὰς γρα- 725. φὰς, τήν τε διὰ Ἡσαΐου, „ἐγὼ στερεῶν βροντὴν καὶ Pott. κτίζων πνεῦμα, οὗ αἱ χεῖρες τὴν στρατιὰν τοῦ οὐρανοῦ ἐθεμελίωσαν“ *). καὶ τὴν διὰ Μωϋσέως, „ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς ἕτερος πλὴν ἐμοῦ· ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω κἀγὼ ἰάσομαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου“ **).

αὐτὸς δ' ἐξ ἀγαθοῖο κακὸν θνητοῖσι φυτεύει
καὶ πόλεμον κρυόεντα καὶ ἄλγεα δακρυόεντα

κατὰ τὸν Ὀρφέα.

§. 128. Τοιαῦτα καὶ ὁ Πάρειος Ἀρχίλοχος λέγει·

ὦ Ζεῦ, [πάτερ Ζεῦ,] σὸν μὲν οὐρανοῦ κράτος,
σὺ δ' ἔργ' ἐπ' ἀνθρώπους ὁρᾷς
λεωργὰ κἀθέμιστα.

πάλιν ἡμῖν ᾀσάτω ὁ Θράκιος Ὀρφεύς·

χεῖρα δὲ δεξιτερὴν ἐπὶ τέρματος ὠκεανοῖο
πάντοθεν ἐκτέτακεν, γαίη δ' ὑπὸ ποσσὶ βέβηκεν.

*) Amos. 4, 13. **) Deuteron. 32, 39.

ταῦτα ἐμφανῶς ἐκεῖθεν εἴληπται, „ὁ κύριος σώσει πόλεις κατοικουμένας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψεται τῇ χειρὶ ὡς νεοττίαν" *) ὁ κύριος ὁ ποιήσας τὴν γῆν ἐν ἰσχύϊ τῇ αὐτοῦ, ὥς φησιν Ἱερεμίας „καὶ 5ἀνορθώσας τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ" **). ἔτι πρὸς τοῖσδε Φωκυλίδης τοὺς ἀγγέλους δαίμονας καλῶν τοὺς μὲν εἶναι ἀγαθοὺς αὐτῶν, τοὺς δὲ φαύλους διὰ τούτων παρίστησιν, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἀποστάτας τινὰς παρειλήφαμεν·

ἀλλ' ἄρα δαίμονές εἰσιν ἐπ' ἀνδράσιν ἄλλοτε ἄλλοι· P.
οἱ μὲν ἐπερχομένου κακὸν ἀνέρος ἐκλύσασθαι. 726.

§. 129. Καλῶς οὖν καὶ Φιλήμων ὁ κωμικὸς Pott. τὴν εἰδωλολατρείαν ἐκκόπτει διὰ τούτων·

οὐκ ἔστιν ἡμῖν οὐδὲ μία τύχη θεός;
οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ταυτόματον, ὃ γίγνεται
ὡς ἔτυχ' ἑκάστῳ, προσαγορεύεται τύχη.

Σοφοκλῆς δὲ ὁ τραγῳδοποιός·

οὐδὲ θεοῖς,

λέγει

αὐθαίρετα πάντα πέλονται
νοσφὶ Διός· κεῖνος γὰρ ἔχει
τέλος ἠδὲ καὶ ἀρχήν.

ὅ τε Ὀρφεύς·

ἓν κράτος, εἷς δαίμων γένετο μέγας οὐρανὸν αἴθων,
ἓν δὲ τὰ πάντα τέτυκται, ἐν ᾧ τάδε πάντα κυκλεῖται·
πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γαῖα,

καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις.

§. 130. Πίνδαρός τε ὁ μελοποιὸς οἷον ἐκβακχεύεται, ἄντικρυς εἰπών·

τί θεός, τί τὸ πᾶν;

καὶ πάλιν·

θεὸς ὁ τὸ πάντα τεύχων βροτοῖς.

ἐπὰν δὲ εἴπῃ,

---

*) Ies. 11, 14. **) Ierem. 10, 12.

τί δ' ἔλπεαι σοφίαν ὀλίγαν τοὶ ἀνὴρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἔχειν; P.
τὰ θεῶν βουλεύματα ἐρευνάσει βροτέᾳ φρενὶ δύ- 727.
σκολον· Pott.
θνατᾶς δ' ἀπὸ ματρὸς ἔφυ·

ἐκεῖθεν ἔσπακε τὴν διάνοιαν· „τίς ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο" *); ἀλλὰ καὶ Ἡσίοδος δι' ὧν γράφει συνᾴδει τοῖς προειρημένοις·

P. μάντις δ' οὐδείς ἐστιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων
260. ὅστις ἂν εἰδείη Ζηνὸς νόον αἰγιόχοιο.

Sylb. εἰκότως ἄρα Σόλων ὁ Ἀθηναῖος ἐν ταῖς ἐλεγείαις καὶ αὐτὸς κατακολουθήσας Ἡσιόδῳ,

πάντῃ δ' ἀθανάτων ἀφανὴς νόος ἀνθρώποισι

γράφει.

§. 131. Πάλιν τοῦ Μωϋσέως εἰς μόχθους καὶ πόνους διὰ τὴν παράβασιν τέξεσθαι τὴν γυναῖκα προφητεύσαντος, ποιητής τις οὐκ ἄσημος γράφει·

οὐδέ ποτ' ἦμαρ
παύσονται καμάτου καὶ ὀϊζύος οὐδέ τι νύκτωρ
γιγνόμενοι· χαλεπὰς δὲ θεοὶ δώσουσι μερίμνας.

ἔτι Ὅμηρος μὲν εἰπὼν,

αὐτὸς δὲ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα **),

δίκαιον τὸν θεὸν μηνύει. Μένανδρος δὲ ὁ κωμικὸς ἀγαθὸν ἑρμηνεύων τὸν θεὸν φησίν·

ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
εὐθὺς γενομένῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου
ἀγαθός· κακὸν γὰρ δαίμον' οὐ νομιστέον
εἶναι, βίον βλάπτοντα χρηστόν.

εἶτα ἐπιφέρει,

ἅπαντα δ' ἀγαθὸν εἶναι τὸν θεὸν,

ἤτοι πάντα θεὸν ἀγαθὸν λέγων ἢ ὅπερ καὶ μᾶλλον ἐν πᾶσι τὸν θεὸν ἀγαθόν.

§. 132. Πάλιν αὖ Αἰσχύλος μὲν ὁ τραγῳδοποιὸς τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ παρατιθέμενος οὐκ ὀκνεῖ καὶ ὕψιστον αὐτὸν προσαγορεύειν διὰ τούτων·

---

*) Iesai. 40, 13. **) Iliad. θ. v. 69

Χώριζε θνητῶν τὸν θεὸν καὶ μὴ δόκει
ὅμοιον αὑτῷ σάρκινον καθεστάναι.
οὐκ οἶσθα δ᾽ αὐτόν· ποτὲ μὲν ὡς πῦρ φαίνεται P.
ἄπλατος ὁρμή, ποτὲ δ᾽ ὕδωρ, ποτὲ δὲ γνόφος· 792.
καὶ θηρσὶν αὐτὸς γίγνεται παρεμφερής, Pott.
ἀνέμῳ, νεφέλῃ τε κἀστραπῇ, βροντῇ, βροχῇ.
ὑπηρετεῖ δ᾽ αὐτῷ θάλασσα καὶ πέτραι,
καὶ πᾶσα πηγή, χὕδατος συστήματα.
τρέμει δ᾽ ὄρη καὶ γαῖα καὶ πελώριος
βυθὸς θαλάσσης κὠρέων ὕψος μέγα,
ἐπὰν ἐπιβλέψῃ γοργὸν ὄμμα δεσπότου.
πάντα δύναται γάρ· δόξα δ᾽ ὑψίστου θεοῦ·

*ἆρ᾽ οὐ δοκεῖ σοὶ ἐκεῖνο παραφράζειν τὸ „ἀπὸ προσώπου κυρίου τρέμει ἡ γῆ" *).*

§. 133. *Ἐπὶ τούτοις ὁ μαντικώτατος Ἀπόλλων μαρτυρῶν τῇ δόξῃ τοῦ θεοῦ λέγειν ἀναγκάζεται περὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ἡνίκα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐστράτευον Μῆδοι, ὡς ἐδεῖτό τε καὶ ἱκέτευε τὸν Δία περὶ τῆς Ἀττικῆς. ἔχει δὲ ὧδε ὁ χρησμός·*

οὐ δύναται Παλλὰς Δί᾽ ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι,
λισσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ·
πολλοὺς δ᾽ ἀθανάτων νηοὺς μαλερῷ πυρὶ δώσει,
οἵ που νῦν ἱδρῶτι ῥεεύμενοι ἑστήκασιν
δείματι παλλόμενοι,

καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις.

§. 134. *Θεωρίδας δὲ ἐν τῷ περὶ φύσεως γράφει, „μία δ᾽ ἄρα τῶν ὄντων ἀρχὰ μὲν ὄντως ἀλαθινὰ μία, κείνα γὰρ ἐν ἀρχᾷ τέ ἐστιν ἓν καὶ μόνον·*

οὐδέ τις ἔσθ᾽ ἕτερος χωρὶς μεγάλου βασιλῆος,

Ὀρφεὺς λέγει· ᾧ πειθόμενος ὁ κωμικὸς Δίφιλος „γενικώτατον ὄντα πάντων" φησὶ πατέρα·

τοῦτον διατέλει τιμῶν μόνον, P.
ἀγαθῶν τοσούτων εὑρετὴν καὶ κτίστορα. 728.

εἰκότως τοίνυν καὶ Πλάτων ἐθίζει τὰς βελτίστας φύ- Pott.

---

*) Psalm 68, 8.

σεις ἀφικνεῖσθαι πρὸς τὸ μάθημα, ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε τἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν. τοῦτο δὲ, ὡς ἔοικεν, οὐκ ὀστράκου ἂν εἴη περιστροφὴ, ἀλλὰ ψυχῆς περιαγωγὴ, ἐκ νυκτερινῆς τινὸς ἡμέρας εἰς ἀληθινὴν τοῦ ὄντος οὖσαν ἐπάνοδον, ἣν δὴ φιλοσοφίαν ἀληθῆ φήσομεν εἶναι, καὶ τοὺς ταύτης μετασχόντας τοῦ χρυσοῦ γένους κρίνειν. ἔστε μὲν δὴ πάντες ἀδελφοὶ λέγων· οἱ δὲ τοῦ χρυσοῦ γένους κρίνειν ἀκριβέστατα καὶ πάντῃ. τοῦ πατρὸς ἄρα καὶ ποιητοῦ τῶν συμπάντων ἐμφύτως καὶ ἀδιδάκτως ἀντιλαμβάνεται πάντα πρὸς πάντων, τὰ μὲν ἄψυχα συμπαθοῦντα τῷ ζώῳ, τῶν δὲ ἐμψύχων τὰ μὲν ἤδη ἀθάνατα, καθ' ἡμέραν ἐργαζόμενα, τῶν δὲ ἔτι θνητῶν τὰ μὲν ἐν φόβῳ καὶ διὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν ἔτι κατὰ γαστρὸς ὀχούμενα, τὰ δὲ αὐτεξουσίῳ λογισμῷ. καὶ τῶν ἀνθρώπων πάντες Ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι, γένος δ' οὐδὲν οὐδαμοῦ τῶν γεωργούντων οὔτε νομάδων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν πολιτικῶν δύναται ζῆν, μὴ προκατειλημμένον τῇ τοῦ κρείττονος πίστει. διὸ P.
πᾶν μὲν ἔθνος ἑῴων, πᾶν δὲ ἑσπερίων ἀντόμενον 736.
ἢ βόρειόν τε καὶ τὰ πρὸς τῷ νότῳ πάντα μίαν ἔχει Pott.
καὶ τὴν αὐτὴν πρόληψιν περὶ τοῦ καταστησαμένου τὴν ἡγεμονείαν· εἴ γε καὶ τὰ καθολικώτατα τῶν ἐνεργημάτων αὐτοῦ διαπεφοίτηκεν ἐπ' ἴσης πάντα.

§. 135. Πολὺ δὲ πλέον οἱ παρ' Ἕλλησι πολυπράγμονες οἱ φιλόσοφοι ἐκ τῆς βαρβάρου ὁρμώμενοι φιλοσοφίας ἀοράτῳ καὶ μόνῳ καὶ δυνατωτάτῳ καὶ τεχνικωτάτῳ καὶ τῶν καλλίστων αἰτιωτάτῳ τὴν πρόνοιαν ἔδοσαν, τὰ ἀκόλουθα τούτοις, εἰ μὴ κατηχηθεῖεν πρὸς ἡμῶν, οὐκ ἐπιστάμενοι, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν ὅπως νοεῖσθαι πέφυκεν τὸν θεὸν, μόνον δ' ὡς ἤδη πολλάκις εἰρήκαμεν κατὰ περίφασιν ἀληθῆ. εἰκότως οὖν ὁ ἀπόστολος „ἢ Ἰουδαίων μόνων," φησὶν, „ὁ θεὸς, οὐχὶ καὶ Ἑλλήνων *)"; οὐ μόνον προφητικῶς

*) Roman. 3, 29.

λέγων καὶ τοὺς ἐξ Ἑλλήνων πιστεύοντας Ἕλληνας
εἴσεσθαι τὸν θεὸν, ἀλλὰ κἀκεῖνο μηνύων, ὡς δυνά-
μει μὲν ὁ κύριος καὶ θεὸς πάντων ἂν εἴη καὶ τῷ
ὄντι παντοκράτωρ, κατὰ δὲ τὴν γνῶσιν οὐ πάντων
θεὸς, οὔτε γὰρ ὅ ἐστιν, οὔθ᾽ ὅπως κύριος καὶ πα-
τὴρ καὶ ποιητὴς οὐδὲ τὴν ἄλλην ἴσασιν οἰκονομίαν
τῆς ἀληθείας, μὴ οὐ πρὸς αὐτῆς διδαχθέντες.

§. 136. Ὡς αὔτως καὶ τὰ προφητικὰ τὴν αὐ-
τὴν ἔχει τῷ ἀποστολικῷ λόγῳ δύναμιν. Ἡσαΐας μὲν
P. γάρ φησιν· „εἰ δὲ λέγετε· ἐπὶ κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν
261. πεποίθαμεν· νῦν μίχθητε τῷ κυρίῳ μοὺ βασιλεῖ τῶν
Sylb. Ἀσσυρίων". καὶ ἐπιφέρει „καὶ νῦν μὴ ἄνευ κυ-
ρίου ἀνέβημεν ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην τοῦ πολε-
μῆσαι αὐτήν" *); Ἰωνᾶς δὲ ὁ καὶ αὐτὸς προφήτης
τὸ αὐτὸ αἰνίσσεται δι᾽ ὧν φησίν·" καὶ εἰσῆλθεν πρὸς
αὐτὸν ὁ πρωρεὺς καὶ εἶπεν αὐτῷ· τί σὺ ῥέγχεις; ἀνά-
στηθι, ἐπικαλοῦ τὸν θεόν σου, ὅπως διασώσῃ ἡμᾶς,
καὶ μὴ ἀπολώμεθα" **). τὸ μὲν γὰρ „ὁ θεός σου"
τῷ κατ᾽ ἐπίγνωσιν εἰδότι εἰπὼν, τὸ δὲ „ὅπως δια-
σώσῃ ἡμᾶς ὁ θεὸς," τὴν συναίσθησιν τῶν εἰς τὸν P.
παντοκράτορα ἐπιβαλόντων τὸν νοῦν ἐθνῶν ἐδήλω- 731.
σεν τῶν μηδέπω πεπιστευκότων. καὶ πάλιν ὁ αὐτός· Pott.
„καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς· δοῦλος κυρίου ἐγώ εἰμι καὶ
κύριον τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ φοβοῦμαι".

§. 137. Αὖθίς τε ὁ αὐτὸς, „καὶ εἶπαν· μηδα-
μῶς κύριε, μὴ ἀπολώμεθα ἕνεκεν τῆς ψυχῆς τοῦ
ἀνθρώπου τούτου". Μαλαχίας δὲ ὁ προφήτης ἄν-
τικρυς ἐμφαίνει τὸν θεὸν λέγοντα· „θυσίαν οὐ
προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, διότι ἀπ᾽ ἀνατο-
λῆς ἡλίου ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται
ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυσία μοὶ προσ-
φέρεται" ***). καὶ πάλιν· „διότι βασιλεὺς μέγας ἐγώ
εἰμι, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ ὄνομά μου

*) Iesai. 36, 7 sq. 10. **) Ion. 1, 6. 9. 14.
***) Malach. 1, 10. 11. 14.

ἐπιφανὲς ἐν τοῖς ἔθνεσιν" *). ποῖον ὄνομα; ἐν μὲν τοῖς πεπιστευκόσιν ὁ υἱὸς πατέρα μηνύων, ἐν δὲ τοῖς Ἕλλησι τὸ ‚θεὸς ποιητής'. τό τε αὐτεξούσιον ὁ Πλάτων ἐνδείκνυται διὰ τῶνδε· ‚ἀρετὴ δὲ ἀδέσποτον, ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον ἕκαστος αὐτῆς μεθέξει. αἰτία ἑλομένου, θεὸς ἀναίτιος· κακῶν γὰρ ὁ θεὸς οὔ ποτε αἴτιος.

Ὦ Τρῶες ἀρηΐφιλοι,
ὁ λυρικός φησι,
Ζεὺς ὑψιμέδων, ὃς ἅπαντα δέρκεται,
οὐκ αἴτιος θνατοῖς μεγάλων ἀχέων· ἀλλ' ἐν μέσῳ
κεῖται κιχεῖν
πᾶσιν ἀνθρώποισι δίκαν ὁσίαν [ἁγνὰν],
Εὐνομίας ἀκόλουθον, καὶ πινυτᾶς Θέμιδος
ὀλβίων παῖδές νιν εὑρόντες σύνοικον.

§. 138. Πίνδαρος δὲ ἄντικρυς καὶ σωτῆρα Δία συνοικοῦντα Θέμιδι εἰσάγει, βασιλέα, σωτῆρα δίκαιον, ἑρμηνεύων ὧδέ πως·

πρῶτον μὲν εὔβουλον Θέμιν οὐρανίαν,
χρυσέαισιν ἵπποισιν Ὠκεανοῦ παρὰ παγᾶν
Μοῖραι ποτὶ κλίμακα σεμνὰν
ἆγον Οὐλύμπου λιπαρὰν καθ' ὁδὸν
σωτῆρος ἀρχαίαν, ἄλοχον Διὸς ἔμμεν· P.
ἁ δὲ τὰς χρυσάμπυκας ἀγλαοκάρπους τίκτεν ἀλα- 732.
θέας Ὥρας. Pott.

ὁ τοίνυν μὴ πειθόμενος τῇ ἀληθείᾳ, διδασκαλίᾳ δὲ ἀνθρωπίνῃ τετυφωμένος, δυσδαίμων ἄθλιός τε καὶ κατὰ τὸν Εὐριπίδην·

ὃς τάδε λεύσσων θεὸν οὐχὶ νοεῖ,
μετεωρολόγων δ' ἑκὰς ἔρριψεν
σκολιὰς ἀπάτας, ὧν ἀτηρὰ
γλῶσσ' εἰκοβολεῖ περὶ τῶν ἀφανῶν
οὐδὲν γνώμης μετέχουσα.

*) Malach. 1. 10, 11 sq.

§. 139. Ἀφικόμενος οὖν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ μάθησιν ὁ βουλόμενος ἀκουέτω μὲν Παρμενίδου τοῦ Ἐλεάτου ἐπισχνουμένου,

εἴσῃ δ' αἰθερίαν τε φύσιν τά τ' ἐν αἰθέρι πάντα
σήματα καὶ καθαρᾶς εὐαγέος ἠελίοιο
λαμπάδος ἔργ' ἀΐδηλα, καὶ ὁππόθεν ἐξεγένοντο·
ἔργα τε Κύκλωπος πεύσῃ περίφοιτα σελήνης
καὶ φύσιν, εἰδήσεις δὲ καὶ οὐρανὸν ἀμφὶς ἔχοντα,
ἔνθεν ἔφυ τε καὶ ὥς μιν ἄγουσ' ἐπέδησεν ἀνάγκη
πείρατ' ἔχειν ἄστρων.

Μητροδώρου τε καίτοι Ἐπικουρείου γενομένου ἐνθέως ταῦτά γε εἰρηκότος· „μέμνησο, Μενέστρατε, διότι θνητὸς φὺς καὶ λαβὼν βίον ὡρισμένον, ἀναβὰς τῇ ψυχῇ ἕως ἐπὶ τὸν αἰῶνα καὶ τὴν ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων. κατεῖδες καὶ τὰ ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα· ὅτε σὺν εὐδαίμονι χορῷ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, μακαρίαν ὄψιν τε καὶ θέαν ἐποπτεύσομεν, ἑπόμενοι μετὰ μὲν Διὸς ἡμεῖς, ἄλλοι δὲ μετ' ἄλλων θεῶν, τελετὴν, ἣ θέμις λέγειν, μακαριωτάτην τελούμενοι, ἣν ὀργιάζομεν, ὁλόκληροι μὲν αὐτοὶ καὶ ἀπαθεῖς κακῶν, ὅσα ἡμᾶς ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ ὑπέμεινεν, ὁλόκληρα δὲ καὶ ἀτρεκῆ φάσματα μυούμενοί τε καὶ ἐποπτεύοντες ἐν αὐγῇ καθαρᾷ, καθαροὶ καὶ ἀσήμαντοι τούτου, ὃ νῦν σῶμα περιφέροντες ὀνομάζομεν, ὀστρέου τρόπον δεδεσμευμένοι.

§. 140. Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι τὸν οὐρανὸν τὸν ἀντίχθονα καλοῦσιν, ἐφ' ἧς γῆς διὰ Ἱερεμίου, „τάξω σε εἰς τέκνα, καὶ δώσω σοὶ γῆν ἐκλεκτὴν κληρο- P. νομίαν θεοῦ παντοκράτορος, ἣν οἱ κληρονομήσαν- 733. τες βασιλεύσουσι γῆς" *). καὶ μυρία ἐπὶ μυρίοις Pott. ἐπιρρεῖ μοὶ παρατίθεσθαι, συμμετρίας δ' οὖν ἕνεκα καταπαυστέον ἤδη τὸν λόγον, ὅπως μὴ τὸ τοῦ τραγῳδοποιοῦ Ἀγάθωνος πάθωμεν καὶ αὐτοί·

τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὣς ἡγούμενοι,
τὸ δ' ἔργον ὡς πάρεργον ἐκπονούμενοι.

*) Ierem. 3, 19.

§. 141. Δεδειγμένου τοίνυν σαφῶς, ὡς οἶμαι, ὅπως κλέπτας εἰρῆσθαι πρὸς τοῦ κυρίου τοὺς Ἕλληνας ἐξακουστέον, ἐκὼν παραλείπω τὰ τῶν φιλοσόφων δόγματα. εἰ γὰρ καὶ τὰς λέξεις ἐπίοιμεν αὐτῶν, οὐκ ἂν φθάνοιμεν πλῆθος ὅσον· ὑπομνημάτων συνερανίζοντες ἐκ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας πᾶσαν φερομένην τὴν παρ' Ἕλλησιν ἐνδεικνύμενοι σοφίαν. ἧς θεωρίας οὐδὲν ἧττον αὖθις ἐφαψόμεθα κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, ὁπηνίκα ἂν τὰς περὶ ἀρχῶν δόξας τὰς παρ' Ἕλλησι φερομένας ἀναλεγώμεθα. πλὴν καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐκ τῶν εἰρημένων ἡμῖν ἡσυχῇ παρίσταται σκοπεῖν, ὃν τρόπον ταῖς Ἑλληνικαῖς τῷ οἵῳ τε ὄντι διανήχεσθαι τὰ ἐν αὐτοῖς κύματα ἐντευκτέον βίβλοις.

ὄλβιος,

ὡς ἔοικεν ἄρα ἐστὶν κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα,

ὃς θείων πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον,

δειλὸς δ' ᾧ σκοτόεσσα θεῶν πέρι δόξα μέμηλεν.

γνῶσιν καὶ ἀγνωσίαν ὅρους εὐδαιμονίας κακοδαιμονίας τε θείως ἐδήλωσεν. ‹χρὴ γὰρ εὖ μάλα πολ- P.
λῶν ἵστορας φιλοσόφους ἄνδρας εἶναι›, καθ' Ἡρά- 262.
κλειτον, καὶ τῷ ὄντι ἀνάγκη

Sylb. πολλὰ πλανηθῆναι, διζήμενον ἔμμεναι ἐσθλόν.

§. 142. Ἤδη μὲν οὖν δῆλον ἡμῖν ἐκ τῶν προειρημένων, ὡς ἀΐδιος ἡ τοῦ θεοῦ εὐποιία τυγχάνει καὶ εἰς πάντας ἐξ ἀρχῆς ἀνάρχου ἴση ἀτεχνῶς ἡ φυσικὴ δικαιοσύνη, κατ' ἀξίαν ἑκάστου γένους γενομένη, οὐκ ἀρξαμένη ποτέ· οὐ γὰρ ἀρχὴν τοῦ κύριος καὶ ἀγαθὸς εἶναι εἴληφεν ὁ θεὸς ὢν ἀεὶ ὅ ἐστιν, οὐδὲ μὴν παύσεταί ποτε ἀγαθοποιῶν, κἂν εἰς τέλος ἀγάγῃ ἕκαστα. με- P.
ταλαμβάνει δὲ τῆς εὐποιίας ἕκαστος ἡμῶν πρὸς ὃ βού- 734.
λεται, ἐπεὶ τὴν διαφορὰν τῆς ἐκλογῆς ἀξία γενομένη Pott.
ψυχῆς αἵρεσίς τε καὶ συνάσκησις πεποίηκεν. ὧδε μὲν οὖν καὶ ὁ πέμπτος ἡμῖν τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων στρωματεὺς περαιούσθω.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

P. 735. Pott.

ΤΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΤΩΝ

ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΛΟΓΩΝ Ὁ ἝΚΤΟΣ.

CLEMENTIS ALEXANDRINI

STROMATUM LIBER SEXTUS.

Argumentum.

Cap. I. Ordo dicendorum (§. 1—3.). C. II. ad illud redit, quod fine libri quinti probauerat, Graecos ab Hebraeis pleraque furatos esse; quod ex eo probare pergit, quod aliena dicta inter se mutuati sint (§. 4—27). C. III. idem probat ex eo quod miracula in sacris libris tradita in suas historias et fabulas mythologas transtulerint (§. 28—34). C. IV. Graecos ex Aegyptiis et Indaeorum gymnosophistis multa philosophiae praecepta hausisse, quos ob sapientiam claros fuisse ostendit (§. 35—38). C. V. Graecos quandam veri dei notitiam habuisse (§. 39—43). C. VI. euangelium ethnicis in inferno positis non minus quam Iudaeis et ethnicis uiuentibus fuisse annunciatum (§. 44—53). C. VII. quae sit vera sapientia et vnde discatur (§. 54—61.). C. VIII. philosophiam esse cognitionem a deo datam, licet respectu ad perfectiorem euangeli lucem ab apostolo vili pendatur (§. 62—70.). C. IX. gnosticum verum animi perturbatis affectibus omnino carere (§. 71—79.). C. X. eundem etiam disciplinarum humanarum co-

gnitionem sibi comparaturum, tanquam fidei adiutricum atque ad res diuinas percipiendas animum praeparantium (§. 80—83.). C. XI. mysticas rerum diuinarum significationes contineri ostendit in numerorum arithmeticorum proportionibus et rationum geometricarum, vt etiam modorum musicorum differentiis (§. 84—105.). C. XII. hominem quodam modo esse aptum ad perfectionem, gnosticum vero solum eam consequi (§. 106—114.). C. XIII. talibus eminentes quosdam gloriae gradus in caelis reseruatos honori episcopatus, presbyteratus, diaconatus in ecclesia terrestri respondentes (§. 115—117.). C. XIV. veritatis et bonorum operum studiosis pro cuiusque merito in caelo locum assignatum iri (§. 118—124.). C. XV. de variis cognitionis ad perfectionem ducentis gradibus, et qua de caussa multa obscure et mystice in sacra scriptura tradantur (§. 125—142.). C. XVI. exemplum huius mystici intellectus ponit in explicatione mystica decalogi (§. 143—158.). C. XVII. philosophiam non tradidisse perfectam dei cognitionem, esse tamen in animarum medelam a deo datam (§. 159—170.). C. XVIII. gnosticum verum philosophiam quasi per otium attingere ad vlteriora progredientem, Christianum doctrinam omnis sapientiae fontem (§. 171—178.).

Cap. I.

§. 1. Ὁ δὲ δὴ ἕκτος ὁμοῦ καὶ ὁ ἕβδομος ἡμῖν
τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπο-
μνημάτων στρωματεὺς διαγράψας ὡς ἔνι μάλιστα
τὸν ἠθικὸν λόγον ἐν τούτοις περαιούμενον καὶ παρα-
στήσας ὅστις ἂν εἴη κατὰ τὸν βίον ὁ γνωστικὸς, πρόεισι
δείξων τοῖς φιλοσόφοις οὐδαμῶς ὡς ἄθεον τοῦτον ὡς
ὑπειλήφασιν, μόνον δὲ τῷ ὄντι θεοσεβῆ, τὸν τρόπον τῆς
θρησκείας τοῦ γνωστικοῦ κεφαλαιωδῶς ἐκτιθέμενος P.
ὅσα τε εἰς γραφὴν ὑπομνηστικὴν ἀκινδύνως ἐγχαρά- 736.
ξαι· „ἐργάζεσθαι γὰρ τὴν βρῶσιν τὴν εἰς αἰῶνα Pott.
παραμένουσαν" ὁ κύριος ἐνετείλατο, καί που ὁ προ-
φήτης λέγει· „μακάριος ὁ σπείρων ἐπὶ πᾶν ὕδωρ,
οὗ μόσχος καὶ ὄνος πατεῖ" *)· ὁ ἐκ νόμου καὶ ἐξ

---

*) Ioann. 6, 27.

ἐθνῶν εἰς τὴν μίαν πίστιν συναγόμενος λαός. „ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει" *) κατὰ τὸν γενναῖον ἀπόστολον. φθάσας δὲ ὁ παιδαγωγὸς ἡμῖν ἐν τρισὶ διαιρούμενος βίβλοις **) τὴν ἐκ παίδων ἀγωγήν τε καὶ τροφὴν παρέστησεν, τουτέστιν ἐκ κατηχήσεως συναύξουσαν τῇ πίστει πολιτείαν καὶ προπαρασκευάζουσαν τοῖς εἰς ἄνδρας ἐγγραφομένοις ἐνάρετον τὴν ψυχὴν εἰς ἐπιστήμης γνωστικῆς παραδοχήν. ἐναργῶς οὖν τῶν Ἑλλήνων μαθόντων ἐκ τῶν λεχθησομένων διὰ τῶνδε ἡμῖν, ὡς ἀνοσίως τὸν θεοφιλῆ διώκοντες ἀσεβοῦσιν αὐτοὶ τότε ἤδη προϊόντων τῶν ὑπομνημάτων κατὰ τὸν τῶν στρωματέων χαρακτῆρα, ἐπιλυτέον τά τε ὑπὸ Ἑλλήνων τά τε ὑπὸ βαρβάρων προσαπορούμενα ἡμῖν περὶ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας.

§. 2. Ἐν μὲν οὖν τῷ λειμῶνι τὰ ἄνθη ποικίλως ἀνθοῦντα κἀν τῷ παραδείσῳ ἡ τῶν ἀκροδρύων φυτεία οὐ κατὰ εἶδος ἕκαστον κεχώρισται τῶν ἀλλογενῶν, εἰ καὶ λειμῶνας τινὲς καὶ ἑλικῶνας καὶ κηρία καὶ πέπλους συναγωγὰς φιλομαθεῖς ποικίλως ἐξανθισάμενοι συνεγράψαντο, τοῖς δ᾽ ὡς ἔτυχεν ἐπὶ μνήμην ἐλθοῦσι καὶ μήτε τῇ τάξει μήτε τῇ φράσει διακεκαθαρμένοις, διεσπαρμένοις δὲ ἐπίτηδες, ἀναμὶξ ἡ τῶν στρωματέων ἡμῖν ὑποτύπωσις, λειμῶνος δίκην, πεποίκιλται. καὶ δὴ ὧδε ἔχοντες ἐμοί τε ὑπομνήματα εἶεν ἂν ζώπυρα τῷ τε εἰς γνῶσιν ἐπιτηδείῳ, εἴ πως περιτύχοι τοῖσδε, πρὸς τὸ συμφέρον καὶ ὠφέλιμον μετὰ ἱδρῶτος ἡ ζήτησις γενήσεται· οὐ γὰρ μόνον τῶν σιτίων τὸν πόνον, πολὺ δὲ πλέον καὶ τῆς γνώσεως ἡγεῖσθαι δίκαιον, τοῖς διὰ στενῆς καὶ τεθλιμμένης τῆς κυριακῆς ὄντως ὁδοῦ εἰς τὴν ἀΐδιον καὶ μακαρίαν παραπεμπομένοις σωτηρίαν, ἡ γνῶσις δὲ ἡμῶν καὶ ὁ παράδεισος ὁ πνευματικὸς αὐτὸς ἡμῶν ὁ σωτὴρ ὑπάρχει εἰς ὃν καταφυτευόμεθα μετατεθέντες καὶ μεταμοσχευθέντες εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν ἐκ

*) Iesai. 32, 20. **) Roman. 12, 4.

βίου τοῦ παλαιοῦ, ἡ μεταβολὴ δὲ τῆς φυτείας εἰς εὐκαρπίαν συμβάλλεται. φῶς οὖν ὁ κύριος καὶ γνῶσις ἡ ἀληθής, εἰς ὃν μετετέθημεν.

§. 3. Λέγεται δὲ καὶ ἄλλως διττὴ ἡ γνῶσις, ἡ P. 737. Pott. μὲν κοινῶς ἡ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως σύνεσίς τε καὶ ἀντίληψις κατὰ τὸ γνωρίζειν ἕκαστον τῶν ὑποκειμένων πανδήμως ἐμφαινομένη, ἧς οὐ μόνον αἱ λογικαί, ἀλλ' ἴσως καὶ αἱ ἄλογοι μεθέξουσιν, ἣν οὐκ ἄν ποτε ἔγωγε γνῶσίν τε ὀνομάσαιμι καὶ τὴν δι' αἰσθητηρίων ἀντιλαμβάνεσθαι πεφυκυῖαν· ἡ δὲ ἐξαιρέτως ὀνομαζομένη γνῶσις ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τοῦ λόγου χαρακτηρίζεται, καθ' ἣν μόναι αἱ λογικαὶ δυνάμεις γνώσεις γενήσονται αἱ τοῖς νοητοῖς κατὰ ψιλὴν τὴν τῆς ψυχῆς ἐνέργειαν εἰλικρινῶς ἐπιβάλλουσαι· „χρηστὸς ἀνὴρ", φησὶν ὁ Δαβίδ, „ὁ οἰκτίρμων", τῶν παραπολλυμένων τῇ πλάνῃ „καὶ κιχρῶν," ἐκ μεταδόσεως τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας οὐχ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ γὰρ „οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει", ἐπιλογισμῷ βαθεῖ. „οὗτος ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν" *).

Cap. II.

§. 4. Πρὸ δὲ τῆς εἰς τὸ προκείμενον ἐγχειρήσεως ἐν προοιμίου εἴδει προσαποδοτέον τῷ πέρατι τοῦ πέμπτου στρωματέως τὰ ἐνδέοντα. ἐπεὶ γὰρ παρεστήσαμεν τὸ συμβολικὸν εἶδος ἀρχαῖον εἶναι, κεχρῆσθαι δὲ αὐτῷ οὐ μόνον τοὺς προφήτας τοὺς παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν παλαιῶν P. 263. Sylb. τοὺς πλείονας καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὰ ἔθνη βαρβάρων οὐκ ὀλίγους, ἐχρῆν δὲ καὶ τὰ μυστήρια ἐπελθεῖν τῶν τελουμένων· ταῦτα μὲν ὑπερτίθεμαι διασαφήσειν, ὁπηνίκα ἂν τὰ περὶ ἀρχῶν τοῖς Ἕλλησιν εἰρημένα ἐπιόντες διελέγχωμεν· τῇδε γὰρ ἔσε-

---

*) Psalm. 112, 5. 9.

σθαι τῆς θεωρίας ἐπιδείξομεν καὶ τὰ μυστήρια. παραστήσαντες δὲ τὴν ἔμφασιν τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας ἐκ τῆς διὰ τῶν γραφῶν εἰς ἡμᾶς δεδομένης ἀληθείας περιαυγασθεῖσαν, καθ᾽ ὃ σημαινόμενον διήκειν εἰς αὐτοὺς τὴν κλοπὴν τῆς ἀληθείας ἐκδεχόμενοι, εἰ μὴ ἐπαχθὲς εἰπεῖν, ἀπεδείξαμεν. φέρε μάρτυρας τῆς κλοπῆς αὐτοὺς καθ᾽ ἑαυτῶν παραστήσωμεν τοὺς Ἕλληνας· οἱ γὰρ τὰ οἰκεῖα οὕτως ἄντικρυς παρ᾽ ἀλλήλων ὑφαιρούμενοι βεβαιοῦσι μὲν τὸ κλέπται εἶναι, σφετερίζεσθαι δ᾽ ὅμως καὶ ἄκοντες τὴν παρ᾽ ἡμῶν ἀλήθειαν εἰς τοὺς ὁμοφύλους λάθρα διαδείκνυνται. P. εἰ γὰρ μηδὲ ἑαυτῶν, σχολῇ γ᾽ ἂν τῶν ἡμετέρων 738. ἀφέξονται. Pott.

§. 5. Καὶ τὰ μὲν κατὰ φιλοσοφίαν σιωπήσομαι δόγματα, αὐτῶν ὁμολογούντων ἐγγράφως τῶν τὰς αἱρέσεις διανεμομένων, ὡς μὴ ἀχάριστοι ἐλεγχθεῖεν, παρὰ Σωκράτους εἰληφέναι τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων. ὀλίγοις δὲ τῶν καθωμιλημένων καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εὐδοκίμων ἀνδρῶν χρησάμενος μαρτυρίοις, τὸ κλεπτικὸν διελέγξας εἶδος αὐτῶν, ἐν διαφόροις τοῖς χρόνοις καταχρώμενος, ἐπὶ τὰ ἑξῆς τρέψομαι. Ὀρφέως τοίνυν ποιήσαντος·

ὡς οὐ κύντερον ἦν καὶ ῥίγιον ἄλλου γναικός,

Ὅμηρος ἄντικρυς λέγει·

ὡς οὐκ αἰνότερον καὶ κύντερον ἄλλο γυναικός *).

γράψαντός τε Μουσαίου·

ὡς αἰεὶ τέχνη μέγ᾽ ἀμείνων ἰσχύος ἐστὶν,

Ὅμηρος λέγει·

Μήτι τοὶ δρυτόμος περιγίγνεται ἠὲ βίηφι **).

πάλιν τοῦ Μουσαίου ποιήσαντος·

ὡς δ᾽ αὔτως καὶ φύλλα φύσει ζήδωρος ἄρουρα,
ἄλλα μὲν ἐν μελίησιν ἀποφθίνει, ἄλλα δὲ φύει·
ὣς δὲ καὶ ἀνθρώπου γενεὴ καὶ φύλλον ἑλίσσει·

---

*) Homer. Odyss. λ. v. 427. **) Iliad. ψ. v. 315.

Ὅμηρος μεταγράφει·

φύλλα τὰ μέν τ' ἄνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δέ θ' ὕλη
τηλεθόωσα φύει, ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὥρη·
ὣς ἀνδρῶν γενεὴ, ἡ μὲν φύει, ἡ δ' ἀπολήγει *).

πάλιν δ' αὖ Ὁμήρου εἰπόντος·

οὐχ ὁσίη κταμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι **),

Ἀρχίλοχός τε καὶ Κρατῖνος γράφουσιν, ὁ μέν·

οὐ γὰρ ἐσθλὰ κατθανοῦσι κερτομέειν ἐπ' ἀνδράσι.

Κρατῖνος δὲ ἐν τοῖς Λάκωσι·

φοβερὸν ἀνθρώποις τόδ' αὖ
κταμένοις ἐπ' αἰζηοῖσι καυχᾶσθαι μέγα.

§. 6. Αὖθίς τε ὁ Ἀρχίλοχος τὸ Ὁμηρικὸν ἐκεῖνο μεταφέρων·

ἀασάμην, οὐδ' αὐτὸς ἀναίνομαι, ἀντί νυ πολλῶν ***)·

ὧδέ πως γράφει· P.

ἤμβλακον, καὶ πού τιν' ἄλλον ἥδ' ἄτη κιχήσατο. 739.

καθάπερ ἀμέλει κἀκεῖνο τὸ ἔπος· Pott.

ξυνὸς ἐνυάλιος, καί τε κτανέοντα κατέκτα †)·

μεταποιῶν αὐτὸς ὧδέ πως ἐξήνεγκεν·

ἔρξω· ἐτήτυμον γὰρ ξυνὸς ἀνθρώποις Ἄρης.

ἔτι κἀκεῖνο μεταφράζων·

νίκης ἀνθρώποισι θεῶν ἐκ πείρατα κεῖται ††),

διὰ τοῦδε τοῦ ἰάμβου δῆλός ἐστι·

καὶ νέους
θάρσυνε, νίκης δ' ἐν θεοῖσι πείρατα.

§. 7. Πάλιν Ὁμήρου εἰπόντος·

ἀνιπτόποδες, χαμαιεῦναι †††)·

Εὐριπίδης ἐν Ἐρεχθεῖ γράφει·

ἐν ἀστρώτῳ πέδῳ
εὕδουσι, πηγαῖς δ' οὐχ ὑγραίνουσιν πόδας.

Ἀρχιλόχου τε ὁμοίως εἰρηκότος·

ἀλλ' ἄλλος ἄλλῳ καρδίην ἰαίνεται,

παρὰ τὸ Ὁμηρικὸν

*) Iliad. ζ. v. 147 sqq.
**) Odyss. χ. v. 412.
***) Iliad. ι. v. 116.
†) Homer. Iliad. σ. v. 309.
††) Cf. Iliad. η. v. 102.
†††) Iliad. π. v. 235.

ἄλλος γάρ τ' ἄλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις *)·
Εὐριπίδης ἐν τῷ Οἰνεῖ φησίν·
ἀλλ' ἄλλος ἄλλοις μᾶλλον ἥδεται τρόποις,
ἀκήκοα δὲ Αἰσχύλου μὲν λέγοντος·
οἴκοι μένειν χρὴ τὸν καλῶς εὐδαίμονα·
καὶ τὸν κακῶς πράσσοντα καὶ τοῦτον μένειν.
Εὐριπίδου δὲ τὰ ὅμοια ἐπὶ τῆς σκηνῆς βοῶντος·
μακάριος ὅστις εὐτυχῶν οἴκοι μένει·
ἀλλὰ καὶ Μενάνδρου ὧδέ πως κωμῳδοῦντος·
οἴκοι μένειν χρὴ καὶ μένειν ἐλεύθερον·
ἢ μηκέτ' εἶναι τὸν καλῶς εὐδαίμονα.
§. 8. Πάλιν Θεόγνιδος μὲν λέγοντος· P.
οὐκ ἔστιν φεύγοντι φίλος καὶ πιστὸς ἑταῖρος· 740.
Εὐριπίδης πεποίηκεν· Pott.
πένητα φεύγει πᾶς τις ἐκποδὼν φίλος.
Ἐπιχάρμου τε εἰπόντος·
ὦ θύγατερ αἰαῖ τύχας·
συνοικίζων με ὦ σεσσαπολάπερα·
καὶ ἐπάγοντος·
ὁ μὲν γὰρ ἄλλην δῆτα **
λαμβάνει νεάνιδ'· ἄλλον δ' ἄλλη μαστεύει τινά·
Εὐριπίδης γράφει·
γραῖαν γυναῖκα πρὸς νέον ζεῦξαι κακόν·
ὁ μὲν γὰρ ἄλλης λέκτρον ἱμείρει λαβεῖν,
ἡ δ' ἐνδεὴς τοῦδ' οὖσα βουλεύει κακά.
ἔτι Εὐριπίδου μὲν ἐν τῇ Μηδείᾳ εἰπόντος·
κακοῦ γὰρ ἀνδρὸς δῶρ' ὄνησιν οὐκ ἔχει,
Σοφοκλῆς ἐν τῷ Αἴαντι τῷ μαστιγοφόρῳ ἐκεῖνο φησὶ τὸ ἰαμβεῖον·
ἐχθρῶν δ' ἄδωρα δῶρα κοὐκ ὀνήσιμα.
Σόλωνος δὲ ποιήσαντος·
τίκτει γὰρ κόρος ὕβριν, ὅταν πολὺς ὄλβος ἕπηται·
ἄντικρυς ὁ Θέογνις γράφει·
τίκτει τοὶ κόρος ὕβριν, ὅταν κακῷ ὄλβος ἕπηται.

---

*) Odyss. ξ. v. 228.

ὅθεν καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐν ταῖς ἱστορίαις, ‚εἰώθασιν δὲ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων’, φησὶν, ‚οἷς ἂν μάλιστα καὶ δι' ἐλαχίστου ἀπροσδόκητος εὐπραγία ἔλθῃ, εἰς ὕβριν τρέπεσθαι’. καὶ Φίλιστος ὁμοίως τὰ αὐτὰ μιμεῖται ὧδε λέγων· ‚τὰ δὲ πολλὰ κατὰ λόγον τοῖς ἀνθρώποις εὐτυχοῦντα ἀσφαλέστερα παρὰ δόξαν καὶ κακοπραγίαν, εἰώθασι γὰρ μάλιστα οἱ P. παρὰ δόξαν ἀπροσδοκήτως εὖ πράσσοντες εἰς ὕβριν 741. τρέπεσθαι’. Pott.

§. 9. Πάλιν Εὐριπίδου ποιήσαντος·

ἐκ γὰρ πατρὸς καὶ μητρὸς ἐκπονουμένων
σκληρὰς διαίτας οἱ γόνοι βελτίονες·

P. Κριτίας γράφει. ‚ἄρχομαι δέ τοι ἀπὸ γενετῆς ἀν-
264. θρώπου. πῶς ἂν βέλτιστος τὸ σῶμα γένοιτο καὶ
Sylb. ἰσχυρότατος; εἰ ὁ φυτεύων γυμνάζοιτο καὶ ἐσθίοι ἐρρωμένως καὶ ταλαιπωροίη τὸ σῶμα· καὶ ἡ μήτηρ τοῦ παιδίου τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι ἰσχύοι τὸ σῶμα καὶ γυμνάζοιτο’. αὖθίς τε Ὁμήρου ἐπὶ τῆς ἡφαιστοτεύκτου ἀσπίδος εἰπόντος·

ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ', ἐν δ' οὐρανὸν, ἐν δὲ θάλασσαν·
ἐν δ' ἐτίθει ποταμοῖο μέγα σθένος Ὠκεανοῖο *)·

Φερεκύδης ὁ Σύριος λέγει· Ζὰς ποιεῖ φᾶρος μέγα τε καὶ καλὸν καὶ ἐν αὐτῷ ποικίλλει γῆν καὶ Ὠγῆνον καὶ τὰ Ὠγήνου δώματα. Ὁμήρου τε εἰπόντος·

αἰδὼς ἥτ' ἄνδρας, μέγα σίνεται ἠδ' ὀνίνησιν **)·

Εὐριπίδης ἐν Ἐρεχθεῖ γράφει·

αἰδοῦς δὲ καὐτὸς δυσκρίτως ἔχω πέρι·
καὶ δεῖ γὰρ αὐτῆς, κἄστιν οὖ κακὸν μέγα.

§. 10. Λάβοις δ' ἂν ἐκ παραλλήλου τῆς κλοπῆς τὰ χωρία κἀκ τῶν συνακμασάντων καὶ ἀνταγωνισαμένων σφίσι τὰ τοιαῦτα· Εὐριπίδου μὲν ἐκ τοῦ Ὀρέστου·

ὦ φίλον ὕπνου θέλγητρον, ἐπίκουρον νόσου·

---

*) Cf. Iliad. σ. v. 483. 606. **) Ibid. ω. v. 44.

Σοφοκλέους ἐκ τῆς Ἐριφύλης·
ἄπελθ'· ἐκείνης ὕπνος ἰατρὸς νόσου·
καὶ Εὐριπίδου μὲν ἐξ Ἀντιγόνης·
ὀνόματι μεμπτὸν τὸ νόθον, ἡ φύσις δ' ἴση·
Σοφοκλέους δὲ ἐξ Ἀλευάδων·
ἅπαν τὸ χρηστὸν τὴν ἴσην ἔχει φύσιν.
πάλιν Εὐριπίδου μὲν ἐν Τημένῳ·
τῷ γὰρ πονοῦντι καὶ θεὸς συλλαμβάνει·
Σοφοκλέους δὲ ἐν Μίνῳ·
οὐκ ἔστι τοῖς μὴ δρῶσι σύμμαχος τύχη. P. 724. Pott.
καὶ μὴν Εὐριπίδου μὲν ἐξ Ἀλεξάνδρου·
χρόνος δὲ δείξεισ' ᾧ τεκμηρίῳ μαθὼν
ἢ χρηστὸν ὄντα γνώσομαί σέ γ' ἢ κακόν·
Σοφοκλέους δὲ ἐξ Ἱππόνου·
πρὸς ταῦτα κρύπτε μηδέν. ὡς ὁ πάνθ' ὁρῶν
καὶ πάντ' ἀκούων πάντ' ἀναπτύσσει χρόνος.

§. 11. Ἀλλὰ κἀκεῖνα ὁμοίως ἐπιδράμωμεν.
Εὐμήλου γὰρ ποιήσαντος·
Μνημοσύνης καὶ Ζηνὸς ὀλυμπίου ἐννέα κοῦραι,
Σόλων τῆς ἐλεγείας ὧδε ἄρχεται·
Μνημοσύνης καὶ Ζηνὸς ὀλυμπίου ἀγλαὰ τέκνα.
πάλιν αὖ τὸ Ὁμηρικὸν παραφράζων Εὐριπίδης
τίς πόθεν εἷς ἀνδρῶν; πόθι τοὶ πτόλις ἠδὲ τοκῆες *);
τοῖσδε χρῆται τοῖς ἰαμβείοις ἐν τῷ Αἰγεῖ·
ποίαν σε φῶμεν γαῖαν ἐκλελοιπότα
πόλει ξενοῦσθαι; γῆ δὲ τίς πάτρας θ' ὅρος;
τίς ἔσθ' ὁ φύσας; τοῦ κεκήρυξαι πατρός;
τί δ'; οὐ Θεόγνιδος εἰπόντος·
οἶνος πινόμενος πουλὺς κακός· ἢν δέ τις αὐτῷ
χρῆται ἐπισταμένως, οὐ κακὸν, ἀλλ' ἀγαθόν·
Πανύασις γράφει·

*) Odyss. ξ. v. 187.

ὡς οἶνος θνητοῖσι θεῶν πάρα δῶρον ἄριστον,
πινόμενος κατὰ μέτρον, ὑπέρμετρος δὲ χερείων.

§. 12. Ἀλλὰ καὶ Ἡσιόδου λέγοντος·

σοὶ δ' ἐγὼ ἀντὶ πυρὸς δώσω κακὸν ᾧ κεν ἅπαντες
τέρπωνται *)·

Εὐριπίδης ποιεῖ·

ἀντὶ γὰρ πυρὸς
πῦρ ἄλλο μεῖζον ἠδὲ δυσμαχώτερον
ἔβλαστον αἱ γυναῖκες. P.

πρὸς τούτοις Ὁμήρου λέγοντος. 743.

γαστέρα δ' οὔπως ἔστιν ἀποπλῆσαι μεμαυῖαν, Pott.
οὐλομένην, ἣ πολλὰ κάκ' ἀνθρώποισι δίδωσιν **)·

Εὐριπίδης ποιεῖ·

νικᾷ δὲ χρεία μ' ἡ κακῶς γ' ὀλουμένη
γαστήρ, ἀφ' ἧς δὴ πάντα γίγνεται κακά.

ἔτι Καλλίᾳ τῷ κωμικῷ γράφοντι·

μετὰ μαινομένων φασὶν χρῆναι μαίνεσθαι πάντας
ὁμοίως,

Μένανδρος ἐν Πωλουμένοις παρισάζεται λέγων·

οὐ πανταχοῦ τὸ φρόνιμον ἁρμόττει παρόν·
καὶ συμμανῆναι δ' ἔνια δεῖ.

Ἀντιμάχου τε τοῦ Τηΐου εἰπόντος·

ἐκ γὰρ δώρων πολλὰ κάκ' ἀνθρώποισι πέλονται·

Αὐγίας ἐποίησεν·

δῶρα γὰρ ἀνθρώπων νόον ἤπαφεν ἠδὲ καὶ ἔργα.

§. 13. Ἡσιόδου δὲ εἰπόντος· P.

οὐ μὲν γάρ τι γυναικὸς ἀνὴρ ληΐζετ' ἄμεινον 744.
τῆς ἀγαθῆς· τῆς δ' αὖτε κακῆς, οὐ ῥίγιον ἄλλο· Pott.

Σιμωνίδης εἶπεν·

γυναικὸς οὐδὲν χρῆμ' ἀνὴρ ληΐζεται
ἐσθλῆς ἄμεινον οὐδὲ ῥίγιον κακῆς.

πάλιν Ἐπιχάρμου εἰπόντος·

ὡς πολὺν ζήσων χρόνον, χὡς ὀλίγον, οὕτως διανοοῦ·

Εὐριπίδης γράφει·

---

*) Hesiod. ἔργ. v. 57. **) Odyss. ῥ. v. 286 sq.

τί δήποτ' ὄλβῳ μὴ σαφεῖ βεβηκότες,
οὐ ζῶμεν ὡς ἥδιστα, μὴ λυπούμενοι;

ὁμοίως τοῦ κωμικοῦ Διφίλου εἰπόντος·

εὐμετάβολός ἐστιν ἀνθρώπων βίος·

Ποσείδιππος,

οὐδεὶς ἀλύπως τὸν βίον διήγαγεν
ἄνθρωπος ὤν, οὐδ' ἄχρι τοῦ τέλους πάλιν
ἔμεινεν εὐτυχῶν.

καὶ κατάλληλά σοί φησιν ὁ Πλάτων γράφων περὶ ἀνθρώπου εὐμεταβόλου ζώου. αὖθις Εὐριπίδου εἰπόντος·

ὦ πολύμοχθος βιοτὰ θνητοῖς
ὡς ἐπὶ παντὶ σφαλερὰ κεῖσαι,
καὶ τὰ μὲν αὔξεις, τὰ δ' ἀποφθινύθεις
κοὐκ ἔστιν ὅρος κείμενος οὐδεὶς
εἰς ὅντινα χρὴ τελέσαι θνητοῖς,
πλὴν ὅταν ἔλθῃ κρυερὰ Διόθεν
θανάτου πεμφθεῖσα τελευτή·

Δίφιλος γράφει·

οὐκ ἔστι βίος ὃς οὐχὶ κέκτηται κακά,
λύπας, μερίμνας, ἁρπαγάς, στρέβλας, νόσους.
τούτων ὁ θάνατος καθάπερ ἰατρὸς φανεὶς
ἀπέλυσε τοὺς ἔχοντας ἀναπαύσας ὕπνῳ.

§. 14. Ἔτι τοῦ Εὐριπίδου εἰπόντος·

πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων·
πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοί· P.

ὁ τραγικὸς ὁμοίως Θεοδέκτης γράφει· 745.

τὸ μὴ βεβαίους τὰς βροτῶν εἶναι τύχας. Pott.

Βακχυλίδου τε εἰρηκότος·

παύροισι δὲ θνατῶν τὸν ἅπαντα χρόνον δαίμων
ἔδωκεν,
πράσσοντας ἐν καιρῷ πολιοκρόταφον
γῆρας ἱκνεῖσθαι, πρὶν ἐγκύρσαι δύᾳ·

Μοσχίων ὁ κωμικὸς γράφει·

κεῖνος δ' ἁπάντων ἐστὶ μακαριώτατος,
ὃς διὰ τέλους ζῶν ὁμαλὸν ἤσκησεν βίον.

εὕροις δ' ἂν καὶ Θεόγνιδος εἰπόντος·

οὔτοι χρήσιμόν ἐστι νέα γυνὴ ἀνδρὶ γέροντι·
οὐ γὰρ πηδαλίῳ πείθεται ὡς ἄκατος,

Ἀριστοφάνη τὸν κωμικὸν γράφοντα·

αἰσχρὸν νέᾳ γυναικὶ πρεσβύτης ἀνήρ.

Ἀνακρέοντος γὰρ ποιήσαντος·

Ἔρωτα γὰρ τὸν ἁβρὸν
P. μέλπομαι βρύοντα μίτραις
265. πολυανθέμοις ἀείδων·
Sylb. ὅ δὲ καὶ θεῶν δυνάστης·
ὅ δὲ καὶ βροτοὺς δαμάζει,

Εὐριπίδης γράφει·

Ἔρως γὰρ ἄνδρας οὐ μόνους ἐπέρχεται,
οὐδ' αὖ γυναῖκας, ἀλλὰ καὶ θεῶν ἄνω
ψυχὰς ταράσσει κἀπὶ πόντον ἔρχεται.

§. 15. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπιπλέον προΐῃ ὁ λόγος φιλοτιμουμένων ἡμῶν τὸ εὐεπίφορον εἰς κλοπὴν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς λόγους τε καὶ τὰ δόγματα ἐπιδεικνύναι, φέρε ἄντικρυς μαρτυροῦντα ἡμῖν Ἱππίαν τὸν σοφιστὴν τὸν Ἠλεῖον, ὃς τὸν αὐτὸν περὶ τοῦ προκειμένου μοὶ σκέμμα[illegible] ἥκειν λόγον, παραστησώμεθα ὧδέ πως λέγοντ[illegible] τούτων ἴσως εἴρηται τὰ μὲν Ὀρφεῖ, τὰ δὲ Μ[illegible]ίῳ κατὰ βραχὺ, ἄλλῳ ἀλλαχοῦ, τὰ δὲ Ἡσιόδῳ, [illegible] δὲ Ὁμήρῳ, τὰ δὲ τοῖς ἄλλοις τῶν ποιητῶν, τὰ [illegible] ἐν συγγραφαῖς, τὰ μὲν Ἕλλησι, τὰ δὲ βαρβάρο[illegible] ἐγὼ δὲ ἐκ πάντων τούτων τὰ μέγιστα καὶ ὁμόφυλα συνθεὶς τοῦτον καινὸν καὶ πολυειδῆ τὸν λόγον ποιήσομαι.'

§. 16. Ὡς δὲ μὴ ἄμοιρον τήν τε φιλοσοφίαν τήν τε ἱστορίαν, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ῥητορικὴν τοῦ ὁμοίου ἐλέγχου περιίδωμεν, καὶ τούτων ὀλίγα παραθέσθαι εὔλογον. P. Ἀλκμαίωνος γὰρ τοῦ Κροτωνιάτου λέγοντος· ,ἐχθρὸν 746. ἄνδρα ῥᾷον φυλάξασθαι ἢ φίλον', ὁ μὲν Σοφοκλῆς Pott. ἐποίησεν ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ·

τί γὰρ
γένοιτ' ἂν ἕλκος μεῖζον ἢ φίλος κακός;

Ξενοφῶν δὲ εἴρηκεν· ‚οὐκ ἂν ἐχθροὺς ἄλλως πὼς βλάψειεν ἄν τις, ἢ φίλος δοκῶν εἶναι.' καὶ μὴν ἐν Τηλέφῳ εἰπόντος Εὐριπίδου·

Ἕλληνες ὄντες βαρβάροις δουλεύσομεν;

Θρασύμαχος ἐν τῷ ὑπὲρ Λαρισσαίων λέγει· ‚Ἀρχελάῳ δουλεύσομεν Ἕλληνες ὄντες βαρβάρῳ';

§. 17. Ὀρφέως δὲ ποιήσαντος·

ἔστιν ὕδωρ ψυχῇ, θάνατος δ' ὑδάτεσσιν ἀμοιβή,
ἐκ δ' ὕδατος γαίη, τὸ δὲ ἐκ γαίης πάλιν ὕδωρ·
ἐκ τοῦ δὴ ψυχή, ὅλον αἰθέρα ἀλλάσσουσα·

Ἡράκλειτος ἐκ τούτων συνιστάμενος τοὺς λόγους ὧδέ πως γράφει· ‚ψυχῇσι θάνατος ὕδωρ γενέσθαι, ὕδατι δὲ θάνατος γῆν γενέσθαι, ἐκ γῆς δὲ ὕδωρ γίνεται, ἐξ ὕδατος δὲ ψυχή'. καὶ μὴν Ἀθάμαντος τοῦ Πυθαγορείου εἰπόντος· ‚ὧδ' ἐγεννᾶτο παντὸς ἀρχὸ, καὶ ῥιζώματα τέτταρα τυγχάνοντι, πῦρ, ὕδωρ, ἀὴρ, γῆ: ἐκ τούτων γὰρ αἱ γενέσεις τῶν γινομένων'· ὁ Ἀκραγαντῖνος ἐποίησεν Ἐμπεδοκλῆς·

τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα, πρῶτον ἄκουε·
πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γέαν ἠδ' αἰθέρος ἄπλετον ὕψος·
ἐκ γὰρ τῶν ὅσα τ' ἦν ὅσα τ' ἔσσεται ὅσσα τ' ἔασιν.

καὶ Πλάτωνος μὲν λέγοντος· ‚διὰ τοῦτο καὶ θεοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐπιστήμονες, οὓς ἂν διὰ πλείστου ποιῶνται, θᾶττον ἀπαλλάττουσι τοῦ ζῆν'· Μένανδρος πεποίηκεν·

ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος.

§. 18. Εὐριπίδου δὲ ἐν μὲν τῷ Οἰνομάῳ γράφοντος·

τεκμαιρόμεσθα τοῖς παροῦσι τἀφανῆ·

ἐν δὲ τῷ Φοίνικι·

τἀφανῆ τεκμηρίοισιν εἰκότως ἁλίσκεται·

Ὑπερίδης λέγει· ‚ἃ δ' ἐστὶν ἀφανῆ, ἀνάγκη τοὺς διδάσκοντας τεκμηρίοις καὶ τοῖς εἰκόσι ζητεῖν'. Ἰσο-

κράτους τε αὖ εἰπόντος· ‚δεῖ δὲ τὰ μέλλοντα τοῖς P.
προγεγενημένοις τεκμαίρεσθαι,᾽ Ἀνδοκίδης οὐκ ὀκνεῖ 747.
λέγειν· ‚χρὴ γὰρ τεκμηρίοις χρῆσθαι τοῖς πρότερον Pott.
γενομένοις περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι᾽. ἔτι Θεόγνιδος ποιήσαντος·

χρυσοῦ κιβδήλοιο καὶ ἀργύρου ἄσχετος ἄτη,
Κύρνε, καὶ ἐξευρεῖν ῥάδιον ἀνδρὶ σοφῷ·
εἰ δὲ φίλου νόος ἀνδρὸς ἐνὶ στήθεσσι λέληθε
ψυδνὸς ἐών, δόλιον δ᾽ ἐν φρεσὶν ἦτορ ἔχει,
τοῦτο θεὸς κιβδηλότατον ποίησε βροτοῖσιν,
καὶ γνῶναι πάντων τοῦτ᾽ ἀνιηρότατον·

Εὐριπίδης μὲν γὰρ γράφει·

ὦ Ζεῦ, τί δὴ χρυσοῦ μέν, ὃς κίβδηλος ἦν,
τεκμήρι᾽ ἀνθρώποισιν ὤπασας σαφῆ·
ἀνδρῶν δ᾽ ὅτῳ χρὴ τὸν κακὸν διειδέναι,
οὐδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι,

Ὑπερίδης δὲ καὶ αὐτὸς λέγει· ‚χαρακτὴρ οὐδεὶς ἔπεστιν ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς διανοίας τοῖς ἀνθρώποις᾽.

§. 19. Πάλιν Στασίνου ποιήσαντος·

νήπιος, ὃς πατέρα κτείνων παῖδας καταλείπει,

Ξενοφῶν λέγει· ‚ὁμοίως γάρ μοι νῦν φαίνομαι πεποιηκέναι, ὡς εἴ τις πατέρα ἀποκτείνας τῶν παίδων αὐτοῦ φείσαιτο᾽. Σοφοκλέους τε ἐν Ἀντιγόνῃ ποιήσαντος·

μητρὸς τ᾽ ἐν Ἅιδου καὶ πατρὸς τετευχότων,
οὐκ ἔστ᾽ ἀδελφὸς ὅστις ἂν βλάστοι ποτέ·

Ἡρόδοτος λέγει· ‚μητρὸς καὶ πατρὸς οὐκ ἔτ᾽ ὄν- P.
των, ἀδελφὸν ἄλλον οὐχ ἕξω᾽. πρὸς τούτοις Θεο- 748.
πόμπου ποιήσαντος· Pott.

δὶς παῖδες οἱ γέροντες ὀρθῷ τῷ λόγῳ·

καὶ πρό γε τούτου Σοφοκλέους ἐν τῷ Πηλεῖ·

Πηλέα τὸν Αἰάκειον οἰκουρὸς μόνη
γεροντάγωγῶ κἀναπαιδεύω πάλιν·
πάλιν γὰρ αὖθις παῖς ὁ γηράσκων ἀνήρ·

Ἀντιφῶν ὁ ῥήτωρ λέγει· ‚γηροτροφία γὰρ προσ-

ἔοικε παιδοτροφίᾳ.' ἀλλὰ καὶ ὁ φιλόσοφος Πλάτων, ‚ἆρ', ὡς ἔοικεν, ὁ γέρων δὶς παῖς γένοιτ' ἄν'.

§. 20. Ναὶ μὴν Θουκυδίδου λέγοντος· ‚Μαραθῶνί τε μόνοι προκινδυνεῦσαι'· Δημοσθένης εἶπεν· ‚μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας'. οὐδὲ ἐκεῖνα παραπέμψομαι, Κρατίνου ἐν Πυτίνῃ εἰπόντος·

τὴν μὲν παρασκευὴν ἴσως γιγνώσκετε·

Ἀνδοκίδης ὁ ῥήτωρ λέγει· ‚τὴν μὲν παρασκευὴν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καὶ τὴν προθυμίαν τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐμῶν σχεδόν τι πάντες εἴσεσθε'. ὁμοίως καὶ Νικίας ἐν τῷ πρὸς Λυσίαν ὑπὲρ καταθήκης· ‚τὴν μὲν παρασκευὴν καὶ τὴν προθυμίαν τῶν ἀντιδίκων ὁρᾶτε, ὦ ἄνδρες δικασταὶ', φησίν. καὶ μετὰ τοῦτον Αἰσχίνης λέγει· ‚τὴν μὲν παρασκευὴν ὁρᾶτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ τὴν παράταξιν'. πάλιν Δημοσθένους εἰπόντος· ‚ὅση μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σπουδὴ περὶ τουτονὶ τὸν ἀγῶνα καὶ παραγγελία γέγονε, σχεδὸν οἶμαι πάντας ὑμᾶς ᾐσθῆσθαι'· Φιλῖνός τε ὁμοίως, ‚ὅση μὲν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, σπουδὴ καὶ παράταξις γεγένηται περὶ τὸν ἀγῶνα τουτονὶ, οὐδ' ἕνα ὑμῶν ἀγνοεῖν ἡγοῦμαι'.

§. 21. Ἰσοκράτους πάλιν εἰρηκότος· ‚ὥσπερ τῶν χρημάτων, ἀλλ' οὐκ ἐκείνου συγγενὴς οὖσα', Λυσίας ἐν τοῖς Ὀρφανικοῖς λέγει· ‚καὶ φανερὸς γέγονεν οὐ τῶν σωμάτων συγγενὴς ὢν, ἀλλὰ τῶν χρημάτων'. ἐπεὶ καὶ Ὁμήρου ποιήσαντος·

ὦ πέπον, εἰ μὲν γὰρ πόλεμον περὶ τόνδε φυγόντες,
αἰεὶ δὴ μέλλοιμεν ἀγήρω τ' ἀθανάτω τε
ἔσσεσθ', οὔτε κεν αὐτὸς ἐνὶ πρώτοισι μαχοίμην, P.
οὔτε κε σὲ στέλλοιμι μάχην εἰς κυδιάνειραν· 749.
νῦν δ'· ἔμπης γὰρ κῆρες ἐφεστᾶσιν θανάτοιο Pott.
μυρίαι, ἃς οὐκ ἔστι φυγεῖν βροτὸν οὐδ' ὑπαλύξαι·
ἴομεν, εἴ κέ τῳ εὖχος ὀρέξομεν, ἠέ τις ἡμῖν *).

---

*) Iliad. μ. v. 322 sqq.

Θεόπομπος γράφει· „εἰ μὲν γὰρ ἦν τὸν κίνδυνον τὸν παρόντα διαφυγόντας ἀδεῶς διάγειν τὸν ἐπίλοιπον χρόνον, οὐκ ἂν ἦν θαυμαστὸν φιλοψυχεῖν, νῦν δὲ τοσαῦται κῆρες τῷ βίῳ παραπεφύκασιν, ὥστε τὸν ἐν ταῖς μάχαις θάνατον αἱρετώτερον εἶναι δοκεῖν". τί δ'; οὐχὶ καὶ Χίλωνος τοῦ σοφιστοῦ ἀποφθεγξαμένου, „ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα·" Ἐπίχαρμος τὴν αὐτὴν γνώμην ἑτέρῳ ὀνόματι προηνέγκατο εἰπών·

ἐγγύα ἄτας θυγάτηρ, ἐγγύα δὲ ζαμίας.

§. 22. *Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰατροῦ Ἱπποκράτους· „ἐπιβλέπειν οὖν δεῖ καὶ ὥρην καὶ χώρην καὶ ἡλικίην καὶ νούσους", γράφοντος· Εὐριπίδης ἐν ἑξαμέτρῳ χρήσει φησίν·*

*ὅσοι δ' ἰατρεύειν * * * καλῶς,*
πρὸς τὰς διαίτας τῶν ἐνοικούντων πόλιν,
τὴν γῆν ἰδόντας, τὰς νόσους σκοπεῖν χρεών.

Ὁμήρου πάλιν ποιήσαντος·

μοῖραν δ' οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν *)·

ὅ τε Ἀρχῖνος λέγει· „πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὀφείλεται ἀποθανεῖν ἢ πρότερον ἢ εἰς ὕστερον", ὅ τε Δημοσθένης. „πᾶσι μὲν γὰρ ἀνθρώποις τέλος τοῦ βίου θάνατος, κἂν ἐν οἰκίσκῳ τις αὐτὸν καθείρξας τηρῇ".

§. 23. *Ἡροδότου τε αὖ ἐν τῷ περὶ Γλαύκου τοῦ Σπαρτιάτου λόγῳ φήσαντος τὴν Πυθίαν εἰπεῖν, τό τε ῥησθῆναι τοῦ θεοῦ καὶ τὰ ποιῆσαι ἴσον γενέσθαι, Ἀριστοφάνης ἔφη·*

δύναται γὰρ ἴσον τῷ δρᾶν τὸ νοεῖν,

καὶ πρὸ τούτου ὁ Ἐλεάτης Παρμενίδης·

τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστίν τε καὶ εἶναι. P.

ἢ οὐχὶ καὶ Πλάτωνος εἰπόντος· „ἡμεῖς δὲ τοῦτο δεί- 750.
ξομεν [ἂν] ἴσως οὐκ ἀτόπως, ὅτι ἀρχὴ μὲν ἔρωτος Pott.
ὅρασις, μειοῖ δὲ τὸ πάθος ἐλπὶς, τρέφει δὲ μνήμη, τηρεῖ δὲ συνήθεια"· Φιλήμων ὁ κωμικὸς γράφει·

---

*) Iliad. ζ. v 53.

ὁρῶσι πάντες πρῶτον, εἶτ᾽ ἐθαύμασαν,
ἔπειτ᾽ ἐπεθεώρησαν, εἶτ᾽ ἐς ἐλπίδα
ἐνέπεσον· οὕτω γίγνεται ᾽κ τούτων ἔρως.

ἀλλὰ καὶ Δημοσθένους εἰπόντος· ‚πᾶσι γὰρ ἡμῖν ὁ θάνατος ὀφείλεται᾽ καὶ τὰ ἑξῆς, ὁ Φανοκλῆς ἐν Ἔρωσιν ἢ Καλοῖς γράφει·

ἀλλὰ τὸ μοιράων νῆμ᾽ ἄλυτον, οὐδέ ποτ᾽ ἔστιν
ἐκφυγέειν, ὁπόσοι γῆν ἐπιφερβόμεθα.

§. 24. Εὕροις δ᾽ ἂν καὶ Πλάτωνος εἰπόντος· ‚παντὸς γὰρ φυτοῦ ἡ πρώτη βλάστη καλῶς ὁρμηθεῖσα πρὸς ἀρετὴν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως κυριωτάτη τέλος ἐπιθεῖναι τὸ πρόσφορον᾽, τὸν ἱστορικὸν γράφοντα· ‚ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγρίων φυτῶν οὐδ᾽ ἓν ἡμεροῦσθαι πέφυκεν, ὅταν παραλλάξωσιν τὴν νεωτέραν ἡλικίαν.᾽ κἀκεῖνο τὸ Ἐμπεδοκλέους·

ἤδη γάρ ποτ᾽ ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε κόρη τε,
θάμνος τ᾽ οἰωνός τε καὶ ἁλὶ ἔλλοπος ἰχθύς·

Εὐριπίδου ἐν Χρυσίππῳ μεταγράφει·

θνήσκει δ᾽ οὐδὲν
τῶν γιγνομένων, διακρινόμενον δ᾽
ἄλλο πρὸς ἄλλου
μορφὴν ἑτέραν ἐπέδειξεν. P.

Πλάτωνός τε ἐν πολιτείᾳ εἰπόντος κοινὰς εἶναι τὰς 751.
γυναῖκας, Εὐριπίδης ἐν Πρωτεσιλάῳ γράφει· Pott.

κοινὸν γὰρ εἶναι καὶ γυναικεῖον λέχος.

ἀλλ᾽ Εὐριπίδου γράφοντος·

ἐπεὶ τά γ᾽ ἀρκοῦνθ᾽ ἱκανὰ τοῖς γε σώφροσιν,

Ἐπίκουρος ἄντικρυς φησί· ‚πλουσιώτατον αὐτάρκεια πάντων᾽. αὖθίς τε Ἀριστοφάνους γράφοντος·

βέβαιον ἕξεις τὸν βίον δίκαιος ὤν,
χωρίς τε θορύβου καὶ φόβου ζήσεις καλῶς,

ὁ Ἐπίκουρος λέγει· ‚δικαιοσύνης καρπὸς μέγιστος ἀταραξία᾽.

§. 25. Αἱ μὲν οὖν ἰδέαι τῆς κατὰ διάνοιαν Ἑλληνικῆς κλοπῆς εἰς ὑπόδειγμα ἐναργὲς τῷ διορᾶν δυναμένῳ τοιαίδε οὖσαι ἅλις ἔστωσαν, ἤδη δὲ οὐ

τὰς διανοίας μόνον καὶ λέξεις ὑφελόμενοι καὶ παραφράσαντες ἐφωράθησαν, ὡς δειχθήσεται, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ φωρία ἄντικρυς ὁλόκληρα ἔχοντες διελεγχθήσονται· αὐτοτελῶς γὰρ τὰ ἑτέρων ὑφελόμενοι, ὡς ἴδια ἐξήνεγκαν, καθάπερ Εὐγάμων ὁ Κυρηναῖος ἐκ Μουσαίου τὸ περὶ Θεσπρωτῶν βιβλίον ὁλόκληρον καὶ Πείσανδρος Καμιρεὺς Πισίνου τοῦ Λινδίου τὴν Ἡράκλειαν, Πανύασίς τε ὁ Ἁλικαρνασσεὺς παρὰ Κλεοφύλου τοῦ Σαμίου τὴν Οἰχαλίας ἅλωσιν.

§. 26. Εὕροις δ' ἂν καὶ Ὅμηρον τὸν μέγαν ποιητὴν ἐκεῖνα τὰ ἔπη·

οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης,

καὶ τὰ ἑξῆς κατὰ λέξιν μετενηνοχότα παρ' Ὀρφέως ἐκ τοῦ Διονύσου ἀφανισμοῦ. ἔν τε τῇ Θεογονίᾳ ἐπὶ τοῦ Κρόνου Ὀρφεῖ πεποίηται·

κεῖτ' ἀποδοχμώσας παχὺν αὐχένα, καδδέ μιν ὕπνος
ᾕρει πανδαμάτωρ,

ταῦτα δὲ Ὅμηρος ἐπὶ τοῦ Κύκλωπος μετέθηκεν. Ἡσίοδός τε ἐπὶ τοῦ Μελάμποδος ποιεῖ·

P. ἡδὺ δὲ καὶ τὸ πυθέσθαι ὅσα θνητοῖσιν ἔδειμαν
278. ἀθάνατοι, δειλῶν τε καὶ ἐσθλῶν τέκμαρ ἐναργές,

Sylb. καὶ τὰ ἑξῆς παρὰ Μουσαίου λαβὼν τοῦ ποιητοῦ
κατὰ λέξιν. Ἀριστοφάνης δὲ ὁ κωμικὸς ἐν ταῖς
πρώταις Θεσμοφοριαζούσαις τὰ ἐκ τῶν Κρατίνου P.
Ἐμπιπραμένων μετενήνεγκεν ἔπη. Πλάτων δὲ ὁ κω- 752.
μικὸς καὶ Ἀριστοφάνης ἐν τῷ Δαιδάλῳ τὰ ἀλλή- Pott.
λων ὑφαιροῦνται. τὸν μέντοι Κώκαλον τὸν ποιηθέντα Ἀραρότι τῷ Ἀριστοφάνους υἱεῖ Φιλήμων ὁ κωμικὸς ὑπαλλάξας ἐν Ὑποβολιμαίῳ ἐκωμῴδησεν. τὰ δὲ Ἡσιόδου μετήλλαξαν εἰς πεζὸν λόγον καὶ ὡς ἴδια ἐξήνεγκαν Εὔμηλός τε καὶ Ἀκουσίλαος οἱ ἱστοριογράφοι. Μελησαγόρου γὰρ ἔκλεψεν Γοργίας ὁ Λεοντῖνος καὶ Εὔδημος ὁ Νάξιος οἱ ἱστορικοὶ καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ Προκοννήσιος Βίων, ὃς καὶ τὰ Κάδμου τοῦ παλαιοῦ μετέγραψεν κεφαλαιούμενος, Ἀμφίλοχός τε καὶ Ἀριστοκλῆς καὶ Λεάνδριος καὶ Ἀναξι-

μένης καὶ Ἑλλανικὸς καὶ Ἑκαταῖος καὶ Ἀνδροτίων καὶ Φιλόχορος, Διευχίδας τε ὁ Μεγαρικὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου ἐκ τῆς Ἑλλανικοῦ Δευκαλιωνίας μετέβαλεν.

§. 27. Σιωπῶ δὲ Ἡράκλειτον τὸν Ἐφέσιον, ὃς παρ' Ὀρφέως τὰ πλεῖστα εἴληφεν. παρὰ Πυθαγόρου δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι Πλάτων ἔσπακεν, οἱ δὲ παρ' Αἰγυπτίων. πολλοί τε τῶν ἀπὸ Πλάτωνος συγγραφὰς πεποίηνται, καθ' ἃς ἀποδεικνύουσι τούς τε Στωικοὺς ὡς ἐν ἀρχῇ εἰρήκαμεν τόν τε Ἀριστοτέλη τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα τῶν δογμάτων παρὰ Πλάτωνος εἰληφέναι. ἀλλὰ καὶ Ἐπίκουρος παρὰ Δημοκρίτου τὰ προηγούμενα ἐσκεύωρηται δόγματα. ταυτὶ μὲν οὖν ταύτῃ, ἐπιλείψει γάρ με ὁ βίος, εἰ καθ' ἕκαστον ἐπεξιέναι αἱροίμην τὴν Ἑλληνικὴν διελέγχων φίλαυτον κλοπὴν καὶ ὡς σφετερίζονται τὴν εὕρεσιν τῶν παρ' αὐτοῖς καλλίστων δογμάτων, ἣν παρ' ἡμῶν εἰλήφασιν.

Cap. III.

§. 28. Ἤδη δὲ οὐ μόνον ὑφαιρούμενοι τὰ δόγματα παρὰ τῶν βαρβάρων διελέγχονται, ἀλλὰ καὶ προσέτι ἀπομιμούμενοι τὰ παρ' ἡμῖν ἄνωθεν ἐκ τῆς θείας δυνάμεως διὰ τῶν ἁγίως βεβιωκότων εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπιστροφὴν παραδόξως ἐνεργούμενα Ἑλληνικὴν μυθολογίαν τερατευόμενοι. καὶ δὴ πευσόμεθα παρ' αὐτῶν ἤτοι ἀληθῆ ταῦτα εἶναι ἃ ἱστοροῦσιν ἢ ψευδῆ. ἀλλὰ ψευδῆ μὲν οὐκ ἂν φήσαιεν, οὐ γὰρ ἂν καταψηφίσαιντο ἑαυτῶν, οὔκουν ἑκόντες τὴν μεγίστην εὐήθειαν, τὸ ψευδῆ συγγράφειν, ἀληθῆ δ' P.
εἶναι ἐξ ἀνάγκης ὁμολογήσαιεν. καὶ πῶς ἔτι ἄπιστα 753.
αὐτοῖς καταφαίνεται τὰ διὰ Μωϋσέως καὶ τῶν ἄλ- Pott.
λων προφητῶν τεραστίως ἐπιδεδειγμένα; πάντων γὰρ

ἀνθρώπων ὁ παντοκράτωρ κηδόμενος θεὸς τοὺς μὲν ἐντολαῖς, τοὺς δὲ ἀπειλαῖς, ἔστιν δ' οὓς σημείοις τεραστίοις, ἐνίους δὲ ἠπίοις ἐπαγγελίαις ἐπιστρέφει πρὸς σωτηρίαν. πλὴν ἀλλ' οἱ Ἕλληνες αὐχμοῦ ποτὲ τὴν Ἑλλάδα πολυχρονίως φθείροντος καὶ ἐπεχούσης ἀγονίας καρπῶν — οἱ καταλειφθέντες, φασὶ, διὰ λιμὸν ἱκέται παραγενόμενοι εἰς Δελφοὺς ἤροντο τὴν Πυθίαν, πῶς ἂν ἀπαλλαγεῖεν τοῦ δεινοῦ. μίαν δ' αὐτοῖς ἔχρησεν ἀρωγὴν τῆς συμφορᾶς, εἰ χρήσαιντο τῇ Αἰακοῦ εὐχῇ. πεισθεὶς οὖν ἑαυτοῖς Αἰακὸς ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ Ἑλληνικὸν ὄρος τὰς καθαρὰς χεῖρας ἐκτείνας εἰς οὐρανὸν, κοινὸν ἀποκαλέσας τὸν θεὸν ηὔξατο οἰκτεῖραι αὐτὸν τετρυμένην τὴν Ἑλλάδα. ἅμα δὲ εὐχομένου βροντὴ ἐξαίσιος ἐκτύπει καὶ πᾶς ὁ πέριξ ἀὴρ ἐνεφοῦτο, λάβροι δὲ καὶ συνεχεῖς ὄμβροι καταρραγέντες ὅλην ἐπλήρωσαν τὴν χώραν, ἐντεῦθεν ἄφθονος καὶ πλουσία τελεσφορεῖται εὐκαρπία ταῖς Αἰακοῦ γεωργηθεῖσα εὐχαῖς.

§. 29. „Καὶ ἐπεκαλέσατο", φησὶ, „Σαμουὴλ τὸν κύριον καὶ ἔδωκεν κύριος φωνὰς καὶ ὑετὸν ἐν ἡμέρᾳ θερισμοῦ" *). ὁρᾷς ὅτι „ὁ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους" **) διὰ τῶν ὑποτεταμένων δυνάμεων εἷς ἐστὶ θεός; πλήρης δὲ ἡ γραφὴ πᾶσα ἡ καθ' ἡμᾶς κατὰ τὰς τῶν δικαίων εὐχὰς ἐπακούοντός τε καὶ ἐπιτελοῦντος τοῦ θεοῦ ἕκαστον τῶν αἰτημάτων. πάλιν ἱστοροῦσιν Ἕλληνες ἐκλειπόντων ποτὲ τῶν ἐτησίων ἀνέμων Ἀρισταῖον ἐν Κέῳ θῦσαι ἰκμαίῳ Διὶ, πολλὴ γὰρ ἦν φθορὰ φλογμῷ διαπιμπραμένων πάντων καὶ δὴ καὶ τῶν ἀναψύχειν τοὺς καρποὺς εἰωθότων ἀνέμων μὴ πνεόντων, — ῥᾳδίως αὐτοὺς ἀνεκαλέσατο. Δελφοὶ δὲ Ξέρξου ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσαντος ἀνειπούσης τῆς Πυθίας·

ὦ Δελφοὶ λίσσεσθ' ἀνέμους καὶ λώιον ἔσται,

βωμὸν καὶ θυσίαν ποιήσαντες τοῖς ἀνέμοις ἀρωγοὺς

*) 1 Reg. 12, 18. **) Matth. 5, 45.

αὐτοὺς ἔσχον, πνεύσαντες γὰρ ἐῤῥωμένως περὶ τὴν Σηπιάδα ἄκραν συνέτριψαν πᾶσαν τὴν παρασκευὴν τοῦ Περσικοῦ στόλου. P.

§. 30. *Ἐμπεδοκλῆς τε ὁ Ἀκραγαντῖνος κωλυσανέ-* 754.
μας ἐπεκλήθη. λέγεται οὖν ἀπὸ τοῦ Ἀκράγαντος ὄρους Pott.
πνέοντος ποτὲ ἀνέμου βαρὺ καὶ νοσῶδες τοῖς ἐγχωρίοις, ἀλλὰ καὶ ταῖς γυναιξὶν αὐτῶν ἀγονίας αἰτίου γινομένου παῦσαι τὸν ἄνεμον, διὸ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ἔπεσι γράφει·

παύσεις δ' ἀκαμάτων ἀνέμων μένος, οἵτ' ἐπὶ γαῖαν
ὀρνύμενοι θνητοῖσι καταφθινύθουσιν ἀρούρας·
καὶ πάλιν, εὖτ' ἐθέλησθα, παλίντιτα πνεύματα θήσεις.

*παρακολουθεῖν τε αὐτῷ ἔλεγον, τοὺς μὲν μαντοσυνῶν κεχρημένους, τοὺς δ' ἐπὶ νοῦσον σιδηρὸν δὴ χαλεποῖσι πεπαρμένους. ἄντικρυς γοῦν ἰάσεις τε καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ἐπιτελεῖν τοὺς δικαίους ἐκ τῶν ἡμετέρων πεπιστεύκασι γραφῶν· εἰ γὰρ καὶ δυνάμεις τινὲς τούς τε ἀνέμους κινοῦσι καὶ τοὺς ὄμβρους διανέμουσιν, ἀλλ' ἀκουσάτωσαν τοῦ ψαλμῳδοῦ, „ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, κύριε τῶν δυνάμεων" *).*
P. *οὗτός ἐστιν ὁ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν*
268. *ἐξουσιῶν κύριος. περὶ οὗ ὁ Μωϋσῆς λέγει, ἵνα αὐτῷ*
Sylb. *συνῶμεν· „καὶ περιτεμεῖσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν καὶ τὸν τράχηλον ὑμῶν οὐ σκληρυνεῖτε ἔτι, ὁ γὰρ κύριος τῶν κυρίων καὶ θεὸς τῶν θεῶν ὁ θεὸς ὁ μέγας καὶ ἰσχυρὸς" **) καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις. ὅ τε Ἡσαΐας· „ἄρατε εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν", λέγει, „καὶ ἴδετε τίς κατέδειξεν ταῦτα πάντα" ***).*

§. 31. *Λέγουσι δ' οὖν τινὲς λοιμούς τε καὶ χαλάζας καὶ θυέλλας καὶ τὰ παραπλήσια οὐκ ἀπὸ τῆς ἀταξίας τῆς ὑλικῆς μόνης, ἀλλὰ καὶ κατά τινα δαιμόνων ἢ καὶ ἀγγέλων οὐκ ἀγαθῶν ὀργὴν φιλεῖν*

---

*) Psalm. 84, 1. **) Deuteron. 10, 16 sq.
***) Iesai. 40, 26.

γίνεσθαι. αὐτίκα φασὶ τοὺς ἐν Κλεωναῖς μάγους φυλάττοντας τὰ μετέωρα τῶν χαλαζοβολήσειν μελλόντων νεφῶν παράγειν τε ᾠδαῖς καὶ θύμασι τῆς ὀργῆς τὴν ἀπειλήν. ἀμέλει καὶ εἴ ποτε ἀπορία ζώου καταλάβοι, τὸν σφέτερον αἱμάξαντες δάκτυλον ἀρκοῦνται τῷ θύματι. ἥ τε Μαντινικὴ Διοτίμα θυσαμένοις P. 755. Pott. *Ἀθηναίοις πρὸ τοῦ λοιμοῦ ί ἔτη ἀναβολὴν ἐποιήσατο τοῦ νόσου, καθάπερ καὶ τοῦ Κρητὸς Ἐπιμενίδου αἱ θυσίαι αὐτοῖς Ἀθαναίοις τὸν Περσικὸν πόλεμον εἰς τὸν ἴσον ὑπερέθεντο χρόνον. διαφέρειν δ' οὐδὲν νομίζουσιν, ἐὰν γοῦν θεοὺς εἴτε καὶ ἀγγέλους τὰς ψυχὰς ταύτας λέγοιμεν. αὐτίκα οἱ ἔμπειροι τοῦ λόγου κατὰ τὰς ἱδρύσεις ἐν πολλοῖς τῶν ἱερῶν καὶ σχεδὸν πάσας τὰς θήκας τῶν κατοιχομένων ἐνιδρύσαντο δαίμονας μὲν τὰς τούτων ψυχὰς καλοῦντες, θρησκεύεσθαι δὲ πρὸς ἀνθρώπων διδάσκοντες ὡς ἂν ἐξουσίαν λαβούσας διὰ καθαρότητα τοῦ βίου τῇ θείᾳ προνοίᾳ εἰς τὴν ἀνθρώπων λειτουργίαν, τὸν περίγειον περιπολεῖν τόπον, ἠπίσταντο γὰρ ψυχάς τινὰς κρατουμένας φύσει τῷ σώματι.*

§. 32. *Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐν τῷ περὶ ἀγγέλων λόγῳ προϊούσης τῆς γραφῆς κατὰ καιρὸν διαλεξόμεθα, Δημόκριτος δὲ ἐκ τῆς τῶν μεταρσίων παρατηρήσεως πολλὰ προλέγων Σοφία ἐπωνομάσθη. ὑποδεξαμένου γοῦν αὐτὸν φιλοφρόνως Δαμάσου τοῦ ἀδελφοῦ τεκμηράμενος ἔκ τινων ἀστέρων πολὺν ἐσόμενον προεῖπεν ὄμβρον. οἱ μὲν οὖν πεισθέντες αὐτῷ συνεῖλον τοὺς καρποὺς, καὶ γὰρ ὥρᾳ θέρους ἐν ταῖς ἅλωσιν ἔτι ἦσαν, οἱ δὲ ἄλλοι πάντα ἀπώλεσαν ἀδοκήτου καὶ πολλοῦ καταρρήξαντος ὄμβρου. πῶς δὲ ἔτι ἀπιστήσουσιν Ἕλληνες τῇ θείᾳ ἐπιφανείᾳ περὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, ὁπηνίκα πῦρ μὲν ἐφλέγετο* *), *μηδὲν καταναλίσκον τῶν φυομένων κατὰ τὸ ὄρος,*

*) Cf. Exod. 3, 2. 19, 18 sq. 10, 19.

σαλπίγγων τε ἦχος ἐφέρετο ἄνευ ὀργάνων ἐμπνεόμενος; ἐκείνη γὰρ ἡ λεγομένη κατάβασις ἐπὶ τὸ ὄρος θεοῦ ἐπίβασίς ἐστι θείας δυνάμεως ἐπὶ πάντα τὸν κόσμον διηκούσης καὶ κηρυττούσης τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον. τοιαύτη γὰρ ἡ κατὰ τὴν γραφὴν ἀλληγορία. πλὴν ἑωράθη τὸ πῦρ, ὥς φησιν Ἀριστόβουλος, παντὸς τοῦ πλήθους μυριάδων οὐκ ἔλασσον ἑκατὸν, χωρὶς P. 756. Pott. τῶν ἀφηλίκων ἐκκλησιαζόντων κύκλῳ τοῦ ὄρους οὐχ ἧττον ἡμερῶν ε' τῆς περιόδου τυγχανούσης περὶ τὸ ὄρος.

§. 33. Κατὰ πάντα τοίνυν τόπον τῆς ὁράσεως πᾶσιν αὐτοῖς κυκλόθεν, ὡς ἂν παρεμβεβληκόσι, τὸ πῦρ φλεγόμενον ἐθεωρεῖτο· ὥστε τὴν κατάβασιν μὴ τοπικὴν γεγονέναι· πάντῃ γὰρ ὁ θεός ἐστιν. λέγουσι δὲ καὶ οἱ τὰς ἱστορίας συνταξάμενοι ἀμφὶ τὴν Βρεττανικὴν νῆσον ἄντρον τι ὑποκείμενον ὄρει, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς χάσμα· ἐμπίπτοντος οὖν τοῦ ἀνέμου εἰς τὸ ἄντρον καὶ προσρηγνυμένου τοῖς κόλποις τοῦ ὀρύγματος κυμβάλων εὐρύθμως κρουομένων ἦχον ἐξακούεσθαι. πολλάκις δὲ καὶ ἀνὰ τὰς ὕλας κινουμένων τῶν φύλλων ἀθρόᾳ πνεύματος προσβολῇ ὀρνίθων ᾠδῇ παραπλήσιος προσπίπτει ἠχή. ἀλλὰ οἱ τὰ Περσικὰ συνταξάμενοι ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις τόποις κατὰ τὴν τῶν μάγων χώραν τρία κεῖσθαι ὄρη ἐφεξῆς ἱστοροῦσιν ἐν πεδίῳ μακρῷ, τοὺς δὴ διοδεύοντας τὸν τόπον κατὰ μὲν τὸ πρῶτον γενομένους ὄρος φωνῆς ἐξακούειν συγκλύδου, οἷον βοώντων οὐκ ὀλίγων τινῶν μυριάδων, καθάπερ ἐν παρατάξει, κατὰ μέσον δὲ ἥκοντας ἤδη πλείονος ὁμοῦ καὶ ἐναργεστέρου ἀντιλαμβάνεσθαι θορύβου· ἐπὶ τέλει δὲ παιωνιζόντων ἀκούειν ὡς νενικηκότων. αἰτία δ' οἶμαι πάσης ἠχοῦς ἥ τε λειότης τῶν τόπων καὶ τὸ ἀντρῶδες. ἀποβαλλόμενον γοῦν τὸ εἰσφοιτῆσαν πνεῦμα πάλιν εἰς αὐτὸ τὸ χωροῦν βιαιότερον ἠχεῖ.

§. 34. Καὶ ταῦτα μὲν ταύτῃ, θεῷ δὲ τῷ παντοκράτορι καὶ μηδενὸς ὄντος ὑποκειμένου φωνὴν καὶ

φαντασίαν ἐγγεννῆσαι ἀκοῇ δυνατὸν, ἐνδεικνυμένῳ τὴν ἑαυτοῦ μεγαλειότητα παρὰ τὰ εἰωθότα φυσικὴν ἔχειν τὴν ἀκολουθίαν, εἰς ἐπιστροφὴν τῆς μηδέπω πιστευούσης καὶ παραδοχὴν τῆς διδομένης ἐντολῆς. νεφέλης δ' οὔσης καὶ ὄρους ὑψηλοῦ, πῶς οὐ δυνατὸν διάφορον ἦχον ἐξακούεσθαι, πνεύματος κινουμένου διὰ τῆς ἐνεργούσης αἰτίας; διὸ καί φησιν ὁ προφήτης· „φωνὴν ῥημάτων ὑμεῖς ἠκούετε, καὶ ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε" *). ὁρᾷς ὅπως ἡ κυριακὴ φωνὴ λόγος ἀσχημάτιστος, ἡ τοῦ λόγου δύναμις ῥῆμα κυρίου φωτεινὸν ἀλήθεια οὐρανόθεν ἄνωθεν ἐπὶ τὴν συναγωγὴν τῆς ἐκκλησίας ἀφιγμένη διὰ φωτεινῆς τῆς προσεχοῦς διακονίας ἐνήργει.

Cap. IV.

§. 35. Εὕροιμεν δ' ἂν καὶ ἄλλο μαρτύριον εἰς βεβαίωσιν τοῦ τὰ κάλλιστα τῶν δογμάτων τοὺς ἀρίστους τῶν φιλοσόφων παρ' ἡμῶν σφετερισαμένους, [P. 757. Pott.] ὡσεὶ διαυχεῖν τῶν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων βαρβάρων ἀπηνθίσθαι, τῶν εἰς ἑκάστην αἵρεσιν συντεινόντων τινὰ, μάλιστα δὲ Αἰγυπτίων τά τε ἄλλα καὶ τὸ περὶ τὴν μετενσωμάτωσιν τῆς ψυχῆς δόγμα. μετίασι γὰρ οἰκείαν τινὰ φιλοσοφίαν Αἰγύπτιοι. αὐτίκα τοῦτο [P. 256. Sylb.] ἐμφαίνει μάλιστα ἡ ἱεροπρεπὴς αὐτῶν θρησκεία, πρῶτος μὲν γὰρ προέρχεται ὁ ᾠδὸς ἕν τι τῶν τῆς μουσικῆς ἐπιφερόμενος συμβόλων. τοῦτον φασὶ δύο βίβλους ἀνειληφέναι δεῖν ἐκ τῶν Ἑρμοῦ, ὧν θάτερον μὲν ὕμνους περιέχει θεῶν, ἐκλογισμὸν δὲ βασιλικοῦ βίου τὸ δεύτερον. μετὰ δὲ τὸν ᾠδὸν ὁ ὡροσκόπος ὡρολόγιόν τε μετὰ χεῖρα καὶ φοίνικα ἀστρολογίας ἔχων σύμβολα πρόεισιν. τοῦτον τὰ ἀστρολογούμενα τῶν Ἑρμοῦ βιβλίων τέσσαρα ὄντα τὸν ἀριθμὸν ἀεὶ διὰ στόματος ἔχειν χρὴ, ὧν τὸ μὲν ἐστι

---

*) Deuteron. 4, 12.

περὶ τοῦ διακόσμου τῶν ἀπλανῶν φαινομένων ἄστρων, τὸ δὲ περὶ τῶν συνόδων καὶ φωτισμῶν ἡλίου καὶ σελήνης, τὸ δὲ λοιπὸν περὶ τῶν ἀνατολῶν.

§. 36. Ἑξῆς δὲ ὁ ἱερογραμματεὺς προέρχεται ἔχων πτερὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς βιβλίον τε ἐν χερσὶ καὶ κανόνα, ἐν ᾧ τό τε γραφικὸν μέλαν καὶ σχοῖνος ᾗ γράφουσι. τοῦτον τά τε ἱερογλυφικὰ καλούμενα περί τε τῆς κοσμογραφίας καὶ γεωγραφίας, τῆς τάξεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ περὶ τῶν έ πλανωμένων, χωρογραφίαν τε τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς τοῦ Νείλου διαγραφῆς σκευῆς τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἀφιερωμένων αὐτοῖς χωρίων, περί τε μέτρων καὶ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς χρησίμων εἰδέναι χρὴ, ἔπειτα ὁ P. 758. Pott. στολιστὴς τοῖς προειρημένοις ἕπεται ἔχων τόν τε τῆς δικαιοσύνης πῆχυν καὶ τὸ σπονδεῖον. οὗτος τὰ παιδευτικὰ πάντα καὶ μοσχοσφαγιστικὰ καλούμενα, δέκα δέ ἐστι τὰ εἰς τὴν τιμὴν ἀνήκοντα τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν καὶ τὴν Αἰγυπτίαν εὐσέβειαν περιέχοντα, οἷον περὶ θυμάτων, ἀπαρχῶν, ὕμνων, εὐχῶν, πομπῶν, ἑορτῶν καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων.

§. 37. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ προφήτης ἔξεισι προφανὲς τὸ ὑδρεῖον ἐγκεκολπισμένος, ᾧ ἕπονται οἱ τὴν ἔκπεμψιν τῶν ἄρτων βαστάζοντες. οὗτος, ὡς ἂν προστάτης τοῦ ἱεροῦ, τὰ ἱερατικὰ καλούμενα ί βιβλία ἐκμανθάνει, περιέχει δὲ περί τε νόμων καὶ θεῶν καὶ τῆς ὅλης παιδείας τῶν ἱερέων, ὁ γάρ τοι προφήτης παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τῆς διανομῆς τῶν προσόδων ἐπιστάτης ἐστίν. δύο μὲν οὖν καὶ τεσσαράκοντα αἱ πάνυ ἀναγκαῖαι τῷ Ἑρμῇ γεγόνασι βίβλοι· ὧν τὰς μὲν λϛ' τὴν πᾶσαν Αἰγυπτίων περιεχούσας φιλοσοφίαν, οἱ προειρημένοι ἐκμανθάνουσι, τὰς δὲ λοιπὰς ἓξ οἱ παστοφόροι ἰατρικὰς οὔσας περί τε τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς καὶ περὶ νόσων καὶ περὶ ὀργάνων καὶ φαρμάκων καὶ περὶ ὀφθαλμῶν καὶ τὸ τελευταῖον περὶ τῶν γυναικίων.

§. 38. Καὶ τὰ μὲν Αἰγυπτίων ὡς ἐν βραχεῖ

φάναι τοσαῦτα, Ἰνδῶν δὲ ἡ φιλοσοφία καὶ αὐτῶν διαβεβόηται. Ἀλέξανδρος γοῦν ὁ Μακεδὼν δέκα λαβὼν Ἰνδῶν γυμνοσοφιστὰς τοὺς δοκοῦντας ἀρίστους εἶναι καὶ βραχυλογωτάτους προβλήματα αὐτοῖς προὔθηκε τὸν μὴ ἀποκρινόμενον εὐστόχως ἀνελεῖν ἀπειλήσας, ἕνα τὸν πρεσβύτερον αὐτῶν ἐπικρίνειν κελεύσας. ὁ μὲν οὖν πρῶτος ἐξετασθεὶς, πότερον οἴεται τοὺς ζῶντας εἶναι πλείονας ἢ τοὺς τεθνεῶτας, τοὺς ζῶντας ἔφη· οὐ γὰρ εἶναι τοὺς τεθνεῶτας. ὁ δεύτερος δὲ πότερον τὴν γῆν ἢ τὴν θάλασσαν μείζονα θηρία τρέφειν, τὴν γῆν ἔφη· ταύτης γὰρ μέρος εἶναι τὴν θάλασσαν. ὁ δὲ τρίτος, ποῖον ἐστὶ τῶν ζώων πανουργότατον, ὃ μέχρι νῦν οὐκ ἐγνώσθη· εἶπεν, ἄνθρωπος. ὁ δὲ τέταρτος ἀνακρινόμενος τίνι λογισμῷ τὸν Σαββᾶ ἀπέστησαν ἄρχοντα αὐτὸν ὄντα, P. ἀπεκρίθη· καλῶς ζῆν βουλόμενοι αὐτὸν ἢ κακῶς ἀπο- 731. θανεῖν. ὁ δὲ πέμπτος ἐρωτηθεὶς πότερον οἴεται Pott. τὴν ἡμέραν πρότερον ἢ τὴν νύκτα γεγονέναι εἶπεν· ἡμέρα μία, τῶν γὰρ ἀπόρων ἐρωτήσεων ἀνάγκη καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἀπόρους εἶναι. ὁ δὲ ἕκτος ἀπορηθεὶς πῶς ἄν τις φιληθείη μάλιστα, ἂν κράτιστος ὢν, ἔφη, μὴ φοβερὸς εἴη. ὁ δὲ ἕβδομος ἐρωτηθεὶς πῶς ἄν τις ἐξ ἀνθρώπων γένοιτο θεὸς, εἰ πράξειεν, εἶπεν, ἃ πρᾶξαι ἄνθρωπον μὴ δυνατόν ἐστιν. ὁ δὲ ὄγδοος ἐρωτηθεὶς τί ἰσχυρότερον, ζωὴ ἢ θάνατος, ζωὴ, ἔφη, τοσαῦτα κακὰ φέρουσα. ὁ δὲ ἔννατος ἐξετασθεὶς μέχρι τίνος ἀνθρώπῳ καλῶς ἔχει ζῆν, μέχρι οὗ, ἔφη, μὴ νομίζῃ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν ἄμεινον. κελεύσαντος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὸν δέκατον εἰπεῖν τι· δικαστὴς γὰρ ἦν· ἕτερος, ἔφη, ἑτέρου χεῖρον εἶπεν. τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου φήσαντος, οὐκοῦν καὶ σὺ πρῶτος ἀποθανῇ τοιαῦτα κρίνων, καὶ πῶς, εἶπεν, βασιλεῦ, ἀληθὴς εἴης, φήσας πρῶτον ἀποκτεῖναι τὸν πρῶτον ἀποκρινάμενον κάκιστα;

Cap. V.

§. 39. *Καὶ ὡς μὲν κλέπται πάσης γραφῆς Ἕλληνες εἴρηνται, ἱκανῶς οἶμαι διὰ πλειόνων δέδεικται τεκμηρίων· ὅτι δὲ οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ἴσασι τὸν θεὸν, ἀλλὰ κατὰ περίφασιν Ἑλλήνων οἱ δοκιμώτατοι, Πέτρος ἐν τῷ κηρύγματι λέγει· ‚γινώσκετε οὖν ὅτι εἷς θεός ἐστιν, ὃς ἀρχὴν πάντων ἐποίησεν καὶ τέλους ἐξουσίαν ἔχων, καὶ ὁ ἀόρατος, ὃς τὰ πάντα ὁρᾷ, ἀχώρητος, ὃς τὰ πάντα χωρεῖ, ἀνεπιδεὴς, οὗ τὰ πάντα ἐπιδέεται, καὶ δι' ὅν ἐστιν· ἀκατάληπτος, ἀέναος, ἄφθαρτος· ἀποίητος, ὃς τὰ πάντα ἐποίησεν λόγῳ δυνάμεως αὐτοῦ, τῆς γνωστικῆς γραφῆς, τουτέστι τοῦ υἱοῦ. εἶτα ἐπιφέρει· ‚τοῦτον τὸν θεὸν σέβεσθε, μὴ μετὰ τοὺς Ἕλληνας'· ὡς δηλονότι τὸν αὐτὸν ἡμῖν σεβόντων θεὸν καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι δοκίμων,* P. 716. Pott. *ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν παντελῆ τὴν δι' υἱοῦ παράδοσιν μεμαθηκότων. ‚μὴ τοίνυν', φασὶ, ‚σέβεσθε', οὐκ εἶπεν, θεὸν ὃν οἱ Ἕλληνες; ἀλλὰ μὴ κατὰ τοὺς Ἕλληνας· τὸν τρόπον τὸν τῆς σεβήσεως ἐναλλάττων τοῦ θεοῦ, οὐχὶ δὲ ἄλλον καταγγέλλων.*

§. 40. *Τί οὖν ἐστι τὸ ‚μὴ κατὰ τοὺς Ἕλληνας', αὐτὸς διασαφήσει Πέτρος ἐπιφέρων· ‚ὅτι ἀγνοίᾳ φερόμενοι καὶ μὴ ἐπιστάμενοι τὸν θεὸν ὡς* P. 170. Sylb. *ἡμεῖς κατὰ τὴν γνῶσιν τὴν τελείαν, ἣν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίας εἰς χρῆσιν, μορφώσαντες ξύλα καὶ λίθους, χαλκὸν καὶ σίδηρον, χρυσὸν καὶ ἄργυρον, τῆς ὕλης αὐτῶν καὶ χρήσεως, τὰ δοῦλα τῆς ὑπάρξεως ἀναστήσαντες, σέβονται, καὶ ἃ δέδωκεν αὐτοῖς εἰς βρῶσιν ὁ θεὸς πετεινὰ τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θαλάσσης τὰ νηκτὰ καὶ τῆς γῆς τὰ ἑρπετὰ καὶ τὰ θηρία σὺν κτήνεσι τετραπόδοις τοῦ ἀγροῦ γαλᾶς τε καὶ μῦς αἰλούρους τε καὶ κύνας καὶ πιθήκους, καὶ τὰ ἴδια βρώματα βροτοῖς, θύματα θύουσιν, καὶ νεκρὰ νεκροῖς προσφέροντες ὡς θεοῖς ἀχαριστοῦσι τῷ θεῷ διὰ τούτων ἀρνούμενοι αὐτὸν εἶναι.*

§. 41. *Καὶ ὅτι γε ὡς τὸν αὐτὸν θεὸν ἡμῶν* τε αὐτῶν καὶ Ἑλλήνων ἐγνωκότων φέρεται, πλὴν οὐχ ὁμοίως, ἐποίσει πάλιν ὧδέ πως· ‚μηδὲ κατὰ Ἰουδαίους σέβεσθε, καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μόνοι οἰόμενοι τὸν θεὸν γινώσκειν οὐκ ἐπίστανται, λατρεύοντες ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις, μηνὶ καὶ σελήνῃ. καὶ ἐὰν μὴ σελήνη φανῇ, σάββατον οὐκ ἄγουσι τὸ λεγόμενον πρῶτον, οὐδὲ νεομηνίαν ἄγουσιν οὔτε ἄζυμα οὔτε ἑορτὴν οὔτε μεγάλην ἡμέραν'. εἶτα τὸν κολοφῶνα τοῦ ζητουμένου προσεπιφέρει· ‚ὥστε καὶ ὑμεῖς ὁσίως καὶ δικαίως μανθάνοντες ἃ παραδίδομεν ὑμῖν, φυλάσσεσθε, καινῶς τὸν θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ σεβόμενοι, εὕρομεν γὰρ ἐν ταῖς γραφαῖς καθὼς ὁ κύριος λέγει· „ἰδοὺ P. διατίθεμαι ὑμῖν καινὴν διαθήκην; οὐχ ὡς διεθέμην 761. τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἐν ὄρει Χωρήβ" *)· νέαν ὑμῖν Pott. διέθετο, τὰ γὰρ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων παλαιά, ὑμεῖς δὲ οἱ καινῶς αὐτὸν τρίτῳ γένει σεβόμενοι Χριστιανοί. σαφῶς γὰρ οἶμαι ἐδήλωσεν τὸν ἕνα καὶ μόνον θεὸν ὑπὸ μὲν Ἑλλήνων ἐθνικῶς, ὑπὸ δὲ Ἰουδαίων Ἰουδαϊκῶς, καινῶς δὲ ὑφ' ἡμῶν καὶ πνευματικῶς γινωσκόμενον.

§. 42. *Πρὸς δὲ καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς ἀμφοῖν* ταῖν διαθήκαιν χορηγός, ὁ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δοτὴρ τοῖς Ἕλλησιν, δι' ἧς ὁ παντοκράτωρ παρ' Ἕλλησι δοξάζεται, παρέστησεν, δῆλον δὲ κἀνθένδε. ἐκ γοῦν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς νομικῆς εἰς τὸ ἓν γένος τοῦ σωζομένου συνάγονται λαοῦ οἱ τὴν πίστιν προσιέμενοι, οὐ χρόνῳ διαιρουμένων τῶν τριῶν λαῶν ἵνα τις φύσεις ὑπολάβοι τριττάς, διαφόροις δὲ παιδευομένων διαθήκαις τοῦ ἑνὸς κυρίου ὄντως ἑνὸς κυρίου ῥήματι, ἐπεὶ ὅτι καθάπερ Ἰουδαίους σώζεσθαι ἠβούλετο ὁ θεὸς τοὺς προφήτας διδούς, οὕτως καὶ Ἑλλήνων τοὺς δοκιμω-

*) Ierem. 31, 31 sq. Hebr, 8, 8—10.

τάτους οἰκείους αὐτῶν τῇ διαλέκτῳ προφήτας ἀναστήσας, ὡς οἷοί τε ἦσαν δέχεσθαι τὴν παρὰ θεοῦ εὐεργεσίαν τῶν χυδαίων ἀνθρώπων διέκρινεν. δηλώσει πρὸς τῷ Πέτρου κηρύγματι ὁ ἀπόστολος λέγων Παῦλος.

§. 43. *Λάβετε καὶ τὰς Ἑλληνικὰς βίβλους, ἐπίγνωτε Σίβυλλαν, ὡς δηλοῖ ἕνα θεὸν καὶ τὰ μέλ-* P.
λοντα ἔσεσθαι, καὶ τὸν Ὑστάσπην λαβόντες ἀνά- 762.
γνωτε, καὶ εὑρήσετε πολλῷ τηλαυγέστερον καὶ σα- Pott.
φέστερον γεγραμμένον τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ καθὼς παράταξιν ποιήσουσι τῷ Χριστῷ πολλοὶ βασιλεῖς μισοῦντες αὐτὸν καὶ τοὺς φοροῦντας τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. εἶτα ἑνὶ λόγῳ πυνθάνεται ἡμῶν· „ὅλος δὲ ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τίνος, οὐχὶ τοῦ θεοῦ; διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Πέτρος εἰρηκέναι τὸν κύριον τοῖς ἀποστόλοις· „ἐὰν μὲν οὖν τις θελήσῃ τοῦ Ἰσραὴλ μετανοῆσαι διὰ τοῦ ὀνόματός μου πιστεύειν ἐπὶ τὸν θεὸν, ἀφεθήσονται αὐτῷ αἱ ἁμαρτίαι μετὰ δώδεκα ἔτη. ἐξέλθετε εἰς τὸν κόσμον μή τις εἴπῃ· οὐκ ἠκούσαμεν“.

Cap. VI.

§. 44. *Ἀλλ' ὡς κατὰ καιρὸν ἥκει τὸ κήρυγμα νῦν, οὕτως κατὰ καιρὸν ἐδόθη νόμος μὲν καὶ προφῆται βαρβάροις, φιλοσοφία δὲ Ἕλλησι τὰς ἀκοὰς ἐθίζουσα πρὸς τὸ κήρυγμα. λέγει γοῦν κύριος ὁ ῥυσάμενος Ἰσραήλ· „καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι, ἔδωκά σε εἰς διαθήκην ἐθνῶν τοῦ κατασκηνῶσαι τὴν γῆν καὶ κληρονομῆσαι κληρονομίαν ἐρήμου, λέγοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς· ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει ἀνακαλυφθῆναι“* *). *εἰ γὰρ δέσμιοι μὲν Ἰουδαῖοι, ἐφ' ὧν*

*) Iesai. 49, 8 sq.

λιον πολλὰ τῶν κεκοιμημένων „ἀνεστάσθαι" *), εἰς ἀμείνω δῆλον ὅτι μετατεθειμένων τάξιν. γέγονεν ἄρα τις καθολικὴ κίνησις καὶ μετάθεσις κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ σωτῆρος. δίκαιος τοίνυν δικαίου καθὸ δίκαιός ἐστιν οὐ διαφέρει, ἐάν τε νομικὸς ᾖ ἐάν τε Ἕλλην, οὐ γὰρ Ἰουδαίων μόνων, πάντων δὲ ἀνθρώπων ὁ θεὸς κύριος, προσεχέστερον δὲ τῶν ἐγνωκότων πατήρ. εἰ γὰρ τὸ καλῶς βιοῦν καὶ νομίμως ἐστὶ βιοῦν, καὶ τὸ εὐλόγως βιοῦν κατὰ νόμον ἐστὶ βιοῦν. ὀρθῶς δὲ βεβιωκότες οἱ πρὸ νόμου εἰς πίστιν ἐλογίσθησαν καὶ δίκαιοι εἶναι ἐκρίθησαν, δῆλόν που καὶ τοὺς ἐκτὸς νόμου γενομένους διὰ τὴν τῆς φωνῆς ἰδιότητα ὀρθῶς βεβιωκότας, εἰ καὶ ἐν Ἅιδου ἔτυχον ὄντες καὶ ἐν φρουρᾷ, ἐπακούσαντας τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς εἴτε τῆς αὐθεντικῆς εἴτε καὶ τῆς διὰ τῶν ἀποστόλων ἐνεργούσης, ᾗ τάχος, ἐπιστραφῆναί τε καὶ πιστεῦσαι· μεμνήμεθα γὰρ ὅτι „δύναμις τοῦ θεοῦ" **) ἐστὶν ὁ κύριος. καὶ οὐκ ἄν ποτε ἀσθενήσαι δύναμις. οὕτως οἶμαι δείκνυσθαι ἀγαθὸν μὲν τὸν θεὸν, δυνατὸν δὲ τὸν κύριον, σώζειν μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἰσότητος τῆς πρὸς τοὺς ἐπιστρέφοντας εἴτε ἐνταῦθα εἴτε καὶ ἀλλαχόθι. οὐ γὰρ ἐνταῦθα μόνον ἡ δύναμις ἡ ἐνεργητικὴ φθάνει, πάντῃ δέ ἐστι καὶ ἀεὶ ἐργάζεται.

§. 48. Αὐτίκα ἐν τῷ Πέτρου κηρύγματι ὁ κύριός φησι πρὸς τοὺς μαθητὰς μετὰ τὴν ἀνάστασιν, P. ἐξελεξάμην ὑμᾶς δώδεκα μαθητὰς, κρίνας ἀξίους 765. ἐμοῦ, οὓς ὁ κύριος ἠθέλησεν καὶ ἀποστόλους πιστοὺς Pott. ἡγησάμενος εἶναι, πέμπων ἐπὶ τὸν κόσμον εὐαγγελίσασθαι τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώπους, γινώσκειν ὅτι εἷς θεός ἐστιν, διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως ἐμῆς δηλοῦντας τὰ μέλλοντα, ὅπως οἱ ἀκούσαντες καὶ πιστεύσαντες σωθῶσιν, οἱ δὲ μὴ πιστεύσαντες ἀκούσαντες μαρτυρήσωσιν, οὐκ ἔχοντες ἀπολογίαν εἰπεῖν ‚οὐκ ἠκούσαμεν'. τί οὖν; οὐχὶ καὶ

*) Matth. 27, 52. **) 1 Corinth. 1, 29.

ἐν Ἅιδου ἡ αὐτὴ γέγονεν οἰκονομία; ἵνα κἀκεῖ πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἀκούσασαι τοῦ κηρύγματος ἢ τὴν μετάνοιαν ἐνδείξωνται ἢ τὴν κόλασιν δικαίαν εἶναι, δι᾽ ὧν οὐκ ἐπίστευσαν, ὁμολογήσωσιν. ἦν δ᾽ ἂν πλεονεξίας οὐ τῆς τυχούσης ἔργον τοὺς προεξεληλυθότας τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου, μὴ εὐηγγελισμένους μηδὲ ἐξ αὐτῶν τὴν αἰτίαν παρασχομένους κατὰ τὸ πιστεῦσαι ἢ μὴ ἤτοι τῆς σωτηρίας ἢ τῆς κολάσεως μετασχεῖν. οὐ γάρ που θέμις τοὺς μὲν ἀκρίτως καταδεδικάσθαι, μόνους δὲ τοὺς μετὰ τὴν παρουσίαν τῆς θείας ἀπολελαυκέναι δικαιοσύνης. πάσαις δ᾽ ἄνωθεν ταῖς ψυχαῖς εἴρηται ταῖς λογικαῖς „ὅσα ἐν ἀγνοίᾳ τις ὑμῶν ἐποίησεν μὴ εἰδὼς σαφῶς τὸν θεὸν, ἐὰν ἐπιγνοὺς μετανοήσῃ, πάντα αὐτῷ ἀφεθήσεται τὰ ἁμαρτήματα. „ἰδοὺ γὰρ“, φησὶ, „τέθεικα πρὸ προσώπου ὑμῶν τὸν θάνατον καὶ τὴν ζωὴν, ἐκλέξασθαι τὴν ζωὴν“ *), πρὸς σύγκρισιν ἐκλογῆς τεθεῖσθαι λέγων ὁ θεὸς οὐ πεποιηκέναι ἄμφω.

§. 49. Καὶ ἐν ἑτέρᾳ γραφῇ λέγει· „ἐὰν ἀκούσητέ μου καὶ θελήσητε, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε, ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσητέ μου μηδὲ θελήσητε, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησεν ταῦτα“ **). πάλιν δὲ ἄντικρυς ὁ Δαβὶδ, μᾶλλον δὲ ὁ κύριος ἐκ προσώπου τοῦ ὁσίου· εἷς δὲ οὗτος ἐκ μεταβολῆς κόσμου, πᾶς ὁ διαφόροις χρόνοις διὰ πίστεως σωθείς τε καὶ σωθησόμενος· „ηὐφράνθη μοῦ ἡ καρδία καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου“ ***). P. 272. Sylb. „ἔτι δὲ καὶ ἡ σάρξ μου κατασκηνώσει ἐπ᾽ ἐλπίδι“, φησὶν, „ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς Ἅιδην οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς· πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου“ †).

---

*) Deuteron. 30, 15. 19. **) Iesai. 1, 19 sq. ***) Psalm. 6, 9—11. †) Actor. 2, 26—29.

§. 50. Ὥσπερ οὖν τίμιος ὁ λαὸς τῷ κυρίῳ, οὕτως ὁ λαὸς ἅγιος ἅπας ἐστὶν, σὺν τῷ Ἰουδαίῳ καὶ ὁ ἐξ ἐθνῶν ἐπιστρέφων, ὃς ὁ προσήλυτος προεφητεύετο. εἰκότως ἄρα „βοῦν" φησὶ „καὶ ἄρκτον" ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔσεσθαι *) ἡ γραφὴ, βοῦς μὲν γὰρ εἴρηται P. 766. Pott. ὁ Ἰουδαῖος ἐκ τοῦ κατὰ νόμον ὑπὸ ζυγὸν καθαροῦ κριθέντος ζώου, ἐπεὶ καὶ διχηλεῖ καὶ μηρυκᾶται ὁ βοῦς, ὁ ἐθνικὸς δὲ διὰ τῆς ἄρκτου ἐμφαίνεται ἀκαθάρτου καὶ ἀγρίου θηρίου, τίκτει δὲ τὸ ζῶον σάρκα ἀτύπωτον, ἣν σχηματίζει εἰς τὴν τοῦ θηρίου ὁμοιότητα τῇ γλώττῃ μόνον, λόγῳ γὰρ τυποῦται εἰς τὸ ἡμερῶσθαι ἐκ τοῦ θηριώδους βίου ὁ ἐξ ἐθνῶν ἐπιστρέφων, τιθασσευθείς τε ἤδη καὶ αὐτὸς ὡς βοῦς ἁγνίζεται. αὐτίκα φησὶν ὁ προφήτης· „σειρῆνες εὐλογήσουσίν με καὶ θυγατέρες στρουθῶν καὶ τὰ θηρία πάντα τοῦ ἀγροῦ" **). τῶν ἀκαθάρτων ζώων τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ γιγνώσκεται, τουτέστι τοῦ κόσμου, ἐπεὶ τοὺς εἰς πίστιν ἀγρίους καὶ ῥυπαροὺς τὸν βίον μηδὲ τῇ κατὰ νόμον δικαιοσύνῃ κεκαθαρμένους θηρία προσαγορεύει. μεταβαλόντες μέντοι ἐκ τοῦ εἶναι διὰ τῆς κυριακῆς πίστεως ἄνθρωποι γίνονται θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ θελῆσαι μεταβάλλεσθαι εἰς τὸ γενέσθαι προκόπτοντες. τοὺς μὲν γὰρ προτρέπει ὁ κύριος, τοῖς δὲ ἤδη ἐγχειρήσασι καὶ χεῖρα ὀρέγει καὶ ἀνέλκει, „οὐ γὰρ ὑποστέλλεται πρόσωπον ὁ πάντων δεσπότης, οὐδὲ ἐντραπήσεται μέγεθος, ὅτι μικρὸν καὶ μέγαν αὐτὸς ἐποίησεν ὁμοίως τε προνοεῖ πάντων" ***).

§. 51. Καὶ ὁ Δαβίδ φησιν· „εἰ δὲ καὶ ἐνεπάγησαν ἔθνη ἐν διαφθορᾷ, ᾗ ἐποίησαν, ἐν παγίδι ταύτῃ ᾗ ἔκρυψαν, συνελήφθη ὁ ποὺς αὐτῶν" †), ἀλλὰ ἐγένετο κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι, βοηθὸς ἐν εὐκαιρίᾳ καὶ ἐν θλίψει" ††). εὐκαίρως ἄρα εὐηγγελί-

---

*) Iesai. 11, 7. **) Ibid. 43, 20. ***) Sapient. 6, 7.
†) Psalm. 9, 15. ††) Ibid. v. 9.

σθησαν οἱ ἐν θλίψει ὄντες. καὶ διὰ τοῦτο φησίν· „ἀναγγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ" *), ἵνα μὴ ἀδίκως κριθῶσιν. εἰ τοίνυν τοὺς ἐν σαρκὶ διὰ τοῦτο εὐηγγελίσατο, ἵνα μὴ καταδικασθῶσιν ἀδίκως, πῶς οὐ καὶ τοὺς προεξεληλυθότας τῆς παρουσίας αὐτοῦ διὰ τὴν αὐτὴν εὐηγγελίσατο αἰτίαν; „δίκαιος γὰρ κύριος καὶ δικαιοσύνην ἠγάπησεν, εὐθύτητα εἶδεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ" **). „ὁ δὲ ἀγαπῶν ἀδικίαν μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν" ***).

§. 52. *Εἰ γοῦν ἐν τῷ κατακλυσμῷ ἀπώλετο πᾶσα ἁμαρτωλὸς σὰρξ εἰς παιδείαν γενομένης αὐτοῖς τῆς κολάσεως, πρῶτον μὲν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ παιδευτικὸν καὶ ἐνεργητικὸν τυγχάνον σώζειν τοὺς ἐπιστρέφοντας πιστευτέον, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ λεπτομερέστερον, ἡ ψυχή, οὐκ ἄν ποτε πρὸ παχυμερεστέρου ὕδατος πάθοι τι δεινὸν διὰ λεπτότητα καὶ ἁπλό- P. τητα μὴ κρατουμένης, ἣ καὶ ἀσώματος προσαγο- 792. ρεύεται. ὃ δ' ἂν παχυμερὲς ἐκ τῆς ἁμαρτίας πε- Pott. παχυμμένον τύχῃ, τοῦτο ἀπορρίπτεται σὺν τῷ σαρκικῷ πνεύματι τῷ κατὰ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμοῦντι. ἤδη δὲ καὶ τῶν τὴν κοινότητα πρεσβευόντων ὁ κορυφαῖος Οὐαλεντῖνος ἐν τῇ περὶ φίλων ὁμιλίᾳ κατὰ λέξιν γράφει· „πολλὰ τῶν γεγραμμένων ἐν ταῖς δημοσίοις βίβλοις εὑρίσκεται γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, τὰ γὰρ κενὰ ταῦτα ἔστι τὰ ἀπὸ καρδίας ῥήματα· „νόμος ὁ γραπτὸς ἐν καρδίᾳ, οὗτός ἐστιν ὁ λαὸς ὁ τοῦ ἠγαπημένου, ὁ φιλούμενος καὶ φιλῶν αὐτόν" †).*

§. 53. *Δημοσίας γὰρ βίβλους εἴτε τὰς Ἰουδαϊκὰς λέγει γραφὰς εἴτε τὰς τῶν φιλοσόφων, κοινοποιεῖ τὴν ἀλήθειαν. Ἰσίδωρός τε ὁ Βασιλείδου υἱὸς ἅμα καὶ μαθητὴς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν τοῦ προφήτου Παρχὼρ ἐξηγητικῶν καὶ αὐτὸς κατὰ λέξιν*

---

*) Psalm. 9, 11. **) Ibid. 10, 7. ***) Ibid. v. 10.
†) Roman. 2, 15.

γράφει· ‚φασὶ δὲ οἱ Ἀττικοὶ μεμηνῦσθαί τινα Σωκράτει παρεπομένου δαίμονος αὐτῷ, καὶ Ἀριστοτέλης δαίμοσι κεχρῆσθαι πάντας ἀνθρώπους λέγει συνομαρτοῦσιν αὐτοῖς παρὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνσωματώσεως, προφητικὸν τοῦτο μάθημα λαβὼν καὶ καταθέμενος εἰς τὰ ἑαυτοῦ βιβλία, μὴ ὁμολογήσας ὅθεν ὑφείλετο τὸν λόγον τοῦτον'. καὶ πάλιν ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς αὐτῆς συντάξεως ὧδέ πως γράφει· ‚καὶ μή τις οἰέσθω, ὃ φαμὲν ἴδιον εἶναι τῶν ἐκλεκτῶν, τοῦτο προειρημένον ὑπάρχειν ὑπό τινων φιλοσόφων· οὐ γάρ ἐστιν αὐτῶν εὕρημα, τῶν δὲ προφητῶν σφετερισάμενοι προσέθηκαν τῷ μὴ ὑπάρχοντι κατ' αὐτοὺς σοφῷ'. αὖθίς τε ἐν τῷ αὐτῷ· ‚καὶ γάρ μοι δοκεῖ τοὺς προσποιουμένους φιλοσοφεῖν, ἵνα μάθωσι τί ἐστιν ἡ ὑπόπτερος δρῦς καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ πεποικιλμένον φᾶρος, πάντα ὅσα Φερεκύδης ἀλληγορήσας ἐθεολόγησεν λαβὼν ἀπὸ τῆς τοῦ Χὰμ προφητείας.

Cap. VII.

§. 54. Τὴν ὑπόθεσιν ὡς πάλαι παρεσημειωσάμεθα, οὐ τὴν κατὰ ἑκάστην αἵρεσιν ἀγωγὴν φαμὲν, ἀλλ' ὅπερ ὄντως ἐστὶ φιλοσοφία, ὀρθῶς σοφίαν τεχνικὴν τὴν ἐμπειρίαν παρέχουσαν τῶν περὶ τὸν βίον, τὴν δὲ σοφίαν ἔμπεδον γνῶσιν θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων P. 768. Pott. πραγμάτων κατάληψίν τινα βεβαίαν οὖσαν καὶ ἀμετάπτωτον, συνειληφυῖαν τά τε ὄντα καὶ τὰ παρῳχηκότα καὶ τὰ μέλλοντα, ἣν ἐδιδάξατο ἡμᾶς διά τε τῆς παρουσίας διά τε τῶν προφητῶν ὁ κύριος. καὶ ἔστιν ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου παραδοθεῖσα, ταύτῃ καὶ πάντως ἀληθὴς ὑπάρχει βουλήσει, ὡς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐγνωσμένη. καὶ ἡ μὲν αἰώνιός ἐστιν, ἡ δὲ χρόνῳ λυσιτελής, καὶ ἡ μὲν μία καὶ ἡ αὐτή, αἱ δὲ πολλαὶ καὶ ἀδιάφοροι, καὶ ἡ μὲν ἄνευ παθητικῆς τινὸς κινήσεως, ἡ δὲ μετὰ παθητικῆς ὀρέξεως, καὶ ἡ μὲν τέλειος, ἡ δὲ ἐνδεής.

P. 273. Sylb. §. 55. *Ταύτης οὖν τῆς σοφίας ἐπιθυμεῖ ἡ φιλοσοφία τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ὀρθότητος τοῦ λόγου καὶ τῆς τοῦ βίου καθαρότητος ἀγαπητικῶς καὶ φιλητικῶς διατεθεῖσα πρὸς τὴν σοφίαν καὶ πάντα πράττουσα ἕνεκα τοῦ τυχεῖν αὐτῆς. φιλόσοφοι δὲ λέγονται παρ' ἡμῖν μὲν οἱ σοφίας ἐρῶντες τῆς πάντων δημιουργοῦ καὶ διδασκάλου, τουτέστι γνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, παρ' Ἕλλησι δὲ οἱ τῶν περὶ ἀρετῆς λόγων ἀντιλαμβανόμενοι. εἴη δ' ἂν φιλοσοφία τὰ παρ' ἑκάστῃ τῶν αἱρέσεων τῶν κατὰ φιλοσοφίαν λέγω, ἀδιάβλητα δόγματα μετὰ τοῦ ὁμολογουμένου βίου εἰς μίαν ἀθροισθέντα ἐκλογήν. ἃ καὶ αὐτὰ ἐκ τῆς βαρβάρου κλαπέντα θεοδωρήτου χάριτος, Ἑλληνικῷ κεκόσμηται λόγῳ· τῶν μὲν γὰρ κλέπται, ὧν δὲ καὶ παρήκουσαν, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, ἃ μὲν κινούμενοι εἰρήκασιν, ἀλλ' οὐ τελείως ἐξειργάσαντο, τὰ δὲ ἀνθρωπίνῳ στοχασμῷ τε καὶ ἐπιλογισμῷ, ἐν οἷς καὶ παραπίπτουσιν, ἐπιβάλλειν δ' οἴονται τῇ ἀληθείᾳ, οὗτοι μὲν τελείως, ὡς δ' ἡμεῖς αὐτοὺς καταλαμβανόμεθα μερικῶς.*

§. 56. *Πλέον γοῦν τοῦ κόσμου τούτου οὐκ ἴσασιν οὐδέν. καὶ μὴν ὡς ἡ γεωμετρία περὶ μέτρα καὶ μεγέθη καὶ σχήματα πραγματευομένη διὰ τῆς ἐν τοῖς ἐπιπέδοις καταγραφῆς, ἥ τε ζωγραφία τὸν ὀπτικὸν ὅλον τόπον ἐπὶ τῶν σκηνογραφουμένων φαίνεται παραλαμβάνουσα, ταύτης δὲ ψευδογραφεῖ τὴν ὄψιν τοῖς κατὰ προσβολὴν τῶν ὀπτικῶν γραμμῶν σημείοις χρωμένη κατὰ τὸ τεχνικὸν, ἐντεῦθεν ἐπιφάσεις καὶ ὑποθέσεις καὶ φάσεις σώζονται, καὶ τὰ μὲν δοκεῖ προΐχειν, τὰ δὲ ἴσχειν, τὰ δ' ἄλλως πως φαντάζεσθαι ἐν τῷ ὁμαλῷ καὶ λείῳ, οὕτω δὲ καὶ οἱ φιλόσοφοι ζωγραφίας δίκην ἀπομιμοῦνται τὴν ἀλήθειαν, φιλαυτία δὲ πάντων ἁμαρτημάτων αἰτία ἑκάστοις ἑκάστοτε. διόπερ οὐ χρὴ τὴν εἰς ἀνθρώπους* P.
δόξαν αἱρούμενον φίλαυτον εἶναι, ἀλλὰ τὸν θεὸν 769.
ἀγαπῶντα τῷ ὄντι ὅσιον μετὰ φρονήσεως γίνεσθαι. Pott.

§. 57. *Εἰ γοῦν τις τοῖς μερικοῖς ὡς τοῖς καθολικοῖς χρώμενος τύχῃ καὶ τὸ δοῦλον ὡς κύριον καὶ ἡγεμονεῖται, σφάλλεται τῆς ἀληθείας οὐ συνιεὶς τὸ τῷ Δαβὶδ κατ' ἐξομολόγησιν εἰρημένον· „γῆν [σποδὸν] ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον" *). ἡ φιλαυτία δὲ καὶ ἡ οἴησις αὐτῷ γῆ ἐστὶ καὶ πλάνη. εἰ δὲ τοῦτο, ἐκ μαθήσεως ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἐπιστήμη. μαθήσεως δ' οὔσης ζητεῖν ἀνάγκη τὸν διδάσκαλον. Κλεάνθης μὲν γὰρ Ζήνωνα ἐπιγράφεται, καὶ Θεόφραστος Ἀριστοτέλη Μητρόδωρός τε Ἐπίκουρον καὶ Πλάτων Σωκράτην, ἀλλὰ κἂν ἐπὶ Πυθαγόραν ἔλθω καὶ Φερεκύδην καὶ Θάλητα καὶ τοὺς πρώτους σοφοὺς, ἵσταμαι τὸν τούτων διδάσκαλον ζητῶν, κἂν Αἰγυπτίους εἴπῃς κἂν Ἰνδοὺς κἂν Βαβυλωνίους κἂν τοὺς μάγους αὐτοὺς, οὐ παύσομαι τὸν τούτων διδάσκαλον ἀπαιτῶν, ἀνάγω δέ σε καὶ ἐπὶ τὴν πρώτην γένεσιν ἀνθρώπων, κἀκεῖθεν ἄρχομαι ζητεῖν τίς ὁ διδάσκαλος; ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς, οὐδέπω γὰρ μεμαθήκεσαν, ἀλλ' οὐδὲ ἀγγέλων τις, οὐδὲ γὰρ ὡς μηνύουσιν οἱ ἄγγελοι, καθ' ὃ ἄγγελοι, οὕτως ἀκούουσιν ἄνθρωποι, οὐδ' ὡς ἡμῖν τὰ ὦτα, οὕτως ἐκείνοις ἡ γλῶττα, οὐδ' ἂν ὄργανά τις δῴη φωνῆς ἀγγέλοις, χείλη λέγω, καὶ τὰ τούτοις παρακείμενα καὶ φάρυγγα καὶ ἀρτηρίαν καὶ σπλάγχνα καὶ πνεῦμα καὶ πλησσόμενον ἀέρα, πολλοῦ γε δεῖ· τὸν θεὸν ἐμβοᾶν ἀπροσίτῳ ἁγιότητι καὶ ἀρχαγγέλων αὐτὸν κεχωρισμένον. ἤδη δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους μεμαθηκέναι παρειλήφαμεν τὴν ἀλήθειαν καὶ τοὺς ἐπὶ τούτων ἄρχοντας, γενητοὶ γάρ.*

§. 58. *Λείπεται τοίνυν ὑπεξαναβάντας ἡμᾶς καὶ τὸν τούτων διδάσκαλον ποθεῖν. ἐπεὶ δὲ ἓν μὲν τὸ ἀγέννητον ὁ παντοκράτωρ θεὸς, ἓν δὲ καὶ τὸ προγεννηθὲν δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, εἷς γὰρ τῷ ὄντι ἐστὶν ὁ θεὸς, ὃς*

*) Psalm. 102, 9.

ἀρχὴν τῶν ἁπάντων ἐποίησεν" *), μηνύων τὸν πρωτόγονον υἱὸν, ὁ Πέτρος γράφει συνεὶς ἀκριβῶς τὸ „ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν **)". σοφία δὲ οὗτος εἴρηται πρὸς ἁπάντων τῶν προφητῶν. οὗτός ἐστιν ὁ τῶν γενητῶν ἁπάντων διδάσκαλος, ὁ σύμβουλος τοῦ θεοῦ τοῦ τὰ πάντα προεγνωκότος. ὁ δὲ ἄνωθεν ἐκ πρώτης καταβολῆς κόσμου πολυτρόπως καὶ πολυμερῶς πεπαίδευκέν τε καὶ τελειοῖ. ὅθεν εἰκότως εἴρηται· „μὴ εἴπητε ἑαυτοῖς διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς" ***). ὁρᾷς ὁπόθεν ἔχει τὰς λαβὰς ἡ φιλοσοφία ἡ ἀληθής. κἂν ὁ νόμος εἰκὼν καὶ σκιὰ P. τῆς ἀληθείας τυγχάνῃ, σκιὰ γὰρ ὁ νόμος τῆς ἀλη- 770. θείας, ἀλλ' ἡ φιλαυτία τῶν Ἑλλήνων διδασκάλους Pott. τινὰς ἀνθρώπους ἀνακηρύττει.

§. 59. Ὡς οὖν ἐπὶ τὸν ποιητὴν τὸν θεὸν πᾶσα ἀνατρέχει πατριὰ, οὕτως καὶ ἐπὶ τὸν κύριον ἡ τῶν καλῶν διδασκαλία καὶ ἡ δικαιοῦσα καὶ εἰς τοῦτο χειραγωγοῦσά τε καὶ συλλαμβάνουσα. εἰ δ' ἔκ τινος ποιήσεως τὰ τῆς ἀληθείας, ὅτῳ δή ποτε τρόπῳ λαβόντες σπέρματα, οὐκ ἐξέθρεψαν τινὲς, γῇ δὲ ἀγόνῳ καὶ ἀνομβρίᾳ παραδεδωκότες ἀγρίαις συνεπνίξαντο βοτάναις, καθάπερ οἱ Φαρισαῖοι ἐξετράπησαν τοῦ νόμου ἀνθρωπίνας παρεισάγοντες διδασκαλίας, τούτων οὐχ ὁ διδάσκαλος αἴτιος, ἀλλ' οἱ παρακούειν προῃρημένοι, οἱ πεισθέντες δὲ αὐτῶν τῇ τε τοῦ κυρίου παρουσίᾳ καὶ τῇ τῶν γραφῶν σαφηνείᾳ ἐν ἐπιγνώσει γίνονται τοῦ νόμου, καθάπερ καὶ οἱ ἀπὸ φιλοσοφίας διὰ τῆς τοῦ κυρίου διδασκαλίας ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας καθίστανται, τὰ λόγια γὰρ κυρίου, λόγια ἁγνὰ, ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ„ κεκαθαρισμένον ἑπταπλασίως.

P. §. 60. Ἤτοι ὡς ἄργυρος πολλάκις ἀποκαθαρ-
274. θεὶς εἰς δοκίμιον καθίσταται ὁ δίκαιος †), νόμισμα
Sylb.

*) Ioann. 1, 3. **) Genes. 1, 1.
***) Matth. 33, 8—10. †) Cf. Psalm. 12, 6.

κυρίου γενόμενος *), καὶ χάραγμα βασιλικὸν ἀναδεξάμενος, ἢ ἐπεὶ καὶ Σαλομὼν λέγει, „γλῶσσαν δικαίου ἄργυρον πεπυρωμένον" **), τὴν δεδοκιμασμένην καὶ σοφὴν διδασκαλίαν, ἐπαινετὴν καὶ ἀποδεκτὴν τυγχάνειν μηνύων, ὅταν ἐκκεκαθαρμένη πλουσίως τυγχάνῃ τῇ γῇ, τουτέστιν ὅταν πολυτρόπως ἡ γνωστικὴ ψυχὴ ἁγιάζηται κατὰ τὴν ἀποχὴν τῶν γεωδῶν πυρώσεων, ἁγνίζεται δὲ καὶ τὸ σῶμα ἐν ᾧ οἰκεῖ ἐξιδιοποιούμενον εἰς εἰλικρίνειαν ἁγίου νεὼ, ὁ δὲ ἐν τῷ σώματι καθαρισμὸς τῆς ψυχῆς πρώτης πρῶτος, οὗτός ἐστιν, ἡ ἀποχὴ τῶν κακῶν, ἥν τινες τελείωσιν ἡγοῦνται, καὶ ἔστιν ἁπλῶς τοῦ κοινοῦ πιστοῦ, Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος, ἡ τελείωσις αὕτη, τοῦ δὲ γνωστικοῦ μετὰ τὴν ἄλλοις νομιζομένην τελείωσιν ἡ δικαιοσύνη εἰς ἐνέργειαν εὐποιίας προβαίνει, καὶ ὅτῳ δὴ ἡ ἐπίτασις τῆς δικαιοσύνης εἰς ἀγαθοποιίαν ἐπιδέδωκεν, τούτῳ ἡ τελείωσις ἐν ἀμεταβόλῳ ἕξει εὐποιίας καθ' ὁμοίωσιν τοῦ θεοῦ διαμένει, οἱ μὲν γὰρ σπέρμα Ἀβραὰμ δοῦλοι ἔτι τοῦ θεοῦ, οὗτοί εἰσιν οἱ κλητοὶ, υἱοὶ δὲ Ἰακὼβ οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ οἱ τῆς κακίας πτερνίσαντες τὴν ἐνέργειαν.

§. 61. Εἰ τοίνυν αὐτόν τε τὸν Χριστὸν σοφίαν P.
φαμὲν καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν διὰ τῶν προ- 771.
φητῶν, δι' ἧς ἔστι τὴν γνωστικὴν παράδοσιν ἐκ- Pott.
μανθάνειν, ὡς αὐτὸς κατὰ τὴν παρουσίαν τοὺς ἁγίους ἐδίδαξεν ἀποστόλους, σοφία εἴη ἂν ἡ γνῶσις ἐπιστήμη οὖσα καὶ κατάληψις τῶν ὄντων τε καὶ ἐσομένων καὶ παρῳχηκότων βεβαία καὶ ἀσφαλὴς ὡς ἂν παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ παραδοθεῖσα καὶ ἀποκαλυφθεῖσα. καὶ δὴ καὶ εἰ ἔστι τέλος τοῦ σοφοῦ ἡ θεωρία, ὀρέγεται μὲν ἡ μὲν ἔτι φιλοσόφων, τῆς θείας ἐπιστήμης, οὐδέπω δὲ τυγχάνει, ἢν μὴ μαθήσει παραλάβῃ, σαφηνισθεῖσαν αὐτῷ τὴν προφητικὴν φωνὴν, δι' ἧς τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα

*) Cf. Psalm. 12, 6. **) Prouerb. 10, 20.

πρό τ' ἐόντα, ὅπως ἔχει τε καὶ ἔσχεν καὶ ἕξει, παραλαμβάνει. ἡ γνῶσις δὲ αὐτὴ ἡ κατὰ διαδοχὰς εἰς ὀλίγους ἐκ τῶν ἀποστόλων ἀγράφως παραδοθεῖσα κατελήλυθεν, ἐντεῦθεν δὲ ἄρα γνῶσιν εἴτε σοφίαν συνασκηθῆναι χρὴ εἰς ἕξιν θεωρίας ἀΐδιον καὶ ἀναλλοίωτον.

Cap. VIII.

§. 62. Ἐπεὶ καὶ Παῦλος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς οὐ φιλοσοφίαν διαβάλλων φαίνεται, τὸν δὲ τοῦ γνωστικοῦ μεταλαμβάνοντα ὕψους οὐκέτι παλινδρομεῖν ἀξιοῖ ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν „φιλοσοφίαν στοιχεῖα τοῦ κόσμου" *) ταύτην ἀλληγορῶν στοιχειωτικήν τινα οὖσαν καὶ προπαιδείαν τῆς ἀληθείας. διὸ καὶ τοῖς Ἑβραίοις γράφων τοῖς ἐπανακάμπτουσιν εἰς νόμον ἐκ πίστεως, „ἢ πάλιν", φησὶ, „χρείαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς, τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ καὶ γεγόνατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς" **). ὡς αὕτως ἄρα καὶ τοῖς ἐξ Ἑλλήνων ἐπιστρέφουσι Κολοσσαεῦσι· „βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν" ***)· δελεάζων αὖθις εἰς φιλοσοφίαν ἀναδραμεῖν τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν. κἂν λέγῃ τις κατὰ σύνεσιν ἀνθρώπων φιλοσοφίαν εὑρῆσθαι πρὸς Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὰς γραφὰς εὑρίσκω τὴν σύνεσιν θεόπεμπτον εἶναι λεγούσας.

§. 63. Ὁ γοῦν ψαλμῳδὸς μεγίστην ἡγεῖται δωρεὰν τὴν σύνεσιν καὶ αἰτεῖ λέγων· „δοῦλος σός εἰμι ἐγώ, συνέτισόν με" †). καὶ μή τι τὸ πολύπειρον τῆς γνώσεως αἰτούμενος ὁ Δαβὶδ γράφει· „χρηστό-

*) Coloss. 2, 8. **) Hebr. 6, 12. ***) Coloss. 2, 8. †) Psalm. 119, 125.

τητα καὶ παιδείαν καὶ γνῶσιν δίδαξόν με, ὅτι ταῖς ἐντολαῖς σοὺ ἐπίστευσα" *). κυρίας εἶναι τὰς διαθήκας ὡμολόγηται, καὶ τοῖς τιμιωτέροις δίδοσθαι. P. 772. Pott. λέγει γοῦν ὁ ψαλμὸς πάλιν ἐπὶ τοῦ θεοῦ· „οὐκ ἐποίησεν οὕτως οὐδενὶ ἔθνει καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσεν αὐτοῖς" **). τὸ δὲ „οὐκ ἐποίησεν οὕτως" πεποιηκέναι μὲν δηλοῖ, ἀλλ' οὐχ οὕτως. ἐν συγκρίσει γοῦν τὸ „οὕτως" πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τὴν καθ' ἡμᾶς γινομένην, ἐξῆν δὲ δήπου τῷ προφήτῃ εἰπεῖν ἁπλῶς τὸ „οὐκ ἐποίησεν" ἄνευ τῆς προσθήκης τοῦ „οὕτως"· ναὶ μὴν καὶ ὁ Πέτρος ἐν ταῖς πράξεσιν· „ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι", φησὶν, „ὅτι προσωπολήπτης οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ ἐστίν" ***).

§. 64. Οὐ χρόνῳ τοίνυν τὸ ἀπροσωπόληπτον τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐξ αἰῶνος, οὐδὲ μὴν ἤρξατό ποτε ἡ εὐεργεσία αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ περιορίζεται τόποις ἢ ἀνθρώποις τισὶν, οὐδὲ γὰρ μερικὴ ἡ εὐποιία αὐτοῦ. „ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης", φησὶν, "ἐν αὐταῖς εἰσελθὼν, ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ. αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου· δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ" †). ἐξηγούμενος δὲ τὸ ῥητὸν τοῦ προφήτου Βαρνάβας ἐπιφέρει· ‚πολλῶν πυλῶν ἀνεῳγυιῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες.' τῆς αὐτῆς ἔχεται ἐννοίας κἀκεῖνο τὸ προφητικόν· „κύριος ἐπὶ ὑδάτων πολλῶν" ††)· οὐ τῶν διαθηκῶν τῶν διαφόρων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς διδασκαλίας τρόπων τῶν τε ἐν Ἕλλησιν εἰς δικαιοσύνην ἀγόντων τῶν τε ἐν βαρβάροις. σαφῶς δὲ ἤδη καὶ ὁ Δαβὶδ μαρτυρῶν τῇ ἀληθείᾳ ψάλλει· ‚ἀποστραφήτωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν Ἅιδην πάντα

---

*) Psalm. 119, 66. **) Ibid. 144, 20.
***) Actor. 10, 34 sq. †) Psalm. 118, 19 sq.
††) Ibid. 29, 3.

τὰ ἔθνη τὰ ἐπιλανθανόμενα τοῦ θεοῦ" *). ἐπιλανθάνονται δὲ δῆλον ὅτι οὗ πρότερον ἐμέμνηντο, καὶ ὃν πρὶν ἢ ἐκλαθέσθαι ἐγίνωσκον, τοῦτον παραπέμπονται, ἦν ἄρα εἴδησίς τις ἀμαυρὰ τοῦ θεοῦ καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσι.

§. 65. Καὶ ταυτὶ μὲν τῇδε ἐχέτω, πολυμαθῆ
δὲ εἶναι χρὴ τὸν γνωστικὸν, καὶ ἐπειδὴ Ἕλληνές
P. φασι Πρωταγόρου προκατάρξαντος παντὶ λόγῳ λόγον
275. ἀντικεῖσθαι παρεσκευάσθαι καὶ πρὸς τοὺς τοιού-
Sylb. τους τῶν λόγων ἁρμόζει λέγεσθαι. λέγει γὰρ ἡ
γραφή· „ὁ τὰ πολλὰ λέγων καὶ ἀντακούσεται" **),
παραβολὴν δὲ κυρίου τίς νοήσει, εἰ μὴ σοφὸς καὶ
ἐπιστήμων καὶ ἀγαπῶν τὸν κύριον αὐτοῦ; ἔστω τοί- P.
νυν πιστὸς ὁ τοιοῦτος, ἔστω δυνατὸς γνῶσιν ἐξει- 778.
πεῖν, ἤτω σοφὸς ἐν διακρίσει λόγων, ἤτω γοργὸς ἐν Pott.
ἔργοις ἤτω ἁγνός. τοσούτῳ γὰρ μᾶλλον ταπεινοφρονεῖν ὀφείλει, ὅσῳ δοκεῖ μᾶλλον μείζων εἶναι,' ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους φησί· τοιοῦτος οἷός τε ἐκείνῳ πείθεσθαι τῷ παραγγέλματι. „καὶ οὓς μὲν ἐκ πυρὸς ἁρπάζετε, διακρινομένους δὲ ἐλεεῖτε" ***). ἀμέλει τὸ δρέπανον ἕνεκεν τοῦ κλαδεύειν προηγουμένως γέγονεν, ἀλλὰ καὶ πεπλεγμένα τὰ κλήματα διαστέλλομεν ἐν αὐτῷ καὶ ἀκάνθας κόπτομεν τῶν συμπεφυκυιῶν ταῖς ἀμπέλοις, αἷς οὐ ῥάδιόν ἐστι προσελθεῖν, ταῦτα δὲ πάντα τὴν ἀναφορὰν ἔχει ἐπὶ τὸ κλαδεῦσαι. πάλιν ἄνθρωπος προηγουμένως γέγονεν εἰς ἐπίγνωσιν θεοῦ, ἀλλὰ καὶ γεωμετρεῖ καὶ γεωργεῖ καὶ φιλοσοφεῖ, ὧν τὸ μὲν ἐπὶ τὸ ζῆν, τὸ δὲ ἐπὶ τὸ εὖ ζῆν, τὸ δὲ ἐπὶ τὸ μελετᾶν τὰ ἀποδεικτικὰ γεγένηται.

§. 66. Καὶ μὴν οἱ λέγοντες τὴν φιλοσοφίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ὁρμᾶσθαι, κἀκεῖνο ἐπιστησάτωσαν ὅτι φησὶν ἡ γραφὴ „μετασχηματίζεσθαι τὸν διάβο-

*) Psalm. 9, 17. **) Iob. 11, 2.
***) Iudic. 22, 23.

λον εἰς ἄγγελον φωτὸς" *), τί ποιήσοντα; εὔδηλον ὅτι προφητεύσοντα. εἰ δὲ ὡς ἄγγελος φωτὸς προφητεύει, ἀληθῆ ἄρα ἐρεῖ. εἰ ἀγγελικὰ καὶ φωτεινὰ προφητεύσει καὶ ὠφέλιμα, τότε ὅτε καὶ μετασχηματίζεται καθ' ὁμοιότητα ἐνεργείας, κἂν ἄλλος ᾖ κατὰ τὸ ὑποκείμενον τῆς ἀποστασίας, ἐπεὶ πῶς ἂν ἀπατήσειέν τινα, μὴ διὰ τῶν ἀληθῶν ὑπαγόμενος τὸν φιλομαθῆ εἰς οἰκειότητα καὶ οὕτως ὕστερον εἰς ψεῦδος ὑποσύρων; ἄλλως τε καὶ ἐπιστάμενος τὴν ἀλήθειαν εὑρεθήσεται, καὶ εἰ μὴ καταληπτικῶς, ἀλλ' οὖν οὐκ ἄπειρός γε αὐτῆς. οὐ τοίνυν ψευδὴς ἡ φιλοσοφία, κἂν ὁ κλέπτης καὶ ὁ ψεύστης κατὰ μετασχηματισμὸν ἐνεργείας τὰ ἀληθῆ λέγῃ. οὐδὲ μὴν διὰ τὸν λέγοντα, προκαταγνωστέον ἀμαθῶς καὶ τῶν λεγομένων. ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν προφητεύειν νῦν δὴ λεγομένων παρατηρητέον, ἀλλὰ τὰ λεγόμενα σκοπητέον εἰ τῆς ἀληθείας ἔχεται.

§. 67. Ἤδη δὲ καὶ καθολικῷ λόγῳ πάντα ἀναγκαῖα καὶ λυσιτελῆ τῷ βίῳ θεόθεν ἥκειν εἰς ἡμᾶς λέγοντες, οὐκ ἂν ἁμάρτοιμεν, τὴν δὲ φιλοσοφίαν καὶ μᾶλλον Ἕλλησιν οἷον διαθήκην οἰκείαν αὐτοῖς δεδόσθαι ὑποβάθραν οὖσαν τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας, κἂν οἱ φιλοσοφοῦντες τὰ Ἑλλήνων ἐθελοκωφῶσι τὴν ἀλήθειαν, ἐξευτελίζοντες τὴν φωνὴν τὴν βαρβάρων ἢ καὶ ὑφορώμενοι τὸν ἐπηρτημένον τῷ P. 774. Pott. πιστῷ κατὰ τοὺς πολιτικοὺς νόμους τοῦ θανάτου κίνδυνον. ὥσπερ δὲ ἐν τῇ βαρβάρῳ φιλοσοφίᾳ, οὕτως καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ „ἐπεσπάρη τὰ ζιζάνια" **), πρὸς τοῦ τῶν ζιζανίων οἰκείου γεωργοῦ. ὅθεν αἵ τε αἱρέσεις παρ' ἡμῖν συνανεφύησαν τῷ γονίμῳ πυρῷ, οἵ τε τὴν Ἐπικούρου ἀθεότητα καὶ τὴν ἡδονὴν καὶ ὅσα ἄλλα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐπέσπαρται τῇ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ κηρύσσοντες νόθοι τῆς

*) 2 Corinth. 11, 19. **) Matth. 13, 25.

θεόθεν δωρηθείσης γεωργίας Ἕλλησιν ὑπάρχουσι καρποί.

§. 68. Ταύτην „σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου" *) τὴν φιλήδονον καὶ φίλαυτον ὁ ἀπόστολος λέγει, ὡς ἂν τὰ τοῦ κόσμου τοῦδε καὶ τὰ περὶ αὐτὸν μόνον διδάσκουσαν, ὑποκειμένην τε ἀκολούθως κατὰ προστασίαν τοῖς τῇδε ἄρχουσι, διὸ καὶ στοιχειωτική τίς ἐστιν ἡ μερικὴ αὕτη φιλοσοφία τῆς τελείας ὄντως ἐπιστήμης ἐπέκεινα κόσμου περὶ τὰ νοητὰ καὶ ἔτι τούτων τὰ πνευματικώτερα ἀναστρεφομένης, „ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνέβη ἀνθρώπων" **), πρὶν ἢ διασαφῆσαι τὸν περὶ τούτων λόγον ἡμῖν τὸν διδάσκαλον ἅγια ἁγίων καὶ ἔτι τούτων κατ' ἐπανάβασιν τὰ ἁγιώτερα ἀποκαλύψαντος τοῖς γνησίως καὶ μὴ νόθως τῆς κυριακῆς υἱοθεσίας κληρονόμοις. αὐτίκα γὰρ τολμῶμεν φάναι, ἐνταῦθα γὰρ ἡ πίστις ἡ γνωστικὴ πάντων ἐπιστήμονα εἶναι καὶ πάντων περιληπτικὸν βεβαίᾳ καταλήψει κεχρημένον καὶ ἐπὶ τῶν ἡμῖν ἀπόρων καὶ τῷ ὄντι γνωστικῶν, ὁποῖος ἦν Ἰάκωβος, Πέτρος, Ἰωάννης, Παῦλος καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, γνώσεως γὰρ πλήρης ἡ προφητεία, ὡς ἂν παρὰ κυρίου δοθεῖσα καὶ διὰ κυρίου πάλιν τοῖς ἀποστόλοις σαφηνισθεῖσα, καὶ μή τι ἡ γνῶσις ἰδίωμα ψυχῆς τυγχάνει λογικῆς εἰς τοῦτο ἀσκουμένης, ἵνα διὰ τῆς γνώσεως εἰς ἀθανασίαν ἐπιγραφῇ, ἄμφω γὰρ δυνάμεις τῆς ψυχῆς γνῶσίς τε καὶ ὁρμή.

§. 69. Εὑρίσκεται δ' ἡ ὁρμὴ μετά τινα συγκατάθεσιν κίνησις οὖσα, ὁ γὰρ ὁρμήσας εἴς τινα πρᾶξιν πρότερον τὴν γνῶσιν τῆς πράξεως λαμβάνει, δεύτερον δὲ τὴν ὁρμήν. ἔτι κἀπὶ τοῦδε κατανοήσωμεν, ἐπειδὴ γὰρ τὸ μαθεῖν τοῦ πρᾶξαι πρεσβύτερόν ἐστιν, φύσει γὰρ ὁ πράσσων τοῦτο ὃ πρᾶξαι βούλεται, μανθάνει πρότερον, καὶ ἡ μὲν γνῶσις ἐκ τοῦ

---

*) 1 Corinth. 2, 6. **) Ibid. v. 9.

μαθεῖν, τὸ πρᾶξαι δ' ἐκ τοῦ ὁρμῆσαι, κἀκ τοῦ μανθά-
νειν ἡ γνῶσις, ἕπεται δὲ τῇ ἐπιστήμῃ ὁρμὴ μεθ' ἣν ἡ
πρᾶξις, ἀρχὴ καὶ δημιουργὸς πάσης λογικῆς πράξεως ἡ
γνῶσις εἴη ἄν, ὥστ' αὖ εἰκότως ταύτῃ μόνῃ χα- P.
ρακτηρίζοιτο ἡ τῆς λογικῆς ἰδιότης ψυχῆς· τῷ 755.
ὄντι γὰρ ἡ μὲν ὁρμή, καθάπερ γνῶσίς ἐστιν ἐπὶ Pott.
τῶν ὄντων κινουμένη, γνῶσις δὲ αὐτὸ τοῦτο θέα
τίς ἐστι τῆς ψυχῆς τῶν ὄντων ἤτοι τινὸς ἢ τινῶν,
τελειωθεῖσα δὲ τῶν συμπάντων.

§. 70. Καίτοι φασί τινες τὸν σοφὸν ἄνθρω-
P. πον πεπεῖσθαι εἶναί τινα ἀκατάληπτα, ὡς καὶ περὶ τού-
276. των ἔχειν τινὰ κατάληψιν καταλαμβάνοντος, ὅτι ἀκα-
Sylb. τάληπτα ἔσται τὰ ἀκατάληπτα. ὅπερ ἐστὶ κοινὸν καὶ
τῶν ὀλίγον προορᾶσθαι δυναμένων, βεβαιοῖ γὰρ ὁ τοιοῦτος εἶναί τινα ἀκατάληπτα, ὁ γνωστικὸς δὲ ἐκεῖνος περὶ οὗ λέγω τὰ δοκοῦντα ἀκατάληπτα εἶναι τοῖς ἄλλοις αὐτὸς καταλαμβάνει, πιστεύσας ὅτι οὐδὲν ἀκατάληπτον τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, ὅθεν οὐδὲ ἀδίδακτον· ὁ γὰρ δι' ἀγάπην τὴν πρὸς ἡμᾶς παθὼν οὐδὲν ἂν ὑπεστείλατο εἰς διδασκαλίαν τῆς γνώσεως. γίνεται τοίνυν αὕτη ἡ πίστις ἀπόδειξις βεβαία, ἐπεὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ παραδοθεῖσιν ἀλήθεια ἕπεται. εἰ δὲ καὶ πολυπειρίαν ποθεῖ τις, „οἶδεν τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ μέλλοντα εἰκάζει, ἐπίσταται στροφὰς λόγων καὶ λύσεις αἰνιγμάτων, σημεῖα καὶ τέρατα προγινώσκει καὶ ἐκβάσεις καιρῶν καὶ χρόνων ὁ τῆς σοφίας μαθητής" *).

Cap. IX.

§. 71. Τοιοῦτος γὰρ ὁ γνωστικός, ὡς μόνοις τοῖς διὰ τὴν μονὴν τοῦ σώματος γινομένοις πάθεσι περιπίπτειν, οἷον πείνῃ, δίψει καὶ τοῖς ὁμοίοις. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ σωτῆρος τὸ σῶμα ἀπαιτεῖν ὡς σῶμα

*) Sapient. 7, 17 sq.

τὰς ἀναγκαίας ὑπηρεσίας εἰς διαμονήν, γέλως ἂν εἴη, ἔφαγεν γὰρ οὐ διὰ τὸ σῶμα δυνάμει συνεχόμενον ἁγίᾳ, ἀλλ' ὡς μὴ τοὺς συνόντας ἄλλως περὶ αὐτοῦ φρονεῖν ὑπεισέλθοι, ὥσπερ ἀμέλει ὕστερον δοκήσει τινὲς αὐτὸν πεφανερῶσθαι ὑπέλαβον, αὐτὸς δὲ ἁπαξαπλῶς ἀπαθὴς ἦν, εἰς ὃν οὐδὲν παρεισδύεται κίνημα παθητικὸν οὔτε ἡδονὴ οὔτε λύπη, οἱ δὲ ἀπόστολοι ὀργῆς καὶ φόβου καὶ ἐπιθυμίας διὰ τῆς κυριακῆς διδασκαλίας γνωστικώτερον κρατήσαντες καὶ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ τῶν παθητικῶν κινημάτων, οἷον θάρσος, ζῆλον, χαράν, ἐπιθυμίαν, οὐδὲ αὐτὰ ἀνεδέξαντο ἐμπέδῳ τινὶ τῆς διανοίας καταστάσει μηδὲ καθοτιοῦν μεταβαλλόμενοι, ἀλλ' ἐν ἕξει ἀσκήσεως ἀεὶ μένοντες ἀναλλοίωτοι μετά γε τὴν τοῦ κυρίου ἀνάστασιν. κἂν γὰρ μετὰ λόγου γινόμενα τὰ προειρημένα P. 776. Pott. ἀγαθά τις ἐκδέχηται, ἀλλ' οὖν γε ἐπὶ τοῦ τελείου οὐ παραδεκτέον, ὃς οὔτε θαρσεῖν ἔχει, οὐδὲ γὰρ ἐν δεινοῖς γίνεται μηδὲν δεινὸν ἡγούμενος τῶν ἐν τῷ βίῳ, οὐδὲ ἀποστῆσαί τι καὶ τούτου αὐτὸν τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπης δύναται, οὐδὲ εὐθυμίας χρεία ἐστίν· οὔτε γὰρ εἰς λύπην ἐμπίπτει πάντα καλῶς γίνεσθαι πεπεισμένος, οὐδὲ μὴν θυμοῦται, οὐδὲ γάρ ἐστιν ὅ τι συγκινήσει αὐτὸν πρὸς θυμόν, ἀγαπῶντα ἀεὶ τὸν θεὸν καὶ πρὸς τούτῳ μόνῳ ὅλον τετραμμένον καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν τῶν κτισμάτων τοῦ θεοῦ μεμισηκότα. ἀλλ' οὐδὲ ζηλοῖ, οὐδὲ γὰρ ἐνδεῖ τι αὐτῷ πρὸς ἐξομοίωσιν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ εἶναι· οὐδὲ ἄρα φιλεῖ τινὰ τὴν κοινὴν ταύτην φιλίαν, ἀλλ' ἀγαπᾷ τὸν κτίστην διὰ τῶν κτισμάτων.

§. 72. Οὔτ' οὖν ἐπιθυμίᾳ καὶ ὀρέξει τινὶ περιπίπτει οὔτε ἐνδεής ἐστι κατά γε τὴν ψυχὴν τῶν ἄλλων τινὸς συνὼν ἤδη δι' ἀγάπης τῷ ἐραστῷ, ᾧ δὴ ᾠκείωται κατὰ τὴν αἵρεσιν καὶ τῇ ἐξ ἀσκήσεως ἕξει, τούτῳ προσεχέστερον συνεγγίζων, μακάριος ὢν διὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν περιουσίαν, ὥστε ἕνεκά γε τούτων ἐξομοιοῦσθαι βιάζεται τῷ διδασκάλῳ εἰς ἀπά-

θειαν, νοερὸς γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καθ᾽ ὃν ὁ τοῦ νοῦ εἰκονισμὸς ὁράσει μόνῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ᾗ καὶ θεοειδὴς καὶ θεοείκελος ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ κατὰ ψυχήν, ὅ τε αὖ θεὸς ἀνθρωποειδής· τὸ γὰρ εἶδος ἑκάστου, ὁ νοῦς, ᾧ χαρακτηριζόμεθα. παρ᾽ ὃ καὶ οἱ εἰς ἄνθρωπον ἁμαρτάνοντες ἀνόσιοί τε καὶ ἀσεβεῖς, λῆρος γὰρ καὶ τὸ φάσκειν τὸν γνωστικὸν καὶ τέλειον μὴ δεῖν ἀφαιρεῖν θυμοῦ καὶ θάρσους, ὡς μὴ καὶ ἄνευ τούτων κατεξαναστησομένου τῶν περιστάσεων οὐδ᾽ ὑπομενοῦντος τὰ δεινά.

§. 73. Ἀλλ᾽ εἰ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀφέλοιμεν αὐτοῦ ὡς πάντως ὑπὸ τῶν λυπηρῶν συγχεθησομένου καὶ διὰ τοῦτο κάκιστα ἀπαλλάξαντος τοῦ [τε] ζῆν, εἰ μὴ μετείη αὐτῷ, ᾗ τισὶν ἔδοξεν, οὐκ ἂν τῶν ὁμοίων τοῖς καλοῖς κἀγαθοῖς ἔφεσιν λάβοι. εἰ γοῦν ἡ πᾶσα οἰκείωσις ἡ πρὸς τὰ καλὰ μετ᾽ ὀρέξεως γίνεται, πῶς ἀπαθὴς μένει, φησίν, ὁ τῶν καλῶν ὀρεγόμενος; ἀλλ᾽ οὐκ ἴσασιν, ὡς ἔοικεν, οὗτοι τὸ θεῖον τῆς ἀγάπης, οὐ γάρ ἐστιν ἔτι ὄρεξις τοῦ ἀγαπῶντος ἡ ἀγάπη, στερκτικὴ δὲ οἰκείωσις εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως P. ἀποκαθεστακυῖα τὸν γνωστικὸν χρόνου καὶ τόπου 777. μὴ προσδεόμενον. ὁ δ᾽ ἐν οἷς ἔσται δι᾽ ἀγάπης ἤδη Pott. γενόμενος, τὴν ἐλπίδα προειληφὼς διὰ τῆς γνώσεως οὐδὲ ὀρέγεταί τινος, ἔχων ὡς οἷόν τε αὐτὸ τὸ ὀρεκτόν. εἰκότως τοίνυν ἐν τῇ μιᾷ ἕξει μένει τῇ ἀμεταβόλῳ γνωστικῶς ἀγαπῶν, οὐδ᾽ ἄρα ζηλώσει ἐξομοιωθῆναι τοῖς καλοῖς εἶναι δι᾽ ἀγάπης ἔχων τοῦ κάλλους. θάρσους τε καὶ ἐπιθυμίας τίς ἔτι τούτῳ χρεία τὴν ἐκ τῆς ἀγάπης οἰκείωσιν πρὸς τὸν ἀπαθῆ θεὸν ἀπειληφότι καὶ διὰ τῆς ἀγάπης ἑαυτὸν εἰς τοὺς φίλους ἐγγεγραφότι;

§. 74. Ἐξαιρετέον ἄρα τὸν γνωστικὸν ἡμῖν καὶ τέλειον ἀπὸ παντὸς ψυχικοῦ πάθους, ἡ μὲν γὰρ γνῶσις συνάσκησιν, ἡ συνάσκησις δὲ ἕξιν ἢ διάθεσιν, ἡ κατάστασις δὲ ἡ τοιάδε ἀπάθειαν ἐργάζεται, οὐ μετριοπάθειαν, ἀπάθειαν δὲ καρποῦται παντελὴς

τῆς ἐπιθυμίας ἐκκοπή. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐκείνων τῶν θρυλουμένων ἀγαθῶν, τουτέστι τῶν παρακειμένων τοῖς πάθεσιν παθητικῶν ἀγαθῶν, μεταλαμβάνει ὁ γνωστικὸς, οἷον εὐφροσύνης λέγω, ἥτις παράκειται τῇ ἡδονῇ καὶ κατηφείᾳ, αὕτη γὰρ τῇ λύπῃ παρέζευκται καὶ εὐλαβείᾳ, ὑπέσταλκεν γὰρ τῷ φόβῳ, ἀλλ᾽ οὐδὲ θυμοῦ· παρὰ τὴν ὀργὴν οὗτος τέτακται.

§ 75. Κἂν λέγωσί τινες μηκέτ᾽ εἶναι ταῦτα κακὰ, ἀλλ᾽ ἤδη ἀγαθά· ἀδύνατον γὰρ τὸν ἅπαξ τελειωθέντα δι᾽ ἀγάπης καὶ τὴν ἀπλήρωτον τῆς θεω-
P. ρίας εὐφροσύνην ἀϊδίως καὶ ἀκορέστως ἑστιώμενον
277. ἐπὶ τοῖς μικροῖς καὶ χαμαιζήλοις ἐπιτέρπεσθαι, τίς
Sylb. γὰρ ὑπολείπεται ἔτι τούτῳ εὔλογος αἰτία ἐπὶ τὰ κοσμικὰ παλινδρομεῖν ἀγαθὰ τῷ „τὸ ἀπρόσιτον“ ἀπειληφότι „φῶς“ *); κἂν μηδέπω κατὰ τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, ἀλλ᾽ ἐκείνῃ γε τῇ γνωστικῇ ἀγάπῃ, δι᾽ ἣν καὶ ἡ κληρονομία καὶ ἡ παντελὴς ἕπεται ἀποκατάστασις βεβαιοῦντος δι᾽ ἔργων τοῦ μισθαποδότου, ὃ διὰ τοῦ ἑλέσθαι γνωστικῶς, διὰ τῆς ἀγάπης φθάσας προείληφεν ὁ γνωστικός. ἢ γὰρ οὐχὶ ἀποδημῶν πρὸς τὸν κύριον δι᾽ ἀγάπην τὴν πρὸς αὐτὸν κἂν τὸ σκῆνος αὐτοῦ ἐπὶ γῆς θεωρῆται ἑαυτὸν μὲν οὐκ ἐξάγει τοῦ βίου· οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐτῷ, ἐξήγαγεν δὲ τὴν ψυχὴν τῶν παθῶν, συγκεχώρηται γὰρ αὐτῷ, ζῇ τε αὖ νεκρώσας τὰς ἐπιθυμίας καὶ οὐκ ἔτι συγχρῆται τῷ σώματι, μόνον δὲ αὐτῷ ἐπιτρέπει χρῆσθαι τοῖς ἀναγκαίοις, ἵνα μὴ τὴν αἰτίαν τῆς διαλύ- P.
σεως παράσχῃ. 778.

§. 76. Πῶς οὖν ἔτι τούτῳ τῆς ἀνδρείας χρεία; Pott.
μὴ γινομένῳ ἐν δεινοῖς τῷ γε μὴ παρόντι, ὅλῳ δὲ ἤδη συνόντι τῷ ἐραστῷ. τίς δὲ καὶ σωφροσύνης ἀνάγκη μὴ χρῄζοντι αὐτῆς; τὸ γὰρ ἔχειν τοιαύτας ἐπιθυμίας, ὡς σωφροσύνης δεῖσθαι πρὸς τὴν τούτων ἐγκράτειαν οὐδέπω καθαροῦ, ἀλλ᾽ ἐμπαθοῦς, ἀν-

*) 1 Timoth. 6, 16.

δρεία τε διὰ φόβον καὶ δειλίαν παραλαμβάνεται· οὐ γὰρ δὴ πρέπον ἔτι τὸν φίλον τοῦ θεοῦ, ὃν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰς τὴν ἄκραν ἐγκαταλεγῆναι υἱοθεσίαν, ἡδοναῖς ἢ φόβοις περιπίπτειν, καὶ περὶ τὴν καταστολὴν ἀπασχολεῖσθαι τῶν παθῶν. τολμήσας γὰρ φήσαιμ᾽ ἄν, καθάπερ προωρισμένως κεῖται δι᾽ ὧν πράξει καὶ οὗ τεύξεται, οὕτως καὶ αὐτὸς προορίσας ἔχει δι᾽ ὃν ἔγνω ὃν ἠγάπησεν, οὐκ ἔχων δυστέκμαρτον τὸ μέλλον, καθάπερ οἱ πολλοὶ στοχαζόμενοι βιοῦσιν, ἀπειληφὼς δὲ διὰ πίστεως γνωστικῆς, ὃ τοῖς ἄλλοις ἄδηλον.

§. 77. Κἄστιν αὐτῷ δι᾽ ἀγάπην ἐνεστὼς ἤδη τὸ μέλλον, πεπίστευκεν γὰρ διά τε τῆς προφητείας διά τε τῆς παρουσίας τῷ μὴ ψευδομένῳ θεῷ, καὶ ὃ πεπίστευκεν, ἔχει καὶ κρατεῖ τῆς ἐπαγγελίας, ἀλήθεια δὲ ὁ ἐπαγγειλάμενος, καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπαγγελίας διὰ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ ἐπαγγειλαμένου κατ᾽ ἐπιστήμην βεβαίως ἀπείληφεν. ὁ δὲ τὴν ἐν οἷς ἐστὶ κατάστασιν βεβαίαν τῶν μελλόντων κατάληψιν εἰδὼς δι᾽ ἀγάπης προσαπαντᾷ τῷ μέλλοντι. αὐτίκα οὐδὲ εὔξεται τυχεῖν τῶν τῇδε ὁ τεύξεσθαι πεπεισμένος τῶν ὄντως ἀγαθῶν, ἔχεσθαι δὲ ἀεὶ τῆς ἐπιβόλου καὶ κατορθωτικῆς πίστεως καὶ πρὸς τοῖσδε παμπόλλους ὡς ὅτι μάλιστα ὁμοίους αὐτῷ γενέσθαι εὔξεται, εἰς δόξαν τοῦ θεοῦ, ἣ κατ᾽ ἐπίγνωσιν τελειοῦται, σωτήριος γάρ τις ὁ τῷ σωτῆρι ἐξομοιούμενος, εἰς ὃν ἀνθρωπίνῃ φύσει χωρῆσαι τὴν εἰκόνα θέμις ἀπαραβάτως τὰ κατὰ τὰς ἐντολὰς κατορθῶν. τὸ δ᾽ ἐστὶ θρησκεύειν τὸ θεῖον διὰ τῆς ὄντως δικαιοσύνης ἔργων τε καὶ γνώσεως.

§. 78. Τούτου φωνὴν κατὰ τὴν εὐχὴν οὐκ ἀναμένει κύριος· ‚αἴτησαι᾽, λέγων, ‚καὶ ποιήσω· ἐννοήθητι, καὶ δώσω᾽. καθόλου γὰρ ἐν τῷ τρεπομένῳ τὸ ἄτρεπτον ἀδύνατον λαβεῖν πῆξιν καὶ σύστασιν, ἐν τροπῇ δὲ τῇ συνεχεῖ, καὶ διὰ τοῦτο ἀστάτου τοῦ ἡγεμονικοῦ γινομένου ἡ ἑκτικὴ δύναμις οὐ σώζεται.

ὃ γὰρ ὑπὸ τῶν ἔξωθεν ὑπεισιόντων καὶ προσπιπτόντων ἀεὶ μεταβάλλεται, πῶς ἄν ποτε ἐν ἕξει καὶ διαθέσει καὶ συλλήβδην ἐν ἐπιστήμης κατοχῇ γένοιτ' P. *ἄν; καίτοι καὶ οἱ φιλόσοφοι τὰς ἀρετὰς ἕξεις καὶ* 779. *διαθέσεις καὶ ἐπιστήμας οἴονται. ὡς δὲ οὐ συγγεν-* Pott. *νᾶται τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' ἐπίμικτός ἐστιν ἡ γνῶσις, καὶ προσοχῆς μὲν δεῖται κατὰ τὰς ἀρχὰς ἡ μάθησις αὐτῆς ἐκθρέψεώς τε καὶ αὐξήσεως, ἔπειτα δὲ ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου μελέτης εἰς ἕξιν ἔρχεται, οὕτως ἐν ἕξει τελειωθεῖσα τῇ μυστικῇ ἀμετάπτωτος δι' ἀγάπην μένει, οὐ γὰρ μόνον τὸ πρῶτον αἴτιον καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένον αἴτιον κατείληφεν καὶ περὶ τούτων ἐμπέδως ἔχει, μονίμως μονίμους καὶ ἀμεταπτώτους καὶ ἀκινήτους λόγους κεκτημένος, ἀλλὰ καὶ περὶ ἀγαθῶν καὶ περὶ κακῶν περί τε γενέσεως ἁπάσης καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, περὶ ὧν ἐλάλησεν ὁ κύριος, τὴν ἀκριβεστάτην ἐκ καταβολῆς κόσμου εἰς τέλος, ἀλήθειαν παρ' αὐτῆς ἔχει τῆς ἀληθείας μαθὼν οὐκ εἴ πού τι φανείη πιθανὸν ἢ κατὰ λόγον Ἑλληνικὸν ἀναγκαστικὸν πρὸς αὐτῆς αἱρούμενος τῆς ἀληθείας, τὰ δὲ εἰρημένα ὑπὸ κυρίου σαφῆ καὶ πρόδηλα ἔχει λαβών, κἂν τοῖς ἄλλοις ᾖ ἐπικεκρυμμένα, ἤδη περὶ πάντων ἀπείληφε τὴν γνῶσιν, τὰ λόγια δὲ τὰ παρ' ἡμῖν θεσπίζει περί τε τῶν ὄντων ὡς ἔστι, περί τε τῶν μελλόντων ὡς ἔσται, περί τε τῶν γεγονότων ὡς ἐγένετο.*

§. 79. *Ἐν τοῖς ἐπιστημονικοῖς μόνοις ὧν ἐπιστήμων κρατιστεύσει καὶ τὸν περὶ τἀγαθοῦ λόγον πρεσβεύσει, τοῖς νοητοῖς προσκείμενος ἀεὶ ἀπ' ἐκείνων ἄνωθεν τῶν ἀρχετύπων τὴν περὶ τὰ ἀνθρώπεια αὐτοῦ διοίκησιν ἀπογραφόμενος, καθάπερ οἱ προϊζόμενοι καὶ πρὸς τὸ ἄστρον τὴν ναῦν κατευθύνοντες, πρὸς πᾶσαν καθήκουσαν πρᾶξιν ἑτοίμως ἔχειν παρεσκευασμένος πάντα τὰ ὀχληρὰ καὶ δεινὰ εἰθισμένος ὑπερορᾶν, ὅταν ὑπομεῖναι δέῃ μηδὲν προπετὲς μηδὲ ἀσύμφωνον μήτε αὐτῷ μήτε τοῖς κοινοῖς*

ποτὲ ἐπιτελῶν, προορατικὸς ὢν καὶ ἄκαμπτος ἡδοναῖς ταῖς τε ὕπαρ ταῖς τε δι' ὀνειράτων, διαίτῃ γὰρ λιτῇ καὶ αὐταρκίᾳ συνειθισμένος, σωφρονικὸς, εὐσταλὴς, μετὰ σεμνότητος ὑπάρχει, ὀλίγων τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸ διαζῆν δεόμενος, μηδὲν περιττὸν πραγματευόμενος, ἀλλὰ μηδὲ ταῦτα ὡς προηγούμενα, ἐκ
P. δὲ τῆς κατὰ τὸν βίον κοινωνίας ὡς ἀναγκαῖα τῇ τῆς
278. σαρκὸς ἐπιδημίᾳ εἰς ὅσον ἀνάγκη προσιέμενος, προη-
Sylb. γουμένη γὰρ αὐτῷ ἡ γνῶσις.

Cap. X.

§. 80. *Κατ' ἐπακολούθημα τοίνυν καὶ τοῖς εἰς γνῶσιν γυμνάζουσιν αὐτὸν προσανάκειται παρ' ἑκάστου μαθήματος τὸ πρόσφορον τῇ ἀληθείᾳ λαμβά-* P.
νων, τῆς μὲν οὖν μουσικῆς τὴν ἐν τοῖς ἡρμοσμέ- 780.
νοις ἀναλογίαν διώκων, ἐν δὲ τῇ ἀριθμητικῇ τὰς Pott.
αὐξήσεις καὶ μειώσεις τῶν ἀριθμῶν παρασημειούμενος καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις καὶ ὡς τὰ πλεῖστα ἀναλογίᾳ τινὶ ἀριθμῶν ὑποπέπτωκεν, τὴν γεωμετρικὴν οὐσίαν αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς θεωρῶν καὶ ἐθιζόμενος συνεχές τι διάστημα νοεῖ καὶ οὐσίαν ἀμετάβλητον ἑτέραν τῶνδε τῶν σωμάτων οὖσαν, ἔκ τε αὖ τῆς ἀστρονομίας γῆθεν αἰωρούμενός τε τῷ νῷ συνυψωθήσεται οὐρανῷ καὶ τῇ περιφορᾷ συμπεριπολήσει, ἱστορῶν ἀεὶ τὰ θεῖα καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα συμφωνίαν, ἀφ' ὧν ὁρμώμενος Ἀβραὰμ εἰς τὴν τοῦ κτίσαντος ὑπεξανέβη γνῶσιν. ἀλλὰ καὶ τῇ διαλεκτικῇ προσχρήσεται ὁ γνωστικὸς τὴν εἰς εἴδη τῶν γενῶν ἐκλεγόμενος διαίρεσιν καὶ τὴν τῶν ὄντων προσίσεται διάκρισιν, μέχρις ἂν τῶν πρώτων καὶ ἁπλῶν ἐφάψηται. οἱ πολλοὶ δὲ καθάπερ οἱ παῖδες τὰ μορμολύκια, οὕτως δεδίασι τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, φοβούμενοι μὴ ἀπαγάγῃ αὐτούς.

§. 81. *Εἰ δὲ τοιαύτη παρ' αὐτοῖς ἐστὶν ἡ πίστις, οὐ γὰρ ἂν γνῶσιν εἴποιμι, ἵνα λυθῇ πιθανο-*

λογία, λυθήτω διὰ τούτους μάλιστα ὁμολογούντων οὐχ ἕξειν τὴν ἀλήθειαν, ἀνίκητος γάρ, φησίν, ἡ ἀλήθεια, ψευδοδοξία δὲ καταλύεται. αὐτίκα πορφύραν ἐξ ἀντιπαραθέσεως ἄλλης πορφύρας ἐκλεγόμεθα. ὥστ' εἴ τις ὁμολογεῖ καρδίαν μὴ ἔχειν διηρθρωμένην, τράπεζαν οὐκ ἔχει τὴν τῶν ἀργυραμοιβῶν οὐδὲ μὴν τὸ κριτήριον τὸν λόγον. καὶ πῶς ἔτι τραπεζίτης οὗτος δοκιμάσαι μὴ δυνάμενος καὶ διακρῖναι τὸ ἀκίβδηλον νόμισμα τοῦ παραχαράγματος; κέκραγεν δὲ ὁ Δαβίδ, „ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα οὐ σαλευθήσεται δίκαιος" *). οὔτ' οὖν ἀπατηλῷ λόγῳ οὐδὲ μὴν πεπλανημένῃ ἡδονῇ, ὅθεν οὐδὲ τῆς οἰκείας κληρονομίας σαλευθήσεται. „ἀπὸ ἀκοῆς ἄρα πονηρᾶς οὐ φοβηθήσεται" **) οὔτ' οὖν διαβολῆς κενῆς οὐδὲ μὴν ψευδοδοξίας τῆς περὶ αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς πανούργους δεδείξεται λόγους ὁ διαγνῶναι τούτους δυνάμενος ἢ πρός τε τὸ ἐρωτᾶν ὀρθῶς καὶ ἀποκρίνασθαι, οἷον θριγκὸς γάρ ἐστι διαλεκτικὴ ὡς μὴ καταπατεῖσθαι πρὸς τῶν σοφιστῶν τὴν ἀλήθειαν. „ἐπαινουμένους" γὰρ χρὴ „ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἁγίῳ τοῦ P.
κυρίου κατὰ τὸν προφήτην ***), εὐφραίνεσθαι τὴν 781.
καρδίαν ζητοῦντας τὸν κύριον". ζητήσατε οὖν αὐ- Pott.
τὸν καὶ κραταιώθητε, ζητήσατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ παντὸς παντοίως" †). πολυμερῶς γὰρ καὶ πολυτρόπως λαλήσας, οὐχ ἁπλῶς γνωρίζεται.

§. 82. Οὔκουν ὡς ἀρεταῖς ταύταις συγχρώμενος ἡμῖν ὁ γνωστικὸς πολυμαθὴς ἔσται, ἀλλὰ συνεργοῖς τισι κἂν τῷ διαστέλλειν τά τε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια προσήσεται τὴν ἀλήθειαν, εἶναι γὰρ πάσης πλάνης καὶ ψευδοδοξίας αἴτιον τὸ μὴ δύνασθαι διακρίνειν πῇ τε ἀλλήλοις τὰ ὄντα κοινωνεῖ καὶ πῇ διενήνοχεν. εἰ δὲ μὴ κατὰ τὰ διωρισμένα τις τὸν λό-

---

*) Psalm. 112, 6. **) Ibid. v. 7.
***) Psalm. 105, 3 sq. †) Hebr. 1, 1.

γον ἐφοδεύοι, λήσεται συγχέας τά τε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια, τούτου δὲ γινομένου εἰς ἀνοδίαν καὶ πλάνην ἐμπίπτειν ἀναγκαῖον. ἡ διαστολὴ δὲ τῶν τε ὀνομάτων τῶν τε πραγμάτων κἀν ταῖς γραφαῖς αὐταῖς μέγα φῶς ἐντίκτει ταῖς ψυχαῖς, ἀναγκαῖον γὰρ ἐπακούειν τῶν τε πλείονα σημαινουσῶν λέξεων καὶ τῶν πλειόνων, ὅταν ἕν τι σημαίνωσιν. ὅθεν καὶ τὸ ὀρθῶς ἀποκρίνεσθαι περιγίνεται. τὴν πολλὴν δὲ ἀχρηστίαν παραιτητέον, ἀπασχολοῦσαν περὶ τὰ μηδὲν προσήκοντα, οἱονεὶ δὲ συναιτίοις προγυμνάσμασιν εἴς τε τὴν ἀκριβῆ παράδοσιν τῆς ἀληθείας, ὅσον ἐφικτὸν καὶ ἀπερίσπαστον, συγχρωμένους τοῖς μαθήμασι τοῦ γνωστικοῦ καὶ εἰς προφυλακὴν τῶν κακοτεχνούντων λόγων πρὸς ἐκκοπὴν τῆς ἀληθείας.

§. 83. Οὐκ ἀπολειφθήσεται τοίνυν τῶν προκοπτόντων περὶ τὰς μαθήσεις τὰς ἐγκυκλίους καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν προηγούμενον λόγον, τὸν δὲ ἀναγκαῖον καὶ δεύτερον καὶ περιστατικόν, οἷς γὰρ ἂν πανούργως χρήσωνται οἱ κατὰ τὰς αἱρέσεις πονούμενοι, τούτοις ὁ γνωστικὸς εἰς εὖ καταχρήσεται. μερικῶς οὖν τυγχανούσης τῆς κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἐμφαινομένης ἀληθείας ἡ τῷ ὄντι ἀλήθεια, ὥσπερ ἥλιος ἐπιλάμψας τὰ χρώματα, καὶ τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν ὁποῖον ἕκαστον αὐτῶν διαδείκνυσιν. οὕτως δὲ καὶ αὐτὴ πᾶσαν ἐλέγχει σοφιστικὴν πιθανολογίαν. εἰκότως ἄρα προαναπεφώνηται καὶ τοῖς Ἕλλησιν·

ἀρχὰ μεγάλας ἀρετᾶς ὤνασσ' ἀλάθεια.

Cap. XI.

§. 84. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τῆς ἀστρονομίας ἔχομεν ὑπόδειγμα τὸν Ἀβραάμ, οὕτως ἐπὶ τῆς ἀριθμητικῆς τὸν αὐτὸν Ἀβραάμ. „ἀκούσας γὰρ ὅτι αἰ- P.
χμάλωτος ἐλήφθη ὁ Λώτ, τοὺς ἰδίους οἰκογενεῖς τιη' 782.
Pott.

ἀριθμήσας", καὶ ἐπεξελθὼν πάμπολυν ἀριθμὸν τῶν πολεμίων χειροῦται. φασὶν οὖν εἶναι τοῦ μὲν κυριακοῦ σημείου τύπον *). κατὰ τὸ σχῆμα τὸ τριακοσιοστὸν στοιχεῖον, τὸ δὲ ἰῶτα καὶ τὸ ἦτα τοὔνομα σημαίνειν τὸ σωτήριον. μηνύεσθαι τοίνυν τοὺς Ἀβραὰμ οἰκείους εἶναι κατὰ τὴν σωτηρίαν, τοὺς τῷ σημείῳ καὶ τῷ ὀνόματι προσπεφευγότας κυρίους γεγονέναι τῶν αἰχμαλωτιζόντων καὶ τῶν τούτοις ἀκολουθούντων παμπόλλων ἀπίστων ἐθνῶν. ἤδη δὲ ὁ μὲν τριακόσια ἀριθμὸς τριάς ἐστιν ἐν ἑκατοντάδι, ἡ δεκὰς δὲ ὁμολογεῖται παντέλειος εἶναι. P. ὁ δὲ ὀκτὼ κύβος ὁ πρῶτος ἡ ἰσότης ἐν ἁπάσαις ταῖς 279. διαστάσεσι, μήκους, πλάτους, βάθους. „αἵ τε ἡμέ- Sylb. ραι τῶν ἀνθρώπων ἔσονται", φησίν, „ἔτη ρκ'" **). ἔστι δὲ ὁ ἀριθμὸς ἀπὸ μονάδος κατὰ σύνθεσιν, πεντεκαιδέκατος, σελήνη δὲ πεντεκαιδεκάτη πλησιφαὴς γίνεται.

§. 85. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλως ὁ ἑκατὸν εἴκοσι τρίγωνος ἀριθμὸς καὶ συνέστηκεν ἐξ ἰσότητος μὲν τοῦ ξδ'; ὧν ἡ κατὰ μέρος σύνθεσις τετραγώνους γεννᾷ· αγεζθιαιγιε'. ἐξ ἀνισότητος δὲ τοῦ νς' ἑπτὰ τῶν ἀπὸ δυάδος ἀρτίων, οἳ γεννῶσι τοὺς ἑτερομήκεις, βδϛηιιβιδ'. κατ' ἄλλο πάλιν σημαινόμενον συνέστηκεν ὁ ἑκατὸν κ' ἀριθμὸς ἐκ τεσσάρων, ἑνὸς μὲν τριγώνου τοῦ πεντεκαιδεκάτου, ἑτέρου δὲ τετραγώνου τοῦ κε', τρίτου δὲ τετραγώνου τοῦ λε', τετάρτου δὲ ἑξαγώνου τοῦ με'. κατὰ γὰρ τὴν αὐτὴν P. ἀναλογίαν ὁ ε' παρείληπται καθ' ἕκαστον εἶδος, τῶν 783. μὲν γὰρ τριγώνων ἀπὸ μονάδος, ε' δὲ ὁ ιε', τῶν Pott. δὲ τετραγώνων ὁ κε', καὶ τῶν ἑξῆς ἀναλόγως. καὶ μὴν ὁ κε' ἀριθμὸς ε' ἀπὸ μονάδος ὢν τῆς Λευιτικῆς φυλῆς εἶναι σύμβολον λέγεται, ὁ δὲ λε' καὶ αὐτὸς ἔχεται τοῦ ἐκ τῶν διπλασίων διαγράμματος ἀριθμητικοῦ καὶ γεωμετρικοῦ καὶ ἁρμονικοῦ τοῦ ϛηθιβ',

---

*) Genes. 14, 14 sq. , **) Genes. 6, 5.

ὧν ἡ σύνθεσις γεννᾷ τὸν λε´, ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις Ἰουδαῖοι διαπλάσσεσθαι τὰ ἑπτάμηνα λέγουσιν. ὁ δὲ με´ τοῦ ἐκ τῶν τριπλασίων διαγράμματος τοῦ ϛθιβιη´, ὧν ἡ σύνθεσις γεννᾷ τὸν με´, καὶ ἐν ταύταις ὁμοίως ταῖς ἡμέραις τὰ ἐννάμηνα διαπλάσσεσθαί φασι.

§. 86. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ εἶδος τοῦ ἀριθμητικοῦ ὑποδείγματος, γεωμετρίας δὲ ἔστω μαρτύριον ἡ κατασκευαζομένη σκηνὴ καὶ τεκταινομένη κιβωτὸς, ἀναλογίαις τισὶ λογικωτάταις, θείαις ἐπινοίαις κατασκευαζόμεναι, κατὰ συνέσεως δόσιν, ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰς τὰ νοητὰ, μᾶλλον δὲ ἐκ τῶνδε εἰς τὰ ἅγια, καὶ τῶν ἁγίων τὰ ἅγια, μεταγούσης ἡμᾶς. τὰ μὲν γὰρ τετράγωνα „ξύλα" τὸ τετράγωνον σχῆμα πάντη βεβηκέναι ὀρθὰς γωνίας ἐπιτελοῦν τὸ ἰσφαλὲς δηλοῖ, καὶ „μῆκος μὲν τριακόσιοι πήχεις" τοῦ κατασκευάσματος, „πλάτους δὲ ν´, βάθους δὲ λ´. καὶ εἰς πῆχυν ἄνωθεν" *) συντελεῖται ἐκ τῆς πλατείας βάσεως ἀποξυνόμενον πυραμίδος τρόπον ἡ κιβωτός. τῶν διὰ πυρὸς καθαιρομένων καὶ δοκιμαζομένων σύμβολον ἡ γεωμετρικὴ αὕτη παρέχεται ἀναλογία εἰς παραπομπὴν τῶν ἁγίων ἐκείνων μονῶν, ὧν τὰς διαφορὰς αἱ διαφοραὶ τῶν ἀριθμῶν τῶν ὑποτεταγμένων μηνύουσιν.

§. 87. Οἱ δὲ ἐμφερόμενοι λόγοι εἰσὶν ἑξαπλάσιοι ὡς τὰ τριακόσια τῶν ν´, καὶ δεκαπλάσιοι ὡς τῶν λ´ δεκαπλάσια τὰ τριακόσια, καὶ ἐπιδίμοιροι, τὰ γὰρ ν´ τῶν λ´ ἐπιδίμοιρα. εἰσὶ δ' οἳ τοὺς τριακοσίους πήχεις σύμβολον τοῦ κυριακοῦ σημείου λέγουσι, τοὺς ν´ δὲ τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀφέσεως τῆς κατὰ τὴν πεντηκοστὴν, καὶ τοὺς λ´ ἢ ὡς ἔν τισι δώδεκα τὸ κήρυγμα δηλοῦν ἱστοροῦσιν, ὅτι τριακοστῷ μὲν ἐκήρυξεν ὁ κύριος ἔτει, ιβ´ δὲ ἦσαν οἱ ἀπόστολοι καὶ εἰς πῆχυν συντελεῖσθαι τὸ κατασκεύασμα

*) Genes. 6, 14—16.

εἰς μονάδα τελευτώσης τῆς τοῦ δικαίου προκοπῆς καὶ εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, ἡ δὲ τράπεζα ἡ ἐν τῷ ναῷ *) πηχῶν ἐγεγόνει ἕξ, καὶ πόδες οἱ τέσσαρες ἀνὰ πῆχυν ἕνα ἥμισυ. P. 784. Pott. συνάγουσιν οὖν τοὺς πάντας πήχεις δώδεκα συμφώνως τῷ κατὰ τὸν ἐνιαύσιον κύκλον ἑλιγμῷ τῶν μηνῶν τῶν ιβ', καθ' οὓς τὰ πάντα φύει τε καὶ τελεσφορεῖ ἡ γῆ ταῖς τέσσαρσιν ὥραις οἰκειουμένη. γῆς δ' οἶμαι εἰκόνα ἡ τράπεζα δηλοῖ τέσσαρσιν ἐπερειδομένη ποσὶ, θέρει, μετοπώρῳ, ἔαρι, χειμῶνι, δι' ὧν ὁδεύει τὸ ἔτος. διὸ καὶ „κυματία στρεπτά" **) φησιν ἔχειν τὴν τράπεζαν, ἤτοι ὅτι περιόδοις καιρῶν κυκλεῖται τὰ πάντα ἢ καὶ τάχα τὴν ὠκεανῷ περιρρεομένην ἐδήλου γῆν.

§. 88. Ἔτι τῆς μουσικῆς παράδειγμα ψάλλων ὁμοῦ καὶ προφητεύων ἐκκείσθω Δαβὶδ ὑμνῶν τὸν θεὸν ἐμμελῶς. προσήκει δὲ εὖ μάλα τὸ ἐναρμόνιον γένος τῇ δωριστὶ ἁρμονίᾳ καὶ τῇ φρυγιστὶ τὸ διάτονον, ὥς φησιν Ἀριστόξενος. ἡ τοίνυν ἁρμονία τοῦ βαρβάρου ψαλτηρίου τὸ σεμνὸν ἐμφαίνουσα τοῦ μέλους ἀρχαιοτάτη τυγχάνουσα ὑπόδειγμα Τερπάνδρῳ μάλιστα γίνεται πρὸς ἁρμονίαν τὴν Δώριον ὑμνοῦντι τὸν Δία ὧδέ πως·

Ζεῦ πάντων ἀρχὰ, πάντων ἁγήτωρ
Ζεῦ, σοὶ πέμπω ταίταν ὕμνων ἀρχάν.

εἴη δ' ἂν τῷ ψαλμῳδῷ κιθάρα ἀλληγορουμένη κατὰ μὲν τὸ πρῶτον σημαινόμενον ὁ κύριος, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον οἱ προσεχῶς κρούοντες τὰς ψυχὰς ὑπὸ μουσηγέτῃ τῷ κυρίῳ. κἂν ὁ σωζόμενος λέγηται λαὸς κιθάρα κατ' ἐπίπνοιαν τοῦ λόγου καὶ κατ' ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ δοξάζων μουσικῶς ἐξακούεται κρουόμενος εἰς πίστιν τῷ λόγῳ, λάβοις δ' ἂν καὶ ἄλλως μουσικὴν συμφωνίαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν νόμου καὶ προφητῶν ὁμοῦ καὶ ἀποστόλων σὺν καὶ τῷ εὐαγγελίῳ, τήν τε ὑποβεβηκυῖαν τὴν καθ' ἕκαστον προφή-

---

*) Cf. Exod. 25, 23 sqq. **) Ibid. v. 24.

την κατὰ τὰς μεταπηδήσεις τῶν προσώπων συνῳδίαν.

§. 89. Ἀλλ' ὡς ἔοικεν οἱ πλεῖστοι τῶν τὸ ὄνομα ἐπιγραφομένων, καθάπερ οἱ τοῦ Ὀδυσσέως ἑταῖροι ἀγροίκως μετίασι τὸν λόγον, οὐ τὰς Σειρῆνας, ἀλλὰ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸ μέλος παρερχόμενοι, ἀμαθίᾳ βύσαντες τὰ ὦτα, ἐπείπερ ἴσασιν οὐ δυνησόμενοι ἅπαξ ὑποσχόντες τὰ; ἀκοὰς Ἑλληνικοῖς μαθήμασι, μετὰ ταῦτα τοῦ νόστου τυχεῖν. τῷ δ' ἀπανθιζομένῳ τὸ χρειῶδες εἰς ὠφέλειαν τῶν κατηχουμένων καὶ μάλιστα Ἑλλήνων ὄντων, „τοῦ κυρίου δὲ ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς" *), οὐκ ἀφεκτέον τῆς P.
φιλομαθίας ἀλόγων δίκην ζώων, πλείω δ' ὡς ἔνι 785.
μάλιστα βοηθήματα τοῖς ἐπαΐουσιν ἐρανιστέον. πλὴν Pott.
οὐδαμῶς τούτοις ἐνδιατριπτέον, ἀλλ' ἢ εἰς μόνον τὸ ἀπ' αὐτῶν χρήσιμον, ὡς λαβόντας τοῦτο καὶ κτησαμένους ἀπεῖναι οἴκαδε δύνασθαι ἐπὶ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν πίσμα τῇ ψυχῇ βέβαιον τὴν ἐκ πάντων ἀσφάλειαν πεπορισμένον. ἁπτέον ἄρα μουσικῆς εἰς κατακόσμησιν ἤθους καὶ καταστολήν.

§. 90. Ἀμέλει καὶ παρὰ πότον ψάλλειν ἀλλήλοις προπίνομεν κατεπᾴδοντες ἡμῶν τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸν θεὸν δοξάζοντες ἐπὶ τῇ ἀφθόνῳ τῶν ἀνθρωπείων ἀπολαύσεων δωρεᾷ τῶν τε εἰς τὴν τοῦ σώματος τῶν τε εἰς τὴν τῆς ψυχῆς αὔξησιν τροφῶν ἀϊδίως ἐπιχορηγηθῆναι. περιττὴ δὲ μουσικὴ ἀποπτυστέα ἡ κατακλῶσα τὰς ψυχὰς καὶ εἰς ποικιλίαν ἐμβάλλουσα τοτὲ μὲν θρηνώδη, τοτὲ δὲ ἀκόλαστον καὶ ἡδυπαθῆ, τοτὲ δὲ ἐκβακχευομένην καὶ μανικήν. ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ἀστρονομίας, αὕτη γὰρ μετὰ τῆς τῶν μεταρσίων ἱστορίας περί τε σχήματος τοῦ παντὸς καὶ φορᾶς οὐρανοῦ τῆς τε τῶν ἄστρων κινήσεως πλησιαίτερον τῇ κτιζούσῃ δυνάμει προσάγουσα τὴν ψυχὴν εὐαισθήτως ἔχειν διδάσκει ὡρῶν

---

*) Corinth. 10, 26.

ἐτίων, ἀέρων μεταβολῆς, ἐπιτολῶν ἄστρων, ἐπεὶ καὶ ναυτιλία καὶ γεωργία τῆς ἀπὸ ταύτης χρείας πεπλήρωται, καθάπερ τῆς γεωμετρίας, ἀρχιτεκτονική τε καὶ οἰκοδομική. παρακολουθητικὴν δ' ὡς ἔνι μάλιστα τὴν ψυχὴν καὶ τοῦτο παρασκευάζει τὸ μάθημα τοῦ τε ἀληθοῦς διορατικὴν καὶ τοῦ ψεύδους διελεγκτικὴν, ὁμολογιῶν τε καὶ ἀναλογιῶν εὑρετικὴν, ὥστε ἐν τοῖς ἀνομοίοις τὸ ὅμοιον θηρᾶν, ἐνάγει τε ἡμᾶς ἐπὶ τὸ εὑρεῖν ἀπλατὲς μῆκος καὶ ἐπιφάνειαν ἀβαθῆ καὶ σημεῖον ἀμερὲς καὶ ἐπὶ τὰ νοητὰ μετατίθησιν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν.

§. 91. Συνεργὰ τοίνυν φιλοσοφίας τὰ μαθήματα καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία εἰς τὸ περὶ ἀληθείας διαλαβεῖν. αὐτίκα ἡ χλαμὺς πόκος ἦν τὸ πρῶτον, εἶτα ἐξάνθη κρόκη τε ἐγένετο καὶ στήμων, καὶ τότε ὑφάνθη. προπαρασκευασθῆναι τοίνυν τὴν ψυχὴν καὶ ποικίλως ἐργασθῆναι χρὴ, εἰ μέλλοι ἀρίστη κατασκευάζεσθαι, ἐπεὶ τῆς ἀληθείας τὸ μέν ἐστι γνωστικὸν, τὸ δὲ ποιητικὸν, ἐρρύηκεν δὲ ἀπὸ τοῦ θεωρητικοῦ, δεῖται δὲ ἀσκήσεως καὶ συγγυμνασίας πολλῆς καὶ ἐμπειρίας. ἀλλὰ καὶ τοῦ θεωρητικοῦ τὸ μὲν τί ἐστι πρὸς τοὺς πέλας, τὸ δὲ ὡς πρὸς αὐτόν. διόπερ καὶ τὴν παιδείαν οὕτως χρὴ συνεσκευάσθαι, ὥστε ἀμφοτέροις ἐνηρμόσθαι. ἔνεστι μὲν οὖν αὐτάρκως τὰ συνεκτικὰ τῶν πρὸς γνῶσιν φερόντων ἐκμαθόντα ἐφ' ἡσυχίας τοῦ λοιποῦ μένειν ἀναπεπαυμένον κατευθύνοντα τὰς πράξεις πρὸς τὴν θεωρίαν, διὰ δὲ τὴν τῶν πέλας ὠφέλειαν τῶν μὲν ἐπὶ τὸ γράφειν ἱεμένων, τῶν δὲ ἐπὶ τὸ παραδιδόναι στελλομένων τὸν λόγον, ἥ τε ἄλλη παιδεία χρήσιμος ἥ τε τῶν γραφῶν τῶν κυριακῶν ἀνάγνωσις εἰς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων ἀναγκαία καὶ μάλιστα ἐὰν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνάγωνται παιδείας οἱ ἐπαΐοντες.

P. 786. Pott.

§. 92. Τοιαύτην τινὰ ἐκκλησίαν ὁ Δαβὶδ διαγράφει· „παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σοῦ ἐν

ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη πεποικιλμένη" *)· καὶ τοῖς Ἑλληνικοῖς καὶ περιττοῖς, „ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη πεποικιλμένη" **)· „ἡ ἀλήθεια δὲ διὰ τοῦ κυρίου. βουλὴν γάρ σου", φησὶ, „τίς ἔγνω; εἰ μὴ σὺ δέδωκας σοφίαν καὶ ἔπεμψας τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα ἀπὸ ὑψίστων, καὶ οὕτως διωρθώθησαν αἱ τρίβοι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἀρεστά σου ἐδιδάχθησαν οἱ ἄνθρωποι καὶ τῇ σοφίᾳ ἐσώθησαν" ***). ὁ γνωστικὸς γὰρ οἶδεν κατὰ τὴν γραφὴν τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ μέλλοντα εἰκάζει, ἐπίσταται στροφὰς λόγων καὶ λύσεις αἰνιγμάτων, σημεῖα καὶ τέρατα προγινώσκει καὶ ἐκβάσεις καιρῶν καὶ χρόνων, ὡς προειρήκαμεν.

§. 93. Ὁρᾷς τὴν τῶν μαθημάτων πηγὴν ἐκ τῆς σοφίας ὁρμωμένην; τοῖς δὲ ὑποκρούουσι, τί γὰρ ὄφελος εἰδέναι τὰς αἰτίας τοῦ πῶς κινεῖται ὁ ἥλιος, φέρε εἰπεῖν, καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα ἢ τὰ γεωμετρικὰ θεωρήματα ἐπεσκέφθαι ἢ τὰ διαλεκτικὰ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον μαθημάτων; πρὸς γὰρ καθηκόντων ἀπόδοσιν ταῦτα μηδὲν ὠφελεῖν, εἶναί τε ἀνθρωπίνην σύνεσιν τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, μὴ γὰρ εἶναι διδακτὴν τῆς ἀληθείας, ἐκεῖνα λεκτέον, πρῶτον μὲν ὅτι καὶ περὶ τὰ μέγιστα τῶν ὄντων πταίουσιν οὗτοι, τουτέστι τὴν προαίρεσιν τοῦ νοῦ. „οἱ γὰρ φυλάσσοντες", φασὶν, „ὁσίως τὰ ὅσια ὁσιωθήσονται, καὶ οἱ διδαχθέντες αὐτὰ εὑρήσουσιν ἀπολογίαν" †), ὁ γνωστικὸς γὰρ μόνος εὐλόγως πάντα ὁσίως πράξει τὰ πρακτέα ὡς μεμάθηκεν κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διδασκαλίαν δι' ἀνθρώπων παραλαβὼν, πάλιν τε αὖ ἀκούειν ἔξεστιν· „ἐν γὰρ χειρὶ αὐτοῦ", τουτέστι τῇ δυνάμει καὶ σοφίᾳ, „καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ λόγοι ἡμῶν πᾶσά τε φρόνησις καὶ ἐργατειῶν ἐπιστήμη" ††)·

---

*) Psalm. 45, 3. **) Ibid. v. 13 sq.
***) Sapient. 7, 17 sq. †) Ibid. 6, 10.
††) Ibid. 7, 18.

„οὐθὲν γὰρ ἀγαπᾷ ὁ θεὸς, εἰ μὴ τὸν σοφίᾳ συνοι-
„κοῦντα" *). ἔπειτα δὲ οὐκ ἀνέγνωσαν τὸ πρὸς τοῦ
Σαλομῶντος εἰρημένον. περὶ γὰρ νεὼς κατασκευῆς
διαλαβὼν ἄντικρυς φησίν· „τεχνῖτις δὲ σοφία κα- P.
τεσκεύασεν, ἡ δὲ σὴ, πάτερ, διακυβερνᾷ πρόνοια" **). 784.

§. 94. Καὶ πῶς οὐκ ἄλογον τεκτονικῆς καὶ Pott.
ναυπηγικῆς χεῖρον νομίζειν φιλοσοφίαν; τάχα που
καὶ ὁ κύριος τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν ἐπὶ τῆς πόας κα-
τακλιθέντων κατ' ἀντικρὺ τῆς Τιβεριάδος τοῖς
ἰχθύσι τοῖς δυσὶ ***) καὶ τοῖς πέντε τοῖς κριθίνοις διέ-
θρεψεν ἄρτοις, αἰνισσόμενος τὴν προπαιδείαν Ἑλ-
λήνων τε καὶ Ἰουδαίων πρὸ τοῦ θείου πυροῦ τῆς
κατὰ τὸν νόμον γεωργουμένης τροφῆς. προπετεστέ-
ρα γὰρ εἰς ὥραν θέρους τοῦ πυροῦ μᾶλλον ἡ κριθὴ,
τὴν δὲ ἀνὰ τὸν κλύδωνα τὸν ἐθνικὸν γεννωμένην τε
καὶ φερομένην φιλοσοφίαν Ἑλληνικὴν οἱ ἰχθύες ἐμήνυον
P. εἰς διατροφὴν ἐκτενῆ τοῖς ἔτι χαμαὶ κειμένοις δεδο-
281. μένοι αὐξήσαντες μὲν οὐκ ἔτι καθάπερ τῶν ἄρτων
Sylb. τὰ κλάσματα, τῆς δὲ τοῦ κυρίου μεταλαβόντες εὐ-
λογίας τὴν ἀνάστασιν τῆς θειότητος διὰ τῆς τοῦ λό-
γου δυνάμεως, ἐνεπνεύσθησαν. ἀλλ' εἰ καὶ περίερ-
γος εἶ, ἔκλαβε θάτερον τῶν ἰχθύων τὴν ἐγκύκλιον,
τὸν λοιπὸν δὲ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐπαναβεβηκυῖαν
μηνύειν φιλοσοφίαν, αἳ δῆτα συνάλογοι λόγου τοῦ
κυριακοῦ·

χορὸς δ' ἀναύδων ἰχθύων ἐπερρέθη,

ἡ μοῦσα ἡ τραγικὴ εἴρηκέν που. „κἀμὲ" δεῖ „ἐλατ-
„τοῦσθαι, αὔξειν" †) δὲ μόνον ἤδη λοιπὸν τὸν κυ-
ριακὸν λόγον εἰς ὃν περαιοῦται ὁ νόμος, ὁ προφή-
της εἴρηκεν Ἰωάννης.

§. 95. Σύνες ἤδη μοι τὸ μυστήριον τῆς ἀλη-
θείας συγγνώμην ἀπονέμων εἰ περαιτέρω προβαίνειν
τῆς ἐξεργασίας ὀκνῶ τουτὶ μόνον ἀνακηρύσσων·

*) Sapient. 7, 28. **) Ibid. 14, 2 sqq.
***) Cf. Ioann. 6, 11. †) Ibid. 3, 30.

„πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν" *). ἀμέλει „λίθος ἀκρογωνιαῖος" εἴρηται, „ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον θεοῦ" **) κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον. σιωπῶ τὰ νῦν τὴν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ παραβολὴν λέγουσαν· „ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σαγήνην εἰς θάλασσαν βεβληκότι κἀκ τοῦ πλήθους τῶν ἑαλωκότων ἰχθύων τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀμεινόνων ποιουμένῳ" ***). ἤδη δὲ καὶ τὰς τέσσαρας ἀρετὰς ἄντικρυς ἡ παρ' ἡμῖν σοφία ὧδέ πως ἀνακηρύσσει, ὥστε καὶ τούτων τὰς πηγὰς τοῖς Ἕλλησιν παρὰ Ἑβραίων δεδόσθαι. μαθεῖν δ' ἐκ τῶνδ' ἔξεστιν. „καὶ εἰ δικαιοσύνην ἀγαπᾷ τις, οἱ πόνοι P. 788. Pott. ταύτης εἰσὶν ἀρεταί. σωφροσύνη γὰρ καὶ φρόνησις ἐκδιδάσκει δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν ὧν χρησιμώτερον οὐδέν ἐστιν ἐν βίῳ ἀνθρώποις" †). ἐπὶ πᾶσιν εἰδέναι αὐτοὺς κἀκεῖνο ἐχρῆν, ὅτι φύσει μὲν ἐπιτήδειοι γεγόναμεν πρὸς ἀρετὴν, οὐ μὴν ὥστε ἔχειν αὐτὴν ἐκ γενετῆς, ἀλλὰ πρὸς τὸ κτήσασθαι ἐπιτήδειοι.

Cap. XII.

§. 96. Ὧι λόγῳ λύεται τὸ πρὸς τῶν αἱρετικῶν ἀπορούμενον ἡμῖν, πότερον τέλειος ἐπλάσθη ὁ Ἀδὰμ ἢ ἀτελής. ἀλλ' εἰ μὲν ἀτελὴς, πῶς τελείου θεοῦ ἀτελὲς τὸ ἔργον καὶ μάλιστα ἄνθρωπος; εἰ δὲ τέλειος, πῶς παραβαίνει τὰς ἐντολάς; ἀκούσονται γὰρ καὶ παρ' ἡμῶν ὅτι τέλειος κατὰ τὴν κατασκευὴν οὐκ ἐγένετο, πρὸς δὲ τὸ ἀναδέξασθαι τὴν ἀρετὴν ἐπιτήδειος, διαφέρει γὰρ δή που ἐπὶ τὴν ἀρετὴν γεγονέναι ἐπιτήδειον πρὸς τὴν κτῆσιν αὐτῆς, ἡμᾶς δὲ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν βούλεται σώζεσθαι. αὕτη οὖν φύσις ψυχῆς ἐξ ἑαυ-

---

*) Ioann. 1, 3. **) Ephes. 2, 20 sq.
***) Matth. 13, 47 sq. †) Sapient. 7, 8.

τῆς ὁρμᾶν, εἶτα λογικοὶ ὄντες λογικῆς οὔσης τῆς φιλοσοφίας συγγενές τι ἔχομεν πρὸς αὐτήν, ἡ δὲ ἐπιτηδειότης φορὰ μέν ἐστι πρὸς ἀρετήν, ἀρετὴ δ' οὔ. πάντες μὲν οὖν, ὡς ἔφην, πρὸς ἀρετῆς κτῆσιν πεφύκασιν, ἀλλ' ὁ μὲν μᾶλλον, ὁ δ' ἧττον πρόσεισι τῇ τε μαθήσει τῇ τε ἀσκήσει, διὸ καὶ οἱ μὲν ἐξήρκεσαν μέχρι τῆς τελείας ἀρετῆς, οἱ δὲ μέχρι τινὸς ἔφθασαν, ἀμεληθέντες δ' αὖ τινὲς καὶ εἰ ἄλλως ἦσαν εὐφυεῖς, εἰς τοὐναντίον ἀπετράπησαν. πολὺ δὲ μᾶλλον ἡ μεγέθει πασῶν μαθήσεων καὶ ἀληθείᾳ διαφέρουσα γνῶσις χαλεπωτάτη κτήσασθαι καὶ ἐν πολλῷ καμάτῳ περιγίνεται.

§. 97. „Ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια θεοῦ, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισεν τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν" *), καθ' ἣν ἰδιότητα τοῦ πάντα εἰδότος ὁ γνωστικὸς καὶ δίκαιος καὶ ὅσιος μετὰ φρονήσεως εἰς μέτρον ἡλικίας τελείας ἀφικνεῖσθαι σπεύδει. ὅτι δ' οὐ μόνον αἱ πράξεις καὶ αἱ ἔννοιαι, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι καθαρεύουσι τῷ γνωστικῷ· „ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μου, ἐπισκέψω νυκτὸς", φησίν, „ἐπύρωσάς με καὶ οὐχ εὑρέθη ἐν ἐμοὶ ἀδικία, ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων" **). καὶ τί λέγω τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων; αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν γνωρίζει, οὐ παραχθεῖσαν ἐπὶ μετάνοιαν· κοινὸν P. 789. Pott. γὰρ τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων πιστῶν, ἀλλ' ὅ ἐστιν ἁμαρτία, οὐδὲ γὰρ τῆσδέ τινος καταγινώσκει, ἀλλ' ἁπλῶς πάσης τῆς ἁμαρτίας, οὐδ' ὅ ἐποίησέν τις κακῶς, ἀλλὰ τὸ μὴ ποιητέον συνίστησιν. ὅθεν καὶ ἡ μετάνοια δισσή, ἡ μὲν κοινὴ ἐπὶ τῷ πεπλημμεληκέναι, ἡ δὲ τὴν φύσιν τῆς ἁμαρτίας καταμαθοῦσα ἀφίστασθαι τοῦ ἁμαρτάνειν αὐτοῦ κατὰ προηγούμενον λόγον πείθει, ᾧ ἕπεται τὸ μὴ ἁμαρτάνειν.

§. 98. Μὴ τοίνυν λεγόντων ὡς ὁ ἀδικῶν καὶ

---

*) Sapient. 2, 22 sq. **) Psalm. 17, 3 sq.

ἁμαρτάνων κατ' ἐνέργειαν δαιμόνων πλημμελεῖ, ἐπεὶ κἂν ἀθῷος γένοιτο, τὰ δὲ αὐτὰ τοῖς δαιμονίοις κατὰ τὸ ἁμαρτάνειν αἱρούμενος ἀνέδραστος καὶ κοῦφος καὶ εὐμετάβολος ἐν ἐπιθυμίαις, ὡς δαίμων γίνεται ἄνθρωπος δαιμονικός. αὐτίκα ὁ μὲν κακὸς φύσει ἁμαρτητικὸς διὰ κακίαν γενόμενος φαῦλος καθέστηκεν ἔχων ἣν ἑκὼν εἵλετο, ἁμαρτητικὸς δὲ ὢν καὶ κατὰ τὰς πράξεις διαμαρτάνει, ἔμπαλιν δὲ ὁ σπουδαῖος κατορθοῖ. διὸ οὐ μόνον τὰς ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ τὰς πράξεις τὰς καλὰς ἀγαθὰ καλοῦμεν. τῶν δὲ ἀγαθῶν ἴσμεν, τὰ μὲν αὐτὰ δι' αὐτὰ αἱρετὰ ὡς τὴν γνῶσιν, οὐ γὰρ ἄλλο τι ἐξ αὐτῆς θηρῶμεν, ἐπειδὰν παρῇ, ἢ μόνον τὸ παρεῖναι αὐτὴν καὶ ἐν ἀδιαλείπτῳ θεωρίᾳ ἡμᾶς εἶναι καὶ εἰς αὐτὴν καὶ δι' αὐτὴν ἀγωνίζεσθαι, τὰ δὲ δι' ἕτερα, τὴν πίστιν διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς περιγενομένην φυγήν τε τῆς κολάσεως καὶ ὠφέλειαν τὴν ἐκ τῆς ἀνταποδόσεως. φόβος μὲν γὰρ αἴτιος τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν τοῖς πολλοῖς, ἐπαγγελία δὲ ἀφορμὴ τοῦ διώκειν ὑπακοήν, δι' ἧς ἡ σωτηρία.

§. 99. Τελειώτατον ἄρα ἀγαθὸν ἡ γνῶσις δι' αὐτὴν οὖσα αἱρετή, κατ' ἐπακολούθημα δὲ καὶ τὰ διὰ ταύτης ἀκολουθοῦντα καλά. καὶ ἡ κόλασις τῷ μὲν κολαζομένῳ διορθώσεως αἰτία, τοῖς δὲ διορᾶν
P. πόρρωθεν δυναμένοις παράδειγμα γίνεται δι' οὗ τὸ
282. συνεμπίπτειν τοῖς ὁμοίοις ἀνακόπτουσιν. δεξώμεθα
Sylb. οὖν τὴν γνῶσιν οὐ τῶν ἀποβαινόντων ἐφιέμενοι, ἀλλ' αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ γινώσκειν ἀσπαζόμενοι. πρώτη γὰρ ὠφέλεια ἡ ἕξις ἡ γνωστικὴ ἡδονὰς ἀβλαβεῖς παρεχομένη καὶ ἀγαλλίασιν καὶ νῦν καὶ εἰς ὕστερον. τὴν δὲ ἀγαλλίασιν εὐφρασύνην εἶναί φασιν ἐπιλογισμὸν οὖσαν τῆς κατὰ τὴν ἀλήθειαν ἀρετῆς διά τινος ἑστιάσεως καὶ διαχύσεως ψυχικῆς. τὰ δὲ μετέχοντα τῆς γνώσεως ἔργα αἱ ἀγαθαὶ καὶ καλαὶ πράξεις εἰσίν. πλοῦτος μὲν γὰρ ἀληθὴς ὁ ἐν ταῖς κατὰ τὴν ἀρε- P.
τὴν πράξεσι πλεονασμός, πενία δὲ ἡ κατὰ τὰς κο- 790.
σμίας ἐπιθυμίας ἀπορία. αἱ κτήσεις γὰρ καὶ χρή- Pott.

σεις τῶν ἀναγκαίων οὐ τὴν ποιότητα ἔχουσι βλαβερὰν, ἀλλὰ τὴν παρὰ τὸ μέτρον ποσότητα.

§. 100. Διόπερ τὰς ἐπιθυμίας ὁ γνωστικὸς περιγράφει κατά τε τὴν κτῆσιν κατά τε τὴν χρῆσιν, οὐχ ὑπερβαίνων τὸν τῶν ἀναγκαίων ὅρον. τὸ ζῆν ἄρα τὸ ἐνταῦθα ἀναγκαῖον ἡγούμενος εἰς ἐπιστήμης συναύξησιν καὶ τὴν περιποίησιν τῆς γνώσεως οὐ τὸ ζῆν, ἀλλὰ τὸ εὖ ζῆν περὶ πλείστου ποιήσεται, μήτ᾽ οὖν παῖδας μήτ᾽ αὖ γάμον ἢ τοὺς γονεῖς τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπης καὶ τῆς ἐν βίῳ δικαιοσύνης προτιμῶν. ἀδελφὴ δὲ τούτῳ ἡ γυνὴ μετὰ τὴν παιδοποιίαν ὡς καὶ ὁμοπατρία κρίνεται, τότε μόνον τοῦ ἀνδρὸς ἀναμιμνησκομένη, ὁπηνίκα ἂν τοῖς τέκνοις προσβλέπῃ, ὡς ἂν ἀδελφὴ τῷ ὄντι ἐσομένη καὶ μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τῆς σαρκὸς τῆς διαχωριζούσης καὶ διοριζούσης τὴν γνῶσιν τῶν πνευματικῶν τῇ ἰδιότητι τῶν σχημάτων. αὐταὶ γὰρ καθ᾽ αὑτὰς ἐπ᾽ ἴσης εἰσὶ ψυχαί. αἱ ψυχαὶ οὐθέτεραι οὔτε ἄρρενες οὔτε θήλειαι, ἐπὰν μήτε γαμῶσι μήτε γαμίσκωνται, καὶ μή τι οὕτως μετατίθεται εἰς τὸν ἄνδρα ἡ γυνὴ ἀθήλυντος ἐπ᾽ ἴσης καὶ ἀνδρικὴ καὶ τελεία γενομένη.

§. 101. Τοῦτ᾽ ἦν ἄρα ὁ τῆς Σάρρας *) γένεσιν παιδὸς εὐαγγελισθείσης γέλως, οὐκ ἀπιστησάσης οἶμαι τῷ ἀγγέλῳ, καταιδεσθείσης δὲ ἐκείνης αὖθις τὴν ὁμιλίαν δι᾽ ἧς ἔμελλεν παιδὸς γενήσεσθαι μήτηρ. καὶ μή τι ἔκτοτε ὁ Ἀβραὰμ, ὁπηνίκα παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Αἰγύπτου **) διὰ τὸ τῆς Σάρρας ἐκινδύνευεν κάλλος οἰκείως αὐτὴν ἀδελφὴν προσεῖπεν, ἀλλ᾽ οὔτε ὁμομητρίαν οὐδέπω καὶ ὁμοπατρίαν. τοῖς μὲν οὖν ἐξ ἁμαρτιῶν μετανενοηκόσι καὶ μὴ στερεῶς πεπιστευκόσι διὰ τῶν δεήσεων παρέχει ὁ θεὸς τὰ αἰτήματα, τοῖς δ᾽ ἀναμαρτήτως καὶ γνωστικῶς βιοῦσιν ἐννοησαμένοις μόνον δίδωσιν. αὐτίκα τῇ Ἄννῃ ἐννοηθείσῃ μόνον τοῦ παιδὸς ἐδόθη σύλληψις τοῦ

---

*) Genes. 18, 12. **) Ibid. 20, 2 sq.

Σαμουήλ. „αἴτησαι", φησὶν ἡ γραφὴ, „καὶ ποιήσω, ἐννοήθητι καὶ δώσω". „καρδιογνώστην" *) γὰρ τὸν θεὸν παρειλήφαμεν, οὐκ ἐκ κινήματος ψυχῆς τεκμαιρόμενον καθάπερ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τοῦ ἀποβαίνοντος, γελοῖον γὰρ οὕτως νοεῖν, οὐδὲ P. ὡς ὁ ἀρχιτέκτων γενόμενον τὸ ἔργον ἐπήνεσε, καὶ ὁ 791. θεὸς οὕτως ποιήσας „τὸ φῶς", ἔπειτα ἰδὼν „καλὸν Pott. εἶπεν" **)· ὁ δὲ καὶ πρὶν ἢ ποιῆσαι οἷον ἔσται εἰδὼς, τοῦτο ἐπήνεσεν, ὃ ἐγένετο, δυνάμει ποιοῦντος καλὸν ἄνωθεν διὰ τῆς ἀνάρχου προθέσεως, τὸ ἐσόμενον ἐνεργείᾳ καλόν. αὐτίκα τὸ ἐσόμενον ἤδη προεῖπεν εἶναι καλὸν τῆς φράσεως ὑπερβατῷ κρυψάσης τὴν ἀλήθειαν.

§. 102. Εὔχεται τοίνυν ὁ γνωστικὸς καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν πᾶσαν τὴν ὥραν δι' ἀγάπης οἰκειούμενος τῷ θεῷ. καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἄφεσιν ἁμαρτιῶν αἰτήσεται, μετὰ δὲ τὸ μηκέτι ἁμαρτάνειν ἐπὶ τὸ εὖ ποιεῖν δύνασθαι καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ τὸν κύριον δημιουργίαν τε καὶ οἰκονομίαν συνιέναι, ἵνα δὴ „καθαρὸς τὴν καρδίαν" ***) γενόμενος δι' ἐπιγνώσεως τῆς διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ „πρόσωπον πρὸς πρόσωπον" †) τὴν μακαρίαν θέαν μυηθῇ ἐπακούσας τῆς λεγούσης γραφῆς, „ἀγαθὸν νηστεία μετὰ προσευχῆς" ††), νηστεῖαι δὲ ἀποχὰς κακῶν μηνύουσιν πάντων ἁπαξαπλῶς, τῶν τε κατ' ἐνέργειαν καὶ κατὰ λόγον καὶ κατὰ τὴν διάνοιαν αὐτήν. ὡς ἔοικεν οὖν ἡ δικαιοσύνη τετράγωνός ἐστι πάντοθεν ἴση καὶ ὁμοία ἐν λόγῳ, ἐν ἔργῳ, ἐν ἀποχῇ κακῶν, ἐν εὐποιίᾳ, ἐν τελειότητι γνωστικῇ, οὐδαμῇ οὐδαμῶς χωλείουσα, ἵνα μὴ ἄδικός τε καὶ ἄνισος φανῇ. ᾗ μὲν οὖν τίς ἐστι δίκαιος πάντως οὗτος καὶ πιστὸς, ᾗ δὲ πιστὸς οὐδέπω καὶ δίκαιος,

*) Actor. 1, 24. 15, 8. **) Genes. 1, 3. 4.
***) Matth. 5, 8. †) 1 Corinth. 13, 12. ††) Iob. 12, 8.

τὴν κατὰ προκοπὴν καὶ τελείωσιν δικαιοσύνην λέγω καθ᾽ ἣν ὁ γνωστικὸς δίκαιος λέγεται.

§. 103. *Αὐτίκα* τῷ *Ἀβραὰμ* „πιστῷ" γενομένῳ „ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην" *) εἰς τὸ μεῖζον καὶ τελειότερον τῆς πίστεως προβεβηκότι. οὐ γὰρ ὁ ἀπεχόμενος μόνον τῆς κακῆς πράξεως δίκαιος, ἐὰν μὴ προσεξεργάσηται καὶ τὸ εὖ ποιεῖν καὶ τὸ γινώσκειν, δι᾽ ἣν αἰτίαν τῶν μὲν ἀφεκτέον, τὰ δ᾽ ἐνεργητέον. διὰ „τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν" **), φησὶν ὁ ἀπόστολος παραπέμπεσθαι τὸν δίκαιον εἰς κληρονομίαν τὴν ἄκραν, ὑπὸ μὲν τῶν πεφραγμένον, τοῖς δὲ καὶ ἐνεργοῦντα. οὐ γὰρ ἡ σκέπη μόνη τῆς παντευχίας καὶ ἡ τῶν ἁμαρτημάτων ἀποχὴ ἱκανὴ πρὸς τελείωσιν, εἰ μὴ προσλάβοι τὸ ἔργον τῆς δικαιοσύνης τὴν εἰς εὐποιίαν ἐνέργειαν. τότε ὁ περιδέξιος ἡμῖν καὶ γνωστικὸς ἐν δικαιοσύνῃ ἀποκαλύπτεται δεδοξασμένος ἤδη κἀνθένδε, καθάπερ ὁ Μωϋσῆς „τὸ πρόσωπον" ***) τῆς ψυχῆς, ὅπερ ἐν τοῖς πρόσθεν τὸ σῶμα χαρακτηριστικὸν τῆς δικαίας εἰρήκαμεν ψυχῆς. P. 792. Pott. καθάπερ γὰρ τοῖς ἐρίοις ἡ στῦψις τῆς βαφῆς ἐμμείνασα, τὴν ἰδιότητα καὶ παραλλαγὴν πρὸς τὰ λοιπὰ παρέχει ἔρια, οὕτως κἀπὶ τῆς ψυχῆς ὁ μὲν πόνος παρῆλθεν, μένει δὲ τὸ καλὸν, καὶ τὸ μὲν ἡδὺ P. 283. Sylb. καταλείπεται, ἀναμάσσεται δὲ τὸ αἰσχρόν. αὗται γὰρ ἑκατέρας ψυχῆς χαρακτηριστικαὶ ποιότητες, ἀφ᾽ ὧν γνωρίζεται, ἡ μὲν δεδοξασμένη, ἡ δὲ κατεγνωσμένη.

§. 104. Ναὶ μὴν καθάπερ τῷ Μωϋσεῖ ἐκ τῆς δικαιοπραγίας καὶ τῆς κατὰ τὸ συνεχὲς πρὸς τὸν θεὸν τὸν λαλοῦντα αὐτῷ ὁμιλίας ἐπίχροιά τις ἐπεκάθιζε τῷ προσώπῳ δεδοξασμένη, οὕτως καὶ τῇ δικαίᾳ ψυχῇ θεία τις ἀγαθωσύνης δύναμις κατά τε

*) Genes. 16, 6. Roman. 4, 3. **) 2 Corinth. 6, 7.
***) Exod. 34, 29.

ἐπισκοπὴν κατά τε τὴν προφητείαν κατά τε τὴν διοικητικὴν ἐνέργειαν ἐγχριπτομένη, οἷον ἀπαυγάσματος νοεροῦ καθάπερ ἡλιακῆς ἀλέας ἐναποσημαίνεταί τι, δικαιοσύνης σφραγῖδα ἐπιφανῆ, φῶς ἡνωμένον ψυχῇ δι' ἀγάπης ἀδιαστάτου, θεοφορούσης καὶ θεοφορουμένης. ἐνταῦθα ἡ ἐξομοίωσις ἡ πρὸς τὸν σωτῆρα θεὸν ἀνακύπτει τῷ γνωστικῷ εἰς ὅσον ἀνθρωπίνῃ θεμιτὸν φύσει γινομένῳ τελείῳ, „ὡς ὁ πατὴρ", φησὶν, „ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς" *). αὐτός ἐστιν ὁ εἰπών· „τεκνία ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμὶ" **), ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς, οὐχ ἡ φύσει ἀγαθός ἐστι, ταύτῃ μένει μακάριος καὶ ἄφθαρτος οὔτε πράγματ' ἔχων οὔτε ἄλλῳ παρέχων, ποιῶν δὲ ἰδίως ἀγαθὰ, θεὸς ὄντως καὶ πατὴρ ἀγαθὸς ὤν τε καὶ γινόμενος ἐν ἀδιαλείπτοις εὐποιΐαις, ἐν ταυτότητι τῆς ἀγαθωσύνης ἀπαραβάτως μένει. τί γὰρ ὄφελος ἀγαθοῦ μὴ ἐνεργοῦντος μηδὲ ἀγαθύνοντος;

Cap. XIII.

§. 105. Ὁ τοίνυν μετριοπαθήσας τὰ πρῶτα καὶ εἰς ἀπάθειαν μελετήσας αὐξήσας τε εἰς εὐποιΐαν γνωστικῆς τελειότητος ἰσάγγελος μὲν ἐνταῦθα, φωτεινὸς δὲ ἤδη καὶ ὡς ὁ ἥλιος λάμπων κατὰ τὴν εὐεργεσίαν σπεύδει τῇ γνώσει τῇ δικαίᾳ δι' ἀγάπης θεοῦ ἐπὶ τὴν ἁγίαν μονὴν καθάπερ οἱ ἀπόστολοι, οὐχ ὅτι ἦσαν ἐκλεκτοὶ γενόμενοι ἀπόστολοι κατά τι φύσεως ἐξαίρετον ἰδίωμα, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰούδας ἐξελέγη σὺν αὐτοῖς, ἀλλ' οἷοί τε ἦσαν ἀπόστολοι γενέσθαι ἐκλεγέντες πρὸς τοῦ καὶ τὰ τέλη προορωμένου. ὁ γοῦν μὴ σὺν αὐτοῖς ἐκλεγεὶς Ματθίας ἄξιον ἑαυτὸν παρασχόμενος τοῦ γενέσθαι ἀπόστολον ἀντικατα- P.
τάσσεται Ἰούδα. 793.

§. 106. Ἔξεστιν οὖν καὶ νῦν ταῖς κυριακαῖς ἐν- Pott.

---

*) Matth. 5, 48. **) Ioann. 13, 33.

ἀσκήσαντας ἐντολαῖς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τελείως βιώσαντας καὶ γνωστικῶς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀποστόλων ἐγγραφῆναι. οὗτος πρεσβύτερός ἐστι τῷ ὄντι τῆς ἐκκλησίας καὶ διάκονος ἀληθὴς τῆς τοῦ θεοῦ βουλήσεως, ἐὰν ποιῇ καὶ διδάσκῃ τὰ τοῦ κυρίου, οὐχ ὑπ᾽ ἀνθρώπων χειροτονούμενος οὐδ᾽ ὅτι πρεσβύτερος δίκαιος νομιζόμενος, ἀλλ᾽ ὅτι δίκαιος ἐν πρεσβυτερίῳ καταλεγόμενος, κἂν ἐνταῦθα ἐπὶ γῆς πρωτοκαθεδρίᾳ μὴ τιμηθῇ, ἐν τοῖς εἴκοσι καὶ τέσσαρσι καθεδεῖται θρόνοις τὸν λαὸν κρίνων, ὥς φησιν ἐν τῇ ἀποκαλύψει Ἰωάννης. μία μὲν γὰρ τῷ ὄντι διαθήκη ἡ σωτήριος ἀπὸ καταβολῆς κόσμου εἰς ἡμᾶς διήκουσα κατὰ διαφόρους γενεάς τε καὶ χρόνους διάφορος εἶναι τὴν δόσιν ὑποληφθεῖσα. ἀκόλουθον γὰρ εἶναι μίαν ἀμετάθετον σωτηρίας δόσιν παρ᾽ ἑνὸς θεοῦ δι᾽ ἑνὸς κυρίου πολυτρόπως ὠφελοῦσαν, δι᾽ ἣν αἰτίαν τὸ μεσότοιχον αἴρεται τὸ διορίζον τοῦ Ἰουδαίου τὸν Ἕλληνα εἰς περιούσιον λαόν.

§. 107. Καὶ οὕτως ἄμφω εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καταντῶσιν, καὶ ἡ ἐξ ἀμφοῖν ἐκλογὴ μία καὶ τῶν ἐκλεκτῶν, φησίν, ἐκλεκτότεροι οἱ κατὰ τὴν τελείαν γνῶσιν καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἀπηνθισμένοι καὶ τῇ μεγαλοπρεπεστάτῃ δόξῃ τετιμημένοι κριταί τε καὶ διοικηταὶ ἐπ᾽ ἴσης ἔκ τε Ἰουδαίων ἔκ τε Ἑλλήνων οἱ τέσσαρες καὶ εἴκοσι, διπλασιασθείσης τῆς χάριτος, ἐπεὶ καὶ αἱ ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν προκοπαί, ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, μιμήματα οἶμαι ἀγγελικῆς δόξης κἀκείνης τῆς οἰκονομίας τυγχάνουσιν, ἣν ἀναμένειν φασὶν αἱ γραφαὶ τοὺς κατ᾽ ἴχνος τῶν ἀποστόλων ἐν τελειώσει δικαιοσύνης κατα τὸ εὐαγγέλιον βεβιωκότας. ἐν νεφέλαις τούτους ἀρθέντας γράφει ὁ ἀπόστολος διακονήσειν μὲν τὰ πρῶτα, ἔπειτα ἐγκαταταγῆναι τῷ πρεσβυτερίῳ κατὰ προκοπὴν δόξης, δόξα γὰρ δόξης διαφέρει, ἄχρις ἂν εἰς τέλειον ἄνδρα αὐξήσωσιν.

Cap. XIV.

§. 108. Οἱ τοιοῦτοι κατὰ τὸν Δαβὶδ „κατα-
παύσουσιν ἐν ὄρει ἁγίῳ θεοῦ" *), τῇ ἀνωτάτω ἐκ-
κλησίᾳ, καθ' ἣν οἱ φιλόσοφοι συνάγονται τοῦ θεοῦ
οἱ τῷ ὄντι Ἰσραηλῖται οἱ καθαροὶ τὴν καρδίαν, ἐν P.
οἷς δόλος οὐδείς, οἱ μὴ καταμείναντες ἐν ἑβδομάδι 704.
ἀναπαύσεως, ἀγαθοεργίᾳ δὲ θείας ἐξομοιώσεως εἰς Pott.
ὀγδοαδικῆς εὐεργεσίας κληρονομίαν ὑπερκύψαντες
ἀκορέστου θεωρίας εἰλικρινεῖ ἐποπτείᾳ προσανέχον-
τες. „ἔστιν δὲ καὶ ἄλλα", φησὶν ὁ κύριος, „πρό-
βατα, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης" **), ἄλλης
αὐλῆς καὶ μονῆς ἀναλόγως τῆς πίστεως κατηξιω-
μένα. „τὰ δὲ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς ἀκούει φω-
νῆς" ***), συνιέντα γνωστικῶς τὰς ἐντολάς, τὸ δ'
ἔστιν, μεγαλοφρόνως καὶ ἀξιολόγως ἐκδέχεσθαι σὺν
καὶ τῇ τῶν ἔργων ἀνταποδόσει τε καὶ ἀντακολουθίᾳ.
ὥστε ὅταν ἀκούσωμεν „ἡ πίστις σου σέσωκέν σε" †),
οὐχ ἁπλῶς τοὺς ὁπωσοῦν πιστεύσαντας σωθήσεσθαι
λέγειν αὐτὸν ἐκδεχόμεθα, ἐὰν μὴ καὶ τὰ ἔργα ἐπα-
κολουθήσῃ. αὐτίκα Ἰουδαίοις μόνοις ταύτην ἔλεγε
τὴν φωνὴν τοῖς νομικοῖς καὶ ἀνεπιλήπτως βεβιωκό-
σιν, οἷς μόνον ἡ εἰς τὸν κύριον ὑπελείπετο πίστις.

§. 109. Οὐκ ἂν οὖν μετὰ ἀκρασίας πιστὸς εἴη,
ἀλλὰ κἂν ἐξέλθῃ τὴν σάρκα, ἀποθέσθαι τὰ πάθη
ἀνάγκη τοῦτον, ὡς εἰς τὴν μονὴν τὴν οἰκείαν χω-
ρῆσαι δυνηθῆναι. πλέον δέ ἐστι τοῦ πιστεῦσαι τὸ
γνῶναι, καθάπερ ἀμέλει τοῦ σωθῆναι, τὸ καὶ μετὰ
τὸ σωθῆναι τιμῆς τῆς ἀνωτάτω ἀξιωθῆναι. διὰ
P. πολλῆς τοίνυν τῆς παιδείας ἀπεκδυσάμενος τὰ πάθη
284. ὁ πιστὸς ἡμῖν μέτεισιν ἐπὶ τὴν βελτίονα τῆς προ- P.
Sylb. τέρας μονῆς μεγίστην κόλασιν, ἐπιφερόμενος τὸ 795.
ἰδίωμα τῆς μετανοίας, ὧν ἐξήμαρτεν μετὰ τὸ βά- Pott.

---

*) Psalm. 15, 1. **) Ioann. 10, 16. ***) Ibid. v. 28.
†) Marc. 5, 34 et alibi.

πτισμα. ἀνιᾶται γοῦν ἔτι μᾶλλον ἤτοι μηδέπω ἢ καὶ μηδ' ὅλως τυγχάνων ὧν ἄλλους ὁρᾷ μετειληφότας. πρὸς δὲ καὶ ἐπαισχύνεται τοῖς πλημμεληθεῖσιν αὐτῷ, αἳ δὴ μέγισται κολάσεις εἰσὶ τῷ πιστῷ. ἀγαθὴ γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη καὶ δικαία ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ. κἂν παύσωνται ἄρα ποὺ αἱ τιμωρίαι κατὰ τὴν ἀποπλήρωσιν τῆς ἐκτίσεως καὶ τῆς ἑκάστου ἀποκαθάρσεως μεγίστην ἔχουσι παραμένουσαν λύπην, ὅτι τῆς ἄλλης ἄξιοι εὑρεθέντες αὐλῆς τὴν ἐπὶ τῷ μὴ συνεῖναι τοῖς διὰ δικαιοσύνην δοξασθεῖσιν.

§. 110. *Αὐτίκα* ὁ Σαλομὼν σοφὸν καλῶν τὸν γνωστικὸν περὶ τῶν θαυμαζόντων αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα τῆς μονῆς τάδε φησίν· „ὄψονται γὰρ τελευτὴν σοφοῦ καὶ οὐ νοήσουσι τί ἐβουλεύσατο περὶ αὐτοῦ καὶ εἰς τί ἠσφαλίσατο αὐτὸν ὁ κύριος" *) ἐπί τε τῆς δόξης ἐροῦσιν αὐτοῦ· „οὗτος ἦν ὃν ἔσχομέν ποτε εἰς γέλωτα καὶ εἰς παραβολὴν ὀνειδισμοῦ οἱ ἄφρονες, τὸν βίον αὐτοῦ ἐλογισάμεθα μανίαν καὶ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ ἄτιμον, πῶς κατελογίσθη ἐν υἱοῖς θεοῦ καὶ ἐν ἁγίοις ὁ κλῆρος αὐτοῦ ἐστίν" **); οὐ μόνον τοίνυν ὁ πιστὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐθνικὸς δικαιότατα κρίνεται. ἐπειδὴ γὰρ ᾔδει ὁ θεὸς ἅτε προγνώστης ὢν μὴ πιστεύσοντα τοῦτον οὐδὲν ἧττον ὅπως τήν γε καθ' ἑαυτὸν ἀναδέξηται τελείωσιν, ἔδωκεν μὲν φιλοσοφίαν αὐτῷ, ἀλλὰ πρὸ τῆς πίστεως, ἔδωκεν δὲ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τὰ ἄστρα εἰς θρησκείαν ***), ἃ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοῖς ἔθνεσιν, φησὶν ὁ νόμος, ἵνα μὴ τέλεον ἄθεοι γενόμενοι τελέως καὶ διαφθαρῶσιν. οἱ δὲ κἂν ταύτῃ γενόμενοι τῇ ἐντολῇ ἀγνώμονες γλυπτοῖς προσεσχηκότες ἀγάλμασι κἂν μὴ μετανοήσωσι, κρίνονται, οἱ μὲν ὅτι δυνηθέντες οὐκ

---

*) Sapient. 4, 17. **) Ibid. 5, 3 — 5.
***) Cf. Deuteron. 4, 19.

ἠθέλησαν πιστεῦσαι τῷ θεῷ, οἱ δὲ ὅτι καὶ θελήσαντες οὐκ ἐξεπόνησαν περιγενέσθαι πιστοί.

§. 111. Ναὶ μὴν κἀκεῖνοι οἱ ἀπὸ τῆς τῶν ἄστρων σεβήσεως μὴ ἐπαναδραμόντες ἐπὶ τὸν τούτων ποιητήν. ὁδὸς γὰρ ἦν αὕτη δοθεῖσα τοῖς ἔθνεσιν ἀνακῦψαι πρὸς θεὸν διὰ τῆς τῶν ἄστρων θρησκείας. οἱ δὲ μὴ ἐπὶ τούτοις θελήσαντες ἐπιμεῖναι τοῖς δοθεῖσιν αὐτοῖς ἄστρασιν, ἀλλὰ καὶ τούτων ἀποπεσόντες εἰς λίθους καὶ ξύλα, ὡς χνοῦς, φησὶν, ἐλογίσθησαν καὶ ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου, περισσοὶ εἰς P. σωτηρίαν, οἱ ἀπορριπτόμενοι τοῦ σώματος. ὥσπερ 796. οὖν τὸ μὲν ἁπλῶς σώζειν τῶν μέσων ἐστὶν, τὸ δ' Pott. ὀρθῶς καὶ δεόντως κατόρθωμα, οὕτως καὶ πᾶσα πρᾶξις γνωστικοῦ μὲν κατόρθωμα, τοῦ δὲ ἁπλῶς πιστοῦ μέση πρᾶξις λέγοιτ' ἂν, μηδέπω κατὰ λόγον ἐπιτελουμένη μηδὲ μὴν κατ' ἐπίστασιν κατορθουμένη. παντὸς δὲ ἔμπαλιν τοῦ ἐθνικοῦ ἁμαρτητική, οὐ γὰρ τὸ ἁπλῶς εὖ πράττειν, ἀλλὰ τὸ πρός τινα σκοπὸν τὰς πράξεις ποιεῖσθαι καὶ λόγον ἐνεργεῖν καθῆκεν, αἱ γραφαὶ παριστᾶσιν.

§. 112. Καθάπερ οὖν τοῖς ἀπείροις τοῦ λυρίζειν λύρας οὐχ ἁπτέον οὐδὲ μὴν τοῖς ἀπείροις τοῦ αὐλεῖν αὐλῶν, οὕτως οὐδὲ πραγμάτων ἁπτέον τοῖς μὴ τὴν γνῶσιν εἰληφόσι καὶ εἰδόσιν ὅπως αὐτοῖς παρὰ λόγον τὸν βίον χρηστέον. τὸν γοῦν τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα οὐ μόνον ἐν πολέμοις ἀγωνίζονται οἱ πολέμων ἀθληταὶ, ἀλλὰ καὶ ἐν συμποσίοις καὶ ἐπὶ κοίτης κἂν τοῖς δικαστηρίοις οἱ ἀλειψάμενοι τῷ λόγῳ, αἰχμάλωτοι γενέσθαι ἡδονῆς αἰσχυνόμενοι, οὐ μὴν ποτ' ἂν ἀρετὰν ἀλλάξωμαι ἀντ' ἀδίκου κέρδους. ἄδικον δὲ ἄντικρυς κέρδος ἡδονὴ καὶ λύπη πόνος τε καὶ φόβος καὶ συνελόντι εἰπεῖν τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ὧν τὸ παραυτίκα τερπνὸν, ἀνιαρὸν εἰς τοὐπιόν. „τί γὰρ ὄφελος, ἐὰν τὸν κόσμον κερδήσῃς", φησὶ, „τὴν

δὲ ψυχὴν ἀπολέσῃς" *); δῆλον οὖν τοὺς μὴ ἐπιτελοῦντας τὰς καλὰς πράξεις οὐδὲ γιγνώσκειν τὰ ὠφέλιμα ἑαυτοῖς. εἰ δὲ τοῦτο οὐδὲ εὔξασθαι ὀρθῶς οἷοί τε οὗτοι παρὰ τοῦ θεοῦ λαβεῖν τὰ ἀγαθὰ ἀγνοοῦντες τὰ ὄντως ἀγαθὰ, οὐδ' ἂν λαβόντες αἴσθοιντο τῆς δωρεᾶς οὐδ' ἂν εἰ ἀπολαύσειαν κατ' ἀξίαν οὗ μὴ ἔγνωσαν, ὑπό τε τῆς ἀπειρίας τοῦ χρήσασθαι τοῖς P. δοθεῖσι καλῶς, ὑπό τε τῆς ἄγαν ἀμαθίας μηδέπω 797. χρηστέον ταῖς θείαις δωρεαῖς ἐγνωκότες, ἀμαθία δὲ Pott. ἀγνοίας αἰτία.

§. 113. Καί μοι δοκῶ κομπώδους μὲν εἶναι ψυχῆς καύχημα πλὴν εὐσυνειδήτου ἐπιφθέγγεσθαι τοῖς κατὰ περίστασιν συμβαίνουσι,

πρὸς ταῦθ' ὅ τι χρὴ καὶ παλαμᾶσθαι
τὸ γὰρ εὖ, μετ' ἐμοῦ· καὶ τὸ δίκαιον
σύμμαχον ἔσται· κοὐ μή ποθ' ἁλῶ
καλὰ πράσσων.

αὕτη δὲ ἡ εὐσυνειδησία τὸ ὅσιον τὸ πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δίκαιον διασώζει, καθαρὰν τὴν ψυχὴν φυλάττουσα διανοήμασι σεμνοῖς καὶ λόγοις ἁγνοῖς καὶ τοῖς δικαίοις ἔργοις. οὕτως δύναμιν λαβοῦσα κυριακὴν ἡ ψυχὴ μελετᾷ εἶναι θεὸς, κακὸν μὲν οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἀγνοίας εἶναι νομίζουσα καὶ τῆς μὴ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐνεργείας, ἀεὶ δὲ εὐχαριστοῦσα ἐπὶ πᾶσι τῷ θεῷ, δι' ἀκοῆς δικαίας καὶ ἀναγνώσεως θείας διὰ ζητήσεως ἀληθοῦς, διὰ προσφορᾶς ἁγίας, δι' εὐχῆς μακαρίας, αἰνοῦσα, ὑμνοῦσα, εὐλογοῦσα, ψάλλουσα, οὐ διορίζεταί ποτε τοῦ θεοῦ κατ' οὐδένα καιρὸν ἡ τοιάδε ψυχή. εἰκότως οὖν εἴρηται· „καὶ οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ συνήσουσιν ἀλήθειαν, καὶ οἱ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ προσμενοῦσιν αὐτῷ" **). ὁρᾷς οἷα περὶ τῶν γνωστικῶν διαλέγεται ἡ σοφία.

§. 114. Ἀναλόγως ἄρα καὶ μοναὶ ποικίλαι κατ'

---

*) Matth. 16, 26. **) Sapient. 4, 9.

ἀξίαν τῶν πιστευσάντων. αὐτίκα ὁ Σαλομών· „δο-
θήσεται γὰρ αὐτῷ τῆς πίστεως ἡ χάρις ἐκλεκτὴ, καὶ
P. κλῆρος ἐν ναῷ κυρίου θυμηρέστερος“ *). τὸ συγ-
285. κριτικὸν γὰρ δείκνυσι μὲν τὰ ὑποβεβηκότα ἐν τῷ
Sylb. ναῷ τοῦ θεοῦ, ὅς ἐστιν ἡ πᾶσα ἐκκλησία, ἀπολείπει
δὲ ἐννοεῖν καὶ τὸ ὑπερθετικὸν, ἔνθα ὁ κύριός ἐστιν.
ταύτας ἐκλεκτὰς οὔσας τὰς τρεῖς μονὰς οἱ ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ ἀριθμοὶ αἰνίσσονται, „ὁ τριάκοντα, καὶ
ὁ ξ', καὶ ὁ ἑκατόν **). καὶ ἡ μὲν τελεία κληρονο- P.
μία, τῆς εἰς ἄνδρα τέλειον ἀφικνουμένων, κατ' εἰ- 798.
κόνα τοῦ κυρίου· ἡ δὲ ὁμοίωσις, οὐχ ὥς τινες ἡ Pott.
κατὰ τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπειον· ἄθεος γὰρ ἥδε
ἐφορία· οὐδὲ μὴν ἡ κατ' ἀρετὴν, ἡ πρὸς τὸ πρῶ-
τον αἴτιον· ἀσεβὴς γὰρ καὶ ἥδε ἡ ἔκδοσις, τὴν αὐ-
τὴν ἀρετὴν εἶναι ἀνθρώπου καὶ τοῦ παντοκράτορος
θεοῦ προσδοκησάντων· „ὑπέλαβες“, φησὶν, „ἀνο-
μίαν, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος“ ***)· ἀλλ' „ἀρκετὸν
γὰρ τῷ μαθητῇ γενέσθαι ὡς ὁ διδάσκαλος“ †), λέ-
γει ὁ διδάσκαλος. καθ' ὁμοίωσιν οὖν τοῦ θεοῦ ὁ
εἰς υἱοθεσίαν καὶ φιλίαν τοῦ θεοῦ καταταγεὶς κατὰ
τὴν συγκληρονομίαν τῶν κυρίων καὶ θεῶν γίνεται,
ἐὰν καθὼς αὐτὸς ἐδίδαξεν ὁ κύριος, κατὰ τὸ εὐαγ-
γέλιον τελειωθῇ.

Cap. XV.

§. 115. Ὁ γνωστικὸς ἄρα τὴν προσεχεστέραν ἀναμάσσεται ὁμοιότητα, τὴν διάνοιαν τὴν τοῦ διδασκάλου, ἥντινα ἐκεῖνος νοῶν ἐνετείλατό τε καὶ συνεβούλευσε τοῖς φρονίμοις καὶ σώφροσι· ταύτην συνιεὶς, ὡς ὁ διδάξας ἐβούλετο, καὶ διὰ τὴν νόησιν ἀναλαβὼν τὴν μεγαλοπρεπῆ, διδάξας μὲν ἀξιολόγως

---

*) Sapient. 4, 14. **) Matth. 13, 8.
***) Psalm. 1, 21. †) Matth. 25, 10.

„ἐπὶ τῶν δωμάτων" *) τοὺς ὑψηλῶς οἰκοδομεῖσθαι δυναμένους, προκατάρξας δὲ τῆς τῶν λεγομένων ἐνεργείας κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς πολιτείας· δυνατὰ γὰρ ἐνετείλατο καὶ δὴ τῷ ὄντι ἀρχικὸν εἶναι καὶ ἡγεμονικὸν τὸν βασιλικόν τε καὶ Χριστιανόν, ἐπεὶ μὴ τῶν ἔξω μόνων θηρίων κατακυριεύειν ἐτάγημεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀγρίων παθῶν. κατ' ἐπίστασιν οὖν ὡς ἔοικεν τοῦ κακοῦ καὶ ἀγαθοῦ βίου σώζεται ὁ γνωστικός, „πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων" **) συνιείς τε καὶ ἐνεργῶν. „ἔντεινον καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε", ὁ Δαβὶδ γράφει, „ἕνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης, καὶ ὁδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιά σου" ***). τουτέστιν, ὁ κύριος. „τίς" οὖν „σοφός; καὶ συνήσει ταῦτα· συνετός; καὶ γνώσεται αὐτά· διότι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ τοῦ κυρίου" †), φησὶν ὁ προφήτης δηλῶν μόνον δύνασθαι τὸν γνωστικὸν τὰ ἐπικεκρυμμένως πρὸς τοῦ πνεύματος εἰρημένα, νοήσειν τε καὶ διασαφήσειν, καὶ „ὁ συνιὼν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σιωπήσεται" ††) λέγει ἡ γραφή, δηλονότι πρὸς τοὺς ἀναξίους ἐξειπεῖν, ὅτι φησὶν ὁ κύριος, „ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω" †††), οὐ πάντων εἶναι τὸ ἀκούειν καὶ συνιέναι λέγων.

§. 116. Αὐτίκα ὁ Δαβίδ· „σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων," γράφει, „ἀπὸ τῆς τηλαυγήσεως ἐνώπιον αὐτοῦ αἱ νεφέλαι διῆλθον, χάλαζα καὶ ἄνθρακες πυρός" *)· ἐπικεκρυμμένους τοὺς ἁγίους λόγους εἶναι διδάσκων καὶ δὴ τοῖς μὲν γνωστικοῖς διειδεῖς καὶ τηλαυγεῖς καθάπερ χάλαζαν ἀβλαβῆ P. 799. Pott. καταπέμπεσθαι θεόθεν μηνύει· σκοτεινοὺς δὲ πολλοὺς καθάπερ τοὺς ἐκ πυρὸς ἀπεσβεσμένους ἄν-

*) Matth. 10, 27. Luc. 12, 3. **) Matth. 5, 20. ***) Psalm. 14, 4. †) Hos. 14, 9. ††) Amos 5, 13. †††) Matth. 11, 15.
*) Psalm. 18, 11 sq.

θρακας, οὓς εἰ μή τις ἀνάψαι καὶ ἀναζωπυρῆσαι, οὐκ ἐκφλεγήσονται οὐδ᾽ ἐμφωτισθήσονται. „κύριος" οὖν, φησὶ, „δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας, τοῦ γνῶναι ἐν καιρῷ· ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον" *) οὐ κατὰ τὸ μαρτύριον μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν κατ᾽ ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν, „καὶ ἡ παιδεία κυρίου ἀνοίγει μοῦ τὸ στόμα" **). γνωστικοῦ ἄρα καὶ τὸ εἰδέναι χρῆσθαι τῷ λόγῳ καὶ ὁπότε καὶ ὅπως καὶ πρὸς οὕς τινας.

§. 117. Ἤδη δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος λέγων, „κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστὸν" ***), τὴν μὲν διδασκαλίαν τὴν Ἑλληνικὴν στοιχειώδη παραδίδωσιν εἶναι, τελείαν δὲ τὴν κατὰ Χριστὸν καθάπερ ἤδη πρότερον ἐμηνύσαμεν, αὐτίκα „ἡ ἀγριέλαιος ἐγκεντρίζεται εἰς τὴν πιότητα τῆς ἐλαίας" †), καὶ δὴ καὶ φύεται ὁμοειδῶς ταῖς ἡμέροις ἐλαίαις, χρῆται γὰρ τὸ ἐμφυτευόμενον ἀντὶ γῆς τῷ δένδρῳ τῷ ἐν ᾧ ἐμφυτεύεται, πάντα δὲ ὁμοῦ τὰ φυτὰ ἐκ κελεύσματος θείου βεβλάστηκεν, διὸ κἂν ἀγριέλαιος ὁ κότινος τυγχάνῃ, ἀλλὰ τοὺς ὀλυμπιονίκας στέφει καὶ τὴν ἄμπελον ἡ πτελέα εἰς ὕψος ἀνάγουσα εὐκαρπεῖν διδάσκει. ὁρῶμεν δὲ ἤδη πλείονα τὴν τροφὴν ἐπισπώμενα τὰ ἄγρια τῶν δένδρων διὰ τὸ μὴ δύνασθαι πέττειν. τὰ οὖν ἄγρια τῶν ἡμέρων ἀπεπτότερα ὑπάρχει, καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ἄγρια εἶναι αὐτὰ στέρησις δυνάμεως πεπτικῆς.

§. 118. *Λαμβάνει τοίνυν* τροφὴν μὲν πλείονα ἡ ἐγκεντρισθεῖσα ἐλαία διὰ τὸ ἀγρίᾳ ἐμφύεσθαι, οἷον δὲ ἤδη πέττειν ἐθίζεται τὴν τροφὴν συνεξομοιουμένη τῇ πιότητι τῆς ἡμέρου, ὡς δὲ καὶ ὁ φιλόσοφος ἀγρίᾳ εἰκαζόμενος ἐλαίᾳ πολὺ τὸ ἄπεπτον ἔχων διὰ τὸ εἶναι ζητητικὸς καὶ εὐπαρακολούθητος καὶ ὀρεκτικὸς τῆς πιότητος τῆς ἀληθείας, ἐὰν προσλάβῃ

*) Iesai. 50, 4. **) Ibid. v. 5. ***) Coloss. 2, 8.
†) Roman. 11, 17.

τὴν θείαν διὰ πίστεως δύναμιν τῇ χρηστῇ καὶ ἡμέρῳ καταφυτευθεὶς γνώσει, καθάπερ ἡ ἀγριέλαιος ἐγκεντρισθεῖσα τῷ ὄντως καλῷ καὶ ἐλεήμονι λόγῳ, πέττει τε τὴν παραδιδομένην τροφὴν καὶ καλλιέλαιος γίνεται, ὁ γάρ τοι ἐγκεντρισμὸς τὰς ἀχρείους εὐγενεῖς ποιεῖ καὶ τὰς ἀφόρους φορίμους γίνεσθαι βιάζεται τέχνῃ τῇ γεωργικῇ καὶ ἐπιστήμῃ τῇ γνωστικῇ.

§. 119. Φασὶ δ' οὖν γίνεσθαι τὸν ἐγκεντρισμὸν κατὰ τρόπους τέσσαρας, ἕνα μὲν καθ' ὃν μεταξὺ τοῦ ξύλου καὶ τοῦ φλοιοῦ ἐναρμόζειν δεῖ τὸ ἐγκεντριζόμενον, ὡς κατηχοῦνται οἱ ἐξ ἐθνῶν ἰδιῶται ἐξ ἐπιπολῆς δεχόμενοι τὸν λόγον, θάτερον δὲ ὅταν τὸ ξύλον σχίσαντες εἰς αὐτὸ ἐμβάλωσι τὸ εὐγενὲς φυτὸν, ὃ συμβαίνει ἐπὶ τῶν φιλοσοφησάντων, διατμηθέντων P.
γὰρ αὐτοῖς τῶν δογμάτων ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἀληθείας 800.
ἐγγίνεται, ὡς δὲ καὶ Ἰουδαίοις διοιχθείσης τῆς πα- Pott.
λαιᾶς γραφῆς τὸ νέον καὶ εὐγενὲς ἐγκεντρίζεται τῆς
P. ἐλαίας φυτὸν, ὁ τρίτος δὲ ἐγκεντρισμὸς τῶν ἀγριά-
286. δων καὶ τῶν αἱρετικῶν ἅπτεται τῶν μετὰ βίας εἰς
Sylb. τὴν ἀλήθειαν μεταγομένων, ἀποξύσαντες γὰρ ἑκάτερον ἐπίσφηνον ὀξεῖ δρεπάνῳ μέχρι τοῦ τὴν ἐντεριώνην γυμνῶσαι μὲν, μὴ ἑλκῶσαι δὲ δεσμεύουσι πρὸς ἄλληλα, τέταρτος δέ ἐστιν ἐγκεντρισμοῦ τρόπος ὁ λεγόμενος ἐνοφθαλμισμὸς, περιαιρεῖται γὰρ ἀπὸ εὐγενοῦς στελέχους ὀφθαλμὸς συμπεριγραφομένου αὐτῷ καὶ τοῦ φλοιοῦ κύκλῳ ὅσον παλαιστιαῖον μῆκος, εἶτα ἐναποξύεται τὸ στέλεχος κατ' ὀφθαλμὸν ἴσον τῇ περιγραφῇ, καὶ οὕτως ἐντίθεται περισχοινιζόμενον καὶ περιχριόμενον πηλῷ τηρουμένου τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀπαθοῦς καὶ ἀμολύντου. εἶδος τοῦτο γνωστικῆς διδασκαλίας διαθρεῖν τὰ πράγματα δυναμένης, ἀμέλει καὶ ἐπὶ ἡμέρων δένδρων τοῦτο μάλιστα χρησιμεύει τὸ εἶδος.

§. 120. Δύναται δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου λε-

γόμενος „ἐγκεντρισμὸς εἰς τὴν καλλιέλαιον" *) γίγνεσθαι τὸν Χριστὸν αὐτὸν τῆς ἀνημέρου καὶ ἀπίστου φύσεως καταφυτευομένης εἰς Χριστόν, τουτέστι τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, ἄμεινον δὲ τὴν ἑκάστου πίστιν ἐν αὐτῇ ἐγκεντρίζεσθαι τῇ ψυχῇ, καὶ γὰρ τὸ ἅγιον πνεῦμα ταύτῃ πως μεταφυτεύεται διανενεμημένως κατὰ τὴν ἑκάστου περιγραφὴν ἀπεριγράφως. περὶ δὲ τῆς γνώσεως ὁ Σαλομὼν **) διαλεγόμενος τάδε φησί· „λαμπρὰ καὶ ἀμάραντός ἐστιν ἡ σοφία καὶ εὐχερῶς θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀγαπώντων αὐτήν, φθάνει τοὺς ἐπιθυμοῦντας προγνωσθῆναι, ὁ ὀρθρίσας ἐπ᾽ αὐτὴν οὐ κοπιάσει, τὸ γὰρ ἐνθυμηθῆναι περὶ αὐτῆς φρονήσεως τελειότης, καὶ ὁ ἀγρυπνήσας δι᾽ αὐτὴν ταχέως ἀμέριμνος ἔσται, ὅτι τοὺς ἀξίους αὐτῆς αὐτὴ περιέρχεται ζητοῦσα — οὐ γὰρ πάντων ἡ γνῶσις ***) — καὶ ἐν ταῖς τρίβοις φαντάζεται αὐτοῖς εὐμενῶς". τρίβοι δὲ ἡ τοῦ βίου διεξαγωγὴ καὶ ἡ κατὰ τὰς διαθήκας πολυειδία.

§. 121. Αὐτίκα ἐπιφέρει· „καὶ ἐν πάσῃ ἐπινοίᾳ ὑπαντᾷ αὐτοῖς" †) ποικίλως θεωρουμένη, διὰ πάσης δηλονότι παιδείας. εἶτα ἐπιλέγει τὴν τελειωτικὴν ἀγάπην παρατιθέμενος διὰ λόγου συλλογιστικοῦ καὶ λημμάτων ἀληθῶν ἀποδεικτικωτάτην ἀληθῆ ὧδέ πως ἐπάγων ἐπιφοράν· „ἀρχὴ γὰρ αὐτῆς ἀληθεστάτη παιδείας ἐπιθυμία, τουτέστι τῆς γνώσεως, φροντὶς δὲ παιδείας ἀγάπη, ἀγάπη δὲ τήρησις νόμων αὐτῆς, προσοχὴ δὲ νόμων βεβαίωσις ἀφθαρσίας, ἀφθαρσία δὲ ἐγγὺς εἶναι ποιεῖ θεοῦ. ἐπιθυμία ἄρα σοφίας ἀνάγει ἐπὶ βασιλείαν" ††). P. 801. Pott. διδάσκει γὰρ οἶμαι ὡς ἀληθινὴ παιδεία ἐπιθυμία τίς ἐστι γνώσεως, ἄσκησις δὲ παιδείας συνίσταται δι᾽ ἀγάπην γνώσεως, καὶ ἡ μὲν ἀγάπη τήρησις τῶν εἰς

*) Roman. 11, 24.
**) Sapient. 6, 12—16.
***) 1 Corinth. 8, 7.
†) Ibid. v. 16.
††) Ibid. v. 17—20.

γνῶσιν ἀναγουσῶν ἐντολῶν, ἡ τήρησις δὲ αὐτῶν βεβαίωσις τῶν ἐντολῶν, δι' ἣν ἡ ἀφθαρσία ἐπισυμβαίνει, ἀφθαρσία δὲ ἐγγὺς εἶναι ποιεῖ θεοῦ. εἰ ἄρα ἀγάπη τῆς γνώσεως ἄφθαρτον ποιεῖ καὶ ἐγγὺς θεοῦ βασιλέως τὸν βασιλικὸν ἀνάγει, ζητεῖν ἄρα δεῖ τὴν γνῶσιν εἰς εὕρεσιν. ἔστιν δὲ ἡ μὲν ζήτησις ὁρμὴ ἐπὶ τὸ καταλαβεῖν διά τινων σημείων ἀνευρίσκουσα τὸ ὑποκείμενον, ἡ εὕρεσις δὲ πέρας καὶ ἀνάπαυσις ζητήσεως ἐν καταλήψει γενομένης, ὅπερ ἐστὶν ἡ γνῶσις. καὶ αὕτη κυρίως εὕρεσίς ἐστιν ἡ γνῶσις κατάληψις ζητήσεως ὑπάρχουσα. σημεῖον δ' εἶναί φασι τὸ προηγούμενον ἢ συνυπάρχον ἢ ἑπόμενον.

§. 122. Τῆς τοίνυν περὶ θεοῦ ζητήσεως εὕρεσις μὲν ἡ διὰ τοῦ υἱοῦ διδασκαλία, σημεῖον δὲ τοῦ εἶναι τὸν σωτῆρα ἡμῶν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ αἵ τε προηγούμεναι τῆς παρουσίας αὐτοῦ προφητεῖαι τοῦτον κηρύσσουσαι, αἵ τε συνυπάρξασαι τῇ γενέσει αὐτοῦ τῇ αἰσθητῇ περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαι, πρὸς δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν κηρυσσόμεναί τε καὶ ἐμφανῶς δεικνύμεναι δυνάμεις αὐτοῦ. τεκμήριον ἄρα τοῦ παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν ἀλήθειαν τὸ αὐτὸν διδάξαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, εἰ γὰρ περὶ πᾶν ζήτημα καθολικὰ ταῦτα εὑρίσκεται πρόσωπόν τε καὶ πρᾶγμα, ἡ ὄντως ἀλήθεια παρ' ἡμῖν δείκνυται μόνοις, ἐπεὶ πρόσωπον μὲν τῆς δεικνυμένης ἀληθείας ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, τὸ πρᾶγμα δὲ ἡ δύναμις τῆς πίστεως ἡ καὶ παντὸς οὗ τινὸς οὖν ἐναντιουμένου καὶ αὐτοῦ ὅλου ἐνισταμένου τοῦ κόσμου πλεονάζουσα. ἀλλ' ἐπεὶ τοῦτο ἀνωμολόγηται βεβαιωθῆναι ἐν αἰωνίοις ἔργοις καὶ λόγοις καὶ πέφηνεν ἤδη κολάσεως οὐκ ἀντιρρήσεως ἄξιος ἅπας ὁ μὴ νομίζων εἶναι πρόνοιαν καὶ τῷ ὄντι ἄθεος, πρόκειται δ' ἡμῖν τί ποιοῦντες καὶ τίνα τρόπον βιοῦντες εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ παντοκράτορος θεοῦ ἀφικοίμεθα καὶ πῶς τιμῶντες τὸ θεῖον σφίσιν σωτηρίας αἴτιοι γινοίμεθα, οὐ παρὰ τῶν σοφιστῶν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ γνόντες

*καὶ μαθόντες τὸ εὐάρεστον αὐτῷ τὸ δίκαιον καὶ ὅσιον
δρᾶν ἐγχειροῦμεν. τὸ σώζεσθαι δ' ἡμᾶς εὐάρεστον
αὐτῷ, καὶ ἡ σωτηρία διά τε εὐπραγίας διά τε γνώ-
σεως παραγίνεται, ὧν ἀμφοῖν ὁ κύριος διδάσκαλος.* P.
§. 123. *Εἴπερ οὖν καὶ κατὰ Πλάτωνα ἢ παρὰ* 802.
τοῦ θεοῦ ἢ παρὰ τῶν ἐκγόνων τοῦ θεοῦ τὸ ἀληθὲς Pott.
*ἐκμανθάνειν μόνως οἷόν τε, εἰκότως παρὰ τῶν θείων
λογίων τὰ μαρτύρια ἐκλεγόμενοι τὴν ἀλήθειαν αὐ-
χοῦμεν ἐκδιδάσκεσθαι διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, προ-
φητευθέντων μὲν τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ σαφη-
νισθέντων, τὰ συνεργοῦντα δὲ πρὸς τὴν εὕρεσιν τῆς
ἀληθείας οὐδὲ αὐτὰ ἀδόκιμα. ἡ γοῦν φιλοσοφία
πρόνοιαν καταγγέλλουσα, καὶ τοῦ μὲν εὐδαίμονος
βίου τὴν ἀμοιβὴν, τοῦ δ' αὖ κακοδαίμονος τὴν
κόλασιν περιληπτικῶς θεολογεῖ, τὰ πρὸς ἀκρί-
βειαν δὲ καὶ τὰ ἐπὶ μέρους οὐκ ἔτι σώζει, οὔτε γὰρ
περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ οὔτε περὶ τῆς κατὰ τὴν πρό-*
P. *νοιαν οἰκονομίας ὁμοίως ἡμῖν διαλαμβάνει. οὐ γὰρ*
287. *τὴν κατὰ τὸν θεὸν ἔγνω θρησκείαν. διόπερ αἱ*
Sylb. *κατὰ τὴν βάρβαρον φιλοσοφίαν αἱρέσεις κἂν θεὸν
λέγωσιν ἕνα κἂν Χριστὸν ὑμνῶσι, κατὰ περίληψιν
λέγουσιν, οὐ πρὸς ἀλήθειαν, ἄλλον τε γὰρ θεὸν
παρευρίσκουσι καὶ τὸν Χριστὸν οὐχ ὡς αἱ προφη-
τεῖαι παραδιδόασιν ἐκδέχονται. ἀλλ' οὖν γε τὰ ψευδῆ
τῶν δογμάτων αὐτοῖς, ἔστ' ἂν ἐναντιῶνται τῇ κατὰ
τὴν ἀλήθειαν ἀγωγῇ, καθ' ἡμῶν ἐστίν.*

§. 124. *Αὐτίκα ὁ Παῦλος τὸν Τιμόθεον* *)
*περιέτεμεν διὰ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστεύοντας, ἵνα μὴ
καταλύοντος αὐτοῦ τὰ ἐκ τοῦ νόμου σαρκικώτερον
προειλημμένα ἀποστῶσι τῆς πίστεως οἱ ἐκ νόμου
κατηχούμενοι, εἰδὼς ἀκριβῶς ὅτι περιτομὴ οὐ δι-
καιοῖ, „τοῖς πᾶσι γὰρ πάντα γίγνεσθαι" ὡμολόγει
κατὰ συμπεριφορὰν σώζων τὰ κύρια τῶν δογμάτων,
„ἵνα πάντας κερδήσῃ"* **). *Δανιὴλ δὲ τὸν μα-
νιάκην ἐβάστασεν ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν μὴ*

*) Cf. Actor. 16, 3. **) 1 Corinth. 9, 19 sq.

ὑπεριδὼν θλιβῆναι τὸν λεών. ψεῦσται τοίνυν τῷ ὄντι οὐχ οἱ συμπεριφερόμενοι δι' οἰκονομίαν σωτηρίας, οὐδ' οἱ περί τινα τῶν ἐν μέρει σφαλλόμενοι, ἀλλ' οἱ εἰς τὰ κυριώτατα παραπίπτοντες καὶ ἀθετοῦντες μὲν τὸν κύριον τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, ἀποστεροῦντες δὲ τοῦ κυρίου τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν, οἱ μὴ κατ' ἀξίαν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ κυρίου τὰς γραφὰς λέγοντές τε καὶ παραδιδόντες, παραθήκη γὰρ ἀποδιδομένη θεῷ ἡ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διδασκαλίαν διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τῆς θεοσεβοῦς παραδόσεως σύνεσίς τε καὶ συνάσκησις· „ὃ δὲ ἀκούετε εἰς τὸ οὖς" — ἐπικεκρυμμένως δηλονότι καὶ ἐν μυστηρίῳ, τὰ τοιαῦτα γὰρ εἰς τὸ οὖς λέγεσθαι ἀλληγορεῖται — „ἐπὶ τῶν δωμάτων", φησὶ, „κηρύξατε" *)· μεγαλοφρόνως τε ἐκδεξάμενοι καὶ ὑψηγόρως παραδιδόντες καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας κανόνα διασαφοῦντες τὰς γραφάς· οὔτε γὰρ ἡ προφητεία οὔτε ὁ σωτὴρ αὐτὸς ἁπλῶς οὕτως ὡς τοῖς P. ἐπιτυχοῦσιν εὐάλωτα εἶναι τὰ θεῖα μυστήρια ἀπε- 803. φθέγξατο, ἀλλ' ἐν παραβολαῖς διελέξατο. Pott.

§. 125. *Λέγουσι* γοῦν οἱ ἀπόστολοι περὶ τοῦ κυρίου, ὅτι „πάντα ἐν παραβολαῖς ἐλάλησεν καὶ οὐδὲν ἄνευ παραβολῆς ἐλάλει αὐτοῖς" **). εἰ δὲ „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν" ***), καὶ ἡ προφητεία ἄρα καὶ ὁ νόμος δι' αὐτοῦ τε ἐγένετο καὶ ἐν παραβολαῖς ἐλαλήθησαν δι' αὐτοῦ, πλὴν „ἅπαντα ὀρθὰ ἐνώπιον τῶν συνιέντων" †), φησὶν ἡ γραφή· τουτέστι τῶν ὅσοι ὑπ' αὐτοῦ σαφηνισθεῖσαν τῶν γραφῶν ἐξήγησιν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐκδεχόμενοι διασώζουσι, κανὼν δὲ ἐκκλησιαστικὸς ἡ συνῳδία καὶ ἡ συμφωνία νόμου τε καὶ προφητῶν τῇ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν παραδιδομένῃ διαθήκῃ. γνώσει μὲν οὖν ἕπεται φρόνησις, σωφροσύνη

---

*) Matth. 10, 27. **) Ibid. 13, 34. ***) Ioann. 1, 3.
†) Prouerb. 8, 9.

δὲ τῇ φρονήσει, εἰρήσθω γὰρ τὴν μὲν φρόνησιν ὑπάρχειν γνῶσιν θείαν καὶ ἐν τοῖς θεοποιουμένοις, τὴν δὲ σωφροσύνην θνητὴν καὶ ἐν ἀνθρώποις εἶναι φιλοσοφοῦσιν οὐδέπω σοφοῖς. αὐτίκα· εἴπερ ἀρετή τέ ἐστιν θεία καὶ γνῶσις ἑαυτῆς, ἡ σωφροσύνη δὲ οἷον ἀτελὴς φρόνησις ἐφιεμένη μὲν φρονήσεως, ἐργατικὴ δὲ ἐπιπόνως καὶ οὐ θεωρητική, καθάπερ ἀμέλει ἡ δικαιοσύνη ἀνθρωπίνη οὖσα κοινὸν ὑποβέβηκε τῇ ὁσιότητι θείαν δικαιοσύνην ὑπάρχουσαν, τῷ τελείῳ γὰρ οὐκ ἐν συμβολαίοις πολιτικοῖς οὐδὲ ἐν ἀπαγορεύσει νόμου, ἀλλ' ἐξ ἰδιοπραγίας καὶ τῆς πρὸς θεὸν ἀγάπης ἡ δικαιοσύνη.

§. 126. Διὰ πολλὰς τοίνυν αἰτίας ἐπικρύπτονται τὸν νοῦν αἱ γραφαί, πρῶτον μὲν ἵνα ζητητικοὶ ὑπάρχωμεν καὶ προσαγρυπνῶμεν ἀεὶ τῇ τῶν σωτηρίων λόγων εὑρέσει, ἔπειτα μηδὲ τοῖς ἅπασι προσῆκον ἦν νοεῖν ὡς μὴ βλαβεῖεν ἑτέρως ἐκδεξάμενοι τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος σωτηρίως εἰρημένα. διὸ δὴ τοῖς ἐκλεκτοῖς τῶν ἀνθρώπων τοῖς τε ἐκ πίστεως εἰς γνῶσιν ἐγκρίτοις τηρούμενα τὰ ἅγια τῶν προφητειῶν μυστήρια ταῖς παραβολαῖς ἐγκαλύπτεται, παραβολικὸς γὰρ ὁ χαρακτὴρ ὑπάρχει τῶν γραφῶν, διότι καὶ ὁ κύριος οὐκ ὢν κοσμικὸς ὡς κοσμικὸς εἰς ἀνθρώπους ἦλθεν, καὶ γὰρ ἐφόρεσεν τὴν πᾶσαν ἀρετήν, ἔμελλέν τε τὸν σύντροφον τοῦ κόσμου ἄνθρωπον ἐπὶ P. τὰ νοητὰ καὶ κύρια διὰ τῆς γνώσεως ἀνάγειν ἐκ 804. κόσμου εἰς κόσμον. διὸ καὶ μεταφορικῇ κέχρηται Pott. τῇ γραφῇ, τοιοῦτον γὰρ ἡ παραβολὴ λόγος ἀπό τινος οὐ κυρίου μέν, ἐμφεροῦς δὲ τῷ κυρίῳ ἐπὶ τἀληθὲς καὶ κύριον ἄγων τὸν συνιέντα, ἢ ὥς τινές φασι λέξις δι' ἑτέρων τὰ κυρίως λεγόμενα μετ' ἐνεργείας παριστάνουσα.

§. 127. Ἤδη δὲ καὶ ἡ οἰκονομία πᾶσα ἡ περὶ τὸν κύριον προφητευθεῖσα παραβολὴ ὡς ἀληθῶς φαίνεται τοῖς μὴ τὴν ἀλήθειαν ἐγνωκόσιν, ὅταν τις τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ τὰ πάντα πεποιηκότος σάρ-

κα ἀνειληφότα καὶ ἐν μήτρᾳ παρθένου κυοφορηθέντα, καθὸ γεγέννηται τὸ αἰσθητὸν αὐτοῦ σαρκίον, ἀκολούθως δὲ καθὸ γέγονεν τοῦτο πεπονθότα καὶ ἀνεσταμένον ὃ μὲν λέγει, οἱ δὲ ἀκούουσιν, „Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν“ *), ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος. διανοιχθεῖσαι δὲ αἱ γραφαὶ καὶ „τοῖς ὦτα ἔχουσιν“ **) ἐμφήνασαι τὸ ἀληθὲς αὐτὸ ἐκεῖνο, ὃ πέπονθεν ἡ σὰρξ, ἣν ἀνείληφεν ὁ κύριος, „δύναμιν θεοῦ καὶ σοφίαν“ ***) καταγγέλλουσιν. ἐπὶ πᾶσί τε τὸ παραβολικὸν εἶδος τῆς γραφῆς ἀρχαιότατον ὂν ὡς παρεστήσαμεν εἰκότως παρὰ τοῖς προφήταις μάλιστα ἐπλεόνασεν. ἵνα δὴ καὶ τοὺς φιλοσόφους τοὺς παρ' Ἕλλησι καὶ τοὺς παρὰ τοῖς ἄλλοις βαρβάροις σοφοὺς ἠγνοηκέναι τὸ ἅγιον ἐπιδείξῃ πνεῦμα τὴν ἐσομένην τοῦ κυρίου παρουσίαν καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ παραδοθησομένην μυστικὴν διδασκαλίαν, εἰκότως ἄρα κηρύσσουσα ἡ προφητεία
P. τὸν κύριον, ὡς μὴ παρὰ τὰς τῶν πολλῶν ὑπολή-
288. ψεις λέγουσα βλασφημεῖν τισὶ δοκοίη, ἐσχημάτισε
Sylb. τὰ σημαινόμενα φωναῖς ταῖς καὶ ἐπὶ ἑτέρας ἐννοίας ἄγειν δυναμέναις. αὐτίκα οἱ προφῆται πάντες οἱ προθεσπίσαντες τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου καὶ σὺν αὐτῇ τὰ ἅγια μυστήρια ἐδιώχθησαν, ἐφονεύθησαν, καθάπερ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος διασαφήσας αὐτοῖς τὰς γραφάς, καὶ οἱ τούτου γνώριμοι οἱ κηρύξαντες τὸν λόγον ὡς αὐτὸς μετ' αὐτὸν τὸ ζῆν παρεβάλοντο.

§. 128. Ὅθεν καὶ ὁ Πέτρος ἐν τῷ κηρύγματι περὶ τῶν ἀποστόλων λέγων φησίν· „ἡμεῖς δὲ ἀναπτύξαντες τὰς βίβλους, ἃς εἴχομεν τῶν προφητῶν, ἃ μὲν διὰ παραβολῶν, ἃ δὲ δι' αἰνιγμάτων, ἃ δὲ αὐθεντικῶς καὶ αὐτολεξεὶ τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν ὀνομαζόντων, εὕρομεν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον καὶ τὸν σταυ-

---

*) 2 Corinth. 1, 23. **) Matth. 11, 15 et alibi.
***) 2 Corinth. 1 24.

ρὸν καὶ τὰς λοιπὰς κολάσεις πάσας ὅσας ἐποίησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ἔγερσιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν πρὸ τοῦ Ἱεροσόλυμα κτισθῆναι, P. 805. Pott. καθὼς ἐγέγραπτο. ταῦτα πάντα ἃ ἔδει αὐτὸν παθεῖν καὶ μετ' αὐτὸν ἃ ἔσται. ταῦτα οὖν ἐπιγνόντες ἐπιστεύσαμεν τῷ θεῷ διὰ τῶν γεγραμμένων εἰς αὐτόν'. καὶ μετ' ὀλίγα ἐπιφέρει πάλιν, θείᾳ προνοίᾳ τὰς προφητείας γεγενῆσθαι παριστὰς ὧδε· ‚ἔγνωμεν γὰρ ὅτι ὁ θεὸς αὐτὰ προσέταξεν ὄντως καὶ οὐδὲν ἄτερ γραφῆς λέγομεν.'

§. 129. Ἔχει δ' οὖν καὶ ἄλλας τινὰς ἰδιότητας ἡ Ἑβραίων διάλεκτος καθάπερ καὶ ἑκάστη τῶν λοιπῶν λόγον τινὰ ἐμπεριέχουσα ἐθνικὸν ἐμφαίνοντα χαρακτῆρα. διάλεκτον γοῦν ὁρίζονται λέξιν ἐθνικῷ χαρακτῆρι συντελουμένην. ἀλλ' οὔτι γε ἐκείναις ταῖς διαλέκτοις ἡ προφητεία γνώριμος καθίσταται, ταῖς μὲν γὰρ Ἑλληνικαῖς κατ' ἐπιτήδευσιν αἱ καλούμεναι τῶν τρόπων ἐξαλλαγαὶ τὰς ἐπικρύψεις ποιοῦνται κατ' εἰκόνα τῶν παρ' ἡμῖν προφητειῶν ἀναγόμεναι, πλὴν ἑκουσίου τῆς παρατροπῆς παρὰ τὸ ὀρθὸν ἐμμέτρῳ ἢ σχεδίῳ φράσει γινομένης δείκνυται. ἔστι γοῦν ὁ τρόπος λέξις παραγεγραμμένη ἀπὸ τοῦ κυρίου ἐπὶ τὸ μὴ κύριον κατασκευῆς ἕνεκα καὶ φράσεως τῆς ἐν τῷ λόγῳ εὐχρηστίας χάριν. ἡ προφητεία δὲ οὐδ' ὅλως τοὺς περὶ τὰς λέξεις σχηματισμοὺς ἐπιτηδεύει διὰ τὸ κάλλος τῆς φράσεως, τῷ δὲ μὴ πάντων εἶναι τὴν ἀλήθειαν ἐπικρύπτεται πολυτρόπως μόνοις τοῖς εἰς γνῶσιν μεμυημένοις τοῖς δι' ἀγάπην ζητοῦσι τὴν ἀλήθειαν τὸ φῶς ἀνατέλλουσα.

§. 130. *Λέγεται* δ' οὖν εἶδος τῆς προφητείας ἡ παροιμία κατὰ τὴν βάρβαρον φιλοσοφίαν, λέγεται τι καὶ παραβολή, τό τε αἴνιγμα ἐπὶ τούτοις. ἀλλὰ μὴν καὶ „σοφία" *) λέγεται, καὶ ὡς ἕτερον αὐτῆς

*) Prouerb. 1, 1—4.

„ἡ παιδεία" „λόγοι τε αὖ φρονήσεως" καὶ „στροφαὶ λόγων" καὶ „δικαιοσύνη ἀληθὴς" διδασκαλία τε αἱ „τοῦ κατευθῦναι κρῖμα" καὶ „πανουργία ἀκάκοις" κατὰ τὴν παιδείαν περιγινομένη „αἴσθησίς τε καὶ ἔννοια" τῷ νεοκατηχήτῳ γινομένη. „ὁ τούτων ἀκούσας φησὶ τῶν προφητῶν σοφὸς σοφώτερος ἔσται, κυβέρνησιν δὲ ὁ νοήμων κτήσεται καὶ νοήσει παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα" *). εἰ δὲ ἀπὸ Ἕλληνος τοῦ Διὸς τοῦ κατ' ἐπίκλησιν Δευκαλίωνος τὰς Ἑλληνικὰς συνέβη P. κεκλῆσθαι διαλέκτους ἐκ τῶν χρόνων ὧν φθάσαντες 806. παρεστήσαμεν ῥᾴδιον συνιδεῖν ὅσαις γενεαῖς τῆς Pott. Ἑβραίων φωνῆς αἱ παρ' Ἕλλησι μεταγενέστεραι διάλεκτοι ὑπάρχουσι.

§. 131. Προϊούσης δὲ τῆς γραφῆς τοὺς προειρημένους ὑπὸ τοῦ προφήτου τρόπους καθ' ἑκάστην περικοπὴν σημειωσάμενοι παραστήσομεν τὴν γνωστικὴν ἀγωγὴν κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας κανόνα φιλοτέχνως ἐνδεικνύμενοι. ἢ γὰρ οὐχὶ καὶ ἐν τῇ ὁράσει τῷ Ἑρμᾷ ἡ δύναμις ἐν τῷ τύπῳ τῆς ἐκκλησίας φανεῖσα ἔδωκεν τὸ βιβλίον εἰς μεταγραφήν, ὃ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἀναγγελῆναι ἐβούλετο, τοῦτο δὲ μετεγράψατο πρὸς γράμμα φησὶ, μὴ εὑρίσκων τὰς συλλαβὰς τελέσαι. ἐδήλου δ' ἄρα τὴν μὲν γραφὴν πρόδηλον εἶναι πᾶσι κατὰ τὴν ψιλὴν ἀνάγνωσιν ἐκλαμβανομένην, καὶ ταύτην εἶναι τὴν πίστιν στοιχείων τάξιν ἔχουσαν, δι' ὃ καὶ ἡ πρὸς τὸ γράμμα ἀνάγνωσις ἀλληγορεῖται, τὴν διάπτυξιν δὲ τὴν γνωστικὴν τῶν γραφῶν προκοπτούσης ἤδη τῆς πίστεως εἰκάζεσθαι τῇ κατὰ τὰς συλλαβὰς ἀναγνώσει ἐκδεχόμεθα. ἀλλὰ καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης βιβλίον „καινὸν" κελεύεται λαβὼν „ἐγγράψαι" **) τινὰ, τὴν γνῶσιν τὴν ἁγίαν διὰ τῆς τῶν γραφῶν ἐξηγήσεως ὕστερον ἔσεσθαι προφητεύοντος τοῦ πνεύματος τὴν ἔτι κατ'

---

*) Prouerb. 1, 5. 6. **) Iesai. 8, 1.

ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἄγραφον τυγχάνουσαν διὰ τὸ μηδέπω γιγνώσκεσθαι. εἴρητο γὰρ ἀπ' ἀρχῆς μόνοις τοῖς νοοῦσιν. αὐτίκα διδάξαντος τοῦ σωτῆρος τοὺς ἀποστόλους ἡ τῆς ἐγγράφου ἄγραφος ἤδη καὶ εἰς ἡμᾶς διαδίδοται παράδοσις καρδίαις καιναῖς κατὰ τὴν ἀνακαίνωσιν τοῦ βιβλίου τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ ἐγγεγραμμένη.

§. 132. Ταύτῃ οἱ τῶν παρ' Ἕλλησι λογιώτατοι τῷ Ἑρμῇ, ὃν δὴ λόγον εἶναί φασι, διὰ τὴν ἑρμηνείαν καθιεροῦσι τῆς ῥοιᾶς τὸν καρπὸν, πολυκευθὴς γὰρ ὁ λόγος. εἰκότως ἄρα καὶ τὸν Μωϋσέα ἀναλαμβανόμενον διττὸν εἶδεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ τὸν μὲν μετ' ἀγγέλων, τὸν δὲ ἐπὶ τὰ ὄρη περὶ τὰς φάραγγας κηδείας ἀξιούμενον. εἶδεν δὲ Ἰησοῦς τὴν θέαν ταύτην κάτω πνεύματι ἐπαρθεὶς σὺν καὶ τῷ Χαλὲβ, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἄμφω θεῶνται, ἀλλ' P. 807. Pott. ὁ μὲν καὶ θᾶττον κατῆλθεν πολὺ τὸ βρῖθον ἐπαγόμενος, ὁ δὲ ἐπικατελθὼν ὕστερον τὴν δόξαν διηγεῖτο ἣν ἐθεᾶτο διαθρῆσαι δυνηθεὶς μᾶλλον θατέρου ἅτε καὶ καθαρώτερος γενόμενος, δηλούσης οἶμαι P. 289. Sylb. τῆς ἱστορίας μὴ πάντων εἶναι τὴν γνῶσιν, ἐπεὶ οἱ μὲν τὸ σῶμα τῶν γραφῶν τὰς λέξεις καὶ τὰ ὀνόματα, καθάπερ τὸ σῶμα τὸ Μωϋσέως προσβλέπουσιν, οἱ δὲ τὰς διανοίας καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ὀνομάτων δηλούμενα διορῶσι τὸν μετὰ ἀγγέλων Μωϋσέα πολυπραγμονοῦντες. ἀμέλει καὶ τῶν ἐπιβοωμένων τὸν κύριον αὐτὸν οἱ μὲν πολλοί· „υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με" *), ἔλεγον, ὀλίγοι δὲ υἱὸν ἐγίγνωσκον τοῦ θεοῦ, καθάπερ ὁ Πέτρος, ὃν καὶ ἐμακάρισεν, „ὅτι αὐτῷ σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψε" τὴν ἀλήθειαν, „ἀλλ' ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς" **), δηλῶν τὸν γνωστικὸν οὐ διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τῆς κυηθείσης, ἀλλὰ δι' αὐτῆς τῆς δυνάμεως τῆς πατρικῆς γνωρίζειν τὸν υἱὸν τοῦ παντοκράτορος.

---

*) Marc. 10, 48 et saepe alias. **) Matth. 16, 17.

οὐ μόνον τοίνυν τοῖς ἐπιτυγχάνουσιν ἁπλῶς οὕτως δύσκολος ἡ τῆς ἀληθείας κτῆσις, ἀλλὰ καὶ ὧν τυγχάνει ἡ ἐπιστήμη οἰκεία μηδὲ τούτοις ἀθρόαν δίδοσθαι τὴν θεωρίαν ἡ κατὰ τὸν Μωϋσέα ἱστορία διδάσκει, μέχρις ἂν ἐθισθέντες ἀντωπεῖν, καθάπερ οἱ Ἑβραῖοι, τῇ δόξῃ τῇ Μωϋσέως καὶ οἱ ἅγιοι τοῦ Ἰσραὴλ ταῖς τῶν ἀγγέλων ὀπτασίαις, οὕτως καὶ ἡμεῖς ταῖς τῆς ἀληθείας μαρμαρυγαῖς ἀντιβλέπειν δυνηθῶμεν.

Cap. XVI.

§. 133. Ὑπόδειγμα δ' ἡμῖν κατὰ παραδρομὴν ἐκκείσθω εἰς σαφήνειαν γνωστικὴν ἡ δεκάλογος. καὶ ὅτι μὲν ἱερὰ ἡ δεκὰς παρέλκει λέγειν τὰ νῦν, εἰ δὲ αἱ πλάκες αἱ γεγραμμέναι*) ἔργον θεοῦ, φυσικὴν ἐμφαίνουσαι δημιουργίαν εὑρεθήσονται, „δάκτυλος γὰρ θεοῦ" δύναμις νοεῖται θεοῦ, δι' ἧς ἡ κτίσις τελειοῦται οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὧν ἀμφοῖν αἱ πλάκες νοηθήσονται σύμβολα. θεοῦ μὲν γὰρ γραφὴ καὶ εἰδοποιία ἐνυποκειμένη τῇ πλακὶ δημιουργία τοῦ κοσμοῦ τυγχάνει. ἡ δεκάλογος δὲ κατὰ μὲν οὐράνιον εἰκόνα περιέχει ἥλιον καὶ σελήνην, ἄστρα, νέφη, φῶς, πνεῦμα, ὕδωρ, ἀέρα, σκότος, πῦρ. αὕτη φυσικὴ δεκάλογος οὐρανοῦ, ἡ δὲ τῆς γῆς εἰκὼν περιέχει ἀνθρώπους, κτήνη, ἑρπετά, θηρία καὶ τῶν ἐνύδρων ἰχθύας καὶ κήτη, τῶν τε αὖ πτηνῶν ὁμοίως τά τε σαρκοβόρα καὶ τὰ ἡμέρῳ χρώμενα τροφῇ, φυτῶν τε ὡς αὕτως τὰ καρποφόρα καὶ ἄκαρπα. αὕτη φυσικὴ δεκάλογος γῆς. καὶ „ἡ κιβωτὸς"**) δὲ ἡ ταῦτα περιειληφυῖα ἡ τῶν θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων γνῶσις εἴη ἂν καὶ σοφία. τάχα δ' ἂν εἶεν αἱ δύο πλάκες αὗται δισσῶν προφητεία διαθηκῶν.

---

*) Cf. Exod. 32, 15. 16. 31, 17. **) Ibid. 25, 16.

§. 134. *Ἀνεκαινίσθησαν οὖν μυστικῶς πλεοναζούσης ἀγνοίας ἅμα καὶ ἁμαρτίας. δισσῶς ὥς* P. *ἔοικεν γράφονται δισσοῖς πνεύμασιν ἐντολαῖς τῷ τε* 808. *ἡγεμονικῷ τῷ τε ὑποκειμένῳ, ἐπεὶ „ἡ σὰρξ ἐπιθυ*- Pott. *μεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός"* *). *ἔστι δὲ καὶ δεκάς τις περὶ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν τά τε αἰσθητήρια πέντε, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ σπερματικὸν καὶ τοῦτο δὴ ὄγδοον τὸ κατὰ τὴν πλάσιν πνευματικὸν, ἔνατον δὲ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς, καὶ δέκατόν τὸ διὰ τῆς πίστεως προσγινόμενον ἁγίου πνεύματος χαρακτηριστικὸν ἰδίωμα. ἔστι πρὸς τούτοις δέκα τισὶν ἀνθρωπείοις μέρεσι προστάσσειν ἡ νομοθεσία φαίνεται τῇ τε ὁράσει καὶ ἀκοῇ καὶ τῇ ὀσφρήσει, ἁφῇ τε καὶ γεύσει καὶ τοῖς τούτων ὑπουργοῖς ὀργάνοις δισσοῖς οὖσι χερσί τε καὶ ποσὶν, αὕτη γὰρ ἡ πλάσις τοῦ ἀνθρώπου.*

§. 135. *Ἐπεισκρίνεται δὲ ἡ ψυχὴ καὶ προεισκρίνεται τὸ ἡγεμονικὸν, ᾧ διαλογιζόμεθα, οὐ κατὰ τὴν τοῦ σπέρματος καταβολὴν γεννώμενον, ὡς συνάγεσθαι καὶ ἄνευ τούτου τὸν δέκατον ἀριθμὸν, δι' ὧν ἡ πᾶσα ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτελεῖται. τῇ τάξει γὰρ εὐθέως γενόμενος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῶν παθητικῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ ζῆν λαμβάνει. τὸ λογιστικὸν τοίνυν καὶ ἡγεμονικὸν αἴτιον εἶναί φαμεν τῆς συστάσεως τῷ ζώῳ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ἄλογον μέρος ἐψυχῶσθαί τε καὶ μόριον αὐτῆς εἶναι. αὐτίκα τὴν μὲν ζωτικὴν δύναμιν, ᾗ ἐμπεριέχεται τὸ θρεπτικόν τε καὶ αὐξητικὸν καὶ καθ' ὅλου κινητικὸν τὸ πνεῦμα εἴληχεν τὸ σαρκικὸν ὀξυκίνητον ὂν καὶ παντὶ διά τε τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος πορευόμενόν τε καὶ πρωτοπαθοῦν διὰ σώματος τὴν προαιρετικὴν δὲ τὸ ἡγεμονικὸν ἔχει δύναμιν περὶ ἣν ἡ ζήτησις καὶ ἡ μάθησις καὶ ἡ γνῶσις. ἀλλὰ γὰρ*

*) Galat. 5, 17.

ἡ πάντων ἀναφορὰ εἰς ἓν συντέτακται τὸ ἡγεμονικὸν καὶ δι᾽ ἐκεῖνο ζῇ τε ὁ ἄνθρωπος καί πως ζῇ.

§. 136. Διὰ τοῦ σωματικοῦ ἄρα πνεύματος αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος, ἐπιθυμεῖ, ἥδεται, ὀργίζεται τρέφεται, αὔξεται· καὶ δὴ καὶ πρὸς τὰς πράξεις διὰ τούτου πορεύεται τὰ κατ᾽ ἔννοιάν τε καὶ διάνοιαν, καὶ ἐπειδὰν κρατῇ τῶν ἐπιθυμιῶν, βασιλεύει τὸ ἡγεμονικόν. τὸ οὖν „οὐκ ἐπιθυμήσεις" *) οὐ δουλεύσεις φησὶ τῷ σαρκικῷ πνεύματι, ἀλλὰ ἄρξεις αὐτοῦ, ἐπεὶ „ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος" P. καὶ εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἀτακτεῖν ἐπανίσταται, „καὶ 809. τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς" **) εἰς τὴν κατὰ φύ- Pott. σιν τοῦ ἀνθρώπου διεξαγωγὴν ἐπικρατεῖ· μή τι οὖν εἰκότως „κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ γεγονέναι" ***) ὁ ἄνθρωπος εἴρηται, οὐ κατὰ τῆς κατασκευῆς τὸ σχῆμα, ἀλλ᾽ ἐπεὶ ὁ μὲν θεὸς λόγῳ τὰ πάντα δημιουργεῖ, ὁ δὲ ἄνθρωπος ὁ γνωστικὸς γενόμενος τῷ λογικῷ τὰς καλὰς πράξεις ἐπιτελεῖ. εἰκότως τοίνυν αἱ δύο πλάκες τοῖς δισσοῖς πνεύμασι τὰς δεδομένας ἐντολὰς τῷ τε πλασθέντι τῷ τε ἡγεμονικῷ τὰς πρὸ τοῦ νόμου παραδεδομένας, ἀλλὰ καὶ εἴρηνται μηνύειν καὶ τὰ τῶν αἰσθήσεων κινήματα κατά τε τὴν διάνοιαν ἀποτυποῦνται κατά τε τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐνέργειαν φανεροῦνται, ἐξ ἀμφοῖν γὰρ ἡ κατάληψις.

§. 137. Πάλιν τε αὖ ὡς αἴσθησις πρὸς τὸ αἰσθητὸν, οὕτως νόησις πρὸς τὸ νοητόν. διτταὶ δὲ
P. καὶ αἱ πράξεις αἱ μὲν κατ᾽ ἔννοιαν, αἱ δὲ κατ᾽
290. ἐνέργειαν. καὶ ἡ μὲν πρώτη †) τῆς δεκαλόγου ἐν-
Sylb. τολὴ παρίστησιν ὅτι μόνος εἷς ἐστὶν θεὸς παντοκράτωρ, ὃς ἐκ τῆς Αἰγύπτου τὸν λαὸν μετήγαγεν διὰ τῆς ἐρήμου εἰς τὴν πατρῴαν γῆν, ὅπως καταλαμβάνωσι μὲν διὰ τῶν θείων ἐνεργημάτων ὡς ἐδύναντο τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἀφιστῶνται δὲ τῆς τῶν γενητῶν εἰδωλολατρείας τὴν πᾶσαν ἐλπίδα ἐπὶ τὸν

---

*) Exod. 20, 17. **) Galat. 5, 17.
***) Genes. 1, 17. †) Exod. 20, 1 sqq.

κατ' ἀλήθειαν ἔχοντες θεόν. ὁ δεύτερος *) δὲ ἐμήνυεν λόγος μὴ δεῖν λαμβάνειν μηδὲ ἐπιφέρειν τὸ μεγαλεῖον κράτος τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἐστὶ τὸ ὄνομα, τοῦτο γὰρ μόνον ἐχώρουν καὶ ἔτι νῦν οἱ πολλοὶ μαθεῖν, μὴ φέρειν τούτου τὴν ἐπίκλησιν ἐπὶ τὰ γενητὰ καὶ μάταια, ἃ δὴ οἱ τεχνῖται τῶν ἀνθρώπων πεποιήκασι P. 810. Pott. καθ' ὧν ὁ ὢν οὐ τάσσεται, ἐν ταυτότητι γὰρ ἀγενήτῳ ὁ ὢν αὐτὸς μόνος. τρίτος **) δέ ἐστι λόγος ὁ μηνύων γεγονέναι πρὸς τοῦ θεοῦ τὸν κόσμον καὶ δεδωκέναι ἀνάπαυσιν ἡμῖν ἑβδόμην ἡμέραν διὰ τὴν κατὰ τὸν βίον κακοπάθειαν, θεὸς γὰρ ἄκμητός τε καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀπροσδεής, ἀναπαύλης δὲ ἡμεῖς οἱ σαρκοφοροῦντες δεόμεθα.

§. 138. Ἡ ἑβδόμη τοίνυν ἡμέρα ἀνάπαυσις κηρύσσεται ἀποχὴ κακῶν ἑτοιμάζουσα τὴν ἀρχέγονον ἡμέραν τὴν τῷ ὄντι ἀνάπαυσιν ἡμῶν, ἣν δὴ καὶ πρώτην τῷ ὄντι φωτὸς γένεσιν, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνθεωρεῖται καὶ πάντα κληρονομεῖται. ἐκ ταύτης τῆς ἡμέρας ἡ πρώτη σοφία καὶ ἡ γνῶσις ἡμᾶς ἐλλάμπεται, τὸ γὰρ φῶς τῆς ἀληθείας, φῶς ἀληθὲς, ἄσκιον, ἀμερῶς μεριζόμενον πνεῦμα κυρίου εἰς τοὺς διὰ πίστεως ἡγιασμένους, λαμπτῆρος ἐπέχον τάξιν εἰς τὴν τῶν ὄντων ἐπίγνωσιν. ἀκολουθοῦντες οὖν αὐτῷ δι' ὅλου τοῦ βίου ἀπαθεῖς καθιστάμεθα, τὸ δέ ἐστιν ἀναπαύσασθαι. διὸ καὶ Σαλομῶν ***) πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν ὄντων τῷ παντοκράτορι γεγονέναι τὴν σοφίαν λέγει, ἧς ἡ μέθεξις ἡ κατὰ δύναμιν οὐ κατ' οὐσίαν λέγω, θείων καὶ ἀνθρωπίνων καταληπτικῶς ἐπιστήμονα εἶναι διδάσκει. ἐνταῦθα γενομένους ἐν παρέργῳ καὶ ταῦτα ὑπομνηστέον, ἐπεὶ περὶ ἑβδομάδος καὶ ὀγδοάδος ὁ λόγος παρεισῆλθε, κινδυνεύει γὰρ ἡ μὲν ὀγδοὰς ἑβδομὰς εἶναι κυρίως, ἑξὸς δὲ ἡ ἑβδομὰς κατά γε τὸ ἐμφα-

*) Ibid. v. 7. **) Exod. 20, 7.
***) Prouerb. 8, 22 sqq.

νὲς, καὶ ἡ μὲν κυρίως εἶναι σάββατον, ἐργάτις δὲ ἡ ἑβδομάς, ἥ τε γὰρ κοσμογένεια ἐν ἓξ περαιοῦται ἡμέραις, ἥ τε ἀπὸ τροπῶν ἐπὶ τροπὰς κίνησις τοῦ ἡλίου ἐν ἓξ συντελεῖται μησὶ, καθ' ἣν πὴ μὲν φυλλοροεῖ, πὴ δὲ βλαστάνει τὰ φυτὰ καὶ αἱ τῶν σπερμάτων γίνονται τελειώσεις.

§. 139. Φασὶ δὲ καὶ τὸ ἔμβρυον ἀπαρτίζεσθαι P. πρὸς ἀκρίβειαν μηνὶ τῷ ἕκτῳ, τουτέστιν ἑκατὸν 811. ἡμέραις καὶ ὀγδοήκοντα πρὸς ταῖς δύο καὶ ἡμίσει, Pott. ὡς ἱστορεῖ Πόλυβος μὲν ὁ ἰατρὸς ἐν τῷ περὶ ὀκταμήνων, Ἀριστοτέλης δὲ ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ περὶ φύσεως, οἵ τε Πυθαγόρειοι ἐντεῦθεν οἶμαι ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κατὰ τὸν προφήτην γενέσεως τὸν ἓξ ἀριθμὸν τέλειον νομίζουσι καὶ μεσευθὺν καλοῦσι τοῦτον καὶ γάμον διὰ τὸ μέσον αὐτὸν εἶναι τοῦ εὐθέος, τουτέστι τοῦ δέκα καὶ τοῦ δύο, φαίνεται γὰρ ἴσον ἀμφοῖν ἀπέχων. ὡς δ' ὁ γάμος ἐξ ἄρρενος καὶ θηλείας γεννᾷ, οὕτως ὁ ἓξ ἐκ περισσοῦ μὲν τοῦ τρία, ἄρρενος ἀριθμοῦ λεγομένου, ἀρτίου δὲ τοῦ δύο θήλεος νομιζομένου γεννᾶται, δὶς γὰρ τὰ τρία γίνεται ὁ ἕξ. τοσαῦτα πάλιν αἱ γενικώταται κινήσεις, καθ' ἃς ἡ πᾶσα γένεσις φέρεται, ἄνω κάτω, εἰς δεξιὰ εἰς ἀριστερὰ, πρόσω ὀπίσω.

§. 140. Εἰκότως ἄρα τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν ἀμήτορα καὶ ἄγονον λογίζονται τὸ σάββατον ἑρμηνεύοντες καὶ τὸ τῆς ἀναπαύσεως εἶδος ἀλληγοροῦντες· καθ' ἣν „οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται ἔτι" *)· οὔτε γὰρ ἔκ τινος ἀριθμοῦ ἐπί τινα λαμβάνουσι γίνεται ὁ ἑπτὰ, οὔτε ἐπί τινα ληφθεὶς ἀποτελεῖ τῶν ἐντὸς τῆς δωδεκάδος ἑκάτερον. τήν τε ὀγδοάδα κύβον καλοῦσι μετὰ τῶν ἑπτὰ πλανωμένων τὴν ἀπλανῆ συγκαταριθμοῦντες σφαῖραν, δι' ὧν ὁ μέγας ἐνι- P. αυτὸς γίνεται οἷον περίοδός τις τῆς τῶν ἐπηγγελ- 812. μένων ἀνταποδόσεως. ταύτῃ τοι ὁ κύριος τέταρτος Pott.

---

*) Luc. 20, 35.

ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος ἕκτος γίνεται καὶ φωτὶ περιλάμπεται πνευματικῷ τὴν δύναμιν τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ παραγυμνώσας εἰς ὅσον οἷόν τε ἦν ἰδεῖν τοῖς ὁρᾶν ἐκλεγεῖσι, δι᾽ ἑβδόμης ἀνακηρυσσόμενος τῆς φωνῆς υἱὸς εἶναι θεοῦ, ἵνα δὴ οἱ μὲν ἀναπαύσωνται πεισθέντες περὶ αὐτοῦ, ὁ δὲ δια γενέσεως, ἣν ἐδήλωσεν ἡ ἑξὰς ἐπίσημος ὀγδοὰς ὑπάρχων φανῇ θεὸς ἐν σαρκίῳ τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος, ἀριθμούμενος μὲν ὡς ἄνθρωπος, κρυπτόμενος δὲ ὃς ἦν, τῇ μὲν γὰρ τάξει τῶν ἀριθμῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἕξ, ἡ δὲ τῶν στοιχείων ἀκολουθία ἐπίσημον γνωρίζει τὸ μὴ γραφόμενον.

§. 141. Ἐνταῦθα κατὰ μὲν τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς σώζεται τῇ τάξει ἑκάστη μονὰς εἰς ἑβδομάδα τε καὶ ὀγδοάδα, κατὰ δὲ τὸν τῶν στοιχείων ἀριθμὸν ἕκτον γίνεται τὸ ζῆτα, καὶ ἕβδομον τὸ η̄. ἐκκλαπέντος δ᾽ οὐκ οἶδ᾽ ὅπως τοῦ ἐπισήμου εἰς τὴν γραφὴν κἂν οὕτως ἑπώμεθα, ἕκτη μὲν γίνεται ἡ ἑβδομάς, ἑβδόμη δὲ ἡ ὀγδοάς, διὸ καὶ ἐν τῇ ἕκτῃ ὁ ἄνθρωπος λέγεται πεποιῆσθαι ὁ τῷ ἐπισήμῳ πιστὸς γενόμενος ὡς εὐθέως κυριακῆς κληρονομίας ἀνάπαυσιν ἀπολαβεῖν. τοιοῦτόν τι καὶ ἡ ἕκτη ὥρα τῆς σωτηρίου οἰκονομίας ἐμφαίνει, καθ᾽ ἣν ἐτελειώθη ὁ ἄνθρωπος. καὶ μὴν τῶν μὲν ὀκτὼ αἱ μεσότητες γίνονται ἑπτὰ, τῶν δὲ ἑπτὰ φαίνονται εἶναι τὰ διαστήματα ἕξ, ἄλλος γὰρ ἐκεῖνος λόγος, ἐπὰν ἑβδομὰς δοξάζῃ τὴν ὀγδοάδα καὶ „οἱ οὐρανοὶ τοῖς οὐρανοῖς
P. διηγοῦνται δόξαν θεοῦ" *), οἱ τούτων αἰσθητοὶ τύ-
291. ποι τὰ παρ᾽ ἡμῖν φωνήεντα στοιχεῖα. οὕτως καὶ
Sylb. αὐτὸς εἴρηται ὁ κύριος „ἄλφα καὶ ω̄, ἀρχὴ καὶ τέλος" **), „δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν" ***). οὐ τοίνυν ὥσπερ τινὲς

---

*) Psalm. 19, 1. **) Apocalyps. 21, 6.
***) Ioann. 1, 3.

ὑπολαμβάνουσι τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ θεοῦ πέπαυται P. 813. Pott. ποιῶν ὁ θεὸς, ἀγαθὸς γὰρ ὢν εἰ παύσεταί ποτε ἀγαθοεργῶν καὶ τοῦ θεὸς εἶναι παύσεται, ὅπερ οὐδὲ εἰπεῖν θέμις.

§. 142. Ἔστιν δ᾽ οὖν καταπεπαυκέναι τὸ τὴν τάξιν τῶν γενομένων εἰς πάντα χρόνον ἀπαραβάτως φυλάσσεσθαι τεταχέναι, καὶ τῆς παλαιᾶς ἀταξίας ἕκαστον τῶν κτισμάτων καταπεπαυκέναι, αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὰς διαφόρους ἡμέρας δημιουργίαι ἀκολουθίᾳ μεγίστῃ παρειλήφεισαν, ὡς ἂν ἐκ τοῦ προγενεστέρου τὴν τιμὴν ἑξόντων ἁπάντων τῶν γενομένων ἅμα νοήματι κτισθέντων, ἀλλ᾽ οὐκ ἐπίσης ὄντων τιμίων, οὐδ᾽ ἂν φωνῇ δεδήλωτο ἡ ἑκάστου γένεσις ἀθρόως ποιῆσαι λεχθείσης τῆς δημιουργίας, ἐχρῆν γάρ τι καὶ πρῶτον ὀνομάσαι. διὰ τοῦτο ἄρα προεφητεύθη πρῶτα, ἐξ ὧν τὰ δεύτερα, πάντων ὁμοῦ ἐκ μιᾶς οὐσίας μιᾷ δυνάμει γενομένων, ἓν γὰρ οἶμαι τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ ἐν μιᾷ ταυτότητι. πῶς δ᾽ ἂν ἐν χρόνῳ γένοιτο κτίσις συγγενομένου τοῖς οὖσι καὶ τοῦ χρόνου; ἤδη δὲ καὶ ἐν ἑβδομάσι πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φυομένων ἁπάντων.

§. 143. Ἑπτὰ μέν εἰσιν οἱ τὴν μεγίστην δύναμιν ἔχοντες πρωτόγονοι ἀγγέλων ἄρχοντες, ἑπτὰ δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τῶν μαθημάτων τοὺς πλανήτας εἶναί φασιν ἀστέρας τὴν περίγειον διοίκησιν ἐπιτελοῦντας ὑφ᾽ ὧν κατὰ συμπάθειαν οἱ Χαλδαῖοι πάντα γίνεσθαι νομίζουσι τὰ περὶ τὸν θνητὸν βίον, παρ᾽ ὃ καὶ περὶ τῶν μελλόντων λέγειν τινὰ ὑπισχνοῦνται, τῶν δὲ ἀπλανῶν ἑπτὰ μὲν αἱ πλειάδες, ἑπτάστεροι δὲ αἱ ἄρκτοι καθ᾽ ἃς αἱ γεωργίαι καὶ ναυτιλίαι συμπεραιοῦνται, ἡ σελήνη τε δι᾽ ἑπτὰ ἡμερῶν λαμβάνει τοὺς μετασχηματισμούς. κατὰ μὲν οὖν τὴν πρώτην ἑβδομάδα διχότο- P. 814. Pott. μος γίνεται, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν πανσέληνος, τρίτῃ δὲ ἀπὸ τῆς ἀποκρούσεως αὖθις διχότομος, καὶ τετάρτῃ ἀφανίζεται. ἀλλὰ καὶ αὐτὴ καθάπερ Σέλευκος

ὁ μαθηματικὸς παραδίδωσιν ἑπτάκις μετασχηματίζεται. γίνεται γὰρ ἐξ ἀφεγγοῦς μηνοειδής, εἶτα διχότομος, εἶτα ἀμφίκυρτος πανσέληνός τε, καὶ κατὰ ἀπόκρουσιν πάλιν ἀμφίκυρτος διχότομός τε ὁμοίως καὶ μηνοειδής.

§. 154. Ἑπτατόνῳ φόρμιγγι νέους κελαθήσομεν ὕμνους,

ποιητής τις οὐκ ἄσημος γράφει καὶ τὴν παλαιὰν λύραν ἑπτάφθογγον εἶναι διδάσκων. ἑπτὰ καὶ περὶ τῷ προσώπῳ τῷ ἡμετέρῳ ἐπίκειται τῶν αἰσθητηρίων τὰ ὄργανα, δύο μὲν τὰ τῶν ὀφθαλμῶν, δύο δὲ τὰ τῶν ἀκουστικῶν πόρων, δύο δὲ τὰ τῶν μυκτήρων, ἕβδομον δὲ τὸ τοῦ στόματος. τάς τε τῶν ἡλικιῶν μεταβολὰς κατὰ ἑβδομάδα γίνεσθαι Σόλωνος αἱ ἐλεγεῖαι δηλοῦσιν ὧδέ πως·

παῖς μὲν ἄνηβος ἐὼν ἔτι νήπιος, ἕρκος ὀδόντων
φύσας, ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἕπτ' ἔτεσιν·
τοὺς δ' ἑτέρους ὅτε δὴ τελέσῃ θεὸς ἕπτ' ἐνιαυτούς,
ἥβης ἐκφαίνει σπέρματα γεινομένης.
τῇ τριτάτῃ δὲ γένειον ἀεξομένων ἐπὶ γυίων
λαχνοῦται, χροιῆς ἄνθος ἀμειβομένης.
τῇ δὲ τετάρτῃ πᾶς τις ἐν ἑβδομάδι μέγ' ἄριστος
ἰσχύν, ἥντ' ἄνδρες σήματ' ἔχουσ' ἀρετῆς.
πέμπτῃ δ' ὥριον ἄνδρα γάμου μεμνημένον εἶναι, P.
καὶ παίδων ζητεῖν εἰσοπίσω γενεήν. 815.
τῇ δ' ἕκτῃ περὶ πάντα καταρτύεται νόος ἀνδρός, Pott.
οὐδ' ἐσιδεῖν ἔθ' ὁμῶς ἔργα μάταια θέλει.
ἑπτὰ δὲ νοῦν καὶ γλῶσσαν ἐν ἑβδομάσι μέγ' ἄριστος·
ὀκτώ τ', ἀμφοτέρων τέσσαρα καὶ δέκ' ἔτη.
τῇ δ' ἐνάτῃ ἔτι μὲν δύναται, μετριώτερα δ' αὐτοῦ
πρὸς μεγάλην ἀρετὴν σῶμά τε καὶ δύναμις.
τῇ δεκάτῃ δ' ὅτε δὴ τελέσῃ θεὸς ἕπτ' ἐνιαυτούς,
οὐκ ἂν ἄωρος ἐὼν μοῖραν ἔχοι θανάτου.

§. 155. Πάλιν ἐν ταῖς νόσοις κρίσιμος ἡ ἑβδόμη καὶ ἡ τέσσαρεσκαιδεκάτη, καθ' ἃς ἡ φύσις διαγωνίζεται πρὸς τὰ νοσοποιὰ τῶν αἰτίων. καὶ μυρία τοιαῦτα ἁγιάζων τὸν ἀριθμὸν παρατίθεται Ἕρμιππος ὁ Βηρύτιος ἐν τῷ περὶ ἑβδομάδος. σαφῶς

δὲ τὸν περὶ ἑβδομάδος τε καὶ ὀγδοάδος μυστικὸν λόγον τοῖς γιγνώσκουσι παραδίδωσιν ὁ μακάριος Δαβὶδ ὧδέ πως ψάλλων· „τὰ ἔτη ἡμῶν ὡς ἀράχνη ἐμελέτων, αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις, ὀγδοήκοντα ἔτη· εἴη δ᾽ ἡμᾶς βασιλεύειν" *). ἵνα τοίνυν γενητὸν εἶναι τὸν κόσμον διδαχθῶμεν, μὴ ἐν χρόνῳ δὲ ποιεῖν τὸν θεὸν ὑπολάβωμεν, ἐπήγαγεν ἡ προφητεία· „αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς, ὅτε ἐγένετο, ᾗ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν" **). τὸ μὲν γὰρ „ὅτε ἐγένετο" ἀόριστον ἐκφορὰν καὶ ἄχρονον μηνύει, τὸ δὲ „ᾗ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ θεὸς", τουτέστιν ἐν ᾗ καὶ δι᾽ ἧς τὰ πάντα ἐποίησεν, „ἧς καὶ χωρὶς ἐγένετο οὐδὲ ἕν" ***), τὴν δι᾽ υἱοῦ ἐνέργειαν δηλοῖ, ὅν φησιν ὁ Δαβίδ· „αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, εὐφρανθῶμεν καὶ ἀγαλλιαθῶμεν ἐν αὐτῇ" †), τουτέστι κατὰ τὴν δι᾽ αὐτοῦ γνῶσιν παραδιδομένην τὴν θείαν ἑστίασιν εὐωχηθῶμεν. ἡμέρα γὰρ εἴρηται ὁ φωτίζων τὰ ἐπικεκρυμμένα λόγος καὶ δι᾽ οὗ εἰς φῶς καὶ γένεσιν ἕκαστον τῶν κτισμάτων παρῆλθεν. καὶ ὅλως ἡ δεκάλογος διὰ τοῦ ἰῶτα στοιχείου τὸ ὄνομα τὸ μακά- P.
ριον δηλοῖ λόγον ὄντα τὸν Ἰησοῦν παριστῶσα. 816.

§. 146. Ὁ δὲ πέμπτος ἑξῆς ἐστὶ λόγος περὶ Pott.
P. τιμῆς πατρὸς καὶ μητρός. πατέρα δὲ καὶ κύριον
292. τὸν θεὸν λέγει σαφῶς. διὸ καὶ τοὺς ἐπιγνόντας
Sylb. αὐτὸν υἱοὺς ἀναγορεύει καὶ θεούς. κύριος οὖν καὶ πατὴρ ὁ κτίστης πάντων, μήτηρ δὲ οὐχ ὥς τινες ἡ οὐσία ἐξ ἧς γεγόναμεν, οὐδ᾽ ὡς ἕτεροι ἐκδεδώκασιν ἡ ἐκκλησία, ἀλλ᾽ ἡ θεία γνῶσις καὶ ἡ σοφία ὥς φησι Σαλομὼν „μητέρα δικαίων" ††) ἀνακαλῶν τὴν σοφίαν. καὶ ἔστι δι᾽ αὐτὴν αἱρετή. πᾶν τε αὖ τὸ καλὸν καὶ σεμνὸν παρὰ τοῦ θεοῦ δι᾽ υἱοῦ

*) Psalm. 90, 9 sq. **) Genes. 2, 4.
***) Ioann. 1, 3. †) Psalm. 118, 24.
††) Prouerb. 18, 31, 1.

γιγνώσκεται. ἕπεται τούτῳ ὁ περὶ μοιχείας λόγος. μοιχεία δ' ἐστὶν, ἐάν τις καταλιπὼν τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἀληθῆ γνῶσιν καὶ τὴν περὶ θεοῦ διάληψιν ἐπὶ τὴν μὴ προσήκουσαν ἔρχηται ψευδῆ δόξαν, ἤτοι θεοποιῶν τι τῶν γενητῶν ἢ καὶ ἀνειδωλοποιῶν τι τῶν μὴ ὄντων εἰς ὑπέρβασιν, μᾶλλον δὲ ἔκβασιν γνώσεως, ἀλλοτρία δὲ τοῦ γνωστικοῦ ἡ ψευδὴς δόξα ὥσπερ ἡ ἀληθὴς οἰκεία τε καὶ σύζυγος.

§. 147. Διόπερ καὶ ὁ γενναῖος ἀπόστολος ἔν τι τῶν τῆς πορνείας εἰδῶν τὴν εἰδωλολατρείαν καλεῖ*) ἀκολούθως τῷ προφήτῃ λέγοντι· „ἐμοίχευσεν τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον"**)· „τῷ ξύλῳ εἶπεν ὅτι πατήρ μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ· σὺ ἐγέννησάς με" ***). ἔπειτα ὁ περὶ φόνου λόγος ἐπακολουθεῖ. φόνος δὲ ἐξαρσίς ἐστι βεβαία. τὸν οὖν ἀληθῆ λόγον περὶ θεοῦ καὶ τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ ὁ βουλόμενος ἐξαίρειν, ἵνα τὸ ψεῦδος ἐγκρίνῃ, λέγων ἤτοι ἀπρονόητον εἶναι τὸ πᾶν ἢ τὸν κόσμον ἀγένητον ἢ τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν βεβαίων ἐξωλέστατος. μετὰ δὲ τοῦτον ὁ περὶ κλοπῆς ἐστὶ λόγος. ὡς οὖν ὁ κλέπτων τὰ ἀλλότρια μεγάλως ἀδικῶν εἰκότως περιπίπτει τοῖς ἐπαξίοις κακοῖς, οὕτως ὁ τὰ θεῖα τῶν ἔργων σφετεριζόμενος διὰ τέχνης ἤτοι πλαστικῆς ἢ γραφικῆς καὶ λέγων ἑαυτὸν ποιητὴν εἶναι τῶν ζώων καὶ φυτῶν, ὁμοίως τε οἱ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ἀπομιμούμενοι κλέπται εἰσί. κἂν γεωργός τις ᾖ κἂν πατὴρ παιδίου, διάκονός ἐστι σπερμάτων καταβολῆς, ὁ θεὸς δὲ τὴν πάντων αὔξησιν καὶ τελείωσιν παρέχων εἰς τὸ κατὰ φύσιν προσάγει τὰ γινόμενα.

§. 148. Οἱ πλεῖστοι δὲ σὺν καὶ τοῖς φιλοσόφοις τὰς αὐξήσεις καὶ τὰς τροπὰς τοῖς ἄστροις κατὰ τὸ προηγούμενον ἀνατιθέασιν ἀποστεροῦντες τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἀκάματον δύναμιν τὸν πατέρα τῶν

---

*) Coloss. 3, 5. **) Ierem. 3, 9.
***) Ibid. 2, 27.

ὅλων. τὰ δὲ στοιχεῖα καὶ τὰ ἄστρα, τουτέστιν αἱ P.
δυνάμεις αἱ διοικητικαὶ προσετάγησαν ἐκτελεῖν τὰ εἰς 817.
οἰκονομίαν ἐπιτήδεια, καὶ αὐτά τε πείθεται ἄγεταί Pott.
τε πρὸς τῶν ἐπιτεταγμένων αὐτοῖς, ᾗ ἂν ἡγῆται τὸ ῥῆμα κυρίου, ἐπείπερ ἡ θεία δύναμις ἐπικεκρυμμένως πάντα ἐνεργεῖν πέφυκεν. ὁ τοίνυν ἑαυτὸν φάμενος ἐπινενοηκέναι τι ἢ πεποιηκέναι τῶν πρὸς δημιουργίαν συντεινόντων εὐθύναν ὑφέξει τοῦ ἀσεβοῦς τολμήματος. δέκατος δέ ἐστιν ὁ περὶ ἐπιθυμιῶν ἁπασῶν λόγος. καθάπερ οὖν ὁ τῶν μὴ καθηκόντων ἐπιθυμῶν εὐθύνεται, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον οὐκ ἐφεῖται ψευδῶν πραγμάτων ἐπιθυμεῖν οὐδὲ ὑπολαμβάνειν τῶν ἐν γενέσει τὰ μὲν ἔμψυχα ἐξ ἑαυτῶν δύνασθαι, τὰ δὲ ἄψυχα καθάπαξ μὴ δύνασθαι σώζειν ἢ βλάπτειν, κἄν τις λέγῃ τὴν ἀντίδοτον ἰᾶσθαι μὴ δύνασθαι καὶ τὸ κώνειον φθείρειν σοφιζόμενος λέληθεν. οὐδὲν γὰρ τούτων ἐνεργεῖ ἄνευ τοῦ τῇ βοτάνῃ καὶ τῷ φαρμάκῳ χρωμένου, ὥσπερ οὐδ' ἡ ἀξίνη ἄνευ τοῦ κόπτοντος οὐδὲ ὁ πρίων τοῦ πρίζοντος. ὡς δὲ καθ' ἑαυτὰ μὲν οὐκ ἐνεργεῖ, ἔχει δέ τινας ποιότητας φυσικὰς τῇ τοῦ τεχνίτου ἐνεργείᾳ συντελούσας τὸ οἰκεῖον ἔργον, οὕτως τῇ καθολικῇ τοῦ θεοῦ προνοίᾳ διὰ τῶν προσεχέστερον κινουμένων, καθ' ὑπόβασιν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους διαδίδοται ἡ δραστικὴ ἐνέργεια.

Cap. XVII.

§. 149. Ἀλλ' ὡς ἔοικεν οἱ φιλόσοφοι τῶν Ἑλλήνων θεὸν ὀνομάζοντες οὐ γιγνώσκουσιν, ἐπεὶ μὴ σέβουσι κατὰ θεὸν τὸν θεόν. τὰ φιλοσοφούμενα δὲ παρ' αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα·

ὡς διὰ πολλῶν δὴ γλώσσης ἐλθόντα ματαίως
ἐκκέχυται στομάτων ὀλίγον τοῦ παντὸς ἰδόντων.

ὡς γάρ που τὸ ἀπὸ τοῦ ἡλίου φῶς δι' ὑελοῦ σκεύους πλήρους ὕδατος μεθοδεύει ἡ τέχνη εἰς πῦρ, οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία ἐκ τῆς θείας γραφῆς τὸ ἐμπύ-

ρευμα λαβοῦσα ἐν ὀλίγοις φαντάζεται. καὶ μὴν ὡς
τὸν αὐτὸν ἀέρα ἀναπνεῖ τὰ ζῶα ἅπαντα, ἄλλα δὲ
ἄλλως καὶ εἴς τι διάφορον, οὕτως δὲ καὶ τὴν ἀλή-
θειαν μετίασιν οἱ πλείους, μᾶλλον δὲ τὸν περὶ ἀλη-
θείας λόγον. οὐ γὰρ περὶ θεοῦ τι λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ
ἑαυτῶν πάθη ἐπὶ θεὸν ἀνάγοντες ἐξηγοῦνται. γέγο-
νεν γὰρ αὐτοῖς ὁ βίος τὸ πιθανὸν ζητοῦσιν οὐ τὸ
ἀληθές, ἐκ μιμήσεως δὲ ἀλήθεια οὐ διδάσκεται,
ἀλλ' ἐκ μαθήσεως. οὐ γὰρ ἵνα δόξωμεν εἶναι, Χρι-
στὸν πιστεύομεν, καθάπερ οὐδὲ εἰς τὸν ἥλιον ἕνεκά
γε τοῦ φαίνεσθαι μόνον ἐν ἡλίῳ ὄντας παρερχόμεθα, P.
ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν τοῦ ἀλεαίνεσθαι χάριν, ἐκεῖ δὲ 818.
τοῦ εἶναι καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἕνεκα, Χριστιανοὶ εἶναι Pott.
βιαζόμεθα, ὅτι μάλιστα βιαστῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία,
ἐκ ζητήσεως καὶ μαθήσεως καὶ συνασκήσεως τελείας
τὸ γενέσθαι βασιλέα καρπουμένων.

§. 150. Ὁ μιμούμενος ἄρα τὴν δόκησιν δηλοῖ
καὶ τὴν πρόληψιν. ὅταν δέ τις ἔναυσμα λαβὼν τοῦ
πράγματος ἐξάψῃ τοῦτο ἔνδον ἐν τῇ ψυχῇ πόθῳ
καὶ μαθήσει, πάντα ἐπὶ τούτοις κινεῖ πρὸς τὸ ἐπι-
γνῶναι. οὗ γάρ τις μὴ ἀντιλαμβάνεται οὐδὲ ποθεῖ
αὐτὸ οὐδὲ ἀσπάζεται τὴν ἐξ αὐτοῦ ὠφέλειαν. τὸ
ὕστερον οὖν ὁ γνωστικὸς ἐπὶ τέλει τῶν κατορθωμά-
των μιμεῖται, τὸν κύριον, εἰς ὅσον ἐφικτὸν ἀνθρώ-
ποις, ποιότητά τινα κυριακὴν λαβὼν εἰς ἐξομοίωσιν
θεοῦ. οἱ δὲ μὴ ἐπιστάμενοι τὴν γνῶσιν οὐδὲ κανο-
P. νίζειν δύνανται τὴν ἀλήθειαν. μεταλαμβάνειν οὖν
293. τῶν γνωστικῶν θεωρημάτων οὐχ οἷόν τε, ἐὰν μὴ
Sylb. τῶν προτέρων διανοημάτων κενώσωμεν ἑαυτούς. ἁπλῶς
γὰρ οὕτως ἀλήθεια κοινῶς λέγεται παντὸς νοητοῦ τε
καὶ αἰσθητοῦ. αὐτίκα ἔνεστι θεάσασθαι καὶ ζωγρα-
φίας ἀλήθειαν παρὰ τὴν δημώδη καὶ μουσικῆς σε-
μνότητα παρὰ τὴν ἀκόλαστον. καὶ φιλοσοφίας οὖν
ἐστὶν ἀλήθειά τις παρὰ τοὺς ἄλλους φιλοσόφους,
καὶ κάλλος ἀληθινὸν παρὰ τὸ δεδολωμένον. οὔκουν
ποτὲ τὰς ἐπὶ μέρους ἀληθείας καθ' ὧν ἡ ἀλήθεια

κατηγορεῖται, αὐτὴν δὲ τὴν ἀλήθειαν πολυπραγμονητέον, οὐκ ὀνόματα ζητοῦντες μαθεῖν, τὸ γὰρ περὶ θεοῦ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἕν, ἀλλὰ μυρία, διαφέρει δὲ τὸν θεὸν εἰπεῖν ἢ τὰ περὶ θεοῦ. καθόλου δὲ εἰπεῖν περὶ ἑκάστου πράγματος τῆς οὐσίας τὰ συμβεβηκότα διακριτέον.

§. 151. Καί μοι ἀπόχρη φάναι θεὸν εἶναι τὸν κύριον πάντων. αὐτοτελῶς δὲ λέγω τὸν κύριον πάντων οὐδενὸς ὑπολειπομένου κατὰ ἐξαίρεσιν. ἐπεὶ τοίνυν δύο εἰσὶν ἰδέαι τῆς ἀληθείας τά τε ὀνόματα καὶ τὰ πράγματα, οἱ μὲν τὰ ὀνόματα λέγουσιν, οἱ περὶ τὰ κάλλη τῶν λόγων διατρίβοντες, οἱ παρ' Ἕλλησι φιλόσοφοι, τὰ πράγματα δὲ παρ' ἡμῖν ἐστὶ τοῖς βαρβάροις. αὐτίκα ὁ κύριος οὐ μάτην ἠθέλησεν εὐτελεῖ χρήσασθαι σώματος μορφῇ, ἵνα μή τις τὸ ὡραῖον ἐπαινῶν καὶ τὸ κάλλος θαυμάζων ἀφίστηται τῶν λεγομένων καὶ τοῖς καταλειπομένοις προσανέχων ἀποτέμνηται τῶν νοητῶν. οὐ τοίνυν περὶ τὴν λέξιν, ἀλλὰ περὶ τὰ σημαινόμενα ἀναστρεπτέον. τοῖς μὲν οὖν ἀντιληπτοῖς καὶ μὴ κινηθεῖσι πρὸς γνῶσιν, οὐ πιστεύεται ὁ λόγος, ἐπεὶ καὶ οἱ κόρακες ἀνθρωπείας ἀπομιμοῦνται φωνὰς ἔννοιαν οὐκ ἔχοντες οὗ λέγουσι πράγματος, ἀντίληψις δὲ νοερὰ πίστεως ἔχεται. οὕτως καὶ Ὅμηρος εἶπεν·

πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

μὴ εἰδὼς τίς ὁ πατὴρ καὶ πῶς ὁ πατήρ.

§. 152. Ὡς δὲ τῷ χεῖρας ἔχοντι τὸ λαβεῖν κατὰ φύσιν, καὶ τῷ ὀφθαλμοὺς ὑγιαίνοντας κεκτημένῳ τὸ φῶς ἰδεῖν, οὕτως τῷ πίστιν εἰληφότι τὸ γνώσεως μεταλαβεῖν οἰκεῖον πέφυκεν, εἰ προσεξεργάσασθαι καὶ προσοικοδομῆσαι χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, τῷ καταβληθέντι θεμελίῳ γλίχοιτο. οὐ τοίνυν [P. 819. Pott.] ὑπισχνεῖται βούλεσθαι μεταλαμβάνειν, ἀλλὰ ἄρχεσθαι, οὐδὲ μέλλειν, ἀλλ' εἶναι βασιλικόν τε καὶ φωτεινὸν καὶ γνωστικὸν καθῆκεν, οὐδὲ ὀνόματι, ἀλλ' ἔργῳ ἐθέλειν ἅπτεσθαι τῶν πραγμάτων προσῆκεν.

ἀγαθὸς γὰρ ὢν ὁ θεὸς διὰ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς κτίσεως ἁπάσης σώζεσθαι βουλόμενος τοῦτο ἐπὶ τὸ ποιεῖν ἐτράπετο καὶ τὰ λοιπὰ, πρώτην ταύτην εὐεργεσίαν, τὸ γενέσθαι, ἀπ᾽ ἀρχῆς παρασχὼν αὐτοῖς, ἄμεινον εἶναι πολλῷ τὸ εἶναι τοῦ μὴ εἶναι, πᾶς ἄν τις ὁμολογήσειεν, ἔπειτα ὡς ἐνεδέχετο φύσεως ἔχειν ἕκαστον ἐγένετό τε καὶ γίνεται προκόπτον εἰς τὸ αὐτὸ ἄμεινον.

§. 153. Ὥστ᾽ οὐκ ἄτοπον καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐκ τῆς θείας προνοίας δεδόσθαι προπαιδεύουσαν εἰς τὴν διὰ Χριστοῦ τελείωσιν, ἣν μὴ ἐπαισχύνηται γνώσει βαρβάρῳ μαθητεύουσα φιλοσοφία προκόπτειν εἰς ἀλήθειαν. ἀλλ᾽ „αἱ μὲν τρίχες ἠρίθμηνται" *) καὶ τὰ εὐτελῆ κινήματα, φιλοσοφία δὲ πῶς οὐκ ἐν λόγῳ; καίτοι καὶ τῷ Σαμψὼν ἐν ταῖς θριξὶν ἡ δύναμις ἐδόθη, ἵνα καὶ τὰς ἀποβλήτους τῶν ἐν τῷ βίῳ τέχνας τὰς κειμένας καὶ μενούσας μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς ψυχῆς χαμαὶ μὴ ἄνευ τῆς θείας δυνάμεως ἐννοῆσαι δίδοσθαι **). αὐτίκα φησὶν ἡ πρόνοια P. 820. Pott. ἄνωθεν ἐκ τῶν προηγουμένων καθάπερ κεφαλῆς εἰς πάντας διήκει, ὡς „τὸ μύρον", φησὶ, „τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὸν πώγωνα τὸν Ἀαρὼν καὶ ἐπὶ τὴν ὤαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ" ***), τουτέστι τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως, „δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν" †)· οὐκ εἰς τὸν τοῦ σώματος κόσμον, ἔξωθεν δὲ τοῦ λαοῦ φιλοσοφία καθάπερ ἐσθής.

§. 154. Οἱ τοίνυν φιλόσοφοι οἱ εἰς τὴν οἰκείαν συναίσθησιν πνεύματι αἰσθητικῷ συνασκηθέντες, ἐπὰν μὴ μέρος φιλοσοφίας, ἀλλὰ τὴν αὐτοτελῶς φιλοσοφίαν πολυπραγμονῶσι, φιλαλήθως τε καὶ ἀτύφως προσμαρτυροῦντες τῇ ἀληθείᾳ, κἂν παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις ἐπὶ τῶν καλῶν εἰρημένων προκόπτωσιν εἰς σύνεσιν, κατὰ τὴν θείαν διοίκησιν τὴν ἄρρητον

*) Luc. 12, 7. **) Ibid. 13, 5. 16, 17.
***) Psalm. 133, 2. †) Ioann. 1, 3.

ἀγαθότητα τὴν ἑκάστοτε εἰς τὸ ἄμεινον κατὰ τὸ ἐγχωροῦν προσαγομένην τὴν τῶν ὄντων φύσιν, ἔπειτα οὐχ Ἕλλησι μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάροις ὁμιλήσαντες ἐπὶ τὴν πίστιν ἐκ συνασκήσεως κοινῆς εἰς σύνεσιν ἰδίαν ἄγονται, παραδεξάμενοι δὲ τὸν θεμέλιον τῆς ἀληθείας δύναμιν προσλαμβάνουσι προϊέναι πρόσω ἐπὶ τὴν ζήτησιν, κἀνθένδε ἀγαπῶσι μὲν μαθητευσάμενοι, γνώσεως δὲ ὀριγνώμενοι σπεύδουσιν εἰς σωτηρίαν. ταύτῃ φησὶν ἡ γραφὴ „πνεῦμα αἰσθήσεως" *) δεδόσθαι τοῖς τεχνίταις ἐκ τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ οὐδὲν ἀλλ' ἢ φρόνησίς ἐστι, δύναμις ψυχῆς θεωρητικὴ τῶν ὄντων καὶ τοῦ ἀκολούθου ὁμοίου τε καὶ ἀνομοίου διακριτική τε αὖ καὶ συνθετικὴ καὶ προστακτικὴ καὶ ἀπαγορευτικὴ τῶν τε μελλόντων καταστοχαστική. διατείνει δὲ οὐκ ἐπὶ τὰς τέχνας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτήν.

§. 155. Τί δή ποτε οὖν καὶ ὁ ὄφις „φρόνιμος" **) εἴρηται; ἐπεὶ κἀν τοῖς πονηρεύμασιν ἔστιν εὑρεῖν ἀκολουθίαν τινὰ καὶ διάκρισιν καὶ σύνθεσιν καὶ στοχασμὸν τῶν μελλόντων. καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἀδικημάτων διὰ τοῦτο λανθάνει, ὅτι προσοικονομοῦνται σφίσιν οἱ κακοὶ τὸ πάντῃ τε καὶ πάντως τὰς τιμωρίας διαφεύγειν. πολυμερὴς δὲ οὖσα ἡ φρόνησις δι' ὅλου τεταμένη τοῦ κόσμου διά τε τῶν ἀνθρωπίνων P. 294. Sylb. ἁπάντων καθ' ἕκαστον αὐτῶν μεταβάλλει τὴν προσηγορίαν, καὶ ἐπειδὰν μὲν ἐπιβάλλῃ τοῖς πρώτοις αἰτίοις, νόησις καλεῖται, ὅταν δὲ ταύτην ἀποδεικτικῷ λόγῳ βεβαιώσηται, γνῶσίς τε καὶ σοφία P. 821. Pott. καὶ ἐπιστήμη ὀνομάζεται, ἐν δὲ τοῖς εἰς εὐλάβειαν συντείνουσι γινομένη καὶ ἄνευ θεωρίας παραδεξαμένη τὸν ἀρχικὸν λόγον κατὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἐξεργασίας τήρησιν πίστις λέγεται, κἀν τοῖς αἰσθητοῖς πιστωσαμένη τό γε δοκοῦν, ὡς ἐν τούτοις, ἀληθέστατον, δόξα ὀρθή, ἔν τε αὖ ταῖς μετὰ χειρουργίας

*) Exod. 28, 3. **) Genes. 3, 2.

πράξεσι τέχνη, ὅπου δ' ἄνευ θεωρίας τῶν πρώτων αἰτίων τηρήσει τῶν ὁμοίων καὶ μεταβάσει ποιήσει τινὰ ὁρμὴν καὶ σύστασιν, ἐμπειρία προσαγορεύεται. ἴδιόν ἐστιν ἐκεῖνο καὶ τῷ ὄντι κύριον καὶ ἡγεμονικὸν, ὃ ἐπὶ πᾶσι προσλαμβάνει μετὰ τὴν βεβαίαν πίστιν ἅγιον κατ' ἐπισκοπὴν ὁ πιστεύσας πνεῦμα.

§. 156. *Διαφορωτέρας* ἄρα αἰσθήσεως φιλοσοφία μεταλαβοῦσα ὡς ἐκ τῶν προειρημένων δεδήλωται, φρονήσεως μετέχει. ἡ γοῦν περὶ τῶν νοηθέντων λογικὴ διέξοδος μετὰ αἱρέσεως καὶ συγκαταθέσεως διαλεκτικὴ λέγεται, βεβαιωτικὴ μὲν τῶν περὶ ἀληθείας λεγομένων δι' ἀποδείξεως, διακρουστικὴ δὲ τῶν ἐπιφερομένων ἀποριῶν. κινδυνεύουσι τοίνυν οἱ φάσκοντες μὴ θεόθεν φιλοσοφίαν δεῦρο ἥκειν, ἀδύνατον εἶναι λέγειν πάντα τὰ ἐπὶ μέρους γινώσκειν τὸν θεὸν μηδὲ μὴν πάντων εἶναι τῶν καλῶν αἴτιον κἂν τῶν ἐπὶ μέρους ἕκαστον αὐτῶν τυγχάνῃ. οὐκ ἂν δὲ τὴν ἀρχὴν ὑπέστη τι τῶν ὄντων ἀβουλήτως ἔχοντος τοῦ θεοῦ, εἰ δὲ βουλομένου, θεόθεν ἡ φιλοσοφία, τοιαύτην εἶναι βουληθέντος αὐτὴν οἵα ἐστὶν, διὰ τοὺς μὴ ἄλλως ἢ οὕτως ἀφεξομένους τῶν κακῶν. ὁ γάρ τοι θεὸς πάντα οἶδεν, οὐ μόνον τὰ ὄντα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐσόμενα καὶ ὡς ἔσται ἕκαστον, τάς τε ἐπὶ μέρους κινήσεις προορῶν πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει *). γυμνὴν ἔσωθεν τὴν ψυχὴν βλέπων καὶ τὴν ἐπίνοιαν τὴν ἑκάστου τῶν κατὰ μέρος ἔχει δι' αἰῶνος, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν θεάτρων γίνεται καὶ ἐπὶ τῶν ἑκάστου μερῶν, κατὰ τὴν ἐνόρασίν τε καὶ περιόρασιν καὶ συνόρασιν, τοῦτο ἐπὶ τοῦ θεοῦ γίνεται. ἀθρόως τε γὰρ πάντα καὶ ἕκαστον ἐν μέρει μιᾷ προσβολῇ προσβλέπει, οὐ πάντα μέντοι κατὰ τὴν προηγουμένην ἐπέρεισιν.

§. 157. Ἤδη γοῦν πολλὰ τῶν ἐν τῷ βίῳ καὶ διά τινος λογισμοῦ ἀνθρωπίνου λαμβάνει τὴν γένε-

---

*) Cf. Homer. Il. γ. 277.

σιν θεόθεν τὴν ἔναυσιν εἰληφότα. αὐτίκα ἡ ὑγεία διὰ τῆς ἰατρικῆς καὶ ἡ εὐεξία διὰ τῆς ἀλειπτικῆς καὶ ὁ πλοῦτος διὰ τῆς χρηματιστικῆς λαμβάνει γένεσίν τε καὶ παρουσίαν κατὰ πρόνοιαν μὲν τὴν θείαν, κατὰ συνεργίαν δὲ τὴν ἀνθρωπίνην. θεόθεν δὲ καὶ ἡ σύνεσις. αὐτίκα τῇ τοῦ θεοῦ βουλήσει μάλιστα ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν προαίρεσις ὑπακούει. διόπερ P. 822. Pott. κοινὰ μὲν τῶν ἀγαθῶν μέν ἐστιν καὶ τῶν κακῶν ἀνθρώπων πολλὰ τῶν προτερημάτων, γίνεται δ' ὅμως ὠφέλιμα μόνοις τοῖς ἀγαθοῖς τε καὶ σπουδαίοις, ὧν χάριν αὐτὰ ἐποίησεν ὁ θεὸς, πρὸς γὰρ τῶν ἀγαθῶν χρῆσιν ἀνδρῶν ἡ τῶν θεοδωρήτων δύναμις πέφυκεν. ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἐναρέτων ἀνθρώπων ἐπίνοιαι κατὰ ἐπίνοιαν θείαν γίγνονται διατιθεμένης πως τῆς ψυχῆς καὶ διαδιδομένου τοῦ θείου θελήματος εἰς τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς τῶν ἐν μέρει θείων λειτουργῶν συλλαμβανομένων εἰς τὰς τοιαύτας διακονίας, κατά τε γὰρ τὰ ἔθνη καὶ πόλεις νενέμηνται τῶν ἀγγέλων αἱ προστασίαι, τάχα δὲ καὶ τῶν ἐπὶ μέρους, ὧν ἐνίοις ἀποτετάχαταί τινες.

§. 158. Ὁ γοῦν ποιμὴν καὶ τῶν καθ' ἕκαστον κήδεται προβάτων, καὶ μάλιστα τούτοις σύνεστι προσεχεστέρα ἡ ἐπισκοπὴ, ὅσοι διαπρεπεῖς τὰς φύσεις τε καὶ δυνατοὶ τὰ πλήθη συνωφελεῖν ὑπάρχουσιν. οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ ἡγεμονικοὶ καὶ παιδευτικοὶ, δι' ὧν ἡ ἐνέργεια τῆς προνοίας ἀριδήλως δείκνυται, ὁπηνίκα ἂν ἢ διὰ παιδείας ἢ δι' ἀρχῆς τινὸς καὶ διοικήσεως εὖ ποιεῖν ἐθέλῃ τοὺς ἀνθρώπους ὁ θεὸς, ἐθέλει δὲ πάντοτε, διὸ συγκινεῖ τοὺς ἐπιτηδείους εἰς τὴν ὠφέλιμον ἐξεργασίαν τῶν πρὸς ἀρετήν τε καὶ εἰρήνην καὶ εἰς εὐποιίαν συντεινόντων. τὸ δὲ ἐνάρετον πᾶν ἀπ' ἀρετῆς τέ ἐστι καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀναφέρεται, καὶ ἤτοι πρὸς τὸ γενέσθαι σπουδαίους δίδοται ἢ πρὸς τὸ ὄντας χρῆσθαι τοῖς κατὰ φύσιν προτερήμασι, συνεργεῖ γὰρ ἔν τε τοῖς καθ' ὅλου ἔν τε τοῖς ἐπὶ μέρους.

§. 159. *Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τὴν ἀταξίαν καὶ*
τὴν ἀδικίαν προσνέμοντας τῷ διαβόλῳ ἐναρέτου
πράγματος τοῦτον τῆς φιλοσοφίας δοτῆρα ποιεῖν;
κινδυνεύει γὰρ εὐμενέστερος τοῖς Ἕλλησιν εἰς τοὺς P.
ἀγαθοὺς ἄνδρας γεγονέναι τῆς θείας προνοίας τε καὶ 823.
γνώμης. ἔμπαλιν δ' οἶμαι νόμον ἴδιον καὶ λόγον Pott.
παντὸς ὀρθοῦ τὸ προσῆκον ἑκάστῳ καὶ τὸ ἴδιον καὶ τὸ
ἐπιβάλλον ἀποδιδόναι. ὡς γὰρ ἡ λύρα μόνου τοῦ κι-
θαριστοῦ καὶ ὁ αὐλὸς τοῦ αὐλητοῦ, οὕτως τὰ προτερή-
ματα τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐστὶ κτήματα, καθάπερ
φύσις τοῦ ἀγαθοποιοῦ τὸ ἀγαθοποιεῖν, ὡς τοῦ πυ-
ρὸς τὸ θερμαίνειν καὶ τοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν. κα-
κὸν δὲ οὐκ ἂν ποιήσαι ἀγαθὸς, ὡς οὐδὲ τὸ φῶς
σκότος ἢ ψύξει τὸ πῦρ, οὕτως ἔμπαλιν ἡ κακία
οὐκ ἄν τι ἐνάρετον ποιήσαι, ἐνέργεια γὰρ αὐτῆς τὸ
κακοποιεῖν ὡς τοῦ σκότους τὸ συγχεῖν τὰς ὄψεις, οὐ
τοίνυν κακίας ἔργον ἡ φιλοσοφία ἐναρέτους ποιοῦσα.
λείπεται δὴ θεοῦ, οὗ μόνον τὸ ἀγαθύνειν ἔργον
ἐστὶν, καὶ πάνθ' ὅσα παρὰ θεοῦ δίδοται, καλῶς
δίδοταί τε καὶ λαμβάνεται. καὶ μὴν ἡ χρῆσις τῆς
φιλοσοφίας, οὐκ ἔστιν ἂν κακῶν, ἀλλ' ἢ τοῖς ἀρί-
στοις τῶν Ἑλλήνων δέδοται. δῆλον καὶ ὅθεν δεδώ-
ρηται, παρὰ τῆς κατ' ἀξίαν τὰ προσήκοντα ἑκά-
στοις ἀπονεμούσης δηλονότι προνοίας. εἰκότως οὖν
P. Ἰουδαίοις μὲν νόμος, Ἕλλησι δὲ φιλοσοφία μέχρι
295. τῆς παρουσίας, ἐντεῦθεν δὲ ἡ κλῆσις ἡ καθολικὴ
Sylb. εἰς περιούσιον δικαιοσύνης λαὸν κατὰ τὴν ἐκ πί-
στεως διδασκαλίαν συνάγοντος δι' ἑνὸς τοῦ κυρίου
τοῦ μόνου ἑνὸς ἀμφοῖν θεοῦ Ἑλλήνων τε καὶ
βαρβάρων, μᾶλλον δὲ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων
γένους.

§. 160. *Φιλοσοφίαν πολλάκις εἰρήκαμεν τὸ*
κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιτευκτικὸν τῆς ἀληθείας κἂν μερι-
κὸν τυγχάνῃ, ἤδη δὲ καὶ τὰ ἐν τέχναις ἀγαθὰ ὡς
ἐν τέχναις θεόθεν ἔχει τὴν ἀρχήν. ὡς γὰρ τὸ τε-
χνικῶς τι ποιεῖν ἐν τοῖς τῆς τέχνης θεωρήμασι πε-

ριέχεται, οὕτω τὸ φρονίμως ὑπὸ τὴν φρόνησιν τέτακται, ἀρετὴ δὲ ἡ φρόνησις καὶ ἴδιον αὐτῆς γνωρίζειν τά τε ἄλλα καὶ πολὺ πρότερον τὰ καθ᾽ ἑαυτὴν, ἥ τε σοφία δύναμις οὖσα οὐκ ἄλλο τί ἐστιν ἢ ἐπιστήμη τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπείων ἀγαθῶν, „τοῦ θεοῦ δὲ ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς" *)· θεόθεν ἥκειν τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις διδάσκουσα εἴρηκεν ἡ γραφὴ, δυνάμει θείᾳ καὶ ἰσχύϊ τῆς διαδόσεως καθηκούσης εἰς ἀνθρωπίνην βοήθειαν. αὐτίκα τρεῖς τρόποι πάσης ὠφελείας τε καὶ μεταδόσεως ἄλλῳ παρ᾽ ἄλλου, ὁ μὲν κατὰ παρακολούθησιν, ὡς ὁ παιδοτρίβης σχηματίζων τὸν παῖδα, ὁ δὲ καθ᾽ ὁμοίωσιν, ὡς ὁ προτρεπόμενος ἕτερον εἰς ἐπίδοσιν τῷ προεπιδοῦναι, καὶ ὁ μὲν συνεργεῖ τῷ μανθάνοντι, ὁ δὲ συνωφελεῖ τὸν λαμβάνοντα. τρίτος δέ ἐστιν ὁ τρόπος P. 824. Pott. ὁ κατὰ πρόσταξιν, ὁπόταν ὁ παιδοτρίβης μηκέτι διαπλάσσων τὸν μανθάνοντα μηδὲ ἐπιδεικνὺς δι᾽ ἑαυτοῦ τὸ πάλαισμα εἰς μίμησιν τῷ παιδὶ, ὡς δὲ ἤδη ἐντριβεστέρῳ, προστάττοι ἐξ ὀνόματος τὸ πάλαισμα.

§. 161. Ὁ γνωστικὸς τοίνυν θεόθεν λαβὼν τὸ δύνασθαι ὠφελεῖν ὀνίνησι τοὺς μὲν τῇ παρακολουθήσει σχηματίζων, τοὺς δὲ τῇ ἐξομοιώσει προτρεπόμενος, τοὺς δὲ καὶ τῇ προστάξει παιδεύων καὶ διδάσκων. ἀμέλει καὶ αὐτὸς τοῖς ἴσοις παρὰ τοῦ κυρίου ὠφέληται. οὕτως οὖν καὶ ἡ θεόθεν διατείνουσα εἰς ἀνθρώπους ὠφέλεια γνώριμος καθίσταται, συμπαρακαλούντων ἀγγέλων, καὶ δι᾽ ἀγγέλων γὰρ ἡ θεία δύναμις παρέχει τὰ ἀγαθὰ, εἴτ᾽ οὖν ὁρωμένων εἴτε καὶ μή. τοιοῦτος καὶ ὁ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κυρίου τρόπος. ὅτε δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐπινοίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς ἐπιλογισμοὺς ἐμπνεῖ τι καὶ ἡ δύναμις καὶ ἐντίθησι ταῖς φρεσὶν ἰσχύν τε καὶ συναίσθησιν ἀκριβεστέραν, μένος τε καὶ θάρσος προθυ-

*) 1 Corinth. 10, 26.

μίας ἐπί τε τὰς ζητήσεις ἐπί τε τὰ ἔργα παρέχουσα, ἔκκειται δ' ὅμως καὶ πρὸς μίμησίν τε καὶ ἐξομοίωσιν ἡμῖν θαυμαστὰ τῷ ὄντι καὶ ἅγια τὰ τῆς ἀρετῆς ὑποδείγματα διὰ τῶν ἀναγεγραμμένων πράξεων. καὶ μὲν δὴ καὶ τὸ τῆς πράξεως εἶδος ἐμφανέστατον διά τε τῶν διαθηκῶν τῶν κυριακῶν διά τε τῶν παρ' Ἕλλησι νόμων, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ τὴν φιλοσοφίαν παρηγγελμένων. καὶ συνελόντι φάναι πᾶσα ὠφέλεια βιωτικὴ κατὰ μὲν τὸν ἀνωτάτω λόγον ἀπὸ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ τοῦ πάντων ἐξηγουμένου πατρὸς δι' υἱοῦ ἐπιτελεῖται, ὃς καὶ διὰ τοῦτο „σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων", φησὶν ὁ ἀπόστολος, „μάλιστα δὲ πιστῶν" *)· κατὰ δὲ τὸ προσεχὲς ὑπὸ τῶν προσεχῶν ἑκάστοις κατὰ τὴν τοῦ προσεχοῦς τῷ πρώτῳ αἰτίῳ κυρίῳ ἐπίταξίν τε καὶ πρόσταξιν.

Cap. XVIII.

§. 162. Ὁ γνωστικὸς δ' ἡμῖν ἐν τοῖς κυριωτάτοις ἀεί ποτε διατρίβει, εἰ δέ που σχολὴ καὶ ἀνέσεως καιρὸς ἀπὸ τῶν προηγουμένων ἀντὶ τῆς ἄλλης ῥαθυμίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐφάπτεται φιλοσοφίας, οἷον τρωγάλιόν τι ἐπὶ τῷ δείπνῳ παροψώμενος, οὐ τῶν κρειττόνων ἀμελήσας, προσλαβὼν δὲ ἐφ' ὅσον πρέπει καὶ ταῦτα δι' ἃς προεῖπον αἰτίας. οἱ δὲ τῶν οὐκ ἀναγκαίων καὶ περιττῶν τῆς φιλοσοφίας ὀρεχθέντες καὶ μόνοις τοῖς ἐριστικοῖς προσανέχοντες σο- P. σφίσμασι τῶν ἀναγκαίων καὶ κυριωτάτων ἀπελείφθη- 825. σαν, οἱ τὰς σκιὰς ἀτεχνῶς τῶν λόγων διώκοντες. Pott. καλὸν μὲν οὖν τὸ πάντα ἐπίστασθαι, ὅτῳ δὲ ἀσθενεῖ ἐπεκτείνεσθαι ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν πολυμαθῆ ἐμπειρίαν, τὰ προηγούμενα καὶ βελτίω αἱρήσεται μόνα. ἡ γὰρ τῷ ὄντι ἐπιστήμη, ἣν φαμὲν μόνον ἔχειν τὸν γνωστικόν, κατάληψίς ἐστι βεβαία διὰ λόγων ἀλη-

*) 1 Timoth. 4, 10.

θῶν καὶ βεβαίων ἐπὶ τὴν τῆς αἰτίας γνῶσιν ἀνάγουσα, ὁ δὲ ἐπιστήμων τοῦ ἀληθοῦς περὶ ὃ δή ποτ' οὖν αὐτίκα καὶ τοῦ ψεύδους περὶ τὸ αὐτὸ ἐπιστήμων ὑπάρχει. καὶ γὰρ οὖν εὖ πώς ἔχειν μοὶ φαίνεται ὁ λόγος ἐκεῖνος, εἰ φιλοσοφητέον· αὐτὸ γάρ τι αὐτῷ ἀκολουθεῖ, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ φιλοσοφητέον· οὐ γάρ τις καταγνῴη τινὸς μὴ τοῦτο πρότερον ἐγνωκώς. φιλοσοφητέον ἄρα.

§. 163. *Τούτων οὕτως ἐχόντων τοὺς Ἕλληνας χρὴ διὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐκμανθάνειν ἕνα μόνον σέβειν θεὸν τὸν ὄντως ὄντα παντοκράτορα, ἔπειτα διὰ τοῦ ἀποστόλου διδάσκεσθαι τοῦτο· „ἡμῖν δὲ οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ" *), ἐπεὶ μηδὲν ἀπεικόνισμα τοῦ θεοῦ οἷόν τε ἐν γενητοῖς εἶναι, προσεπιδιδάσκεσθαι δὲ ὡς οὐδὲ τούτων ὧν σέβουσι τὰ ἀγάλματα εἶεν ἂν αἱ εἰκόνες, οὐ γάρ πω τοιοῦτον κατὰ τὸ σχῆμα τὸ τῶν ψυχῶν γένος, ὁποῖα διαπλάσσουσιν Ἕλληνες τὰ ξόανα. ψυχαὶ μὲν γὰρ ἀόρατοι, οὐ μόνον αἱ λογικαὶ, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἄλλων ζώων, τὰ δὲ σώματα αὐτῶν μέρη μὲν αὐτῶν οὐδέποτε γίνεται τῶν ψυχῶν, ὄργανα δὲ ὧν μὲν ἐνιζήματα, ὧν δὲ ὀχήματα, ἄλλων δὲ ἄλλον τρόπον κτήματα.*

§. 164. *Ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὀργάνων τὰς εἰκόνας οἷόν τε ἀπομιμεῖσθαι ἐναργῶς, ἐπεὶ καὶ τὸν ἥλιόν τις, ὡς ὁρᾶται, πλασσέτω καὶ τὴν ἶριν τοῖς χρώμασιν ἀπεικαζέτω, ἐπὰν δὲ ἀπολείπωσι τὰ εἴδωλα, τότε ἀκούσονται τῆς γραφῆς· „ἐὰν μὴ πλεονάσῃ* P. *ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ Φα-* 296. *ρισαίων" **), τῶν κατὰ ἀποχὴν κακῶν δικαιουμέ-* Sylb. *νων σὺν τῷ μετὰ τῆς ἐν τούτοις τελειώσεως καὶ τῷ „τὸν πλησίον ἀγαπᾶν" καὶ εὐεργετεῖν δύνασθαι, οὐκ ἔσεσθε „βασιλικοί" ***). ἡ ἐπίτασις γὰρ τῆς κατὰ τὸν νόμον δικαιοσύνης τὸν γνωστικὸν δείκνυσιν. οὕτως τις κατὰ τὸ ἡγεμονοῦν τοῦ οἰκείου σώματος τὴν*

---

*) 1 Corinth. 8, 4. **) Matth. 5, 20. ***) Iacob. 2, 8.

κεφαλὴν ταγεὶς ἐπὶ τὴν ἀκρότητα τῆς πίστεως χωρήσας τὴν γνῶσιν αὐτὴν, περὶ ἣν πάντα ἐστὶ τὰ αἰσθητήρια, ἀκροτάτης ὁμοίως τεύξεται τῆς κληρονομίας. P. 826. Pott. τὸ δὲ ἡγεμονικὸν τῆς γνώσεως σαφῶς ὁ ἀπόστολος τοῖς διαθρεῖν δυναμένοις ἐνδείκνυται τοῖς Ἑλλαδικοῖς ἐκείνοις γράφων Κορινθίοις ὧδέ πως· „ἐλπίδα δὲ ἔχοντες αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν εἰς περισσείαν εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι" *)· οὐ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κηρύγματος τὴν κατὰ τὸν τόπον λέγων, ἐπεὶ καὶ „ἐν Ἀχαΐᾳ" **) πεπλεονακέναι τὴν πίστιν αὐτός φησιν.

§. 165. Φέρεται δὲ κἀν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων καὶ „ἐν ταῖς Ἀθήναις" ***) κηρύξας τὸν λόγον, ἀλλὰ τὴν γνῶσιν διδάσκει τελείωσιν οὖσαν τῆς πίστεως ἐπέκεινα περισσεύειν τῆς κατηχήσεως κατὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς τοῦ κυρίου διδασκαλίας καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα. διὸ καὶ ὑποβὰς ἐπιφέρει· „εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει" †). πλὴν οἵ γε ἐπὶ τῷ κατειλῆφθαι τὴν ἀλήθειαν αὐχοῦντες τῶν Ἑλλήνων εἰπάτωσαν ἡμῖν παρὰ τίνος μαθόντες ἀλαζονεύονται. παρὰ θεοῦ μὲν γὰρ οὐκ ἂν φήσαιεν, παρὰ ἀνθρώπων δὲ ὁμολογοῦσιν. καὶ εἰ τοῦτο ἤτοι γε παρ' ἑαυτῶν ὀψὲ ἐκμαθόντες, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τετυφωμένοι τινὲς αὐτῶν αὐχοῦσιν, ἢ παρ' ἑτέρων τῶν ὁμοίων. ἀλλ' οὐκ ἐχέγγυοι διδάσκαλοι περὶ θεοῦ λέγοντες ἄνθρωποι· οὐ γὰρ ἀξιόχρεώς γε ἄνθρωπός τε ὢν καὶ περὶ θεοῦ τἀληθῆ λέγειν ὁ ἀσθενὴς καὶ ἐπίκηρος περὶ τοῦ ἀγεννήτου καὶ ἀφθάρτου καὶ τὸ ἔργον περὶ τοῦ πεποιηκότος.

§. 166. Εἶθ' ὁ μὴ περὶ αὐτοῦ τἀληθῆ λέγειν δυνάμενος, ἆρ' οὐ πλέον οὐδὲ τὰ περὶ θεοῦ πι-

---

*) 2 Corinth. 10, 15 sq. **) Ibid. 1, 1.
***) Actor. c. 17. †) 2 Corinth. 11, 6.

στευτέος· ὅσον γὰρ δυνάμει θεοῦ λείπεται ἄνθρωπος, τοσοῦτον καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐξασθενεῖ κἂν μὴ θεὸν, ἀλλὰ περὶ θεοῦ λέγῃ καὶ τοῦ θείου λόγου. ἀσθενὴς γὰρ φύσει ὁ ἀνθρώπειος λόγος καὶ ἀδύνατος φράσαι θεὸν, οὐ τοὔνομα λέγω· κοινὸν γὰρ τοῦτο οὐ φιλοσόφων μόνον ὀνομάζειν, ἀλλὰ καὶ ποιητῶν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν — ἀδύνατον γάρ —, ἀλλὰ τὴν δύναμιν καὶ τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ. καίτοι οἱ ἐπιγραφόμενοι θεὸν διδάσκαλον μόγις εἰς ἔννοιαν ἀφικνοῦνται θεοῦ τῆς χάριτος αὐτοὺς συλλαμβανούσης εἰς ποσὴν ἐπίγνωσιν, οἷον θελήματι θέλημα καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὸ ἅγιον πνεῦμα θεωρεῖν ἐθίζοντες, „ὅτι πνεῦμα τὰ βάθη τοῦ θεοῦ ἐρευνᾷ, ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος" *). μόνη τοίνυν ἡ παρ᾽ ἡμῖν θεοδίδακτός ἐστι σοφία, ἀφ᾽ ἧς αἱ πᾶσαι πηγαὶ τῆς σοφίας ἤρτηνται, ὅσαι γε τῆς ἀληθείας στοχάζονται. ἀμέλει ὡς ἂν τοῦ κυρίου ἥκοντος εἰς ἀνθρώπους τοῦ διδάξαντος ἡμᾶς μυρίοι σημάντορες, καταγγελεῖς, ἑτοιμασταὶ, πρόδρομοι, ἄνωθεν ἐκ καταβολῆς κόσμου, δι᾽ ἔργων, διὰ λόγων (P. 827. Pott.) προμηνύοντες, προφητεύοντες ἐλεύσεσθαι, καὶ ποῦ καὶ πῶς καὶ τίνα τὰ σημεῖα.

§. 167. Ἀμέλει πόρρωθεν προμελετᾷ ὁ νόμος καὶ ἡ προφητεία, ἔπειτα δὲ ὁ πρόδρομος δείκνυσι τὸν παρόντα, μεθ᾽ ὃν οἱ κήρυκες τῆς ἐπιφανείας τὴν δύναμιν ἐκδιδάσκοντες μηνύουσιν μόνοις καὶ οὐδὲ τούτοις ἅπασιν ἤρεσαν, ἀλλὰ Πλάτωνι μὲν Σωκράτης καὶ Ξενοκράτει Πλάτων, Ἀριστοτέλης Θεοφράστῳ καὶ Κλεάνθει Ζήνων, οἳ τοὺς ἰδίους μόνον αἱρετιστὰς ἔπεισαν, ὁ δέ γε τοῦ διδασκάλου τοῦ ἡμετέρου λόγος οὐκ ἔμεινεν ἐν Ἰουδαίᾳ μόνῃ, καθάπερ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ φιλοσοφία, ἐχύθη δὲ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πείθων Ἑλλήνων τε ὁμοῦ καὶ βαρβάρων κατὰ ἔθνος καὶ κώμην καὶ πόλιν πᾶσαν, οἴ-

*) 1 Corinth. 2, 10. 14.

κους ὅλους καὶ ἰδίᾳ ἕκαστον τῶν ἐπακηκοότων, καὶ αὐτῶν γε τῶν φιλοσόφων οὐκ ὀλίγους ἤδη ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν μεθιστάς. καὶ τὴν μὲν φιλοσοφίαν τὴν Ἑλληνικὴν ἐὰν ὁ τυχὼν ἄρχων κωλύσῃ, οἴχεται παραχρῆμα, τὴν δὲ ἡμετέραν διδασκαλίαν ἔκτοτε σὺν καὶ τῇ πρώτῃ καταγγελίᾳ κωλύουσιν ὁμοῦ βασιλεῖς καὶ τύραννοι καὶ οἱ κατὰ μέρος ἄρχοντες καὶ ἡγεμόνες μετὰ τῶν μισθοφόρων ἁπάντων, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἀπείρων ἀνθρώπων καταστρατευόμενοί τε ἡμῶν καὶ ὅσῃ δύναμις ἐκκόπτειν πειρώμενοι, ἡ δὲ καὶ μᾶλλον ἀνθεῖ, οὐ γὰρ ὡς ἀνθρωπίνη ἀποθνήσκει διδασκαλία οὐδ' ὡς ἀσθενὴς μαραίνεται δωρεά· οὐδὲ μία γὰρ ἀσθενὴς δωρεὰ θεοῦ, μένει δὲ ἀκώλυτος διωχθήσεσθαι εἰς τέλος προφητευθεῖσα.

§. 168. Εἶτα περὶ μὲν ποιητικῆς Πλάτων· ‚κοῦφον γάρ τι χρῆμα καὶ ἱερὸν ποιητὴς', γράφει ‚καὶ οὐχ οἷός τε ποιεῖν, πρὶν ἂν ἔνθεός τε καὶ ἔκφρων γένηται'. καὶ ὁ Δημόκριτος ὁμοίως· ‚ποιητὴς δὲ ἅσσα μὲν ἂν γράφῃ μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἱεροῦ πνεύματος, καλὰ κάρτα ἐστίν'. ἴσμεν δὲ οἷα ποιηταὶ λέγουσιν. τοὺς δὲ τοῦ παντοκράτορος προφήτας θεοῦ οὐκ ἄν τις καταπλαγείη ὄργανα θείας γενομένης φωνῆς; καθάπερ οὖν ἀνδριάντα ὑποπλασάμενοι τοῦ γνωστικοῦ, ἤδη μὲν ἐπεδείξαμεν ὅς ἐστι μέγεθός τε καὶ κάλλος ἤθους αὐτοῦ ὡς ἐν ὑπογραφῇ δηλώσαντες, ὁποῖος γὰρ κατὰ τὴν θεωρίαν ἐν τοῖς φυσικοῖς μετὰ ταῦτα δηλωθήσεται, ἐπὰν περὶ γενέσεως κόσμου διαλαμβάνειν ἀρξώμεθα.

P. 297. Sylb.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ ΤΩΝ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΛΟΓΩΝ Ὁ ἙΒΔΟΜΟΣ.

P. 828. Pott.

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATUM LIBER SEPTIMUS.

Argumentum.

C. I. Verum gnosticum maxime sincerum esse dei cultorem immeritoque ab incredulis tanquam atheum calumniis affici (§. 1—4.). C. II. dei filium omnium esse gubernatorem a patre constitutum ipsumque hominum curam gerere et seruatorem esse (§. 5—12.). C. III. gnosticum id agere, vt deo eiusque filio sit quam simillimus (§. 13—21.). C. IV. ethnicos effinxisse deos sibi simillimos tam forma externa quam internis animi motibus: vnde fontem et originem omnis superstitionis esse (§. 22—27.). C. V. animam sanctam praestantius esse dei templum quouis aedificio manu facto (§. 28. 29.). C. VI. preces et gratiarum actiones a mente pura indesinenter oblatas omni sacrificio longe esse potiores (§. 30—34.). C. VII. quali oratione vtatur gnosticus verus et quo modo a deo exaudiatur (§. 35—49.). C. VIII. illum ita colere veritatem, vt ne iure quidem iurando opus sit (§. 50—51.). C. IX. his virtutibus multo magis pollere illum, qui alios docendi munus in se susceperit (§. 52—54.). C. X. quibus

gradibus ad veram perfectionem tendat gnosticus (§. 55 — 59.). C. XI. vitam eius describere pergit et explicat potissimum quam sit fortis in malis ipsaque etiam morte toleranda, si deus ita iusserit (§. 60 — 68.). C. XII. eundem esse beneficum et continentem et humana omnia despicere (§. 69 — 80.). C. XIII. eundemque delictis in se commissis veniam dare (§. 81 — 83.). C. XIV. hanc gnostici perfecti descriptionem claudit illustratione adhibita e 1. Corinth. 6, 1 sqq., quem locum paraphrastice exponit (§. 84 — 88.). C. XV. respondet illorum exprobrationi, qui ecclesiae se adiungere recusant propter haeresium dissensiones (§. 89 — 92.). C. XVI. duas rationes proponit, quibus vera fides ab haeresi distingui queat: primum ad scripturas recurrendo atque ex iis de disciplina quauis iudicium dicendo (§. 93 — 105.). C. XVII. secundum examinando quaenam fuerit prior traditio, ecclesiae ne an ea, quam haeretici venditant (§. 106 — 108.). C. XVIII. ex mystica sententia legis de mundis et immundis animantibus Iudaeos et haereticos ab ecclesia distingui posse ostendit (§. 109 — 111.).

Cap. I.

§. 1. Ἤδη δὲ καιρὸς ἡμᾶς παραστῆσαι τοῖς Ἕλλησι μόνον ὄντως εἶναι θεοσεβῆ τὸν γνωστικόν, ὡς ἀναμαθόντας τοὺς φιλοσόφους οἷός τέ ἐστιν ὁ τῷ ὄντι Χριστιανὸς τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας καταγνῶναι, εἰκῇ μὲν καὶ ὡς ἔτυχεν διώκοντας τοὔνομα, μάτην δὲ ἀθέους ἀποκαλοῦντας τὸν τῷ ὄντι θεὸν ἐγνωκότας. ἐναργεστέροις δ' οἶμαι πρὸς τοὺς φιλο-
σόφους χρῆσθαι προσήκει τοῖς λόγοις, ὡς ἐπαΐειν ἐκ P.
τῆς παρ' αὐτοῖς παιδείας ἤδη γεγυμνασμένους δύ- 829.
νασθαι, καὶ εἰ μηδέπω ἀξίους ἑαυτοὺς μεταλαβεῖν Pott.
τῆς τοῦ πιστεῦσαι δυνάμεως παρεσχήκασι. τῶν δὲ λέξεων τῶν προφητικῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐκ ἐπιμνησθησόμεθα κατὰ τοὺς ἐπικαίρους τόπους ὕστερον ταῖς γραφαῖς συγχρησόμενοι, τὰ δ' ἐξ αὐτῶν δηλούμενα σημανοῦμεν κεφαλαιωδῶς τὸν χριστιανισμὸν ὑπογράφοντες, ἵνα μὴ διακόπτωμεν τὸ συνεχὲς

τοῦ λόγου συμπαραλαμβάνοντες τὰς γραφὰς, καὶ ταῦτα τοῖς μηδέπω συνιεῖσιν τὰς λέξεις αὐτῶν, ἐπὰν δὲ τὰ σημαινόμενα ἐνδειξώμεθα, τότε αὐτοῖς ἐκ περιουσίας πιστεύσασι καὶ τὰ μαρτύρια φανερωθήσεται. κἂν ἑτεροῖά τισι τῶν πολλῶν καταφαίνηται τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα τῶν κυριακῶν γραφῶν, ἰστέον ὅτι ἐκεῖθεν ἀναπνεῖ τε καὶ ζῇ καὶ τὰς ἀφορμὰς ἀπ' αὐτῶν ἔχοντα τὸν νοῦν μόνον, οὐ τὴν λέξιν, παριστᾶν ἐπαγγέλλεται. ἥ τε γὰρ ἐπὶ πλέον ἐπεξεργασία μὴ κατὰ καιρὸν γινομένη περισσὴ δόξειεν ἂν εἰκότως τό τε μηδ' ὅλως ἐπεσκέφθαι τὸ κατεπεῖγον ῥᾴθυμον κομιδῇ καὶ ἐνδεὲς, „μακάριοι" δὲ ὡς ἀληθῶς „οἱ ἐξερευνῶντες τὰ μαρτύρια κυρίου, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτὸν" *), μαρτυροῦσιν δὲ περὶ κυρίου ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

§. 2. Πρόκειται τοίνυν παραστῆσαι ἡμῖν μόνον τὸν γνωστικὸν ὅσιόν τε καὶ εὐσεβῆ θεοπρεπῶς τὸν τῷ ὄντι θεὸν θρησκεύοντα, τῷ θεοπρεπεῖ δὲ τὸ θεοφιλὲς ἕπεται καὶ φιλόθεον. τίμιον μὲν οὖν ἅπαν τὸ ὑπερέχον ἡγεῖται κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ τιμητέον ἐν μὲν τοῖς αἰσθητοῖς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς γονεῖς καὶ πάντα τὸν πρεσβύτερον, ἐν δὲ τοῖς διδακτοῖς τὴν ἀρχαιοτάτην φιλοσοφίαν καὶ τὴν πρεσβίστην προφητείαν, ἐν δὲ τοῖς νοητοῖς τὸ πρεσβύτερον ἐν γενέσει τὴν ἄχρονον ἄναρχον ἀρχήν τε καὶ ἀπαρχὴν τῶν ὄντων τὸν υἱὸν, παρ' οὗ ἐκμανθάνειν τὸ ἐπέκεινα αἴτιον τὸν πατέρα τῶν ὅλων τὸ πρέσβιστον καὶ πάντων εὐεργετικώτατον, οὐκ ἔτι φωνῇ παραδιδόμενον, σεβάσματι δὲ καὶ σιγῇ μετὰ ἐκπλήξεως ἁγίας σεβαστὸν καὶ σεπτὸν κυριώτατα λεγόμενον μὲν πρὸς τοῦ κυρίου ὡς οἷόν τε ἦν ἐπαΐειν τοῖς μανθάνουσι, νοούμενον δὲ πρός γε τῶν ἐξειλεγμένων εἰς γνῶσιν παρὰ κυρίου τῶν τὰ αἰσθητήρια," φησὶν ὁ ἀπόστολος, „συγγεγυμνασμένων" **).

---

*) Psalm. 119, 2. **) Hebr. 5, 14.

§. 3. Θεραπεία τοίνυν τοῦ θεοῦ ἡ συνεχὴς ἐπιμέλεια τῆς ψυχῆς τῷ γνωστικῷ καὶ ἡ περὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀδιάλειπτον ἀγάπην ἀσχολία, τῆς γὰρ περὶ τοὺς ἀνθρώπους θεραπείας ἡ μὲν βελτιωτι- P. κὴ, ἡ δὲ ὑπηρετική. ἰατρικὴ μὲν σώματος, φιλοσο- 830. φία δὲ ψυχῆς βελτιωτική. γονεῦσιν μὲν ἐκ παίδων Pott. καὶ ἡγεμόσιν ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων ὑπηρετικὴ ὠφέλεια προσγίνεται. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τὴν μὲν βελτιωτικὴν οἱ πρεσβύτεροι σώζουσιν εἰκόνα, τὴν ὑπηρετικὴν δὲ οἱ διάκονοι. ταύτας ἄμφω τὰς διακονίας ἄγγελοί τε ὑπηρετοῦνται τῷ θεῷ κατὰ τὴν τῶν περιγείων οἰκονομίαν καὶ αὐτὸς ὁ γνωστικὸς θεῷ μὲν διακονούμενος, ἀνθρώποις δὲ τὴν βελτιωτικὴν ἐνδεικνύμενος θεωρίαν, ὅπως ἂν καὶ παιδεύειν ᾖ τεταγμένος εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπανόρθωσιν, θεοσεβὴς γὰρ μόνος ὁ καλῶς καὶ ἀνεπιλήπτως περὶ τὰ ἀνθρώπεια ἐξυπηρετῶν τῷ θεῷ. ὥσπερ γὰρ θεραπεία φυτῶν ἀρίστη καθ' ἣν γίγνονται οἱ καρποὶ καὶ συγκομίζονται ἐπιστήμη καὶ ἐμπειρίᾳ γεωργικῇ τὴν ὠφέλειαν τὴν ἐξ αὐτῶν παρεχομένη τοῖς ἀνθρώποις, οὕτως ἡ θεοσέβεια τοῦ γνωστικοῦ τοὺς καρποὺς τῶν δι' αὐτοῦ πιστευσάντων ἀνθρώπων εἰς ἑαυτὴν ἀναδεχομένη ἐν ἐπιγνώσει πλειόνων γιγνομένων καὶ ταύτῃ σωζομένων συγκομιδὴν ἀρίστην δι' ἐμπειρίας ἐργάζεται. ἣ δ' ἡ θεοπρέπεια ἕξις ἐστὶ τὸ πρέπον τῷ θεῷ σώζουσα θεοφιλὴς ὁ θεοπρεπὴς μόνος. οὗτος δ' ἂν εἴη ὁ εἰδὼς τὸ πρέπον καὶ κατὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ κατὰ τὸν βίον ὅτῳ βιωτέον ἐσομένῳ καὶ δὴ ἐξομοιουμένῳ ἤδη θεῷ.

§. 4. Ταύτῃ ἄρα φιλόθεός τε τὸ πρῶτον. ὡς γὰρ ὁ τιμῶν τὸν πατέρα φιλοπάτωρ, οὕτως ὁ τιμῶν τὸν θεὸν φιλόθεος. ᾗ καί μοι καταφαίνεται τρία εἶναι τῆς γνωστικῆς δυνάμεως ἀποτελέσματα τὸ γινώσκειν τὰ πράγματα, δεύτερον τὸ ἐπιτελεῖν ὅ

τι ἂν ὁ λόγος ὑπαγορεύῃ, καὶ τρίτον τὸ παραδιδό- P.
ναι δύνασθαι θεοπρεπῶς τὰ παρὰ τῇ ἀληθείᾳ ἐπι- 831.
κεκρυμμένα. ὁ τοίνυν θεὸν πεπεισμένος εἶναι παν- Pott.
τοκράτορα καὶ τὰ θεῖα μυστήρια παρὰ τοῦ μονογε-
νοῦς παιδὸς αὐτοῦ ἐκμαθὼν πῶς οὗτος ἄθεος;
ἄθεος μὲν γὰρ ὁ μὴ νομίζων εἶναι θεόν, δεισιδαί-
P. μων δὲ ὁ δεδιὼς τὰ δαιμόνια ὁ πάντα θειάζων καὶ
298. ξύλον καὶ λίθον καὶ πνεῦμα ἄνθρωπόν τε λογικῶς
Sylb. βιοῦντα καταδεδουλωμένον.

Cap. II.

§. 5. *Πίστις* οὖν τὸ εἰδέναι θεὸν ἡ πρώτη μετὰ τῆς τοῦ σωτῆρος διδασκαλίας τὴν πεποίθησιν τὸ κατὰ μηδένα τρόπον ἄδικα δρᾶν, τοῦτ' εἶναι πρέπον ἡγεῖσθαι τῇ ἐπιγνώσει τοῦ θεοῦ. ταύτῃ κράτιστον μὲν ἐν γῇ ἄνθρωπος ὁ θεοσεβέστατος, κράτιστον δὲ ἐν οὐρανῷ ἄγγελος, τὸ πλησιαίτερον κατὰ τόπον καὶ ἤδη καθαρώτερον τῆς αἰωνίου καὶ μακαρίας ζωῆς μεταλαγχάνων. τελειωτάτη δὴ καὶ ἁγιωτάτη καὶ κυριωτάτη καὶ ἡγεμονικωτάτη καὶ βασιλικωτάτη καὶ εὐεργετικωτάτη ἡ υἱοῦ φύσις ἡ τῷ μόνῳ παντοκράτορι προσεχεστάτη. αὕτη ἡ μεγίστη ὑπεροχή, ἣ τὰ πάντα διατάσσεται κατὰ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς καὶ τὸ πᾶν ἄριστα οἰακίζει, ἀκαμάτῳ καὶ ἀτρύτῳ δυνάμει πάντα ἐργαζομένη, δι' ὧν ἐνεργεῖ τὰς ἀποκρύφους ἐννοίας ἐπιβλέπουσα. οὐ γὰρ ἐξίσταταί ποτε τῆς αὐτοῦ περιωπῆς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὐ μεριζόμενος, οὐκ ἀποτεμνόμενος, οὐ μεταβαίνων ἐκ τόπου εἰς τόπον, πάντῃ δὲ ὢν πάντοτε καὶ μηδαμῇ περιεχόμενος, ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς πατρῷον, ὅλος ὀφθαλμός, πάντα ὁρῶν, πάντα ἀκούων, εἰδὼς πάντα, δυνάμει τὰς δυνάμεις ἐρευνῶν. τούτῳ πᾶσα ὑποτέτακται στρατιὰ ἀγγέλων τε καὶ θεῶν τῷ λόγῳ τῷ πατρικῷ τὴν ἁγίαν οἰκονομίαν ἀναδεδειγμένῳ διὰ τὸν

ὑποτάξαντα, δι' ὧν καὶ πάντες αὐτοῦ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οἱ μὲν κατ' ἐπίγνωσιν, οἱ δὲ οὐδέπω, καὶ οἱ μὲν ὡς φίλοι, οἱ δὲ ὡς οἰκέται πιστοὶ, οἱ δὲ ὡς ἁπλῶς οἰκέται.

§. 6. Ὁ διδάσκαλος οὗτος ὁ παιδεύων μυστηρίοις μὲν τὸν γνωστικὸν, ἐλπίσι δὲ ἀγαθαῖς τὸν πιστὸν καὶ παιδείᾳ τῇ ἐπανορθωτικῇ δι' αἰσθητικῆς ἐνεργείας τὸν σκληροκάρδιον. ἐντεῦθεν ἡ πρόνοια P. 832. Pott. ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ καὶ πανταχοῦ. υἱὸν δὲ εἶναι τοῦ θεοῦ καὶ τοῦτον εἶναι τὸν σωτῆρα καὶ κύριον ὃν ἡμεῖς φαμὲν, ἄντικρυς αἱ θεῖαι παριστᾶσι προφητεῖαι. ταύτῃ ὁ πάντων κύριος Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων τοὺς ἐθέλοντας πείθει. οὐ γὰρ βιάζεται τὸν ἐξ αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν λαβεῖν διὰ τοῦ ἑλέσθαι καὶ πάντα ἀποπληρῶσαι τὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸ λαβέσθαι τῆς ἐλπίδος δυνάμενον. οὗτός ἐστιν ὁ διδοὺς καὶ τοῖς Ἕλλησι τὴν φιλοσοφίαν διὰ τῶν ὑποδεεστέρων ἀγγέλων· εἰσὶ γὰρ συνδιανενεμημένοι προστάξει θείᾳ τε καὶ ἀρχαίᾳ ἄγγελοι κατὰ ἔθνη. ἀλλ' ἡ μερὶς κυρίου *) ἡ δόξα τῶν πιστευόντων. ἤτοι γὰρ οὐ φροντίζει πάντων ἀνθρώπων ὁ κύριος, καὶ τοῦτο ἢ τῷ μὴ δύνασθαι πάθοι ἂν, ὅπερ οὐ θεμιτὸν, ἀσθενείας γὰρ σημεῖον, ἢ τῷ μὴ βούλεσθαι δυνάμενος, οὐκ ἀγαθοῦ δὲ τὸ πάθος· οὔκουν ὑπὸ τρυφῆς ῥᾴθυμος ὁ δι' ἡμᾶς τὴν παθητὴν ἀναλαβὼν σάρκα· ἢ κήδεται τῶν συμπάντων, ὅπερ καὶ καθήκει τῷ κυρίῳ πάντων γενομένῳ, σωτὴρ γάρ ἐστιν, οὐχὶ τῶν μὲν, τῶν δ' οὔ. πρὸς δὴ ὅσον ἐπιτηδειότητος ἕκαστος εἶχεν τὴν ἑαυτοῦ διένειμεν εὐεργεσίαν, Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις καὶ τοῖς ἐκ τούτων προωρισμένοις μὲν, κατὰ δὲ τὸν οἰκεῖον καιρὸν κεκλημένοις πιστοῖς τε καὶ ἐκλεκτοῖς.

§. 7. Οὔτ' οὖν φθονοίη πότ' ἂν τισιν ὁ πάντας μὲν ἐπ' ἴσης κεκληκὼς, ἐξαιρέτους δὲ τοῖς ἐξαιρέτως πεπιστευκόσιν ἀπονείμας τιμὰς, οὐθ' ὑφ' ἑτέ-

*) Cf. Deuteron. 32, 8. 9.

ρου κωλυθείη ποτ' ἂν ὁ πάντων κύριος καὶ μάλιστα ἐξυπηρετῶν τῷ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ παντοκράτορος θελήματι πατρός. ἀλλ' οὐδὲ ἅπτεται τοῦ κυρίου ἀπαθοῦς ἀνάρχως γενομένου φθόνος, οὔτε μὴν τὰ ἀνθρώπων οὕτως ἔχει, ὡς φθονητὰ εἶναι πρὸς τοῦ κυρίου, ἄλλος δὲ ὁ φθονῶν οὗ καὶ πάθος ἥψατο. καὶ μὴν οὐδ' ὑπὸ ἀγνοίας ἐστὶν εἰπεῖν μὴ βούλεσθαι σώζειν τὴν ἀνθρωπότητα τὸν κύριον διὰ τὸ μὴ εἰδέναι ὅπως ἑκάστου ἐπιμελητέον. ἄγνοια γὰρ οὐχ ἅπτεται τοῦ θεοῦ τοῦ πρὸ καταβολῆς κόσμου συμβούλου γενομένου τοῦ πατρός. αὕτη γὰρ ἦν σοφία „ᾗ προσέχαιρεν" *) ὁ παντοκράτωρ θεός· δύναμις γὰρ τοῦ θεοῦ ὁ υἱὸς, ἅτε πρὸ πάντων τῶν γενομένων ἀρχικώτατος λόγος τοῦ πατρὸς, καὶ σοφία αὐτοῦ κυρίως ἂν καὶ διδάσκαλος λεχθείη τῶν δι' αὐτοῦ πλασθέντων· οὐδὲ μὴν ὑπό τινος ἡδονῆς περισπώμενος καταλείπει πότ' ἂν τὴν ἀνθρώπων κηδεμονίαν, ὅς γε καὶ τὴν σάρκα τὴν ἐμπαθῆ φύσει γενομένην ἀναλαβὼν εἰς ἕξιν ἀπαθείας ἐπαίδευ- P.
σεν. πῶς δ' ἂν ἐστι σωτὴρ καὶ κύριος, εἰ μὴ πάντων σω- 833.
τὴρ καὶ κύριος; ἀλλὰ τῶν μὲν πεπιστευκότων σωτὴρ, Pott.
διὰ τὸ γνῶναι βεβουλῆσθαι, τῶν δὲ ἀπειθησάντων κύριος, ἔστ' ἂν ἐξομολογήσασθαι δυνηθέντες οἰκείας καὶ καταλλήλου τῆς δι' αὐτοῦ τύχωσιν εὐεργεσίας. πᾶσα δὲ ἡ τοῦ κυρίου ἐνέργεια ἐπὶ τὸν παντοκράτορα τὴν ἀναφορὰν ἔχει καὶ ἔστιν ὡς εἰπεῖν πατρική τις ἐνέργεια ὁ υἱός.

§. 8. Οὐκ ἂν οὖν ποτὲ ὁ σωτὴρ μισάνθρωπος, ὅς γε διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν φιλανθρωπίαν σαρκὸς ἀνθρωπίνης εὐπάθειαν οὐχ ὑπεριδὼν, ἀλλ' ἐνδυσάμενος ἐπὶ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων ἐλήλυθεν σωτηρίαν. κοινὴ γὰρ ἡ πίστις τῶν ἑλομένων. ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ἰδίου πότ' ἂν ἀμελοίη ἔργου, τῷ μόνῳ τῶν ἄλλων ζώων ἀνθρώπῳ ἔννοιαν κατὰ τὴν δημουργίαν ἐνεστάχθαι θεοῦ. οὐδ' ἂν βελτίων τις

*) Prouerb. 8, 30.

ἄλλη καὶ ἁρμονιωτέρα διοίκησις ἀνθρώπων εἴη τῷ θεῷ τῆς τεταγμένης. προσήκει γοῦν ἀεὶ τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ἡγεῖσθαι τοῦ χείρονος, καὶ τοῦ δυναμένου καλῶς τι διέπειν ἀποδεδόσθαι τὴν ἐκείνου διοίκησιν. ἔστιν δὲ τὸ ὡς ἀληθῶς ἄρχον τε καὶ ἡγεμονοῦν, ὁ θεῖος λόγος, καὶ ἡ τούτου πρόνοια, πάντα μὲν ἐφορῶσα, μηδενὸς δὲ τῶν οἰκείων ἑαυτῆς παρορῶσα τὴν ἐπιμέλειαν. οὗτοι δ' ἂν εἶεν οἱ ἑλό- P. μενοι οἰκεῖοι εἶναι αὐτῷ οἱ διὰ πίστεως τελειού- 299. μενοι. οὗτος ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν θελήματι τοῦ Sylb. παντοκράτορος πατρὸς αἴτιος ὁ υἱὸς καθίσταται πρωτουργὸς κινήσεως δύναμις, ἄληπτος αἰσθήσει. οὐ γὰρ ὃ ἦν, τοῦτο ὤφθη τοῖς χωρῆσαι μὴ δυναμένοις διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός, αἰσθητὴν δὲ ἀναλαβὼν σάρκα τὸ δυνατὸν ἀνθρώποις κατὰ τὴν ὑπακοὴν τῶν ἐντολῶν δείξων ἀφίκηται.

§. 9. *Δύναμις* οὖν πατρικὴ ὑπάρχων ῥᾳδίως περιγίνεται ὧν ἂν ἐθέλῃ οὐδὲ τὸ μικρότατον ἀπολείπων τῆς ἑαυτοῦ διοικήσεως ἀφρόντιστον, οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι ἦν αὐτῷ τὸ ὅλον εὖ εἰργασμένον. δυνάμεως δ' οἶμαι τῆς μεγίστης ἡ πάντων τῶν μερῶν καὶ μέχρι τοῦ μικροτάτου προσήκουσα δι' ἀκριβείας ἐξέτασις πάντων εἰς τὸν πρῶτον διοικητὴν τῶν ὅλων ἐκ θελήματος πατρὸς κυβερνῶντα τὴν πάντων σωτηρίαν ἐφορώντων ἑτέρων ὑφ' ἑτέρους ἡγουμένους τεταγμένων, ἔστ' ἂν τις ἐπὶ τὸν μέγαν ἀφίκηται ἀρχιερέα, ἀπὸ μιᾶς γὰρ ἄνωθεν ἀρχῆς τῆς κατὰ τὸ θέλημα ἐνεργούσης ἤρτηται τὰ πρῶτα καὶ δεύτερα καὶ τρίτα, εἶτα ἐπὶ τέλει τοῦ φαινομένου τῷ ἄκρῳ ἡ μακαρία ἀγγελοθεσία, καὶ δὴ μέχρις ἡμῶν αὐτῶν ἄλλοι ὑπ' ἄλλοις ἐξ ἑνὸς καὶ δι' ἑνὸς σωζόμενοί τε καὶ σώζοντες P. διατετάχαται. ὡς οὖν συγκινεῖται καὶ μικροτάτη σι- 834. δήρου μοῖρα τῷ τῆς Ἡρακλείας λίθου πνεύματι διὰ Pott. πολλῶν τῶν σιδηρῶν ἐκτεινομένη δακτυλίων, οὕτω καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἑλκόμενοι οἱ μὲν ἐνάρετοι οἰκειοῦνται τῇ πρώτῃ μονῇ, ἐφεξῆς δ' ἄλλοι μέχρι

τῆς τελευταίας, οἱ δὲ ὑπὸ ἀσθενείας κακοὶ δι᾽ ἀπληστίαν ἄδικον καχεξίᾳ περιπεπτωκότες οὔτε κρατοῦντες οὔτε κρατούμενοι περικαταρρέουσιν, ἑλιχθέντες τοῖς πάθεσι καὶ ἀποπίπτουσι χαμαί. νόμος γὰρ ἄνωθεν οὗτος αἱρεῖσθαι τὸν βουλόμενον ἀρετήν.

§. 10. Διὸ καὶ αἱ ἐντολαὶ αἱ κατὰ νόμον τε καὶ πρὸ τοῦ νόμου οὐκ ἐννόμοις, „δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται" *)· τὸν μὲν ἑλόμενον ζωὴν ἀΐδιον καὶ μακάριον γέρας λαμβάνειν ἔταξαν, τὸν δ᾽ αὖ κακίᾳ ἡσθέντα συνεῖναι οἷς εἵλετο συνεχώρησαν, πάλιν τε αὖ τὴν βελτιουμένην ἑκάστοτε ψυχὴν εἰς ἀρετῆς ἐπίγησιν καὶ δικαιοσύνης αὔξησιν βελτίονα ἀπολαμβάνειν ἐν τῷ παντὶ τὴν τάξιν κατὰ προκοπὴν ἑκάστην ἐπεκτεινομένην εἰς ἕξιν ἀπαθείας, ἄχρις ἂν „καταντήσῃ εἰς ἄνδρα τέλειον" **) τῆς γνώσεώς τε ὁμοῦ καὶ κληρονομίας ὑπεροχήν. αὗται αἱ σωτήριοι περιτροπαὶ κατὰ τὴν μεταβολῆς τάξιν ἀπομερίζονται καὶ χρόνοις καὶ τόποις καὶ τιμαῖς καὶ γνώσεσι καὶ κληρονομίαις καὶ λειτουργίαις καθ᾽ ἑκάστην ἑκάστης ἕως τῆς ἐπαναβεβηκυίας καὶ προσεχοῦς τοῦ κυρίου ἐν ἀϊδιότητι θεωρίας. ἀγωγὸν δὲ τὸ ἐραστὸν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ θεωρίαν παντὸς τοῦ ὅλον ἑαυτὸν τῇ τῆς γνώσεως ἀγάπῃ ἐπιβεβληκότος τῇ θεωρίᾳ.

§. 11. Διὸ καὶ τὰς ἐντολὰς ἃς ἔδωκεν, τάς τε προτέρας τάς τε δευτέρας ἐκ μιᾶς ἀρυττόμενος πηγῆς ὁ κύριος οὔτε τοὺς πρὸ νόμου ἀνόμους εἶναι ὑπεριδὼν οὔτ᾽ αὐτοὺς μὴ ἐπαΐοντας τὰς βαρβάρους φιλοσοφίας ἀφηνιάσαι συγχωρήσας. τοῖς μὲν γὰρ ἐντολάς, τοῖς δὲ φιλοσοφίαν παρασχὼν συνέκλεισεν τὴν ἀπιστίαν εἰς τὴν παρουσίαν ὅτε ἀναπολόγητός ἐστι πᾶς ὁ μὴ πιστεύσας. ἄγει γὰρ ἐξ ἑτέρας προκοπῆς Ἑλληνικῆς τε καὶ βαρβάρου ἐπὶ τὴν διὰ πίστεως τελείωσιν. εἰ δέ τις Ἑλλήνων ὑπερβὰς τὸ προηγούμενον τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἑλληνικῆς εὐθέως ὥρμησεν ἐπὶ τὴν ἀλη-

*) 1 Timoth. 1, 9. **) Ephes. IV, 13.

θῇ διδασκαλίαν ὑπερεδίσκευσεν οὗτος, κἂν ἰδιώτης ᾖ, τὴν ἐπιτομὴν τῆς σωτηρίας διὰ πίστεως εἰς τελείωσιν ἑλόμενος. P.

§. 12. Πάντ' οὖν ὅσα μηδὲν ἐκώλυεν ἑκούσιον 835. εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ τὴν αἵρεσιν συνεργὰ πρὸς ἀρετὴν Pott. ἐποίησέν τε καὶ ἔδειξεν, ὅπως ἁμηγέπῃ καὶ τοῖς ἀμυδρῶς διορᾶν δυναμένοις ὁ τῷ ὄντι μόνος εἷς παντοκράτωρ ἀγαθὸς ἀναφαίνηται θεὸς ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα σώζων διὰ υἱοῦ. κακίας δ' αὖ πάντῃ πάντως ἀναίτιος. πρὸς γὰρ τὴν τοῦ ὅλου σωτηρίαν τῷ τῶν ὅλων κυρίῳ πάντα ἐστὶ διατεταγμένα καὶ καθόλου καὶ ἐπὶ μέρους. ἔργον οὖν τῆς δικαιοσύνης τῆς σωτηρίου ἐπὶ τὸ ἄμεινον αἰεὶ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστον προάγειν. πρὸς γὰρ τὴν σωτηρίαν τοῦ κρείττονος καὶ διαμονὴν ἀναλόγως τοῖς ἑαυτῶν ἤθεσι διοικεῖται καὶ τὰ μικρότερα. αὐτίκα μεταβάλλει πᾶν τὸ ἐνάρετον εἰς ἀμείνω οἰκήσεις τῆς μεταβολῆς αἰτίαν τὴν αἵρεσιν τῆς γνώσεως ἔχον, ἣν αὐτοκρατορικὴν ἐκέκτητο ἡ ψυχή. παιδεύσεις δὲ αἱ ἀναγκαῖαι ἀγαθότητι τοῦ ἐφορῶντος μεγάλου κριτοῦ διά τε τῶν προσεχῶν ἀγγέλων διά τε προκρίσεων ποικίλων καὶ διὰ τῆς κρίσεως τῆς παντελοῦς τοὺς ἐπὶ πλέον ἀπηλγηκότας ἐκβιάζονται μετανοεῖν.

Cap. III.

§. 13. Τὰ δ' ἄλλα σιγῶ, δοξάζων τὸν κύριον. πλὴν ἐκείνας φημὶ τὰς γνωστικὰς ψυχὰς, τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς θεωρίας ὑπερβαινούσας ἑκάστης ἁγίας τάξεως τὴν πολιτείαν, καθ' ἃς αἱ μακάριαι θεῶν οἰκήσεις διωρισμέναι διακεκλήρωνται, ἁγίας ἐν ἁγίοις λογισθείσας καὶ μετακομισθείσας ὅλας ἐξ ὅλων εἰς ἀμείνους ἀμεινόνων τόπων τόπους ἀφικομένας οὐκ ἐν κατόπτροις ἢ διὰ κατόπτρων *) ἐπὶ τὴν θεωρίαν

*) Cf. 1 Corinth. 13, 12.

ἀσπαζομένας τὴν θείαν, ἐναργῆ δὲ ὡς ἔνι μάλιστα
καὶ ἀκριβῶς εἰλικρινῆ τὴν ἀκόρεστον ὑπερφυῶς ἀγα-
πώσαις ψυχαῖς ἑστιωμένας θέαν ἀϊδίως ἀΐδιον, εὐ-
φροσύνην ἀκόρεστον καρπουμένας εἰς τοὺς ἀτελευ-
τήτους αἰῶνας, ταυτότητι τῆς ὑπεροχῆς ἁπάσης τε-
τιμημένας διαμένειν. αὕτη τῶν καθαρῶν τῇ καρ-
P. δίᾳ ἡ καταληπτὴ θεωρία. αὕτη τοίνυν ἡ ἐνέργεια
300. τοῦ τελειωθέντος γνωστικοῦ προσομιλεῖν τῷ θεῷ
Sylb. διὰ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως ἐξομοιούμενον εἰς δύνα-
μιν τῷ κυρίῳ διὰ πάσης τῆς εἰς τὸν θεὸν θεραπείας.
ἥτις εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων διατείνει σωτηρίαν
κατὰ κηδεμονίαν τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας κατά τε
αὖ τὴν λειτουργίαν κατά τε τὴν διδασκαλίαν κατά P.
τε τὴν δι' ἔργων εὐποιίαν. ναὶ μὴν ἑαυτὸν κτίζει 836.
καὶ δημιουργεῖ, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἐπαΐοντας αὐτοῦ Pott.
κοσμεῖ, ἐξομοιούμενος θεῷ ὁ γνωστικὸς τῷ φύσει τὸ
ἀπαθὲς κεκτημένῳ, τὸ ἐξ ἀσκήσεως εἰς ἀπάθειαν
συνεσταλμένον ὡς ἔνι μάλιστα ἐξομοιῶν, καὶ ταῦτα
ἀπερισπάστως προσομιλῶν τε καὶ συνὼν τῷ κυρίῳ.
ἡμερότης δ' οἶμαι καὶ φιλανθρωπία καὶ μεγαλοπρε-
πὴς θεοσέβεια γνωστικῆς ἐξομοιώσεως κανόνες.

§. 14. Ταύτας φημὶ τὰς ἀρετὰς „θυσίαν δε-
κτὴν εἶναι παρὰ θεῷ τὴν ἄτυφον καρδίαν" *) μετ'
ἐπιστήμης ὀρθῆς „ὁλοκάρπωμα τοῦ θεοῦ" **) λε-
γούσης τῆς γραφῆς ἐκφωτιζομένου εἰς ἕνωσιν ἀδιά-
κριτον παντὸς τοῦ ἀναληφθέντος εἰς ἁγιωσύνην ἀν-
θρώπου, σφᾶς γὰρ αὐτοὺς αἰχμαλωτίζειν καὶ ἑαυ-
τοὺς ἀναιρεῖν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ τὰς
ἐπιθυμίας φθειρόμενον ἀποκτιννύντας καὶ τὸν και-
νὸν ἀνιστάντας ἐκ τοῦ θανάτου τῆς παλαιᾶς δια-
στροφῆς τό τε εὐαγγέλιον ὅ τε ἀπόστολος κελεύουσι,
τὰ μὲν πάθη ἀποτιθεμένους, ἀναμαρτήτους δὲ γε-
νομένους. τοῦτ' ἦν ἄρα ὃ ᾐνίσσετο καὶ ὁ νόμος
τὸν ἁμαρτωλὸν ἀναιρεῖσθαι κελεύων καὶ μετατίθε-

---

*) Philipp. 4, 17. **) Psalm 51, 18. 19.

σθαι ἐκ θανάτου εἰς ζωὴν τὴν ἐκ πίστεως ἀπάθειαν. ὃ μὴ συνιέντες οἱ νομοδιδάσκαλοι φιλόνεικον ἐκδεξάμενοι τὸν νόμον ἀφορμὰς τοῖς μάτην διαβάλλειν ἐπιχειροῦσι παρεσχήκασι, δι' ἣν αἰτίαν οὐ θύομεν εἰκότως ἀνενδεεῖ τῷ θεῷ τῷ τὰ πάντα τοῖς πᾶσι παρεσχημένῳ, τὸν δ' ὑπὲρ ἡμῶν ἱερευθέντα δοξάζομεν σφᾶς αὐτοὺς ἱερεύοντες εἴς τε τὸ ἀνενδεὲς ἐκ τοῦ ἀνενδεοῦς καὶ εἰς τὸ ἀπαθὲς ἐκ τοῦ ἀπαθοῦς. μόνῃ γὰρ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ ὁ θεὸς ἥδεται. εἰκότως ἄρα τῷ μὴ νικωμένῳ ἡδοναῖς θυσίαν οὐ προσάγομεν, κάτω πού καὶ οὐδὲ μέχρι νεφῶν τῶν παχυτάτων, μακρὰν δὲ καὶ τούτων τῆς διὰ τοῦ καπνοῦ ἀναθυμιάσεως φθανούσης εἰς οὓς καὶ φθάνει.

§. 15. Οὔτ' οὖν ἐνδεὲς, οὐδὲ μὴν φιλήδονον φιλοκερδές τε ἢ φιλοχρήματον τὸ θεῖον πλῆρες ὂν καὶ πάντα παρέχον παντὶ τῷ γενητῷ καὶ ἐνδεεῖ, οὔτε θυσίαις οὐδὲ μὴν ἀναθήμασιν οὐδ' αὖ δόξῃ καὶ τιμῇ καλεῖται τὸ θεῖον καὶ παράγεται τοιούτοις τισὶν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς καλοῖς κἀγαθοῖς ἀνδράσι φαίνεται, οἳ τὸ δίκαιον οὐκ ἄν ποτε προδῷεν ἢ φόβου P. ἕνεκεν ἀπειλουμένου ἢ δώρων ὑποσχέσει μειζόνων. 837. ὅσοι δ' οὐ καθεωράκασι τὸ αὐθαίρετον τῆς ἀνθρω- Pott. πίνης ψυχῆς καὶ ἀδούλωτον πρὸς ἐκλογὴν βίου δυσχεραίνοντες τοῖς γινομένοις πρὸς τῆς ἀπαιδεύτου ἀδικίας οὐ νομίζουσιν εἶναι θεόν. ἴσοι τούτοις κατὰ τὴν δόξαν οἱ τῇ τῶν ἡδονῶν ἀκρασίᾳ καὶ ταῖς ἐξαισίοις λύπαις καὶ ταῖς ἀβουλήτοις τύχαις περιπίπτοντες καὶ πρὸς τὰς συμφορὰς ἀπαυδῶντες οὔ φασιν εἶναι θεὸν, ἢ ὄντα μὴ εἶναι πανεπίσκοπον. ἄλλοι δέ εἰσιν οἱ πεπεισμένοι παραιτητοὺς εἶναι θυσίαις καὶ δώροις τοὺς νομιζομένους θεοὺς συναιρομένους ὡς εἰπεῖν αὐτῶν ταῖς ἀκολασίαις καὶ οὐδὲ θέλουσι πιστεύειν μόνον εἶναι τὸν ὄντως θεὸν τὸν ἐν ταυτότητι τῆς δικαίας ἀγαθωσύνης ὄντα.

* §. 16. Εὐσεβὴς ἄρα ὁ γνωστικὸς ὁ πρῶτον ἑαυτοῦ ἐπιμελόμενος ἔπειτα τῶν πλησίον, ἵν' ὡς

ἄριστοι γενώμεθα, καὶ γὰρ ὁ υἱὸς πατρὶ ἀγαθῷ χαρίζεται σπουδαῖον ἑαυτὸν καὶ ὅμοιον τῷ πατρὶ παρεχόμενος καὶ ἄρχοντι ὁ ἀρχόμενος, ὅτι τὸ πιστεύειν τε καὶ πείθεσθαι ἐφ' ἡμῖν, κακῶν δὲ αἰτίαν καὶ ὕλης ἄν τις ἀσθένειαν ὑπολάβοι καὶ τὰς ἀβουλήτους τῆς ἀγνοίας ὁρμὰς, τάς τε ἀλόγους δι' ἀμαθίαν ἀνάγκας ὑπεράνω καθάπερ θηρίων διὰ μαθήσεως ὁ γνωστικὸς γενόμενος τὴν θείαν προαίρεσιν μιμούμενος εὖ ποιεῖ τοὺς θέλοντας τῶν ἀνθρώπων κατὰ δύναμιν, κἂν εἰς ἀρχὴν κατασταίη ποτὲ, καθάπερ ὁ Μωϋσῆς, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀρχομένων ἡγήσεται καὶ τὸ ἄγριον καὶ ἄπιστον ἐξημερώσεται τιμῇ μὲν τῶν ἀρίστων, κολάσει δὲ τῶν μοχθηρῶν τῇ κατὰ λόγον εἰς παιδείαν ἐγγραφομένῃ. μάλιστα γὰρ ἄγαλμα θεῖον καὶ θεῷ προσεμφερὲς ἀνθρώπου δικαίου ψυχὴ, ἐν ᾗ διὰ τῆς τῶν παραγγελμάτων ὑπακοῆς τεμενίζεται καὶ ἐνιδρύεται ὁ πάντων ἡγεμὼν θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων βασιλεύς τε καὶ γεννήτωρ τῶν καλῶν νόμος ὢν ὄντως καὶ θεσμὸς καὶ λόγος αἰώνιος ἰδίᾳ τε ἑκάστοις καὶ κοινῇ πᾶσιν εἷς ὢν σωτήρ. οὗτος ὁ τῷ ὄντι μονογενὴς ὁ τῆς τοῦ παμβασιλέως καὶ παντοκράτορος πατρὸς δόξης χαρακτὴρ, ἐναποσφραγιζόμενος τῷ γνωστικῷ τὴν τελείαν θεωρίαν κατ' εἰκόνα τὴν ἑαυτοῦ, ὡς εἶναι τρίτην ἤδη τὴν θείαν εἰκόνα τὴν ὅση δύναμις P.
ἐξομοιουμένην πρὸς τὸ δεύτερον αἴτιον, πρὸς τὴν ὄν- 838.
τως ζωὴν, δι' ἣν ζῶμεν τὴν ἀληθῆ ζωὴν, οἷον ἀπο Pott.
γράφοντες τὸν γνωστικὸν γινόμενον ἡμῖν περὶ τὰ βέβαια καὶ παντελῶς ἀναλλοίωτα ἀναστρεφόμενον.

§. 17. Ἄρχων οὖν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ βεβαίαν κατάληψιν τῆς θείας ἐπιστήμης κεκτημένος τῇ ἀληθείᾳ γνησίως πρόσεισιν. ἡ γὰρ τῶν νοητῶν γνῶσις καὶ κατάληψις βεβαία δεόντως ἂν λέγοιτο ἐπιστήμη, ἧς τὸ μὲν περὶ τὰ θεῖα ἔργον ἔχειν σκοπεῖν τί μὲν τὸ πρῶτον αἴτιον, τί δὲ „δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ χωρὶς οὗ γέγονεν „οὐ-

δέν" *)· τίνα τε αὖ τὰ μὲν ὡς διήκοντα, τὰ δὲ
ὡς περιέχοντα, καὶ τίνα μὲν συνημμένα, τίνα δὲ
P. διεζευγμένα, καὶ τίνα τούτων ἕκαστον ἔχει τὴν τάξιν
301. καὶ ἣν δύναμιν καὶ ἣν λειτουργίαν εἰσφέρεται ἕκαστον,
Sylb. ἔν τε αὖ τοῖς ἀνθρωπίνοις τί τε αὐτός ἐστιν ὁ ἄν-
θρωπος καὶ τί αὐτῷ κατὰ φύσιν ἢ παρὰ φύσιν ἐστὶν, πῶς τε αὖ ποιεῖν ἢ πάσχειν προσήκει, τίνες τε ἀρεταὶ τούτου καὶ κακίαι τίνες, περί τε ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ τῶν μέσων, ὅσα τε περὶ ἀνδρείας καὶ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης τῆς τε ἐπὶ πᾶσι παντελοῦς ἀρετῆς δικαιοσύνης. ἀλλὰ τῇ μὲν φρονήσει καὶ δικαιοσύνῃ εἰς τὴν τῆς σοφίας κατακέχρηται κτῆσιν, τῇ δὲ ἀνδρείᾳ οὐκ ἐν τῷ τὰ περιστατικὰ ὑπομένειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἡδονῆς τε καὶ ἐπιθυμίας, λύπης τε αὖ καὶ ὀργῆς καὶ καθόλου πρὸς πᾶν ἤτοι τὸ μετὰ βίας ἢ μετὰ ἀπάτης τινὸς ψυχαγωγοῦν ἡμᾶς ἀντιτάσσεται. οὐ γὰρ ὑπομένειν δεῖ τὰς κακίας καὶ τὰ καλὰ, ἀλλὰ πείθεσθαι καὶ τὰ φοβερὰ ὑπομένειν. χρήσιμος οὖν καὶ ἡ ἀλγηδὼν εὑρίσκεται κατά τε τὴν ἰατρικὴν καὶ παιδευτικὴν καὶ κολαστικὴν, καὶ διὰ ταύτης ἤθη διορθοῦνται εἰς ὠφέλειαν ἀνθρώπων.

§. 18. Εἴδη δὲ τῆς ἀνδρείας, καρτερία, μεγαλοφροσύνη, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης καὶ μεγαλοπρέπεια. καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὔτε μέμψεως οὔτε κακοδοξίας τῆς ἐκ τῶν πολλῶν ἀντιλαμβάνεται ὁ γνωστικὸς οὔτε δόξαις οὔτε κολακείαις ὑποβέβληται, ἔν τε τῷ ὑπομένειν πόνους διαπραττόμενος ἅλμα τι τῶν προσηκόντων καὶ ἀνδρείως ὑπεράνω πάντων τῶν περιστατικῶν γινόμενος ἀνὴρ τῷ ὄντι ἐν τοῖς ἄλλοις ἀναφαίνεται ἀνθρώποις, σώζων τε αὖ τὴν φρόνησιν σωφρονεῖ ἐν ἡσυχιότητι τῆς ψυχῆς παραδεκτικὸς τῶν
ἐπαγγελλομένων ὡς οἰκείων κατὰ τὴν ἀποστροφὴν P.
τῶν αἰσχρῶν ὡς ἀλλοτρίων, γενόμενος κόσμιος καὶ 839.
ὑπερκόσμιος ἐν κόσμῳ καὶ τάξει πράσσων καὶ οὐδὲν Pott.

---

*) Ioann. 1, 3.

οὐδαμῇ πλημμελῶν, πλουτῶν μὲν ὡς ὅτι μάλιστα ἐν τῷ μηδενὸς ἐπιθυμεῖν, ἅτε ὀλιγοδεὴς ὢν καὶ ἐν περιουσίᾳ παντὸς ἀγαθοῦ διὰ τὴν γνῶσιν τἀγαθοῦ. δικαιοσύνης γὰρ αὐτοῦ πρῶτον ἔργον τὸ μετὰ τῶν ὁμοφύλων φιλεῖν διάγειν καὶ συνεῖναι τούτοις ἔν τε γῇ καὶ οὐρανῷ.

§. 19. Ταύτῃ καὶ μεταδοτικὸς ὧν ἂν ᾖ κεκτημένος, φιλάνθρωπός τε ὢν μισοπονηρότατος κατὰ τὴν τελείαν ἀποστροφὴν κακουργίας πάσης. μαθεῖν ἄρα δεῖ πιστὸν εἶναι καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς πέλας καὶ ταῖς ἐντολαῖς ὑπήκοον. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ θεράπων τοῦ θεοῦ ὁ ἑκὼν ταῖς ἐντολαῖς ὑπαγόμενος. ὁ δὲ ἤδη μὴ διὰ τὰς ἐντολὰς, δι᾽ αὐτὴν δὲ τὴν γνῶσιν καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, φίλος οὗτος τοῦ θεοῦ. οὔτε γὰρ φύσει τὴν ἀρετὴν γεννώμεθα ἔχοντες οὔτε γενομένοις, ὥσπερ ἄλλα τινὰ τῶν τοῦ σώματος μερῶν φυσικῶς ὕστερον ἐπιγίνεται, ἐπεὶ οὐδ᾽ ἂν ἦν ἔθ᾽ ἑκούσιον οὐδὲ ἐπαινετὸν, οὐδὲ μὴν ἐκ τῆς τῶν συμβάντων καὶ ἐπιγινομένης συνηθείας, ὃν τρόπον ἡ διάλεκτος τελειοῦται ἡ ἀρετὴ, σχεδὸν γὰρ ἡ κακία τοῦτον ἐγγίνεται τὸν τρόπον, οὐ μὴν οὐδὲ ἐκ τέχνης τινὸς ἤτοι τῶν ποριστικῶν ἢ τῶν περὶ τὸ σῶμα θεραπευτικῶν ἡ γνῶσις περιγίνεται, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐκ παιδείας τῆς ἐγκυκλίου. ἀγαπητὸν γὰρ εἰ παρασκευάσαι μόνον τὴν ψυχὴν καὶ διακονῆσαι δύναιτο, οἱ νόμοι γὰρ οἱ πολιτικοὶ μοχθηρὰς ἴσως πράξεις ἐπισχεῖν οἷοί τε.

§. 20. Ἀλλ᾽ οὐδὲ οἱ λόγοι οἱ πιστικοὶ ἐπιπόλαιοι ὄντες ἐπιστημονικὴν τῆς ἀληθείας διαμονὴν παράσχοιεν ἄν. φιλοσοφία δὲ ἡ Ἑλληνικὴ οἷον προκαθαίρει καὶ προεθίζει τὴν ψυχὴν εἰς παραδοχὴν πίστεως, ἐφ᾽ ᾗ τὴν γνῶσιν ἐποικοδομεῖ ἡ ἀλήθεια. οὗτός ἐστιν, οὗτος ὁ ἀθλητὴς ἀληθῶς ὁ ἐν τῷ μεγάλῳ σταδίῳ τῷ καλῷ κόσμῳ τὴν ἀληθινὴν νίκην κατὰ πάντων στεφανούμενος τῶν παθῶν. ὅ τε γὰρ ἀγωνοθέτης ὁ παντοκράτωρ θεὸς, ὅ τε βραβευτὴς,

ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, θεαταὶ δὲ ἄγγελοι καὶ θεοὶ, καὶ τὸ παγκράτιον τὸ πάμμαχον „οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα" *), ἀλλὰ τὰς διὰ σαρκῶν ἐνεργούσας πνευματικὰς ἐξουσίας ἐμπαθῶν παθῶν. τούτων περιγινόμενος τῶν μεγάλων ἀνταγωνισμάτων καὶ οἷον ἄθλους τινὰς τοῦ πειράζοντος ἐπαρτῶντος καταγωνισάμενος ἐκράτησε τῆς ἀθανασίας, ἀπαραλόγιστος γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ ψῆφος εἰς τὸ δικαιότατον κρῖμα. P. 840. Pott. κέκληται μὲν οὖν ἐπὶ τὸ ἀγώνισμα τὸ θέατρον, παγκρατιάζουσι δὲ εἰς τὸ στάδιον οἱ ἀθληταί· καὶ δὴ ἐκ τούτων περιγίνεται ὁ πειθήνιος τῷ ἀλείπτῃ γενόμενος. πᾶσι γὰρ πάντα ἴσα κεῖται παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἔστιν αὐτὸς ἀμεμφὴς, ἐλεεῖται δὲ ὁ δυνάμενος, καὶ ὁ βουληθεὶς ἰσχύει· ταύτῃ καὶ τὸν νοῦν εἰλήφαμεν, ἵνα εἰδῶμεν ὃ ποιοῦμεν, καὶ τὸ ‚γνῶθι σαυτὸν' ἐνταῦθα εἰδέναι ἐφ' ᾧ γεγόναμεν. γεγόναμεν δὲ εἶναι πειθήνιοι ταῖς ἐντολαῖς, εἰ τὸ βούλεσθαι σώζεσθαι ἑλοίμεθα. αὕτη πού ἡ ἀδράστεια καθ' ἣν οὐκ ἔστι διαδράναι τὸν θεόν.

§. 21. Τὸ ἄρα ἀνθρώπειον ἔργον εὐπείθεια θεῷ σωτηρίαν κατηγγελκότι ποικίλην δι' ἐντολῶν, εὐαρέστησις δὲ ὁμολογία. ὁ μὲν γὰρ εὐεργέτης προκατάρχει τῆς εὐποιίας, ὁ δὲ μετὰ τῶν δεόντων λογισμῶν παραδεξάμενος προθύμως καὶ φυλάξας τὰς ἐντολὰς πιστὸς οὗτος, ὁ δὲ καὶ εἰς δύναμιν ἀμειβόμενος δι' ἀγάπης τὴν εὐποιίαν ἤδη φίλος. μία δὲ ἀμοιβὴ κυριωτάτη παρὰ ἀνθρώπων, ταῦτα δρᾶν ἅπερ ἀρεστὰ τῷ θεῷ. καθάπερ ἂν ἰδίου γεννήματος καὶ κατά τι συγγενοῦς ἀποτελέσματος ὁ διδάσκαλος καὶ σωτὴρ ἀναδέχεται τὰς ὠφελείας τε καὶ ἐπανορθώσεις τῶν ἀνθρώπων εἰς ἰδίαν χάριν τε καὶ τιμὴν, καθάπερ καὶ τὰς εἰς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ βλάβας ἰδίας ἀχαριστίας τε καὶ ἀτιμίας ἡγούμενος. τίς γὰρ ἄλλη ἅπτοιτ' ἂν ἀτιμία θεοῦ; διόπερ ὅλην

*) Cf. Ephes. 6, 12.

P. τοσοῦδε οὐδὲ ἔστιν ἀμοιβὴ κατ᾽ ἀξίαν σωτηρίας 302. ἀποδιδόναι πρὸς τὴν παρὰ τοῦ κυρίου ὠφέλειαν. Sylb. ὡς δὲ οἱ τὰ κτήματα κακοῦντες τοὺς δεσπότας ὑβρίζουσι, καὶ ὡς οἱ τοὺς στρατιώτας τὸν τούτων ἡγούμενον, οὕτως τοῦ κυρίου ἐστὶν ἀνεπιστρεψία ἡ περὶ τοὺς καθωσιωμένους αὐτῷ κάκωσις. ὅνπερ γὰρ τρόπον ὁ ἥλιος οὐ μόνον τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ὅλον κόσμον φωτίζει γῆν τε καὶ θάλασσαν ἐπιλάμπων, ἀλλὰ καὶ διὰ θυρίδων καὶ μικρᾶς ὀπῆς πρὸς τοὺς μυχαιτάτους οἴκους ἀποστέλλει τὴν αὐγὴν, οὕτως ὁ λόγος πάντῃ κεχυμένος καὶ τὰ σμικρότατα τῶν τοῦ βίου πράξεων ἐπιβλέπει.

Cap. IV.

§. 22. Ἕλληνες δὲ ὥσπερ ἀνθρωπομόρφους P. οὕτως καὶ ἀνθρωποπαθεῖς τοὺς θεοὺς ὑποτίθενται, 841. καὶ καθάπερ τὰς μορφὰς αὐτῶν ὁμοίας ἑαυτοῖς Pott. ἕκαστοι διαζωγραφοῦσιν, ὥς φησιν ὁ Ξενοφάνης· ‚Αἰθίοπές τε μέλανας σιμούς τε, Θρᾷκες τε πυῤῥοὺς καὶ γλαυκοὺς᾽, οὕτως καὶ τὰς ψυχὰς ὁμοιοῦσιν καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀναπλάττουσιν. αὐτίκα βάρβαροι οἱ μὲν θηριώδεις καὶ ἀγρίους τὰ ἤθη, ἡμερωτέρους δὲ Ἕλληνες πλὴν ἐμπαθεῖς. διὸ εὐλόγως τοῖς μὲν μοχθηροῖς φαύλας ἔχειν τὰς περὶ θεοῦ διανοήσεις ἀνάγκη, τοῖς δὲ σπουδαίοις ἀρίστας, καὶ διὰ τοῦτο ὁ τῷ ὄντι βασιλικὸς τὴν ψυχὴν καὶ γνωστικὸς οὗτος καὶ θεοσεβὴς καὶ ἀδεισιδαίμων ὢν τίμιον, σεμνὸν, μεγαλοπρεπὲς, εὐποιητικὸν, εὐεργετικὸν, ἁπάντων ἀρχηγὸν ἀγαθῶν, κακῶν δὲ ἀναίτιον μόνον εἶναι τὸν μόνον θεὸν πεπεισμένος. καὶ περὶ μὲν τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἱκανῶς οἶμαι ἐν τῷ προπρεπτικῷ ἐπιγραφομένῳ ἡμῖν λόγῳ παρεστήσαμεν κατακόρως τῇ κατεπειγούσῃ συγκαταχρώμενοι ἱστορίᾳ.

§. 23. Οὔκουν χρὴ αὖθις τὰ ἀριδήλως εἰρημένα μυθολογεῖν. ὅσον δὲ ἐπισημήνασθαι κατὰ τὸν

τύπον γενομένους ὀλίγα ἐκ πολλῶν ἀπόχρη καὶ τάδε εἰς ἔνδειξιν τοῦ ἀθέους παραστῆσαι τοὺς τοῖς κακίστοις ἀνθρώποις τὸ θεῖον ἀπεικάζοντας. ἤτοι γὰρ βλάπτονται πρὸς ἀνθρώπων αὐτοῖς οἱ θεοὶ καὶ χείρους τῶν ἀνθρώπων ὑφ' ἡμῶν βλαπτόμενοι δείκνυνται, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, πῶς ἐφ' οἷς οὐ βλάπτονται, καθάπερ ὀξύχολον γραΐδιον εἰς ὀργὴν ἐρεθιζόμενον ἐκπικραίνονται, ᾗ φασὶ τὴν Ἄρτεμιν δι' Οἰνέα Αἰτωλοῖς ὀργισθῆναι. πῶς γὰρ οὐκ ἐλογίσατο θεὸς οὖσα ὡς οὐ καταφρονήσας ὁ Οἰνεὺς, ἀλλ' ἤτοι λαθόμενος ἢ ὡς τεθυκὼς ἠμέλησεν; εὖ δὲ καὶ ἡ αὐτὴ δικαιολογουμένη πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν ἐπὶ τῷ χαλεπαίνειν αὐτῇ τετοκυίᾳ ἐν τῷ ἱερῷ λέγει·

σκῦλα μὲν βροτοφθόρα
χαίρεις ὁρῶσ' ἀπὸ * νεκρῶν ἐρείπια·
κοὐ μιαρά σοι ταῦτ' ἔστιν. εἰ δ' ἐγὼ 'τέκον, P.
δεινὸν τόδ' ἡγῇ — 842.

καίτοι καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἐν τοῖς ἱεροῖς τίκτοντα οὐδὲν ἀδικεῖ. Pott.

§. 24. Εἰκότως τοίνυν δεισιδαίμονες περὶ τοὺς εὐοργήτους γινόμενοι πάντα σημεῖα ἡγοῦνται εἶναι τὰ συμβαίνοντα καὶ κακῶν αἴτια·

ἢν μῦς διορύξῃ βωμὸν ὄντα πήλινον
κἂν μηδὲν ἄλλ' ἔχων διατράγῃ θύλακον,
ἀλεκτρυὼν τρεφόμενος ἢν ἀφ' ἑσπέρας
ᾄσῃ, τιθέμενοι τοῦτο σημεῖόν τινός.

τοιοῦτόν τινα ἐν τῷ δεισιδαίμονι ὁ Μένανδρος διακωμῳδεῖ·

α. ἀγαθόν τί μοι γένοιτο, πολύτιμοι θεοὶ,
ὑποδούμενος τῆς δεξιᾶς γὰρ ἐμβάδος,
τὸν ἱμάντα διέρρηξ'. β. εἰκότως, ὦ φλήναφε·
σαπρὸς γὰρ ἦν, σὺ δὲ σμικρολόγος, οὐ θέλων
καινὰς πρίασθαι.

χαρίεν τὸ τοῦ Ἀντιφῶντος· οἰωνισαμένου τινὸς ὅτι κατέφαγεν ὗς τὰ δελφάκια, θεασάμενος αὐτὴν ὑπὸ

λιμοῦ διὰ μικροψυχίαν τοῦ τρέφοντος κατισχναμένην, ‚χαῖρε', εἶπεν, ‚ἐπὶ τῷ σημείῳ, ὅτι οὕτω πεινῶσα τὰ σὰ οὐκ ἔφαγεν τέκνα'. ‚τί δὲ καὶ θαυμαστὸν, εἰ ὁ μῦς', φησὶν ὁ Βίων, ‚τὸν θύλακον διέτραγεν, οὐχ εὑρὼν ὅ τι φάγῃ; τοῦτο γὰρ ἦν θαυμαστὸν, εἰ ὥσπερ Ἀρκεσίλαος παίζων ἐνεχείρει τὸν μῦν ὁ θύλαξ κατέφαγεν.

§. 25. Εὖ γοῦν καὶ Διογένης πρὸς τὸν θαυ- P. μάζοντα ὅτι εὗρεν τὸν ὄφιν ἐν τῷ ὑπέρῳ περιειλη- 843. μένον, ‚μὴ θαύμαζε', ἔφη· ‚ἦν γὰρ παραδοξότε- Pott. ρον ἐκεῖνο, εἰ τὸ ὕπερον περὶ ὀρθῷ τῷ ὄφει κατειλημένον ἐθεάσω'. δεῖ γὰρ καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώων τρέχειν καὶ θεῖν καὶ μάχεσθαι καὶ τίκτειν καὶ ἀποθνήσκειν, ἃ δὴ ἐκείνοις ὄντα κατὰ φύσιν οὐκ ἄν ποτε ἡμῖν γένοιτο παρὰ φύσιν,

ὄρνιθες δέ τε πολλοὶ ὑπ' αὐγὰς ἠελίοιο
φοιτῶσιν *).

ὁ κωμικὸς δὲ Φιλήμων καὶ τὰ τοιαῦτα κωμῳδεῖ·

‚ὅταν ἴδω' φησὶ ‚παρατηροῦντα τίς ἔπταρεν',
ἢ τίς ἐλάλησεν, ἢ τίς ἐστιν ὁ προϊὼν
σκοποῦντα, πωλῶ τοῦτον εὐθὺς ἐν ἀγορᾷ.
αὑτῷ βαδίζει καὶ λαλεῖ καὶ πτάρνυται
ἕκαστος ἡμῶν, οὐχὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει.
τὰ πράγμαθ' ὡς πέφυκεν, οὕτως γίγνεται.

εἶτα νήφοντες μὲν ὑγείαν αἰτοῦνται, ὑπερεμπιπλάμενοι δὲ καὶ μέθαις ἐγκυλιόμενοι κατὰ τὰς ἑορτὰς νόσους ἐπισπῶνται. πολλοὶ δὲ καὶ τὰς γραφὰς δεδίασι τὰς ἀνακειμένας.

§. 26. Ἀστείως πάνυ ὁ Διογένης ἐπὶ οἰκίᾳ μοχθηροῦ τινὸς εὑρὼν ἐπιγεγραμμένον· ‚ὁ Καλλίνικος Ἡρακλῆς ἐνθάδε κατοικεῖ, μηδὲν εἰσίτω κακὸν'·

*) Homer. Odyss. α. v. 181.

‚καὶ πῶς', ἔφη, ‚ὁ κύριος εἰσελεύσεται τῆς οἰκίας'; οἱ αὐτοὶ δ' οὗτοι πᾶν ξύλον καὶ πάντα λίθον τὸ δὴ λεγόμενον λιπαρὸν προσκυνοῦντες ἔρια πυῤῥὰ καὶ ἁλῶν χόνδρους καὶ δᾷδας, σκίλλαν τε καὶ θεῖον δεδίασι πρὸς τῶν γοήτων καταγοητευθέντες κατά τινας P. ἀκαθάρτους καθαρμούς. θεὸς δὲ ὁ τῷ ὄντι θεὸς 844. ἅγιον μόνον οἶδεν τὸ τοῦ δικαίου ἦθος ὥσπερ ἐναγὲς Pott. P. τὸ ἄδικον καὶ μοχθηρόν. ὁρᾶν γοῦν ἔστι τὰ ὠτὰ 303. ἀπὸ τῶν περικαθαρθέντων, εἰ θαλφθείη, ζωογο-Sylb. νούμενα. οὐκ ἂν δὲ τοῦτο ἐγίνετο, εἰ ἀνελάμβανεν τὰ τοῦ περικαθαρθέντος κακά. χαριέντως γοῦν καὶ ὁ κωμικὸς Δίφιλος κωμῳδεῖ τοὺς γόητας διὰ τῶνδε·

Προιτίδας ἁγνίζων κούρας, καὶ τὸν πατέρ' αὐτῶν
Προῖτον Ἀβαντιάδην καὶ γραῦν πέμπτην ἐνὶ τοῖσδε,
δᾳδὶ μιᾷ, σκίλλῃ τε μιᾷ, πόσα σώματα φώτων!
θείῳ τ' ἀσφάλτῳ τε πολυφλοίσβοιο θαλάσσης,
ἐξ ἀκαλαῤῥείταο βαθυῤῥόου ὠκεανοῖο.
ἀλλὰ μάκαρ ἀὴρ, διὰ τῶν νεφέων διάπεμψον
Ἀντικύραν, ἵνα τόνδε κόραν κηφῆνα ποιήσω.

§. 27. Εὖ γὰρ καὶ ὁ Μένανδρος·

εἰ μέν τι κακὸν ἀληθὲς εἶχες, Φειδία,
ζητεῖν ἀληθὲς φάρμακον, τούτου σ' ἔδει.
νῦν δ' οὐκ ἔχεις· τὸ φάρμακον εὕρηκας κενὸν,
πρὸς τὸ κενόν· οἰήθητι δ' ὠφελεῖν τί σε.
περιμαξάτωσάν σ' αἱ γυναῖκες ἐν κύκλῳ
καὶ περιθειωσάτωσαν ἀπὸ κρουνῶν τριῶν
ὕδατι περίῤῥαν', ἐμβαλὼν ἅλας, φακούς.

πᾶς ἁγνός ἐστιν ὁ μηδὲν αὑτῷ κακὸν συνιδών. αὐτίκα ἡ τραγῳδία λέγει·

Ὀρέστα, τίς σ' ἀπόλλυσιν νόσος;
ἡ ξύνεσις· ὅτι σύνοιδα δείν' εἰργασμένος.

τῷ γὰρ ὄντι ἡ ἁγνεία οὐκ ἄλλη τίς ἐστιν πλὴν ἡ τῶν ἁμαρτημάτων ἀποχή. καλῶς ἄρα καὶ Ἐπίχαρμός φησι·

καθαρὸν ἐὰν τὸν νοῦν ἔχῃς, ἅπαν τὸ σῶμα καθαρὸς εἶ.

αὐτίκα καὶ τὰς ψυχὰς προκαθαίρειν χρεὼν φαμὲν ἀπὸ τῶν φαύλων καὶ μοχθηρῶν δογμάτων διὰ τοῦ λόγου τοῦ ὀρθοῦ, καὶ τότε οὕτως ἐπὶ τὴν τῶν προηγουμένων κεφαλαίων ὑπόμνησιν τρέπεσθαι, ἐπεὶ καὶ P.
πρὸ τῆς τῶν μυστηρίων παραδόσεως καθαρμούς 845.
τινας προσάγειν τοῖς μυεῖσθαι μέλλουσιν ἀξιοῦσιν, Pott.
ὡς δέον τὴν ἄθεον ἀποθεμένους δόξαν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ τρέπεσθαι παράδοσιν.

Cap. V.

§. 28. Ἢ γὰρ οὐ καλῶς καὶ ἀληθῶς οὐκ ἐν τόπῳ τινὶ περιγράφομεν τὸν ἀπερίληπτον οὐδ᾽ ἐν ἱεροῖς καθείργνυμεν χειροποιήτοις τὸ πάντων περιεκτικόν; τί δ᾽ ἂν καὶ οἰκοδόμων καὶ λιθοξόων καὶ βαναύσου τέχνης ἅγιον εἴη ἔργον; οὐχὶ ἀμείνους τούτων, οἳ τὸν ἀέρα καὶ τὸ περιέχον, μᾶλλον δὲ τὸν ὅλον κόσμον καὶ τὸ σύμπαν ἄξιον ἡγησάμενοι τῆς τοῦ θεοῦ ὑπεροχῆς; γελοῖον μέντἂν εἴη, ὡς αὐτοί φασιν οἱ φιλόσοφοι, ἄνθρωπον ὄντα παίγνιον θεοῦ θεὸν ἐργάζεσθαι καὶ γίγνεσθαι παιδιᾶς τέχνης τὸν θεόν, ἐπεὶ τὸ γινόμενον ταυτὸν καὶ ὅμοιον τῷ ἐξ οὗ γίνεται ὡς τὸ ἐξ ἐλέφαντος ἐλεφάντινον καὶ τὸ ἐκ χρυσοῦ χρυσοῦν, τὰ δὲ πρὸς ἀνθρώπων βαναύσων κατασκευαζόμενα ἀγάλματά τε καὶ ἱερὰ ἐκ τῆς ὕλης τῆς ἀργῆς γίνεται, ὥστε καὶ αὐτὰ ἂν εἴη ἀργὰ καὶ ὑλικὰ καὶ βέβηλα, κἂν τὴν τέχνην ἐκτελέσῃς, τῆς βαναυσίας μετείληφεν. οὐκέτ᾽ οὖν ἱερὰ καὶ θεῖα τῆς τέχνης τὰ ἔργα. τί δ᾽ ἂν καὶ ἱδρύοιτο μηδενὸς ἀνιδρύτου τυγχάνοντος; ἐπεὶ πάντα ἐν τόπῳ; καὶ μὴν τὸ ἱδρυμένον ὑπό τινος ἱδρύεται πρότερον ἀνίδρυτον ὄν. εἴπερ οὖν ὁ θεὸς ἱδρύεται πρὸς ἀνθρώπων, ἀνίδρυτός ποτε ἦν καὶ οὐδ᾽ ὅλως ἦν. τοῦτο γὰρ ἂν ἦν ἀνίδρυτον, τὸ οὐκ ὄν, ἐπειδήπερ πᾶν τὸ μὴ ὂν ἱδρύεται, τὸ δὲ ὂν ὑπὸ τοῦ μὴ ὄντος οὐκ ἂν ἱδρυνθείη, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὑπ᾽ ἄλλου, ὄντως ὂν γάρ ἐστι καὶ αὐτό.

§. 29. *Λείπεται δὴ ἐφ᾽ ἑαυτοῦ. καὶ πῶς αὐτὸ ἑαυτό τι γεννήσει; ἢ πῶς αὐτὸ τὸ ὂν ἑαυτὸ εἶναι ἐνιδρύσει; πότερον ἀνίδρυτον ὂν πρότερον ἵδρυσεν ἑαυτό; ἀλλ᾽ οὐκ ἂν οὐδ᾽ ἦν, ἐπεὶ τὸ μὴ ὂν ἀνίδρυτον, καὶ τὸ ἱδρῦσθαι νομισθὲν πῶς, ὃ φθάσαν εἶχεν ὄν, τοῦθ᾽ ἑαυτὸ ὕστερον ποιοίη; οὗ δὲ τὰ ὄντα, πῶς οὖν τοῦτ᾽ ἂν δέοιτο τινός; ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἀνθρωποειδὲς τὸ θεῖον, τῶν ἴσων δεήσεται τῷ ἀνθρώπῳ, τροφῆς τε καὶ σκέπης, οἰκίας τε καὶ τῶν ἀκολου-* P.
θων παθῶν. οἱ ὁμοιοσχήμονες γὰρ καὶ ὁμοιοπα- 846.
θεῖς τῆς ἴσης δεήσονται διαίτης. εἰ δὲ τὸ ἱερὸν δι- Pott.
χῶς ἐκλαμβάνεται, ὅ τε θεὸς αὐτὸς καὶ τὸ εἰς τιμὴν αὐτοῦ κατασκεύασμα, πῶς οὐ κυρίως τὴν εἰς τιμὴν τοῦ θεοῦ κατ᾽ ἐπίγνωσιν ἁγίαν γενομένην ἐκκλησίαν ἱερὸν ἂν εἴποιμεν θεοῦ τὸ πολλοῦ ἄξιον καὶ οὐ βαναύσῳ κατεσκευασμένον τέχνῃ, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἀγύρτου χειρὶ δεδαιδαλμένον, βουλήσει δὲ τοῦ θεοῦ εἰς νεὼν πεποιημένην. οὐ γὰρ νῦν τὸν τόπον, ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκλεκτῶν ἐκκλησίαν καλῶ. ἀμείνων ὁ νεὼς οὗτος εἰς παραδοχὴν μεγέθους ἀξίας τοῦ θεοῦ. τὸ γὰρ περὶ πολλοῦ ἄξιον ζῶον τῷ τοῦ παντὸς ἀξίῳ, μᾶλλον δὲ οὐδενὸς ἀνταξίῳ, δι᾽ ὑπερβολὴν ἁγιότητος καθιέρωται. εἴη δ᾽ ἂν οὗτος ὁ γνωστικὸς ὁ πολλοῦ ἄξιος ὁ τίμιος τῷ θεῷ, ἐν ᾧ ὁ θεὸς ἐνίδρυται, τουτέστιν ἡ περὶ τοῦ θεοῦ γνῶσις καθιέρωται. ἐνταῦθα καὶ τὸ ἀπεικόνισμα εὕροιμεν ἂν τὸ θεῖον καὶ ἅγιον ἄγαλμα ἐν τῇ δικαίᾳ ψυχῇ, ὅταν μακαρία μὲν αὐτὴ τυγχάνῃ, ἅτε προκεκαθαρμένη, μακάρια δὲ διαπραττομένη ἔργα. ἐνταῦθα καὶ τὸ ἀνίδρυτον καὶ τὸ ἐνιδρυμένον, τὸ μὲν ἐπὶ τῶν ἤδη γνωστικῶν, τὸ δὲ ἐπὶ τῶν οἵων τε γενέσθαι, κἂν μηδέπω ὦσιν ἄξιοι ἀναδέξασθαι ἐπιστήμην θεοῦ. πᾶν γὰρ τὸ μέλλον πιστεύειν πιστὸν ἤδη τῷ θεῷ καὶ καθιδρυμένον εἰς τιμὴν ἄγαλμα ἐνάρετον ἀνακείμενον θεῷ.

Cap. VI.

§. 30. *Καθάπερ οὖν οὐ περιγράφεται τόπῳ θεὸς οὐδὲ ἀπεικονίζεταί ποτε ζώου σχήματι, οὕτως οὐδὲ ὁμοιοπαθὴς οὐδὲ ἐνδεὴς καθάπερ τὰ γενητὰ, ὡς θυσίαν, δίκην τροφῆς, διὰ λιμὸν ἐπιθυμεῖν. ὧν ἅπτεται πάθος φθαρτὰ πάντα ἐστὶ, καὶ τῷ μὴ τρεφομένῳ προσάγειν βορὰν μάταιον, καὶ ὅ γε κωμικὸς ἐκεῖνος Φερεκράτης ἐν αὐτομόλοις χαριέντως αὐτοὺς πεποίηκεν τοὺς θεοὺς καταμεμφομένους τοῖς ἀνθρώποις τῶν ἱερῶν·*

P. 304. Sylb. *ὅτε τοῖσι θεοῖς θύετε, πρώτιστ' ἀποκρίνετε τοῖς ἱερεῦσιν* P. 847. Pott.
τὸ νομιζόμενον, κἄπειθ' ὑμῖν — αἰσχύνη τοὶ τῷ κατειπεῖν —
οὐ τὼ μηρὼ περιλέψαντες μέχρι βουβώνων [κρέα πάντα,]
καὶ τὴν ὀσφὺν κομιδῇ ψιλὴν, λοιπὸν τὸν σπόνδυλον αὐτὸν
ὥσπερ ῥίνῃ ῥινήσαντες νέμεθ' ὥσπερ τοῖς κυσὶν ἡμῖν,
εἶτ' ἀλλήλους αἰσχυνόμενοι θυλήμασι κρύπτετε πολλοῖς;

Εὔβουλος δὲ ὁ καὶ αὐτὸς κωμικὸς ὧδέ πως περὶ τῶν θυσιῶν γράφει·

αὐτοῖς δὲ τοῖς θεοῖσι τὴν κέρκον μόνην
καὶ μηρὸν, ὥσπερ παιδερασταῖς, θύετε.

καὶ παραγαγὼν τὸν Διόνυσον ἐν Σεμέλῃ διαστελλόμενον πεποίηκεν·

πρῶτον μὲν ὅταν ἐμοί τι θύωσίν τινες,
θύουσιν αἷμα, κύστιν, οὐ μὴ καρδίαν
μηδ' ἐπιπόλαιον· οὐκ ἐγὼ γὰρ ἐσθίω
γλύκιον οὐδὲν μηρίων.

§. 31. *Μένανδρός τε τὴν ὀσφὺν ἄκραν πεποίηκεν, τὴν χολὴν, ὀστέα τὰ ἄβρωτα, φησὶ, τοῖς θεοῖς ἐπιτιθέντες, αὐτοὶ τὰ ἄλλα ἀναλίσκουσιν. ἢ*

γὰρ οὐχ ἡ τῶν ὁλοκαυτωμάτων κνῖσα καὶ τοῖς θηρίοις ἀφεκτέα; εἰ δὲ τῷ ὄντι ἡ κνῖσα γέρας ἐστὶ θεῶν τῶν παρ᾽ Ἕλλησιν, οὐκ ἂν φθάνοιεν καὶ τοὺς μαγείρους θεοποιοῦντες, οἱ τῆς ἴσης εὐδαιμονίας ἀξιοῦνται· καὶ τὸν ἰπνὸν αὐτὸν προσκυνοῦντες, προσεχεστέραν γινομένην τῇ κνίσῃ τῇ πολυτιμήτῳ. καί που Ἡσίοδος κατά τινα μερισμὸν κρεῶν ἀπατηθέντα φησὶ P. πρὸς τοῦ Προμηθέως τὸν Δία, λαβεῖν ὀστέα λευκὰ 848. βοὸς δολίῃ ἐπὶ τέχνῃ κεκαλυμμένα ἀργέτι δημῷ· Pott.

ἐκ τοῦ δ᾽ ἀθανάτοισιν ἐπὶ χθονὶ φῦλ᾽ ἀνθρώπων
καίουσ᾽ ὀστέα λευκὰ, θυηέντων ἐπὶ βωμῶν.

ἀλλ᾽ οὐκ ἂν οὐδαμῶς φασὶ κατὰ τὴν ἐκ τῆς ἐνδείας ἐπιθυμίαν κακούμενον τρέφεσθαι τὸν θεόν. ὅμοιον οὖν αὐτὸν φυτῷ ποιήσουσιν ἀνορέκτως τρεφόμενον καὶ τοῖς φωλεύουσι θηρίοις. φασὶ γοῦν ταῦτα εἴτε ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν ἀέρα παχύτητος εἴτ᾽ αὖ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ οἰκείου σώματος ἀναθυμιάσεως τρεφόμενα ἀβλαβῶς αὔξειν. καίτοι εἰ ἀνενδεῶς τρέφεται αὐτοῖς τὸ θεῖον, τίς ἔτι χρεία τροφῆς τῷ ἀνενδεεῖ; εἰ δὲ τιμώμενον χαίρει, φύσει ἀνενδεὲς ὑπάρχον, οὐκ ἀπεικότως ἡμεῖς δι᾽ εὐχῆς τιμῶμεν τὸν θεὸν, καὶ ταύτην τὴν θυσίαν ἀρίστην καὶ ἁγιωτάτην μετὰ δικαιοσύνης ἀναπέμπομεν τῷ δικαιοτάτῳ λόγῳ γεραίροντες, δι᾽ οὗ παραλαμβάνομεν τὴν γνῶσιν διὰ τούτου δοξάζοντες ἃ μεμαθήκαμεν. ἔστι γοῦν τὸ παρ᾽ ἡμῖν θυσιαστήριον ἐνταῦθα τὸ ἐπίγειον τὸ ἄθροισμα τῶν ταῖς εὐχαῖς ἀνακειμένων μίαν ὥσπερ ἔχον φωνὴν τὴν κοινὴν καὶ μίαν γνώμην. αἱ δὲ διὰ τῆς ὀσφρήσεως, εἰ καὶ θειότεραι τῶν διὰ στόματος τροφαὶ, ἀλλὰ ἀναπνοῆς εἰσὶ δηλωτικαί.

§. 32. Τί οὖν φασὶ περὶ τοῦ θεοῦ; πότερον διαπνεῖται ὡς τὸ τῶν δαιμόνων γένος; ἢ ἐμπνεῖται μόνον ὡς τὰ ἔνυδρα κατὰ τὴν τῶν βραγχίων διαστολήν; ἢ περιπνεῖται καθάπερ τὰ ἔντομα κατὰ τὴν διὰ τῶν πτερύγων ἐπίθλιψιν τῆς ἐντομῆς; ἀλλ᾽ οὐκ ἄν τινι τούτων ἀπεικάσαιεν, εἴ γε εὖ φρονοῖεν, τὸν

θεὸν, ὅσα δὲ ἀναπνεῖ κατὰ τὴν τοῦ πνεύμονος πρὸς τὸν θώρακα ἀντιδιαστολὴν, ῥυμουλκεῖ τὸν ἀέρα. εἶτα εἰ σπλάγχνα δοῖεν καὶ ἀρτηρίας καὶ φλέβας καὶ νεῦρα καὶ μόρια τῷ θεῷ, οὐδὲν διαφέροντα εἰσηγήσονται τούτου. ἡ σύμπνοια δὲ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας λέγεται κυρίως. καὶ γάρ ἐστιν ἡ θυσία τῆς ἐκκλησίας λόγος ἀπὸ τῶν ἁγίων ψυχῶν ἀναθυμιώμενος, ἐκκαλυπτομένης ἅμα τῆς θυσίας καὶ τῆς διανοίας ἁπάσης τῷ θεῷ. ἀλλὰ τὸν μὲν ἀρχαιότατον βωμὸν ἐν Δήλῳ ἁγνὸν εἶναι τεθρυλήκασι, πρὸς ὃν δὴ μόνον καὶ Πυθαγόραν προσελθεῖν φασὶ φόνῳ καὶ θανάτῳ μὴ μιανθέντα, βωμὸν δὲ ἀληθῶς ἅγιον τὴν δικαίαν ψυχὴν, καὶ τὸ ἀπ' αὐτῆς θυμίαμα τὴν P. ὁσίαν εὐχὴν λέγουσιν ἡμῖν ἀπιστήσουσιν; σαρκοφα- 849. γιῶν δ' οἶμαι προφάσει αἱ θυσίαι τοῖς ἀνθρώποις Pott. ἐπινενόηνται. ἐξῆν δὲ καὶ ἄλλως ἄνευ τῆς τοιαύτης εἰδωλολατρείας μεταλαμβάνειν κρεῶν τὸν βουλόμενον. αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν νόμον θυσίαι τὴν περὶ ἡμᾶς εὐσέβειαν ἀλληγοροῦσι, καθάπερ ἡ τρυγὼν καὶ ἡ περιστερὰ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσφερόμεναι τὴν ἀποκάθαρσιν τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς προσδεκτὴν μηνύουσι τῷ θεῷ. εἰ δέ τις τῶν δικαίων οὐκ ἐπιφορτίζει τῇ τῶν κρεῶν βρώσει τὴν ψυχὴν λόγῳ τινὶ εὐλόγῳ χρῆται, οὐχ ᾧ Πυθαγόρας καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ τὴν μετένδεσιν ὀνειροπολοῦντες τῆς ψυχῆς. δοκεῖ δὲ Ξενοκράτης ἰδίᾳ πραγματευόμενος περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζώων τροφῆς καὶ Πολέμων ἐν τοῖς περὶ τοῦ κατὰ φύσιν βίου συντάγμασι σαφῶς λέγειν, ὡς ἀσύμφορόν ἐστιν ἡ διὰ τῶν σαρκῶν τροφὴ εἰργασμένη ἤδη καὶ ἐξομοιουμένη ταῖς τῶν ἀλόγων ψυχαῖς.

§. 33. Ταύτῃ καὶ μάλιστα Ἰουδαῖοι χοιρείου ἀπέχονται, ὡς ἂν τοῦ θηρίου τούτου μιαροῦ ὄντος, ἐπεὶ μάλιστα τῶν ἄλλων τοὺς καρποὺς ἀνορύσσει καὶ φθείρει. ἐὰν δὲ λέγωσι τοῖς ἀνθρώποις δεδόσθαι τὰ ζῶα καὶ ἡμεῖς συνομολογοῦμεν, πλὴν οὐ

πάντως εἰς βρῶσιν· οὐδὲ μὴν πάντα, ἀλλ' ὅσα ἀεργά. διόπερ οὐ κακῶς ὁ κωμικὸς Πλάτων ἐν ταῖς ἑορταῖς τῷ δράματί φησιν·

τῶν γὰρ τετραπόδων οὐδὲν ἀποκτείνειν ἔδει
ἡμᾶς τὸ λοιπὸν, πλὴν ὑῶν· τὰ γὰρ κρέα
ἥδιστ' ἔχουσι, κοὐδὲν ἀφ' ὑὸς γίγνεται
πλὴν ὕστριχες καὶ πηλὸς ἡμῖν καὶ βοή.

ὅθεν καὶ ὁ Αἴσωπος οὐ κακῶς ἔφη ‚τοὺς ὗς κεκραγέναι μέγιστον, συνειδέναι γὰρ αὐτοῖς εἰς οὐδὲν ἄλλο χρησίμοις, ὅταν ἕλκωνται, ἢ πλὴν εἰς τὴν θυσίαν'. διὸ καὶ Κλεάνθης φησὶν ‚ἀνθ' ἁλῶν αὐτοὺς ἔχειν τὴν ψυχὴν, ἵνα μὴ σαπῇ τὰ κρέα'. οἱ μὲν οὖν ὡς ἄχρηστον ἐσθίουσιν, οἱ δ' ὡς λυμαντικὸν τῶν καρ- P.
P. πῶν, καὶ ἄλλοι διὰ τὸ κατωφερὲς εἰς συνουσίαν εἰ- 850.
305. ναι τὸ ζῶον, οὐκ ἐσθίουσιν. ταύτῃ οὐδὲ τὸν τρά- Pott.
Sylb. γον ὁ νόμος θύει πλὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ διαπομπήσει τῶν κακῶν, ἐπεὶ μητρόπολις κακίας ἡδονή. αὐτίκα καὶ συμβάλλεσθαι τὴν τῶν τραγείων κρεῶν βρῶσιν πρὸς ἐπιληψίαν λέγουσι. φασὶ δὲ πλείστην ἀνάδοσιν ἐκ χοιρείων γίνεσθαι κρεῶν, διὸ τοῖς μὲν ἀσκοῦσι τὸ σῶμα χρησιμεύει, τοῖς δὲ αὐτὴν τὴν ψυχὴν αὔξειν ἐπιχειροῦσι διὰ τὴν νωθρείαν τὴν ἀπὸ τῆς κρεοφαγίας ἐγγινομένην οὐκ ἔτι. τάχ' ἄν τις τῶν γνωστικῶν καὶ ἀσκήσεως χάριν σαρκοφαγίας ἀπόσχοιτο καὶ τοῦ μὴ σφριγᾶν περὶ τὰ ἀφροδίσια τὴν σάρκα. ‚οἶνος' γὰρ, φησὶν Ἀνδροκύδης, ‚καὶ σαρκῶν ἐμφορήσεις σῶμα μὲν ῥωμαλέον ἀπεργάζονται, ψυχὴν δὲ νωχαλεστέραν'. ἄθετος οὖν ἡ τοιαύτη τροφὴ πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ, διὸ καὶ Αἰγύπτιοι ἐν ταῖς κατ' αὐτοὺς ἁγνείαις οὐκ ἐπιτρέπουσι τοῖς ἱερεῦσι σιτεῖσθαι σάρκας ὀρνιθείοις τε ὡς κουφοτάτοις χρῶνται καὶ ἰχθύων οὐχ ἅπτονται καὶ δι' ἄλλους μέν τινας μύθους, μάλιστα δὲ ὡς πλαδαρὰν τὴν σάρκα τῆς τοιᾶσδε κατασκευαζούσης βρώσεως.

§. 34. Ἤδη δὲ τὰ μὲν χερσαῖα καὶ τὰ πτηνὰ τὸν αὐτὸν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἀναπνέοντα ἀέρα

τρέφεται συγγενεῖ τῷ ἀέρι τὴν ψυχὴν κεκτημένα, τοὺς δὲ ἰχθῦς οὐδὲ ἀναπνεῖν φασὶ τοῦτον τὸν ἀέρα, ἀλλ᾽ ἐκεῖνον ὃς ἐγκέκραται τῷ ὕδατι εὐθέως κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν, καθάπερ καὶ τοῖς λοιποῖς στοιχείοις, ὃ καὶ δεῖγμα τῆς ὑλικῆς διαμονῆς. δεῖ τοίνυν θυσίας προσφέρειν τῷ θεῷ μὴ πολυτελεῖς, ἀλλὰ θεοφιλεῖς, καὶ τὸ θυμίαμα ἐκεῖνο τὸ σύνθετον τὸ ἐν τῷ νόμῳ τὸ ἐκ πολλῶν γλωσσῶν τε καὶ φωνῶν κατὰ τὴν εὐχὴν συγκείμενον, μᾶλλον δὲ τὸ ἐκ διαφόρων ἐθνῶν τε καὶ φύσεων, τῇ κατὰ τὰς διαθήκας δόσει σκευαζόμενον εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως P. καὶ κατὰ τοὺς αἴνους συναγόμενον, καθαρῷ μὲν τῷ 851. νῷ, δικαίᾳ δὲ καὶ ὀρθῇ τῇ πολιτείᾳ, ἐξ ὁσίων ἔργων Pott. εὐχῆς τε δικαίας, ἐπεὶ

τίς ὧδε μωρὸς,

κατὰ τὴν ποιητικὴν χάριν,

καὶ λίαν ἀνειμένος
ἄπιστος ἀνδρῶν, ὅστις ἐλπίζει θεοὺς
ὀστῶν ἀσάρκων καὶ χολῆς πυρουμένης
ἃ καὶ κυσὶν πεινῶσιν οὐχὶ βρώσιμα,
χαίρειν ἀπαρχῇ καὶ γέρας λαχεῖν τόδε,

καὶ χάριν τούτων τοῖς δρῶσιν ἐκτίνειν, κἂν πειραταὶ κἂν λησταὶ κἂν τύραννοι τύχωσιν; φαμὲν δ᾽ ἡμεῖς ἁγιάζειν τὸ πῦρ, οὐ τὰ κρέα, ἀλλὰ τὰς ἁμαρτωλοὺς ψυχὰς, πῦρ οὐ τὸ παμφάγον καὶ βάναυσον, ἀλλὰ τὸ φρόνιμον λέγοντες, τὸ διικνούμενον διὰ ψυχῆς τῆς διερχομένης τὸ πῦρ.

Cap. VII.

§. 35. Σέβειν δὲ δεῖν ἐγκελευόμεθα καὶ τιμᾶν τὸν αὐτὸν καὶ λόγον σωτῆρά τε αὐτὸν καὶ ἡγεμόνα εἶναι πεισθέντες καὶ δι᾽ αὐτοῦ τὸν πατέρα οὐκ ἐν ἐξαιρέτοις ἡμέραις, ὥσπερ ἄλλοι τινὲς, ἀλλὰ συνεχῶς τὸν ὅλον βίον τοῦτο πράττοντες καὶ κατὰ πάν-

τα τρόπον. ἀμέλει τὸ γένος τὸ ἐκλεκτόν· „ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ᾔνεσά σοι“ *), φησὶ, κατ᾽ ἐντολὴν δικαιούμενον. ὅθεν οὔτε ὡρισμένον τόπον οὐδὲ ἐξαίρετον ἱερὸν οὐδὲ μὴν ἑορτάς τινας καὶ ἡμέρας ἀποτεταγμένας, ἀλλὰ τὸν πάντα βίον ὁ γνωστικὸς ἐν παντὶ τόπῳ, κἂν καθ᾽ ἑαυτὸν μόνος ὢν τυγχάνῃ καὶ ὅπου τινὰς ἂν τῶν ὁμοίως πεπιστευκότων ἔχῃ, τιμᾷ τὸν θεὸν, τουτέστιν χάριν ὁμολογεῖ τῆς γνώσεως τῆς πολιτείας. εἰ δὲ ἡ παρουσία τινὸς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ διὰ τὴν ἐντροπὴν καὶ τὴν αἰδῶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀεὶ σχηματίζει τὸν ἐντυγχάνοντα, πῶς οὐ μᾶλλον ὁ συμπαρὼν ἀεὶ διὰ τῆς γνώσεως καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς εὐχαριστίας ἀδιαλείπτως τῷ θεῷ οὐκ εὐλόγως ἂν ἑαυτοῦ παρ᾽ ἕκαστα κρείττων εἴη εἰς πάντα καὶ τὰ ἔργα καὶ τοὺς λόγους καὶ τὴν διάθεσιν; τοιοῦτος ὁ πάντῃ παρεῖναι τὸν θεὸν πεπεισμένος, οὐχὶ δὲ ἐν τόποις τισὶν ὡρισμένοις κατακεκλεισμένον ὑπολαβὼν, ἵνα δὴ χωρὶς αὐτοῦ ποτὲ οἠθεὶς εἶναι καὶ νύκτα καὶ μεθ᾽ ἡμέραν ἀκολασταίνῃ. πάντα τοίνυν τὸν βίον ἑορτὴν ἄγοντες, πάντῃ πάντοθεν παρεῖναι τὸν θεὸν πεπεισμένοι, γεωργοῦμεν αἰνοῦντες, πλέομεν ὑμνοῦντες, κατὰ τὴν P. 852. Pott. ἄλλην πολιτείαν ἐντέχνως ἀναστρεφόμεθα. προσεχέστερον δὴ ὁ γνωστικὸς οἰκειοῦται θεῷ σεμνὸς ὢν ἅμα καὶ ἱλαρὸς ἐν πᾶσι, σεμνὸς μὲν διὰ τὴν ἐπὶ τὸ θεῖον ἐπιστροφὴν, ἱλαρὸς δὲ διὰ τὸν ἐπιλογισμὸν τῶν ἀνθρωπείων ἀγαθῶν, ὧν ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεός.

§. 36. Φαίνεται δὲ τὸ ἔξοχον τῆς γνώσεως ὁ προφήτης ὧδε παριστάς· „χρηστότητα καὶ παιδείαν καὶ γνῶσιν δίδαξόν με“ **)· κατ᾽ ἐπανάβασιν αὐξήσας τὸ ἡγεμονικὸν τῆς τελειότητος. οὗτος ἄρα ὄντως ὁ βασιλικὸς ἄνθρωπος, οὗτος ἱερεὺς ὅσιος τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἔτι καὶ νῦν παρὰ τοῖς λογιωτάτοις τῶν βαρβάρων σώζεται τὸ ἱερατικὸν γένος εἰς βασι-

*) Psalm. 119, 164. **) Ibid. v. 66.

λείαν προσαγόντων. οὗτος οὖν οὐδαμῇ μὲν ἑαυτὸν εἰς ὀχλοκρασίαν τὴν τῶν θεάτρων δεσπότιν ἐνδίδωσιν, τὰ λεγόμενα δὲ καὶ πραττόμενα καὶ ὁρώμενα ἡδονῆς ἀγωγοῦ χάριν οὐδὲ ὄναρ προσίεται. οὔτ᾽ οὖν ταύτας τὰς ἡδονὰς τῆς θέας οὔτε τὰς διὰ τῶν ἄλλων ἀπολαυσμάτων ποικιλίας οἷον θυμιαμάτων πολυτέλειαν τὴν ὄσφρησιν γοητεύουσαν ἢ βρωμάτων συγκαττύσεις, καὶ τὰς ἐξ οἴνων διαφόρων ἀπολαύσεις δελεαζούσας τὴν γεῦσιν οὐδὲ τὰς πολυανθεῖς καὶ εὐώδεις πλοκὰς ἐκθηλυνούσας δι᾽ αἰσθήσεως τὴν ψυχήν, πάντων δὲ τὴν σεμνὴν ἀπόλαυσιν ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναγαγὼν ἀεὶ καὶ τῆς βρώσεως καὶ τοῦ πόματος καὶ τοῦ χρίσματος τῷ δοτῆρι τῶν ὅλων ἀπάρχεται χάριν ὁμολογῶν καὶ διὰ τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς χρήσεως διὰ λόγου τοῦ δοθέντος αὐτῷ, σπανίως εἰς
P. τὰς ἑστιάσεις τὰς συμποτικὰς ἀπαντῶν πλὴν εἰ μὴ
306. τὸ φιλικὸν καὶ ὁμονοητικὸν ἐπαγγελλόμενον αὐτῷ
Sylb. τὸ συμπόσιον ἀφικέσθαι προτρέψαι. πέπεισται γὰρ εἰδέναι πάντα τὸν θεὸν καὶ ἐπαΐειν, οὐχ ὅτι τῆς φωνῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐννοίας, ἐπεὶ καὶ ἡ ἀκοὴ μὲν ἡμῖν διὰ σωματικῶν πόρων ἐνεργουμένη οὐ διὰ τῆς σωματικῆς δυνάμεως ἔχει τὴν ἀντίληψιν, ἀλλὰ διά τινος ψυχικῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς διακριτικῆς τῶν σημαινουσῶν τι φωνῶν νοήσεως.

§. 37. Οὔκουν ἀνθρωποειδὴς ὁ θεὸς τοῦδ᾽ ἕνεκα καὶ ἵνα ἀκούσῃ, οὐδὲ αἰσθήσεων αὐτῷ δεῖ, καθάπερ ἤρεσεν τοῖς Στωικοῖς, μάλιστα ἀκοῆς καὶ ὄψεως, μὴ γὰρ δύνασθαί ποτε ἑτέρως ἀντιλαμβάνεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐπαθὲς τοῦ ἀέρος καὶ ἡ ὀξυτάτη συναίσθησις τῶν ἀγγέλων, ἥ τε τοῦ συνειδότος ἐπαφωμένη τῆς ψυχῆς δύναμις, δυνάμει τῇ ἀρρήτῳ καὶ ἄνευ τῆς αἰσθητῆς ἀκοῆς ἅμα νοήματι πάντα γινώσκει, κἂν μὴ τὴν φωνήν τις ἐξικνεῖσθαι πρὸς τὸν θεὸν λέγῃ κάτω περὶ τὸν ἀέρα κυλινδουμέ- P.
νην, ἀλλὰ τὰ νοήματα τῶν ἁγίων τέμνει οὐ μόνον 853.
τὸν ἀέρα, ἀλλὰ καὶ τὸν ὅλον κόσμον. φθάνει δὲ Pott.

ἡ θεία δύναμις, καθάπερ φῶς, ὅλην διιδεῖν τὴν ψυχήν. τί δ'; οὐχὶ καὶ αἱ προαιρέσεις φθάνουσι πρὸς τὸν θεὸν προϊεῖσαι τὴν φωνὴν τὴν ἑαυτῶν; οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως πορθμεύοντά τινα καὶ φωνὴν ἀναμεῖναι ὁ κατὰ πρόθεσιν τὸν ἐκλεκτὸν καὶ πρὸ τῆς γενέσεως τὸ ἐσόμενον ὡς ἤδη ὑπάρχον ἐγνωκώς; ἢ οὐχὶ πάντῃ εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς ἁπάσης τὸ φῶς τῆς δυνάμεως ἐκλάμπει τὰ ταμιεῖα ἐρευνῶντος, ᾗ φησὶν ἡ γραφή, τοῦ λύχνου τῆς δυνάμεως, ὅλος ἀκοὴ καὶ ὅλος ὀφθαλμός, ἵνα τις τούτοις χρήσηται τοῖς ὀνόμασιν ὁ θεός.

§. 38. Καθ' ὅλου τοίνυν οὐδὲ μίαν σώζει θεοσέβειαν οὔτε ἐν ὕμνοις οὔτε ἐν λόγοις, ἀλλ' οὐδὲ ἐν γραφαῖς ἢ δόγμασιν ἡ μὴ πρέπουσα περὶ τοῦ θεοῦ ὑπόληψις, ἀλλ' εἰς ταπεινὰς καὶ ἀσχήμονας ἐκτρεπομένη ἐννοίας τε καὶ ὑπονοίας. ὅθεν ἡ τῶν πολλῶν εὐφημία, δυσφημίας οὐδὲν διαφέρει διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἄγνοιαν. ὧν μὲν οὖν αἱ ὀρέξεις εἰσὶ καὶ ἐπιθυμίαι καὶ ὅλως εἰπεῖν αἱ ὁρμαί, τούτων εἰσὶ καὶ αἱ εὐχαί. διόπερ οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ πόματος, ἀλλὰ τοῦ πιεῖν τὸ ποτόν, οὐδὲ μὴν κληρονομίας, ἀλλὰ τοῦ κληρονομῆσαι, οὕτωσὶ δὲ οὐδὲ γνώσεως, ἀλλὰ τοῦ γνῶναι, οὐδὲ γὰρ πολιτείας ὀρθῆς, ἀλλὰ τοῦ πολιτεύεσθαι. τούτων οὖν αἱ εὐχαὶ ὧν καὶ αἰτήσεις, καὶ τούτων αἱ αἰτήσεις ὧν καὶ ἐπιθυμίαι, τὸ δὲ εὔχεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι καταλλήλους γίνεσθαι εἰς τὸ ἔχειν τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ παρακείμενα ὠφελήματα. τῇ κτήσει τοίνυν ὁ γνωστικὸς τὴν εὐχὴν καὶ τὴν αἴτησιν τῶν ὄντως ἀγαθῶν τῶν περὶ ψυχὴν ποιεῖται καὶ εὔχεται συνεργῶν ἅμα καὶ αὐτὸς εἰς ἕξιν ἀγαθότητος ἐλθεῖν, ὡς μηκέτι ἔχειν τὰ ἀγαθὰ καθάπερ μαθήματά τινα παρακείμενα, εἶναι δὲ ἀγαθόν.

§. 39. Διὸ καὶ τούτοις μάλιστα προσήκει εὔχεσθαι τοῖς εἰδόσι τὸ θεῖον ὡς χρὴ καὶ τὴν πρόσφορον ἀρετὴν ἔχουσιν αὐτῷ, οἳ ἴσασι τίνα τὰ ὄντως ἀγαθὰ καὶ τίνα αἰτητέον καὶ πότε καὶ πῶς

ἕκαστα. ἐσχάτη δὲ ἀμαθία παρὰ τῶν μὴ θεῶν ὡς θεῶν αἰτεῖσθαι, ἢ τὰ μὴ συμφέροντα αἰτεῖσθαι φαντασίᾳ ἀγαθῶν κακὰ αἰτουμένους σφίσιν. ὅθεν εἰκότως ἑνὸς ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ παρ' αὐτοῦ μόνου τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν δοθῆναι, τὰ δὲ παραμεῖναι εὐχόμεθα ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἄγγελοι, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως. οὐ γάρ ἐστι ταυτὸν αἰτεῖσθαι παραμεῖναι τὴν δόσιν, ἢ τὴν ἀρχὴν σπουδάζειν λαβεῖν. καὶ ἡ ἀποτροπὴ δὲ τῶν κακῶν εἶδος εὐχῆς. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων βλάβῃ τῇ τοιᾷδε συγχρηστέον εὐχῇ ποτέ, πλὴν εἰ μὴ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς δικαιοσύνης [P. 854. Pott.] τεχναζόμενος, τοῖς δ' ἀπηλγηκόσιν ὁ γνωστικὸς οἰκονομοίη τὴν αἴτησιν. ἔστιν οὖν ὡς εἰπεῖν τολμηρότερον ὁμιλία πρὸς τὸν θεὸν ἡ εὐχή, κἂν ψιθυρίζοντες ἄρα μηδὲ τὰ χείλη ἀνοίγοντες μετὰ σιγῆς προσλαλῶμεν, ἔνδοθεν κεκράγαμεν· πᾶσαν γὰρ τὴν ἐνδιάθετον ὁμιλίαν ὁ θεὸς ἀδιαλείπτως ἐπαΐει.

§. 40. Ταύτῃ καὶ προσανατείνομεν τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν αἴρομεν τούς τε πόδας ἐπεγείρομεν κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς εὐχῆς συνεκφώνησιν ἐπακολουθοῦντες τῇ προθυμίᾳ τοῦ πνεύματος εἰς τὴν νοητὴν οὐσίαν, καὶ συναφιστάνειν τῷ λόγῳ τὸ σῶμα τῆς γῆς πειρώμενοι μετάρσιον ποιησάμενοι τὴν ψυχὴν ἐπτερωμένην τῷ πόθῳ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ ἅγια χωρεῖν βιαζόμεθα τοῦ δεσμοῦ καταμεγαλοφρονοῦντες τοῦ σαρκικοῦ. ἴσμεν γὰρ εὖ μάλα τὸν γνωστικὸν τὴν ὑπέρβασιν παντὸς τοῦ κόσμου ὥσπερ ἀμέλει τῆς Αἰγύπτου οἱ Ἰουδαῖοι ἑκουσίως ποιούμενον, ἐνδεικνύμενον ἐναργῶς παντὸς μᾶλλον, ὡς ὅτι μάλιστα σύνεγγυς ἔσοιτο τοῦ θεοῦ. εἰ δέ τινες καὶ ὥρας τακτὰς ἀπονέμουσιν εὐχῇ, ὡς τρίτην φέρε καὶ ἕκτην καὶ ἐννάτην, ἀλλ' οὖν γε ὁ γνωστικός, παρὰ ὅλον εὔχεται τὸν βίον, δι' εὐχῆς συνεῖναι μὲν σπεύδων θεῷ, καταλέλοιπεν δὲ συντελοῦντι εἰπεῖν πάντα ὅσα μὴ χρησιμεύει γενόμενος ἐκεῖ,

ὡς ἂν ἐνθένδε ἤδη τὴν τελείωσιν ἀπειληφὼς τοῦ κατὰ ἀγάπην δρωμένου. ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ὡρῶν διανομὰς τριχῇ διεσταμένας καὶ ταῖς ἴσαις εὐχαῖς τετιμημένας ἴσασιν οἱ γνωρίζοντες τὴν μακαρίαν τῶν ἁγίων τριάδα μονῶν.

§. 41. Ἐνταῦθα γενόμενος ὑπεμνήσθην τῶν περὶ τοῦ μὴ δεῖν εὔχεσθαι πρός τινων ἑτεροδόξων, τουτέστιν τῶν ἀμφὶ τὴν Προδίκου αἵρεσιν παρεισαγομένων δογμάτων. ἵνα οὖν μηδὲ ἐπὶ ταύτῃ αὐτῶν τῇ ἀθέῳ σοφίᾳ ὡς ξένῃ ὀγκύλλωνται αἱρέσει, μα- P. 307. Sylb. θέτωσαν προειλῆφθαι μὲν ὑπὸ τῶν Κυρηναϊκῶν λεγομένων φιλοσόφων, ἀντιρρήσεως δ᾽ ὅμως τεύξεται κατὰ καιρὸν ἡ τῶν ψευδωνύμων τούτων ἀνόσιος γνῶσις ὡς μὴ νῦν παρεισδυομένη τὸ ὑπόμνημα οὐκ ὀλίγη οὖσα ἡ τούτων καταδρομὴ διακόπτῃ τὸν ἐν χερσὶ λόγον δεικνύντων ἡμῶν μόνον ὄντως ὅσιον καὶ P. 855. Pott. θεοσεβῆ τὸν τῷ ὄντι κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα γνωστικόν, ᾧ μόνῳ ἡ αἴτησις κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ βούλησιν ἀπονενεμημένῳ γίνεται καὶ αἰτήσαντι καὶ ἐννοηθέντι. ὥσπερ γὰρ πᾶν ὃ βούλεται δύναται ὁ θεός, οὕτως πᾶν ὃ ἂν αἰτήσῃ ὁ γνωστικὸς λαμβάνει. καθόλου γὰρ ὁ θεὸς οἶδεν τούς τε ἀξίους τῶν ἀγαθῶν καὶ μή. ὅθεν τὰ προσήκοντα ἑκάστοις δίδωσιν, διὸ πολλάκις μὲν αἰτήσασιν ἀναξίοις οὐκ ἂν δοίη, δοίη δὲ ἀξίοις δηλονότι ὑπάρχουσιν. οὐ μὴν παρέλκει ἡ αἴτησις κἂν χωρὶς ἀξιώσεως δίδοται τὰ ἀγαθά. αὐτίκα ἥ τε εὐχαριστία ἥ τε τῶν πέλας εἰς ἐπιστροφὴν αἴτησις, ἔργον ἐστὶ τοῦ γνωστικοῦ. ᾗ καὶ ὁ κύριος ηὔχετο, εὐχαριστῶν μὲν ἐν οἷς ἐτελείωσεν τὴν διακονίαν, εὐχόμενος δὲ ὡς πλείστους ὅσους ἐν ἐπιγνώσει γενέσθαι, ἵν᾽ ἐν τοῖς σωζομένοις διὰ τῆς σωτηρίας κατ᾽ ἐπίγνωσιν ὁ θεὸς δοξάζηται καὶ ὁ μόνος ἀγαθὸς καὶ ὁ μόνος σωτὴρ δι᾽ υἱοῦ ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα ἐπιγινώσκηται, καίτοι καὶ ἡ πίστις τοῦ λήψεσθαι, εἶδος εὐχῆς ἐναποκειμένης γνωστικῶς.

§. 42. Ἀλλ' εἰ ἀφορμή τις ὁμιλίας τῆς πρὸς τὸν θεὸν γίνεται ἡ εὐχὴ οὐδὲ μίαν ἀφορμὴν παραλειπτέον τῆς προσόδου τῆς πρὸς τὸν θεόν. ἀμέλει συμπλακεῖσα τῇ μακαρίᾳ προνοίᾳ ἡ τοῦ γνωστικοῦ ὁσιότης κατὰ τὴν ἑκούσιον ὁμολογίαν τελείαν τὴν εὐεργεσίαν ἐπιδείκνυσι τοῦ θεοῦ. οἱονεὶ γὰρ ἀντεπιστροφή τίς ἐστι τῆς προνοίας ἡ τοῦ γνωστικοῦ ὁσιότης καὶ ἀντίστροφος εὔνοια τοῦ φίλου τοῦ θεοῦ. οὔτε γὰρ ὁ θεὸς ἄκων ἀγαθὸς ὃν τρόπον τὸ πῦρ θερμαντικὸν, ἑκούσιος δὲ ἡ τῶν ἀγαθῶν μετάδοσις αὐτῷ κἂν προλαμβάνῃ τὴν αἴτησιν. οὔτε μὴν ἄκων σωθήσεται ὁ σωζόμενος, οὐ γάρ ἐστιν ἄψυχος, ἀλλὰ παντὸς μᾶλλον ἑκουσίως καὶ προαιρετικῶς σπεύσει πρὸς σωτηρίαν, διὸ καὶ τὰς ἐντολὰς ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος ὡς ἂν ἐξ αὐτοῦ ὁρμητικὸς πρὸς ὁπότερον ἂν καὶ βούλοιτο τῶν τε αἱρετῶν καὶ τῶν φευκτῶν. οὔκουν ὁ θεὸς ἀνάγκῃ ἀγαθοποιεῖ, κατὰ προαίρεσιν δὲ εὐποιεῖ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἐπιστρέφοντας, οὐ γὰρ ὑπηρετική γέ ἐστιν ἡ εἰς ἡμᾶς θεόθεν ἥκουσα οἷον ἐκ χειρόνων εἰς κρείττονας προϊοῦσα, ἡ πρόνοια, κατ' ἔλεον δὲ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας αἱ προσεχεῖς τῆς προνοίας ἐνεργοῦνται οἰκονομίαι, καθάπερ καὶ ἡ τῶν ποιμένων εἰς τὰ πρόβατα καὶ ἡ τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς ἀρχομένους καὶ ἡμῶν αὐτῶν πειθηνίως P. πρὸς τοὺς ἡγουμένους ἐχόντων τοὺς τεταγμένους 856. διέποντας καθ' ἣν ἐνεχειρίσθησαν τάξιν ἐκ θεοῦ. Pott. θεράποντες ἄρα καὶ θεραπευταὶ τοῦ θείου οἱ ἐλευθερικωτάτην καὶ βασιλικωτάτην θεραπείαν προσάγοντες τὴν διὰ τῆς θεοσεβοῦς γνώμης τε καὶ γνώσεως.

§. 43. Πᾶς οὖν καὶ τόπος ἱερὸς τῷ ὄντι ἐν ᾧ τὴν ἐπίνοιαν τοῦ θεοῦ λαμβάνομεν καὶ χρόνος. ὅταν δὲ ὁ εὐπροαίρετος ὁμοῦ καὶ εὐχάριστος δι' εὐχῆς αἰτεῖται, ἀμηγέπῃ συνεργεῖ τι πρὸς τὴν λῆψιν ἀσμένως δι' ὧν εὔχεται τὸ ποθούμενον λαμβάνων. ἐπὰν γὰρ τὸ παρ' ἡμῶν εὐεπίφορον ὁ τῶν ἀγαθῶν

λάβοι δοτὴρ, ἀθρόα πάντα τῇ συλλήψει αὐτῆς ἕπεται τὰ ἀγαθά. ἀμέλει ἐξετάζεται διὰ τῆς εὐχῆς ὁ τρόπος, πῶς ἔχει πρὸς τὸ προσῆκον. εἰ δὲ ἡ φωνὴ καὶ ἡ λέξις τῆς νοήσεως χάριν δέδοται ἡμῖν, πῶς οὐχὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ ἐπακούει ὁ θεὸς, ὅπου γε ἤδη ψυχὴ ψυχῆς καὶ νοῦς νοὸς ἐπαΐει; ὅθεν τὰς πολυφώνους γλώσσας οὐκ ἀναμένει ὁ θεὸς καθάπερ οἱ παρὰ ἀνθρώπων ἑρμηνεῖς, ἀλλ' ἁπαξαπλῶς ἁπάντων γνωρίζει τὰς νοήσεις, καὶ ὅπερ ἡμῖν ἡ φωνὴ σημαίνει, τοῦτο τῷ θεῷ ἡ ἔννοια ἡμῶν λαλεῖ, ἣν καὶ πρὸ τῆς δημιουργίας εἰς νόησιν ἥξουσαν ἠπίστατο. ἔξεστιν οὖν μηδὲ φωνῇ τὴν εὐχὴν παραπέμπειν συντείνοντα, μόνον δ' ἔνδοθεν, τὸ πνευματικὸν πᾶν εἰς φωνὴν τὴν νοητὴν κατὰ τὴν ἀπερίσπαστον πρὸς τὸν θεὸν ἐπιστροφήν. ἐπεὶ δὲ γενεθλίου ἡμέρας εἰκὼν ἡ ἀνατολὴ, κἀκεῖθεν τὸ φῶς αὔξεται ἐκ σκότους λάμψαν τὸ πρῶτον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν ἀγνοίᾳ καλινδουμένοις ἀνέτειλε γνώσεως ἀληθείας ἡμέρα κατὰ λόγον τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν ἑωθινὴν ἀνατολὴν αἱ εὐχαί. ὅθεν καὶ τὰ παλαίτατα τῶν ἱερῶν πρὸς δύσιν ἔβλεπεν, ἵνα οἱ ἀπαντιπρόσωπον P. 857 Pott. τῶν ἀγαλμάτων ἱστάμενοι πρὸς ἀνατολὴν τρέπεσθαι διδάσκωνται. „κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου, ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινὴ" *) οἱ ψαλμοὶ λέγουσιν.

§. 44. Τοῖς μοχθηροῖς τοίνυν τῶν ἀνθρώπων ἡ εὐχὴ οὐ μόνον εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ εἰς σφᾶς αὐτοὺς βλαβερωτάτη. εἰ γοῦν καὶ ἅ φασιν εὐτυχήματα αἰτησάμενοι λάβοιεν, βλάπτει λαβόντας αὐτοὺς ἀνεπιστήμονας τῆς χρήσεως αὐτῶν ὑπάρχοντας. οἱ μὲν γὰρ ἃ οὐκ ἔχουσιν εὔχονται κτήσασθαι, καὶ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ, οὐ τὰ ὄντα, αἰτοῦνται. ὁ γνωστικὸς δὲ ὧν μὲν κέκτηται, παραμονὴν, ἐπιδεύ-

---

*) Psalm. 141, 2.

τητα δὲ εἰς ἃ μέλλει ὑπερβαίνειν καὶ ἀϊδιότητα ὧν οὐ λήψεται αἰτήσεται. τὰ δὲ ὄντως ἀγαθὰ τὰ περὶ ψυχὴν εὔχεται εἶναί τε αὐτῷ καὶ παραμεῖναι. ταύτῃ οὐδὲ ὀρέγεταί τινος τῶν ἀπόντων ἀρκούμενος τοῖς παροῦσιν. οὐ γὰρ ἐλλιπὴς τῶν οἰκείων ἀγαθῶν, ἱκανὸς ὢν ἤδη ἑαυτῷ ἐκ τῆς θείας χάριτός τε καὶ γνώσεως, ἀλλὰ αὐτάρκης μὲν γενόμενος, ἀνενδεὴς δὲ τῶν ἄλλων, τὸ παντοκρατορικὸν δὲ βούλημα ἐγνωκὼς καὶ ἔχων ἅμα καὶ εὐχόμενος προσεχὴς τῇ παν- P. σθενεῖ δυνάμει γενόμενος πνευματικὸς εἶναι σπουδά- 308. σας διὰ τῆς ἀορίστου ἀγάπης ἥνωται τῷ πνεύματι. Sylb. οὕτως ὁ μεγαλόφρων ὁ τὸ πάντων τιμιώτατον ὁ τὸ πάντων ἀγαθώτατον κατὰ τὴν ἐπιστήμην κεκτημένος εὔθικτος μὲν κατὰ τὴν προσβολὴν τῆς θεωρίας, ἔμμονον δὲ τὴν τῶν θεωρητικῶν δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ κεκτημένος, τουτέστι τὴν διορατικὴν τῆς ἐπιστήμης δριμύτητα. ταύτην δὲ ὡς ἔνι μάλιστα βιάζεται κτή- P. σασθαι τὴν δύναμιν ἐγκρατὴς γενόμενος τῶν ἀντι- 858. στρατευομένων τῷ νῷ καὶ τῇ μὲν θεωρίᾳ ἀδιαλεί- Pott. πτως προσεδρεύων, τῇ ἐφεκτικῇ δὲ τῶν ἡδέων καὶ τῇ κατορθωτικῇ τῶν πρακτέων ἐγγυμνασάμενος ἀσκήσει πρὸς τούτοις ἐμπειρίᾳ πολλῇ χρησάμενος, τὴν κατὰ τὴν μάθησίν τε καὶ τὸν βίον, παρρησίαν ἔχει, οὐ τὴν ἁπλῶς οὕτως ἀθυρόγλωσσον δύναμιν, δύναμιν δὲ ἁπλῷ λόγῳ χρωμένην μηδὲν τῶν λεχθῆναι δυναμένων κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν, ἐφ᾽ ὧν μάλιστα χρὴ, ἐπικρυπτομένην μήτε διὰ χάριν μήτε διὰ φόβον ἀξιολόγως.

§. 45. Ὁ γοῦν τὰ περὶ θεοῦ διειληφὼς πρὸς αὐτῆς τῆς ἀληθείας χοροῦ μυστικοῦ λόγῳ τῷ προτρέποντι τὸ μέγεθος τῆς ἀρετῆς κατ᾽ ἀξίαν αὐτήν τε καὶ τὰ ἀπ᾽ αὐτῆς ἐνδεικνυμένων, χρῆται μετὰ διάρματος ἐνθέου τῆς εὐχῆς τοῖς νοητοῖς καὶ πνευματικοῖς ὡς ἔνι μάλιστα γνωστικῶς οἰκειούμενος. ὅθεν ἥμερος καὶ πρᾶος ἀεὶ, εὐπρόσιτος, εὐαπάντη-

τος, ἀνεξίκακος, εὐγνώμων, εὐσυνείδητος, αὐστηρὸς οὗτος ἡμῖν, αὐστηρὸς οὐκ εἰς τὸ ἀδιάφθορον μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἀπείραστον. οὐδαμῇ γὰρ ἐνδόσιμον οὐδὲ ἁλώσιμον ἡδονῇ τε καὶ λύπῃ τὴν ψυχὴν παρίστησιν, δικαστὴς ἐὰν ὁ λόγος καλῇ ἀκλινὴς γενόμενος μηδ' ὁτιοῦν τοῖς πάθεσι χαριζόμενος, ἀμεταστάτῳ ᾗ πέφυκεν τὸ δίκαιον πορεύεσθαι βαδίζων, πεπεισμένος εὖ μάλα παγκάλως διοικεῖσθαι τὰ πάντα καὶ εἰς τὸ ἄμεινον ἀεὶ τὴν προκοπὴν προϊέναι ταῖς ἀρετὴν ἑλομέναις ψυχαῖς ἔστ' ἂν ἐπ' αὐτὸ ἀφίκωνται τὸ ἀγαθόν, ἐπὶ προθύροις ὡς εἰπεῖν τοῦ πατρὸς προσεχεῖ; τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ γενόμεναι. οὗτος ὑμῖν ὁ γνωστικὸς ὁ πιστὸς, ὁ πεπεισμένος ἄριστα διοικεῖσθαι τὰ κατὰ τὸν κόσμον. ἀμέλει πᾶσιν εὐαρεστεῖται τοῖς συμβαίνουσιν.

§. 46. Εὐλόγως οὖν οὐδὲν ἐπιζητεῖ τῶν κατὰ τὸν βίον εἰς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν οὐδ' ὁτιοῦν πεπεισμένος ὡς ὁ τὰ πάντα εἰδὼς θεὸς ὅ τι ἂν συμφέρῃ καὶ οὐκ αἰτουμένοις τοῖς ἀγαθοῖς χορηγεῖ. καθάπερ γὰρ οἶμαι τῷ τεχνικῷ τεχνικῶς καὶ τῷ ἐθνικῷ ἐθνικῶς, οὕτω καὶ τῷ γνωστικῷ γνωστικῶς ἕκαστα ἀποδίδοται. καὶ ὁ μὲν ἐξ ἐθνῶν ἐπιστρέφων τὴν πίστιν, ὁ δὲ P εἰς γνῶσιν ἐπαναβαίνων τῆς ἀγάπης τὴν τελειότητα 859 αἰτήσεται. κορυφαῖος δ' ἤδη ὁ γνωστικὸς θεωρίαν Pot εὔχεται αὔξειν τε καὶ παραμένειν καθάπερ ὁ κοινὸς ἄνθρωπος τὸ συνεχὲς ὑγιαίνειν. ναὶ μὴν μηδὲ ἀποπεσεῖν ποτὲ τῆς ἀρετῆς αἰτήσεται συνεργῶν μάλιστα πρὸς τὸ ἄπτωτος διαγενέσθαι. οἶδεν γὰρ καὶ τῶν ἀγγέλων τινὰς ὑπὸ ῥᾳθυμίας ὀλισθήσαντας αὖθις χαμαὶ μηδέπω τέλεον εἰς τὴν μίαν ἐκείνην ἕξιν ἐκ τῆς εἰς τὴν διπλόην ἐπιτηδειότητος ἐκθλίψαντας ἑαυτούς. τῷ δὲ ἐνθένδε εἰς γνώσεως ἀκρότητα καὶ τὸ ἐπαναβεβηκὸς ὕψος ἀνδρὸς ἐντελοῦς γεγυμνασμένῳ προόδου τὰ κατὰ χρόνον καὶ τόπον ἅπαντα ἀμεταπτώτως βιοῦν ἑλομένῳ καὶ ἀσκοῦντι διὰ τὴν τῆς γνώμης πάντοθεν μονότονον ἑδραιότητα, ὅσοις

δὲ βρίθουσά τις ἔτι ὑπολείπεται γωνία κάτω ῥέπουσα καὶ κατασπᾶται τὸ διὰ τῆς πίστεως ἀναγόμενον. τῷ ἄρα ἀναπόβλητον τὴν ἀρετὴν ἀσκήσει γνωστικῇ πεποιημένῳ φυσιοῦται ἡ ἕξις, καὶ καθάπερ τῷ λίθῳ τὸ βάρος, οὕτως τοῦδε ἡ ἐπιστήμη ἀναπόβλητος οὐκ ἀκουσίως, ἀλλ' ἑκουσίως, δυνάμει λογικῇ καὶ γνωστικῇ καὶ προνοητικῇ καθίσταται.

§. 47. Ἐπὶ δὲ τὸ μὴ ἀποβληθῆναι δι' εὐλαβείας ἀναπόβλητον γίνεται, τῆς μὲν εὐλαβείας πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, τῆς δὲ εὐλογιστίας πρὸς τὸ ἀναπόβλητον τῆς ἀρετῆς ἀνθέξεται. ἡ γνῶσις δὲ ἔοικεν τὴν εὐλογιστίαν παρέχειν διορᾶν διδάσκουσα τὰ βοηθεῖν πρὸς τὴν παραμονὴν τῆς ἀρετῆς δυνάμενα. μέγιστον ἄρα ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ. διὸ καὶ ταύτῃ σώζεται τὸ ἀναπόβλητον τῆς ἀρετῆς. ὁ δὲ ἐγνωκὼς τὸν θεὸν ὅσιος καὶ εὐσεβής. μόνος ἄρα ὁ γνωστικὸς εὐσεβὴς ἡμῖν εἶναι δέδεικται. οὗτος χαίρει μὲν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς, γέγηθεν δὲ ἐπὶ τοῖς ἐπηγγελμένοις, ὡς ἤδη παροῦσιν. οὐ γὰρ λέληθεν αὐτὸν ὡς ἂν ἀπόντα ἔτι δι' ὧν ἔγνω φθάσας οἷά ἐστιν. τῇ γνώσει οὖν πεπεισμένος καὶ ὡς ἔστιν ἕκαστον τῶν μελλόντων κέκτηται τοῦτο. τὸ γὰρ ἐνδεὲς καὶ ἐπιδεὲς πρὸς τὸ ἐπιβάλλον μετρεῖται. εἰ γοῦν σοφίαν κέκτηται καὶ θεῖον ἡ σοφία ὁ ἀνενδεοῦς μετέχων ἀνενδεὴς εἴη ἄν. οὐ γὰρ ἡ τῆς σοφίας μετάδοσις κινούντων καὶ ἰσχόντων ἀλλήλους τῆς τε ἐνεργείας καὶ τοῦ μετίσχοντος γίνεται οὐδὲ ἀφαιρουμένου τινὸς οὐδὲ ἐνδεοῦς γινομένου. ἀμείωτος δ' οὖν ἡ ἐνέργεια δι' αὐτῆς τῆς μεταδόσεως δείκνυται. P. 860. Pott. οὕτως οὖν πάντα ἔχει τὰ ἀγαθὰ ὁ γνωστικὸς ἡμῖν κατὰ τὴν δύναμιν, οὐδέπω δὲ καὶ κατὰ τὸν ἀριθμόν, ἐπεὶ κἂν ἀμετάθετος ἦν κατὰ τὰς ὀφειλομένας ἐνθέους προκοπάς τε καὶ διοικήσεις.

§. 48. Τούτῳ συλλαμβάνει καὶ ὁ θεὸς προσεχεστέρᾳ τιμήσας ἐπισκοπῇ. ἢ γὰρ οὐχὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν χάριν καὶ εἰς τὴν τούτων κτῆσιν καὶ ὠφέ-

λειαν, μᾶλλον δὲ σωτηρίαν τὰ πάντα γέγονεν; οὔκουν ἀφέλοιτο τούτους τὰ δι' ἀρετὴν, δι' οὓς τὰ γεγονότα. δῆλον γὰρ ὡς τὴν φύσιν αὐτῶν τὴν ἀγαθὴν καὶ τὴν P. 309. Sylb. προαίρεσιν τὴν ἁγίαν τιμώμενός τε καὶ τοῖς εὖ βιοῦν ἐπανῃρημένοις ἰσχὺν πρὸς τὴν λοιπὴν σωτηρίαν ἐμπνεῖ, τοῖς μὲν προτρέπων μόνον, τοῖς δὲ ἀξίοις γενομένοις ἐξ ἑαυτῶν καὶ συλλαμβανόμενος· ἐπιγενηματικὸν γὰρ ἅπαν τῷ γνωστικῷ τὸ ἀγαθὸν, εἴ γε δὴ τὸ τέλος ἐστὶν αὐτῷ ἐπίστασθαι καὶ πράσσειν ἐπιστημόνως ἕκαστον. ὡς δὲ ὁ ἰατρὸς ὑγείαν παρέχεται τοῖς συνεργοῦσι πρὸς ὑγείαν, οὕτως καὶ ὁ θεὸς τὴν ἀΐδιον σωτηρίαν τοῖς συνεργοῦσι πρὸς γνῶσίν τε καὶ εὐπραγίαν, σὺν δὲ τῷ ποιεῖν ὄντων ἐφ' ἡμῖν ἃ προστάττουσιν αἱ ἐντολαὶ καὶ ἡ ἐπαγγελία τελειοῦται. καί μοι δοκεῖ κἀκεῖνο καλῶς παρὰ τοῖς Ἕλλησι λέγεσθαι· ἀθλητής τις οὐκ ἀγεννὴς ἐν τοῖς πάλαι πολλῷ τῷ χρόνῳ τὸ σωμάτιον εὖ μάλα πρὸς ἀνδρείαν ἀσκήσας εἰς Ὀλύμπι' ἀναβὰς εἰς τοῦ Πισσαίου Διὸς τὸ ἄγαλμα ἀποβλέψας· ‚εἰ πάντα', εἶπεν, ‚ὦ Ζεῦ δεόντως μοι τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα παρεσκεύασται, ἀπόδος φέρων δικαίως τὴν νίκην ἐμοί'. ὧδε γὰρ καὶ τῷ γνωστικῷ ἀνεπιλήπτως καὶ εὐσυνειδήτως τὰ παρ' ἑαυτὸν πάντα ἐκπεπληρωκότι εἴς τε τὴν μάθησιν εἴς τε τὴν συνάσκησιν εἴς τε τὴν εὐποιΐαν καὶ εἰς τὴν εὐαρέστησιν τῷ θεῷ τὸ πᾶν συναιρεῖται πρὸς τὴν τελειότητα τὴν σωτηρίαν. ταῦτ' οὖν ἀπαιτεῖται παρ' ἡμῶν τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀνηκόντων παρόντων τε καὶ ἀπόντων αἵρεσίς τε καὶ πόθος καὶ κτῆσις καὶ χρῆσις καὶ διαμονή.

§. 49. Διὸ καὶ ἄχραντον τὴν ψυχὴν ἔχειν χρὴ καὶ ἀμίαντον εἰλικρινῶς τὸν προσομιλοῦντα τῷ θεῷ, μάλιστα μὲν ἀγαθὸν τελέως ἑαυτὸν ἐξειργασμένον, εἰ δὲ μὴ, κἂν προκόπτοντα ἐπὶ τὴν γνῶσιν καὶ ἐφιέμενον αὐτῆς, τῶν δὲ τῆς κακίας ἔργων τέλεον ἀπεσπασμένον, ἀλλὰ καὶ τὰς εὐχὰς ἁπάσας ἐπιεικῶς

ἅμα καὶ μετ' ἐπιεικῶν ποιεῖσθαι πρέπον ἐστὶν, σφαλερὸν γὰρ τοῖς ἑτέρων ἁμαρτήμασι συνεπιγράφεσθαι. περὶ τούτων ἄρα ὁ γνωστικὸς καὶ συνεύξεται τοῖς καινότερον πεπιστευκόσι περὶ ὧν καὶ συμπράττειν καθήκει, ἅπας δὲ ὁ βίος αὐτοῦ πανήγυρις ἁγία. αὐτίκα θυσίαι μὲν αὐτῷ εὐχαί τε καὶ αἶνοι καὶ αἱ πρὸ τῆς ἑστιάσεως ἐντεύξεις τῶν γραφῶν, ψαλμοὶ P. δὲ καὶ ὕμνοι παρὰ τὴν ἑστίασιν πρό τε τῆς κοίτης, 861. ἀλλὰ καὶ νύκτωρ εὐχαὶ πάλιν. διὰ τούτων ἑαυτὸν Pott. ἑνοποιεῖ τῷ θείῳ χορῷ ἐκ τῆς συνεχοῦς μνήμης εἰς ἀείμνηστον θεωρίαν ἐντεταγμένος. τί δ'; οὐ καὶ τὴν ἄλλην θυσίαν τὴν κατὰ τοὺς δεομένους ἐπίδοσιν καὶ δογμάτων καὶ χρημάτων γιγνώσκει; καὶ μάλα. ἀλλὰ τῇ διὰ στόματος εὐχῇ οὐ πολυλόγῳ χρῆται παρὰ τοῦ κυρίου καὶ ἃ χρὴ αἰτεῖσθαι μαθών. ἐν παντὶ τοίνυν τόπῳ, οὐκ ἄντικρυς δὲ οὐδὲ ἐμφανῶς τοῖς πολλοῖς εὔξεται, ὁ δὲ καὶ περιπάτῳ χρώμενος καὶ ὁμιλίᾳ καὶ ἡσυχίᾳ καὶ ἀναγνώσει καὶ τοῖς ἔργοις τοῖς κατὰ λόγον κατὰ πάντα τρόπον εὔχεται, κἂν ἐν αὐτῷ τῷ ταμιείῳ τῆς ψυχῆς ἐννοηθῇ μόνον καὶ ἀλαλήτοις στεναγμοῖς ἐπικαλέσηται τὸν πατέρα, ὁ δὲ ἐγγὺς καὶ ἔτι λαλοῦντος πάρεστιν. τριῶν δ' ὄντων πάσης πράξεως τελῶν διὰ μὲν τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον πάντα ἐνεργεῖ, τὸ δὲ ἐπιτελεῖν διὰ τὸν δύσοιστον κοινὸν βίον διώκουσιν καταλιμπάνει.

Cap. VIII.

§. 60. Πολλοῦ γε δεῖ τὸν ἐν τοιαύτῃ εὐσεβείᾳ ἐξεταζόμενον πρόχειρον εἶναι περί τε τὸ ψεύσασθαι περί τε τὸ ὀμόσαι. ὅρκος μὲν γάρ ἐστιν ὁμολογία καθοριστικὴ μετὰ προσπαραλήψεως θείας. ὁ δὲ ἅπαξ πιστὸς πῶς ἂν ἑαυτὸν ἄπιστον παράσχοι, ὡς καὶ ὅρκου δεῖσθαι, οὐχὶ δὲ ἐμπέδως καὶ καθωρισμένως ὅρκον εἶναι τούτῳ τὸν βίον; ζῇ τε καὶ πολιτεύε-

ται καὶ τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δείκνυσι βίῳ τε καὶ λόγῳ. εἰ δὲ ἐν τῇ κρίσει τοῦ δρῶντος καὶ λαλοῦντος τὸ ἀδικεῖν, οὐχὶ δὲ ἐν τῷ πάθει κεῖται τοῦ διακονουμένου οὔτε ψεύσεται οὔτε ἐπιορκήσει ὡς ἀδικῶν τὸ θεῖον, τοῦτο φύσει ἀβλαβὲς ὑπάρχειν εἰδώς, ἀλλ' οὐδὲ διὰ τὸν πλησίον ψεύσεται ἢ παραβήσεταί τι, ὅν γε ἀγαπᾶν μεμάθηκεν, κἂν μὴ συνήθης τυγχάνῃ. δι' ἑαυτὸν δὲ ἄρ' ἔτι μᾶλλον οὔτε ψεύσεται οὔτε ἐπιορκήσει, εἴ γε ἑκὼν οὐκ ἄν ποτε ἄδικος εἰς ἑαυτὸν εὑρεθείη. ἀλλ' οὐδὲ οἴεται ἐπὶ μὲν τῆς συγκαταθέσεως μόνον τὸ „ναὶ" *), ἐπὶ δὲ τῆς ἀρνήσεως τὸ „οὒ" **) προελόμενος τάσσειν ἐπίρρημα. ὀμνύναι γάρ ἐστι P. τὸ ὅρκον ἢ ὡς ἂν ὅρκον ἀπὸ διανοίας προσφέρε- 862. σθαι παραστατικῶς. Pott.

§. 51. Ἀρκεῖ τοίνυν αὐτῷ ἤτοι τῇ συγκαταθέσει ἢ τῇ ἀρνήσει προσθεῖναι τὸ ἀληθῶς λέγω εἰς παράστασιν τῶν μὴ διορώντων αὐτοῦ τὸ βέβαιον τῆς ἀποκρίσεως. ἔχειν γὰρ οἶμαι χρὴ πρὸς μὲν τοὺς ἔξω τὸν βίον ἀξιόπιστον, ὡς μηδὲ ὅρκον αἰτεῖσθαι, πρὸς ἑαυτὸν δὲ καὶ τοὺς συνιέντας εὐγνωμοσύνην, ἥτις ἐστὶν ἑκούσιος δικαιοσύνη. αὐτίκα εὔορκος μὲν οὐ μὴν εὐεπίφορος ἐπὶ τὸ ὀμνύναι ὁ γνωστικὸς ὅ γε σπανίως ἐπὶ τὸ ὀμνύναι ἀφικνούμενος, οὕτως μέντοι ὡς ἔφαμεν. καίτοι τὸ ἀληθεύειν κατὰ τὸν ὅρκον μετὰ συμφωνίας τῆς κατὰ τὸ ἀληθὲς γίνεται. τὸ εὑρεῖν οὖν συμβαίνει κατὰ τὴν κατόρθωσιν τὴν ἐν τοῖς καθήκουσιν. ποῦ τοίνυν ἔτι τοῦ ὅρκου χρεία τῷ κατὰ ἄκρον ἀληθείας βιοῦντι; ὁ μὲν οὖν μηδὲ ὀμνὺς πολλοῦ γε δεῖ ἐπιορκήσει, ὁ δὲ μηδὲν παραβαίνων τῶν κατὰ τὰς συνθήκας οὐδ' ἂν ὀμόσαι πώποτε, ὅπου γε τῆς τε παραβάσεως καὶ τῆς ἐπιτελέσεως ἐν τοῖς ἔργοις ἡ κύρωσις, ὥσπερ ἀμέλει τὸ ψεύδεσθαι καὶ τὸ ψευδορκεῖν, ἐν τῷ λέγειν καὶ τὸ ὀμνύναι παρὰ τὸ καθῆκον. ὁ δὲ δικαίως βιοὺς μη-

*) 1 Matth. 5, 38. **) Iacob. 5, 12.

δὲν παραβαίνων τῶν καθηκόντων, ἔνθα ἡ κρίσις ἡ
τῆς ἀληθείας ἐξετάζεται, τοῖς ἔργοις εὐορκεῖ. πα-
P. ρέλκει τοίνυν αὐτῷ τὸ κατὰ τὴν γλῶτταν μαρτύριον.
310. πεπεισμένος οὖν πάντῃ τὸν θεὸν εἶναι πάντοτε καὶ
Sylb αἰδούμενος μὴ ἀληθεύειν ἀνάξιόν τε αὐτοῦ καὶ
ψεύδεσθαι γινώσκων τῇ συνειδήσει τῇ θείᾳ καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀρκεῖται μόναις, καὶ ταύτῃ οὐ ψεύδεται οὔτε παρὰ τὰς συνθήκας τι ποιεῖται, ταύτῃ δὲ οὐδὲ ὄμνυσιν ὅρκον ἀπαιτηθεὶς οὐδὲ ἔξαρνός ποτε γίνεται, ἵνα μὴ ψεύσηται κἂν ἐναποθνήσκῃ τοῖς βασάνοις.

Cap. IX.

§. 52. *Πλεῖον* δέ τι καὶ μᾶλλον ἐπιτείνει τὸ γνωστικὸν ἀξίωμα ὁ τὴν προστασίαν τῆς τῶν ἑτέρων διδασκαλίας ἀναλαβὼν τοῦ μεγίστου ἐπὶ γῆς ἀγαθοῦ τὴν οἰκονομίαν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἀναδεξάμενος, δι' ἧς πρὸς τὸ θεῖον συνάφειάν τε καὶ κοινωνίαν ἐμμεσιτεύει. ὡς δὲ οἱ τὰ ἐπίγεια θρησκεύοντες τοῖς ἀγάλμασι καθάπερ ἐπαΐουσι προσεύχονται τὰς βεβαίας ἐπὶ τούτων τιθέμενοι συνθήκας, οὕτως ἐπὶ τῶν ἐμψύχων ἀγαλμάτων τῶν ἀνθρώπων ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ λόγου ἡ ἀληθὴς πρὸς τοῦ ἀξιοπίστου παραλαμβάνεται διδασκάλου καὶ ἡ εἰς τούτους εὐεργεσία εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται τὸν κύριον, οὗ κατ'
εἰκόνα παιδεύων ὁ τῷ ὄντι ἄνθρωπος δημιουργεῖ καὶ P.
μεταρρυθμίζει καινίζων εἰς σωτηρίαν τὸν κατηχούμε- 863.
νον ἄνθρωπον, ὡς γὰρ τὸν σίδηρον Ἄρην προσαγο- Pott.
ρεύουσιν Ἕλληνες καὶ τὸν οἶνον Διόνυσον κατά τινα ἀναφοράν, οὕτως ὁ γνωστικὸς ἰδίαν σωτηρίαν ἡγούμενος τὴν τῶν πέλας ὠφέλειαν ἄγαλμα ἔμψυχον εἰκότως ἂν τοῦ κυρίου λέγοιτο, οὐ κατὰ τὴν τῆς μορφῆς ἰδιότητα, ἀλλὰ κατὰ τὸ τῆς δυνάμεως σύμβολον καὶ κατὰ τὸ τῆς κηρύξεως ὁμοίωμα.

§. 53. *Πᾶν ἄρα ὅτιπερ ἂν ἐν νῷ, τοῦτο καὶ ἐπὶ γλώσσης φέρει, πρὸς τοὺς ἐπαΐειν ἀξίους ἐκ τῆς συγκαταθέσεως καὶ ἀπὸ γνώμης λέγων ἅμα καὶ βίους. ἀληθῆ τε γὰρ φρονεῖ ἅμα καὶ ἀληθεύει, πλὴν εἰ μή ποτε ἐν θεραπείας μέρει, καθάπερ ἰατρὸς πρὸς νοσοῦντας ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν καμνόντων ψεύσεται ἢ ψεῦδος ἐρεῖ κατὰ τοὺς σοφιστάς. αὐτίκα Τιμόθεον ὁ γενναῖος περιέτεμεν ἀπόστολος κεκραγὼς καὶ γράφων· „περιτομὴν" *) τὴν χειροποίητον οὐδὲν ὠφελεῖν, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀθρόως ἀποσπῶν τοῦ νόμου πρὸς τὴν ἐκ πίστεως τῆς καρδίας περιτομὴν ἀφηνιάζοντας ἔτι τοὺς ἀκροωμένους τῶν Ἑβραίων ἀπορρῆξαι τῆς συναγωγῆς ἀναγκάσῃ συμπεριφερόμενος Ἰουδαίοις „Ἰουδαῖος ἐγένετο, ἵνα πάντας κερδήσῃ" **). ὁ τοίνυν μέχρι τῆς συμπεριφορᾶς διὰ τὴν τῶν πέλας σωτηρίαν συγκαταβαίνων ψιλῆς διὰ τὴν τῶν δι' οὓς συμπεριφέρεται σωτηρίαν οὐδὲ μιᾶς ὑποκρίσεως διὰ τὸν ἐπηρτημένον τοῖς δικαίοις ἀπὸ τῶν ζηλούντων κίνδυνον μετέχων, οὗτος οὐδαμῶς ἀναγκάζεται, ἐπὶ δὲ τῶν πλησίον ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινά, ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη, εἰ μὴ δι' ἐκείνους ποιοίη, οὗτος ἑαυτὸν ἐπιδίδωσιν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν γνωρίμων οὓς αὐτὸς ἐγέννησεν ἐν πίστει, εἰς ὑπόδειγμα τοῖς διαδέξασθαι τὴν ἄκραν* P. 864. Pott. *οἰκονομίαν τοῦ φιλανθρώπου καὶ φιλοθέου παιδευτοῖ δυναμένοις εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας τῶν λόγων εἰς ἐνέργειαν τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν κύριον· ἀδούλωτος οὗτος ἐν φόβῳ ἀληθὴς ἐν λόγῳ καρτερικὸς ἐνπόνῳ. μηδὲ ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ ψεύσασθαι θέλων ποτέ, κἂν τούτῳ τὸ ἀναμάρτητον πάντοτε κατορθῶν, ἐπεὶ τὸ ψεῦδος αὐτὸ ἅτε μετά τινος δόλου εἰρημένον οὐκ ἀργός ἐστι λόγος, ἀλλ' εἰς κακίαν ἐνεργεῖ.*

§. 54. *Πάντοθεν ἄρα μαρτυρεῖ τῇ ἀληθείᾳ*

---

*) Roman. 2, 25. Ephes. 2, 11. **) 1 Corinth. 9, 19 sq.

μόνος ὁ γνωστικὸς καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ. ἀεὶ γὰρ κατορθοῖ ἐν πᾶσι, πάντως καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν πράξει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐννοίᾳ. αὕτη μὲν οὖν ὡς ἐν ἐπιδρομῇ φάναι ἡ τοῦ Χριστιανοῦ θεοσέβεια. εἰ δὴ καθηκόντως ταῦτα ποιεῖ καὶ κατὰ λόγον τὸν ὀρθὸν, εὐσεβῶς ποιεῖ καὶ δικαίως. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μόνος ἂν εἴη τῷ ὄντι εὐσεβής τε καὶ δίκαιος καὶ θεοσεβὴς ὁ γνωστικός. οὐκ ἄρα ἄθεος ὁ Χριστιανός. τουτὶ γὰρ ἦν τὸ προκείμενον ἐπιδεῖξαι τοῖς φιλοσόφοις ὥστε οὐδὲν κακὸν ἢ αἰσχρὸν, ὅ ἐστιν ἄδικον, κατὰ μηδένα τρόπον ἐνεργήσει ποτέ. ἀκολούθως τοίνυν οὐδὲ ἀσεβεῖ, ἀλλ' ἢ μόνος τῷ ὄντι θεοσεβεῖ, ὁσίως καὶ προσηκόντως τὸν ὄντως ὄντα θεὸν πανηγεμόνα καὶ βασιλέα καὶ παντοκράτορα, κατὰ τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν ὁσίως προτρεπόμενος.

Cap. X.

§. 55. Ἔστιν γὰρ ὡς ἔπος εἰπεῖν ἡ γνῶσις τελείωσίς τις ἀνθρώπῳ, ὡς ἀνθρώπου, διὰ τῆς τῶν θείων ἐπιστήμης συμπληρουμένη, κατά τε τὸν τρόπον καὶ τὸν βίον καὶ τὸν λόγον σύμφωνος καὶ ὁμόλογος ἑαυτῇ τε καὶ τῷ θείῳ λόγῳ. διὰ ταύτης γὰρ τελειοῦται ἡ πίστις ὡς τελείου τοῦ πιστοῦ ταύτῃ μόνως γιγνομένου. πίστις μὲν οὖν ἐνδιάθετόν τί ἐστιν ἀγαθὸν καὶ ἄνευ τοῦ ζητεῖν τὸν θεὸν ὁμολογοῦσα εἶναι τοῦτον καὶ δοξάζουσα ὡς ὄντα. ὅθεν χρὴ ἀπὸ ταύτης ἀναγόμενον τῆς πίστεως καὶ αὐξηθέντα ἐν αὐτῇ χάριτι τοῦ θεοῦ τὴν περὶ αὐτοῦ κομίσασθαι ὡς οἷόν τέ ἐστιν γνῶσιν. γνῶσιν δὲ σοφίας τῆς κατὰ διδασκαλίαν ἐγγινομένης διαφέρειν φαμέν. ἡ μὲν γὰρ τί ἐστι γνῶσις τοῦτο πάντως καὶ σοφία τυγχάνει, ἡ δέ τι σοφία οὐ πάντως γνῶσις. ἐν μόνῃ γὰρ τῇ τοῦ προφορικοῦ λόγου τὸ τῆς σοφίας ὄνομα φαντάζεται. πλὴν ἀλλὰ τὸ μὴ διστάσαι περὶ θεοῦ, πιστεῦσαι δὲ θεμέλιος γνώσεως. ἄμφω δὲ ὁ Χριστὸς

ὅτε θεμέλιος ἥ τε ἐποιδοκομὴ, δι' οὗ καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ τέλη. καὶ τὰ μὲν ἄκρα οὐ διδάσκεται ἥ τε ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, πίστις λέγω καὶ ἡ ἀγάπη, ἡ γνῶσις δὲ ἐκ παραδόσεως διαδιδομένη κατὰ χάριν θεοῦ, τοὺς ἀξίους P. σφᾶς ἑαυτοὺς τῆς διδασκαλίας παρεχομένους, οἷον 865. P. παρακαταθήκη ἐγχειρίζεται, ἀφ' ἧς τὸ τῆς ἀγάπης Pott. 311. ἀξίωμα ἐκλάμπει ἐκ φωτὸς εἰς φῶς. εἴρηται γὰρ Sylb. „τῷ ἔχοντι προστεθήσεται" *), τῇ μὲν πίστει ἡ γνῶσις, τῇ δὲ γνώσει ἡ ἀγάπη, τῇ ἀγάπῃ δὲ ἡ κληρονομία.

§. 56. *Γίνεται δὲ τοῦτο*, ὁπόταν τις κρεμασθῇ τοῦ κυρίου διά τε πίστεως διά τε γνώσεως διά τε ἀγάπης καὶ συναναβῇ αὐτῷ ἔνθα ἐστὶν ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ ἀγάπης θεὸς καὶ φρουρὸς, ὅθεν ἐπὶ τέλει ἡ γνῶσις παραδίδοται τοῖς εἰς τοῦτο ἐπιτηδείοις καὶ ἐγκρίτοις διὰ τοῦ πλείονος παρασκευῆς καὶ προγυμνασίας δεῖσθαι καὶ πρὸς τὸ ἀκούειν τῶν λεγομένων, καὶ εἰς καταστολὴν βίου καὶ εἰς τὸ ἐπὶ πλέον τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης κατ' ἐπίστασιν προεληλυθέναι. αὕτη πρὸς τέλος ἄγει τὸ ἀτελεύτητον καὶ τέλειον, προδιδάσκουσα τὴν ἐσομένην ἡμῖν κατὰ θεὸν μετὰ θεῶν δίαιταν ἀπολυθέντων ἡμῶν κολάσεως καὶ τιμωρίας ἁπάσης, ἃς ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων εἰς παιδείαν ὑπομένομεν σωτήριον, μεθ' ἣν ἀπολύτρωσιν τὸ γέρας καὶ αἱ τιμαὶ τελειωθεῖσιν ἀποδίδονται πεπαυμένοις μὲν τῆς καθάρσεως, πεπαυμένοις δὲ καὶ λειτουργίας τῆς ἄλλης, κἂν ἁγία ᾖ καὶ ἐν ἁγίοις, ἔπειτα καθαροῖς τῇ καρδίᾳ γενομένοις κατὰ τὸ προσεχὲς τοῦ κυρίου προσμένει τῇ θεωρίᾳ τῇ ἀϊδίῳ ἀποκατάστασις, καὶ θεοὶ τὴν προσηγορίαν κέκληνται οἱ σύνθρονοι τῶν ἄλλων θεῶν τῶν ὑπὸ τῷ σωτῆρι πρώτων τεταγμένων γενησόμενοι. ταχεῖα τοίνυν εἰς κάθαρσιν ἡ γνῶσις καὶ ἐπιτήδειος εἰς τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον εὐπρόσδεκτον μεταβολήν.

---

*) Luc. 19, 26.

§. 57. Ὅθεν καὶ ῥᾳδίως εἰς τὸ συγγενὲς τῆς ψυχῆς θεῖόν τε καὶ ἅγιον μετοικίζει καὶ διά τινος οἰκείου φωτὸς διαβιβάζει τὰς προκοπὰς τὰς μυστικὰς τὸν ἄνθρωπον, ἄχρις ἂν εἰς τὸν κορυφαῖον ἀποκαταστήσῃ τῆς ἀναπαύσεως τόπον τὸν καθαρὸν τῇ καρδίᾳ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἐπιστημονικῶς καὶ καταληπτικῶς τὸν θεὸν ἐποπτεύειν διδάξασα. ἐνταῦθα γάρ που τῆς γνωστικῆς ψυχῆς ἡ τελείωσις πάσης καθάρσεώς τε καὶ λειτουργίας ὑπερβᾶσαν σὺν τῷ κυρίῳ γίγνεσθαι, ὅπου ἐστὶν προσεχῶς ὑποτεταγμένη. ἡ μὲν οὖν πίστις σύντομός ἐστιν, ὡς εἰπεῖν, τῶν κατεπειγόντων γνῶσις, ἡ γνῶσις δὲ ἀπόδειξις τῶν διὰ πίστεως παρειλημμένων ἰσχυρὰ καὶ βέβαιος P. 866. Pott. διὰ τῆς κυριακῆς διδασκαλίας ἐποικοδομουμένη τῇ πίστει εἰς τὸ ἀμετάπτωτον καὶ μετ' ἐπιστήμης καὶ καταληπτὸν παραπέμπουσα. καί μοι δοκεῖ πρώτη τις εἶναι μεταβολὴ σωτήριος ἡ ἐξ ἐθνῶν εἰς πίστιν ὡς προεῖπον, δευτέρα δὲ ἡ ἐκ πίστεως εἰς γνῶσιν, ἡ δὲ εἰς ἀγάπην περαιουμένη. ἐνθένδε ἤδη φίλον φίλῳ τὸ γιγνῶσκον τῷ γιγνωσκομένῳ παρίστησιν. καὶ τάχα ὁ τοιοῦτος ἐνθένδε ἤδη προλαβὼν ἔχει τὸ ἰσάγγελος εἶναι. μετὰ γοῦν τὴν ἐν σαρκὶ τελευταίαν ὑπεροχὴν ἀεὶ κατὰ τὸ προσῆκον ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβάλλων εἰς τὴν πατρῴαν αὐλὴν ἐπὶ τὴν κυριακὴν ὄντως διὰ τῆς ἁγίας ἑβδομάδος ἐπείγεται μονήν, ἐσόμενος ὡς εἰπεῖν φῶς ἑστὼς καὶ μένον ἰδίως, πάντῃ πάντως ἄτρεπτον.

§. 58. Ὁ πρῶτος τῆς κυριακῆς ἐνεργείας τρόπος τῆς εἰρημένης ἡμῖν κατὰ τὴν θεοσέβειαν ἀμοιβῆς. δεῖγμα πολλῶν ὅσων μαρτυρίων ὄντων παραστήσομαι ἓν κεφαλαιωδῶς πρὸς τοῦ προφήτου Δαβὶδ ὧδέ πως εἰρημένον· „τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ κυρίου; ἢ τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ; ἀθῷος χερσὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ οὐδὲ ὤμοσεν ἐπὶ δόλῳ τῷ πλησίον αὐτοῦ, οὗτος λήψεται εὐλο-

γίαν παρὰ κυρίου καὶ ἐλεημοσύνην παρὰ θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ. αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν κύριον, ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ Ἰακώβ". συντόμως οἶμαι τὸν γνωστικὸν ἐμήνυσεν ὁ προφήτης· κατὰ παραδρομὴν ὥς ἔοικεν ἡμῖν θεὸν εἶναι τὸν σωτῆρα ἀπέδειξεν ὁ Δαβὶδ πρόσωπον αὐτὸν εἰπὼν τοῦ θεοῦ Ἰακὼβ τὸν εὐαγγελισάμενον καὶ διδάξαντα περὶ τοῦ πνεύματος, διὸ καὶ ὁ ἀπόστολος „χαρακτῆρα τῆς δόξης τοῦ πατρὸς" **) τὸν υἱὸν προσεῖπεν τὸν τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ θεοῦ διδάξαντα καὶ χαρακτηρίσαντα ὅτι θεὸς καὶ πατὴρ εἷς καὶ μόνος ὁ παντοκράτωρ, „ὃν οὐδεὶς ἔγνω εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ" ***). ἕνα δὲ εἶναι τὸν θεὸν διὰ τῶν ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ Ἰακὼβ μεμήνυται, ὃν μόνον ὄντα θεὸν πατέρα ἀγαθὸν χαρακτηρίζει ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ θεός. ἡ γενεὰ δὲ τῶν ζητούντων αὐτὸν τὸ γένος ἐστὶ τὸ ἐκλεκτὸν τὸ ζητητικὸν εἰς γνῶσιν.

§. 59. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολός φησιν· „οὐδὲν ὑμᾶς ὠφελήσω, ἐὰν μὴ ὑμῖν λαλήσω ἢ ἐν ἀποκαλύψει ἢ ἐν γνώσει ἢ ἐν προφητείᾳ ἢ ἐν διδαχῇ" †). P. 867. Pott. καίτοι πράσσεταί τινα καὶ πρὸς τῶν μὴ γνωστικῶν ὀρθῶς, ἀλλ᾽ οὐ κατὰ λόγον οἷον ἐπὶ ἀνδρείας. ἔνιοι γὰρ ἐκ φύσεως θυμοειδεῖς γενόμενοι εἶτα ἄνευ τοῦ λόγου τοῦτο θρέψαντες ἀλόγως ἐπὶ τὰ πολλὰ ὁρμῶσι καὶ ὅμοια τοῖς ἀνδρείοις δρῶσιν, ὥστε ἐνίοτε τὰ αὐτὰ κατορθοῦν οἷον βασάνους ὑπομένειν εὐκόλως, ἀλλ᾽ οὔτε ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας τῷ γνωστικῷ οὔτε καὶ τὸ αὐτὸ προθέμενοι, οὐδ᾽ ἂν τὸ σῶμα ἅπαν ἐπιδίδωσιν. ἀγάπην γὰρ οὐκ ἔχουσι κατὰ τὸν ἀπόστολον τὴν διὰ τῆς γνώσεως γεννωμένην. πᾶσα οὖν ἡ διὰ τοῦ ἐπιστήμονος πρᾶξις εὐπραγία, ἡ δὲ διὰ τοῦ ἀνεπιστήμονος κακοπραγία, κἂν ἔνστασιν σώζῃ, ἐπεὶ μὴ

---

*) Psalm. 34, 3—6. **) Hebr. 1, 3.
***) Matth. 11, 27. †) 1 Corinth. 14, 6.

ἐκ λογισμοῦ ἀνδρίζεται μηδὲ ἐπί τι χρήσιμον τῶν
ἐπὶ ἀρετὴν καὶ ἀπὸ ἀρετῆς καταστρεφόντων τὴν πρᾶ-
ξιν κατευθύνει. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλ-
λων ἀρετῶν, ὥστε καὶ ἐπὶ θεοσεβείας ἀνάλογον. οὐ
P. μόνον τοίνυν τοιοῦτος ἡμῖν κατὰ τὴν ὁσιότητα ὁ
312. γνωστικὸς, ἀκόλουθα δὲ τῇ ἐπιστημονικῇ θεοσεβείᾳ
Sylb. καὶ τὰ περὶ τὴν ἄλλην πολιτείαν ἐπαγγέλματα. τὸν
βίον γὰρ τοῦ γνωστικοῦ διαγράφειν ἡμῖν πρόκειται
τὰ νῦν, οὐχὶ τὴν τῶν δογμάτων θεωρίαν παρατί-
θεσθαι, ἣν ὕστερον κατὰ τὸν ἐπιβάλλοντα καιρὸν
ἐκθησόμεθα σώζοντες ἅμα καὶ τὴν ἀκολουθίαν.

Cap. XI.

§. 60. *Περὶ μὲν οὖν τῶν ὅλων ἀληθῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς διείληφεν, ὡς ἂν θείαν χωρήσας διδασκαλίαν. ἀρξάμενος γοῦν ἐκ τοῦ θαυμάζειν τὴν κτίσιν δεῖγμα τοῦ δύνασθαι λαβεῖν τὴν γνῶσιν κομίζων οἴκοθεν πρόθυμος μαθητὴς τοῦ κυρίου γίνεται, εὐθέως δὲ ἀκούσας θεόν τε καὶ πρόνοιαν ἐπίστευσεν ἐξ ὧν ἐθαύμασεν. ἐνθένδε οὖν ὁρμώμενος ἐκ παντὸς τρόπου συνεργεῖ πρὸς τὴν μάθησιν πάντ᾽ ἐκεῖνα ποιῶν, δι᾽ ὧν λαβεῖν δυνήσεται τὴν γνῶσιν ὧν ποθεῖ. πόθος δὲ κατὰ προκοπὴν πίστεως ἅμα ζητήσει κραθεὶς συνίσταται, τὸ δ᾽ ἐστὶν, ἄξιον γενέσθαι τῆς τοσαύτης καὶ τηλικαύτης θεωρίας. οὕτως γεύσεται τοῦ θελήματος τοῦ θεοῦ ὁ γνωστικός. οὐ γὰρ τὰς ἀκοὰς, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν παρίστησι τοῖς ὑπὸ τῶν λεγομένων δηλουμένοις πράγμασιν. οὐσίας τοίνυν καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ παραλαβὼν διὰ τῶν
λόγων εἰκότως καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὰ δέοντα ἄγει, P.
τὸ „μὴ μοιχεύσῃς, μὴ φονεύσῃς" *) ἰδίως ἐκλαμ- 868.
βάνων ὡς εἴρηται τῷ γνωστικῷ, οὐχ ὡς παρὰ τοῖς Pott.
ἄλλοις ὑπείληπται.*

§. 61. *Πρόσεισιν οὖν ἐγγυμναζόμενος τῇ ἐπι-*

*) Exod. 20, 15. 13.

στημονικῇ θεωρίᾳ εἰς τὸ ἐναγωνίσασθαι τοῖς καθολικώτερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον εἰρημένοις, εἰδὼς εὖ μάλα ὅτι „ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν" *) κατὰ τὸν προφήτην κύριός ἐστιν διὰ στόματος ἀνθρωπίνου κύριος ἐνεργῶν, ταύτῃ καὶ σάρκα ἀνείληφεν. εἰκότως οὖν οὐδέποτε τὸ ἡδὺ πρὸ τοῦ συμφέροντος αἱρεῖται, οὐδ' ἂν προκαλῆται αὐτὸν κατά τινα περίστασιν προκαταληφθέντα ἑταιρικῶς ἐκβιαζομένη ὡραία γυνή, ἐπεὶ μηδὲ τὸν Ἰωσὴφ παράγειν τῆς ἐνστάσεως ἴσχυσεν ἡ τοῦ δεσπότου γυνή, ἀπεδύσατο δὲ αὐτῇ πρὸς βίαν κατεχούσῃ τὸν χιτῶνα, γυμνὸς μὲν τῆς ἁμαρτίας γενόμενος, τὸ κόσμιον δὲ τοῦ ἤθους περιβαλλόμενος. εἰ γὰρ καὶ οἱ τοῦ δεσπότου ὀφθαλμοὶ οὐχ ἑώρων, τοῦ Αἰγυπτίου λέγω, τὸν Ἰωσὴφ, ἀλλ' οἵ γε τοῦ παντοκράτορος ἐπεσκόπουν. ἡμεῖς μὲν γὰρ τῆς φωνῆς ἀκούομεν καὶ τὰ σώματα θεωροῦμεν, ὁ θεὸς δὲ τὸ πρᾶγμα, ἀφ' οὗ φέρεται τὸ φωνεῖν καὶ βλέπειν, ἐξετάζει. ἀκολούθως ἄρα κἂν νόσος ἐπίῃ καί τι τῶν περιστατικῶν τῷ γνωστικῷ καὶ δὴ μάλιστα ὁ φοβερώτατος θάνατος ἄτρεπτος μένει κατὰ τὴν ψυχήν, πάντα εἰδὼς τὰ τοιαῦτα κτίσεως ἀνάγκην εἶναι, ἀλλὰ καὶ οὕτως δυνάμει τοῦ θεοῦ φάρμακον γίνεσθαι σωτηρίας διὰ παιδείας τοὺς ἀπηνέστερον μεταρρυθμιζομένος εὐεργετοῦντα πρὸς τῆς ἀγαθῆς ὄντως κατ' ἀξίαν μεριζόμενα προνοίας.

§. 62. *Χρώμενος* τοίνυν τοῖς κτιστοῖς ὁπόταν ἐρεῖ λόγος, εἰς ὅσον ἐρεῖ, κατὰ τὴν ἐπὶ τὸν κτίσαντα εὐχαριστίαν καὶ τῆς ἀπολαύσεως κύριος καθίσταται. οὐ μνησικακεῖ ποτε, οὐ χαλεπαίνει οὐδενὶ κἂν μίσους ἄξιος τυγχάνῃ ἐφ' οἷς διαπράττεται. σέβει μὲν γὰρ τὸν ποιητὴν, ἀγαπᾷ δὲ τὸν κοινωνὸν τοῦ βίου οἰκτείρων καὶ ὑπερευχόμενος αὐτοῦ διὰ τὴν ἄγνοιαν αὐτοῦ, καὶ δὴ καὶ συμπάσχει τῷ σώματι

---

*) Psalm. 44, 10.

τῷ φύσει παθητῷ ἐνδεδεμένος, ἀλλ' οὐ πρωτοπαθεῖ κατὰ τὸ πάθος, κατὰ γοῦν τὰς ἀκουσίους περιστάσεις ἀνάγων ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν πόνων ἐπὶ τὰ οἰκεῖα οὐ συναποφέρεται τοῖς ἀλλοτρίοις αὐτοῦ, συμπεριφέρεται δὲ τοῖς ἀναγκαίοις αὐτοῦ μόνον εἰς ὅσον ἀβλαβὴς τηρεῖται ἡ ψυχή. οὐ γάρ που ἐν ὑπολήψει, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ δοκεῖν πιστὸς εἶναι βούλεται, γνώσει δὲ καὶ ἀληθείᾳ, ὅ ἐστιν ἔργῳ βεβαίῳ καὶ λόγῳ καὶ ἐνεργῷ. οὐκοῦν οὐ μόνον ἐπαινεῖ τὰ καλὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς βιάζεται εἶναι καλὸς ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦ δούλου μεταβαίνων δι' ἀγάπης εἰς φίλον διὰ τὸ τέλεον τῆς ἕξεως, ὃ ἐκ μαθήσεως τῆς ἀληθοῦς καὶ συνασκήσεως πολλῆς καθαρῶς ἐκτήσατο.

P. 869. Pott.

§. 63. Ὡς ἂν οὖν ἐπ' ἄκρον γνώσεως ἥκειν βιαζόμενος τῷ ἤθει κεκοσμημένος τῷ σχήματι κατεσταλμένος πάντα ἐκεῖνα ἔχων ὅσα πλεονεκτήματά ἐστιν τοῦ κατ' ἀλήθειαν γνωστικοῦ εἰς τὰς εἰκόνας ἀφορῶν τὰς καλὰς, πολλοὺς μὲν τοὺς κατωρθωκότας πρὸ αὐτοῦ πατριάρχας, παμπόλλους δὲ προφήτας, ἀπείρους δ' ὅσους ἡμῖν ἀριθμῷ λογιζόμενος ἀγγέλους καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι κύριον τὸν διδάξαντα καὶ παραστήσαντα δυνατὸν εἶναι τὸν κορυφαῖον ἐκεῖνον κτήσασθαι βίον, διὰ τοῦτο τὰ πρόχειρα πάντα τοῦ κόσμου καλὰ οὐκ ἀγαπᾷ, ἵνα μὴ καταμείνῃ χαμαὶ, ἀλλὰ τὰ ἐλπιζόμενα, μᾶλλον δὲ τὰ ἐγνωσμένα ἤδη, εἰς κατάληψιν δὲ ἐλπιζόμενα. ταύτῃ ἄρα τοὺς πόνους καὶ τὰς βασάνους καὶ τὰς θλίψεις, οὐχ ὡς παρὰ τοῖς φιλοσόφοις οἱ ἀνδρεῖοι, ἐλπίδι τοῦ παύσασθαι μὲν τὰ ἐνεστῶτα ἀλγεινὰ, αὖθις δὲ τῶν ἡδέων μετασχεῖν, ὑπομένει, ἀλλ' ἡ γνῶσις αὐτῷ πεῖσμα βεβαιότατον ἐνεγέννησεν τῆς τῶν μελλόντων ἐλπίδων ἀπολήψεως. διόπερ οὐ μόνον τῶν ἐνταῦθα κολάσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἡδέων ἁπάντων καταφρονεῖ. φασὶ γοῦν τὸν μακάριον Πέτρον θεασάμενον τὴν αὐτοῦ γυναῖκα ἀγομένην τὴν ἐπὶ θάνατον ἡσθῆναι μὲν τῆς κλήσεως χάριν καὶ τῆς εἰς οἶκον ἀνακο-

μιδῆς, ἐπιφωνῆσαι δὲ εὖ μάλα προτρεπτικῶς τε καὶ παρακλητικῶς ἐξ ὀνόματος προσειπόντα· „μεμνήσθω αὐτὴ τοῦ κυρίου".

§. 64. Τοιοῦτος ἦν ὁ τῶν μακαρίων γάμος, καὶ ἡ μέχρι τῶν φιλτάτων τελεία διάθεσις. ταύτῃ
P. καὶ ὁ ἀπόστολος· „ὁ γαμῶν", φησίν, „ὡς μὴ γα-
313. μῶν" *), ἀπροσπαθῆ τὸν γάμον ἀξιῶν εἶναι καὶ
Sylb. ἀπερίσπαστον τῆς πρὸς τὸν κύριον ἀγάπης, ἧς ἔχεσθαι ἀποδημούσῃ τοῦ βίου πρὸς τὸν κύριον τῇ γυναικὶ ὁ τῷ ὄντι ἀνὴρ παρῄνεσεν. ἆρ' οὐ πρόδηλος ἦν ἡ πίστις αὐτοῖς τῆς μετὰ θάνατον ἐλπίδος τοῖς καὶ ἐν αὐταῖς τῶν κολάσεων ταῖς ἀκμαῖς εὐχαριστοῦσι τῷ θεῷ; βεβαίαν γὰρ οἶμαι τὴν πίστιν ἐκέκτηντο, ᾗ κατηκολούθουν πισταὶ καὶ ἐνέργειαι. ἔστιν οὖν ἐν πάσῃ περιστάσει ἐρρωμένη τοῦ γνωστικοῦ ἡ ψυχή, οἷον ἀθλητοῦ τὸ σῶμα ἐν ἄκρᾳ εὐεξίᾳ καὶ ῥώμῃ καθεστηκυῖα. εὔβουλος μὲν γὰρ ὑπάρχει περὶ τὰ ἀνθρώπων τῷ δικαίῳ τὸ πρακτέον γνωματεύουσα τὰς ἀρχὰς θεόθεν ἄνωθεν καὶ πρὸς τὴν θείαν ἐξομοίωσιν πρᾳότητα ἡδονῶν καὶ λυπῶν P.
σωματικῶν περιπεποιημένη, κατεξανίσταται δὲ τῶν 870.
φόβων εὐθάρσως καὶ πεποιθὼς τῷ θεῷ. ἀτέχνως Pott.
οὖν ἐπίγειος εἰκὼν θείας δυνάμεως ἡ γνωστικὴ ψυχὴ τελείᾳ ἀρετῇ κεκοσμημένη ἐκ πάντων ἅμα τούτων φύσεως ἀσκήσεως λόγου συνηυξημένου. τοῦτο τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς νεὼς γίνεται τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅταν διάθεσιν ὁμολογουμένην τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ πάντα κτήσηται τὸν βίον.

§. 65. Ὁ τοιοῦτος ἄρα κατεξανίσταται παντὸς φόβου, παντὸς δεινοῦ, οὐ μόνον θανάτου, ἀλλὰ καὶ πενίας καὶ νόσου, ἀδοξίας τε καὶ τῶν ὅσα τούτοις συγγενῆ, ἀήττητον ἡδονῇ γενόμενος καὶ τῶν ἀλόγων ἐπιθυμιῶν κύριος. εὖ γὰρ οἶδεν τὰ ποιητέα καὶ μὴ ἐγνω-

*) 1 Corinth. 7, 29.

κῶς κατὰ κράτος τά τε τῷ ὄντι δεινὰ καὶ τὰ μή. ὅθεν ἐπιστημόνως ὑφίσταται ἃ δεῖ καὶ προσήκειν αὐτῷ ὁ λόγος ὑπαγορεύει, διακρίνων ἐπιστημόνως τῷ ὄντι τὰ θαρραλέα, τουτέστι τὰ ἀγαθὰ, ἀπὸ τῶν φαινομένων καὶ τὰ φοβερὰ ἀπὸ τῶν δοκούντων, οἷον θανάτου καὶ νόσου καὶ πενίας, ἅπερ δόξης μᾶλλον ἢ ἀληθείας ἔχεται. οὗτος ὁ τῷ ὄντι ἀγαθὸς ἀνὴρ ὁ ἔξω τῶν παθῶν κατὰ τὴν ἕξιν ἢ διάθεσιν τῆς ἐναρέτου ψυχῆς ὑπερβὰς ὅλον τὸν ἐμπαθῆ βίον, τούτῳ πάντα εἰς ἑαυτὸν ἀνήρτηται πρὸς τὴν τοῦ τέλους κτῆσιν. τὰ μὲν γὰρ λεγόμενα τυχηρὰ δεινὰ ταῦτα τῷ σπουδαίῳ, οὐ φοβερὰ, ὅτι μὴ κακὰ, τὰ δὲ τῷ ὄντι δεινὰ ἀλλότρια Χριστιανοῦ τοῦ γνωστικοῦ ἐκ διαμέτρου χωροῦντα τοῖς ἀγαθοῖς, ἐπειδὴ κακὰ καὶ ἀμήχανον ἅμα τῷ αὐτῷ τὰ ἐναντία κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ἀπαντᾶν χρόνον. ἀμέμφως τοίνυν ὑποκρινόμενος τὸ δρᾶμα τοῦ βίου, ὅπερ ἂν ὁ θεὸς ἀγωνίσασθαι παράσχῃ, τά τε πρακτέα τά τε ὑπομενετέα γνωρίζει.

§. 66. Μή τι οὖν ἡ δι' ἄγνοιαν τῶν δεινῶν καὶ μὴ δεινῶν συνίσταται ἡ δειλία. μόνος ἄρα θαρραλέος ὁ γνωστικὸς τά τε ὄντα ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐσόμενα γνωρίζων, συνεπιστάμενος δὲ τούτοις ὥσπερ ἔφην καὶ τὰ μὴ τῷ ὄντι δεινὰ, ἐπεὶ μόνην κακίαν ἐχθρὰν οὖσαν εἰδὼς καὶ καθαιρετικὴν τῶν ἐπὶ τὴν γνῶσιν προκοπτόντων, τοῖς ὅπλοις τοῦ κυρίου πεφραγμένος καταπολεμεῖ ταύτης. οὐ γὰρ εἰ δι' ἀφροσύνην τι συνίσταται καὶ διαβόλου ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ συνέργειαν, τοῦτ' εὐθέως διαβόλος ἢ ἀφροσύνη, ὅτι μηδεμία ἐνέργεια φρόνησις, ἕξις γὰρ ἡ φρόνησις, οὐδεμία δὲ ἐνέργεια ἕξις. οὐ τοίνυν οὐδὲ ἡ δι' ἄγνοιαν συνισταμένη πρᾶξις, ἤδη ἄγνοια, ἀλλὰ κακία μὲν δι' ἄγνοιαν, οὐ μὴν ἄγνοια, οὐδὲ γὰρ τα πάθη, οὔτε τὰ ἁμαρτήματα κακίαι, καίτοι ἀπὸ κακίας φερόμενα. οὐδεὶς οὖν ἀλόγως ἀνδρεῖος γνωστικὸς, ἐπεὶ καὶ τοὺς παῖδας λεγέτω τις ἀνδρείους

P. 871. Pott.

ἀγνοίᾳ τῶν δεινῶν ὑφισταμένους τὰ φοβερὰ, ἅπτονται γοῦν οὕτως καὶ πυρὸς καὶ τὰ θηρία τὰ ὁμόσε ταῖς λόγχαις πορευόμενα ἀλόγως ὄντα ἀνδρεῖα ἐνάρετα λεγόντων, τάχα δ' οὗτοι καὶ τοὺς θαυματοποιοὺς ἀνδρείους φήσουσιν εἰς τὰς μαχαίρας κυβιστῶντας ἐξ ἐμπειρίας τινὸς κακοτεχνοῦντας ἐπὶ λυπρῷ τῷ μισθῷ, ὁ δὲ τῷ ὄντι ἀνδρεῖος προφανῆ τὸν κίνδυνον διὰ τὸν τῶν πολλῶν ζῆλον ἔχων εὐθάρσως πᾶν τὸ προσιὸν ἀναδέχεται, ταύτῃ τῶν ἄλλων λεγομένων μαρτύρων χωριζόμενος ἢ οἱ μὲν ἀφορμὰς παρέχοντες σφίσιν αὐτοῖς, ἐπιρριπτοῦντες αὐτοῖς τοῖς κινδύνοις οὐκ οἶδ' ὅπως; εὐστομεῖν γὰρ δίκαιον, οἱ δὲ περιστελλόμενοι κατὰ λόγον τὸν ὀρθὸν, ἔπειτα τῷ ὄντι καλέσαντος τοῦ θεοῦ προθύμως ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες καὶ τὴν κλῆσιν ἐκ τοῦ μηδὲν αὐτοῖς προπετὲς συνεγνωκέναι βεβαιοῦσιν καὶ τὸν ἄνδρα ἐν τῇ κατὰ ἀλήθειαν λογικῇ ἀνδρείᾳ ἐξετάζεσθαι παρέχονται.

§. 67. Οὔτ' οὖν φόβῳ τῶν μειζόνων δεινῶν τὰ ἐλάττω καθάπερ οἱ λοιποὶ ὑπομένοντες οὔτ' αὖ ψόγον τὸν ἀπὸ τῶν ὁμοτίμων καὶ ὁμογνωμόνων ὑφορώμενοι τῇ τῆς κλήσεως ἐμμένουσιν ὁμολογίᾳ, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπην ἑκόντες πείθονται τῇ κλήσει μηδένα ἕτερον σκοπὸν ἑλόμενοι ἢ τὴν πρὸς τὸν θεὸν εὐαρέστησιν, οὐχὶ δὲ διὰ τὰ ἆθλα τῶν πόνων. οἱ μὲν γὰρ φιλοδοξίᾳ, οἱ δὲ εὐλαβείᾳ κολάσεως ἄλλης δριμυτέρας, οἱ δὲ διά τινας ἡδονὰς καὶ εὐφροσύνας τὰς μετὰ θάνατον ὑπομένοντες παῖδες ἐν πίστει, μακάριοι μὲν, οὐδέπω δὲ ἄνδρες ἐν ἀγάπῃ τῇ πρὸς τὸν θεὸν καθάπερ ὁ γνωστικὸς γεγονότες. εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ καθάπερ ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς γυμνικοῖς, οὕτως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν στέ- P. φανοι ἀνδρῶν τε καὶ παίδων, ἡ δὲ ἀγάπη αὐτὴ 872. δι' αὐτὴν αἱρετὴ, οὐ δι' ἄλλο τι. σχεδὸν οὖν τῷ Pott. γνωστικῷ μετὰ γνώσεως ἡ τελειότης τῆς ἀνδρείας ἐκ τῆς τοῦ βίου συνασκήσεως αὔξεται μελετήσαντος

P. 314. Sylb.

ἀεὶ τῶν παθῶν κρατεῖν. ἄφοβον οὖν καὶ ἀδεᾶ καὶ πεποιθότα ἐπὶ κύριον ἡ ἀγάπη ἀλείφουσα καὶ γυμνάσασα κατασκευάζει τὸν ἴδιον ἀθλητήν, ὥσπερ δικαιοσύνη τὸ διὰ παντὸς ἀληθεύειν αὐτῷ τοῦ βίου περιποιεῖ. δικαιοσύνης γὰρ ἦν ἐπιτομὴ φάναι· „ἔσται ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ καὶ οὒ οὔ" *). ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς σωφροσύνης. οὔτε γὰρ διὰ φιλοτιμίαν, καθάπερ οἱ ἀθληταὶ στεφάνων καὶ εὐδοξίας χάριν, οὔτ' αὖ διὰ φιλοχρηματίαν, ὥς τινες προσποιοῦνται σωφρονεῖν, πάθει δεινῷ τὸ ἀγαθὸν μεταδιώκοντες, οὐ μὴν οὐδὲ διὰ φιλοσωματίαν ὑγείας χάριν, ἀλλ' οὐδὲ δι' ἀγροικίαν, ἐγκρατὴς καὶ ἄγευστος ἡδονῶν, οὐδεὶς κατ' ἀλήθειαν σώφρων. ἀμέλει γευσάμενοι τῶν ἡδονῶν οἱ τὸν ἐργάτην τρίβοντες βίον, αὐτίκα μάλα καταγνύουσι τὸ ἀκαμπὲς τῆς ἐγκρατείας εἰς τὰς ἡδονάς. τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ νόμῳ καὶ φόβῳ κωλυόμενοι· καιροῦ γὰρ λαβόντες παρακλέπτουσι τὸν νόμον, ἀποδιδράσκοντες τὰ καλά· ἡ δὲ δι' αὐτὴν αἱρετὴ σωφροσύνη κατὰ τὴν γνῶσιν τελειουμένη ἀεί τε παραμένουσα κύριον καὶ αὐτοκράτορα τὸν ἄνδρα κατασκευάζει, ὡς εἶναι τὸν γνωστικὸν σώφρονα καὶ ἀπαθῆ ταῖς ἡδοναῖς τε καὶ λύπαις ἄτεγκτον, ὥσπερ φασὶ τὸν ἀδάμαντα τῷ πυρί.

§. 68. Τούτων οὖν αἰτία ἡ ἁγιωτάτη καὶ κυριωτάτη πάσης ἐπιστήμης ἀγάπη· διὰ γὰρ τὴν τοῦ ἀρίστου καὶ ἐξοχωτάτου θεραπείαν, ὃ δὴ τῷ ἑνὶ χαρακτηρίζεται, φίλον ὁμοῦ καὶ υἱὸν τὸν γνωστικὸν ἀπεργάζεται, „τέλειον" ὡς ἀληθῶς „ἄνδρα εἰς μέτρον ἡλικίας" **) αὐξήσαντα. ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμόνοια ἡ περὶ ταυτὸ πρᾶγμα συγκατάθεσίς ἐστι, τὸ δὲ ταυτὸν ἕν ἐστιν, ἥ τε φιλία δι' ὁμοιότητος περαίνεται τῆς κοινότητος ἐν τῷ ἑνὶ κειμένης. ὁ ἄρα γνωστικὸς τοῦ ἑνὸς ὄντως θεοῦ ἀγαπητικὸς

*) Matth. 5, 37. Iacob. 5, 12. **) Ephes. 4, 13.

ὑπάρχων, τέλειος ὄντως ἀνὴρ καὶ φίλος τοῦ θεοῦ,
ἐν υἱοῦ καταλεγεὶς τάξει. ταυτὶ γὰρ ὀνόματα εὐ- P.
γενείας καὶ γνώσεως καὶ τελειότητος κατὰ τὴν τοῦ 873.
θεοῦ ἐποπτείαν, ἣν κορυφαιοτάτην προκοπὴν ἡ Pott.
γνωστικὴ ψυχὴ λαμβάνει, καθαρὰ τέλεον γενομένη, „πρόσωπον" φησὶ „πρὸς πρόσωπον" *) ὁρᾶν ἀϊδίως καταξιουμένη τὸν παντοκράτορα θεόν. πνευματικὴ γὰρ ὅλη γενομένη πρὸς τὸ συγγενὲς χωρήσασα ἐν πνευματικῇ τῇ ἐκκλησίᾳ μένει εἰς τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ θεοῦ.

Cap. XII.

§. 69. *Ταῦτα μὲν οὖν ταύτῃ.* οὕτω δὲ ἔχων ὁ γνωστικὸς πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν πρός τε τοὺς πέλας, κἂν οἰκέτης ᾖ κἂν πολέμιος νόμῳ γενόμενος κἂν ὅστις οὖν, ἴσος καὶ ὅμοιος εὑρίσκεται. οὐ γὰρ ὑπερορᾷ τὸν ἀδελφὸν κατὰ τὸν θεῖον νόμον ὁμοπάτριον ὄντα καὶ ὁμομήτριον, ἀμέλει θλιβόμενον ἐπικουφίζει παραμυθίαις, παρορμήσεσι, ταῖς βιωτικαῖς χρείαις ἐπικουρῶν, διδοὺς τοῖς δεομένοις πᾶσιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, δικαίως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν, πρὸς δὲ καὶ τῷ καταδιώκοντι καὶ μισοῦντι, εἰ τούτου δέοιτο, ὀλίγα φροντίζων τῶν λεγόντων διὰ φόβον αὐτῷ δεδωκέναι, εἰ μὴ διὰ φόβον, δι' ἐπικουρίαν δὲ τοῦτο ποιοίη. οἱ γὰρ πρὸς ἐχθροὺς ἀφιλάργυροι καὶ μισοπόνηροι, πόσῳ μᾶλλον πρὸς τοὺς οἰκείους ἀγαπητικοί; ὁ τοιοῦτος ἐκ τούτου πρόεισιν ἐπὶ τὸ ἀκριβῶς εἰδέναι καὶ ὅτῳ ἄν τις μάλιστα καὶ ὁπόσον καὶ ὁπότε καὶ ὅπως ἐπιδῷ. τίς δ' ἂν καὶ ἐχθρὸς εὐλόγως γένοιτο ἀνδρὸς οὐδὲ μίαν οὐδαμῶς παρέχοντος αἰτίαν ἔχθρας; καὶ μή τι καθάπερ ἐπὶ τοῦ θεοῦ οὐδενὶ μὲν ἀντικεῖσθαι λέγομεν τὸν θεὸν

*) 1 Corinth. 13, 12.

οὐδὲ ἐχθρὸν εἶναι τινὸς, πάντων γὰρ κτίστης καὶ οὐδέν ἐστι τῶν ὑποστάντων ὃ μὴ θέλει, φαμὲν δ' αὐτῷ ἐχθροὺς εἶναι τοὺς ἀπειθεῖς καὶ μὴ κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ πορευομένους, οἷον τοὺς διεχθρεύοντας αὐτοῦ τῇ διαθήκῃ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ γνωστικοῦ εὕροιμεν ἄν. αὐτὸς μὲν γὰρ οὐδενὶ οὐδέποτε κατ' οὐδένα τρόπον ἐχθρὸς ἂν γένοιτο, ἐχθροὶ δὲ εἶναι νοοῖντο αὐτῷ οἱ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν τρεπόμενοι. ἄλλως τε κἂν ἡ ἕξις ἡ παρ' ἡμῖν μεταδοτικὴ δικαιοσύνη λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἡ κατ' ἀξίαν διακριτικὴ πρὸς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἐφ' ὧν καθήκει κατ' ἐπιστήμην γενέσθαι, ἀκροτάτης δικαιοσύνης εἶδος τυγχάνει. ἔστι μὲν οὖν ἃ καὶ κατὰ ἰδιωτισμὸν πρὸς τινῶν κατορθοῦνται, οἷον ἡδονῶν ἐγκράτεια, ὡς γὰρ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔκ τε τοῦ μὴ δύνασθαι τυχεῖν ὧν ὁρᾷ τις καὶ ἐκ τοῦ πρὸς ἀνθρώπων φόβου, εἰσὶ δ' οἳ διὰ τὰς μείζονας ἡδονὰς ἀπέχονται τῶν ἐν τοῖς ποσὶν ἡδέων, οὕτως κἀν τῇ πίστει ἢ δι' ἐπαγγελίαν ἢ διὰ φόβον θεοῦ ἐγκρατεύονταί τινες. P. 864. Pott.

§. 70. Ἀλλ' ἔστι μὲν θεμέλιος γνώσεως ἡ τοιαύτη ἐγκράτεια καὶ προσαγωγή τις ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἐπὶ τὸ τέλειον ὁρμή. „ἀρχὴ γὰρ σοφίας", φησὶ, „φόβος κυρίου" *). ὁ τέλειος δὲ δι' ἀγάπην πάντα στέγει, „πάντα ὑπομένει, οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ ἀρέσκων, ἀλλὰ θεῷ" **). καίτοι καὶ ὁ ἔπαινος ἕπεται αὐτῷ κατ' ἐπακολούθημα, οὐκ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ὠφέλειαν, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν ἐπαινούντων μίμησίν τε καὶ χρῆσιν. λέγεται καὶ κατ' ἄλλο σημαινόμενον ἐγκρατὴς, οὐχ ὁ τῶν παθῶν μόνον κρατῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν ἀγαθῶν ἐγκρατὴς γενόμενος καὶ βεβαίως κτησάμενος τῆς ἐπιστήμης τὰ μεγαλεῖα, ἀφ' ὧν καρποφορεῖ τὰς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείας. ταύτῃ οὐδέποτε

*) Prouerb. 1, 7. **) 1 Corinth. 13, 7. 2 Thess. 2, 4.

περιστάσεως γενομένης τῆς ἰδίας ἕξεως ὁ γνωστικὸς
ἐξίσταται. ἔμπεδος γὰρ καὶ ἀμετάβλητος ἡ τοῦ
ἀγαθοῦ ἐπιστημονικὴ κτῆσις ἐπιστήμη θείων καὶ
ἀνθρωπείων πραγμάτων ὑπάρχουσα. οὔ ποτε οὖν
ἄγνοια γίνεται ἡ γνῶσις οὐδὲ μεταβάλλει τὸ ἀγαθὸν
εἰς κακὸν, διὸ καὶ ἐσθίει καὶ πίνει καὶ γαμεῖ οὐ
προηγουμένως, ἀλλὰ ἀναγκαίως. τὸ γαμεῖν δὲ ἐὰν
ὁ λόγος ἔρῃ λέγω καὶ ὡς καθήκει. γενόμενος γὰρ
τέλειος εἰκόνας ἔχει τοὺς ἀποστόλους καὶ τῷ ὄντι
ἀνὴρ οὐκ ἐν τῷ μονήρη ἐπανελέσθαι δείκνυται βίον,
P. ἀλλ' ἐκεῖνος ἄνδρας νικᾷ ὁ γάμῳ καὶ παιδοποιίᾳ
315. καὶ τῇ τοῦ οἴκου προνοίᾳ ἀνηδόνως τε καὶ ἀλυπή-
Sylb. τως ἐγγυμνησάμενος μετὰ τῆς τοῦ οἴκου κηδεμο-
νίας, ἀδιάστατος τῆς τοῦ θεοῦ γενόμενος ἀγάπης
καὶ πάσης κατεξανιστάμενος πείρας τῆς διὰ τέκνων
καὶ γυναικὸς, οἰκετῶν τε καὶ κτημάτων προσφερο-
μένης. τῷ δὲ ἀοίκῳ τὰ πολλὰ εἶναι συμβέβηκεν
ἀπειράστῳ. μόνου γοῦν ἑαυτοῦ κηδόμενος ἡττᾶται
πρὸς τοῦ ἀπολειπομένου μὲν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ σω-
τηρίαν, περιττεύοντος δὲ ἐν τῇ κατὰ τὸν βίον οἰκο-
νομίᾳ, εἰκόνα ἀτέχνως σώζοντος ὀλίγην τῇ τῆς ἀλη-
θείας προνοίᾳ.

§. 71. Ἀλλ' ἡμῖν γε ὡς ἐνι μάλιστα προγυ-
μναστέον ποικίλως τὴν ψυχὴν, ἵνα εὐεργὸς γένηται
πρὸς τὴν τῆς γνώσεως παραδοχήν. οὐχ ὁρᾶτε πῶς
μαλάσσεται κηρὸς καὶ καθαίρεται χαλκὸς ἵνα τὸν
ἐπιόντα χαρακτῆρα παραδέξηται; αὐτίκα ὡς ὁ θά-
νατος χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος, οὕτως ἡ γνῶ-
σις, οἷον ὁ λογικὸς θάνατος, ἀπὸ τῶν παθῶν ἐπεί-
γων καὶ χωρίζων τὴν ψυχὴν καὶ προάγων εἰς τὴν P.
τῆς εὐποιίας ζωὴν, ἵνα τότε εἴπῃ μετὰ παρρησίας 875.
πρὸς τὸν θεόν· ὡς θέλεις ζῶ. ὁ μὲν γὰρ ἀν- Pott.
θρώποις ἀρέσκειν προαιρούμενος θεῷ ἀρέσαι οὐ δύ-
ναται, ἐπεὶ μὴ τὰ συμφέροντα, ἀλλὰ τὰ τέρποντα
αἱροῦνται οἱ πολλοί. ἀρέσκων δέ τις τῷ θεῷ τοῖς
σπουδαίοις τῶν ἀνθρώπων εὐάρεστος κατ' ἐπακο-

λούθημα γίνεται. τερπνὰ τοίνυν τούτῳ πῶς ἔτι ἂν εἴη τὰ περὶ τὴν βρῶσιν καὶ πόσιν καὶ ἀφροδίσιον ἡδονήν; ὅπου γε καὶ λόγον φέροντά τινα ἡδονὴν καὶ κίνημα διανοίας καὶ ἐνέργημα τερπνὸν ὑφορᾶται. „οὐδεὶς" γὰρ „δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, θεῷ καὶ μαμωνᾷ" *)· οὐ τὸ ἀργύριον λέγων φησὶ ψιλῶς οὕτως, ἀλλὰ τὴν ἐκ τοῦ ἀργυρίου εἰς τὰς ποικίλας ἡδονὰς χορηγίαν, τῷ ὄντι οὐχ οἷόν τε τὸν θεὸν ἐγνωκότα μεγαλοφρόνως καὶ ἀληθῶς ταῖς ἀντικειμέναις δουλεύειν ἡδοναῖς.

§. 72. Εἷς μὲν οὖν μόνος ὁ ἀνεπιθύμητος ἐξ ἀρχῆς ὁ κύριος ὁ φιλάνθρωπος ὁ καὶ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ὅσοι δὲ ἐξομοιοῦσθαι σπεύδουσι τῷ ὑπ' αὐτοῦ δεδομένῳ χαρακτῆρι ἀνεπιθύμητοι ἐξ ἀσκήσεως γενέσθαι βιάζονται. ὁ γὰρ ἐπιθυμήσας καὶ κατασχὼν ἑαυτοῦ καθάπερ ἡ χήρα διὰ σωφροσύνης αὖθις παρθένος. οὗτος μισθὸς γνώσεως τῷ σωτῆρι καὶ διδασκάλῳ, ὃν αὐτὸς ᾔτησεν τὴν ἀποχὴν τῶν κακῶν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς εὐποιίας δι' ὧν ἡ σωτηρία περιγίνεται. ὥσπερ οὖν οἱ τὰς τέχνας μεμαθηκότες, δι' ὧν ἐπαιδεύθησαν πορίζουσι τὰς τροφὰς, οὕτως ὁ γνωστικὸς δι' ὧν ἐπίσταται πορίζων τὴν ζωὴν σώζεται. ὁ γὰρ μὴ θελήσας τὸ τῆς ψυχῆς ἐκκόψαι πάθος ἑαυτὸν ἀπέκτεινεν. ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἀτροφία μὲν ἡ ἄγνοια τῆς ψυχῆς, τροφὴ δὲ ἡ γνῶσις. αὗται δέ εἰσιν αἱ γνωστικαὶ ψυχαὶ, ἃς ἀπείκασεν τὸ εὐαγγέλιον **) ταῖς ἡγιασμέναις παρθένοις ταῖς προσδεχομέναις τὸν κύριον. παρθένοι μὲν γὰρ ὡς κακῶν ἀπεσχημέναι, προσδεχόμεναι δὲ διὰ τὴν ἀγάπην τὸν κύριον, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀνάπτουσαι φῶς εἰς τὴν τῶν πραγμάτων θεωρίαν φρόνιμοι ψυχαί· „ποθοῦμέν σε ὦ κύριε', λέγουσαι, „ἤδη ποτὲ ἀπολαβεῖν, ἀκολούθως οἷς ἐνετείλω ἐζήσαμεν μηδὲν τῶν παρηγγελμένων παραβεβηκυῖαι, διὸ καὶ τὰς ὑποσχέσεις ἀπαιτοῦμεν, εὐχόμεθα δὲ τὰ

*) Matth. 6, 24. Luc. 16, 13. **) Cf. Matth. 25, 1 sqq.

συμφέροντα οὐχ ὡς καθηκόντως τοῦ αἰτεῖν τὰ κάλλιστα παρὰ σοῦ, καὶ πάντα ἐπὶ συμφόρῳ δεξόμεθα κἂν πονηρὰ εἶναι δοκῇ τὰ προσιόντα γυμνάσια, ἅτινα ἡμῖν προσφέρει ἡ σὴ οἰκονομία εἰς συνάσκησιν βεβαιότητος.

§. 73. Ὁ μὲν οὖν γνωστικὸς δι' ὑπερβολὴν ὁσιότητος αἰτούμενος μᾶλλον ἀποτυχεῖν ἕτοιμος ἢ μὴ αἰτούμενος τυχεῖν. εὐχὴ μὲν αὐτῷ ὁ βίος ἅπας καὶ ὁμιλία πρὸς θεὸν, κἂν καθαρὸς ᾖ ἁμαρτημάτων, πάντως οὗ βούλεται τεύξεται. λέγει γὰρ ὁ θεὸς τῷ δικαίῳ, αἴτησαι, καὶ δώσω σοί· ἐννοήθητι, καὶ ποιήσω. ἐὰν μὲν οὖν συμφέροντα ᾖ, παραχρῆμα λήψεται, ἀσύμφορα δὲ οὐδέποτε αἰτήσεται, διὸ οὐδὲ λήψεται, οὕτως ἔσται ὃ βούλεται. κἄν τις ἡμῖν λέγῃ ἐπιτυγχάνειν τινὰς καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν κατὰ τὰς αἰτήσεις σπανίως μὲν τοῦτο διὰ τὴν τοῦ θεοῦ δικαίαν ἀγαθότητα, δίδοται δὲ τοῖς καὶ ἄλλους εὐεργετεῖν δυναμένοις. ὅθεν οὐ διὰ τὸν αἰτήσαντα ἡ δόσις γίνεται, ἀλλ' ἡ οἰκονομία τὸν σώζεσθαι δι' αὐτοῦ μέλλοντα προορωμένη δικαίαν πάλιν ποιεῖται τὴν δωρεάν. τοῖς δ' ὅσοι ἄξιοι τὰ ὄντως ἀγαθὰ καὶ μὴ αἰτουμένοις δίδοται. ὅταν οὖν μὴ κατὰ ἀνάγκην ἢ φόβον ἢ ἐλπίδα δίκαιός τις ᾖ, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως, αὕτη ἡ ὁδὸς λέγεται βασιλικὴ, ἣν τὸ βασιλικὸν ὁδεύει γένος, ὀλισθηραὶ δὲ αἱ ἄλλαι παρεκτροπαὶ καὶ κρημνώδεις. εἰ γοῦν τις ἀφέλοι τὸν φόβον καὶ τὴν τιμὴν οὐκ οἶδ' εἰ ἔτι ὑποστήσονται τὰς θλίψεις οἱ γεννάδαι τῶν παρρησιαζομένων φιλοσόφων.

§. 74. Ἐπιθυμίαι δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα τρίβολοι καὶ σκόλοπες εἴρηνται. ἐργάζεται τοίνυν ὁ γνωστικὸς ἐν τῷ τοῦ κυρίου ἀμπελῶνι φυτεύων, κλαδεύων, ἀρδεύων, θεῖος ὄντως ὑπάρχων τῶν εἰς πίστιν καταπεφυτευμένων γεωργός. οἱ μὲν οὖν τὸ κακὸν μὴ πράξαντες μισθὸν ἀξιοῦσιν ἀργίας λαμβάνειν, ὁ δὲ ἀγαθὰ πράξας ἐκ προαιρέσεως γυμνῆς ἀπαιτεῖ τὸν μισθὸν ὡς ἐργάτης ἀγαθός. ἀμέλει καὶ

διπλοῦν λήψεται ὧν τε οὐκ ἐποίησεν καὶ ἀνθ' ὧν
εὐηργέτησεν. ὁ γνωστικὸς οὗτος πειράζεται ὑπ' οὐ-
δενὸς, πλὴν εἰ μὴ ἐπιτρέψῃ ὁ θεὸς καὶ τοῦτο διὰ
τὴν τῶν συνόντων ὠφέλειαν. ἐπιρρώννυται γοῦν
πρὸς τὴν πίστιν διὰ τῆς ἀνδρικῆς παρακαλούμενος
ὑπομονῆς. ἀμέλει καὶ διὰ τοῦτο οἱ μακάριοι ἀπό-
P. στολοι εἰς πῆξιν καὶ βεβαίωσιν τῶν ἐκκλησιῶν εἰς
16. πεῖραν καὶ μαρτύριον τελειότητος ἤχθησαν. ἔχων
ylb. οὖν ὁ γνωστικὸς ἔναυλον τὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν,
ὃν ἐγὼ πατάξω, σὺ ἐλέησον, καὶ τοὺς μισοῦντας αἰ-
τεῖται μετανοῆσαι. τὴν γὰρ τῶν κακούργων ἐν τοῖς
σταδίοις ἐπιτελουμένην τιμωρίαν καὶ παίδων ἐστὶ μὴ
θεάσασθαι. οὐ γάρ ἐστιν ὅπως ὑπὸ τῶν αὐτῶν παιδευ-
θείη πότ' ἂν ὁ γνωστικὸς ἢ τερφθείη ἐκ προαιρέσεως
καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι συνασκήσας καὶ ταύτῃ ἄτεγ-
κτος ἡδοναῖς γενόμενος, οὔποτε ὑποπίπτων. ἁμαρτή-
μασιν ἀλλοτρίων κακῶν ὑποδείγμασιν οὐ παιδεύεται,
πολλοῦ γε δεῖ ταῖς ἐπιγείοις ἡδοναῖς τε καὶ θεωρίαις
εὐαρεστεῖσθαι τοῦτον, ὃς καὶ τῶν κοσμικῶν καίτοι
θείων ὄντων ἐπαγγελιῶν κατεμεγαλοφρόνησεν. „οὐ P.
πᾶς ἄρα ὁ λέγων· κύριε κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν 877.
βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Pott.
θεοῦ" *). οὗτος δ' ἂν εἴη ὁ γνωστικὸς ἐργάτης ὁ
κρατῶν μὲν τῶν κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν ἐν αὐτῇ ἔτι
τῇ σαρκὶ ὤν, περὶ δὲ ὧν ἔγνω τῶν μελλόντων καὶ
ἔτι ἀοράτων πεπεισμένος ἀκριβῶς ὡς μᾶλλον ἡγεῖ-
σθαι τῶν ἐν ποσὶ παρεῖναι ταῦτα.

§. 75. Οὗτος ἐργάτης εὔθετος χαίρων μὲν ἐφ' οἷς ἔγνω, συστελλόμενος δὲ ἐφ' οἷς ἐπεγκυλίεται τῇ τοῦ βίου ἀνάγκῃ, μηδέπω καταξιούμενος τῆς ὧν ἔγνω ἐνεργούσης μεταλήψεως. ταύτῃ τῷ βίῳ τῷδε ὡς ἀλλοτρίῳ ὅσον ἐν ἀνάγκῃς συγχρῆται μοίρᾳ. οἶδεν αὐτὸς καὶ τῆς νηστείας τὰ αἰνίγματα τῶν ἡμερῶν τούτων, τῆς τετράδος καὶ τῆς παρασκευῆς λέγω.

*) Matth. 7, 21.

ἐπιφημίζονται γὰρ ἡ μὲν Ἑρμοῦ, ἡ δὲ Ἀφροδίτης. αὐτίκα νηστεύει κατὰ τὸν βίον φιλαργυρίας τε ὁμοῦ καὶ φιληδονίας, ἐξ ὧν αἱ πᾶσαι ἐκφύονται κακίαι, πορνείας γὰρ ἤδη πολλάκις τρεῖς τὰς ἀνωτάτω διαφορὰς παρεστήσαμεν κατὰ τὸν ἀπόστολον, φιληδονίαν, φιλαργυρίαν, εἰδωλολατρείαν.

§. 76. Νηστεύει τοίνυν καὶ κατὰ τὸν νόμον ἀπὸ τῶν πράξεων τῶν φαύλων καὶ κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου τελειότητα ἀπὸ τῶν ἐννοιῶν τῶν πονηρῶν. τούτῳ καὶ οἱ πειρασμοὶ προσάγονται οὐκ εἰς τὴν ἀποκάθαρσιν, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν πέλας, ὡς ἔφαμεν, ὠφέλειαν, εἰ πεῖραν λαβὼν πόνων καὶ ἀλγηδόνων κατεφρόνησεν καὶ παρεπέμψατο. ὁ δ' αὐτὸς καὶ περὶ ἡδονῆς λόγος. μέγιστον γὰρ ἐν πείρᾳ γενόμενος εἶτα ἀποσχέσθαι. τί γὰρ μέγα εἰ ἃ μὴ οἶδέν τις ἐγκρατεύοιτο; οὗτος ἐντολὴν τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον διαπραξάμενος κυριακὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ποιεῖ, ὅταν ἀποβάλλῃ φαῦλον νόημα καὶ γνωστικὸν προσλάβῃ τὴν ἐν αὐτῷ τοῦ κυρίου ἀνάστασιν δοξάζων, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπιστημονικοῦ θεωρήματος κατάληψιν λάβῃ, τὸν κύριον ὁρᾶν νομίζει τὰς ὄψεις αὐτοῦ πρὸς τὰ ὁρατὰ χειραγωγῶν, κἂν βλέπειν δοκῇ ἃ μὴ βλέπειν ἐθέλῃ, κολάζων τὸ ὁρατικόν, ὅταν ἡδομένου ἑαυτοῦ κατὰ τὴν προσβολὴν P. τῆς ὄψεως συναίσθηται, ἐπεὶ τοῦτο μόνον ὁρᾶν βούλεται 878. καὶ ἀκούειν ὃ προσῆκεν αὐτῷ. αὐτίκα τῶν Pott. ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς θεωρῶν καὶ τῆς σαρκὸς τὸ κάλλος αὐτῇ βλέπει τῇ ψυχῇ τῇ μόνον τὸ καλὸν ἄνευ τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς ἐπισκοπεῖν εἰθισμένῃ.

§. 77. Ἀδελφοὶ δ' εἰσὶ τῷ ὄντι κατὰ τὴν κτίσιν τὴν ἐξειλεγμένην καὶ κατὰ τὴν ὁμοήθειαν καὶ κατὰ τὴν τῶν ἔργων ὑπόστασιν τὰ αὐτὰ ποιοῦντες καὶ νοοῦντες καὶ λαλοῦντες ἐνεργήματα ἅγια καὶ καλά, ἃ ὁ κύριος αὐτοὺς ἠθέλησεν ἐκλεκτοὺς ὄντας φρονεῖν. πίστις μὲν γὰρ ἐν τῷ τὰ αὐτὰ αἱρεῖσθαι, γνῶσις δὲ ἐν τῷ τὰ αὐτὰ μεμαθηκέναι καὶ φρονεῖν, ἐλπὶς δὲ ἐν τῷ τὰ αὐτὰ

ποιεῖν. κἂν κατὰ τὸ ἀναγκαῖον τοῦ βίου ὀλίγον τι τῆς ὥρας περὶ τὴν τροφὴν ἀσχοληθῇ, χρεωκοπεῖσθαι οἴεται περισπώμενος ὑπὸ τοῦ πράγματος. ταύτῃ οὐδὲ ὄναρ ποτὲ μὴ ἁρμόζον ἐκλεκτῷ βλέπει ἀτέχνως. ξένος γὰρ καὶ παρεπίδημος ἐν τῷ βίῳ παντὶ πᾶς οὗτος, ὃς πόλιν οἰκῶν τῶν κατὰ τὴν πόλιν κατεφρόνησεν, παρ' ἄλλοις θαυμαζομένων καὶ καθάπερ ἐν ἐρημίᾳ τῇ πόλει βιοῖ, ἵνα μὴ ὁ τόπος αὐτὸν ἀναγκάζῃ, ἀλλ' ἡ προαίρεσις δεικνύῃ δίκαιον. ὁ γνωστικὸς οὗτος συνελόντι εἰπεῖν τὴν ἀποστολικὴν ἀπουσίαν ἀνταναπληροῖ βιοὺς ὀρθῶς, γιγνώσκων ἀκριβῶς, ὠφελῶν τοὺς ἐπιτηδείους, τὰ ὄρη μεθιστὰς τῶν πλησίον καὶ τὰς τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἀνωμαλίας ἀποβάλλων. καίτοι ἕκαστος ἡμῶν αὐτοῦ τε ἀμπελὼν καὶ ἐργάτης, ὁ δὲ καὶ πράσσων τὰ ἄριστα λανθάνειν βούλεται τοὺς ἀνθρώπους τὸν κύριον ἅμα καὶ ἑαυτὸν πείθων, ὅτι κατὰ τὰς ἐντολὰς βιοῖ προκρίνων ταῦτα ἐξ ὧν εἶναι πεπίστευκεν· „ὅπου γὰρ ὁ νοῦς τινὸς", φησίν, „ἐκεῖ καὶ ὁ θησαυρὸς αὐτοῦ" *), αὐτὸς ἑαυτὸν μειονεκτεῖ πρὸς τὸ μὴ ὑπεριδεῖν ποτὲ ἐν θλίψει γενόμενον ἀδελφὸν διὰ τὴν ἐν τῇ ἀγάπῃ τελείωσιν, ἐὰν ἐπίστηται μάλιστα ῥᾷον ἑαυτὸν τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἔνδειαν οἴσοντα.

§. 78. Ἡγεῖται γοῦν τὴν ἀλγηδόνα ἐκείνου ἴδιον ἄλγημα. κἂν ἐκ τῆς ἑαυτοῦ ἐνδείας παρεχόμενος δι' εὐποιίαν πάθῃ τι δύσκολον, οὐ δυσχεραίνει ἐπὶ τούτῳ, προσαύξει δὲ ἔτι μᾶλλον τὴν εὐεργεσίαν. ἔχει γὰρ ἄκρατον πίστιν τὴν περὶ τῶν πραγμάτων τὸ εὐαγγέλιον δι' ἔργων καὶ θεωρίας ἐπαινῶν, καὶ δὴ P. 879. Pott. οὐ τὸν ἔπαινον „παρὰ ἀνθρώπων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ θεοῦ" **) καρποῦται, ἃ ἐδίδαξεν ὁ κύριος, ταῦτα ἐπιτελῶν. οὗτος περισπώμενος ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐλπίδος, οὐ γεύεται τῶν ἐν κόσμῳ καλῶν, πάντων τῶν ἐνταῦθα καταμεγαλοφρονῶν, οἰκτείρων τοὺς μετὰ θά-

*) Matth. 6, 21. **) Roman. 2, 29.

νατον παιδευομένους διὰ τῆς κολάσεως ἀκουσίως ἐξ-
P. ὁμολογουμένους, εὐσυνείδητος πρὸς τὴν ἔξοδον καὶ
317. ἀεὶ ἕτοιμος ὤν, ὡς ἂν παρεπίδημος καὶ ξένος τῶν
Sylb. τῇδε κληρονομημάτων, μόνων τῶν ἰδίων μεμνημέ-
νος, τὰ δὲ ἐνταῦθα πάντα ἀλλότρια ἡγούμενος, οὐ
μόνον θαυμάζων τὰς τοῦ κυρίου ἐντολάς, ἀλλ' ὡς
ἔπος εἰπεῖν δι' αὐτῆς τῆς γνώσεως μέτοχος ὢν τῆς
θείας βουλήσεως οἰκεῖος ὄντως τοῦ κυρίου καὶ τῶν
ἐντολῶν ἐξειλεγμένος ὡς δίκαιος, ἡγεμονικὸς δὲ καὶ
βασιλικὸς ὡς ὁ γνωστικός, χρυσὸν μὲν πάντα τὸν
ἐπὶ γῆς καὶ ὑπὸ γῆν καὶ βασιλείαν τὴν ἀπὸ περά-
των ἐπὶ πέρατα ὠκεανοῦ ὑπερορῶν ὡς μόνης τῆς
τοῦ κυρίου ἀντέχεσθαι θεραπείας, διὸ καὶ ἐσθίων
καὶ πίνων καὶ γαμῶν ἐὰν ὁ λόγος ἔρῃ, ἀλλὰ καὶ
ὀνείρους βλέπων τὰ ἅγια ποιεῖ καὶ νοεῖ, ταύτῃ κα-
θαρὸς εἰς εὐχὴν πάντοτε. ὁ δὲ καὶ μετ' ἀγγέλων
εὔχεται ὡς ἂν ἤδη καὶ ἰσάγγελος οὐδὲ ἔξω ποτὲ τῆς
ἁγίας φρουρᾶς γίνεται. κἂν μόνος εὔχηται, τὸν
τῶν ἁγίων χορὸν συνιστάμενον ἔχει. διττὴν οὗτος
οἶδε, καὶ τὴν μὲν τοῦ πιστεύοντος ἐνέργειαν, τὴν δὲ
τοῦ πιστευομένου τὴν κατ' ἀξίαν ὑπεροχήν, ἐπεὶ καὶ ἡ
δικαιοσύνη διπλῆ, ἡ μὲν δι' ἀγάπην, ἡ δὲ διὰ φόβον.

§. 79. Εἴρηται γοῦν· „ὁ φόβος τοῦ κυρίου
ἁγνὸς διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος" *). οἱ γὰρ ἐκ
φόβου εἰς πίστιν καὶ δικαιοσύνην ἐπιστρέφοντες εἰς
αἰῶνα διαμένουσιν. αὐτίκα ἀποχὴν κακῶν ἐργάζεται
ὁ φοβούμενος, ἀγαθοποιεῖν δὲ προτρέπει ἐποικοδο-
μοῦσα εἰς τὸ ἑκούσιον ἡ ἀγάπη, ἵνα τις ἀκούσῃ πα-
ρὰ τοῦ κυρίου, „οὐκ ἔτι ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φί-
λους λέγω" **), καὶ πεποιθὼς ἤδη προσίῃ ταῖς εὐχαῖς.
τὸ δὲ εἶδος αὐτὸ τῆς εὐχῆς εὐχαριστία ἐπί τε τοῖς
προγεγονόσιν ἐπί τε τοῖς ἐνεστῶσιν ἐπί τε τοῖς μέλ- P.
λουσιν, ὡς ἤδη διὰ τὴν πίστιν παροῦσιν. τού- 880
του δὲ ἡγεῖται τὸ εἰληφέναι τὴν γνῶσιν, καὶ δὴ καὶ Pott.

---

*) Psalm. 19, 9. **) Ioann. 15, 14.

αἰτεῖται οὕτως ζῆσαι τὸν ὡρισμένον ἐν τῇ σαρκὶ βίον ὡς γνωστικὸς, ὡς ἄσαρκος, καὶ τυχεῖν μὲν τῶν ἀρίστων, φυγεῖν δὲ τὰ χείρονα. αἰτεῖται δὲ καὶ ἐπικουφισμὸν περὶ ὧν ἡμαρτήσαμεν ἡμεῖς καὶ ἐπιστροφὴν εἰς ἐπίγνωσιν, οὕτως ὀξέως ἑπόμενος τῷ καλοῦντι κατὰ τὴν ἔξοδον ὡς ἐκεῖνος καλεῖ προάγων ὡς εἰπεῖν διὰ τὴν ἀγαθὴν συνείδησιν σπεύδων ἐπὶ τὸ εὐχαριστῆσαι, κἀκεῖ σὺν Χριστῷ γενόμενος ἄξιον ἑαυτὸν παρασχὼν διὰ καθαρότητα κατὰ ἀνάκρασιν ἔχειν τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ χορηγουμένην. οὐ γὰρ μετουσίᾳ θερμότητος θερμὸς οὐδὲ πυρὸς φωτεινὸς, ἀλλ' εἶναι ὅλος φῶς βούλεται. οὗτος οἶδεν ἀκριβῶς τὸ εἰρημένον. „ἐὰν μὴ μισήσητε τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, πρὸς ἔτι δὲ καὶ τὴν ἰδίαν ψυχὴν καὶ ἐὰν μὴ τὸ σημεῖον βαστάσητε" *). τάς τε γὰρ προσπαθείας τὰς σαρκικὰς πολὺ τῆς ἡδονῆς τὸ φίλτρον ἐχούσας μεμίσηκεν καὶ καταμεγαλοφρονεῖ πάντων τῶν εἰς δημιουργίαν καὶ τροφὴν τῆς σαρκὸς οἰκείων, ἀλλὰ καὶ τῆς σωματικῆς ψυχῆς κατεξανίσταται, στόμιον ἐμβαλὼν ἀφηνιάζοντι τῷ ἀλόγῳ πνεύματι, ὅτι „ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος" **). τὸ σημεῖον δὲ βαστάσαι τὸν θάνατόν ἐστιν περιφέρειν ἔτι ζῶντα πᾶσιν ἀποταξάμενον, ἐπεὶ μὴ ἴση ἐστὶν ἀγάπη τοῦ σπείραντος τὴν σάρκα καὶ τοῦ τὴν ψυχὴν εἰς ἐπιστήμην κτίσαντος.

§. 80. Οὗτος ἐν ἕξει γενόμενος εὐποιητικῇ θᾶττον τοῦ λέγειν καλῶς εὐεργετεῖ τὰ μὲν τῶν ἀδελφῶν ἁμαρτήματα μερίσασθαι εὐχόμενος εἰς ἐξομολόγησιν καὶ ἐπιστροφὴν τῶν συγγενῶν, κοινωνεῖν δὲ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν προθυμούμενος τοῖς φιλτάτοις. αὐτοὶ δὲ οὕτω αὐτῷ οἱ φίλοι. αὔξων οὖν τὰ παρ' αὐτῷ κατατιθέμενα σπέρματα καθ' ἣν ἐνετείλατο κύριος γεωργίαν ἀναμάρτητος μὲν μένει, ἐγκρατὴς δὲ γίνεται καὶ μετὰ τῶν ὁμοίων διά-

*) Luc. 14, 26 sqq. **) Galat. 5, 17.

γει τῷ πνεύματι ἐν τοῖς χοροῖς τῶν ἁγίων κἂν ἐπὶ γῆς ἔτι κατέχηται, οὗτος δι' ὅλης ἡμέρας καὶ νυκτὸς λέγων καὶ ποιῶν τὰ προστάγματα τοῦ κυρίου ὑπερευφραίνεται οὐ πρωΐας μόνον ἀναστὰς καὶ μέσον ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ περιπατῶν καὶ κοιμώμενος ἀμφιεννύμενός τε καὶ ἀποδυόμενος καὶ διδάσκει τὸν υἱόν, ἐὰν υἱὸς ᾖ τὸ γένος, ἀχώριστος ὢν τῆς ἐντολῆς καὶ τῆς ἐλπίδος, εὐχαριστῶν ἀεὶ τῷ θεῷ καθάπερ τὰ ζῶα τὰ δοξολόγα τὰ διὰ Ἡσαΐου ἀλληγορούμενα, ὑπομονητικὸς πρὸς πᾶσαν πεῖραν. P. 881. Pott. „ὁ κύριος", φησίν, „ἔδωκεν, ὁ κύριος ἀφείλετο" *). τοιοῦτος γὰρ καὶ ὁ Ἰώβ, ὃς καὶ τοῦ ἀφαιρεθῆναι τὰ ἐκτὸς σὺν καὶ τῇ τοῦ σώματος ὑγιείᾳ προσαπέθετο πάντα διὰ τῆς πρὸς τὸν κύριον ἀγάπης. „ἦν γάρ", φησί, „δίκαιος, ὅσιος, ἀπεχόμενος ἀπὸ πάσης πονηρίας". τὸ δὲ ὅσιον τὰ πρὸς τὸν θεὸν δίκαια καὶ τὴν πᾶσαν οἰκονομίαν μηνύει. ἃ δὴ ἐπιστάμενος γνωστικὸς ἦν, χρὴ γὰρ μήτε ἐὰν ἀγαθὰ ᾖ προστετηκέναι τούτοις ἀνθρωπίνοις οὖσι, μήτε αὖ ἐὰν κακά, ἀπεχθάνεσθαι αὐτοῖς, ἀλλὰ ἐπάνω εἶναι ἀμφοῖν τὰ μὲν πατοῦντα, τὰ δὲ τοῖς δεομένοις παραπέμποντα. ἀσφαλὴς δὲ ἐν συμπεριφορᾷ ὁ γνωστικὸς μὴ λάθῃ ἢ ἡ συμπεριφορὰ διάθεσις γένηται.

Cap. XIII.

§. 81. Οὐδέποτε τῶν εἰς αὐτὸν ἁμαρτησάντων μέμνηται, ἀλλὰ ἀφίησι. διὸ καὶ δικαίως εὔχεται, „ἄφες ἡμῖν", λέγων· „καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀφίεμεν" **). ἓν γάρ ἐστι καὶ τοῦτο ὧν ὁ θεὸς βούλεται, μηδενὸς ἐπιθυμεῖν, μηδένα μισεῖν, ἑνὸς γὰρ θελήματος ἔργον οἱ πάντες ἄνθρωποι. καὶ μή τι τὸν γνωστικὸν „τέλειον" εἶναι βουλόμενος ὁ σωτὴρ

*) Iesai. 6, 2. 3. Iob. 1, 21. **) Matth. 6, 12. Luc. 11, 4.

ἡμῶν ὡς „τὸν οὐράνιον πατέρα" *), τουτέστιν ἑαυτὸν ὁ λέγων, „δεῦτε τέκνα, ἀκούσατέ μου φόβον κυρίου" **)· οὐ τῆς δι' ἀγγέλων βοηθείας ἐπιδεῆ ἔτι εἶναι βούλεται τοῦτον, παρ' ἑαυτοῦ δὲ ἄξιον γενόμενον λαμβάνειν καὶ τὴν φρουρὰν ἔχειν παρ' ἑαυ-
P. τοῦ διὰ τῆς εὐπειθείας. ὁ τοιοῦτος ἀπαιτεῖ παρὰ
318. κυρίου, οὐχὶ δὲ καὶ αἰτεῖ. καὶ ἐπὶ τῶν πενομένων
Sylb. ἀδελφῶν οὐκ αὐτὸς αἰτήσεται ὁ γνωστικός, οὐ χρημάτων περιουσίαν εἰς μετάδοσιν, ἐκείνοις δὲ ὧν δέονται χορηγίαν εὔξεται γενέσθαι. δίδωσι γὰρ οὕτως καὶ τὴν εὐχὴν τοῖς δεομένοις ὁ γνωστικὸς καὶ τῷ διὰ τῆς εὐχῆς ἀγνώστως ἅμα καὶ ἀτύφως παρέχεται. πενία μὲν οὖν πολλάκις καὶ νόσος καὶ τοιαῦται πεῖραι ἐπὶ νουθεσίᾳ προσφέρονται καὶ πρὸς διόρθωσιν τῶν παρεληλυθότων καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν μελλόντων. ὁ τοιοῦτος τὸν ἐπικουφισμὸν τούτοις αἰτούμενος ἅτε τὸ ἐξαίρετον τῆς γνώσεως ἔχων οὐ διὰ κενοδοξίαν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ εἶναι γνωστικὸν αὐτὸς ἐργάζεται τὴν εὐποιίαν ὄργανον γενόμενος P.
τῆς τοῦ θεοῦ ἀγαθότητος. 882.

§. 82. *Λέγουσι* δὲ ἐν ταῖς παραδόσεσι Ματ- Pott.
θίαν τὸν ἀπόστολον παρ' ἕκαστα εἰρηκέναι, ὅτι ἐὰν ἐκλεκτοῦ γείτων ἁμαρτήσῃ, ἥμαρτεν ὁ ἐκλεκτός· εἰ γὰρ οὕτως ἑαυτὸν ἦγεν ὡς ὁ λόγος ὑπαγορεύει, κατῃδέσθη ἂν αὐτοῦ τὸν βίον καὶ ὁ γείτων εἰς τὸ μὴ ἁμαρτεῖν. τί τοίνυν περὶ αὐτοῦ τοῦ γνωστικοῦ φήσαιμεν; „ἢ οὐκ οἴδατε", φησὶν ὁ ἀπόστολος, „ὅτι ναός ἐστε τοῦ θεοῦ" ***); θεῖος ἄρα ὁ γνωστικὸς καὶ ἤδη ἅγιος θεοφορῶν καὶ θεοφορούμενος. αὐτίκα τοῦ ἁμαρτῆσαι ἀλλότριον παριστᾶσα ἡ γραφὴ τοὺς μὲν παραπεσόντας τοῖς ἀλλοφύλοις πιπράσκει· „μὴ ἐμβλέψῃ δὲ πρὸς ἐπιθυμίαν ἀλλοτρίᾳ γυναικὶ" λέγουσα, ἄντικρυς ἀλλότριον καὶ παρὰ φύσιν τοῦ

---

*) Matth. 5, 48. **) Psalm. 34, 11.
***) Ioann. 1, 11.

ναοῦ τοῦ θεοῦ τὴν ἁμαρτίαν λέγει. ναὸς δέ ἐστιν ὁ μὲν μέγας, ὡς ἡ ἐκκλησία, ὁ δὲ μικρὸς, ὡς ὁ ἄνθρωπος ὁ τὸ σπέρμα σώζων τὸ Ἀβραάμ. οὐκ ἄρα ἐπιθυμήσει τινὸς ἑτέρου ὁ ἔχων ἀναπαυόμενον τὸν θεόν. αὐτίκα πάντα τὰ ἐμποδὼν καταλιπὼν καὶ πᾶσαν τὴν περισπῶσαν αὐτὸν ὕλην ὑπερηφανήσας τέμνει διὰ τῆς ἐπιστήμης τὸν οὐρανὸν καὶ διελθὼν τὰς πνευματικὰς οὐσίας καὶ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν ἅπτεται τῶν θρόνων τῶν ἄκρων ἐπ' ἐκεῖνο μόνον ἱέμενος, ἐφ' ὃ ἔγνω μόνον. μίξας οὖν „τῇ περιστερᾷ τὸν ὄφιν" *) τελείως ἅμα καὶ εὐσυνειδήτως βιοῖ πίστιν ἐλπίδι κεράσας πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος ἀπεκδοχήν. αἴσθεται γὰρ τῆς δωρεᾶς ἧς ἔλαβεν ἄξιος γενόμενος τοῦ τυχεῖν καὶ μετατεθεὶς ἐκ δουλείας εἰς υἱοθεσίαν ἀνακόλουθα τῇ ἐπιστήμῃ μήτε μὴ γνοὺς τὸν θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθείς τε πρὸς αὐτοῦ ἐπὶ τέλει πρὸς ἀξίαν τῆς χάριτος ἐνδεικνύμενος τὰ ἐνεργήματα. ἕπεται γὰρ τὰ ἔργα τῇ γνώσει ὡς τῷ σώματι ἡ σκιά.

§. 83. Ἐπ' οὐδενὶ τοίνυν εἰκότως ταράσσεται τῶν συμβαινόντων οὐδὲ ὑποπτεύει τῶν κατὰ τὴν οἰκονομίαν ἐπὶ τῷ συμφέροντι γινομένων, οὐδὲ αἰσχύνεται ἀποθανεῖν εὐσυνείδητος ὢν ταῖς ἐξουσίαις ὀφθῆναι, πάντας ὡς ἔπος εἰπεῖν τοὺς τῆς ψυχῆς ἀποκεκαθαρμένος σπίλους ὅ γε εὖ μάλα ἐπιστάμενος ἄμεινον αὐτῷ μετὰ τὴν ἔξοδον γενέσθαι. ὅθεν οὐδέποτε τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον προκρίνει τῆς οἰκονομίας, γυμνάζων ἑαυτὸν διὰ τῶν ἐντολῶν, ἵνα καὶ πρὸς τὸν κύριον εὐάρεστος ἐν πᾶσι γένηται καὶ πρὸς τὸν κόσμον ἐπαινετὸς, ἐπεὶ τὰ πάντα ἑνὸς τοῦ παντοκράτορος θεοῦ ἵσταται. „εἰς τὰ ἴδια", φησὶν, „ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐκ ἐδέξαντο" **). P. διὸ καὶ κατὰ τὴν τῶν κοσμικῶν χρῆσιν 883. οὐ μόνον εὐχαριστεῖ καὶ θαυμάζει τὴν κτίσιν, Pott.

*) Matth. 10, 16. **) Ioann. 1, 11.

ἀλλὰ καὶ χρώμενος ὡς προσῆκεν ἐπαινεῖται, ἐπεὶ τὸ τέλος αὐτῷ δι᾽ ἐνεργείας γνωστικῆς τῆς κατὰ τὰς ἐντολὰς εἰς θεωρίαν περαιοῦται. ἐνθένδε ἤδη δι᾽ ἐπιστήμης τὰ ἐφόδια τῆς θεωρίας καρπούμενος μεγαλοφρόνως τε τὸ τῆς γνώσεως ἀναδεξάμενος μέγεθος πρόεισιν ἐπὶ τὴν ἁγίαν τῆς μεταθέσεως ἀμοιβήν. ἀκήκοεν γὰρ τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος· „κυκλώσατε Σιὼν καὶ περιλάβετε αὐτὴν, διηγήσασθε ἐν τοῖς πύργοις αὐτῆς" *). αἰνίσσεται γὰρ οἶμαι τοὺς ὑψηλῶς προσδεξαμένους τὸν λόγον ὑψηλοὺς ὡς πύργους ἔσεσθαι καὶ βεβαίως ἔν τε τῇ πίστει καὶ τῇ γνώσει στήσεσθαι.

Cap. XIV.

§. 84. *Καὶ ταῦτα* μὲν ὡς ἔνι μάλιστα διὰ βραχυτάτων περὶ τοῦ γνωστικοῦ τοῖς Ἕλλησι σπερματικῶς εἰρήσθω, ἰστέον δὲ ὅτι ἐὰν ἓν τούτων ὁ πιστὸς ἢ καὶ δεύτερον κατορθώσῃ, ἀλλ᾽ οὔ τί γε ἐν πᾶσιν, ἀλλ᾽ οὐδὲ μὴν μετ᾽ ἐπιστήμης τῆς ἄκρας καθάπερ ὁ γνωστικὸς, καὶ δὴ τῆς κατὰ τὸν γνωστικὸν ἡμῖν ὡς εἰπεῖν ἀπαθείας, καθ᾽ ἣν ἡ τελείωσις τοῦ πιστοῦ „δι᾽ ἀγάπης εἰς ἄνδρα τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας προβαίνουσα ἀφικνεῖται" **), ἐξομοιουμένη θεῷ, ἰσάγγελος ἀληθῶς γενομένη. πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἐκ γραφῆς μαρτύρια ἔπεισι παρατίθεσθαι, ἄμεινον δὲ οἶμαι ὑπερθέσθαι τὴν τοιαύτην φιλοτιμίαν διὰ τὸ μῆκος τοῦ λόγου τοῖς πονεῖν ἐθέλουσι καὶ προσεκπονεῖν τὰ δόγματα κατ᾽ ἐκλογὴν τῶν γραφῶν ἐπιτρέψαντες. μιᾶς δ᾽ οὖν διὰ βραχυτάτων ἐπιμνησθήσομαι, ὡς μὴ ἀνεπισημείωτον παραλιπεῖν τὸν τόπον. λέγει γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ ὁ θεῖος ἀπόστολος· „τολμᾷ τις

---

*) Psalm. 48, 12. **) Ephes. 4, 13.

ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον κρίνεσθαι ἐπὶ
τῶν ἀδίκων καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων; ἢ οὐκ οἴδατε
ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι" *) καὶ τὰ ἑξῆς.
μεγίστης δ' οὔσης τῆς περικοπῆς ταῖς ἐπικαίροις
τῶν ἀποστολικῶν συγχρώμενοι λέξεσι διὰ βραχυτά-
των ἐξ ἐπιδρομῆς οἷον μεταφράζοντες τὴν ῥῆσιν τὴν
διάνοιαν τοῦ ῥητοῦ τοῦ ἀποστόλου παραστήσομεν,
καθ' ἣν τοῦ γνωστικοῦ τὴν τελειότητα ὑπογράφει.
οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀδικεῖν ἵστη-
σιν τὸν γνωστικὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀμνησίκακον εἶ-
ναι διδάσκει μηδὲ εὔχεσθαι κατὰ τοῦ ἀδικήσαντος
P. ἐπιτρέπων. οἶδεν γὰρ καὶ τὸν κύριον ἄντικρυς
319. „εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν" **) παραγγείλαντα.
Sylb. τὸ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ἀδίκων κρίνεσθαι τὸν ἠδικημέ-
νον φάσκειν οὐδὲν ἀλλ' ἢ ἀνταποδοῦναι βούλεσθαι
δοκεῖν καὶ ἀνταδικῆσαι δεύτερον ἐθέλειν, ὅπερ ὁμοίως
ἐστὶν ἀδικῆσαι καὶ αὐτόν. τὸ δὲ ἐπὶ τῶν ἁγίων κρί- P.
νεσθαι ἐθέλειν τινὰς λέγειν ἐμφαίνει τοὺς δι' εὐχῆς 884.
τοῖς ἀδικήσασιν ἀνταποδοθῆναι τὴν πλεονεξίαν αἰ- Pott.
τουμένους, καὶ εἶναι μὲν τῶν προτέρων τοὺς δευτέ-
ρους ἀμείνους, οὐδέπω δὲ ἀπειθεῖς, ἢν μὴ ἀμνησί-
κακοι τέλεον γενόμενοι κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διδα-
σκαλίαν προσεύξωνται καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν.

§. 85. Καλὸν οὖν καὶ φρένας καλὰς ἐκ μετανοίας αὐτοὺς τῆς εἰς τὴν πίστιν μεταλαβεῖν. εἰ γὰρ καὶ ἐχθροὺς ἡ ἀλήθεια τοὺς παραζηλοῦντας κεκτῆσθαι δοκεῖ, ἀλλ' οὔ τί γε αὕτη διεχθρεύεταί τινι. „ὅ" τε γὰρ „θεὸς ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους τὸν αὐτοῦ ἐπιλάμπει ἥλιον" ***) καὶ τὸν κύριόν γε αὐτὸν ἐπὶ δικαίους ἔπεμψεν καὶ ἀδίκους, ὅ τε ἐξομοιοῦσθαι βιαζόμενος θεῷ διὰ τῆς πολλῆς ἀμνησικακίας ἀφιείς „ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ" †) οἷον κατὰ πάντα τὸν βίον καὶ καθ' ὅλην τὴν κοσμικὴν περιήλυσιν ἑβδο-

*) 1 Corinth. 6, 1. 2. **) Matth. 5, 44.
***) Ibid. v, 45. †) Ibid. 18, 22.

*μάσιν ἀριθμουμέναις σημαινομένην παντί τῳ χρηστεύεται, εἰ καί τις τὸν πάντα τοῦτον ἐν σαρκὶ βιοὺς χρόνον ἀδικεῖ τὸν γνωστικόν. οὐ γὰρ τὴν κτῆσιν μόνην ἄλλοις ἐπιτρέπειν ἀξιοῖ τὸν σπουδαῖον τῶν ἠδικηκότων αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἐκείνων αἰτεῖσθαι τῶν κριτῶν βούλεται τὸν δίκαιον τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τοῖς εἰς αὐτὸν πεπλημμεληκόσι, καὶ εἰκότως· εἴ γε τὸ ἐκτὸς μόνον καὶ τὸ περὶ σῶμα κἂν μέχρι θανάτου προβαίνῃ πλεονεκτοῦσιν οἱ ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντες, ὧν οὐδὲν οἰκεῖον τοῦ γνωστικοῦ. πῶς δ' ἂν καὶ ἀγγέλους τις κρίνῃ τοὺς ἀποστάτας αὐτὸς ἀποστάτης ἐκείνης τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀμνησικακίας γενόμενος; „διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε"; φησὶ, „διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; ἀλλὰ ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε" *), εὐχόμενοι κατὰ τούτων δηλονότι τῶν κατ' ἄγνοιαν πλημμελούντων καὶ ἀποστερεῖσθε τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας τε καὶ ἀγαθότητος τὸ ὅσον ἐφ' ὑμῖν τοὺς καθ' ὧν εὔχεσθε καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, οὐ τοὺς κατὰ πίστιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς προσηλύτους λέγων.*

§. 86. *Εἰ γὰρ καὶ ὁ νῦν διεχθρεύων ὕστερον πιστεύσει, οὐκ ἴσμεν οὐδέπω ἡμεῖς. ἐξ ὧν συνάγεται σαφῶς εἰ καὶ μὴ πάντας εἶναι, ἡμῖν γε αὐτοῖς δοκεῖν εἶναι ἀδελφούς. ἤδη δὲ καὶ πάντας ἀνθρώπους ἑνὸς ὄντας ἔργον θεοῦ καὶ μίαν εἰκόνα ἐπὶ μίαν οὐσίαν περιβεβλημένους κἂν τεθολωμένοι τύχωσιν* P. 885. Pott. *ἄλλοι ἄλλων μᾶλλον, μόνος ὁ ἐπιστήμων γνωρίζει καὶ διὰ τῶν κτισμάτων τὴν ἐνέργειαν, δι' ἧς αὖθις τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ προσκυνεῖ, „ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι ἄδικοι βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν" **); ἀδικεῖ οὖν ὁ ἀντιδικῶν εἴτ' οὖν ἔργῳ εἴτε καὶ λόγῳ εἴτε καὶ τῇ τοῦ βούλεσθαι ἐννοίᾳ, ἣν μετὰ τὴν τοῦ νόμου παιδαγωγίαν τὸ εὐαγγέλιον περιγράφει. „καὶ ταῦτα τίνες ἦτε" ***), τοιοῦτοι δῆλον ὁποῖοι ἔτι*

---

*) 1 Corinth. 6, 7. 8. **) Ibid. v. 9.
***) Ibid. v. 11.

τυγχάνουσιν οἷς αὐτοὶ οὐ συγγινώσκετε. „ἀλλὰ ἀπελούσασθε“, οὐχ ἁπλῶς ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ μετὰ γνώσεως τὰ πάθη τὰ ψυχικὰ ἀπερρύψασθε, εἰς τὸ ἐξομοιοῦσθαι ὅση δύναμις τῇ ἀγαθότητι τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας διά τε τῆς ἀνεξικακίας διά τε τῆς ἀμνησικακίας, „ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους“ *) τὸ εὐμενὲς τοῦ λόγου καὶ τῶν ἔργων καθάπερ ὁ ἥλιος ἐπιλάμποντες, εἴτ' οὖν μεγαλονοίᾳ τοῦτο περιποιήσεται ὁ γνωστικὸς εἴτε μιμήσει τοῦ κρείττονος. τρίτη δ' αἰτία τὸ „ἄφες καὶ ἀφεθήσεταί σοι, βιαζομένης ὥσπερ τῆς ἐντολῆς εἰς σωτηρίαν δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος. „ἀλλ' ἡγιάσθητε“ **). τῷ γὰρ εἰς τοῦτο ἥκοντι ἕξεως ἁγίῳ εἶναι συμβαίνει μηδενὶ τῶν παθῶν κατὰ μηδένα τρόπον περιπίπτοντι, ἀλλ' οἷον ἀσάρκῳ ἤδη καὶ ἄνευ τῆσδε τῆς γῆς ἁγίῳ γεγονότι.

§. 87. Διόπερ „ἐδικαιώθητε“, φησὶ, „τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου“ ***)· ἐποιήθητε ὡς εἰπεῖν ὑπ' αὐτοῦ δίκαιοι εἶναι ὡς αὐτὸς καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ὡς ἔνι μάλιστα κατὰ δύναμιν ἀνεκράθητε. μὴ γὰρ οὐ „πάντα μοὶ ἔξεστιν; ἀλλ' οὐκ ἐξουσιασθήσομαι“ †), φησὶ, παρὰ τὸ εὐαγγέλιόν τι ποιῆσαι ἢ νοῆσαι ἢ λαλῆσαι, „τὰ δὲ βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν“ ††), ἃ ὁ θεὸς καταργήσει, τουτέστιν τοὺς οὕτω λογιζομένους καὶ βιοῦντας ὡς διὰ τὸ ἐσθίειν γενομένους, μὴ οὐχὶ δὲ ἐσθίοντας ἵνα ζῶσι μὲν κατὰ τὸ ἀκόλουθον, κατὰ δὲ τὸ προηγούμενον τῇ γνώσει προσανέχοντας. καὶ μή τι οἷον σάρκας εἶναι τοῦ ἁγίου σώματος τούτους φησὶ, σῶμα δὲ ἀλληγορεῖται ἡ ἐκκλησία κυρίου ὁ πνευματικὸς ἅγιος χορὸς, ἐξ ὧν οἱ τὸ ὄνομα ἐπικεκλημένοι μόνον, βιοῦντες δὲ οὐ κατὰ λόγον σάρκες εἰσί. τὸ δὲ σῶμα τοῦτο πνευματικὸν, τουτέστιν ἡ ἁγία ἐκκλησία, οὐ τῇ πορνείᾳ, οὐδὲ τῇ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου

---

*) Matth. 5, 45. **) 1 Corinth. 6, 11.
***) Ibidem. †) Ibidem. ††) Ibidem.

ἀποστάσει, ἃ πρὸς τὸν ἐθνικὸν βίον κατ᾽ οὐδένα τρόπον οὐδ᾽ ὅπως τις οὖν οἰκειωτέον.

§. 88. Πορνεύει γὰρ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ αὐτοῦ σῶμα ὁ ἐθνικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πολιτευόμενος, εἴτ᾽ οὖν ἐν ἔργῳ, εἴτε καὶ ἐν λόγῳ, εἴτε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐννοίᾳ, „ὁ ταύτῃ κολλώμενος τῇ πόρνῃ" τῇ παρὰ τὴν διαθήκην ἐνεργείᾳ, „ἄλλο σῶμα" γίνεται, οὐχ ἅγιον „εἰς σάρκα μίαν" καὶ βίον ἐθνικὸν καὶ P. ἄλλην ἐλπίδα, „ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἐν πνεύ- 886. ματι" *), πνευματικὸν σῶμα τὸ διάφορον τῆς συνό- Pott. δου γένος υἱὸς οὗτος ἅπας, ἄνθρωπος ἅγιος, ἀπαθὴς, γνωστικὸς, τέλειος, μορφούμενος τῇ τοῦ κυρίου διδασκαλίᾳ, ἵνα δὴ καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ αὐτῷ τῷ πνεύματι προσεχὴς γενόμενος τῷ κυρίῳ τὴν μο- P. νὴν ἐκείνην τὴν ὀφειλομένην τῷ οὕτως ἀπηνδρωμέ- 320. να ἀπολάβῃ. ἀπόχρη τὸ δεῖγμα τοῖς ὦτα ἔχουσιν. Sylb. οὐ γὰρ ἐκκυκλεῖν χρὴ τὸ μυστήριον, ἐμφαίνειν δὲ ὅσον εἰς ἀνάμνησιν τοῖς μετεσχηκόσι τῆς γνώσεως, οἳ καὶ συνήσουσιν ὅπως εἴρηται πρὸς τοῦ κυρίου· γίνεσθε ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν τέλειοι, τελείως" **) ἀφιέντες τὰς ἁμαρτίας καὶ ἀμνησικακοῦντες καὶ ἐν τῇ ἕξει τῆς ἀπαθείας καταβιοῦντες. ὡς γὰρ τέλειόν φαμεν ἰατρὸν καὶ τέλειον φιλόσοφον, οὕτως οἶμαι καὶ τέλειον γνωστικὸν, ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων καίτοι μέγιστον ὂν εἰς ὁμοιότητα θεοῦ παραλαμβάνεται. οὐ γὰρ καθάπερ οἱ Στωικοὶ ἀθέως πάνυ τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἀνθρώπου λέγομεν καὶ θεοῦ. μήτι οὖν τέλειοι γίνεσθαι ὀφείλομεν ὡς ὁ πατὴρ βούλεται, ἀδύνατον γὰρ καὶ ἀμήχανον ὡς ὁ θεός ἐστι γενέσθαι τινὰ τέλειον, βούλεται δὲ ὁ πατὴρ ζῶντας ἡμᾶς κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου ὑπακοὴν ἀνεπιλήπτως τελείους γίγνεσθαι. ἣν οὖν κατ᾽ ἔλλειψιν λεγομένου τοῦ ῥητοῦ προσυπακούσωμεν τὸ ἐνδέον εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς περικοπῆς τοῖς συνιέναι δυναμένοις ἀπολελειμμένον ἐκ-

---

*) 1 Corinth. 6, 16. 17. **) Matth. 5, 48.

λαβεῖν καὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ γνωριοῦμεν καὶ κατ' ἀξίαν τῆς ἐντολῆς εὐσεβῶς ἅμα καὶ μεγαλοφρόνως πολιτευσόμεθα.

Cap. XV.

§. 89. Ἐπειδὴ δὲ ἀκόλουθόν ἐστι πρὸς τὰ ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων ἐπιφερόμενα ἡμῖν ἐγκλήματα ἀπολογήσασθαι, συνεπιλαμβάνονται δὲ ἔν τισι τῶν ἀποριῶν ὁμοίως τοῖς προειρημένοις καὶ αἱ περὶ τὴν ἄλλην διδασκαλίαν αἱρέσεις, εὖ ἂν ἔχοι, πρότερον διακαθάραντας τὰ ἐμποδὼν εὐτρεπεῖς ἐπὶ τὰς τῶν ἀποριῶν λύσεις εἰς τὸν ἑξῆς προιέναι στρωματέα. πρῶτον μὲν οὖν αὐτὸ τοῦτο προσάγουσιν ἡμῖν λέγοντες μὴ δεῖν πιστεύειν διὰ τὴν διαφωνίαν τῶν αἱρέσεων, παρατείνει γὰρ καὶ ἡ ἀλήθεια ἄλλων ἄλλα δογματιζόντων. P. 867. Pott. πρὸς οὓς φαμεν, ὅτι καὶ παρ' ὑμῖν τοῖς Ἰουδαίοις καὶ παρὰ τοῖς δοκιμωτάτοις τῶν παρ' Ἕλλησι φιλοσόφων πάμπολλαι γεγόνασιν αἱρέσεις, καὶ οὐ δήπου φατὲ δεῖν ὀκνεῖν ἤτοι φιλοσοφεῖν καὶ Ἰουδαΐζειν τῆς διαφωνίας ἕνεκα τῆς πρὸς ἀλλήλας τῶν παρ' ὑμῖν αἱρέσεων, ἔπειτα δὲ ἐπισπαρήσεσθαι τὰς αἱρέσεις τῇ ἀληθείᾳ καθάπερ τῷ πυρῷ „τὰ ζιζάνια" *) πρὸς τοῦ κυρίου προφητικῶς εἴρηται καὶ ἀδύνατον μὴ γενέσθαι τὸ προειρημένον ἔσεσθαι, καὶ τούτου ἡ αἰτία ὅτι παντὶ τῷ καλῷ μῶμος ἕπεται.

§. 90. Μή τι οὖν εἰ καὶ παραβαίη τις συνθήκας καὶ τὴν ὁμολογίαν παρέλθοι τὴν πρὸς ἡμᾶς διὰ τὸν ψευσάμενον τὴν ὁμολογίαν ἀφεξόμεθα τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ὡς ἀψευδεῖν χρὴ τὸν ἐπιεικῆ καὶ μηδὲν ὧν ὑπέσχηται ἀκυροῦν κἂν ἄλλοι τινὲς παραβαίνωσι συνθήκας, οὕτως καὶ ἡμᾶς κατὰ μηδένα τρόπον τὸν ἐκκλησιαστικὸν παραβαίνειν προσήκει κανόνα, καὶ μάλιστα τὴν περὶ τῶν μεγίστων

*) Matth. 13, 25

ὁμολογίαν ἡμεῖς μὲν φυλάττομεν, οἱ δὲ παραβαίνουσι. πιστευτέον οὖν τοῖς βεβαίως ἐχομένοις τῆς ἀληθείας. ἤδη δὲ καὶ ὡς ἐν πλάτει χρωμένοις τῇδε τῇ ἀπολογίᾳ ἔνεστι φάναι πρὸς αὐτοὺς, ὅτι καὶ οἱ ἰατροὶ ἐναντίας δόξας κεκτημένοι κατὰ τὰς οἰκείας αἱρέσεις ἐπ᾽ ἴσης ἔργῳ θεραπεύουσιν. μή τι οὖν κάμνων τις τὸ σῶμα καὶ θεραπείας δεόμενος οὐ προσίεται ἰατρὸν διὰ τὰς ἐν τῇ ἰατρικῇ αἱρέσεις; οὐκ ἄρα οὐδὲ ὁ τὴν ψυχὴν νοσῶν καὶ εἰδώλων ἔμπλεως ἕνεκά γε τοῦ ὑγιᾶναι καὶ εἰς θεὸν ἐπιστρέψαι προφασίσαιτό ποτε τὰς αἱρέσεις. καὶ μὴν διὰ „τοὺς δοκίμους“, φησὶν, „αἱ αἱρέσεις“ *)· δοκίμους ἤτοι τοὺς εἰς πίστιν ἀφικνουμένους λέγει ἐκλεκτικώτερον προσιόντας τῇ κυριακῇ διδασκαλίᾳ, καθάπερ τοὺς δοκίμους τραπεζίτας τὸ κίβδηλον νόμισμα τοῦ κυρίου ἀπὸ τοῦ παραχαράγματος διακρίνοντας ἢ τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ πίστει δοκίμους ἤδη γενομένους κατά τε τὸν βίον κατά τε τὴν γνῶσιν.

§. 91. Διὰ δὴ τοῦτο ἄρα πλέονος ἐπιμελείας καὶ προμηθείας δεόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ πῶς ἀκριβῶς βιωτέον καὶ τίς ἡ ὄντως οὖσα θεοσέβεια. δῆλον γὰρ ὅτι δυσκόλου καὶ δυσεργοῦ τῆς ἀληθείας τυγχανούσης διὰ τοῦτο γεγόνασιν αἱ ζητήσεις, ἀφ᾽ ὧν αἱ φίλαυτοι καὶ φιλόδοξοι αἱρέσεις μὴ μαθόντων μὲν μηδὲ παρειληφότων ἀληθῶς, οἴησιν δὲ γνώσεως εἰληφότων. διὰ πλείονος τοίνυν φροντίδος ἐρευνητέον τὴν τῷ ὄντι ἀλήθειαν, ἣ μόνη περὶ τὸν ὄντως P.
ὄντα θεὸν καταγίνεται. πόνῳ δὲ ἕπεται γλυκεῖα εὕ- 888.
ρεσίς τε καὶ μνήμη. ἐπαποδυτέον ἄρα τῷ πόνῳ τῆς Pott.
εὑρέσεως διὰ τὰς αἱρέσεις, ἀλλ᾽ οὐ τέλεον ἀποστατέον, οὐδὲ γὰρ ὀπώρας παρακειμένης τῆς μὲν ἀληθοῦς καὶ ὡρίμου, τῆς δὲ ἐκ κηροῦ ὡς ὅτι μάλιστα ἐμφεροῦς πεποιημένης διὰ τὴν ὁμοιότητα ἀμφοῖν ἀφεκτέον, διακριτέον δὲ ὁμοῦ τε τῇ καταληπτικῇ θεωρίᾳ καὶ τῷ κυριωτάτῳ λογισμῷ τὸ ἀληθὲς ἀπὸ

*) 1 Corinth. 11, 19.

τοῦ φαινομένου. καὶ ὥσπερ ὁδοῦ μιᾶς μὲν τῆς βασιλικῆς τυγχανούσης, πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων τῶν μὲν ἐπί τινα κρημνὸν, τῶν δὲ ἐπὶ ποταμὸν ῥοώδη ἢ θάλασσαν ἀγχιβαθῆ φερουσῶν οὐκ ἄν τις ὀκνήσαι διὰ τὴν διαφωνίαν ὁδεῦσαι, χρήσαιτο δ' ἂν τῇ ἀκινδύνῳ καὶ βασιλικῇ καὶ λεωφόρῳ· οὕτως ἄλλα ἄλλων περὶ ἀληθείας λεγόντων οὐκ ἀποστατέον, ἐπιμελέστερον δὲ θηρατέον τὴν ἀκριβεστάτην περὶ αὐτῆς γνῶσιν, ἐπεὶ κἂν τοῖς κηπευομένοις λαχάνοις συναναφύονται καὶ πόαι. μή τι οὖν ἀπέχονται οἱ γεωργοὶ τῆς κηπευτικῆς ἐπιμελείας; ἔχοντες οὖν πολλὰς ἐκ φύσεως ἀφορμὰς πρὸς τὸ ἐξετάζειν τὰ λεγόμενα καὶ τῆς ἀληθείας τὴν ἀκολουθίαν ἐξευρίσκειν ὀφείλομεν.
P. διὸ καὶ εἰκότως κρινόμεθα οἷς δέον πείθεσθαι μὴ
321. συγκατατιθέμενοι, μὴ διαστέλλοντες τὸ μαχόμενον
Sylb. καὶ ἀπρεπὲς καὶ παρὰ φύσιν καὶ ψεῦδος ἀπό τε τἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀκολούθου καὶ τοῦ πρέποντος καὶ τοῦ κατὰ φύσιν, αἷς ἀφορμαῖς καταχρηστέον εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ὄντως οὔσης ἀληθείας.

§. 92. *Ματαία* τοίνυν τοῖς Ἕλλησιν ἡ πρόφασις αὕτη. τοῖς μὲν γὰρ βουλομένοις ἔξεστι καὶ τὸ εὑρεῖν τὴν ἀλήθειαν, τοῖς δὲ αἰτίας ἀλόγους προβαλλομένοις ἀναπολόγητος ἡ κρίσις. πότερον γὰρ ἀναιροῦσιν ἢ συγκατατίθενται εἶναι ἀπόδειξιν; οἶμαι πάντας ἂν ὁμολογήσειν ἄνευ τῶν τὰς αἰσθήσεις ἀναιρούντων. ἀποδείξεως δ' οὔσης ἀνάγκη συγκαταβαίνειν εἰς τὰς ζητήσεις καὶ δι' αὐτῶν τῶν γραφῶν ἐκμανθάνειν ἀποδεικτικῶς, ὅπως μὲν ἀπεσφάλησαν αἱ αἱρέσεις, ὅπως δὲ ἐν μόνῃ τῇ ἀληθείᾳ ἐκκλησίᾳ ἥ τε ἀκριβεστάτη γνῶσις καὶ ἡ τῷ ὄντι ἀρίστη αἵρεσις, τῶν τε ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐκτρεπομένων, οἱ μὲν σφᾶς αὐτοὺς μόνους, οἱ δὲ καὶ τοὺς πέλας ἐξαπατᾶν ἐπιχειροῦσιν. οἱ μὲν οὖν δοξόσοφοι καλούμενοι οἱ τὴν ἀλήθειαν εὑρηκέναι νομίζοντες οὐκ ἔχοντες ἀπόδειξιν οὐδὲ μίαν ἀληθῆ ἑαυτοὺς οὗτοι ἀπατῶσιν ἀναπεπαῦσθαι νομίζοντες, ὧν πλῆθος οὐκ ὀλί-

γον τάς τε ζητήσεις ἐκτρεπομένων διὰ τοὺς ἐλέγχους, ἀποφευγόντων δὲ καὶ τὰς διδασκαλίας διὰ τὴν κατάγνωσιν. P. 889. Pott. οἱ δὲ τοὺς προσιόντας ἐξαπατῶντες πανοῦργοι σφόδρα, οἳ καὶ παρακολουθοῦντες αὐτοῖς ὅτι μηδὲν ἐπίστανται πιθανοῖς ὅμως ἐπιχειρήμασι σκοτίζουσι τὴν ἀλήθειαν. ἑτέρα δ᾽ οἶμαι τῶν πιθανῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἑτέρα τῶν ἀληθῶν ἡ φύσις. καὶ ὅτι τῶν αἱρέσεων ἀνάγκη τὴν ὀνομασίαν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἀληθείας λέγεσθαι γινώσκομεν. ἀφ᾽ ἧς τινὰ ἀποσπάσαντες ἐπὶ λύμῃ τῶν ἀνθρώπων οἱ σοφισταὶ ταῖς ἐξευρημέναις σφίσιν ἀνθρωπικαῖς τέχναις ἐγκατορύξαντες αὐχοῦσι προΐστασθαι διατριβῆς μᾶλλον ἢ ἐκκλησίας.

Cap. XVI.

§. 93. Ἀλλ᾽ οἱ πονεῖν ἕτοιμοι ἐπὶ τοῖς καλλίστοις οὐ πρότερον ἀποστήσονται ζητοῦντες τὴν ἀλήθειαν, πρὶν ἂν τὴν ἀπόδειξιν ἀπ᾽ αὐτῶν λάβωσι τῶν γραφῶν. ἔστι μὲν οὖν κοινά τινα τῶν ἀνθρώπων κριτήρια καθάπερ τὰ αἰσθητήρια, τὰ δ᾽ ἄλλα τῶν βουληθέντων καὶ ἀσκησάντων τὰ ἀληθῆ τὰ διὰ νοῦ καὶ λογισμοῦ τεχνικὰ λόγων ἀληθῶν τε καὶ ψευδῶν. μέγιστον δὲ τὸ καὶ τὴν οἴησιν ἀποθέσθαι ἐν μέσῳ καταστάντας ἀκριβοῦς ἐπιστήμης καὶ προπετοῦς δοξοσοφίας καὶ γνῶναι ὅτι ὁ τὴν αἰώνιον ἐλπίζων ἀνάπαυσιν γιγνώσκει καὶ τὴν εἴσοδον αὐτῆς ἐπίπονον οὖσαν καὶ „τεθλιμμένην" ὅ τε ἅπαξ εὐαγγελισθεὶς καὶ τὸ σωτήριόν φησιν ἐν ᾗ ὥρᾳ ἐπιγνῷ, μὴ „ἐπιστρεφέσθω εἰς τὰ ὀπίσω καθάπερ ἡ Λὼτ γυνή" *), μηδὲ εἰς τὸν πρότερον βίον τὸν τοῖς αἰσθητοῖς προσανέχοντα μηδὲ μὴν εἰς τὰς αἱρέσεις παλινδρομείτω, ἐθίζουσι γὰρ ἁμηγέπῃ τὸν ὄντα μὴ γινώσκουσαι θεόν. „ὁ γὰρ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα

*) Luc. 17, 31 sq.

ὑπὲρ ἐμὲ" *) τὸν ὄντως πατέρα καὶ διδάσκαλον τῆς ἀληθείας τὸν ἀναγεννῶντα καὶ ἀνακτίζοντα καὶ τιθηνούμενον τὴν ψυχὴν τὴν ἐξειλεγμένην οὐκ ἔστι μου ἄξιος, λέγει τοῦ εἶναι υἱὸς θεοῦ καὶ μαθητὴς θεοῦ ὁμοῦ καὶ φίλος καὶ συγγενής, „οὐδεὶς γὰρ εἰς τὰ ὀπίσω βλέπων καὶ ἐπιβάλλων τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον εὔθετος τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ" **), ἀλλ' ὡς ἔοικεν τοῖς πολλοῖς καὶ μέχρι νῦν δοκεῖ ἡ Μαριὰμ λεχὼ εἶναι διὰ τὴν τοῦ παιδίου γέννησιν οὐκ οὖσα λεχώ· καὶ γὰρ μετὰ τὸ τεκεῖν αὐτὴν P. μαιωθεῖσάν φασί τινες παρθένον εὑρεθῆναι. 890.

§. 94. Τοιαῦται δ' ἡμῖν αἱ κυριακαὶ γραφαὶ Pott. τὴν ἀλήθειαν ἀποτίκτουσαι καὶ μένουσαι παρθένοι μετὰ τῆς ἐπικρύψεως τῶν τῆς ἀληθείας μυστηρίων. τέτοκεν καὶ οὐ τέτοκεν', φησίν, ἡ γραφή', ὡς ἂν ἐξ αὐτῆς οὐκ ἐκ συνδυασμοῦ συλλαβοῦσα, διόπερ τοῖς γνωστικοῖς κεκυήκασιν αἱ γραφαί. αἱ δὲ αἱρέσεις οὐκ ἐκμαθοῦσαι ὡς μὴ κεκυηκυίας παραπέμπονται. πάντων δὲ ἀνθρώπων τὴν αὐτὴν κρίσιν ἐχόντων οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τῷ αἱροῦντι λόγῳ ποιοῦνται τὰς πίστεις, οἱ δὲ ἡδοναῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐκδεδωκότες βιάζονται πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τὴν γραφήν. δεῖ δ' οἶμαι τῷ τῆς ἀληθείας ἐραστῇ ψυχικῆς εὐτονίας, σφάλλεσθαι γὰρ ἀνάγκη μέγιστα τοὺς μεγίστοις ἐγχειροῦντας πράγμασιν, ἢν μὴ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας παρ' αὐτῆς λαβόντες ἔχωσι τῆς ἀληθείας. οἱ τοιοῦτοι δὲ ἅτε ἀποπεσόντες τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ καὶ τοῖς πλείστοις τῶν κατὰ μέρος σφάλλονται, εἰκότως διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀληθῶν καὶ ψευδῶν κριτήριον συγγεγυμνασμένον ἀκριβῶς τὰ δέοντα αἱρεῖσθαι. εἰ γὰρ ἐκέκτηντο, ταῖς θείαις ἐπείθοντο ἂν γραφαῖς.

§. 95. Καθάπερ οὖν εἴ τις ἐξ ἀνθρώπων θηρίον γένοιτο παραπλησίως τοῖς ὑπὸ τῆς Κίρκης φαρ-

*) Matth. 10, 37. **) Luc. 11, 62.

μαχθεῖσιν, οὕτως ἄνθρωπος εἶναι τοῦ θεοῦ καὶ πι-
στὸς τῷ κυρίῳ διαμένειν, ἀπολώλεκεν ὁ ἀναλακτίσας
τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ ἀποσκιρτήσας εἰς
δόξας αἱρέσεων ἀνθρωπίνων. ὁ δὲ ἐκ τῆσδε τῆς
ἀπάτης παλινδρομήσας κατακούσας τῶν γραφῶν καὶ
τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐπιστρέψας τῇ ἀληθείᾳ, οἷον ἐξ ἀν-
θρώπου θεὸς ἀποτελεῖται. ἔχομεν γὰρ τὴν ἀρχὴν τῆς
διδασκαλίας τὸν κύριον διά τε τῶν προφητῶν διά τε τοῦ
εὐαγγελίου καὶ διὰ τῶν μακαρίων ἀποστόλων „πολυτρό-
πως καὶ πολυμερῶς" *) ἐξ ἀρχῆς εἰς τέλος ἡγούμενον
τῆς γνώσεως. τὴν ἀρχὴν δ' εἴ τις ἕτερον δεῖσθαι ὑπο-
λάβοι, οὐκέτ' ἂν ὄντως ἀρχὴ φυλαχθείη, ὁ μὲν οὖν ἐξ
ἑαυτοῦ πιστὸς τῇ κυριακῇ γραφῇ τε καὶ φωνῇ ἀξιό-
πιστος, εἰκότως ἂν διὰ τοῦ κυρίου πρὸς τὴν τῶν
P. ἀνθρώπων εὐεργεσίαν ἐνεργουμένῃ. ἀμέλει πρὸς τὴν
322. τῶν πραγμάτων εὕρεσιν αὐτῇ χρώμεθα κριτηρίῳ, τὸ
Sylb. κρινόμενον δὲ πᾶν ἔτι ἄπιστον πρὶν κριθῆναι, ὥστ'
οὐδ' ἀρχὴ τὸ κρίσεως δεόμενον. εἰκότως τοίνυν πί- P.
στει περιβαλόντες ἀναπόδεικτον τὴν ἀρχὴν ἐκ περιου- 891.
σίας καὶ τὰς ἀποδείξεις παρ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς περὶ τῆς Pott.
ἀρχῆς λαβόντες φωνῇ κυρίου παιδευόμεθα πρὸς τὴν ἐπί-
γνωσιν τῆς ἀληθείας. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀποφαινομένοις
ἀνθρώποις προσέχοιμεν, οἷς καὶ ἀνταποφαίνεσθαι ἐπ'
ἴσης ἔξεστιν. εἰ δ' οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἁπλῶς εἰπεῖν
τὸ δόξαν, ἀλλὰ πιστώσασθαι δεῖ τὸ λεχθέν, οὐ τὴν
ἐξ ἀνθρώπων ἀναμένομεν μαρτυρίαν, ἀλλὰ τῇ τοῦ
κυρίου φωνῇ πιστούμεθα τὸ ζητούμενον, ἣ πασῶν
ἀποδείξεων ἐχεγγυωτέρα, μᾶλλον δὲ ἡ μόνη ἀπόδει-
ξις οὖσα τυγχάνει, καθ' ἣν ἐπιστήμην οἱ μὲν ἀπο-
γευσάμενοι μόνον τῶν γραφῶν πιστοί, οἱ δὲ καὶ
προσωτέρω χωρήσαντες ἀκριβεῖς γνώμονες τῆς ἀλη-
θείας ὑπάρχουσιν οἱ γνωστικοί, ἐπεὶ κἀν τοῖς κατὰ
τὸν βίον ἔχουσί τι πλέον οἱ τεχνῖται τῶν ἰδιωτῶν καὶ
παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἐκτυποῦσι τὸ βέλτιον.

*) Hebr. 1, 1.

§. 96. *Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς ἀπ' αὐτῶν περὶ αὐτῶν τῶν γραφῶν τελείως ἀποδεικνύντες ἐκ πίστεως πειθόμεθα ἀποδεικτικῶς. κἂν τολμήσωσι προφητικαῖς χρήσασθαι γραφαῖς καὶ οἱ τὰς αἱρέσεις μετιόντες πρῶτον μὲν οὐ πάσαις, ἔπειτα οὐ τελείαις οὐδὲ ὡς τὸ σῶμα καὶ τὸ ὕφος τῆς προφητείας ὑπαγορεύει, ἀλλ' ἐκλεγόμενοι τὰ ἀμφιβόλως εἰρημένα εἰς τὰς ἰδίας μετάγουσι δόξας, ὀλίγας σποράδην ἀπανθιζόμενοι φωνάς, οὐ τὸ σημαινόμενον ἀπ' αὐτῶν σκοποῦντες, ἀλλ' αὐτῇ ψιλῇ ἀποχρώμενοι τῇ λέξει. σχεδὸν γὰρ ἐν πᾶσιν οἷς προσφέρονται ῥητοῖς, εὕροις ἂν αὐτοὺς ὡς τοῖς ὀνόμασι μόνοις προσανέχουσι τὰ σημαινόμενα ὑπαλλάττοντες, οὔθ' ὡς λέγονται γινώσκοντες, οὔθ' ὡς ἔχειν πεφύκασι χρώμενοι, αἷς καὶ δὴ κομίζουσιν ἐκλογαῖς. ἡ ἀλήθεια δὲ οὐκ ἐν τῷ μετατιθέναι τὰ σημαινόμενα εὑρίσκεται, οὕτω μὲν γὰρ ἀνατρέψουσι πᾶσαν ἀληθῆ διδασκαλίαν, ἀλλ' ἐν τῷ διασκέψασθαι τί τῷ κυρίῳ καὶ τῷ παντοκράτορι θεῷ τελέως οἰκεῖόν τε καὶ πρέπον, κἂν τῷ βεβαιοῦν ἕκαστον τῶν ἀποδεικνυμένων κατὰ τὰς γραφὰς ἐξ αὐτῶν πάλιν τῶν ὁμοίων γραφῶν. οὔτ' οὖν ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἐθέλουσιν αἰδούμενοι καταθέσθαι τὸ τῆς φιλαυτίας πλεονέκτημα, οὔτ' ἔχουσιν ὅπως διάθωνται τὰς αὐτῶν δόξας βιαζόμενοι τὰς γραφάς, φθάσαντες δὲ ἐξενεγκεῖν εἰς τοὺς ἀνθρώπους δόγματα ψευδῆ σχεδὸν ἁπάσαις ταῖς γραφαῖς ἐναργῶς μαχόμενοι καὶ ἀεὶ ὑφ' ἡμῶν τῶν ἀντιλεγόντων αὐτοῖς ἐλεγχόμενοι τὸ λοιπὸν ἔτι καὶ νῦν ὑπομένουσι, τὰ μὲν μὴ προΐεσθαι τῶν προφητικῶν, τὰ δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς ἄλλης γεγονότας φύσεως μὴ οἵους τε εἶναι συνεῖναι* P.
τὰ οἰκεῖα ἐκείνοις διαβάλλουσιν, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰ 892.
ἑαυτῶν διελεγχόμενοι ἀρνοῦνται δόγματα ἄντικρυς Pott.
ὁμολογεῖν αἰδούμενοι ἃ κατ' ἰδίαν αὐχοῦσι διδάσκοντες οὕτως.

§. 97. *Οὕτω γὰρ κατὰ πάσας ἔστιν ἰδεῖν τὰς αἱρέσεις ἐπιόντας αὐτῶν τὰς μοχθηρίας τῶν δογμά-*

των. ἐπειδὰν γὰρ ἀνατρέπωνται πρὸς ἡμῶν δεικνύντων αὐτοὺς σαφῶς ἐναντιουμένους ταῖς γραφαῖς δυοῖν θάτερον ὑπὸ τῶν προεστώτων τοῦ δόγματός ἐστι θεάσασθαι γινόμενον. ἢ γὰρ τῆς ἀκολουθίας τῶν σφετέρων δογμάτων ἢ τῆς προφητείας αὐτῆς, μᾶλλον δὲ τῆς ἑαυτῶν ἐλπίδος καταφρονοῦσιν, αἱροῦνται δὲ ἑκάστοτε τὸ δόξαν αὐτοῖς ὑπάρχειν ἐναργέστερον ἢ τὸ πρὸς τοῦ κυρίου διὰ τῶν προφητῶν εἰρημένον καὶ ὑπὸ τοῦ εὐαγγελίου, πρὸς ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀποστόλων συμμαρτυρούμενόν τε καὶ βεβαιούμενον. ὁρῶντες οὖν τὸν κίνδυνον αὐτοῖς οὐ περὶ ἑνὸς δόγματος, ἀλλὰ περὶ τὸ τὰς αἱρέσεις διατηρεῖν οὐ τὴν ἀλήθειαν ἐξευρίσκειν, τοῖς μὲν γὰρ ἐν μέσῳ καὶ προχείρως ἐντυχόντες παρ' ἡμῖν ὡς εὐτελῶν κατεφρόνησαν, ὑπερβῆναι δὲ σπουδάσαντες τὸ κοινὸν τῆς πίστεως ἐξέβησαν τὴν ἀλήθειαν. μὴ γὰρ μαθόντες τὰ τῆς γνώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς μυστήρια μηδὲ χωρήσαντες τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀληθείας μέχρι τοῦ βάθους τῶν πραγμάτων κατελθεῖν ἀπορρᾳθυμήσαντες ἐξ ἐπιπολῆς ἀναγνόντες παρεπέμψαντο τὰς γραφάς.

§. 98. Ὑπὸ δοξοσοφίας τοίνυν ἐπηρμένοι ἐρίζοντες διατελοῦσι δῆλοι γεγονότες ὡς τοῦ δοκεῖν μᾶλλον ἤπερ τοῦ φιλοσοφεῖν προνοοῦνται. αὐτίκα οὐκ ἀναγκαίας ἀρχὰς πραγμάτων καταβαλλόμενοι δόξαις τε ἀνθρωπίναις κεκινημένοι, ἔπειτα ἀναγκαίως τέλος ἀκολουθεῖν αὐτοῖς ἐκποριζόμενοι διαπληκτίζονται διὰ τοὺς ἐλέγχους πρὸς τοὺς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν μεταχειριζομένους, καὶ πάντα μᾶλλον ὑπομένουσι καὶ πάντα φασὶ κάλων κινοῦσι κἂν ἀσεβεῖν διὰ τὸ ἀπιστεῖν ταῖς γραφαῖς μέλλουσιν ἤπερ μετατίθενται ὑπὸ φιλοτιμίας τῆς αἱρέσεως καὶ τῆς πολυθρυλήτου κατὰ τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν πρωτοκαθεδρίας, δι' ἣν κἀκείνην τὴν συμποτικὴν διὰ τῆς ψευδωνύμου ἀγάπης πρωτοκλισίαν ἀσπάζονται. ἡ παρ' ἡμῖν δὲ τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσις ἐκ τῶν ἤδη πιστῶν τοῖς οὔπω πιστοῖς ἐκπορίζεται τὴν πίστιν, ἥτις οὐσία ὡς εἰπεῖν

ἀποδείξεως καθίσταται. ἀλλ' ὡς ἔοικεν πᾶσα αἵρεσις ἀρχὴν ὦτα ἀκούοντα οὐκ ἔχει τὸ σύμφορον, μόνον δὲ τοῖς πρὸς ἡδονὴν ἀνεῳγότα, ἐπεὶ κἂν λάθη P. τις αὐτῶν, εἰ πείθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ μόνον ἠβουλή- 89 θη. τριττὴ δὲ θεραπεία οἰήσεως καθάπερ καὶ παν- Pot τὸς πάθους, μάθησίς τε τοῦ αἰτίου καὶ τὸ πῶς ἂν
P. ἐξαιρεθείη τοῦτο, καὶ τρίτον ἡ ἄσκησις τῆς ψυχῆς
323. καὶ ὁ ἐθισμὸς πρὸς τοῖς κριθεῖσιν ὀρθῶς ἔχειν ἀκο-
Sylb. λουθεῖν δύνασθαι.

§. 99. Ὡς γὰρ ὀφθαλμὸς τεταραγμένος οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ τοῖς παρὰ φύσιν θολωθεῖσα δόγμασιν οὐχ οἵα τε τὸ φῶς τῆς ἀληθείας διιδεῖν ἀκριβῶς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ποσὶ παρορᾷ. ἐν οὖν θολερῷ ὕδατι καὶ τὰς ἐγχέλεις ἁλίσκεσθαί φασιν ἀποτυφλουμένας. καὶ καθάπερ τὰ πονηρὰ παιδία τὸν παιδαγωγὸν ἀποκλείει, οὕτως οὗτοι τὰς προφητείας εἴργουσιν ἑαυτῶν τῆς ἐκκλησίας ὑφορώμενοι δι' ἔλεγχον καὶ νουθεσίαν. ἀμέλει πάμπολλα συγκαττύουσι ψεύσματα καὶ πλάσματα, ἵνα δὴ εὐλόγως δόξωσι μὴ προσίεσθαι τὰς γραφάς. ταύτῃ οὖν οὐκ εὐσεβεῖς δυσαρεστούμενοι ταῖς θείαις ἐντολαῖς, τουτέστι τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ὥσπερ δὲ αἱ ἀμυγδαλαὶ κεναὶ λέγονται οὐκ ἐν αἷς μηδέν ἐστιν, ἀλλ' ἐν αἷς ἄχρηστον τὸ ἐνόν, οὕτως τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς κενοὺς τῶν τοῦ θεοῦ βουλημάτων καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ παραδόσεων εἶναί φαμεν πικρίζοντας ὡς ἀληθῶς κατὰ τὴν ἀγρίαν ἀμυγδαλήν, ἐξάρχοντας δογμάτων πλὴν ὅσα δι' ἐνάργειαν τῶν ἀληθῶν ἀποθέσθαι καὶ ἀποκρύψαι οὐκ ἴσχυσαν.

§. 100. Καθάπερ τοίνυν ἐν πολέμῳ οὐ λειπτέον τὴν τάξιν ἣν ὁ στρατηγὸς ἔταξεν τῷ στρατιώτῃ, οὕτως οὐδὲ ἣν ἔδωκεν ὁ λόγος ὃν ἄρχοντα εἰλήφαμεν γνώσεώς τε καὶ βίου λειπτέον τάξιν. οἱ πολλοὶ δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐξητάκασιν, εἰ ἔστι τινὶ καὶ ἀκολουθητέον καὶ τίνι τούτῳ καὶ ὅπως. οἷος γὰρ ὁ λόγος τοιόσδε καὶ ὁ βίος εἶναι τῷ πιστῷ

προσήκει, ὡς ἕπεσθαι δύνασθαι τῷ θεῷ ἐξ ἀρχῆς τὰ πάντα εὐθεῖαν περαίνοντι. ἐὰν δὲ παραβῇ τις τὸν λόγον καὶ διὰ τούτου τὸν θεόν, εἰ μὲν διὰ τὸ αἰφνίδιον προσπεσεῖν τινὰ φαντασίαν ἠσθένησεν προχείρους [τοὺς] τὰς φαντασίας τὰς λογικὰς ποιητέον, εἰ δὲ τῷ ἔθει τῷ προκατεσχηκότι ἡττηθεὶς γέγονεν ἢ φησὶν ἡ γραφὴ χυδαῖος, ἀποπαυστέον τὸ ἔθος εἰς τὸ παντελὲς καὶ πρὸς τὸ ἀντιλέγειν αὐτῷ τὴν P. 894. Pott. ψυχὴν γυμναστέον. εἰ δὲ καὶ μαχόμενα δόγματα ἐφέλκεσθαί τινας δοκεῖ, ὑπεξαιρετέον ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς εἰρηνοποιοὺς τῶν δογμάτων πορευτέον, οἳ κατεπᾴδουσι ταῖς θείαις γραφαῖς τοὺς ψοφοδεεῖς τῶν ἀπείρων τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς ἀκολουθίας τῶν διαθηκῶν σαφηνίζοντες. ἀλλ' ὡς ἔοικεν ῥέπομεν ἐπὶ τὰ ἔνδοξα μᾶλλον κἂν ἐναντία τυγχάνῃ, ἤπερ ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν, αὐστηρὰ γάρ ἐστι καὶ σεμνή. καὶ δὴ τριῶν οὐσῶν διαθέσεων τῆς ψυχῆς, ἀγνοίας, οἰήσεως, ἐπιστήμης, οἱ μὲν ἐν τῇ ἀγνοίᾳ τὰ ἔθνη, οἱ δὲ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἡ ἐκκλησία ἡ ἀληθής, οἱ δὲ ἐν οἰήσει οἱ κατὰ τὰς αἱρέσεις.

§. 101. Οὐδὲν γοῦν σαφέστερον ἰδεῖν ἔστι τοὺς ἐπισταμένους περὶ ὧν ἴσασι διαβεβαιουμένους καὶ περὶ ὧν οἴονται ὅσον γε ἐπὶ τῷ διαβεβαιοῦσθαι ἄνευ τῆς ἀποδείξεως. καταφρονοῦσι γοῦν ἀλλήλων καὶ καταγελῶσιν, καὶ συμβαίνει τὸν αὐτὸν νοῦν παρ' οἷς μὲν ἐντιμότατον εἶναι, παρ' οἷς δὲ παρανοίας ἡλωκέναι. καίτοι μεμαθήκαμεν, ἄλλο μέντοι εἶναι ἡδονήν, ἣν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἀπονεμητέον, ἄλλο δέ τι ἔριν ἣν ἐν ταῖς αἱρέσεσι προκριτέον, ἄλλο χαρὰν ἣν τῇ ἐκκλησίᾳ προσοικειωτέον, ἄλλο χαρὰν ἣν τῇ ἐκκλησίᾳ προσοικειωτέον, ἄλλο δὲ εὐφροσύνην ἣν τῷ κατὰ ἀλήθειαν ἀποδοτέον γνωστικῷ. ὡς δὲ ἐὰν πρόσχῃ τις Ἰσχομάχῳ, γεωργὸν αὐτὸν ποιήσει, καὶ Λάμπιδι ναύκληρον, καὶ Χαριδήμῳ στρατηγόν, καὶ Σίμωνι ἱππικόν, καὶ Πέρδικι κάπηλον, καὶ Κρωβύλῳ ὀψοποιόν, καὶ Ἀρχελάῳ ὀρχηστήν, καὶ Ὁμήρῳ ποιητήν, καὶ Πύρ-

ρωνι ἐριστικὸν, καὶ Δημοσθένει ῥήτορα, καὶ Χρυσίππῳ διαλεκτικὸν, καὶ Ἀριστοτέλει φυσικὸν, καὶ φιλόσοφον Πλάτωνι, οὕτως ὁ τῷ κυρίῳ πειθόμενος καὶ τῇ δοθείσῃ δι' αὐτοῦ κατακολουθήσας προφητείᾳ τελέως ἐκτελεῖται κατ' εἰκόνα τοῦ διδασκάλου ἐν σαρκὶ περιπολῶν θεός. ἀποπίπτουσιν ἄρα τοῦδε τοῦ ὕψους οἱ μὴ ἑπόμενοι θεῷ ἐὰν ἡγῆται, ἡγεῖται δὲ κατὰ τὰς θεοπνεύστους γραφάς. μυρίων γοῦν ὄντων κατ' ἀριθμὸν ἃ πράσσουσιν ἄνθρωποι σχεδὸν δύο εἰσὶν ἀρχαὶ πάσης ἁμαρτίας ἄνοια καὶ ἀσθένεια, P. 895. Pott. ἄμφω δὲ ἐφ' ἡμῖν τῶν μήτε ἐθελόντων μανθάνειν μήτε αὖ τῆς ἐπιθυμίας κρατεῖν. τούτων δὲ δι' ἣν μὲν οὐ καλῶς κρίνουσι, δι' ἣν δὲ οὐκ ἰσχύουσι τοῖς ὀρθῶς κριθεῖσιν, οὔτε γὰρ ἀπατηθείς τις τὴν γνώμην δύναιτ' ἂν εὖ πράττειν κἂν πάνυ δυνατὸς ᾖ τὰ γνωσθέντα ποιεῖν, οὔτε καὶ κρίνειν τὸ δέον ἰσχύων ἄμεμπτον ἑαυτὸν παράσχοιτ' ἂν ἐν τοῖς ἔργοις ἐξασθενῶν.

§. 102. Ἀκολούθως τοίνυν δύο τῷ γένει καὶ παιδεῖαι παραδίδονται πρόσφοροι ἑκατέρᾳ τῶν ἁμαρτιῶν, τῇ μὲν ἡ γνῶσίς τε καὶ ἡ τῆς ἐκ τῶν γραφῶν μαρτυρίας ἐναργὴς ἀπόδειξις, τῇ δὲ ἡ κατὰ λόγον ἄσκησις ἐκ πίστεώς τε καὶ φόβου παιδαγωγουμένη. ἄμφω δ' εἰς τὴν τελείαν ἀγάπην συναύξουσιν. τέλος γὰρ οἶμαι τοῦ γνωστικοῦ τό γε ἐνταῦθα διττὸν, ἐφ' ὧν μὲν ἡ θεωρία ἡ ἐπιστημονική, ἐφ' ὧν δὲ ἡ πρᾶξις. εἴη μὲν οὖν καὶ τούσδε τοὺς αἱρετικοὺς καταμαθόντας ἐκ τῶνδε τῶν ὑπομνημάτων σωφρονισθῆναί τε καὶ ἐπιστρέψαι ἐπὶ τὸν παντοκράτορα θεόν. εἰ δὲ καθάπερ οἱ κωφοὶ τῶν ὄφεων τοῦ καινῶς μὲν λεγομένου, ἀρχαιοτάτου δὲ μὴ ἐπαΐοιεν ᾄσματος, παιδευθεῖεν οὖν πρὸς τοῦ θεοῦ, τὰς πρὸ τῆς κρίσεως πατρῴας νουθεσίας ὑπομένοντες, ἔστ' ἂν καταισχυνθέντες μετανοήσωσιν, ἀλλὰ μὴ εἰς τὴν παντελῆ φέροντες ἑαυτοὺς διὰ τῆς ἀπηνοῦς ἀπειθείας ἐμβάλοιεν κρίσιν. γίνονται γὰρ καὶ μερικαί τινες παιδεῖαι ἃς

κολάσεις ὀνομάζουσιν, εἰς ἃς ἡμῶν οἱ πολλοὶ τῶν ἐν παραπτώματι γενομένων ἐκ τοῦ λαοῦ τοῦ κυριακοῦ κατολισθαίνοντες περιπίπτουσιν. ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦ διδασκάλου ἢ τοῦ πατρὸς οἱ παῖδες, οὕτως ἡμεῖς πρὸς τῆς προ- 24. νοίας κολαζόμεθα, θεὸς δὲ οὐ τιμωρεῖται, ἔστι γὰρ 71b. ἡ τιμωρία κακοῦ ἀνταπόδοσις, κολάζει μέντοι πρὸς τὸ χρήσιμον καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τοῖς κολαζομένοις. ταυτὶ μὲν ἀποτρέψαι βουλόμενος τῆς εἰς τὰς αἱρέσεις εὐεμπτωσίας τοὺς φιλομαθοῦντας παρεθέμην, τοὺς δὲ τῆς ἐπιπολαζούσης εἴτε ἀμαθίας εἴτε ἀβελτηρίας εἴτε καχεξίας εἴθ' ὅ τι δή ποτε χρὴ καλεῖν αὐτὴν ἀποπαῦσαι γλιχόμενος, μεταπεῖσαι δὲ καὶ προσαγαγεῖν τῇ ἀληθείᾳ τούς γε μὴ παντάπασιν ἀνιάτους ἐπιχειρῶν, τοῖσδε συνεχρησάμην τοῖς λόγοις.

§. 103. *Εἰσὶ* γὰρ οἳ οὐδὲ ἀνέχονται τὴν ἀρχὴν ἐπακοῦσαι τῶν πρὸς τὴν ἀλήθειαν προτρεπόντων καὶ δὴ φλυαρεῖν ἐπιχειροῦσι βλασφήμους τῆς ἀληθείας καταχέοντες λόγους, σφίσιν αὐτοῖς τὰ μέγιστα τῶν ὄντων ἐγνωκέναι συγχωροῦντες, οὐ μαθόντες, οὐ ζητήσαντες, οὐ πονέσαντες, οὐχ εὑρόντες τὴν ἀκολουθίαν, οὓς ἐλεήσειεν ἄν τις ἢ μισήσειεν τῆς τοιαύτης P. διαστροφῆς. εἰ δέ τις ἰάσιμος τυγχάνει, φέρειν δυ- 896. νάμενος ὡς πῦρ ἢ σίδηρον τῆς ἀληθείας τὴν παρ- Pott. ρησίαν ἀποτέμνουσαν, καίουσαν τὰς ψευδεῖς δόξας αὐτῶν, ὑπεχέτω τὰ ὦτα τῆς ψυχῆς. ἔσται δὲ τοῦτο ἐὰν μὴ ῥαθυμεῖν ἐπειγόμενοι ἀποδιωθῶνται τὴν ἀλήθειαν ἢ δόξης ὀριγνώμενοι καινοτομεῖν βιάζωνται, ῥαθυμοῦσι μὲν γὰρ οἱ παρὸν ταῖς οἰκείαις ταῖς θείαις γραφαῖς ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν πορίζεσθαι ἀποδείξεις τὸ παράπαν καὶ ταῖς ἡδοναῖς αὐτῶν συναιρούμενον ἐκλεγόμενοι, δόξης δὲ ἐπιθυμοῦσιν ὅσοι τὰ προσφυῆ τοῖς θεοπνεύστοις λόγοις ὑπὸ τῶν μακαρίων ἀποστόλων τε καὶ διδασκάλων παραδιδόμενα ἑκόντες εἶναι σοφίζονται δι' ἑτέρων παρεγχειρήσεων ἀνθρωπείαις διδασκαλίαις ἐνιστάμενοι θείᾳ παραδόσει ὑπὲρ τοῦ τὴν αἵρεσιν συστήσασθαι. τίς γὰρ ὡς

ἀληθῶς ἐν τηλικούτοις ἀνδράσιν κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν λέγω γνῶσιν ὑπελείπετο λόγος, Μαρκίωνος φέρε εἰπεῖν ἢ Προδίκου καὶ τῶν ὁμοίων τὴν ὀρθὴν οὐ βαδισάντων ὁδόν; οὐ γὰρ ἂν ὑπερέβαλον σοφίᾳ τοὺς ἔμπροσθεν ἄνδρας, ὡς προσεξευρεῖν τι τοῖς ὑπ' ἐκείνων ἀληθῶς ῥηθεῖσιν, ἀλλ' ἀγαπητὸν ἦν αὐτοῖς, εἰ τὰ προπαραδεδομένα μαθεῖν ἠδυνήθησαν.

§. 104. Ὁ γνωστικὸς ἄρα ἡμῖν μόνος ἐν αὐταῖς καταγηράσας ταῖς γραφαῖς τὴν ἀποστολικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν σώζων ὀρθοτομίαν τῶν δογμάτων κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὀρθότατα βιοῖ τὰς ἀποδείξεις, ὡς ἂν ἐπιζητήσῃ ἀνευρίσκειν, ἀναπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἀπό τε νόμου καὶ προφητῶν. ὁ βίος γὰρ οἶμαι τοῦ γνωστικοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἔργα καὶ λόγοι τῇ τοῦ κυρίου ἀκόλουθοι παραδόσει. ἀλλ' „οὐ πάντων ἡ γνῶσις" *). „οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοὶ", φησὶν ὁ ἀπόστολος, „ὅτι πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν καὶ πνευματικοῦ βρώματός τε καὶ πόματος μετέλαβον" **)· κατασκευάζων σαφῶς, μὴ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον κεχωρηκέναι τὸ μέγεθος τῆς γνώσεως ἔργῳ τε καὶ λόγῳ, διὸ καὶ ἐπήγαγεν· „ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν αὐτοῖς ηὐδόκησεν" ***). τίς οὗτος; ὁ εἰπών, „τί με λέγετε κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου"; τουτέστι τὴν διδασκαλίαν τοῦ σωτῆρος, ἥτις ἐστὶ βρῶμα ἡμῖν πνευματικὸν καὶ πόμα δίψαν οὐκ ἐπιστάμενον ὕδωρ ζωῆς γνωστικῆς. καί φησιν „ἡ γνῶσις" εἴρηται „φυσιοῦν" †). πρὸς οὓς φαμὲν τάχα μὲν ἡ δοκοῦσα γνῶσις „φυσιοῦν" λέγεται, ἥτις τετυφῶσθαι τὴν λέξιν ἑρμηνεύειν ὑπολάβοι. εἰ δὲ ὅπερ καὶ μᾶλλον τὸ μεγαλείως τε καὶ ἀληθῶς φρονεῖν μηνύει ἡ τοῦ ἀποστό- P. 897. Pott.

---

*) 1 Corinth. 8, 7. **) Ibid. 10, 1. 3. 5.
***) Ibid. v. 8. †) Ibid. 8, 1.

λου φωνὴ λέλυται μὲν τὸ ἠπορημένον, ἑπόμενοι δ' οὖν ταῖς γραφαῖς κυρώσωμεν τὸ εἰρημένον.

§. 105. ‚Ἡ σοφία', φησὶν ὁ Σαλομὼν, ‚ἐνεφυσίωσεν τὰ ἑαυτῆς τέκνα'. οὐ δήπου γὰρ τῦφον ἐνεποίησεν ὁ κύριος ταῖς μερικαῖς κατὰ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τῇ ἀληθείᾳ πεποιθέναι καὶ εἶναι μεγαλόφρονα ἐν γνώσει τῇ διὰ τῶν γραφῶν παραδιδομένῃ ὑπεροπτικὸν τῶν εἰς ἁμαρτίαν ὑποσυρέντων παρασκευάζει, ὃ σημαίνει ἡ ‚ἐνεφυσίωσε' λέξις, μεγαλοπρέπειαν τῆς σοφίας τοῖς κατὰ τὴν μάθησιν τέκνοις ἐμφυτευσάσης διδάσκει. αὐτίκα φησὶν ὁ ἀπόστολος· „καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν" *) εἰ μεγαλοφρόνως ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς, ἀληθείας δὲ μεῖζον οὐδὲν, τῆς γραφῆς συνίετε, ἐνταῦθα γὰρ ἡ δύναμις τῶν πεφυσιωμένων τέκνων τῆς σοφίας. οἷον εἴσομαι, φησὶν, εἰ δικαίως ἐπὶ τῇ γνώσει μέγα φρονεῖτε· „γνωστὸς" γὰρ κατὰ τὸν Δαβὶδ „ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεὸς" **), τουτέστι τοῖς κατ' ἐπίγνωσιν Ἰσραηλίταις. Ἰουδαία γὰρ ἐξομολόγησις ἑρμηνεύεται. εἰκότως ἄρα εἴρηται πρὸς τοῦ ἀποστόλου· τὸ „οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολὴ ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σοῦ ὡς ἑαυτόν" ***). οὐ γὰρ χρή ποτε καθάπερ οἱ τὰς αἱρέσεις μετιόντες ποιοῦσι μοιχεύειν τὴν ἀλήθειαν οὐδὲ μὴν κλέπτειν τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας ταῖς ἰδίαις ἐπιθυμίαις καὶ φιλοδοξίαις χαριζομένους ἐπὶ τῇ τῶν πλησίον ἀπάτῃ, οὓς παντὸς μᾶλλον ἀγαπῶντας τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἀντέχεσθαι διδάσκειν προσήκει. εἴρηται γοῦν ἄντικρυς, „ἀναγγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ" †), ἵνα μὴ κριθῶσιν, ἀλλὰ ἐπιστραφῶσιν οἱ

---

*) 1 Corinth. 4, 19. **) Psalm. 76, 1.
***) Roman. 13, 9. †) Psalm. 9, 11.

προακηκοότες, ὅσοι δὲ „ταῖς γλώσσαις αὐτῶν δολιοῦσιν" *) ἔγγραφα ἔχουσι τὰ ἐπιτίμια.

Cap. XVII.

§. 106. Οἱ τοίνυν τῶν ἀσεβῶν ἁπτόμενοι λόγων ἄλλοις τε ἐξάρχοντες μηδὲ εὖ τοῖς λόγοις τοῖς
P. θείοις, ἀλλὰ ἐξημαρτημένως συγχρώμενοι οὔτε αὐ-
325. τοὶ εἰσίασιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν οὔτε
Sylb. οὓς ἐξηπάτησαν ἐῶσιν τυγχάνειν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐδὲ τὴν κλεῖν ἔχοντες αὐτοὶ τῆς εἰσόδου, ψευδῆ δέ τινα καὶ ὥς φησιν ἡ συνήθεια ἀντικλεῖδα, δι' ἧς οὐ τὴν αὐλαίαν ἀναπετάσαντες ὥσπερ ἡμεῖς διὰ τῆς τοῦ κυρίου παραδόσεως εἴσιμεν, παράθυρον δὲ ἀνατεμόντες καὶ διορύξαντες λάθρα τὸ τειχίον τῆς ἐκκλησίας ὑπερβαίνοντες τὴν ἀλήθειαν μυσταγωγοὶ P.
τῆς τῶν ἀσεβῶν ψυχῆς καθίστανται. ὅτι γὰρ με- 898.
ταγενεστέρας τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τὰς ἀνθρω- Pott.
πίνας συνηλύσεις πεποιήκασιν, οὐ πολλῶν δεῖ λόγων. ἡ μὲν γὰρ τοῦ κυρίου κατὰ τὴν παρουσίαν διδασκαλία ἀπὸ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου καίσαρος ἀρξαμένη μεσούντων τῶν Αὐγούστου χρόνων τελειοῦται, ἡ δὲ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ μέχρι γε τῆς Παύλου λειτουργίας ἐπὶ Νέρωνος τελειοῦται, κάτω δὲ περὶ τοὺς Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως χρόνους οἱ τὰς αἱρέσεις ἐπινοήσαντες γεγόνασι καὶ μέχρι γε τῆς Ἀντωνίνου τοῦ πρεσβυτέρου διέτειναν ἡλικίας καθάπερ ὁ Βασιλείδης κἂν Γλαυκίαν ἐπιγράφηται διδάσκαλον, ὡς αὐχοῦσιν αὐτοί, τὸν Πέτρου ἑρμηνέα. ὡς αὔτως δὲ καὶ Οὐαλεντῖνον Θεοδάδι ἀκηκοέναι φέρουσιν, γνώριμος δ' οὗτος γεγόνει Παύλου.

§. 107. Μαρκίων γὰρ κατὰ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ἡλικίαν γενόμενος ὡς πρεσβύτης νεωτέροις συνεγένετο.

---

*) Psalm. 14, 3 sq. c. 18.

μεθ' ὃν Σίμων ἐπ' ὀλίγον κηρύσσοντος τοῦ Πέτρου P. ὑπήκουσεν. ὧν οὕτως ἐχόντων συμφανὲς ἐκ τῆς 899. προγενεστάτης καὶ ἀληθεστάτης ἐκκλησίας τὰς με- Pott. ταγενεστέρας ταύτας καὶ τὰς ἔτι τούτων ὑποβεβηκυίας τῷ χρόνῳ κεκαινοτομῆσθαι παραχαραχθείσας αἱρέσεις. ἐκ τῶν εἰρημένων ἄρα φανερὸν οἶμαι γεγενῆσθαι μίαν εἶναι τὴν ἀληθῆ ἐκκλησίαν τὴν τῷ ὄντι ἀρχαίαν, εἰς ἣν οἱ κατὰ πρόθεσιν δίκαιοι ἐγκαταλέγονται, ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ θεοῦ καὶ ἑνὸς τοῦ κυρίου. διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἄκρως τίμιον κατὰ τὴν μόνωσιν ἐπαινεῖται μίμημα ὂν ἀρχῆς τῆς μιᾶς. τῇ γοῦν τοῦ ἑνὸς φύσει συγκληροῦται ἐκκλησία ἡ μία, ἣν εἰς πολλὰς κατατέμνειν βιάζονται αἱρέσεις. κατά τε οὖν ὑπόστασιν κατά τε ἐπίνοιαν κατά τε ἀρχὴν κατά τε ἐξοχὴν μόνην εἶναί φαμεν τὴν ἀρχαίαν καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν εἰς ἑνότητα πίστεως μιᾶς τῆς κατὰ τὰς οἰκείας διαθήκας, μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν διαθήκην τὴν μίαν διαφόροις τοῖς χρόνοις ἑνὸς τοῦ θεοῦ τῷ βουλήματι δι' ἑνὸς τοῦ κυρίου, συνάγουσαν τοὺς P. ἤδη κατατεταγμένους οὓς προώρισεν ὁ θεὸς δικαίους 900. ἐσομένους πρὸ καταβολῆς κόσμου ἐγνωκώς. ἀλλὰ Pott. καὶ ἡ ἐξοχὴ τῆς ἐκκλησίας καθάπερ ἡ ἀρχὴ τῆς συστάσεως κατὰ τὴν μονάδα ἐστὶν πάντα τὰ ἄλλα ὑπερβάλλουσα καὶ μηδὲν ἔχουσα ὅμοιον ἢ ἴσον ἑαυτῇ.

§. 108. Ταυτὶ μὲν οὖν καὶ εἰς ὕστερον, τῶν δ' αἱρέσεων αἱ μὲν ἀπὸ ὀνόματος προσαγορεύονται, ὡς ἡ ἀπὸ Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ Βασιλείδου κἂν τὴν Ματθίου αὐχῶσι προσάγεσθαι δόξαν, μία γὰρ ἡ πάντων γέγονε τῶν ἀποστόλων ὥσπερ διδασκαλία, οὕτως δὲ καὶ ἡ παράδοσις. αἱ δὲ ἀπὸ τόπου ὡς οἱ Περατικοὶ, αἱ δὲ ἀπὸ ἔθνους ὡς ἡ τῶν Φρυγῶν, αἱ δὲ ἀπὸ ἐνεργείας ὡς ἡ τῶν ἐγκρατιτῶν, αἱ δὲ ἀπὸ δογμάτων ἰδιαζόντων ὡς ἡ τῶν Δοκιτῶν καὶ ἡ τῶν Αἱματιτῶν, αἱ δὲ ἀπὸ ὑποθέσεων καὶ ὧν τετιμήκασιν ὡς Καϊανισταί τε καὶ οἱ Ὀφιανοὶ προσαγορευόμενοι, αἱ δὲ ἀφ' ὧν παρανό-

μως ἐπετήδευσάν τε καὶ ἐτόλμησαν ὡς τῶν Σιμωνιανῶν οἱ Ἐντυχῖται καλούμενοι.

Cap. XVIII.

§. 109. *Ὀπὴν οὖν τινὰ ὀλίγην ὑποδείξαντες τοῖς φιλοθεάμοσι τῆς ἐκκλησίας ἐκ τοῦ κατὰ τὰς θυσίας νόμου περί τε Ἰουδαίων τῶν χυδαίων περί τε τῶν αἱρέσεων μυστικῶς διακρινομένων, ὡς ἀκαθάρτων ἀπὸ τῆς περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων ζώων θείας ἐκκλησίας καταπαύσωμεν τὸν λόγον. τὰ μὲν γὰρ διχηλοῦντα καὶ μηρυκισμὸν ἀνάγοντα τῶν ἱερείων καθαρὰ καὶ δεκτὰ τῷ θεῷ παραδίδωσιν ἡ γραφή, ὡς ἂν εἰς πατέρα καὶ εἰς υἱὸν διὰ τῆς πίστεως τῶν δικαίων τὴν πορείαν* *) *ποιουμένων, αὕτη γὰρ ἡ τῶν διχηλούντων ἑδραιότης τῶν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν μελετώντων καὶ ἀναπεμπαζομένων ἐν τῷ τῆς ψυχῆς τῶν μαθημάτων δοχείῳ,* [P. 901. Pott.] *ἣν καὶ συνάσκησιν γνωστικὴν ὑπάρχουσαν καθαροῦ ζῴου μηρυκισμὸν ὁ νόμος ἀλληγορεῖ. ὅσα δὲ μήτε ἑκάτερον μήτε τὸ ἕτερον τούτων ἔχει, ὡς ἀκάθαρτα ἀφορίζει. αὐτίκα τὰ ἀνάγοντα μηρυκισμὸν, μὴ διχηλοῦντα δὲ, τοὺς Ἰουδαίους αἰνίσσεται τοὺς πολλοὺς, οἳ τὰ μὲν λόγια τοῦ θεοῦ ἀνὰ στόμα ἔχουσιν, τὴν δὲ πίστιν καὶ τὴν βάσιν δι' υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα παραπέμπουσαν οὐκ ἔχουσιν ἐπερειδομένην τῇ ἀληθείᾳ. ὅθεν καὶ ὀλισθηρὸν τὸ γένος τῶν τοιούτων θρεμμάτων ὡς ἂν μὴ σχιδανοπόδων ὄντων μηδὲ τῇ διπλόῃ τῆς πίστεως ἐπερειδομένων· „οὐδεὶς γάρ", φησί, „γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ"* **). *ἔμπαλίν τε αὖ ἀκάθαρτα ὁμοίως κἀκεῖνα, ὅσα διχηλεῖ μὲν, μηρυκισμὸν δὲ οὐκ ἀνάγει. ταυτὶ γὰρ τοὺς αἱρετικοὺς ἐνδείκνυται ὀνόματι μὲν πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐπιβεβηκότας, τὴν δὲ*

---

*) Leuit. 1, 11. Deuteron. 14, 3 sqq. **) Luc. 10, 22.

τῶν λογίων ἀκριβῆ σαφήνειαν λεπτουργεῖν καὶ καταλεαίνειν ἐξασθενοῦντας, πρὸς δὲ καὶ τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης ὁλοσχερέστερον, οὐχὶ δὲ ἀκριβέστερον μετερχομένους, εἴ γε καὶ μετέλθοιεν.

§. 110. Τοιούτοις τισὶν ὁ κύριος λέγει· „τί με λέγετε κύριε κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω“ *); ἀκάθαρτοι δὲ πάμπαν οἱ μὴ διχηλοῦντες μηδὲ ἀνάγοντες μηρυκισμόν.

ὑμεῖς δ᾽ ὦ Μεγαρεῖς,

φησὶν ὁ Θέογνις,

P. οὔτε τρίτοι οὔτε τέταρτοι
326. οὔτε δυωδέκατοι οὔτ᾽ ἐν λόγῳ οὔτ᾽ ἐν ἀριθμῷ,

Sylb. „ἀλλ᾽ ἢ ὡς ὁ χνοῦς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς“ **) „καὶ ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου“ ***). τούτων ἡμῖν προδιηνυσμένων καὶ τοῦ ἠθικοῦ τρόπου ὡς ἐν κεφαλαίῳ ὑπογραφέντος σποράδην ὡς ὑπεσχήμεθα καὶ διερριμμένως τὰ ζώπυρα τῶν τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ἐγκατασπειράντων δόγματα, ὡς μὴ ῥᾳδίαν εἶναι τῷ περιτυχόντι τῶν ἀμυήτων τὴν τῶν ἁγίων παραδόσεων εὕρεσιν, μετίωμεν ἐπὶ τὴν ὑπόσχεσιν.

§. 111. Ἐοίκασι δέ πως οἱ στρωματεῖς οὐ παραδείσοις ἐξησκημένοις ἐκείνοις τοῖς ἐν στοιχείῳ καταπεφυσευμένοις εἰς ἡδονὴν ὄψεως, ὄρει δὲ μᾶλλον συσκίῳ τινὶ καὶ δασεῖ κυπαρίσσοις καὶ πλατάνοις δάφνῃ τε καὶ κισσῷ, μηλαίαις τε ὁμοῦ καὶ ἐλαίαις καὶ συκαῖς καταπεφυτευμένῳ ἐξεπίτηδες ἀναμεμιγμένης P. τῆς φυτείας καρποφόρων τε ὁμοῦ καὶ ἀκάρπων 902. δένδρων διὰ τοὺς ὑφαιρεῖσθαι καὶ κλέπτειν τολμῶν- Pott. τας τὰ ὥρια ἐθελούσης λανθάνειν τῆς γραφῆς. ἐξ ὧν δὴ μεταμοσχεύσας καὶ μεταφυτεύσας ὁ γεωργὸς ὡραῖον κατακοσμήσει παράδεισον καὶ ἄλσος ἐπιτερ-

*) Luc. 6, 46. **) Psalm. 1, 4.
***) Iesai. 40, 15.

πές. οὔτ᾽ οὖν τῆς τάξεως οὔτε τῆς φράσεως στοχάζονται οἱ στρωματεῖς, ὅπου γε ἐπίτηδες καὶ τὴν λέξιν οὐχ Ἕλληνες εἶναι βούλονται καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἐγκατασπορὰν λεληθότως καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀλήθειαν πεποίηνται φιλοπόνους καὶ εὑρετικοὺς εἶναι τοὺς εἴ τινες τύχοιεν παρασκευάζοντες. πολλὰ γὰρ τὰ δελέατα καὶ ποικίλα διὰ τὰς τῶν ἰχθύων διαφοράς. καὶ δὴ μετὰ τὸν ἕβδομον τοῦτον ἡμῖν στρωματέα τῶν ἑξῆς ἀπ᾽ ἄλλης ἀρχῆς ποιησόμεθα τὸν λόγον.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ P. 913. Pott.

ΤΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΤΩΝ

ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΛΟΓΩΝ Ὁ ΟΓΔΟΟΣ.

CLEMENTIS ALEXANDRINI

STROMATUM LIBER OCTAVUS.

Argumentum.

C. I. Oportet omnis, qui se cum philosophis tum theologis quaestionibus exercent, id agere vt certum aliquid inueniant (1—2.). C. II. illud primum obtineri potest claris et perspicuis tam rerum quam nominum definitionibus (§. 3. 4.). C. III. deinde per demonstrationem adhibitam; quae quo modo a syllogismo distinguatur exponit (§. 5—8.). C. IV. in omni quaestione explicanda primo rei, de qua quaeritur, definitio ponenda, ad ambiguitatem, quae in terminis saepe occurrit, vitandam (§. 9—14.). C. V. specimen dat demonstrationis in discutienda quaestione de Scepticorum ἀποχῇ (§. 15. 16.). C. VI. de genere, speciebus, differentiis, et quid sit eorum opus in definitionibus (§. 17—21.). C. VII. de caussis dubitandi siue assensum sustinendi (§. 22.). C. VIII. qua methodo cum res tum nomina ad certas classis reduci possunt (§. 23. 24.). C. IX. de diuersis generibus (§. 25—33.).

Cap. I.

§. 1. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ παλαίτατοι τῶν φιλοσόφων ἐπὶ τὸ ἀμφισβητεῖν καὶ ἀπορεῖν ἐφέροντο, ἤπου γ' ἂν ἡμεῖς οἱ τῆς ὄντως ἀληθοῦς ἀντεχόμενοι φιλοσοφίας, P. 914. Pott. οὓς ἄντικρυς ἡ γραφὴ εὑρέσεως χάριν ἐπὶ τὸ διερευνᾶσθαι τὸ ζητεῖν παρεγγυᾷ, οἱ μὲν γὰρ νεώτεροι τῶν παρ' Ἕλλησι φιλοσόφων ὑπὸ φιλοτιμίας κενῆς τε καὶ ἀτελοῦς ἐλεγκτικῶς ἅμα καὶ ἐριστικῶς εἰς τὴν ἄχρηστον ἐξάγονται φλυαρίαν, ἔμπαλιν δὲ ἡ βάρβαρος φιλοσοφία τὴν πᾶσαν ἔριν ἐκβάλλουσα· „ζητεῖτε", εἶπεν „καὶ εὑρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν, αἰτεῖσθε καὶ δοθήσεται ὑμῖν" *). κρούει μὲν οὖν κατὰ τὴν ζήτησιν ὁ πρὸς ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν λόγος τὴν θύραν τῆς ἀληθείας κατὰ τὸ φαινόμενον. διοιχθέντος δὲ τοῦ ἐμποδὼν κατὰ τὴν ἔρευναν ἐπιστημονικὴ ἐγγίνεται θεωρία.

§. 2. Τοῖς οὕτως οἶμαι κρούουσιν ἀνοίγνυται τὸ ζητούμενον καὶ τοῖς οὕτως αἰτοῦσιν τὰς πεύσεις κατὰ τὰς γραφὰς ἐφ' ὃ βαίνουσιν ἐκ τοῦ θεοῦ γίνεται ἡ δόσις τῆς θεοδωρήτου γνώσεως καταληπτικῶς διὰ τῆς λογικῆς ὄντως ἐκλαμπούσης ζητήσεως. οὐ γὰρ εὑρεῖν μὲν οἷόν τε, μὴ ζητῆσαι δὲ, οὐδὲ ζητῆσαι μὲν, οὐχὶ δὲ διερευνήσασθαι, οὐδὲ διερευνήσασθαι μὲν, οὐχὶ δὲ διαπτύξαι καὶ ἀναπετάσαι δι' ἐρωτήσεως εἰς σαφήνειαν ἄγοντα τὸ ζητούμενον, οὐδ' αὖ διὰ πάσης ἐξετάσεως χωρήσαντα, μὴ οὐχὶ λοιπὸν ἔπαθλον λαβεῖν τὴν ἐπιστήμην τοῦ ζητουμένου. ἀλλ' ἔστι μὲν εὑρεῖν τὸν ζητήσαντα, ζητῆσαι δὲ, εἰ οἰηθείη πρότερον μὴ εἰδέναι. πόθῳ δὴ ἐντεῦθεν ἀγόμενος πρὸς τὴν εὕρεσιν τοῦ καλοῦ εὐγνωμόνως ζητεῖ, ἀφιλονείκως, ἀφιλοδόξως, ἐρωτώμενος καὶ ἀποκρινόμενος, πρὸς δὲ καὶ αὐτὰ ἐπισκεπτόμενος τὰ λεγόμενα. ἐχομένους γὰρ καθήκει οὐ μόνον τῶν γρα-

*) Matth. 7, 7. Luc. 11, 9.

φῶν τῶν θείων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐννοιῶν τῶν κοινῶν τὰς ζητήσεις ποιεῖσθαι εἴς τι πέρας ὠφέλιμον τῆς εὑρέσεως καταληγούσης. ἐκδέχεται γὰρ ἄλλος τόπος τε καὶ ὄχλος τοὺς ταραχώδεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἀγοραίους εὑρησιλογίας, τὸν δὲ καὶ ἀληθείας ἐραστήν τε ἅμα καὶ γνώριμον εἰρηνικὸν εἶναι κἂν ταῖς ζητήσεσι προσῆκεν δι' ἀποδείξεως ἐπιστημονικῆς ἀφιλαύτως καὶ φιλαλήθως εἰς γνῶσιν προσιόντα καταληπτικήν.

Cap. II.

§. 3. Τίς ἂν οὖν ἄλλη βελτίων ἢ ἐναργεστέρα μέθοδος εἰς ἀρχὴν τῆς τοιᾶσδε εἴη ἂν διδασκαλίας ἢ τὸ προταθὲν ὄνομα λόγῳ διελθεῖν οὕτω σαφῶς, ὡς πάντας ἀκολουθῆσαι τοὺς ὁμοφώνους. ἆρ' οὖν τοιοῦτόν ἐστιν ὄνομα τῆς ἀποδείξεως, οἷόνπερ τὸ βλίτυρι, φωνὴ μόνον οὐδὲν σημαίνουσα; καὶ πῶς P. 915. Pott. οὔθ' ὁ φιλόσοφος οὔθ' ὁ ῥήτωρ, ἀλλ' οὐδὲ ὁ δικαστής, ὡς ἄσημον ὄνομα προφέρεται τὴν ἀπόδειξιν, οὔτε τις τῶν δικαζομένων ἀγνοεῖ τὸ σημαινόμενον, ὅτι οὐχ ὑπάρχει; αὐτίκα ὡς ὑποστατὸν πορίζονται τὴν ἀπόδειξιν οἱ φιλόσοφοι, ἄλλος ἄλλως. περὶ παντὸς τοίνυν τοῦ ζητουμένου εἴ τις ὀρθῶς διαλαμβάνοι, οὐκ ἂν ἐφ' ἑτέραν ἀρχὴν ὁμολογουμένην μᾶλλον ἀναγάγοι τὸν λόγον ἢ τὸ πᾶσι τοῖς ὁμοεθνέσι τε καὶ ὁμοφώνοις ἐκ τῆς προσηγορίας ὁμολογούμενον σημαίνεσθαι. εἶτα ἐντεῦθεν ὁρμηθέντα ζητεῖν ἀνάγκη, εἰ ὑπάρχει τὸ σημαινόμενον τοῦ τόπου ὁ λόγος εἴτε καὶ μή, ἐφεξῆς δὲ εἴπερ ὑπάρ- P. 327. Sylb. χειν δειχθείη ζητητέον τούτου τὴν φύσιν ἀκριβῶς, ὁποία τίς ἐστιν καὶ μή ποτε ὑπερβαίνει τὴν δοθεῖσαν τάξιν.

§. 4. Εἰ δ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο μόνον ἁπλῶς εἰπεῖν περὶ τοῦ ζητουμένου τὸ δόξαν, ἔξεστι γὰρ καὶ τὸν ἀντικαθιστάμενον ἐπ' ἴσης ἀνταποφήνασθαι ὃ

βούλεται, ἀλλὰ πιστώσασθαι χρὴ τὸ λεχθὲν, εἰ μὲν εἰς ὁμοίως ἀμφισβητούμενον ἀναφέροιτο αὐτοῦ ἡ κρίσις κἀκείνου πάλιν ὁμοίως εἰς ἀμφισβητούμενον ἕτερον εἰς ἄπειρον προβήσεται καὶ ἀναπόδεικτον ἔσται, εἰ δ' εἰς ὁμολογούμενον ἅπασιν ἡ τοῦ ὁμολογουμένου πίστις ἀναφέροιτο, ἐκεῖνο τὴν ἀρχὴν τῆς διδασκαλίας ποιητέον. πᾶν οὖν τὸ προβληθὲν ὄνομα μεταλαμβάνειν χρὴ εἰς λόγον ὁμολογούμενόν τε καὶ σαφῆ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς σκέψεως ἀρχὴν μὲν τῆς διδασκαλίας ἐσόμενον ἐξηγησόμενόν τε τὴν τῶν ζητουμένων εὕρεσιν. φέρε οὖν προβεβλήσθω ὁ ἥλιος τοὔνομα. φασὶν οὖν οἱ Στωικοὶ τοῦτ' εἶναι ἄναμμα νοερὸν ἐκ θαλαττίων ὑδάτων. ἆρ' οὐκ ἀσαφέστερος ὁ λόγος αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ἄλλης ἀποδείξεως δεόμενος εἰ ἀληθής ἐστιν; ἄμεινον οὖν εἰπεῖν κοινῷ καὶ σαφεῖ τῷ λόγῳ ἥλιον ὀνομάζεσθαι τὸ λαμπρότατον τῶν κατ' οὐρανὸν ἰόντων, πιστότερος γὰρ οἶμαι καὶ σαφέστερος καὶ πᾶσιν ὁμοίως ὁμολογούμενος ὁ λόγος οὗτος.

P. 916. Pott.

Cap. III.

§. 5. Ὡς αὔτως δὲ καὶ τὴν ἀπόδειξιν πάντες ἄνθρωποι ὁμολογήσαιεν εὔλογον εἶναι τοῖς ἀμφισβητουμένοις ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἐκπορίζοντα τὴν πίστιν. οὐ μόνον δὲ ἀπόδειξις καὶ πίστις καὶ γνῶσις, ἀλλὰ καὶ πρόγνωσις λέγεται διχῶς, ἡ μὲν ἐπιστημονική τε καὶ βεβαία, ἄλλη δὲ μόνον ἐλπιστική. κυριώτατα μὲν οὖν ἀπόδειξις λέγεται ἡ τὴν ἐπιστημονικὴν πίστιν ἐντιθεῖσα ταῖς τῶν μανθανόντων ψυχαῖς, δοξαστικὴ δὲ ἡ ἑτέρα, ὡς καὶ ἄνθρωπος ὁ μὲν ὄντως ἄνθρωπος ὁ τὰς κοινὰς φρένας κεκτημένος, ὁ δὲ ἄγριος καὶ θηριώδης. οὕτω τοι καὶ ὁ κωμικὸς ἔλεγεν ὡς χαρίεις ἐστὶν ἄνθρωπος ἔστ' ἂν ἄνθρωπος ᾖ. καὶ ἐπὶ βοὸς καὶ ἵππου καὶ κυνὸς ὁ αὐτὸς λόγος παρὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ ζώου ἢ κακίαν. εἰς γὰρ τὴν τοῦ γένους τελειότητα βλέποντες ἐπὶ τὰ

κυριώτατα τῶν σημαινομένων ἐρχόμεθα. αὐτίκα ἰατρὸν νοοῦμεν, ᾧ μηδὲν τῆς ἰατρικῆς δυνάμεως ἐνδεῖ, γνωστικὸν δὲ ᾧ μηδὲν λείπει τῆς ἐπιστημονικῆς εἰδήσεως.

§. 6. Καὶ διαφέρει ἔνδειξις συλλογισμοῦ ᾗ τὸ μὲν ἐνδεικνύμενον ἑνός ἐστι δηλωτικὸν ἓν ὑπάρχον καὶ αὐτὸ, ὡς τοῦ μηκέτι εἶναι παρθένον ἔνδειξιν εἶναι τὸ κυεῖν φαμὲν, τῷ δὲ συλλογισμῷ λαμβανόμενον ἓν ὑπάρχον ἕπεται πλείοσιν, ὡς τοῦ Πίθωνος προδιδόναι Βυζαντίους, εἰ οὕτως ἔτυχεν, οὐχ ἓν ἀλλὰ πλείω λαμβάνεται τὰ δηλωτικὰ, καὶ τὸ μὲν παραινεῖν ἐξ ὁμολογουμένων συλλογίζεσθαί ἐστιν, τὸ δέ γε ἐξ ἀληθῶν τι περαίνειν ἀποδεικνύειν ἐστὶν, ὥστ' εἶναι σύνθετόν τινα τῆς ἀποδείξεως τὴν ὄνησιν ἔκ τε τοῦ τὰ λαμβανόμενα πρὸς τὰ ζητούμενα ἀληθῆ λαμβάνειν κἀκ τοῦ τὸ συμπέρασμα αὐτοῖς ἀκόλουθον ἐπιφέρεσθαι. εἰ δή τοι μὴ ὑπάρχοι τὸ πρότερον ἢ μὴ ἕποιτο αὐτῷ τὸ δεύτερον, οὐκ ἀπέδειξεν μὲν, συνελογίσατο δέ. τὸ μὲν γὰρ οἰκεῖον ἐπενεγκεῖν
συμπέρασμα τοῖς λήμμασιν συλλογίσασθαι μόνον P.
ἐστὶν, τὸ δὲ καὶ τῶν λημμάτων ἕκαστον ὑπάρχειν 917.
ἀληθὲς οὐ συλλογίσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποδε- Pott.
δειχέναι. περαίνειν δ' ἐστὶν, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος δῆλον τὸ ἄγειν ἐπὶ τὸ πέρας. ἔστι δὲ δήπου πέρας ἐν ἑκάστῳ λόγῳ τὸ ζητούμενον, ὃ δὴ καὶ συμπέρασμα καλεῖται. οὐδεὶς δὲ ἁπλοῦς καὶ πρῶτος λόγος ὀνομάζεται συλλογισμὸς, κἂν ἀληθὴς ᾖ, ἀλλ' ἔστι τοὐλάχιστον, ἐκ τριῶν τοιούτων σύνθετον, δυεῖν μὲν ὡς λημμάτων, ἑνὸς δὲ ὡς συμπεράσματος, ἤτοι δὲ πάντα ἀποδείξεως δεῖται ἢ καί τινα ἐξ αὐτῶν ἐστὶ πιστά.

§. 7. Ἀλλ' εἰ μὲν τὶ πρότερον ἑκάστης ἀποδείξεως ἀπόδειξιν αἰτοῦντες εἰς ἄπειρον ἐκβησόμεθα καὶ οὕτως ἀνατραπήσεται ἡ ἀπόδειξις, εἰ δὴ τὸ δεύτερον, ταῦτα αὐτὰ τὰ ἐξ αὐτῶν πιστὰ τῶν ἀποδείξεων ἀρχαὶ γενήσονται. αὐτίκα οἱ φιλόσοφοι ἀνα-

ποδείκτους ὁμολογοῦσι τὰς τῶν ὅλων ἀρχάς. ὥστ' εἴπερ ἐστὶν ἀπόδειξις, ἀνάγκη πᾶσα πρότερον εἶναί τι πιστὸν ἐξ ἑαυτοῦ, ὃ δὴ πρῶτον καὶ ἀναπόδεικτον λέγεται. ἐπὶ τὴν ἀναπόδεικτον ἄρα πίστιν ἡ πᾶσα ἀπόδειξις ἀνάγεται. εἶεν δ' ἂν καὶ καὶ ἄλλαι τῶν ἀποδείξεων ἀρχαὶ μετὰ τὴν ἐκ πίστεως πηγὴν τὰ πρὸς αἴσθησίν τε καὶ νόησιν ἐναργῶς φαινόμενα. τὰ μὲν γὰρ πρὸς αἴσθησιν συμβάντα ἐστὶν ἁπλᾶ τε καὶ ἄλυτα, τὰ δὲ πρὸς νόησιν ἁπλᾶ τε καὶ λογικὰ καὶ πρῶτα, τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν γεννώμενα σύνθετα μὲν, οὐδὲν δ' ἧττον ἐναργῆ καὶ πιστὰ καὶ λογικώτερα τῶν πρώτων. ἀκολούθου καὶ μαχομένου οὖν ἐστὶν, ἥνπερ ἰδίαν λόγου δύναμιν πεφυκυῖαν ἅπαντες ἔχομεν φύσει. ἐὰν οὖν τις εὑρεθῇ λόγος τοιοῦτος οἷος ἐκ τῶν ἤδη πιστῶν τοῖς οὔπω πιστοῖς ἐκπορίζεσθαι τὴν πίστιν δυνάμενος, αὐτὸν τοῦτον εἶναι φήσομεν οὐσίαν ἀποδείξεως. εἴρηται δὲ ὡς καὶ τὸ τῆς πίστεως καὶ τὸ τῆς ἀποδείξεως γένος διττὸν, τὸ μὲν πειθὼ μόνον ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων, τὸ δὲ ἐπιστήμην ἀπεργαζόμενον. εἰ μὲν οὖν ἐκ τῶν πρὸς αἴσθησιν καὶ νόησιν ἐναργῶν ἄρξαιτό τις, κἄπειτα τὸ οἰκεῖον ἐπενέγκοι συμπέρασμα ὄντως ἀποδείκνυσιν, εἰ δ' ἐξ ἐνδόξων μόνον, οὐ μὴν πρώτων γε, τουτέστιν οὔτε πρὸς αἴσθησιν οὔτε πρὸς νόησιν ἐναργῶν, εἰ μὲν οἰκεῖον ἐπιφέροι συμπέρασμα συλλογιεῖται μὲν, οὐ μὴν ἐπιστημονικήν γε ποιήσεται τὴν ἀπόδειξιν, εἰ δ' οὐκ οἰκεῖον, οὐδὲ συλλογιεῖται τὴν ἀρχήν. P. 918. Pott.

§. 8. Διαφέρει δ' ἀναλύσεως ἀπόδειξις, ἕκα-
P. στον μὲν γὰρ τῶν ἀποδεικνυμένων, διά τινων ἀπο-
328. δεικνυμένων ἀποδείκνυται προαποδεδειγμένων κἀ-
Sylb. κείνων ὑφ' ἑτέρων ἄχρις ἂν εἰς τὰ ἐξ ἑαυτῶν πιστὰ ἀναδράμωμεν ἢ εἰς τὰ πρὸς αἴσθησίν τε καὶ νόησιν ἐναργῆ, ὅπερ ἀνάλυσις ὀνομάζεται, ἀπόδειξις δέ ἐστιν, ὅταν ἀπὸ τῶν πρώτων τὸ ζητούμενον ἀφικνῆται διὰ πάντων τῶν ἐν μέσῳ. χρὴ τοίνυν τὸν ἀποδεικτικὸν ἄνδρα τῆς μὲν ἀληθείας ὡς τῶν λημ-

μάτων πολλὴν ποιήσασθαι πρόνοιαν, τῶν δὲ ὀνομάτων ἀφροντιστεῖν εἴτε ἀξιώματά τις ἐθέλοι καλεῖν εἴτε προτάσεις εἴτε λήμματα. ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ, τίνων ὑποκειμένων τί περαίνεται, πολλὴν ὡς αὔτως πεποιῆσθαι τὴν πρόνοιαν, εἴτε δὲ περαίνοντα λόγον εἴτε περαντικὸν εἴτε συλλογιστικὸν ἐθέλοι τις ὀνομάζειν αὐτὸν, ἥκιστα φροντίζειν. δύο γὰρ ταῦτα ἐν ἅπασι χρῆναί φημι τὸν ἀποδεικτικὸν φυλάττειν, τὰ μὲν λήμματα ἀληθῆ λαμβάνειν, ἀκόλουθον δ' αὐτοῖς ἐπιφέρειν συμπέρασμα. ὅπερ τινὲς καὶ ἐπιφορὰν καλοῦσιν τὸ ἐπιφερόμενον τοῖς λήμμασιν περὶ παντὸς τοῦ ζητουμένου καθ' ἕκαστον πρόβλημα. διαφόρων μὲν δεῖ τῶν λημμάτων, οἰκεῖον δὲ τῷ προβληθέντι καὶ προβληθὲν αὐτῷ εἰς λόγον μεταλαμβάνειν ἀναγκαῖον, τόν τε λόγον τοῦτον ὁμολογούμενον ἅπασιν εἶναι προσήκει, τῶν δὲ λημμάτων μὴ οἰκείων τῷ προβλήματι λαμβανομένων οὐκ ἐνδέχεται καλῶς οὐδὲν αὐτῷ ἐξευρεῖν ἀγνοουμένου ὅλου τοῦ προβλήματος, ὃ καὶ ζήτημα καλεῖται τῆς φύσεως. ἐν πᾶσιν οὖν τοῖς ζητουμένοις ἔστι τι προγινωσκόμενον, τὸ πάντως ἐξ ἑαυτοῦ πιστὸν ὂν, ἀναποδείκτως πιστεύεται, ὃ χρὴ ποιεῖσθαι τῆς ζητήσεως αὐτῶν ὁρμητήριον καὶ τῶν εὑρῆσθαι δοκούντων κριτήριον.

Cap. IV.

§. 9. *Πᾶσα γὰρ ζήτησις ἐκ προϋπαρχούσης εὑρίσκεται γνώσεως, εἶναι δὲ τὴν γνῶσιν τὴν* P.
προϋπάρξασαν τοῦ ζητουμένου παντὸς, ποτὲ μὲν 919.
τῆς οὐσίας ψιλῶς, ἀγνοουμένων δὲ τῶν ἔργων Pott.
αὐτῆς, οἷον λίθων, πάντων ζώων, ὧν τὰς ἐνεργείας ἀγνοοῦμεν ἢ παθῶν ἢ δυνάμεων ἢ ἁπλῶς εἰπεῖν ἓν τῶν ὑπαρχόντων τοῖς οὖσιν, ἐνίοτε δὲ γιγνώσκεσθαι μέν τι τούτων τῶν δυνάμεων ἢ παθῶν ἤ τινὰ τούτων, ὡς τῆς ψυχῆς τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ πάθη, ἀγνοεῖσθαι δὲ καὶ ζητεῖσθαι τὴν οὐσίαν. ἐν πολλοῖς δὲ τῆς νοήσεως αὐτῆς τῆς ἡμετέρας ὑποτιθεμένης

ἑαυτῇ ταῦτα πάντα τὴν ζήτησιν εἶναί τινι τῶν οὐσιῶν, ἂν οὕτω μὲν ὑπάρχῃ, ἀμφοτέρων γὰρ τῆς τε οὐσίας τῆς τε ἐνεργείας τὰς ἐπινοίας ἐν τῇ διανοίᾳ λαβόντες οὕτως ἐπὶ τὴν ζήτησιν ἐρχόμεθα. ἔστιν δὲ ὧν καὶ τὰς ἐνεργείας εἰδότες ἅμα ταῖς οὐσίαις ἀγνοοῦμεν τὰ παθήματα. ἔστιν οὖν ἡ μέθοδος τῆς εὑρήσεως τοιαύτη. ἀρκτέον γὰρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ γνωρίζειν τὰ προβλήματα. πολλάκις γοῦν ἐξαπατᾷ τὸ τῆς λέξεως σχῆμα καὶ συγχεῖ καὶ ταράττει τὴν διάνοιαν, ὥστε μὴ ῥᾳδίως εὑρίσκειν ἐκ ποίας ἐστὶ διαφορᾶς, οἷον εἰ μὴ ζῶον τὸ κυούμενον, ἔχοντες γὰρ καὶ ζώου τι νόημα καὶ κυουμένου ζητοῦμεν, εἰ τῷ κυουμένῳ ζώῳ εἶναι ὑπάρχει, τοῦτο δ' ἐστὶν, εἰ τῇ κυουμένῃ οὐσίᾳ τό τε κινεῖσθαι δύνασθαι καὶ ἔτι τὸ αἰσθάνεσθαι ὑπάρχει. ὥστε ἐνεργειῶν ἐστὶ καὶ παθῶν ἡ ζήτησις ἐπὶ προγινωσκομένης οὐσίας.

§. 10. *Εὐθέως οὖν τὸν προβάλλοντα ἀντερωτητέον, τί ποτε καλεῖ ζῶον, μάλιστα γὰρ τοῦτο ποιητέον, ἐπειδὰν εἰς διαφόρους χρήσεις ἠγμένον ἴδωμεν τοὔνομα, καὶ διερευνητέον εἴτε ἀμφισβητούμενόν ἐστι τὸ σημαινόμενον ἐκ τῆς προσηγορίας εἴθ' ὁμολογούμενον ἅπασιν. εἰ γὰρ ζῶον εἴποι καλεῖν, ὅ τί περ ἂν αὐξάνῃ καὶ τρέφηται, πάλιν αὖ προσανερωτήσομεν, εἰ καὶ τὰ φυτὰ νομίζοι ζῶα, κἄπειτα P.
φάντος μὲν οὕτως, ἐπιδεικνύειν ἤδη χρὴ τί τὸ κυού- 920.
μενόν τε καὶ τρεφόμενον. Πλάτων γὰρ καὶ τὰ Pott.
φυτὰ ζῶα καλεῖ τοῦ τρίτου τῆς ψυχῆς εἴδους τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μόνου μετέχοντα, Ἀριστοτέλης δὲ τῆς φυσικῆς τε καὶ θρεπτικῆς ψυχῆς μετέχειν οἴεται τὰ φυτὰ, ζῶα δ' ἤδη προσαγορεύειν οὐκ ἀξιοῖ. τὸ γὰρ δι' τῆς ἑτέρας ψυχῆς τῆς αἰσθητικῆς μετέχον τοῦτο μόνον ἀξιοῖ καλεῖσθαι ζῶον. οὐ μὴν οἵ γε Στωϊκοὶ τὴν φυτικὴν δύναμιν ἤδη ψυχὴν ὀνομάζουσιν. ἀποφήσαντος δὲ τοῦ προβαλόντος εἶναι ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, δείξομεν ἑαυτῷ μαχόμενα λέγειν. τῷ γὰρ τρέφεσθαί τε καὶ αὐξάνεσθαι τὸ ζῶον ὁρισάμε-

νος, ἀλλὰ καὶ τὸ φυτὸν οὐκ εἶναι ζῶον ἀποφηνάμενος, οὐδὲν ἄλλο ἔοικεν λέγειν, ἢ ὅτι τὸ τρεφόμενόν τε καὶ αὐξανόμενον καὶ ζῶόν ἐστι καὶ οὐ ζῶον. τί οὖν βούλεται μαθεῖν εἰπάτω, ἆρά γε εἰ αὔξεται καὶ τρέφεται τὸ κατὰ γαστρὸς ἢ εἰ αἰσθήσεώς τινος ἢ καὶ τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως αὐτῷ μέτεστιν. κατὰ μὲν γὰρ Πλάτωνα τὸ φυτὸν ἔμψυχόν τε καὶ ζῶον, κατὰ δὲ Ἀριστοτέλη ζῶον μὲν οὔπω· λείπει γὰρ αὐτῷ τὸ αἰσθητικὸν, ἔμψυχον δὲ ἤδη· ἔστι γοῦν αὐτῷ τὸ ζῶον οὐσία ἔμψυχος αἰσθητική· κατὰ δὲ τοὺς Στωικοὺς οὔτε ἔμψυχον οὔτε ζῶόν ἐστι τὸ φυτὸν, ἔμψυχος γὰρ οὐσία τὸ ζῶον.

§. 11. Εἰ τοίνυν ἔμψυχον τὸ ζῶον, ἡ ψυχὴ δὲ φύσις αἰσθητικὴ, δῆλον ὡς αἰσθητικὸν ἤδη τὸ ἔμψυχον. εἰ μὲν οὖν ἀντερωτηθεὶς ὁ ζητήσας, εἰ ζῶον τὸ κατὰ γαστρὸς ἔτι καλεῖ τὸ ζῶον, ἐπὶ τὸ τρεφόμενον καὶ αὖξον ἔχει τὴν ἀπόκρισιν, εἰ δὲ φάσκοι τοῦτ' εἶναι ὃ ζητεῖ, πότερον αἰσθητικὸν ἤδη τὸ κυούμενον ἢ καὶ καθ' ὁρμήν τινά ἐστι κινητικὸν ἑαυτοῦ, ἤδη σαφῶς γίνεται ἡ διερεύνησις τοῦ πράγματος, οὐ μενούσης ἔτι τῆς περὶ τοὔνομα ἀπάτης, μὴ ἀποκρινόμενος δὲ πρὸς τὸ ἀντερωτηθὲν, μηδὲ βουλόμενος τί ποτέ ἐστιν εἰπεῖν P. ὁ νοῶν ἢ κατὰ τίνος ἐπιφέρων πράγματος τὸ ζῶον 921. P. ὄνομα τὴν πρότασιν ἐποιήσατο· κελεύων δ' ἡμᾶς Pott. 329. αὐτοὺς διελέσθαι ἐριστικὸς ὑπάρχων γνωρισθείη. Sylb. εἰ δὴ δυοῖν τρόποιν ὑπαρχόντων ἑτέρου μὲν τοῦ κατ' ἐρώτησίν τε καὶ ἀπόκρισιν, ἑτέρου δὲ τοῦ κατὰ διέξοδον, ἤρνηται τὸ ἕτερον, ἐπακουσάτω πάντα τὰ εἰς τὸ πρόβλημα διεξιόντων ἡμῶν, εἶτ' ἐπειδὰν τελεώσωμεν, ἐξέσται αὐτῷ τότε περὶ ἑνὸς ἑκάστου ἐν μέρει διαλαμβάνειν.

§. 12. Εἰ δὲ διακόπτειν ἐπιχειροίη τὴν ἐξέτασιν πυνθανόμενος, δῆλός ἐστιν οὐδὲν ἀκούειν βουλόμενος, ἀλλ' εἰ μὲν ἀποκρίνεσθαι ἕλοιτο, πάντων πρῶτον ἐρωτητέον αὐτόν, ἐφ' ὅ τι φέρει πρᾶγμα τὸ ζῶον ὄνομα, κἀπειδὰν τοῦτο ἀποκρίνηται, πάλιν

ἐρωτητέον, ὅ τί ποτε αὐτῷ σημείνει τὸ κυούμενον ἢ τὸ κατὰ γαστρὸς, ἢ τὰ διαπεπλασμένα ἤδη καὶ τὰ ζῶα καὶ τὸ σπέρμα αὐτὸ καταβεβλημένον, τὸ κατὰ γαστρὸς αὐτῷ σημαίνειν βούλεται ἢ μόνα τὰ διηρθρωμένα τε καὶ ἤδη διαπεπλασμένα τὰ ἔμβρυα καλούμενα. ἀποκριναμένου δὲ καὶ πρὸς τοῦτο περαίνειν ἤδη τὸ προκείμενον ἐφεξῆς καὶ διδάσκειν χρή. εἰ δὲ ἡμᾶς λέγειν βούλοιτο αὐτὸς μὴ ἀποκρινάμενος, ἀκουσάτω· ἐπεὶ σὺ μὴ βούλει λέγειν καθ' ὅτου σημαινομένου λέγεις ὃ προὔβαλες, οὕτω γὰρ ἂν οὐ περὶ σημαινομένων ἐγὼ ἐποιούμην τὸν λόγον, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν ἤδη τῶν πραγμάτων ἐσκοπούμην, γίνωσκε τοιοῦτόν τι ποιήσας οἷον εἰ καὶ προὔβαλες εἰ ζῶον ὁ κύων. εἰκότως γὰρ ἂν εἴποιμι ποίου κυνός. ἐγὼ γὰρ καὶ περὶ τοῦ χερσαίου καὶ τοῦ θαλαττίου καὶ τοῦ κατ' οὐρανὸν ἄστρου, ἀλλὰ καὶ Διογένους καὶ τῶν ἄλλων ἐφεξῆς δίειμι κυνῶν. οὐ γὰρ ἂν μαντευσαίμην, πότερον ὑπὲρ πάντων ἐρωτᾷς ἢ τινός. ὅπερ οὖν ἐξ ὑστέρου ποιήσεις, τοῦτ' ἤδη μαθεῖν περὶ ποίου ζητεῖς, σαφῶς εἰπέ. εἰ δὲ περὶ ὀνόματα στρέφῃ τὸ κυούμενον αὐτὸ δὴ τοῦτο τοὔνομα, παντὶ δῆλον ὅτι μήτε ζῶόν ἐστι μήτε φυτὸν, ἀλλ' ὄνομά τε καὶ φωνὴ καὶ σῶμα καὶ ὂν καὶ τί καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ζῶον. καὶ εἴπερ τοῦτο προὔβαλες, ἔχεις τὴν ἀπόκρισιν.

§. 13. Οὐ μὴν οὐδὲ τὸ σημαινόμενον ἐκ τοῦ κυούμενον' ὀνόματός ἐστι ζῶον, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν P.
ἀσώματόν τέ ἐστι καὶ λεκτέον καὶ πρᾶγμα καὶ νόη- 922.
μα καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ζῶον. ἄλλη δέ τις εἴη τοῦ Pott.
ζώου φύσις, ἐναργῶς γὰρ ἐδείκνυτο τοῦ πράγματος αὐτοῦ τοῦ ζητουμένου, λέγω δὲ τῷ ἐμβρύῳ τῆς φύσεως ὁποία τίς ἐστιν, ἕτερον ὑπάρχον πρόβλημα τὸ περὶ τῶν σημαινομένων ἐκ τοῦ ζῶον ὀνόματος. λέγω τοίνυν· εἰ τοῦτο λέγεις ζῶον' τὸ δυνάμενον αἰσθάνεσθαί τε καὶ κινηθῆναι καθ' ὁρμὴν, ζῶόν ἐστιν οὐχ ἁπλῶς τὸ κινούμενον καθ' ὁρμὴν καὶ αἰσθανόμενον· δύναται γὰρ καὶ κοιμᾶσθαι ἢ μὴ παρόντων

τῶν αἰσθητῶν μὴ αἰσθάνεσθαι, τὸ δὲ δυνάμενον ἤτοι ὁρμᾶν ἢ καὶ αἰσθάνεσθαι πεφυκὸς ζώου γνώρισμα. τοιοῦτον γάρ τι σημαίνεται ἐκ τούτων, πρῶτον μὲν, εἰ τὸ κυούμενον καθ' ὁρμὴν μὴ αἰσθάνεσθαι ἢ κινεῖσθαι δύναται ὅπερ πρόκειται σκοπεῖσθαι, ἕτερον δὲ εἰ τὸ κυούμενον αἴσθεσθαί ποτε ἢ κινηθήσεσθαι δύναται καθ' ὁρμὴν, καθ' ὃ σημαινόμενον οὐδεὶς ζητεῖ ἐναργῶς ὄν. ἐζήτητο δὲ πότερον ζῶόν ἐστιν ἤδη τὸ ἔμβρυον ἢ φυτὸν ἔτι, κἄπειτα μετελήφθη τοῦ ζώου τοὔνομα εἰς λόγον, ἵν' ᾖ σαφές. αἰσθήσει δὴ καὶ κινήσει τῇ καθ' ὁρμὴν εὑρόντες αὐτὸ διαφέρον τοῦ μὴ ζώου, πάλιν τοῦτο διωρισάμεθα τῶν παρακειμένων αὐτῷ πραγμάτων ἕτερον μὲν εἶναι φάμενοι τὸ δυνάμει τοιοῦτον, ὃ μήπω μέν ἐστιν αἰσθανόμενόν τε καὶ κινούμενον, ἔσται δέ ποτε τοιοῦτον, ἕτερον δὲ τὸ κατ' ἐνέργειαν ὑπάρχον ἤδη τοιοῦτον, τούτου δὲ τὸ μὲν ἤδη ἐνεργοῦν, τὸ δὲ ἐνεργεῖν μὲν δυνάμενον, ἡσυχάζον δὲ ἢ κοιμώμενον. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ζητούμενον. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ τρέφεσθαι τὸ ἔμβρυον ζῶον εἶναι λεκτέον, ὃ τῆς οὐσίας ἐστὶν, ἀποχωρούντων τοῦ ζητουμένου, τοῖς δ' ἄλλως συμβεβηκόσιν προσεχόντων τὸν νοῦν.

§. 14. Κοινὴ δ' ἐπὶ πᾶσι τοῖς εὑρίσκεσθαι λεγομένοις τέτακται ἡ ἀπόδειξις, ἥτις ἐστὶ λόγος ἐξ ἑτέρων ἕτερόν τι πιστούμενος. ἐξ ὧν δὲ χρὴ πιστοῦσθαι τὸ ζητούμενον, ὁμολογεῖσθαί τε καὶ γινώσκεσθαι δεῖ τῷ μανθάνοντι. ἀρχὴ δὲ τούτων ἁπάντων ἐστὶ τὸ πρὸς αἴσθησίν τε καὶ νόησιν ἐναργές. ἡ μὲν οὖν πρώτη ἀπόδειξις ἐκ τούτων ἁπάντων σύγκειται, ἡ δ' ἐκ τῶν ἤδη φθασάντων ἀποδεδεῖχθαι, διὰ τῆσδε πάλιν ἕτερόν τι περαίνουσα πιστὴ μὲν οὐδὲν ἧττόν ἐστι τῆς προτέρας, οὐ μὴν καὶ πρώτη ὀνομάζεσθαι δύναται, διότι μηδ' ἐκ πρώτων περαίνεται προτάσεων. τὸ μὲν οὖν πρῶτον εἶδος τῆς τῶν ζητουμένων διαφορᾶς τριῶν ὄντων ἐδείχθη, λέγω δὲ τὸ τῆς οὐσίας γινωσκομένης ἀγνοεῖ- P. 923. Pott.

σθαί τι τῶν ἔργων ἢ παθῶν αὐτῆς, δευτέρα δ' ἦν διαφορὰ προβλημάτων ἐφ' οὗ τὰ μὲν ἔργα καὶ πάθη γινώσκομεν ἅπαντες, ἀγνοοῦμεν δὲ τὴν οὐσίαν, οἷον ἐν τίνι τοῦ σώματος μορίῳ τὸ ἡγεμονικόν ἐστι τῆς ψυχῆς.

Cap. V.

§. 15. Ἡ δὲ αὐτὴ ἐπιχείρησις τῆς ἀποδείξεως κἀπὶ τούτου τοῦ προβλήματος. φασὶν οὖν τινὲς μὴ ἐγχωρεῖν πλείους ἀρχὰς ἑνὸς εἶναι ζώου. ὁμογενεῖς μὲν οὖν ἀρχὰς οὐκ ἐγχωρεῖ πλείους ὑπάρχειν ἑνὸς ζώου, διαφερούσας δὲ τοῖς γένεσιν οὐδὲν ἄτοπον. πρὸς τοὺς Πυρρωνίους εἴη, φασὶν, ἡ ἐποχὴ βέβαιον εἶναι μηδὲν, δῆλον ὅτι ἀφ' ἑαυτῆς ἀρξαμένη, πρῶτον ἀκυρώσει ἑαυτήν. ἢ τοίνυν δίδωσιν ἀληθές τι εἶναι καὶ οὐ περὶ πάντων ἐφεκτέον ἢ ἐνίσταται μηδὲν εἶναι ἀληθὲς λέγουσα, καὶ δῆλον ὅτι οὐδ' αὐτὴ πρότερον ἀληθεύσει. ἤτοι γὰρ αὕτη ἀληθεύει ἢ οὐκ ἀληθεύει. ἀλλ' εἰ μὲν ἀληθεύει δίδωσιν ἄκουσά τι εἶναι ἀληθὲς, εἰ δὲ μὴ ἀληθεύει, ἀληθῆ ἀπολείπει ἅπερ ἀνελεῖν ἐβού- P. λετο. ἐν ᾧ γὰρ ψευδὴς δείκνυται ἡ ἀναιροῦσα ἐποχὴ, 330. ἐν τούτῳ τὰ ἀναιρούμενα ἀληθῆ δείκνυται, ὡς ὁ Sylb. ὄνειρος ὁ λέγων ψευδεῖς εἶναι πάντας τοὺς ὀνείρους. αὐτοῦ γὰρ ἀναιρετικὴ οὖσα τῶν ἄλλων γίνεται κυρωτική. καὶ ὅλως εἰ ἔστιν ἀληθὴς ἀφ' ἑαυτῆς ποιήσεται τὴν ἀρχὴν οὐκ ἄλλου τινὸς οὖσα ἐποχὴ, ἀλλ' ἑαυτῆς πρῶτον, ἔπειτα εἰ καταλαμβάνεται ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν ἢ ὅτι ἐπέχει δῆλός ἐστι μὴ ἐπέχειν. πῶς δ' ἂν καὶ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν ἀφίκετο περὶ πάντων ἐπέχων. πῶς δ' ἂν καὶ ἀπεκρίνετο πρὸς τὸ ἐρωτηθέν; περὶ γὰρ αὐτοῦ τούτου δῆλός ἐστιν οὐκ ἐπέχων, καὶ μὴν καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ἐπέχει, ὃ καὶ εἰ δεῖ πειθόμενον αὐτοῖς περὶ πάντων ἐπέχειν περὶ αὐτῆς πρότερον τῆς ἐποχῆς ἐφέξομεν, εἴτε πιστέον αὐτῇ εἴτε καὶ μή.

§. 16. Ἔτι εἰ τοῦτο αὐτό ἐστι τὸ ἀληθὲς τὸ μὴ εἰδέναι τὸ ἀληθὲς οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἀληθές τι παρ' ἐκείνου δίδοται. εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἀμφισβητήσιμον ἐρεῖ τὸ ἀγνοεῖν τἀληθὲς, ἐν αὐτῷ τούτῳ δίδωσιν εἶναι τὸ ἀληθὲς γνώριμον, ἐν ᾧ τὴν περὶ αὐτοῦ ἐποχὴν φαίνεται μὴ βεβαιῶν. αἵρεσίς ἐστι πρόσκλισις δογμάτων ἢ ὥς τινες πρόσκλισις δόγμασι πολλοῖς ἀκολουθίαν πρὸς ἄλληλα καὶ τὰ φαινόμενα περιέχουσα πρὸς τὸ εὖ ζῆν συντείνουσα. καὶ τὸ μὲν δόγμα ἐστὶ κατάληψίς τις λογική, κατάληψις δὲ ἕξις καὶ συγκατάθεσις τῆς διανοίας. οὐ μόνον οἱ ἐφεκτοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶς δογματικὸς ἔν τισιν ἐπέχειν εἴωθεν ἤτοι παρὰ γνώμης ἀσθένειαν ἢ παρὰ πραγμάτων ἀσάφειαν ἢ παρὰ τὴν τῶν λόγων ἰσοσθένειαν. P. 924. Pott.

ΑἹ ΤΩΝ ΖΗΤΗΣΕΩΝ ἘΦΟΔΟΙ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΠΕΡΙ ΤΑΥΤΑ ΚΑΙ ΕΝ ΤΟΥΤΟΙΣ ΕΙΣΙΝ.

Cap. VI.

§. 17. Προτακτέον δὴ καὶ τῶν ὅρων καὶ τῶν ἀποδείξεων καὶ διαιρέσεων, ποσαχῶς λέγεται τὸ ζητούμενον, τά τε ὁμώνυμα χειριστέον καὶ τὰ συνώνυμα εὐκρινῶς τακτέον κατὰ τῆς σημασίας. ἔπειτα ζητητέον, εἰ τῶν πρὸς ἕτερα θεωρουμένων ἐστὶν τὸ προκείμενον ἢ καθ' αὐτὸ λαμβάνεται, ἐπὶ τούτοις, εἰ ἔστι, τί ἐστι, τί αὐτῷ συμβέβηκεν, ἢ καὶ οὕτως, εἰ ἔστι, τί ἐστι, διότι ἐστίν. πρὸς δὲ τὴν τούτων θεωρίαν ἡ τῶν καθ' ἕκαστα γνῶσις καὶ ἡ τῶν καθόλου συνυποβάλλει καὶ τὰ πρότερα καὶ τὰ ἐπὶ τὰς διαφορὰς αἱ διαιρέσεις αὐτῶν. ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγὴ φέρει τὸ καθ' ὅλον καὶ τὸν ὁρισμόν. αἱ δὲ διαιρέσεις τὰ εἴδη καὶ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ ἄτομον, ἡ δὲ θεωρία τοῦ ποσαχῶς τὴν λῆψιν τοῦ οἰκείου, αἱ δὲ διαπορήσεις τὰς κατ' αὐτὰς διαφορὰς

καὶ τὰς ἀποδείξεις καὶ ἄλλως τὴν θεωρίαν συναύξουσι τά τε παρεπόμενα αὐτῇ. ἐκ πάντων δὲ ἐπιστήμη τε παρίσταται καὶ ἀλήθεια. πάλιν τὸ κεφαλαιωθὲν ἐκ τῆς διαιρέσεως ὅρος γίνεται, λαμβάνεται γὰρ καὶ πρότερος τῆς διαιρέσεως καὶ ὕστερος ὁ διορισμὸς, πρότερος μὲν ὅταν συγχωρηθῇ ἢ προτεθῇ, ὕστερος δὲ ὅταν ἀποδειχθῇ. καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν δὲ ἐκ τοῦ καθ' ἕκαστα κεφαλαιοῦται τὸ καθόλου. ἀρχὴ γὰρ τῆς ἐπαγωγῆς ἡ αἴσθησις, πέρας δὲ τὸ καθόλου. ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγὴ οὐ τὸ τί ἐστι δείκνυσιν, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἢ οὐκ ἔστιν, ἡ διαίρεσις P. δὲ ὅτι ἐστὶ παρίστησιν. ὅ τε διορισμὸς ὁμοίως τῇ 925. διαιρέσει τὴν οὐσίαν καὶ τὸ τί ἐστι διδάσκει, οὐχὶ Pott. δὲ τὸ εἰ ἔστιν, ἥ τε ἀπόδειξις τὰ τρία τό τε εἰ ἔστιν καὶ τὸ τί ἐστιν καὶ τὸ διὰ τί ἐστιν σαφηνίζει. εἰσὶ δὲ ἔνιοι καὶ τῆς αἰτίας ἐμπεριεκτικοὶ ὅροι.

§. 18. Ἐπεὶ δὲ ἐπίστασθαί ἐστιν ὅταν ἴδωμεν τὴν αἰτίαν, αἰτίαι δὲ τέσσαρες ἡ ὕλη, τὸ κινοῦν, τὸ εἶδος, τὸ τέλος, τετραχῶς ἔσται ὁ διορισμός. ληπτέον οὖν πρῶτον τὸ γένος, ἐν ᾧ ἐστὶ τῶν ἐπάνω τὰ ἐγγύτατα, μετὰ τοῦτο τὴν προσεχῆ διαφοράν. ἡ δὲ συνέχεια τῶν διαφορῶν τεμνομένη καὶ ἀποδιαιρουμένη τὸ τί ἦν εἶναι ἐκπληροῖ. οὐκ ἀνάγκη δὲ πάσας λέγειν ἑκάστου τὰς διαφορὰς, ἀλλὰ τὰς εἰδοποιούσας. ἡ γεωμετρικὴ ἀνάλυσις καὶ σύνθεσις τῇ διαλεκτικῇ διαιρέσει καὶ ὁρισμῷ ἔοικεν, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς διαιρέσεως ἐπὶ τὰ ἁπλούστερα καὶ ἀρχικώτερα ἀνατρέχομεν. τὸ γοῦν γένος τοῦ ζητουμένου πράγματος διαιροῦμεν εἰς τὰ ἐνυπάρχοντα αὐτῷ εἴδη, οἷον ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῶον γένος ὂν εἰς τὰ ἐμφαινόμενα εἴδη διαιροῦμεν τὸ θνητὸν καὶ ἀθάνατον, καὶ οὕτως ἀεὶ τὰ σύνθετα δοκοῦντα εἶναι γένη εἰς τὰ ἁπλούστερα εἴδη τέμνοντες ἐπὶ τὸ μὴ ζητούμενον καὶ μηκέτι τομὴν ἐπιδεχόμενον παραγινόμεθα. τὸ γὰρ ζῶον εἰς τὸ θνητὸν καὶ ἀθάνατον διελόντες εἶτα μέντοι τὸ θνητὸν εἰς τὸ χερσαῖον καὶ ἔνυδρον, καὶ

πάλιν τὸ χερσαῖον εἰς τὸ πτηνὸν καὶ πεζὸν καὶ οὕτως τὸ προσεχὲς τῷ ζητουμένῳ εἶδος, ὃ καὶ περιλαμβάνει τὸ ζητούμενον, διαιροῦντες ἀφιξόμεθα τέμνοντες ἐπὶ τὸ ἁπλούστατον εἶδος, ὅπερ ἄλλο μὲν οὐδὲν, μόνον δὲ τὸ ζητούμενον περιλαμβάνει. πάλιν γὰρ τὸ πεζὸν εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον διαιρούμεθα. κἄπειτα τὰ προσεχῆ τῶν ἐκ τῆς διαιρέσεως λαμβανομένων εἰδῶν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκλεγόμενοι καὶ ἐπισυνθέντες εἰς ἕνα λόγον τὸν ὅρον τοῦ ἀνθρώπου ἀποδίδομεν, ὅς ἐστι ζῶον θνητὸν, χερσαῖον, πεζὸν, λογικόν.

§. 19. Ὅθεν ὕλης μὲν τάξιν ἐπέχει ἡ διαίρεσις, τῷ ὅρῳ, τὴν ἁπλότητα τοῦ ὀνόματος ἀναζητοῦσα, τεχνίτου δὲ καὶ δημιουργοῦ ὁ ὅρος ἐπισυντιθεὶς καὶ κατασκευάζων καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ ὄντος παριστάς. P. 331. Sylb. οὐ τούτων τῶν πραγμάτων οὔτε τῶν ἰδεῶν οἱ ὅροι, ἀλλὰ γὰρ τῶν πραγμάτων ὧν ἔχομεν καθολικὰς διανοίας, τούτων τῶν διανοιῶν τοὺς ἑρμηνευτικοὺς λόγους εἶναί φαμεν, τούτων γὰρ τῶν διανοιῶν καὶ αἱ διαιρέσεις γίνονται. τῶν δὲ διαιρέσεων ἡ μέν τις εἰς εἴδη διαιρεῖ τὸ διαιρούμενον· ὡς γένος, ἡ δέ τις εἰς μέρη ὡς ὅλον, ἡ δὲ εἰς τὰ συμβεβηκότα. P. 926. Pott. ἡ μὲν οὖν τοῦ ὅλου εἰς τὰ μέρη διαίρεσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ μέγεθος ἐπινοεῖται, ἡ δὲ εἰς συμβεβηκότα οὐδέποτε ὅλη δύναται διαληφθῆναι, εἴ γε καὶ οὐσίαν ἑκάστῳ δεῖ πάντως τῶν ὄντων ὑπάρχειν. ὅθεν ἀδόκιμοι ἄμφω αὗται αἱ διαιρέσεις, μόνη δὲ εὐδοκιμεῖ ἡ τοῦ γένους εἰς εἴδη τομὴ, ὑφ' ἧς χαρακτηρίζεται ἥ τε ταυτότης ἡ κατὰ γένος ἥ τε ἑτερότης ἡ κατὰ τὰς ἰδικὰς διαφοράς. τὸ εἶδος ἀεὶ ἔν τινι μέρει θεωρεῖται, οὐ μὴν ἀναπάλιν, εἴ τι μέρος ἐστί τινος, τοῦτο καὶ εἶδος γενήσεται. ἡ γὰρ χεὶρ μέρος μέν ἐστι τοῦ ἀνθρώπου, εἶδος δὲ οὐκ ἔστιν. καὶ τὸ μὲν γένος ἐν τοῖς εἴδεσιν ἐνυπάρχει, τὸ γὰρ ζῶον καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ βοΐ, τὸ δὲ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν οὐκ ἐνυπάρχει, οὐ γὰρ ο

ἄνθρωπος ἐν τοῖς ποσὶν ὑπάρχει. διὸ κυριώτερον τὸ εἶδος τοῦ μέρους καὶ ὅσα τοῦ γένους κατηγορεῖται, ταῦτα πάντα καὶ τοῦ εἴδους κατηγορηθήσεται.

§. 20. Ἄριστον μὲν οὖν εἰς δύο θεωρεῖν εἴδη τὸ γένος, εἰ δὲ μή, εἰς τρία. τὰ τοίνυν εἴδη γενικώτερον μὲν διαιρούμενα χαρακτηρίζεται τῷ τε ταυτῷ καὶ θατέρῳ, ἔπειτα δὲ διὰ τῶν γενικῶς σημαινομένων διαιρούμενα χαρακτηρίζεται. ἕκαστον γὰρ τῶν εἰδῶν ἤτοι οὐσία ἐστὶν, ὥσπερ ὅταν λέγωμεν, τῶν ὄντων τὰ μὲν σώματά ἐστι, τὰ δὲ ἀσώματα, ἢ πόσον ἢ πρός τί ἢ ποῦ ἢ πότε ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν. παντὸς οὗ τινὸς οὖν ἐπιστήμων τίς ἐστι, τούτου καὶ τὸν ὅρον ἀποδώσει, ὡς ὅ γε μὴ δυνάμενος λόγῳ περιλαβεῖν καὶ ὁρίσασθαι ὁτιοῦν, τούτου ἐπιστήμων οὐκ ἄν ποτε εἴη. ἐκ δὲ τῆς τοῦ ὅρου ἀγνοίας καὶ τὰς πολλὰς ἀμφισβητήσεις γίνεσθαι καὶ τὰς ἀπάτας συμβαίνει. εἰ γὰρ ὁ τὸ πρᾶγμα εἰδὼς ἔχει κατὰ διάνοιαν τὴν εἴδησιν αὐτοῦ, δύναται δὲ καὶ λόγῳ σαφηνίσαι ὃ διανοεῖται, ἡ δὲ τῆς διανοίας ἑρμηνεία ὅρος ἐστὶν, ἀναγκαῖόν ἐστι τὸν εἰδότα τὸ πρᾶγμα δύνασθαι αὐτοῦ καὶ τὸν ὅρον ἀποδιδόναι.

§. 21. Προσλαμβάνεται δὲ ὅροις καὶ ἡ διαφορὰ, σημείου τάξιν ἐπέχουσα τῷ ὅρῳ. τῷ γοῦν τοῦ ἀνθρώπου ὅρῳ τὸ γελαστικὸν προστεθὲν ποιεῖ τὸ ὅλον ζῶον λογικὸν, θνητὸν, χερσαῖον, πεζὸν, γελαστικόν. σημεῖα γάρ ἐστι τὰ κατὰ διαφορὰν προσαγόμενα τῷ ὅρῳ οἰκείων πραγμάτων, τὴν δὲ φύσιν αὐτῶν τῶν πραγμάτων οὐκ ἐνδείκνυται. αὐτίκα ἰδίου ἀπόδοσίν φασιν εἶναι τὴν διαφοράν. καὶ καθὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων διαφέρει τὸ ἔχον τὴν διαφορὰν, ὃ μόνῳ ὑπάρχει καὶ ἀντικατηγορεῖται τοῦ πράγματος ἐν τοῖς ὅροις, ἀνάγκη τὸ πρῶτον γένος ὡς ἀρχηγὸν καὶ ὑποστατὸν δεῖ παραλαμβάνειν. ἐν μὲν οὖν τοῖς μακροτέροις ὅροις τὸ πλῆθος τῶν εἰδῶν τῶν ἐξευρισκομένων διὰ τῶν δέκα κατηγοριῶν, ἐν δὲ

P. 927. Pott.

τοῖς ἐλαχίστοις τὰ προηγούμενα τῶν προσεχῶν εἰδῶν ληφθέντα, τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν διασημαίνει τοῦ πράγματος, ὁ δὲ ἐλάχιστος ἐκ τριῶν συνέστηκεν τοῦ γένους καὶ δυεῖν τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰδῶν. γίνεται δὲ τοῦτο διὰ συντομίαν. φαμὲν οὖν, ἀνθρώπος ἐστὶ τὸ ζῶον γελαστικόν. τό τε ἐξαιρέτως συμβεβηκὸς τῷ ὁριζομένῳ προσπαραληπτέον ἢ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν αὐτοῦ ἢ τὸ ἴδιον ἔργον αὐτοῦ καὶ τοιούτων τινῶν ἄλλων. ἐξηγητικὸς οὖν ὁ ὅρος ὢν τῆς τοῦ πράγματος οὐσίας περιλαβεῖν μὲν ἀκριβῶς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ἀδυνατεῖ, διὰ δὲ τῶν κυριωτάτων εἰδῶν τὴν δήλωσιν τῆς οὐσίας ποιεῖται καὶ σχεδὸν ἐν ποιότητι ὁ ὅρος τὴν οὐσίαν ἔχει.

Cap. VII.

§. 20. Τὰ ποιητικὰ τῆς ἐποχῆς αἴτια δύο ἐστὶν τὰ ἀνωτάτω, ἓν μὲν τὸ πολύτροπον καὶ ἄστατον τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης, ὅπερ γεννητικὸν εἶναι πέφυκεν τῆς διαφωνίας ἤτοι τῆς ἀλλήλων πρὸς ἀλλήλους ἢ τῆς ἑαυτῶν πρὸς ἑαυτοὺς, δεύτερον δὲ ἡ ἐν τοῖς οὖσι διαφωνία, ἣ καὶ εἰκότως ἐμποιητικὴ καθέστηκε τῆς ἐποχῆς. μήτε γὰρ πάσαις ταῖς φαντασίαις πιστεύειν δυνηθέντες διὰ τὴν μάχην μήτε πάσαις ἀπιστεῖν διὰ τὸ καὶ τὴν λέγουσαν πάσας ἀπίστους ὑπάρχειν ἐξ ἁπασῶν οὖσαν συμπεριγράφεσθαι πάσαις, μήτε τισὶ μὲν πιστεύειν, τισὶ δὲ ἀπιστεῖν διὰ τὴν ἰσότητα, κατήχθημεν εἰς ἐποχήν. τούτων δὲ αὐτῶν τῶν ἀρχικωτάτων τῆς ἐποχῆς τὸ μὲν ἀβέβαιον τῆς διανοίας γεννητικόν ἐστι διαφωνίας, ἡ δὲ διαφωνία, προσεχὲς αἴτιον τῆς ἐποχῆς, ὅθεν πλήρης μὲν ὁ βίος δικαστηρίων τε καὶ βουλευτηρίων καὶ καθόλου τῆς περὶ τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ καὶ κακὰ αἱρέσεως, ἅπερ ἠπορημένης ἐστὶ διανοίας καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀντικειμένων πραγμάτων εἰς ἀσθένειαν μετοκλαζούσης τεκμήρια. πλήρεις δ' αἱ θῆκαι τῶν

βιβλίων, καὶ αἱ συντάξεις καὶ αἱ πραγματεῖαι τῶν διαφωνούντων ἐν τοῖς δόγμασι καὶ πεπεικότων ἑαυτοὺς τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν γινώσκειν.

Cap. VIII.

§. 23. Τρία ἐστὶ περὶ τὴν φωνὴν τά τε ὀνόματα σύμβολα ὄντα τῶν νοημάτων κατὰ τὸ προηγούμενον, κατ᾽ ἐπακολούθημα δὲ καὶ τῶν ὑποκειμένων, δεύτερον δὲ τὰ νοήματα ὁμοιώματα καὶ ἐκτυπώματα τῶν ὑποκειμένων ὄντα· ὅθεν ἅπασι καὶ τὰ νοήματα τὰ αὐτά ἐστι διὰ τὸ τὴν αὐτὴν P. ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων ἅπασιν ἐγγίνεσθαι τύπωσιν, 928 οὐκ ἔτι δὲ καὶ τὰ ὀνόματα διὰ τὰς διαλέκτους τὰς Pott. P. διαφόρους. τρίτον δὲ τὰ ὑποκείμενα πράγματα, 332. ἀφ᾽ ὧν ἡμῖν τὰ νοήματα ἐντυποῦνται. τὰ μὲν Sylb. οὖν ὀνόματα τῇ γραμματικῇ εἰς τὰ καθολικὰ στοιχεῖα κδ´ ἀνάγει. ὡρισμένα γὰρ χρὴ εἶναι τὰ στοιχεῖα. τῶν γὰρ καθ᾽ ἕκαστα ἀπείρων ὄντων μὴ εἶναι ἐπιστήμην, ἴδιον δὲ ἐπιστήμης καθολικοῖς ἐπερείδεσθαι θεωρήμασι καὶ ὡρισμένοις. ὅθεν τὰ καθ᾽ ἕκαστα εἰς τὰ καθόλου ἀνάγεται. ἡ δὲ τῶν φιλοσόφων πραγματεία περί τε τὰ νοήματα καὶ τὰ ὑποκείμενα καταγίνεται. ἐπὶ δὲ τούτων τὰ καθ᾽ ἕκαστα ἄπειρα στοιχεῖά τινα καὶ τούτων εὑρεθῇ, ὑφ᾽ ἃ πᾶν τὸ ζητούμενον ὑπάγεται. καὶ εἰ μὲν φαίνοιτο ὑφ᾽ ἕν τι ὑποδεδυκὸς τῶν στοιχείων ἢ καὶ πλείω, ἀποφανούμεθα αὐτὸ εἶναι, εἰ δὲ πάντα διαφύγοι, μηδαμῇ εἶναι. τῶν λεγομένων τὰ μὲν ἄνευ συμπλοκῆς λέγεται ὡς τὸ ‚ἄνθρωπος' καὶ ὡς τὸ ‚τρέχει' καὶ ὅσα λόγον οὐκ ἀποτελεῖ, ὃ δὴ τάληθὲς ἢ τὸ ψεῦδος ἔχει. τῶν δὲ μετὰ συμπλοκῆς λεγομένων τὰ μὲν οὐσίαν σημαίνει, τὰ δὲ ποιόν, τὰ δὲ πόσον, τὰ δὲ πρός τι, τὰ δὲ ποῦ, τὰ δὲ πότε, τὰ δὲ κεῖσθαι, τὰ δὲ ἔχειν, τὰ δὲ ποιεῖν, τὰ δὲ πάσχειν, ἃ δὴ καὶ στοιχεῖα τῶν ὄντων φαμὲν τῶν ἐν ὕλῃ

καὶ μετὰ τὰς ἀρχάς. ἔστι γὰρ λόγῳ θεωρητὰ ταῦτα, τὰ δὲ ἄϋλα νῷ μόνῳ ληπτά ἐστι κατὰ τὴν πρώτην ἐπιβολήν.

§. 24. Τῶν δὲ ὑπὸ τὰς δέκα κατηγορίας ὑποτασσομένων τὰ μὲν καθ' αὑτὰ λέγεται, ὡς αἱ ἐννέα κατηγορίαι, τὰ δὲ πρός τι. καὶ πάλιν τῶν ὑπὸ ταύτας τὰς δέκα κατηγορίας τὰ μέν ἐστι συνώνυμα, ὡς βοῦς καὶ ἄνθρωπος, καθὸ ζῶον, ἔστι γὰρ συνώνυμα, ὧν τό τε ὄνομα ἀμφοῖν κοινὸν τὸ ζῶον, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς, τουτέστιν ὁ ὅρος, τουτέστιν οὐσία ἔμψυχος· ἑτερώνυμα δὲ ὅσα περὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον ἐν διαφόροις ἐστὶν ὀνόμασιν, οἷον ἀνά- P. βασις καὶ κατάβασις· ὁδὸς γὰρ ἡ αὐτὴ ἤτοι εἰς 929. τὸ ἄνω ἢ εἰς τὸ κάτω, τὸ δ' ἄλλο εἶδος τῶν ἑτε- Pott. ρωνύμων, οἷον ἵππος καὶ μέλας, καὶ ὄνομα καὶ λόγον ἕτερον ἀλλήλων ἔχοντα μηδὲ τοῦ ὑποκειμένου κοινωνοῦντα, ἕτερα δὲ λεκτέον οὐχ ἑτερώνυμα. πολυώνυμα δὲ τὰ τὸν μὲν λόγον τὸν αὐτὸν ἔχοντα, ὄνομα δὲ διάφορον ὡς ἄορ, ξίφος, φάσγανον, παρώνυμα δ' ἐστὶ τὰ παρά τι ἕτερον ὠνομασμένα ὡς ἀπὸ τῆς ἀνδρείας ὁ ἀνδρεῖος. τὰ δὲ ὁμώνυμα τῷ αὐτῷ ὀνόματι χρώμενα, λόγον δὲ οὐ τὸν αὐτὸν ἔχοντα, οἷον ἄνθρωπος τό τε ζῶον καὶ ὁ γεγραμμένος, τῶν δὲ ὁμωνύμων τὰ μὲν ἀπὸ τύχης ὁμωνυμεῖ, ὡς Αἴας ὁ Λοκρὸς καὶ ὁ Σαλαμίνιος, τὰ δὲ ἀπὸ διανοίας, καὶ τούτων τὰ μὲν καθ' ὁμοιότητα, ὡς ἄνθρωπος τό τε ζῶον καὶ ὁ γεγραμμένος, τὰ δὲ κατὰ ἀναλογίαν, ὡς πόδες Ἴδης καὶ οἱ ἡμέτεροι πόδες διὰ τὸ κατωτέρω εἶναι, τὰ δὲ κατ' ἐνέργειαν, ὡς ποῦς πλοίου, δι' οὗ τὸ πλοῖον πλεῖ καὶ ποῦς ὁ ἡμέτερος, δι' οὗ κινούμεθα. λέγεται ὁμώνυμα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ, ὡς ἀπό τε τοῦ ἰατροῦ τὸ βιβλίον καὶ τὸ σμιλίον ἰατρικὰ ἀπὸ τοῦ χρωμένου ἰατροῦ καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν λόγον τὸν ἰατρικόν.

Cap. IX.

§. 25. Τῶν αἰτίων τὰ μὲν προκαταρκτικὰ, τὰ δὲ συνεκτικὰ, τὰ δὲ συνεργὰ, τὰ δὲ ὧν οὐκ ἄνευ. προκαταρκτικὰ μὲν τὰ πρώτως ἀφορμὴν παρεχόμενα εἰς τὸ γίγνεσθαί τι, καθάπερ τὸ κάλλος τοῖς ἀκολάστοις τοῦ ἔρωτος, ὀφθὲν γὰρ αὐτοῖς τὴν ἐρωτικὴν διάθεσιν ἐμποιεῖ μόνον, οὐ μὴν κατηναγκασμένως. συνεκτικὰ δὲ ἅπερ συνωνύμως καὶ αὐτοτελῆ καλεῖται, ἐπειδήπερ αὐτάρκως δι' αὐτοῦ ποιητικόν ἐστι τοῦ ἀποτελέσματος. ἑξῆς δὲ πάντα τὰ αἴτια ἐπὶ τοῦ μανθάνοντος δεικτέον. ὁ μὲν πατὴρ αἴτιόν ἐστι προκαταρκτικὸν τῆς μαθήσεως, ὁ διδάσκαλος δὲ συνεκτικὸν, ἡ δὲ τοῦ μανθάνοντος φύσις συνεργὸν αἴτιον, ὁ δὲ χρόνος τῶν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ἐπέχει. αἴτιον δὲ κυρίως λέγεται τὸ παρεκτικόν τινος ἐνεργητικῶς, ἐπεὶ καὶ τὸν σίδηρον τμητικόν φαμεν εἶναι, οὐ μόνον ἐν τῷ τέμνειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μὴ τέμνειν. οὕτως οὖν καὶ τὸ παρεκτικὸν ἄμφω σημαίνει καὶ τὸ ἤδη ἐνεργοῦν καὶ τὸ μηδέπω μὲν, δυνάμει δὲ κεχρημένον τοῦ ἐνεργῆσαι.

§. 26. Οἱ μὲν οὖν σωμάτων, οἱ δ' ἀσωμάτων
φασὶν εἶναι τὰ αἴτια, οἱ δὲ τὸ μὲν σῶμα κυρίως αἴτιόν P.
φασι, τὸ δὲ ἀσώματον καταχρηστικῶς καὶ οἷον αἰτιω- 930.
δῶς. ἄλλοι δ' ἔμπαλιν ἀναστρέφουσι τὰ μὲν ἀσώμα- Pott.
τα κυρίως αἴτια λέγοντες, καταχρηστικῶς δὲ τὰ σώματα, οἷον τὴν τομὴν ἐνέργειαν οὖσαν ἀσώματον εἶναι τοῦ τέμνειν ἐνεργείας οὔσης καὶ ἀσωμάτου καὶ τοῦ τέμνεσθαι ὁμοίως τῇ τε μαχαίρᾳ καὶ τῷ τεμνομένῳ σώμασιν οὖσιν. τὸ τίνων ἐστὶν αἴτιον, λέγεται τριχῶς τὸ μὲν ὅ ἐστιν αἴτιον, οἷον ὁ ἀνδριαντοποιὸς, ὁ δὲ οὗ ἐστὶν αἴτιον τοῦ γίνεσθαι τὸν ἀνδριάντα, ὁ δὲ ᾧ ἐστὶν αἴτιον, ὥσπερ ἡ ὕλη, τῷ χαλκῷ γὰρ αἴτιός ἐστι τοῦ γίνεσθαι τὸν ἀνδριάντα. τὸ γίνεσθαι οὖν καὶ τὸ τέμνεσθαι τὰ οὗ ἐστὶν αἴτια ἐνέργειαι οὖσαι ἀσώματοί εἰσιν. εἰς ὃν λόγον κατη-

γορήματα καλοῦσιν Κλεάνθης καὶ Ἀρχέδημος, τὰ αἴτια ἢ ὅπερ καὶ μᾶλλον τὰ μὲν κατηγορημάτων αἴτια λεχθήσεται, οἷον τὸ τέμνεσθαι, οὗ πτῶσις τὸ τέμνεσθαι, τὰ δ' ἀξιωμάτων ὡς τοῦ ναῦς γίνεσθαι, οὗ πάλιν ἡ πτῶσίς ἐστι, τὸ ναῦν γίνεσθαι· Ἀριστοτέλης δὲ προσηγορίαν, οἷον τῶν τοιούτων, οἰκίας, νεὼς, καύσεως, τομῆς, ἡ πτῶσις δὲ ἀσώματος εἶναι ὁμολογεῖται, διὸ καὶ τὸ σόφισμα ἐκεῖνο οὕτως λύεται· ὃ λέγεις, διέρχεταί σου διὰ τοῦ στόματος, ὅπερ ἀληθὲς, οἰκίαν δὲ λέγεις, οἰκία ἄρα διὰ τοῦ στόματός σου διέρχεται, ὅπερ ψεῦδος, οὔτε γὰρ τὴν οἰκίαν λέγομεν σῶμα οὖσαν, ἀλλὰ τὴν
P. πτῶσιν ἀσώματον οὖσαν, ἧς οἰκία τυγχάνει.

333. §. 27. Καὶ τὸν οἰκοδόμον οἰκοδομεῖν λέγομεν κατὰ
Sylb. τὴν ἐπὶ τὸ γενησόμενον ἀναφοράν. οὕτως φαμὲν χλαμύδα ὑφαίνεσθαι, τὸ γὰρ ποιοῦν ἐνεργείας δηλωτικὸν ὑπάρχει. οὐκ ἔστι δὲ ἑτέρου μὲν τὸ ποιοῦν, ἑτέρου δὲ τὸ αἴτιον, ἀλλὰ ταυτοῦ, τῆς χλαμύδος καὶ τῆς οἰκίας, καθ' ὃ γὰρ αἴτιος τοῦ γίνεσθαι κατὰ τοῦτο καὶ ποιητικός ἐστι τοῦ γίνεσθαι. τὸ δὲ αὐτὸ ἄρα αἴτιον καὶ ποιητικὸν καὶ δι' ὅ. καὶ εἰ μέν τί ἐστιν αἴτιον καὶ ποιητικὸν, τοῦτο πάντως ἐστὶ καὶ δι' ὅ, εἰ δέ τί ἐστι δι' ὅ, οὐ πάντως τοῦτο καὶ αἴτιον. πολλὰ γοῦν ἐφ' ἓν ἀποτέλεσμα συντρέχει, δι' ἃ γίνεται τὸ τέλος, ἀλλ' οὐκ ἔστι πάντα αἴτια. οὐ γὰρ ἂν ἐτεκνοκτόνησεν Μήδεια, εἰ μὴ ὠργίσθη, οὐδ' ἂν ὠργίσθη, εἰ μὴ ἐζήλωσεν, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ ἠράσθη, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ Ἰάσων ἔπλευσεν εἰς Κολχοὺς, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ Ἀργὼ κατεσκευάσθη, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ τὰ ξύλα ἐκ τοῦ Πηλείου ἐτμήθη. ἐν τούτοις P.
γὰρ ἅπασιν τοῦ διὸ τυγχάνοντος οὐ πάντα τῆς 931.
τεκνοκτονίας αἴτια τυγχάνει, μόνη δὲ ἡ Μήδεια, Pott.
διὸ τὸ μὴ κωλῦον ἀνέργητόν ἐστιν, διὸ οὐκ ἔστιν αἴτιον τὸ μὴ κωλῦον, ἀλλὰ τὸ κωλῦον. ἐν γὰρ τῷ ἐνεργεῖν καὶ δρᾶν τι τὸ αἴτιον νοεῖται. ἔτι τὸ μὴ κωλῦον κεχώρισται τοῦ γινομένου, τὸ δὲ αἴ-

τιον πρὸς τὸ γινόμενον. οὐκ ἂν οὖν εἴη αἴτιον τὸ μὴ κωλῦον.

§. 28. *Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπιτελεῖται, ὅτι τὸ δυνάμενον κωλύειν οὐ πάρεστιν. τετραχῶς τὸ αἴτιον λέγεται τὸ ποιοῦν, ὡς ὁ ἀνδριαντοποιός, καὶ ἡ ὕλη ὡς ὁ χαλκὸς, καὶ τὸ εἶδος ὡς ὁ χαρακτὴρ, καὶ τὸ τέλος ὡς ἡ τιμὴ τοῦ γυμνασιάρχου. τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, λόγον ὁ χαλκὸς ἐπέχει πρὸς τὸ γενέσθαι τὸν ἀνδριάντα καὶ ὁμοίως ἐστὶν αἴτιον. πᾶν γὰρ οὗ χωρὶς οὐκ ἐνδεχόμενον γενέσθαι τὸ ἀποτέλεσμα κατὰ ἀνάγκην ἐστὶν αἴτιον, αἴτιον δὲ οὐχ ἁπλῶς. οὐ γάρ ἐστι συνεκτικὸν τὸ οὗ μὴ ἄνευ, συνεργὸν δέ. πᾶν τὸ ἐνεργοῦν παρέχει τὸ ἀποτέλεσμα μετ᾽ ἐπιτηδειότητος τοῦ πάσχοντος, διατίθησι μὲν γὰρ τὸ αἴτιον, πάσχει δὲ ἕκαστον εἰς ὃ πέφυκέν τι παρεκτικῆς τῆς ἐπιτηδειότητος οὔσης καὶ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ἐπεχούσης. ἄπρακτον οὖν τὸ αἴτιον ἄνευ τῆς ἐπιτηδειότητος, οὐκ ἔστιν δὲ αἰτία, ἀλλὰ συνεργὸς, ἐπεὶ πᾶν αἴτιον ἐν τῷ δρᾶν νοεῖται. αὑτὴν δὲ οὐκ ἂν ποιοίη ἡ γῆ, ὥστε οὐδὲ αἰτία ἂν εἴη ἑαυτῆς. καταγέλαστον δὲ τὸ λέγειν μὴ τὸ πῦρ αἴτιον τῆς καύσεως, ἀλλὰ τὰ ξύλα, μηδὲ τὴν μάχαιραν τῆς τομῆς, ἀλλὰ τὴν σάρκα, μηδὲ τοῦ καταπαλαισθῆναι τὸν ἀθλητὴν, τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀντιπάλου, τὴν ἑαυτοῦ δὲ ἀσθένειαν. τὸ συνεκτικὸν αἴτιον οὐ δεῖται χρόνου, τὸ γὰρ καυτήριον ἅμα τῷ κατὰ τῆς σαρκος ἐπερεισθῆναι τὴν ἀλγηδόνα παρέχει. τῶν προκαταρκτικῶν τὰ μὲν χρόνου δεῖται, ἄχρις ἂν γένηται τὸ ἀποτέλεσμα, τὰ δὲ οὐ δεῖται, ὡς ἡ πτῶσις τοῦ κατάγματος. μή τι οὖν οὐ κατὰ στέρησιν χρόνου ἄχρονα λέγεται ταῦτα, ἀλλὰ κατὰ μείωσιν, ὡς καὶ τὸ ἐξαίφνης, μηδὲ αὐτὸ χωρὶς χρόνου γενόμενον.*

§. 29. *Πᾶν αἴτιον ὡς αἴτιον διανοίᾳ ληπτὸν τυγχάνει ἐπί τινος καὶ πρός τι νοεῖται, τινὸς μέντοι ἀποτελέσματος, καθάπερ ἡ μάχαιρα τοῦ τέμνειν, πρὸς τινὶ δὲ καθάπερ τῷ ἐπιτηδείως ἔχοντι, καθά-*

περ τὸ πῦρ τῷ ξύλῳ, τὸν ἀδάμαντα γὰρ οὐ καύσει. τὸ αἴτιον τῶν πρός τι, κατὰ γὰρ τὴν πρὸς ἕτερον νοεῖται σχέσιν, ὥστε δυεῖν ἐπιβάλλομεν, ἵνα τὸ αἴτιον ὡς αἴτιον νοήσωμεν, ὁ αὐτὸς καὶ περὶ τοῦ δημιουργοῦ καὶ ποιητοῦ λόγος καὶ πατρός. οὐκ ἔστιν αὐτό τι ἑαυτοῦ αἴτιον οὐδὲ ἑαυτοῦ τις πατήρ, P. 932. Pott. ἐπεὶ τὸ πρῶτον γενήσεται δεύτερον, τό γε μὴν αἴτιον ἐνεργεῖ καὶ διατίθησι τὸ ὑπὸ τοῦ αἰτίου γενόμενον πάσχει καὶ διατίθεται. οὐ δύναται δὲ τὸ αὐτὸ πρὸς ἑαυτῷ λαμβανόμενον ἐνεργεῖν ἅμα καὶ διατίθεσθαι οὐδὲ υἱὸς εἶναι καὶ πατήρ. καὶ ἄλλως τὸ αἴτιον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γινομένου προχρονεῖ κατὰ τὴν οὐσίαν, ὡς ἡ μάχαιρα τῆς τομῆς. οὐ δύναται δὲ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ προχρονεῖν τῇ ὕλῃ καθὸ αἴτιόν ἐστιν, ἅμα καὶ ὑστερεῖν καὶ ὑστεροχρονεῖν, καθὸ τῆς αἰτίας ἐστὶν ἔργον. διαφέρει τε τὸ εἶναι τοῦ γενέσθαι. οὕτως καὶ αἴτιον μὲν τοῦ γινομένου, πατὴρ δὲ υἱοῦ. οὐκ ἐνδέχεται γὰρ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ εἶναι ἅμα καὶ γίνεσθαι. οὐθὲν οὖν ἐστὶν ἑαυτοῦ αἴτιον.

§. 30. Ἀλλήλων οὐκ ἔστι τὰ αἴτια, ἀλλήλοις δὲ αἴτια. ἡ γὰρ σπληνικὴ διάθεσις προϋποκειμένη οὐ πυρετοῦ αἴτιος, ἀλλὰ τοῦ γίνεσθαι τὸν πυρετόν. καὶ ὁ πυρετὸς προϋκείμενος οὐ σπληνός, ἀλλὰ τοῦ αὔξεσθαι τὴν διάθεσιν. οὕτως καὶ αἱ ἀρεταὶ ἀλλήλαις αἴτιαι τῷ μὴ χωρίζεσθαι διὰ τὴν ἀντακολουθίαν, καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ψαλίδος λίθοι ἀλλήλοις εἰσὶν αἴτιοι τοῦ μένειν κατηγορήματος, ἀλλήλων δὲ οὐκ εἰσὶν αἴτιοι, καὶ ὁ διδάσκαλος δὲ καὶ ὁ μανθάνων ἀλλήλοις εἰσὶν αἴτιοι τοῦ προκόπτειν κατηγορήματος. λέγεται δὲ ἀλλήλοις αἴτια ποτὲ μὲν τῶν αὐτῶν, ὡς ὁ ἔμπορος καὶ ὁ κάπηλος ἀλλήλοις εἰσὶν αἴτιοι τοῦ κερδαίνειν, ποτὲ δὲ ἄλλου καὶ ἄλλου καθάπερ ἡ μάχαιρα καὶ ἡ σάρξ, ἡ μὲν γὰρ τῇ σαρκὶ τοῦ τέμνεσθαι, ἡ σὰρξ δὲ τῇ μαχαίρᾳ τοῦ τέμνειν. τὸ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ψυχὴν ἀντὶ ψυ-

χῆς, ὁ μὲν γὰρ πλήξας τινὰ θανασίμως αἴτιός ἐστιν αὐτῷ τοῦ θανάτου ἢ τὸ γίνεσθαι τὸν θάνατον, ἀντιπληγεὶς δὲ ὑπ᾽ αὐτοῦ θανασίμως ἔσχεν αὐτὸν ἀνταίτιον, οὐ καθὸ ἐγένετο αὐτῷ αἴτιος, καθ᾽ ἕτερον δέ. αἴτιος μὲν γὰρ αὐτῷ θανάτου γίνεται, οὐχ ὁ θάνατος δὲ τούτῳ πάλιν τὴν θανασίμην ἀντεπέθηκεν πληγὴν, ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ τρωθεὶς, ὥστ᾽ ἄλλου μὲν αὐτὸς γέγονεν αἴτιος, ἄλλον δὲ ἔσχεν αἴτιον, καὶ ὁ ἀδικήσας ἄλλου μὲν αἴτιος καθίσταται τοῦ ἀδικη-
P. θέντος, ὁ δὲ ἀντιτιμωρεῖσθαι κελεύων νόμος οὐκ
334. ἀδικήματος, ἀλλὰ τῷ μὲν ἐκδικίας, τῷ δὲ παι-
Sylb. δείας. ὥστε οὐκ ἀλλήλων τὰ αἴτια ὡς αἴτια, ἃ δέ ἐστιν αἴτια.

§. 31. Ἔτι ζητεῖται εἰ πολλὰ κατὰ σύνοδον ἑνὸς αἴτια, γίνεται πολλά. οἱ γὰρ ἄνθρωποι συνελκόντες αἴτιοί εἰσι τοῦ καθέλκεσθαι τὴν ναῦν, ἀλλὰ σὺν τοῖς ἄλλοις, εἰ μή τι καὶ τὸ συναίτιον αἴτιον. ἄλλοι δέ φασιν, εἰ πολλὰ αἴτια, κατ᾽ ἰδίαν ἕκαστον P.
ἑνὸς αἴτιον γίνεται. τοῦ γοῦν εὐδαιμονεῖν ἑνὸς ὄν- 933.
τος αἴτιαι τυγχάνουσιν αἱ ἀρεταὶ πολλαὶ οὖσαι, καὶ Pott.
τοῦ θερμαίνεσθαι καὶ τοῦ ἀλγεῖν ὁμοίως πολλὰ τὰ αἴτια. μή τι οὖν αἱ πολλαὶ ἀρεταὶ μία ἐστὶ κατὰ δύναμιν καὶ τὰ θερμαίνοντα καὶ τὰ ἀλγοῦντα, καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῶν ἀρετῶν κατὰ γένος ἓν τυγχάνον ἑνὸς αἴτιον γίνεται τοῦ εὐδαιμονεῖν. τῷ ὄντι δὲ προκαταρκτικὰ μὲν αἴτια ἑνὸς γίνεται πλείονα κατὰ γένος καὶ κατ᾽ εἶδος. καὶ κατὰ γένος μὲν τοῦ νοσεῖν ὁπωσοῦν, οἷον ψῦξις, ἔκλυσις, κόπος, ἀπεψία, μέθη, κατ᾽ εἶδος δὲ τοῦ πυρετοῦ. τὰ δὲ συνεκτικὰ αἴτια κατὰ γένος μόνον, οὐκ ἔτι δὲ καὶ κατ᾽ εἶδος. τοῦ γὰρ εὐωδιάζεσθαι κατὰ γένος ἑνὸς ὄντος πολλὰ τὰ αἴτια κατ᾽ εἶδος, οἷον λιβανωτὸς, ῥόδον, κρόκος, στύραξ, σμύρνα, μύρον, τὸ γὰρ ῥόδον οὐκ ἂν οὕτως εὐῶδες εἴη ὡς ἡ σμύρνα.

§. 32. Τὸ δὲ αὐτὸ τῶν ἐναντίων αἴτιον γίνεται, ποτὲ μὲν παρὰ τὸ μέγεθος τοῦ αἰτίου καὶ τὴν

δύναμιν, ποτὲ δὲ παρὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ πάσχοντος. παρὰ μὲν τὴν ποιὰν δύναμιν ἡ αὐτὴ χορδὴ παρὰ τὴν ἐπίτασιν ἢ τὴν ἄνεσιν ὀξὺν ἢ βαρὺν ἀποδίδωσι τὸν φθόγγον, παρὰ δὲ τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν πασχόντων τὸ μέλι γλυκάζει μὲν τοὺς ὑγιαίνοντας, πικράζει δὲ τοὺς πυρέσσοντας, καὶ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς οἶνος τοὺς μὲν εἰς ὀργὴν, τοὺς δὲ εἰς διάχυσιν ἄγει καὶ ὁ αὐτὸς ἥλιος τήκει μὲν τὸν κηρὸν, ξηραίνει δὲ τὸν πηλόν. τῶν οὖν αἰτίων τὰ μέν ἐστι πρόδηλα, τὰ δὲ ἐπιλογισμῷ λαμβανόμενα, τὰ δὲ ἄδηλα, τὰ δὲ ἀναλογισμῷ. καὶ τῶν ἀδήλων τὰ μὲν πρὸς καιρὸν ἄδηλα κατὰ μέν τινα καιρὸν ἀποκεκρυμμένα, κατὰ δέ τινα πάλιν ἔκδηλα βλεπόμενα, τὰ δὲ φύσει ἄδηλα τὰ κατὰ μηδένα καιρὸν πρόδηλα γενέσθαι δυνάμενα. καὶ τῶν μὲν φύσει τὰ μὲν καταληπτὰ, ἅπερ οὐκ ἄδηλά τινες ἐκάλουν διὰ σημείων ἀναλογιστικῶς λαμβανόμενα, καθάπερ ἡ συμμετρία τῶν λόγῳ θεωρητῶν πόρων, τὰ δὲ ἀκατάληπτα τὰ κατὰ μηδένα τρόπον ὑπὸ κατάληψιν πεσεῖν δυνάμενα, ἃ δὴ καὶ ἄδηλα ἐν τῷ καθάπαξ λέγεσθαι καὶ τὰ μὲν προκαταρκτικὰ, τὰ δὲ συνεκτικὰ, τὰ δὲ συναίτια, τὰ δὲ συνεργά. καὶ τὰ μὲν τοῦ κατὰ φύσιν, τὰ δὲ τοῦ παρὰ φύσιν, τὰ δὲ νόσου, καὶ κατὰ τὸ ὑποβεβηκὸς τὰ μὲν παθῶν, τὰ δὲ τοῦ μεγέθους αὐτῶν, τὰ δὲ χρόνων καὶ καιρῶν.

§. 33. Τῶν μὲν οὖν προκαταρκτικῶν αἱρομένων μένει τὸ ἀποτέλεσμα, συνεκτικὸν δέ ἐστιν αἴτιον, οὗ παρόντος μένει τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ αἱρομένου αἴρεται. τὸ δὲ συνεκτικὸν συνωνύμως καὶ αὐτοτελὲς καλοῦσιν, ἐπειδὴ αὐτάρκως δι' αὐτοῦ ποιητικόν ἐστι τοῦ ἀποτελέσματος. εἰ δὲ τὸ αἴτιον αὐτοτελοῦς ἐνεργείας ἐστὶ δηλωτικὸν, τὸ συνεργὸν ὑπηρεσίαν σημαίνει καὶ τὴν σὺν ἑτέρῳ λειτουργίαν. εἰ μὲν οὖν μηδὲν παρέχεται οὐδὲ συνεργὸν λεχθήσεται, εἰ δὲ παρέχεται, τούτου πάντως γίνεται αἴτιον, οὗ καὶ παρέχεται, τουτέστιν τοῦ δι' αὐτοῦ γινομένου.

P. 934. Pott.

ἔστιν οὖν συνεργὸν, οὗ παρόντος ἐγίνετο τὸ ἀποτέλεσμα, προδήλῳ μὲν οὖν παρόντος, ἀδήλῳ δὲ ἀδήλου. καὶ τὸ συναίτιον δὲ ἐκ τοῦ γένους ἐστὶ τῶν αἰτίων, καθάπερ ὁ συστρατιώτης στρατιώτης καὶ ὁ συνέφηβος ἔφηβος. τὸ μὲν οὖν συνεργὸν αἴτιον τῷ συνεκτικῷ πρὸς τὴν ἐπίτασιν βοηθεῖ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γινομένου,. τὸ δὲ συναίτιον οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἐννοίας, δύναται γὰρ συναίτιον ὑπάρχειν, κἂν μὴ συνεκτικὸν αἴτιον ᾖ τι. νοεῖται γὰρ σὺν ἑτέρῳ τὸ συναίτιον οὐδ' αὐτῷ δυναμένῳ κατ' ἰδίαν ποιῆσαι τὸ ἀποτέλεσμα αἴτιον ὂν σὺν αἰτίῳ. διαφέρει δὲ τοῦ συναιτίου τὸ συνεργὸν ἐν τῷ τὸ μὲν συναίτιον κατ' ἰδίαν μὴ ποιοῦντος τὸ ἀποτέλεσμα παρέχειν, τὸ δὲ συνεργὸν ἐν τῷ κατ' ἰδίαν μὴ ποιεῖν, ἑτέρῳ δὲ προσερχόμενον τῷ κατ' ἰδίαν ποιοῦντι, συνεργεῖ αὐτῷ πρὸς τὸ σφοδρότατον γίνεσθαι τὸ ἀποτέλεσμα. μάλιστα δὲ τὸ ἐκ προκαταρκτικοῦ συνεργὸν γεγονέναι τὴν τοῦ αἰτίου διατείνειν δύναμιν παρίστησιν.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ P. 935. Pott.

ΤΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ

ΤΙΣ Ὁ ΣΩΖΟΜΕΝΟΣ ΠΛΟΥΣΙΟΣ.

CLEMENTIS ALEXANDRINI

LIBER QUIS DIUES SALUETUR.

---

§. 1. *Οἱ μὲν τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους τοῖς πλουσίοις δωροφοροῦντες οὐ μόνον κόλακες καὶ ἀνελεύθεροι δικαίως ἂν ἔμοιγε κρίνεσθαι δοκοῖεν, ὡς ἐπὶ πολλῷ προσποιούμενοι χαρίσασθαι τὰ ἀχάριστα, ἀλλὰ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἐπίβουλοι, ἀσεβεῖς μὲν ὅτι παρέντες αἰνεῖν καὶ δοξάζειν τὸν μόνον τέλειον καὶ ἀγαθὸν θεὸν, „ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ δι᾽ οὗ τὰ πάντα καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα" *), περιάπτουσι τὸ θεοπρεπέστατον γέρας ἀνθρώποις ἐναγεῖ καὶ βορβορώδει βίῳ κυλινδουμένοις, καὶ τὸ κεφάλαιον ὑποκειμένοις τῇ κρίσει τοῦ θεοῦ, ἐπίβουλοι δὲ ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς περιουσίας καθ᾽ αὐτὴν ἱκανῆς οὔσης χαυνῶσαι τὰς ψυχὰς τῶν κεκτημένων καὶ διαφθεῖραι καὶ ἀποστῆσαι τῆς ὁδοῦ, δι᾽ ἧς ἐπιτυχεῖν ἔστι σωτηρίας. οἱ*

---

*) Roman. 11, 35

δὲ προσεμπλήσουσι τὰς γνώμας τῶν πλουσίων ταῖς ἡδοναῖς τῶν ἀμέτρων ἐπαίνων ἐπαίροντες, καὶ καθάπαξ τῶν ὅλων πραγμάτων πλὴν τοῦ πλούτου, P. 936. Pott. δι' ὃν θαυμάζονται, παρασκευάζοντες ὑπερφρονεῖν, τὸ δὴ τοῦ λόγου πῦρ ἐπὶ πῦρ μετοχετεύοντες, τύφῳ τῦφον ἐπαντλοῦντες καὶ ὄγκον πλούτῳ προσανατιθέντες βαρεῖ φύσει φορτίον βαρύτερον, οὗ μᾶλλον ἐχρῆν ἀφαιρεῖν καὶ περικόπτειν, ὡς σφαλεροῦ νοσήματος καὶ θανατηφόρου· τῷ γὰρ ὑψουμένῳ καὶ μεγαλυνομένῳ *) ἀντίστροφος ἡ πρὸς τὸ ταπεινὸν μεταβολὴ καὶ πτῶσις, ὡς ὁ θεῖος διδάσκει λόγος. ἐμοὶ δὲ φαίνεται μακρῷ φιλανθρωπότερον εἶναι τοῦ θεραπεύειν ἀνελευθέρως τοὺς πλουτοῦντας καὶ προσεπαινεῖν ἐπὶ κακῷ τὸ συναίρεσθαι λόγοις καὶ τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς κατεργάζεσθαι ἅπαντα τὸν δυνατὸν τρόπον, τοῦτο μὲν ἐξαιτουμένους παρὰ θεοῦ τοῦ βεβαίως καὶ ἡδέως τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις τὰ τοιαῦτα προϊεμένου, τοῦτο δὲ λέγω διὰ τῆς χάριτος τοῦ σωτῆρος ἰωμένους τὰς ψυχὰς αὐτῶν φωτίζοντας καὶ προσάγοντας ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας κτῆσιν, ἧς ὁ τυχὼν καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς λαμπρυνόμενος μόνος οὗτος βραβεῖον τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀναιρήσεται. δεῖται δὲ καὶ ἡ εὐχὴ ψυχῆς εὐρώστου καὶ λιπαρᾶς ἄχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας τοῦ βίου συμμεμετρημένη καὶ πολιτεία διαθέσεως χρηστῆς καὶ νομίμου καὶ πάσαις ταῖς ἐντολαῖς τοῦ σωτῆρος ἐπεκτεινομένης.

§. 2. *Κινδυνεύει* δὲ οὐχ ἁπλοῦν τι εἶναι τὸ αἴτιον τοῦ τὴν σωτηρίαν χαλεπωτέραν τοῖς πλουτοῦσι δοκεῖν ἢ τοῖς ἀχρημάτοις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ποικίλον. οἱ μὲν γὰρ αὐτόθεν καὶ προχείρως ἀκούσαντες τῆς τοῦ σωτῆρος φωνῆς, ὅτι „ῥᾷον κάμηλος διὰ τρήματος ῥαφίδος διεκδύσεται ἢ πλούσιος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν" **), ἀπογνόντες ἑαυτοὺς ὡς οὐ βιωσόμενοι, τῷ κόσμῳ πάντα χαριζόμενοι καὶ

---

*) Cf. Matth. 23, 12. **) Ibid. 19, 14.

τῆς ἐνταῦθα ζωῆς ὡς μόνης ἑαυτοῖς ὑπολειπομένης ἐκκρεμασθέντες ἀπέστησαν πλέον τῆς ἐκεῖ ὁδοῦ, μηκέτι πολυπραγμονήσαντες μήτε τινὰς τοὺς πλουσίους ὁ δεσπότης καὶ διδάσκαλος προσαγορεύει μήτε ὅπως τὸ ἀδύνατον ἐν ἀνθρώπῳ ἢ δυνατὸν γίνεται. ἄλλοι δὲ τοῦτο μὲν συνῆκαν ὀρθῶς καὶ προσηκόντως, τῶν δὲ ἔργων τῶν εἰς τὴν σωτηρίαν ἀναφερόντων ὀλιγωρήσαντες οὐ παρεσκευάσαντο τὴν δέουσαν παρασκευὴν εἰς τὸ τῶν ἐλπιζομένων τυχεῖν. λέγω δὲ ταῦτα ἑκάτερα ἐπὶ τῶν πλουσίων καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ σωτῆρος καὶ τῆς ἐπιφανοῦς σωτηρίας ᾐσθημένων, τῶν δὲ ἀνοήτων τῆς ἀληθείας ὀλίγον μοὶ μέλει.

§. 3. Χρὴ τοίνυν τοὺς φιλαλήθως καὶ φιλαδέλφως διακειμένους καὶ μήτε καταθρασυνομένους αὐθαδῶς τῶν πλουσίων κλητῶν μήτε αὖ πάλιν ὑποπίπτοντας αὐτοῖς διὰ οἰκείαν φιλοκέρδειαν, πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐξαιρεῖν τῷ λόγῳ τὴν κενὴν ἀπόγνωσιν καὶ δηλοῦν μετὰ τῆς δεούσης ἐξηγήσεως τῶν λογίων P. 937. Pott. τοῦ κυρίου, διότι οὐκ ἀποκέκοπται τέλειον αὐτοῖς ἡ κληρονομία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐὰν ὑπακούσωσι ταῖς ἐντολαῖς, εἶτ᾽ ὑποταυμάτωσιν ὡς ἀδεὲς δεδίασι δέος καὶ ὅτι βουλομένους αὐτοὺς ὁ σωτὴρ ἀσμένως δέχεται, τότε καὶ προσδεικνύναι καὶ μυσταγωγεῖν, ὅπως ἂν καὶ δι᾽ οἵων ἔργων τε καὶ διαθέσεων ἐπαύροιντο τῆς ἐλπίδος, ὡς οὔτ᾽ ἀμηχάνου καθεστώσης αὐτοῖς οὔτε τοὐναντίον εἰκῆ περιγινομένης, ἀλλ᾽ ὅνπερ τρόπον ἔχει τὸ τῶν ἀθλητῶν, ἵνα μικρὰ καὶ ἐπίκηρα μεγάλοις καὶ ἀφθάρτοις παραβάλωμεν, τουτὶ καὶ ἐφ᾽ ἑαυτῷ ὁ κατὰ κόσμον πλουτῶν λογιζέσθω. καὶ γὰρ ἐκείνων ὁ μὲν ὅτι δυνήσεται νικᾶν καὶ στεφάνων τυγχάνειν ἀπελπίσας οὐδ᾽ ὅλως ἐπὶ τὴν ἄθλησιν ἀπεγράψατο, ὁ δὲ ταύτην μὲν ἐμβαλόμενος τῇ γνώμῃ τὴν ἐλπίδα, πόνους δὲ καὶ τροφὰς καὶ γυμνάσια μὴ προσιέμενος προσφόρους ἀστεφάνωτος διεγένετο, καὶ διήμαρτε τῶν ἐλ-

πίδων. οὕτω τις καὶ τὴν ἐπίγειον ταύτην περιβεβλημένος περιβολὴν μήτε τὴν ἀρχὴν ἑαυτὸν ἄθλων τοῦ σωτῆρος ἐκκηρυσσέτω πιστός γε ὢν καὶ τὸ μεγαλεῖον συνορῶν τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας, μήτε μὴν αὖθις ἀνάσκητος καὶ ἀναγώνιστος μείνας ἀκονιτὶ κἀνιδρωτὶ τῶν στεφάνων τῆς ἀφθαρσίας ἐλπιζέτω μεταλαβεῖν, ἀλλ' αὐτὸν ὑποβαλέτω φέρων γυμναστῇ μὲν τῷ λόγῳ, ἀγωνοθέτῃ δὲ τῷ Χριστῷ, τροφὴ δὲ αὐτῷ καὶ ποτὸν γενέσθω τεταγμένον ἡ καινὴ διαθήκη τοῦ κυρίου, γυμνάσια δὲ ἐντολαί, εὐσχημοσύνη *) δὲ καὶ κόσμος αἱ καλαὶ διαθέσεις, ἀγάπη, πίστις, ἐλπὶς, γνῶσις ἀληθείας, ἐπιείκεια, πρᾳότης, εὐσπλαγχνία, σεμνότης, ἵνα ὅταν ἐσχάτη σάλπιγγι ὑποσημήνῃ τοῦ δρόμου καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐξόδου, καθάπερ ἐκ σταδίου τοῦ βίου μετ' ἀγαθοῦ τοῦ συνειδότος τῷ ἀθλοθέτῃ παραστῇ νικηφόρος ὡμολογημένος τῆς ἄνω πατρίδος ἄξιος, εἰς ἣν μετὰ στεφάνων καὶ κηρυγμάτων ἀγγελικῶν ἐπανέρχεται.

§. 4. *Δοίη* τοίνυν ἡμῖν ὁ σωτὴρ ἐντεῦθεν ἀρξαμένοις τοῦ λόγου τἀληθῆ καὶ τὰ πρέποντα καὶ τὰ σωτήρια συμβαλέσθαι τοῖς ἀδελφοῖς πρός τε τὴν ἐλπίδα πρῶτον αὐτὴν καὶ δεύτερον πρὸς τὴν τῆς ἐλπίδος προσαγωγήν. ὁ δὲ χαρίζεται δεομένοις καὶ αἰτοῦντας διδάσκει καὶ λύει τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν ἀποσείεται τοὺς αὐτοὺς πάλιν εἰσάγων λόγους περὶ τῶν πλουσίων, ἑαυτῶν ἑρμηνέας γινομένους καὶ ἐξηγητὰς ἀσφαλεῖς. οὐδὲν γὰρ οἷον αὐτῶν αὖθις ἀκοῦσαι τῶν ῥητῶν, ἅπερ ἡμᾶς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἄχρι νῦν διετάρασσεν ἀβασανίστως καὶ διημαρτημένως ὑπὸ νηπιότητος ἀκροωμένους. „ἐκπορευομένῳ αὐτῷ εἰς ὁδὸν προσελθών τις ἐγονυπέτει λέγων· διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ἀγαθὸν ποιήσω,

*) 1 Corinth. 15

ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει· P. 938. Pott. τί με λέγεις ἀγαθὸν, οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. τὰς ἐντολὰς οἶδας· μὴ μοιχεύσῃς· μὴ φονεύσῃς· μὴ κλέψῃς· μὴ ψευδομαρτυρήσῃς· μὴ ἀποστερήσῃς· τίμα τὸν πατέρα σοῦ καὶ τὴν μητέρα. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ· πάντα ταῦτα ἐφύλαξα. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐμβλέψας ἠγάπησεν αὐτὸν καὶ εἶπεν· ἕν σοι ὑστερεῖ, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησον ὅσα ἔχεις καὶ διάδος πτωχοῖς καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοί. ὁ δὲ στυγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ ἀπῆλθε λυπούμενος, ἦν γὰρ πλούσιος ἔχων κτήματα πολλά. περιβλεψάμενος δὲ ὁ Ἰησοῦς λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐθαμβοῦντο ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ. πάλιν δὲ ὁ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς λέγει αὐτοῖς· τέκνα, πῶς δύσκολόν ἐστι τοὺς πεποιθότας ἐπὶ χρήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. εὐκολώτερον διὰ τῆς τρυμαλιᾶς τῆς βελόνης κάμηλος εἰσελεύσεται ἢ πλούσιος εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. οἱ δὲ περισσῶς ἐξεπλήσσοντο καὶ ἔλεγον· τίς οὖν δύναται σωθῆναι; ὁ δὲ ἐμβλέψας αὐτοῖς εἶπεν, ὅτι παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον, παρὰ θεῷ δυνατὸν, πάντα γὰρ δυνατά ἐστι παρὰ τῷ θεῷ. ἤρξατο ὁ Πέτρος λέγειν αὐτῷ· ἰδὲ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς λέγει· ἀμὴν ὑμῖν λέγω, ὃς ἂν ἀφῇ τὰ ἴδια καὶ γονεῖς καὶ ἀδελφοὺς καὶ χρήματα ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ ἕνεκεν τοῦ εὐαγγελίου μοὺ, ἀπολήψεται ἑκατονταπλασίονα νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἀγροὺς καὶ χρήματα καὶ οἰκίας καὶ ἀδελφοὺς μετὰ διωγμῶν, ἐν δὲ τῷ ἐρχομένῳ ζωή ἐστιν αἰώνιος. πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι" *).

§. 5. Ταῦτα μὲν ἐν τῷ κατὰ Μάρκον εὐαγ-

*) Cf. Marc. 10, 17—31.

γελίῳ γέγραπται, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ πᾶσιν ἀνολογουμένως ὀλίγον μὲν ἴσως ἑκασταχοῦ τῶν ῥημάτων ἐναλλάσσει, πάντα δὲ τὴν αὐτὴν τῆς γνώμης συμφωνίαν ἐπιδείκνυται. δεῖ δὲ σαφῶς εἰδότας, ὡς οὐδὲν ἀνθρωπίνως ὁ σωτὴρ, ἀλλὰ πάντα θείᾳ σοφίᾳ καὶ μυστικῇ διδάσκει τοὺς ἑαυτοῦ, μὴ σαρκίνως ἀκροᾶσθαι τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένον νοῦν μετὰ τῆς ἀξίας ζητήσεως καὶ συνέσεως ἐρευνᾶν καὶ καταμανθάνειν. καὶ γὰρ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου δοκοῦντα ἡπλῶσθαι πρὸς τοὺς μαθητὰς τῶν ᾐνιγμένως ὑπειρημένων οὐδὲν ἧττονος, ἀλλὰ πλείονος ἔτι καὶ νῦν τῆς ἐπιστάσεως εὑρίσκεται δεόμενα διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς φρονήσεως ἐν αὐτοῖς ὑπερβολήν. ὅπου δὲ καὶ τὰ νομιζόμενα ὑπ' αὐτοῦ διοῖχθαι τοῖς ἔσω καὶ αὐτοῖς τοῖς τῆς βασιλείας τέκνοις ὑπ' αὐτοῦ καλουμένοις, ἔτι χρήζει φροντίδος πλείονος, ἧπού γε τὰ δόξαντα μὲν ἁπλῶς ἐξενηνέχθαι καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ διηρωτημένα πρὸς P. 939. Pott. τῶν ἀκουσάντων, εἰς ὅλον δὲ τὸ τέλος αὐτὸ τῆς σωτηρίας διαφερόντων, σκοπησαμένων τε θαυμαστῷ καὶ ὑπερουρανίῳ διανοίας βάθει οὐκ ἐπιπολαίως δέχεσθαι ταῖς ἀκοαῖς προσῆκεν, ἀλλὰ καθιέντας τὸν νοῦν ἐπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ σωτῆρος καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀπόρρητον.

§. 6. Ἠρώτηται μὲν γὰρ ἡδέως ὁ κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ ἐρώτημα καταλληλότατον αὐτῷ, ἡ ζωὴ περὶ ζωῆς, ὁ σωτὴρ περὶ σωτηρίας, ὁ διδάσκαλος περὶ κεφαλαίου τῶν διδασκομένων δογμάτων, ἀλήθεια περὶ τῆς ἀληθινῆς ἀθανασίας, ὁ λόγος περὶ τοῦ πατρῴου λόγου, ὁ τέλειος περὶ τῆς τελείας ἀναπαύσεως, ὁ ἄφθαρτος περὶ τῆς βεβαίας ἀφθαρσίας. ἠρώτηται περὶ τούτων περὶ ὧν καὶ κατελήλυθεν, ἃ παιδεύει, ἃ διδάσκει, ἃ παρέχει, ἵνα δείξῃ τὴν τοῦ εὐαγγελίου ὑπόθεσιν, ὅτι δόσις ἐστὶν αἰωνίου ζωῆς. προεῖδε δὲ ὡς θεὸς καὶ ἃ μέλλει διερωτηθήσεσθαι καὶ ἃ μέλλει τις αὐτῷ ἀποκρίνεσθαι. τίς γὰρ καὶ μᾶλλον ἢ ὁ

προφήτης προφητῶν καὶ κύριος παντὸς προφητικοῦ πνεύματος; κληθεὶς δὲ ἀγαθὸς ἀπ' αὐτοῦ πρώτου τοῦ ῥήματος τούτου τὸ ἐνδόσιμον λαβὼν ἐντεῦθεν καὶ τῆς διδασκαλίας ἄρχεται, ἐπιστρέφων τὸν μαθητὴν ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν ἀγαθὸν καὶ πρῶτον καὶ μόνον ζωῆς αἰωνίου ταμίαν, ἣν ὁ υἱὸς δίδωσιν ἡμῖν παρ' ἐκείνου λαβών.

§. 7. Οὐκοῦν τὸ μέγιστον καὶ κορυφαιότατον τῶν πρὸς τὴν ζωὴν μαθημάτων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς εὐθὺς ἐγκαταθέσθαι τῇ ψυχῇ δεῖ, γνῶναι τὸν θεὸν τὸν αἰώνιον καὶ δοτῆρα αἰωνίων καὶ πρῶτον καὶ ὑπέρτατον καὶ ἕνα καὶ ἀγαθὸν θεὸν κτήσασθαι διὰ γνώσεως καὶ καταλήψεως. αὕτη γὰρ ἄτρεπτος καὶ ἀσάλευτος ἀρχὴ καὶ κρηπὶς ζωῆς ἐπιστήμη θεοῦ τοῦ ὄντως ὄντος καὶ τὰ ὄντα, τουτέστι τὰ αἰώνια, δωρουμένου, ἐξ οὗ καὶ τὸ εἶναι τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει καὶ τὸ μεῖναι λαβεῖν. ἡ μὲν γὰρ τούτου ἄγνοια θάνατός ἐστιν, ἡ δὲ ἐπίγνωσις αὐτοῦ καὶ οἰκείωσις καὶ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη καὶ ἐξομοίωσις μόνη ζωή.

§. 8. Τοῦτον οὖν πρῶτον ἐπιγνῶναι τῷ ζησομένῳ τὴν ὄντως ζωὴν παρακελεύεται, „ὃν οὐδεὶς ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ" *), ἔπειτα τὸ μέγεθος τοῦ σωτῆρος μετ' ἐκεῖνον καὶ τὴν καινότητα τῆς χάριτος μαθεῖν, ὅτι δὴ κατὰ τὸν ἀπόστολον, „ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο" **)· καὶ οὐκ ἴσα τὰ διὰ δούλου πιστοῦ διδόμενα τοῖς ὑπὸ τοῦ γνησίου υἱοῦ δωρουμένοις. εἰ γοῦν ἱκανὸς ἦν ὁ Μωϋσέως νόμος ***) ζωὴν αἰώνιον παρασχεῖν, μάτην μὲν ὁ σωτὴρ αὐτὸς παραγίνεται καὶ πάσχει δι' ἡμᾶς ἀπὸ γενέσεως μέχρι τοῦ σημείου τὴν ἀνθρωπότητα διατρέχων, μάτην δὲ ὁ πάσας πεποιη-

*) Matth. 11, 17, **) Ioann. 1, 17.
***) Cf. Galat. 2, 31.

κῶς ἐκ νεότητος τὰς νομίμους *) ἐντολὰς παρ' ἄλ- P.
λου ᾔτει γονυπετῶν τὴν ἀθανασίαν· οὐδὲ γὰρ πε- 940.
πλήρωκε μόνον τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ εὐθὺς ἀπὸ Pott.
πρώτης ἡλικίας ἀρξάμενος. ἐπεὶ καὶ τί μέγα ἢ ὑπέρλαμπρον γῆρας ἄγονον ἁμαρτημάτων; ἀλλ' εἴ τις ἐν σκιρτήματι νεοτησίῳ καὶ τῷ καύσωνι τῆς ἡλικίας παρέχηται φρόνημα πεπανὸν καὶ πρεσβύτερον τοῦ χρόνου, θαυμαστὸς οὗτος ἀγωνιστὴς καὶ διαπρεπὴς καὶ τὴν γνώμην πολιώτερος. ἀλλ' ὅμως οὗτος ὁ τοιοῦτος ἀκριβῶς πέπεισται, διότι αὐτῷ πρὸς μὲν δικαιοσύνην οὐδὲν ἐνδεῖ, ζωῆς δὲ ὅλως προσδεῖ, διὸ αὐτὴν αἰτεῖ παρὰ τοῦ δοῦναι μόνου δυναμένου καὶ πρὸς μὲν τὸν νόμον ἄγει παρρησίαν, τοῦ θεοῦ δὲ τὸν υἱὸν ἱκετεύει. ἐκ πίστεως εἰς πίστιν μετατάσσεται, ὡς σφαλερῶς ἐν νόμῳ σαλεύων καὶ ἐπικινδύνως ναυλοχῶν εἰς τὸν σωτῆρα μεθορμίζεται.

§. 9. Ὁ γοῦν Ἰησοῦς οὐκ ἐλέγχει μὲν αὐτὸν ὡς πάντα τὰ ἐκ νόμου μὴ πεπληρωκότα, ἀλλὰ καὶ ἀγαπᾷ καὶ ὑπερασπάζεται τῆς ἐν οἷς ἔμαθεν εὐπειθείας, ἀτελῆ δὲ εἶναί φησιν ὡς πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν, ὡς οὐ τέλεια πεπληρωκότα, καὶ νόμου μὲν ἐργάτην, ἀργὸν δὲ ζωῆς ἀληθινῆς, καλὰ μὲν κἀκεῖνα. τίς δ' οὔ φησιν; ἡ γὰρ „ἐντολὴ ἁγία" **), ἄχρι παιδαγωγίας τινὸς μετὰ φόβου καὶ προπαιδείας ἐπὶ τὴν τοῦ Ἰησοῦ νομοθεσίαν τὴν ἄκραν καὶ χάριν προχωροῦσα, πλήρωμα δὲ ***) νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι, οὐχὶ δὲ δούλους ποιῶν ὡς δοῦλος, ἀλλὰ καὶ υἱοὺς καὶ ἀδελφοὺς καὶ συγκληρονόμους τοὺς ἐπιτελοῦντας τὸ θέλημα τοῦ πατρός.

§. 10. „Εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι" †). οὐκ ἄρα πω τέλειος ἦν, οὐδὲν γὰρ τελείου τελειότερον. Καὶ θείως τὸ „εἰ θέλεις" τὸ αὐτεξούσιον τῆς προσ-

---

*) Marc. 10, 20. **) Roman. 7, 12. et Galat. 3, 24. ***) Roman. 10, 4. †) Matth. 19, 21.

διαλεγομένης αὐτῷ ψυχῆς ἐδήλωσεν. ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ γὰρ ἦν ἡ αἵρεσις ὡς ἐλευθέρῳ, ἐπὶ θεῷ δὲ ἡ δόσις ὡς κυρίῳ. δίδωσι δὲ βουλομένοις καὶ ὑπερεσπουδακόσι καὶ δεομένοις, ἵν' οὕτως ἴδιος αὐτῶν ἡ σωτηρία γένηται. οὐ γὰρ ἀναγκάζει ὁ θεὸς, βία γὰρ ἐχθρὸν θεῷ, ἀλλὰ τοῖς ζητοῦσι πορίζει καὶ τοῖς αἰτοῦσι παρέχει καὶ τοῖς κρούουσιν ἀνοίγει. εἰ θέλεις οὖν, εἰ ὄντως θέλεις καὶ μὴ ἑαυτὸν ἐξαπατᾷς κτῆσαι τὸ ἐνδέον. ἕν σοι λείπει τὸ ἓν τὸ μένον τὸ ἀγαθὸν, τὸ ἤδη ὑπὲρ νόμον, ὅπερ νόμος οὐ δίδωσιν, ὅπερ νόμος οὐ χωρεῖ, ὃ τῶν ζώντων ἴδιόν ἐστιν. ἀμέλει ὁ πάντα τὰ τοῦ νόμου πληρώσας ἐκ νεότητος καὶ τὰ ὑπέρογκα φρυαξάμενος ἓν τοῦτο πραθῆναι τοῖς ὅλοις οὐ δεδύνηται, τὸ τοῦ σωτῆρος ἐξαίρετον, ἵνα λάβῃ ζωὴν αἰώνιον, P. ἣν ἐπόθει. ἀλλὰ δυσχεράνας ἀπῆλθεν, ἀχθεσθεὶς 941. τῷ παραγγέλματι τῆς ζωῆς, ὑπὲρ ἧς ἱκέτευεν. οὐ Pott. γὰρ ἀληθῶς ζωὴν ἤθελεν, ὡς ἔφασκεν, ἀλλὰ δόξαν προαιρέσεως ἀγαθῆς μόνην περιεβάλλετο, καὶ περὶ πολλὰ μὲν οἷός τε ἦν ἀσχολεῖσθαι, τὸ δὲ ἓν τὸ τῆς ζωῆς ἔργον ἀδύνατος καὶ ἀπρόθυμος καὶ ἀσθενὴς ἐκτελεῖν. ὁποῖόν τι καὶ πρὸς τὴν Μάρθαν εἶπεν ὁ σωτὴρ ἀσχολουμένην πολλὰ καὶ περιελκομένην καὶ ταρασσομένην διακονικῶς, τὴν δὲ ἀδελφὴν αἰτιωμένην, ὅτι τὸ ὑπηρετεῖν ἀπολιποῦσα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ παρακάθηται μαθητικὴν ἄγουσα σχολήν· „σὺ περὶ πολλὰ ταράσσῃ, Μαρία" δὲ „τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, καὶ οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς" *). οὕτω καὶ τοῦτον ἐκέλευε τῆς πολυπραγμοσύνης ἀφέμενον ἑνὶ προστετηκέναι καὶ προσκαθέζεσθαι τῇ χάριτι τοῦ ζωὴν αἰώνιον προτιθέντος.

§. 11. *Τί* τοίνυν ἦν τὸ προτρεψάμενον αὐτὸν εἰς φυγὴν καὶ ποιῆσαν ἀπαυτομολῆσαι τοῦ διδασκάλου τῆς ἱκετείας, τῆς ἐλπίδος, τῆς ζωῆς, τῶν προπεπονημένων; πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου. τί δὲ

*) Luc. 10, 41.

τοῦτό ἐστιν; οὐχ ἃ προχείρως δέχονταί τινες, τὴν ὑπάρχουσαν οὐσίαν ἀπορρῖψαι προστάσσει καὶ ἀποστῆναι ἀπὸ τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὰ δόγματα περὶ χρημάτων ἐξορίσαι τῆς ψυχῆς, τὴν περὶ αὐτὰ πτοίαν καὶ νόσον, τὰς μερίμνας, τὰς ἀκάνθας τοῦ βίου, αἳ τὸ σπέρμα τῆς ζωῆς συμπνίγουσιν. οὔτε γὰρ μέγα καὶ ζηλωτὸν τὸ τηνάλλως ἀπορεῖν χρημάτων μὴ ἐπὶ λόγῳ ζωῆς, οὕτω μὲν γὰρ ἂν ἦσαν οἱ μηδὲν ἔχοντες μηδαμῆ, ἀλλὰ ἔρημοι καὶ μεταῖται τῶν ἐφ' ἡμέραν, οἱ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐρριμμένοι πτωχοί, ἀγνοοῦντες δὲ θεὸν καὶ δικαιοσύνην θεοῦ κατ' αὐτὸ μόνον τὸ ἄκρως ἀπορεῖν καὶ ἀμηχανεῖν βίου καὶ τῶν ἐλαχίστων σπανίζειν, μακαριώτατοι καὶ θεοφιλέστατοι καὶ μόνοι ζωὴν ἔχοντες αἰώνιον, οὔτε καινὸν τὰ ἀπείπασθαι πλοῦτον καὶ χαρίσασθαι πτωχοῖς ἢ πατρίσιν, ὃ πολλοὶ πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος καθόδου πεποιήκασιν, οἱ μὲν τῆς εἰς λόγους σχολῆς καὶ νεκρᾶς σοφίας ἕνεκεν, οἱ δὲ φήμης κενῆς καὶ κενοδοξίας, Ἀναξαγόραι καὶ Δημόκριτοι καὶ Κράτητες.

§. 12. Τί οὖν ὡς καινὸν ἴδιον θεοῦ παραγγέλλει καὶ μόνον ζωοποιόν, ὃ τοὺς προτέρους οὐκ ἔσωσεν; τί δὲ ἐξαίρετόν τι ἡ καινὴ κτίσις, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ μηνύει καὶ διδάσκει; οὐ τὸ φαινόμενον, ὅπερ ἄλλοι πεποιήκασι, παρεγγυᾷ, ἀλλ' ἕτερόν τι διὰ τούτου σημαινόμενον μεῖζον καὶ θειότερον καὶ τελειότερον, τὸ τὴν ψυχὴν αὐτὴν καὶ τὴν διάθεσιν γυμνῶσαι τῶν ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ πρόρριζα τὰ ἀλλότρια τῆς γνώμης ἐκτεμεῖν καὶ ἐκβαλεῖν. τοῦτο γὰρ ἴδιον μὲν τοῦ πιστοῦ τὸ μάθημα, ἄξιον δὲ τοῦ σωτῆρος τὸ δίδαγμα. οἱ γάρ τοι πρότερον καταφρονήσαντες τῶν ἐκτὸς τὰ μὲν κτήματα ἀφῆκαν καὶ P. 942. Pott. παραπώλεσαν, τὰ δὲ πάθη τῶν ψυχῶν οἶμαι ὅτι καὶ προσεπέτειναν. ἐν ὑπεροψίᾳ γὰρ ἐγένοντο καὶ ἀλαζονείᾳ καὶ κενοδοξίᾳ καὶ περιφρονήσει τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὡς αὐτοί τι ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐργα-

σάμενοι. πῶς ἂν οὖν ὁ σωτὴρ παρῄνει τοῖς ἀεὶ βιωσομένοις τὰ βλάψοντα καὶ λυμανούμενα πρὸς τὴν ζωήν, ἣν ἐπαγγέλλεται; καὶ γὰρ ἂν κἀκεῖνό ἐστι, δύναταί τις ἀποφορτισάμενος τὴν κτῆσιν, οὐδὲν ἧττον ἔτι τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ὄρεξιν τῶν χρημάτων ἔχειν ἐντετηκυῖαν καὶ συζῶσαν καὶ τὴν μὲν χρῆσιν ἀποβεβληκέναι, ἀπορῶν δὲ ἅμα καὶ ποθῶν ἅπερ ἐσπάθησε διπλῇ λυπεῖσθαι καὶ τῇ τῆς ὑπηρεσίας ἀπουσίᾳ καὶ τῇ τῆς μετανοίας παρουσίᾳ. ἀνέφικτον γὰρ καὶ ἀμήχανον δεόμενον τῶν πρὸς τὸ βιοτεύειν ἀναγκαίων μὴ οὐ κατακλᾶσθαι τὴν γνώμην καὶ ἀσχολίαν ἄγειν ἀπὸ τῶν κρειττόνων, ὁπωσοῦν καὶ ὁθενοῦν ταῦτα πειρώμενον ἐκπορίζειν.

§. 13. *Καὶ* πόσῳ χρησιμώτερον τὸ ἐναντίον ἱκανὰ κεκτημένον αὐτόν τε περὶ τὴν κτῆσιν μὴ κακοπαθεῖν καὶ οἷς καθῆκεν ἐπικουρεῖν; τίς γὰρ ἂν κοινωνία καταλείποιτο παρὰ ἀνθρώποις, εἰ μηδεὶς ἔχοι μηδέν; πῶς ἂν τοῦτο τὸ δόγμα πολλοῖς ἄλλοις καὶ καλοῖς τοῦ κυρίου δόγμασιν οὐχὶ φανερῶς ἐναντιούμενον εὑρίσκοιτο καὶ μαχόμενον; „ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς" *). „κτήσασθε θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου μήτε σὴς μήτε βρῶσις ἀφανίζουσι μήτε κλέπται διορύσσουσι" **). πῶς ἄν τις πεινῶντα τρέφοι ***) καὶ διψῶντα ποτίζοι καὶ γυμνὸν σκεπάζοι καὶ ἄστεγον συνάγοι, ἃ τοῖς μὴ ποιήσασιν ἀπειλεῖ πῦρ καὶ σκότος τὸ ἐξώτερον, εἰ πάντων αὐτὸς ἕκαστος φθάνοι τούτων ὑστερῶν; ἀλλὰ μὴν αὐτός τε ἐπιξενοῦσθαι Ζακχαίῳ †) κελεύει καὶ Ματθαίῳ τοῖς πλουσίοις καὶ τελώναις καὶ τὰ μὲν χρήματα αὐτοὺς οὐ κελεύει μεθεῖναι, τὴν δὲ δικαίαν χρῆσιν ἐπιθεὶς καὶ τὴν ἄδικον ἀφελὼν καταλέγει· σήμερον σωτηρία τῷ

*) Luc. 16, 9. **) Matth. 6, 19.
***) Cf. Ibid. 25, 35. †) Luc. 5, 29. 19, 5.

οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο, καθότι καὶ αὐτὸς υἱὸς Ἀβραάμ ἐστιν. οὕτως τὴν χρείαν αὐτῶν ἐπαινεῖ, ὥστε καὶ μετὰ τῆς προσθήκης ταύτης τὴν κοινωνίαν ἐπιτάσσει, ποτίζειν τὸν διψῶντα, ἄρτον διδόναι τῷ πεινῶντι, ὑποδέχεσθαι τὸν ἄστεγον, ἀμφιεννύναι τὸν γυμνόν. εἰ δὲ τὰς χρείας οὐχ οἷόν τε ἐκπληροῦν ταύτας μὴ ἀπὸ χρημάτων, τῶν δὲ χρημάτων ἀφίστασθαι κελεύει, τί ἂν ἕτερον εἴη ποιῶν ὁ κύριος ἢ τὰ αὐτὰ διδόναι τε καὶ μὴ διδόναι παραινῶν, τρέφειν τε καὶ μὴ τρέφειν, ὑποδέχεσθαι καὶ ἀποκλείειν, κοινωνεῖν καὶ μὴ κοινωνεῖν, ὅπερ ἁπάντων ἀλογώτατον.

§. 14, Οὐκ ἄρα ἀπορριπτέον τὰ καὶ τοὺς πέλας ὠφελοῦντα χρήματα, κτήματα γάρ ἐστι κτητὰ ὄντα καὶ χρήματα χρήσιμα ὄντα καὶ εἰς χρῆσιν ἀν- P.
θρώπων παρεσκευασμένα ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ἃ δὴ 933.
παράκειται καὶ ὑποβέβληται καθάπερ ὕλη τις καὶ Pott.
ὄργανα πρὸς χρῆσιν ἀγαθὴν τοῖς εἰδόσι τὸ ὄργανον, ἐὰν χρῇ τεχνικῶς, τεχνικόν ἐστιν, ἐὰν ὑστερῇς τῆς τέχνης, ἀπολαύει τῆς σῆς ἀμουσίας ὂν ἀναίτιον. τοιοῦτον καὶ ὁ πλοῦτος ὄργανόν ἐστι. δύνασαι χρῆσθαι δικαίως αὐτῷ· πρὸς δικαιοσύνην καθυπηρετεῖ, ἀδίκως τίς αὐτῷ χρῆται· πάλιν ὑπηρέτης ἀδικίας εὑρίσκεται, πέφυκε γὰρ ὑπηρετεῖν, ἀλλ' οὐκ ἄρχειν. οὐ χρὴ τοίνυν τὸ ἐξ ἑαυτοῦ μὴ ἔχον μήτε τὸ ἀγαθὸν μήτε τὸ κακὸν, ἀναίτιον ὂν αἰτιᾶσθαι, ἀλλὰ τὸ δυνάμενον καὶ καλῶς τούτοις χρῆσθαι καὶ κακῶς, ἀφ' ὧν ἂν ἕληται καθ' αὐτό. τοῦτο δέ ἐστι νοῦς ἀνθρώπου καὶ κριτήριον ἐλεύθερον ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸ αὐτεξούσιον τῆς μεταχειρέσεως τῶν δοθέντων, ὥστε μὴ τὰ κτήματά τις ἀφανιζέτω μᾶλλον ἢ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τὰ μὴ συγχωροῦντα τὴν ἀμείνω χρῆσιν τῶν ὑπαρχόντων, ἵνα καλὸς καὶ ἀγαθὸς γενόμενος καὶ τούτοις τοῖς χρήμασι χρῆσθαι δυνηθῇ καλῶς. τὸ οὖν ἀποτάξασθαι πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσι καὶ πωλῆσαι πάντα τὰ ὑπάρχοντα, τοῦ-

τον τὸν τρόπον ἐκδεκτέον ὡς ἐπὶ τῶν ψυχικῶν παθῶν εἰρημένον.

§. 18. Ἐγὼ γοῦν κἀκεῖνο φήσαιμ' ἄν, ἐπειδὴ τὰ μὲν ἐντός ἐστι τῆς ψυχῆς, τὰ δὲ ἐκτὸς, κἂν μὲν ἡ ψυχὴ χρῆται καλῶς, καλὰ καὶ ταῦτα δοκεῖ, ἐὰν δὲ πονηρῶς, πονηρά. ὁ κελεύων ἀπαλλοτριοῦν τὰ ὑπάρχοντα, πότερον ταῦτα παραιτεῖται, ὧν ἀναιρεθέντων ἔτι τὰ πάθη μένει ἢ ἐκεῖνα μᾶλλον ὧν ἀναιρεθέντων καὶ τὰ κτήματα χρήσιμα γίνεται; εἰ τοίνυν ὁ ἀποβαλὼν τὴν κοσμικὴν περιουσίαν ἔτι δύναται πλουτεῖν τῶν παθῶν καὶ τῆς ὕλης μὴ παρούσης, ἡ γάρ τοι διάθεσις τὸ αὐτῆς ἐνεργεῖ καὶ τὸν λογισμὸν ἄγχει καὶ πιέζει καὶ φλεγμαίνει ταῖς συντρόφοις ἐπιθυμίαις. οὐδὲν οὖν προὔργου γέγονεν αὐτῷ πτωχεύειν χρημάτων πλουτοῦντι τῶν παθῶν. οὐ γὰρ τὰ ἀπόβλητα ἀπέβαλεν, ἀλλὰ τὰ ἀδιάφορα καὶ τῶν μὲν ὑπηρετικῶν ἑαυτὸν περιέκοψεν, ἐξέκαυσε δὲ τὴν ὕλην τῆς κακίας τὴν ἔμφυτον τῇ τῶν ἐκτὸς ἀπορίᾳ. ἀποτακτέον οὖν τοῖς ὑπάρχουσι τοῖς βλαβεροῖς, οὐχὶ τοῖς ἐὰν ἐπιστῆταί τις τὴν ὀρθὴν χρῆσιν καὶ συνωφελεῖν δυναμένοις. ὠφελεῖ δὲ τὰ μετὰ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας οἰκονομούμενα, ἀπωστέα δὲ τὰ ἐπιζήμια, τὰ δὲ ἐκτὸς οὐ βλάπτει. οὕτως οὖν ὁ κύριος καὶ τὴν τῶν ἐκτὸς χρείαν εἰσάγει κελεύων ἀποθέσθαι οὐ τὰ βιωτικὰ, P. ἀλλὰ τὰ τούτοις κακῶς χρώμενα, ταῦτα δ' ἦν τὰ 944. τῆς ψυχῆς ἀρρωστήματα καὶ πάθη. Pott.

§. 16. Ὁ τούτων πλοῦτος παρὼν μὲν ἅπασι θανατηφόρος, ἀπολλύμενος δὲ σωτήριος. οὗ δεῖ καθαρεύουσαν, τουτέστι πτωχεύουσαν καὶ γυμνὴν τὴν ψυχὴν παρασχόμενον οὕτως ἤδη τοῦ σωτῆρος ἀκοῦσαι λέγοντος· „δεῦρο ἀκολούθει μοι" *). ὁδὸς γὰρ αὐτὸς ἤδη τῷ καθαρῷ τὴν καρδίαν γίνεται, εἰς δὲ ἀκάθαρτον ψυχὴν, θεοῦ χάρις οὐ παραδύεται, ἀκά-

*) Marc. 10, 21.

θαρτος δὲ ἡ πλουτοῦσα τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ὠδίνουσα πολλοῖς ἔρωσι καὶ κοσμικοῖς. ὁ μὲν γὰρ ἔχων κτήματα καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ οἰκίας ὡς θεοῦ δωρεὰς καὶ τῷ τε διδόντι θεῷ λειτουργῶν ἀπ᾽ αὐτῶν εἰς ἀνθρώπων σωτηρίαν καὶ εἰδὼς, ὅτι ταῦτα κέκτηται διὰ τοὺς ἀδελφοὺς μᾶλλον ἢ ἑαυτόν. καὶ κρείττων ὑπάρχων τῆς κτήσεως αὐτῶν μὴ δοῦλος ὢν κέκτηται μηδὲ ἐν τῇ ψυχῇ ταῦτα περιφέρων, μηδὲ ἐν τούτοις ὁρίζων καὶ περιγράφων τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, ἀλλά τι καὶ καλὸν ἔργον καὶ θεῖον ἀεὶ διαπονῶν, κἂν ἀποστερηθῆναι δέῃ ποτὲ τούτων, δυνάμενος ἵλεῳ τῇ γνώμῃ καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἐνεγκεῖν ἐξ ἴσου, καθάπερ καὶ τὴν περιουσίαν. οὗτος ὁ μακαριζόμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου *) καὶ πτωχὸς τῷ πνεύματι καλούμενος κληρονόμος ἕτοιμος οὐρανοῦ βασιλείας οὐ πλούσιος ζῆσαι μὴ δυνάμενος.

§. 17. Ὁ δὲ ἐν τῇ ψυχῇ τὸν πλοῦτον φέρων καὶ ἀντὶ θεοῦ πνεύματος ἐν τῇ καρδίᾳ χρυσὸν φέρων ἢ ἀγρὸν καὶ τὴν κτῆσιν ἄμετρον ἀεὶ ποιῶν καὶ ἑκάστοτε τὸ πλεῖον βλέπων κάτω νενευκὼς καὶ τοῖς τοῦ κόσμου θηράτροις πεπεδημένος γῆ ὢν καὶ εἰς γῆν ἀπελευσόμενος, πόθεν δύναται βασιλείας οὐρανῶν ἐπιθυμῆσαι καὶ φροντίσαι, ἄνθρωπος οὐ καρδίαν, ἀλλὰ ἀγρὸν ἢ μέταλλον φορῶν, ἐν τούτοις εὑρεθησόμενος ἐπάναγκες ἐν οἷς εἵλετο; ὅπου γὰρ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ καὶ ὁ θησαυρὸς αὐτοῦ **). θησαυροὺς δή γε ὁ κύριος οἶδε διττοὺς, τὸν μὲν ἀγαθὸν, „ὁ" γὰρ „ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας προφέρει τὸ ἀγαθὸν", τὸν δὲ πονηρὸν, „ὁ" γὰρ „κακὸς ἐκ τοῦ κακοῦ θησαυροῦ προφέρει τὸ κακὸν, ὅτι ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ" ***). ὥσπερ οὖν θησαυρὸς οὐχ εἷς παρ᾽ αὐτῷ, καθὸ καὶ

*) Matth 5, 3. **) Ibid. 6, 21. ***) Ibid. 12, 35.

παρ' ἡμῖν, ὁ τὸ αἰφνίδιον μέγα κέρδος ἐν εὑρέσει διδοὺς, ἀλλὰ καὶ δεύτερος ὁ ἀκερδὴς καὶ ἄζηλος καὶ δύσκτητος καὶ ἐπιζήμιος, οὕτω καὶ πλοῦτος ὁ μέν τις ἀγαθῶν, ὁ δὲ κακῶν, εἴ γε τὸν πλοῦτον καὶ τὸν θησαυρὸν οὐκ ἀπηρτημένους ἴσμεν ἀλλήλων τῇ φύσει. Καὶ ὁ μέν τις πλοῦτος κτητὸς ἂν εἴη καὶ περίβλητος, ὁ δὲ ἄκτητος καὶ ἀπόβλητος, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ πτωχεία μακαριστὴ μὲν ἡ πνευμα- P. 945. Pott. τική. Διὸ καὶ προσέθηκεν ὁ Ματθαῖος· „μακάριοι οἱ πτωχοί" *), πῶς; „τῷ πνεύματι". καὶ πάλιν· „μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην τοῦ θεοῦ" **)· οὐκοῦν ἄθλιοι οἱ ἐναντίοι πτωχοὶ θεοῦ μὲν ἄμοιροι, ἀμοιρότεροι δὲ τῆς ἀνθρωπίνης κτήσεως, ἄγευστοι δὲ δικαιοσύνης θεοῦ.

§. 18. Ὥστε τοὺς πλουσίους μαθηματικῶς ἀκουστέον, τοὺς δυσκόλως εἰσελευσομένους εἰς τὴν βασιλείαν, μὴ σκαιῶς μηδὲ ἀγροίκως μηδὲ σαρκικῶς. οὐ γὰρ οὕτως λέλεκται οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἐκτὸς ἡ σωτηρία οὔτε εἰ πολλὰ οὔτε εἰ ὀλίγα ταῦτα ἢ μικρὰ ἢ μεγάλα ἢ ἔνδοξα ἢ ἄδοξα ἢ εὐδόκιμα ἢ ἀδόκιμα, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῆς ψυχῆς ἀρετῇ, πίστει καὶ ἐλπίδι καὶ ἀγάπῃ καὶ φιλαδελφίᾳ καὶ γνώσει καὶ πρᾳότητι καὶ ἀτυφίᾳ καὶ ἀληθείᾳ, ὧν ἆθλον ἡ σωτηρία. οὐδὲ γὰρ διὰ κάλλος σώματος ζήσεταί τις ἢ τοὐναντίον ἀπολεῖται, ἀλλ' ὁ μὲν τῷ δοθέντι σώματι ἁγνῶς καὶ κατὰ θεὸν χρώμενος ζήσεται, ὁ δὲ φθείρων τὸν ναὸν θεοῦ ***) φθαρήσεται. δύναται δέ τις καὶ αἰσχρὸς ἀσελγαίνειν καὶ καλὸς σωφρονεῖν οὐδὲ ἰσχὺς καὶ σώματος μέγεθος ζωοποιεῖ οὐδὲ τῶν μελῶν οὐδὲν ἀπολλύει, ἀλλ' ἡ τούτοις ψυχὴ χρωμένη τὴν αἰτίαν ἐφ' ἑκάτερα παρέχεται.

---

*) Matth. 5, 3. **) Ibid. v. 6.
***) 1 Corinth. 3, 17.

ὑπόφερε γοῦν *), φησὶ, παιόμενος το προσωπον, ὅπερ δύναται καὶ ἰσχυρός τις ὢν καὶ εὐεκτῶν ἐπακοῦσαι καὶ πάλιν ἀσθενικός τις ὢν ἀκρασίᾳ γνώμης παραβῆναι. οὕτω καὶ ἄπορός τις αὖ καὶ ἄβιος εὑρεθείη πότ' ἂν μεθύων ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ χρήμασι πλούσιος, νήφων καὶ πτωχεύων ἡδονῶν, πεπεισμένος, συνετὸς, καθαρὸς, κεκολασμένος; εἰ τοίνυν ἐστὶ τὸ ζησόμενον μάλιστα καὶ πρῶτον ἡ ψυχὴ καὶ περὶ ταύτην ἀρετὴ μὲν φυομένη σώζει, κακία δὲ θανατοῖ. δῆλον ἤδη σαφῶς, ὅτι αὐτὴ καὶ πτωχεύουσα ὧν ἄν τις ὑπὸ πλούτου διαφθείρε σώζεται, καὶ πλουτοῦσα τούτων, ὧν ἐπιτρίβει πλοῦτος, θανοῦται καὶ μηκέτι ζητῶμεν ἀλλαχοῦ τὴν αἰτίαν τοῦ τέλους πλὴν ἐν τῇ τῆς ψυχῆς καταστάσει καὶ διαθέσει πρός τε ὑπακοὴν θεοῦ καὶ καθαρότητα, πρός τε ὑπακοὴν θεοῦ καὶ καθαρότητα, πρός τε παράβασιν ἐντολῶν καὶ κακίας συλλογήν.

§. 19. Ὁ μὲν ἄρα ἀληθῶς καὶ καλῶς ἐστὶν ὁ τῶν ἀρετῶν πλούσιος καὶ πάσῃ τύχῃ χρῆσθαι ὁσίως καί πιστῶς δυνάμενος, ὁ δὲ νόθως πλούσιος ὁ κατὰ σάρκα πλουτῶν καὶ τὴν ζωὴν εἰς τὴν ἔξω κτῆσιν μετενηνοχὼς τὴν παρερχομένην καὶ φθειρομένην, καὶ ἄλλοτε ἄλλου γινομένην καὶ ἐν τῷ τέλει μηδενὸς μη- P. δαμῇ. πάλιν αὖ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ γνή- 946. σιος πτωχὸς καὶ νόθος ἄλλος πτωχὸς καὶ ψευδώνυ- Pott. μος, ὁ μὲν κατὰ πνεῦμα πτωχὸς, τὸ ἴδιον, ὁ δὲ κατὰ κόσμον, τὸ ἀλλότριον. τῷ δὴ κατὰ κόσμον πτωχῷ καὶ πλουσίῳ κατὰ τὰ πάθη ὁ κατὰ πνεῦμα πτωχὸς καὶ κατὰ θεὸν πλούσιος, ἀπόστηθι, φησὶ, τῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ ψυχῇ σοῦ κτημάτων ἀλλοτρίων, ἵνα καθαρὸς τῇ καρδίᾳ γενόμενος ἴδῃς τὸν θεὸν, ὅπερ καὶ δι' ἑτέρας φωνῆς ἐστὶν, εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. καὶ πῶς αὐτῶν ἀποστῇς; πωλήσας. τί οὖν; χρήματα ἀντὶ κτημάτων λάβῃς;

*) Matth. 5, 39. Luc. 6, 29. 2 Corinth. 11, 20.

ἀντίδοσιν πλούτου πρὸς πλοῦτον ποιησάμενος, ἐξαργυρίσας τὴν φανερὰν οὐσίαν; οὐδαμῶς, ἀλλὰ ἀντὶ τῶν προτέρων ἐνυπαρχόντων τῇ ψυχῇ, ἣν σῶσαι ποθεῖς, ἀντεισαγόμενος ἕτερον πλοῦτον θεοποιὸν καὶ ζωῆς χορηγὸν αἰωνίου τὰς κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διαθέσεις, ἀνθ' ὧν σοὶ περιέσται μισθὸς καὶ τιμὴ διηνεκὴς σωτηρία καὶ αἰώνιος ἀφθαρσία. οὕτω καλῶς πωλεῖς τὰ ὑπάρχοντα, τὰ πολλὰ καὶ περισσὰ, καὶ ἀποκλείοντά σοι τοὺς οὐρανοὺς ἀντικαταλλασσόμενος αὐτῶν τὰ σῶσαι δυνάμενα. ἐκεῖνα ἐχέτωσαν οἱ σαρκινοὶ πτωχοὶ καὶ τούτων δεόμενοι, σὺ δὲ τὸν πνευματικὸν πλοῦτον ἀντιλαβὼν ἔχοις ἂν ἤδη θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς.

§. 20. Ταῦτα μὴ συνιεὶς κατὰ τρόπον ὁ πολυχρήματος καὶ ἔννομος ἄνθρωπος μηδὲ ὅπως ὁ αὐτὸς καὶ πτωχὸς δύναται εἶναι καὶ πλούσιος καὶ ἔχειν τε χρήματα καὶ μὴ ἔχειν καὶ χρῆσθαι τῷ κόσμῳ καὶ μὴ χρῆσθαι, ἀπῆλθε στυγνὸς καὶ κατηφὴς λιπὼν τὴν τάξιν τῆς ζωῆς, ἧς ἐπιθυμεῖν μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τυχεῖν ἠδύνατο, τὸ δύσκολον ποιήσας ἀδύνατον αὐτὸς ἑαυτῷ. δύσκολον γὰρ ἦν μὴ περιάγεσθαι μηδὲ καταστρέφεσθαι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν προσόντων ἁβρῶν τῷ προδήλῳ πλούτῳ καὶ ἀνθηρῶν γοητευμάτων, οὐκ ἀδύνατον δὲ καὶ ἐν τούτῳ λαβέσθαι σωτηρίας, εἴ τις ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ πλούτου ἐπὶ τὸν νοητὸν καὶ θεοδίδακτον μεταγάγοι καὶ μάθοι τοῖς ἀδιαφόροις χρῆσθαι καλῶς καὶ ἰδίως καὶ ὡς ἂν εἰς ζωὴν αἰώνιον ὁρμῷτο. καὶ οἱ μαθηταὶ δὲ τὸ πρῶτον μὲν καὶ αὐτοὶ περιδεεῖς καὶ καταπληγεῖς γεγόνασιν. ἀκούσαντες τί δήποτε; ἆρά γε, ὅτι χρήματα καὶ αὐτοὶ ἐκέκτηντο πολλά; ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ δικτύδια καὶ ἄγκιστρα καὶ τὰ ὑπηρετικὰ σκαφίδια ἀφῆκαν πάλαι, ἅπερ ἦν αὐτοῖς μόνα. τί οὖν φοβηθέντες λέγουσι· „τίς δύναται σωθῆναι" *); καλῶς ἤκουσαν καὶ ὡς μα-

*) Marc. 10, 26.

θηταὶ τοῦ παραβολικῶς καὶ ἀσαφῶς λεχθέντος ὑπὸ τοῦ κυρίου καὶ ἤσθοντο τοῦ βάθους τῶν λόγων. ἕνεκα μὲν οὖν χρημάτων ἀκτημοσύνης εὐέλπιδες ἦσαν P. πρὸς σωτηρίαν, ἐπειδὴ δὲ συνῄδεσαν ἑαυτοῖς μήπω 947. τὰ πάθη τέλεον ἀποτιθεμένοις, ἀρτιμαθεῖς γὰρ Pott. ἦσαν καὶ νεωστὶ πρὸς τοῦ σωτῆρος ἠνδρολογημένοι περισσῶς ἐξεπλήττοντο καὶ ἀπεγίνωσκον ἑαυτοὺς οὐδέν τι ἧττον ἐκείνου τοῦ πολυχρημάτου καὶ δεινῶς τῆς κτήσεως περιεχομένου, ἥν γε προέκρινε ζωῆς αἰωνίου. ἄξιον οὖν ἦν τοῖς μαθηταῖς φόβου παντός, εἰ καὶ ὁ χρήματα κεκτημένος καὶ ὁ τῶν παθῶν ἔγκυος ὢν ἐπλούτουν καὶ αὐτοὶ παραπλησίως ἀπελαθήσονται οὐρανῶν, ἀπαθῶν γὰρ καὶ καθαρῶν ψυχῶν ἐστὶν ἡ σωτηρία.

§. 21. Ὁ δὲ κύριος ἀποκρίνεται· „διότι τὸ ἐν ἀνθρώποις ἀδύνατον, δυνατὸν θεῷ" *). πάλιν καὶ τοῦτο μεγάλης σοφίας μεστόν ἐστιν, ὅτι καθ' αὑτὸν μὲν ἀσκῶν καὶ διαπονούμενος ἀπάθειαν ἄνθρωπος οὐδὲν ἀνύει, ἐὰν δὲ γένηται δῆλος ὑπερεπιθυμῶν τούτου καὶ διεσπουδακώς, τῇ προσθήκῃ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως περιγίνεται. βουλομέναις μὲν γὰρ ὁ θεὸς ταῖς ψυχαῖς συνεπιπνεῖ, εἰ δὲ ἀποσταῖεν τῆς προθυμίας καὶ τὸ δοθὲν ἐκ θεοῦ πνεῦμα συνεστάλη. τὸ μὲν γὰρ ἄκοντας σώζειν ἐστὶ βιαζομένου, τὸ δὲ αἱρουμένους χαριζομένου. οὐδὲ τῶν καθευδόντων καὶ βλακευόντων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' „οἱ βιασταὶ ἁρπάζουσιν" **) αὐτήν, αὕτη γὰρ μόνον βία καλή, θεὸν βιάσασθαι καὶ παρὰ θεοῦ ζωὴν ἁρπάσαι, ὁ δὲ γνοὺς τοὺς βεβαίως, μᾶλλον δὲ βιαίως ἀντεχομένους συνεχώρησεν, εἶξεν, χαίρει γὰρ ὁ θεὸς τὰ τοιαῦτα ἡττώμενος. τοιγάρτοι τούτων ἀκούσας ὁ μακάριος Πέτρος ὁ ἐκλεκτός, ὁ ἐξαίρετος, ὁ πρῶτος τῶν μαθητῶν, ὑπὲρ οὗ μό-

*) Luc. 18, 27. **) Matth. 11, 12.

του *) καὶ ἑαυτοῦ τὸν φόρον ὁ σωτὴρ ἐκτελεῖ, ταχέως ἥρπασε καὶ συνέβαλε τὸν λόγον καὶ τί φησιν; „ἴδε ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι" **). τὰ δὲ πάντα εἰ μὲν τὰ κτήματα τὰ ἑαυτοῦ λέγει τέσσαρας ὀβολοὺς ἴσως τὸ τοῦ λόγου καταλιπὼν μεγαλύνεται καὶ τούτων ἀνταξίαν ἀποφαίνων ἂν λάθοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. εἰ δὲ ἅπερ ἄχρι νῦν ἐλέγομεν τὰ παλαιὰ νοητὰ κτήματα καὶ ψυχικὰ νοσήματα ἀπορρίψαντες ἕπονται κατ' ἴχνος τῷ διδασκάλῳ, τοῦτ' ἀνάπτοιτο ἤδη τοῖς ἐν οὐρανοῖς ἐγγραφησομένοις. οὕτω γὰρ ἀκολουθεῖν δεῖ ὄντως τῷ σωτῆρι ἀναμαρτησίαν καὶ τελειότητα τὴν ἐκείνου μετερχόμενον καὶ πρὸς ἐκείνην ὥσπερ κάτοπτρον κοσμοῦντα καὶ ῥυθμίζοντα τὴν ψυχὴν καὶ πάντα διὰ πάντων ὁμοίως διατεθέντα. P.

§. 22. „Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· ἀμὴν 948.
λέγω ὑμῖν, ὃς ἂν ἀφῇ τὰ ἴδια καὶ γονεῖς καὶ ἀδελ- Pott.
φοὺς καὶ χρήματα ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ ἕνεκεν τοῦ εὐαγγελίου, ἀπολήψεται ἑκατονταπλασίονα" ***). ἀλλὰ μηδὲ τοῦθ' ἡμᾶς ἐπιταρασσέτω μηδὲ τὸ ἔτι τούτου σκληρότερον ἀλλαχοῦ ταῖς φωναῖς ἐξενηνεγμένον, „ὃς οὐ μισεῖ πατέρα καὶ μητέρα καὶ παῖδας, προσέτι δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ, ἐμὸς μαθητὴς εἶναι οὐ δύναται" †). οὐ γὰρ εἰσηγεῖται μῖσος καὶ διάλυσιν ἀπὸ τῶν φιλτάτων ὁ τῆς εἰρήνης θεὸς, ὅ γε καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν παραινῶν. εἰ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπητέον, ἀνάλογον ἀπ' ἐκείνων ἀνιόντι καὶ τοὺς ἐγγυτάτω γένους, ἢ εἰ μισητέον τοὺς πρὸς αἵματος, πολὺ μᾶλλον τοὺς ἐχθροὺς ἀποβάλλεσθαι κατιὼν ὁ λόγος διδάσκει, ὥστε ἀλλήλους ἀναιροῦντες ἐλέγχοιντ' ἂν οἱ λόγοι. ἀλλ' οὐδ' ἀναιροῦσιν οὐδ' ἐγγὺς, ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς γνώμης καὶ διαθέσεως καὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ ὅρῳ πατέρα μισοίη τις ἂν ἐχθρὸν ἀγαπῶν ὁ

*) Matth. 17, 26. **) Ibid. 19, 28.
***) Marc. 10, 29. †) Luc. 14, 26.

μήτε ἐχθρὸν ἀμυνόμενος μήτε πατέρα Χριστοῦ πλέον αἰδούμενος. ἐν ἐκείνῳ μὲν γὰρ τῷ λόγῳ μῖσος ἐκκόπτε καὶ κακοποιίαν, ἐν τούτῳ δὲ τὴν πρὸς τὰ σύντροφα δυσωπίαν, εἰ βλάπτοι πρὸς σωτηρίαν. εἰ γοῦν ἄθεος εἴη τινὶ πατὴρ, ἢ υἱὸς ἢ ἀδελφὸς καὶ κώλυμα τῆς πίστεως γένοιτο καὶ ἐμπόδιον τῆς ἄνω ζωῆς, τούτῳ μὴ συμφερέσθω μηδὲ ὁμονοείτω, ἀλλὰ τὴν σαρκικὴν οἰκειότητα διὰ τὴν πνευματικὴν ἔχθραν διαλυσάτω.

§. 23. Νόμισον εἶναι τὸ πρᾶγμα διαδικασίαν. ὁ μὲν πατήρ σοι δοκείτω παρεστὼς λέγειν· ἐγὼ ἔσπειρα καὶ ἔθρεψα, ἀκολούθει μοὶ καὶ συναδίκει καὶ μὴ πείθου τῷ Χριστοῦ νόμῳ· καὶ ὅσα ἂν εἴποι βλάσφημος ἄνθρωπος καὶ νεκρὸς τῇ φύσει. ἑτέρωθεν δὲ ἄκουε τοῦ σωτῆρος· ἐγώ σε ἀνεγέννησα, κακῶς ὑπὸ κόσμου πρὸς θάνατον γεγεννημένον ἠλευθέρωσα, ἰασάμην, ἐλυτρωσάμην, ἐγώ σοι δείξω θεοῦ πατρὸς ἀγαθοῦ πρόσωπον, μὴ κάλει σεαυτῷ πατέρα ἐπὶ γῆς, οἱ νεκροὶ τοὺς νεκροὺς θαπτέτωσαν, σὺ δέ μοι ἀκολούθει. ἀνάξω γάρ σε εἰς ἀπόλαυσιν ἀῤῥήτων καὶ ἀλέκτων ἀγαθῶν, „ἃ μὴ ὀφθαλμὸς εἶδε μήτε οὖς ἤκουσε μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπων ἀνέβη" *), „εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακῦψαι καὶ ἰδεῖν ἅπερ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἁγίοις ἀγαθὰ καὶ τοῖς φιλοῦσιν αὐτὸν τέκνοις" **). ἐγώ σου τροφεὺς ἄρτον ἐμαυτὸν διδοὺς, οὗ γευσάμενος οὐδεὶς ἔτι πεῖραν θανάτου λαμβάνει καὶ πόμα καθ' ἡμέραν ἐνδιδοὺς ἀθανασίας. ἐγὼ διδάσκαλος ὑπερουρανίων παιδευμάτων. ὑπέρ σου πρὸς τὸν θάνατον διηγωνισάμην καὶ τὸν σὸν ἐξέτισα θάνατον, ὃν ὤφειλες ἐπὶ τοῖς προημαρτημένοις καὶ τῇ πρὸς θεὸν ἀπιστίᾳ. Τούτων τῶν λόγων ἑκατέρωθεν διακούσας ὑπὲρ σεαυτοῦ δίκασον καὶ τὴν ψῆφον ἔνεγκε τῇ σεαυτοῦ σωτηρίᾳ, κἂν ἀδελφὸς ὅμοια

*) 1 Corinth. 2, 9. **) 1 Petr. 1, 32.

λέγῃ κἂν τέκνον κἂν γυνὴ κἂν ὅστις οὖν, πρὸ πάντων ἐν σοὶ Χριστὸς ὁ νικῶν ἔστω, ὑπὲρ σοῦ γὰρ ἀγωνίζεται. P. 926. Pott.

§. 24. Δύνασαι καὶ τῶν χρημάτων ἐπίπροσθεν εἶναι. φράσον καὶ οὐκ ἀπάγει με Χριστὸς τῆς κτήσεως ὁ κύριος οὐ φθονεῖ. ἀλλ' ὁρᾷς σεαυτὸν ἡττώμενον ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀνατρεπόμενον; ἄφες, ῥῖψον, μίσησον, ἀπόταξαι, φύγε, „κἂν ὁ δέξιός σου ὀφθαλμὸς σκανδαλίζῃ σε", ταχέως „ἔκκοψον αὐτὸν" *), αἱρετώτερον ἑτεροφθάλμῳ βασιλεία θεοῦ ἢ ὁλοκλήρῳ τὸ πῦρ· κἂν χεὶρ κἂν ποὺς κἂν ἡ ψυχὴ, μίσησον αὐτήν. ἂν γὰρ ἐνταῦθα ἀπόληται ὑπὲρ Χριστοῦ, * * * * *.

§. 25. Ταύτης δὲ ὁμοίως ἔχεται τῆς γνώμης, καὶ τὸ ἑπόμενον· „νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἀγροὺς καὶ χρήματα καὶ οἰκίας καὶ ἀδελφοὺς ἔχειν μετὰ διωγμῶν" **), οὔτε γὰρ ἀχρημάτους οὔτε ἀνεστίους οὔτε ἀναδέλφους ἐπὶ τὴν ζωὴν καλεῖ, ἐπεὶ καὶ πλουσίους κέκληκεν, ἀλλ' ὃν τρόπον προειρήκαμεν καὶ ἀδελφοὺς κατ' αὐτὸν ὥσπερ Πέτρον μετ' Ἀνδρέου καὶ Ἰάκωβον μετὰ Ἰωάννου τοὺς Ζεβεδαίου παῖδας, ἀλλ' ὁμονοοῦντας ἀλλήλοις τε καὶ Χριστῷ. τὸ δὲ μετὰ διωγμῶν ταῦτα ἕκαστα ἔχειν ἀποδοκιμάζει, διωγμὸς δὲ ὁ μέν τις ἔξωθεν περιγίνεται τῶν ἀνθρώπων ἢ δι' ἔχθραν ἢ διὰ φθόνον ἢ διὰ φιλοκέρδειαν ἢ κατ' ἐνέργειαν διαβολικὴν τοὺς πιστοὺς ἐλαυνόντων, ὁ δὲ χαλεπώτατος ἔνδοθέν ἐστι διωγμὸς, ἐξ αὐτῆς ἑκάστῳ τῆς ψυχῆς προπεμπόμενος λυμαινομένης ὑπὸ ἐπιθυμιῶν ἀθέων καὶ ἡδονῶν ποικίλων καὶ φαύλων ἐλπίδων καὶ φθαρτῶν ὀνειροπολημάτων, ὅταν ἀεὶ τῶν πλειόνων ὀρεγομένη καὶ λυσσῶσα ὑπὸ ἀγρίων ἐρώτων καὶ φλεγομένη καθάπερ κέντροις ἢ μύωψι τοῖς προκειμένοις αὐτῇ πάθεσιν, ἐξαιμάσσηται πρὸς σπουδὰς μανιώδεις καὶ ζωῆς ἀπόγνωσιν

*) Matth. 5, 29. **) Marc. 10, 30.

καὶ θεοῦ καταφρόνησιν. οὗτος ὁ διωγμὸς βαρύτερος καὶ χαλεπώτερος ἔνδοθεν ὁρμώμενος, ἀεὶ συνὼν, ὃν οὐδὲ ἐκφυγεῖν ὁ διωκόμενος δύναται, τὸν γὰρ ἐχθρὸν ἐν ἑαυτῷ περιάγει πανταχοῦ. οὕτω καὶ πύρωσις ἡ μὲν ἔξωθεν προσπίπτουσα δοκιμασίαν κατεργάζεται, ἡ δὲ ἔνδοθεν θάνατον διαπράττεται καὶ πόλεμος ὁ μὲν ἐπακτὸς ῥᾳδίως καταλύεται, ὁ δὲ ἐν τῇ ψυχῇ μέχρι θανάτου παραμετρεῖται. μετὰ διωγμοῦ τοιούτου πλοῦτον ἐὰν ἔχῃς τὸν αἰσθητὸν, κἂν ἀδελφοὺς τοὺς πρὸς αἵματος καὶ τὰ ἄλλα ἐνέχυρα κατάλιπε τὴν τούτων παγκτησίαν τὴν ἐπὶ κακῷ, εἰρήνην σεαυτῷ παράσχες, ἐλευθερώθητι διωγμοῦ μακροῦ, ἀποστράφηθι πρὸς τὸ εὐαγγέλιον ἀπ' ἐκείνων, ἕλου τὸν σωτῆρα πρὸ πάντων, τὸν τῆς σῆς συνήγορον καὶ παράκλητον ψυχῆς, τὸν τῆς ἀπείρου πρύτανιν ζωῆς. „τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια" *) καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι χρόνῳ ὠκύμορα καὶ ἀβέβαια, ἐν τῷ ἐρχομένῳ δὲ ζωή ἐστιν αἰώνιος. P. 950. Pott.

§. 26. „Ἔσονται οἱ πρῶτοι ἔσχατοι πρῶτοι" **). τοῦτο πολύχουν μέν ἐστι κατὰ τὴν ὑπόνοιαν καὶ τὸν σαφισμὸν, οὐ μὴν ἔν γε τῷ παρόντι τὴν ζήτησιν ἀπαιτεῖ, οὐ γὰρ μόνον ῥέπει πρὸς τοὺς πολυκτήμονας, ἀλλ' ἁπλῶς πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους τοὺς πίστει καθάπαξ ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντας. ὥστε τοῦτο μὲν ἀνακείσθω τὰ νῦν, τὸ δέ γε προκείμενον ἡμῖν, οἶμαι μηδέν τι ἐνδεέστερον τῆς ἐπαγγελίας δεδεῖχθαι, ὅτι τοὺς πλουσίους οὐδένα τρόπον ὁ σωτὴρ κατ' αὐτόν γε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν περιβολὴν τῆς κτήσεως ἀποκέκλεικεν. οὐδ' αὐτοῖς ἀποτετάφρευκε τὴν σωτηρίαν, εἴ γε δύναιντο καὶ βούλοιντο ὑποκύπτειν τοῦ θεοῦ ταῖς ἐντολαῖς καὶ τῶν προσκαίρων προτιμῷεν τὴν ἑαυτῶν ζωὴν καὶ βλέποιεν πρὸς τὸν κύριον ἀτενεῖ τῷ βλέμματι, καθάπερ

---

*) 2 Corinth. 4, 18. **) Marc. 10, 31.

εἰς ἀγαθοῦ κυβερνήτου νεῦμα δεδορκότες, τί βούλεται, τί προστάσσει, τί σημαίνει, τί δίδωσι τοῖς αὐτοῦ ναύταις τὸ σύνθημα, ποῖ καὶ πόθεν τὸν ὅρμον ἐπαγγέλλεται. τί γὰρ ἀδικεῖ τις, εἰ προσέχων τὴν γνώμην καὶ φειδόμενος πρὸ τῆς πίστεως βίον ἱκανὸν συνελέξατο; ἢ καὶ τὸ τούτου μᾶλλον ἀνέγκλητον, εἰ εὐθὺς ὑπὸ τοῦ θεοῦ τὴν ψυχὴν νέμοντος εἰς οἶκον τοιούτων ἀνθρώπων εἰσῳκίσθη καὶ γένος ἀμφιλαφὲς, τοῖς χρήμασιν ἰσχῦον καὶ τῷ πλούτῳ κρατοῦν; εἰ γὰρ διὰ τὴν ἀκούσιον ἐν πλούτῳ γένεσιν ἀπελήλατο ζωῆς, ἀδικεῖται μᾶλλον ὑπὸ τοῦ γειναμένου θεοῦ, προσκαίρου μὲν ἡδυπαθείας κατηξιωμένος, ἀϊδίου δὲ ζωῆς ἀπεστερημένος. τί δὲ ὅλως πλοῦτον ἐχρῆν ἐκ γῆς ἀνατεῖλαί ποτε, εἰ χορηγὸς καὶ πρόξενός ἐστι θανάτου; ἀλλ' εἰ δύναταί τις ἐνδοτέρω τῶν ὑπαρχόντων κάμπτειν τῆς ἐξουσίας καὶ μέτρια φρονεῖν καὶ σωφρονεῖν καὶ θεὸν μόνον ζητεῖν καὶ θεὸν ἀναπνεῖν καὶ θεῷ συμπολιτεύεσθαι πτωχὸς οὗτος παρέστηκε ταῖς ἐντολαῖς, ἐλεύθερος, ἀήττητος, ἄνοσος, ἄτρωτος ὑπὸ χρημάτων, εἰ δὲ μὴ, „θᾶττον κάμηλος διὰ βελόνης εἰσελεύσεται ἢ ὁ τοιοῦτος πλούσιος ἐπὶ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ παρελεύσεται" *). σημαινέτω μὲν οὖν τι καὶ ὑψηλότερον ἡ κάμηλος διὰ στενῆς ὁδοῦ καὶ τεθλιμμένης φθάνουσα τὸν πλούσιον, ὅπερ ἐν τῇ ἀρχῶν καὶ θεολογίας ἐξηγήσει μυστήριον τοῦ σωτῆρος ὑπάρχει μαθεῖν.

§. 27. Οὐ μὴν ἀλλὰ τό γε φαινόμενον πρῶτον καὶ δι' ὃ λέλεκται τῆς παραβολῆς παρεχέσθω. διδασκέτω τοὺς εὐποροῦντας ὡς οὐκ ἀμελητέον τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ὡς ἤδη προκατεγνωσμένοις οὐδὲ καταποντιστέον αὖ πάλιν τὸν πλοῦτον οὔτε καταδι- P.
καστέον ὡς τῆς ζωῆς ἐπίβουλον καὶ πολέμιον, ἀλλὰ 951.
μαθητέον, τίνα τρόπον καὶ πῶς πλούτῳ χρηστέον Pott.

---

*) Marc. 10, 25.

καὶ τὴν ζωὴν κτητέον. ἐπειδὴ γὰρ οὔτε ἐκ παντὸς ἀπόλλυταί τις, ὅτι πλουτεῖ δεδιὼς οὔτε ἐκ παντὸς σώζεται θαρρῶν καὶ πιστεύων ὡς σωθήσεται φέρε σκεπτέον ἥντινα τὴν ἐλπίδα αὐτοῖς ὁ σωτὴρ ὑπογράφει καὶ πῶς ἂν τὸ μὲν ἀνέλπιστον ἐχέγγυον γένοιτο, τὸ δὲ ἐλπισθὲν εἰς κτῆσιν ἀφίκοιτο. φησὶν οὖν ὁ διδάσκαλος τίς ἡ μεγίστη τῶν ἐντολῶν ἠρωτημένος· „ἀγαπήσεις τὸν κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου" *), ταύτης μείζω μηδεμίαν ἐντολὴν εἶναι, καὶ μάλα εἰκότως. καὶ γὰρ καὶ περὶ τοῦ πρώτου καὶ περὶ τοῦ μεγίστου παρήγγελται αὐτοῦ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, δι᾽ οὗ καὶ γέγονε καὶ ἔστι τὰ πάντα καὶ εἰς ὃν τὰ σωζόμενα πάλιν ἐπανέρχεται. ὑπὸ τούτου τοίνυν προαγαπηθέντας καὶ τοῦ γενέσθαι τυχόντας οὐχ ὅσιον ἄλλο τι πρεσβύτερον ἄγειν καὶ τιμιώτερον, ἐκτίνοντας μόνην τὴν χάριν ταύτην μικρὰν ἐπὶ μεγίστοις, ἄλλο δὲ μηδ᾽ ὁτιοῦν ἔχοντας ἀνενδεεῖ καὶ τελείῳ θεῷ πρὸς ἀμοιβὴν ἐπινοῆσαι, αὐτῷ δὲ τῷ ἀγαπᾶν τὸν πατέρα εἰς οἰκείαν ἰσχὺν καὶ δύναμιν ἀφθαρσίαν κομιζομένους. Ὅσον γὰρ ἀγαπᾷ τις τὸν θεὸν, τοσούτῳ καὶ πλέον ἐνδοτέρῳ τοῦ θεοῦ παραδύεται.

§. 28. Δευτέραν δὲ τάξει καὶ οὐδέν τι μικροτέραν ταύτης εἶναι λέγει τὸ „ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν" **)· οὐκοῦν τὸν θεὸν ὑπὲρ σεαυτόν. πυνθανομένου δὲ τοῦ προσδιαλεγομένου, „τίς ἐστί μου πλησίον" ***); οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον Ἰουδαίοις προωρίσατο τὸν πρὸς αἵματος οὐδὲ τὸν πολίτην οὐδὲ τὸν προσήλυτον οὐδὲ τὸν ὁμοίως περιτετμημένον οὐδὲ τὸν ἑνὶ καὶ ταυτῷ νόμῳ χρώμενον, ἀλλὰ ἄνωθεν καταβαίνοντα ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἄγει τῷ λόγῳ τινὰ εἰς Ἱεριχὼ καὶ τοῦτον δείκνυσιν ὑπὸ λῃστῶν συγκεκεντημένον, ἐρριμμένον ἡμιθνῆτα ἐπὶ

*) Matth. 12, 36 — 38. **) Ibid. 22, 39.
***) Luc. 10, 29.

τῆς ὁδοῦ, ὑπὸ ἱερέως παροδευόμενον, ὑπὸ Λευίτου παρορώμενον, ὑπὸ δὲ τοῦ Σαμαρίτου τοῦ ἐξωνειδισμένου καὶ ἀφωρισμένου κατελεούμενον. ὃς οὐχὶ κατὰ τύχην ὡς ἐκεῖνοι παρῆλθον, ἀλλ' ἧκεν ἐσκευασμένος ὧν κινδυνεύων ἐδεῖτο, οἶνον, ἔλαιον, ἐπιδέσμους, κτῆνος, μισθὸν τῷ πανδοχεῖ, τὸν μὲν ἤδη διδόμενον, τὸν δὲ προσυπισχνούμενον. „τίς", ἔφη, „τούτων γέγονε πλησίον τῷ τὰ δεινὰ παθόντι"; τοῦ δὲ ἀποκρινομένου· „ὁ τὸν ἔλεον πρὸς αὐτὸν ἐπιδειξάμενος· καὶ σὺ τοίνυν πορευθεὶς οὕτω ποίει" *), ὡς τῆς ἀγάπης βλαστανούσης εὐποιίαν.

§. 29. Ἐν ἀμφοτέραις μὲν οὖν ταῖς ἐντολαῖς ἀγάπην εἰσηγεῖται, τάξει δ' αὐτὴν διήρηκε καὶ ὅπου μὲν τὰ πρωτεῖα τῆς ἀγάπης ἀνάπτει τῷ θεῷ, ὅπου δὲ τὰ δευτερεῖα νέμει τῷ πλησίον. τίς δ' ἂν ἄλλος εἴη πλὴν αὐτὸς ὁ σωτήρ; ἢ τίς μᾶλλον ἡμᾶς ἐλεήσας ἐκείνου τοὺς ὑπὸ τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ σκότους ὀλίγου τεθανατωμένους τοῖς πολλοῖς τραύμασι, [P. 952. Pott.] φόβοις, ἐπιθυμίαις, ὀργαῖς, λύπαις, ἀπάταις, ἡδοναῖς; τούτων δὲ τῶν τραυμάτων μόνος ἰατρὸς Ἰησοῦς, ἐκκόπτων ἄρδην τὰ πάθη πρόρριζα, οὐχ ὥσπερ ὁ νόμος ψιλὰ τὰ ἀποτελέσματα, τοὺς καρποὺς τῶν πονηρῶν φυτῶν, ἀλλὰ τὴν ἀξίνην τὴν ἑαυτοῦ πρὸς τὰς ῥίζας τῆς κακίας προσαγαγών. οὗτος ὁ τὸν οἶνον τὸ αἷμα τῆς ἀμπέλου τῆς Δαβὶδ ἐκχέας ἡμῶν ἐπὶ τὰς τετρωμένας ψυχάς, ὁ τὸ ἐκ σπλάγχνων πατρὸς ἔλαιον προσενεγκὼν καὶ ἐπιδαψιλευόμενος, οὗτος ὁ τοὺς τῆς ὑγιείας καὶ σωτηρίας δεσμοὺς ἀλύτους ἐπιδείξας, ἀγάπην, πίστιν, ἐλπίδα, οὗτος ὁ διακονεῖν ἀγγέλους καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἡμῖν ἐπιτάξας ἐπὶ μεγάλῳ μισθῷ, διότι καὶ αὐτοὶ ἐλευθερωθήσονται ἀπὸ τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου παρὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς δόξης τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ. τοῦτον οὖν ἀγαπᾶν ἴσα χρὴ τῷ θεῷ. ἀγαπᾷ δὲ

*) Luc. 10, 36 sqq.

Χριστὸν Ἰησοῦν ὁ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῶν καὶ φυλάσσων αὐτοῦ τὰς ἐντολάς. „οὐ γὰρ πᾶς ὁ λέγων μοὶ κύριε κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου" *). καὶ „τί με λέγετε, κύριε, κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω" **); καὶ „ὑμεῖς μακάριοι οἱ ὁρῶντες καὶ ἀκούοντες, ἃ μήτε δίκαιοι μήτε προφῆται" ***), ἐὰν ποιῆτε ἃ λέγω.

§. 30. Πρῶτος μὲν οὖν οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸν ἀγαπῶν, δεύτερος δὲ ὁ τοὺς εἰς ἐκεῖνον πεπιστευκότας τιμῶν καὶ περιέπων. ὃ γὰρ ἄν τις εἰς μαθητὴν ἐργάσηται, τοῦτο εἰς ἑαυτὸν ὁ κύριος ἐκδέχεται καὶ πᾶν ἑαυτοῦ ποιεῖται. „δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου. ἐπείνασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐδώκατέ μοι πιεῖν, καὶ ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με, γυμνὸς ἤμην καὶ ἐνεδύσατέ με, ἠσθένησα καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἤμην καὶ ἤλθετε πρός με. τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ οἱ δίκαιοι, λέγοντες· κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα καὶ ἐθρέψαμεν; ἢ διψῶντα καὶ ἐποτίσαμεν; πότε δὲ εἴδομέν σε ξένον καὶ συνηγάγομεν; ἢ γυμνὸν καὶ περιεβάλομεν; ἢ πότε σε εἴδομεν ἀσθενοῦντα καὶ ἐπεσκεψάμεθα; ἢ ἐν φυλακῇ καὶ ἤλθομεν πρός σε; ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐρεῖ αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μοὺ τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε" †). πάλιν ἐκ τῶν ἐναντίων πρὸς τοὺς ταῦτα μὴ παρασχόντας· „ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε" ††). καὶ ἀλλαχοῦ· „ὁ ὑμᾶς δεχόμενος ἐμὲ δέχεται, ὁ ὑμᾶς μὴ δεχόμενος ἐμὲ ἀθετεῖ" †††).

---

*) Ioann. 14, 23. Matth. 7, 21. **) Luc. 6, 40.
***) Matth. 13, 23. †) Ibid. 25, 34 sqq.
††) Ibidem. †††) Ibid. 10, Luc. 10, 16

§. 31. *Τούτους καὶ τέκνα καὶ παιδία καὶ νήπια καὶ φίλους ὀνομάζει, καὶ μικροὺς ἐνθάδε ὡς πρὸς τὸ μέλλον ἄνω μέγεθος αὐτῶν, „μὴ καταφρονήσητε" λέγων „ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων, τούτων* P. 953. Pott. *γὰρ οἱ ἄγγελοι διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου ἐν οὐρανοῖς"* *). *καὶ ἑτέρωθι· „μὴ φοβεῖσθε τὸ μικρὸν ποίμνιον, ὑμῖν γὰρ ηὐδόκησεν ὁ πατὴρ παραδοῦναι τὴν βασιλείαν"* **) *τῶν οὐρανῶν. κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ μεγίστου ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου τὸν ἐλάχιστον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, τουτέστι τὸν ἑαυτοῦ μαθητὴν εἶναι μείζω λέγει. Καὶ πάλιν· „ὁ δεχόμενος δίκαιον ἢ προφήτην εἰς ὄνομα δικαίου ἢ προφήτου τὸν ἐκείνων μισθὸν λήψεται, ὁ δὲ μαθητὴν ποτίσας εἰς ὄνομα μαθητοῦ ποτήριον ψυχροῦ ὕδατος, τὸν μισθὸν οὐκ ἀπολέσει"* ***). *οὐκοῦν οὗτος μόνος ὁ μισθὸς οὐκ ἀπολλύμενός ἐστι. καὶ αὖθις· „ποιήσατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς"* †). *φύσει μὲν ἅπασαν κτῆσιν, ἣν αὐτός τις ἐφ᾽ ἑαυτοῦ κέκτηται, ὡς ἰδίαν οὖσαν ἀποφαίνων, ἐκ δὲ ταύτης τῆς ἀδικίας ἐνὸν καὶ πρᾶγμα δίκαιον ἐργάσασθαι καὶ σωτήριον, ἀναπαῦσαί τινα τῶν ἐχόντων αἰώνιον σκηνὴν παρὰ τῷ πατρί. ὅρα πρῶτον μέν, ὡς οὐκ ἀπαιτεῖσθαί σε κεκέλευκεν οὐδ᾽ ἐνοχλεῖσθαι περιμένειν, ἀλλ᾽ αὐτὸν ζητεῖν τοὺς εὖ πεισομένους ἀξίους τε ὄντας τοῦ σωτῆρος μαθητάς. καλὸς μὲν οὖν καὶ ὁ τοῦ ἀποστόλου λόγος· „ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός"* ††), *χαίροντα τῷ διδόναι καὶ μὴ φειδόμενον, ὡς σπείροντα, ἵνα οὕτω καὶ θερίσῃ, δίχα γογγυσμοῦ καὶ διακρίσεως καὶ λύπης καὶ κοινωνοῦντα, ὅπερ ἐστὶν εὐεργεσία καθαρά.*

---

*) Matth. 18, 10. **) Luc. 12, 32. Matth. 11, 11.
***) Matth. 10, 41. †) Luc. 16, 9.
††) 2 Corinth. 9, 7.

„κρείττων δ' ἐστὶ τούτου ὁ τῷ κυρίῳ λελεγμένος ἐν ἄλλῳ χωρίῳ, „παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου" *). θεοῦ γὰρ ὄντως ἡ τοιαύτη φιλοδωρεά, οὑτοσὶ δὲ ὁ λόγος ὑπὲρ ἅπασάν ἐστι θεότητα μηδ' αἰτεῖσθαι περιμένειν, ἀλλ' αὐτὸς ἀναζητεῖν, ὅστις ἄξιος εὖ παθεῖν.

§. 32. Ἔπειτα τηλικοῦτον μισθὸν ὁρίσαι τῆς κοινωνίας αἰώνιον σκηνήν· ὢ καλῆς ἐμπορίας, ὢ θείας ἀγορᾶς. ὠνεῖται χρημάτων τις ἀφθαρσίαν καὶ δοὺς τὰ διολλύμενα τοῦ κόσμου μόνην τούτων αἰώνιον ἐν οὐρανοῖς ἀντιλαμβάνει. πλεῦσον ἐπὶ ταύτην, ἂν σωφρονῇς, τὴν πανήγυριν, ὦ πλούσιε, κἂν δέῃ, περίελθε τὴν ὅλην, μὴ φείσῃ κινδύνων καὶ πόνων, ἵν' ἐνταῦθα βασιλείαν οὐράνιον ἀγοράσῃς. Τί σε λίθοι διαφανεῖς καὶ σμάραγδοι τοσοῦτον εὐφραίνουσι καὶ οἰκία τροφὴ πυρὸς ἢ χρόνου παίγνιον ἢ σεισμοῦ πάρεργον ἢ ὕβρισμα τυράννου; ἐπιθύμησον ἐν οὐρανοῖς οἰκῆσαι καὶ βασιλεῦσαι μετὰ θεοῦ, ταύτην σοὶ τὴν βασιλείαν ἄνθρωπος δώσει θεὸν ἀπομιμούμενος, ἐνταῦθα μικρὰ λαβὼν ἐκεῖ δι' ὅλων αἰώνων σύνοικόν σε ποιήσεται. ἱκέτευσον ἵνα λάβῃ, σπεῦσον, ἀγωνίασον, φοβήθητι μή σε ἀτιμάσῃ, οὐ γὰρ P. 954. Pott. κεκέλευσται λαβεῖν, ἀλλά σε παρασχεῖν. οὐ μὴν οὐδ' εἶπεν ὁ κύριος· δὸς ἢ παράσχες ἢ εὐεργέτησον ἢ βοήθησον· „φίλον δὲ ποίησαι" **), ὁ δὲ φίλος οὐκ ἐκ μιᾶς δόσεως, ἀλλὰ συνουσίας μακρᾶς, οὐδὲ γὰρ ἡ πίστις οὐδὲ ἡ ἀγάπη οὐδὲ ἡ καρτερία μιᾶς ἡμέρας, ἀλλ' „ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται" ***).

§. 33. Πῶς οὖν ὁ ἄνθρωπος ταῦτα δίδωσι; δώσω γὰρ οὐ μόνον τοῖς φίλοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς φίλοις τῶν φίλων. καὶ τίς οὗτός ἐστιν ὁ φίλος τοῦ θεοῦ; σὺ μὲν μὴ κρίνε τίς ἄξιος ἢ τίς ἀνάξιος, ἐνδέχεται γάρ σε διαμαρτεῖν περὶ τὴν δόξαν. ὡς ἐν

---

*) Luc. 6, 30. **) Ibid. 16, 9. ***) Matth. 10, 22.

ἀμφιβόλῳ δὲ τῆς ἀγνοίας, ἄμεινον καὶ τοὺς ἀναξίους εὖ ποιεῖν διὰ τοὺς ἀξίους ἢ φυλασσομένους τοὺς ἧσσον ἀγαθοὺς μηδὲ τοῖς σπουδαίοις περιπεσεῖν. ἐκ μὲν γὰρ τοῦ φείδεσθαι καὶ προσποιεῖσθαι δοκιμάζειν τοὺς εὐλόγως ἢ μὴ τευξομένους ἐνδέχεταί σε καὶ θεοφιλῶν ἀμελῆσαι τινῶν· οὗ τὸ ἐπιτίμιον κόλασις ἔμπυρος αἰώνιος, ἐκ δὲ τοῦ προΐεσθαι πᾶσιν ἑξῆς τοῖς χρῄζουσιν ἀνάγκη πάντως εὑρεῖν τινὰ καὶ τῶν σῶσαι παρὰ θεῷ δυναμένων. „μὴ κρίνε" τοίνυν, „ἵνα μὴ κριθῇς, ᾧ μέτρῳ μετρεῖς, τούτῳ καὶ ἀντιμετρηθήσεταί σοι. μέτρον καλὸν πεπιεσμένον καὶ σεσαλευμένον, ὑπερεκχυνόμενον ἀποδοθήσεταί σοι." *). πᾶσιν ἄνοιξον τὰ σπλάγχνα τοῖς τοῦ θεοῦ μαθηταῖς ἀπογεγραμμένοις, μὴ πρὸς σῶμα ἀπιδὼν ὑπερόπτως, μὴ πρὸς ἡλικίαν, ἀμελῶς διατεθεὶς μηδ' εἴ τις ἀκτήμων ἢ δυσείμων ἢ δυσειδὴς ἢ ἀσθενὴς φαίνεται, πρὸς τοῦτο τῇ ψυχῇ δυσχεράνῃς καὶ ἀποστραφῇς. σχῆμα τοῦτ' ἔστιν ἔξωθεν ἡμῖν περιβεβλημένον τῆς εἰς κόσμον παρόδου πρόφασις, ἵνα εἰς τὸ κοινὸν τοῦτο παιδευτήριον εἰσελθεῖν δυνηθῶμεν· ἀλλ' ἔνδον ὁ κρυπτὸς ἐνοικεῖ πατὴρ καὶ ὁ τούτου παῖς ὁ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανὼν καὶ μεθ' ἡμῶν ἀναστάς.

§. 34. Τοῦτο τὸ σχῆμα βλεπόμενον ἐξαπατᾷ τὸν θάνατον καὶ τὸν διάβολον, ὁ γὰρ ἐντὸς πλοῦτος, τὸ κάλλος, αὐτοῖς ἀθέατός ἐστι. καὶ μαίνονται περὶ τὸ σαρκίον, οὗ καταφρονοῦσιν ὡς ἀσθενοῦς, τῶν ἔνδον ὄντες τυφλοὶ κτημάτων, οὐκ ἐπιστάμενοι πηλίκον τινὰ „θησαυρὸν ἐν ὀστρακίνῳ σκεύει" **) βαστάζομεν, δυνάμει θεοῦ πατρὸς καὶ αἵματι θεοῦ παιδὸς καὶ δρόσῳ πνεύματος ἁγίου περιτετειχισμένον. ἀλλὰ σύ γε μὴ ἐξαπατηθῇς ὁ γεγευμένος ἀληθείας, καὶ κατηξιωμένος τῆς μεγάλης λυτρώσεως, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις

*) Matth. 7, 1. Luc. 6, 38. **) 2 Corinth. 4, 7.

σεαυτῷ κατάλεξον στρατὸν ἄοπλον, ἀπόλεμον, ἀναίμακτον, ἀόργητον, ἀμίαντον, γέροντας θεοσεβεῖς, P. ὀρφανοὺς θεοφιλεῖς, χήρας πρᾳότητι ὡπλισμένας, 955. ἄνδρας ἀγάπῃ κεκοσμένους. τοιούτους κτῆσαι τῷ Pott. σῷ πλούτῳ καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ δορυφόρους, ὧν στρατηγεῖ θεός, δι' οὓς καὶ ναῦς βαπτιζομένη κουφίζεται, μόναις ἁγίων εὐχαῖς κυβερνωμένη καὶ νόσος ἀκμάζουσα δαμάζεται χειρῶν ἐπιβολαῖς διωκομένη καὶ προσβολὴ ληστῶν ἀφοπλίζεται, εὐχαῖς εὐσεβέσι σκυλευομένη καὶ δαιμόνων βία θραύεται προστάγμασι συντόνοις ἐλεγχομένη ἐν ἔργοις.

§. 35. Οὗτοι πάντες οἱ στρατιῶται καὶ φύλακες βέβαιοι, οὐδεὶς ἀργός, οὐδεὶς ἀχρεῖος. ὁ μὲν ἐξαιτήσασθαί σε δύναται παρὰ θεοῦ, ὁ δὲ παραμυθήσασθαι κάμνοντα, ὁ δὲ δακρῦσαι καὶ στενάξαι συμπαθῶς ὑπέρ σου πρὸς τὸν κύριον τῶν ὅλων, ὁ δὲ διδάξαι τι τῶν πρὸς τὴν σωτηρίαν χρησίμων, ὁ δὲ νουθετῆσαι μετὰ παρρησίας, ὁ δὲ συμβουλεῦσαι μετ' εὐνοίας, πάντες δὲ φιλεῖν ἀληθῶς, ἀδόλως, ἀφόβως, ἀνυποκρίτως, ἀκολακεύτως, ἀπλάστως. ὢ γλυκεῖα θεραπεία φιλούντων, ὢ μακάριοι διακονίαι θαρρούντων, ὢ πίστις εἰλικρινὴς θεὸν μόνον δεδιότων, ὢ λόγων ἀλήθεια παρὰ τοῖς ψεύσασθαι μὴ δυναμένοις, ὢ κάλλος ἔργων παρὰ τοῖς θεῷ διακονεῖν πεπεισμένοις, πείθειν θεόν, ἀρέσκειν θεῷ, οὐ σαρκὸς τῆς σῆς ἅπτεσθαι, λαλεῖν, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἐν σοὶ κατοικοῦντι.

§. 39. Πάντες οὖν οἱ πιστοὶ καλοὶ καὶ θεοπρεπεῖς καὶ τῆς προσηγορίας ἄξιοι, ἣν ὥσπερ διάδημα περίκεινται. οὐ μὴν ἀλλ' εἰσὶν ἤδη τινὲς καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἐκλεκτότεροι, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπίσημοι πρὸς ὅρμον τινὰ ἐκ τοῦ κλύδωνος τοῦ κόσμου νεωλκοῦντες ἑαυτοὺς καὶ ἐπανάγοντες ἐπ' ἀσφαλές, οὐ βουλόμενοι δοκεῖν ἅγιοι, κἂν εἴπῃ τις, αἰσχυνόμενοι, ἐν βάθει γνώμης ἀποκρύπτοντες τὰ ἀνεκλάλητα μυστήρια, καὶ τὴν αὐτῶν εὐγένειαν

ὑπερηφανοῦντες ἐν κόσμῳ βλέπεσθαι, οὓς ὁ λόγος „φῶς τοῦ κόσμου" καὶ „ἅλας τῆς γῆς" *) καλεῖ. τοῦτ' ἔστι τὸ σπέρμα εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις θεοῦ καὶ τέκνον αὐτοῦ γνήσιον καὶ κληρονόμον, ὥσπερ ἐπί τινα ξενιτείαν ἐνταῦθα πεμπόμενον ὑπὸ μεγάλης οἰκονομίας καὶ ἀναλογίας τοῦ πατρός, δι' οὗ καὶ τὰ φανερὰ καὶ τὰ ἀφανῆ τοῦ κόσμου δεδημιούργηται· τὰ μὲν εἰς δουλείαν, τὰ δὲ εἰς ἄσκησιν, τὰ δὲ εἰς μάθησιν αὐτῷ, καὶ πάντα μέχρις ἂν ἐνταῦθα τὸ σπέρμα μένῃ συνέχεται, καὶ συναχθέντος αὐτοῦ ταῦτα τάχιστα λυθήσεται. P.

§. 37. Τί γὰρ ἔτι δεῖ θεῷ τὰ τῆς ἀγάπης 956. μυστήρια; καὶ τότε ἐποπτεύσεις τὸν κόλπον τοῦ πα- Pott. τρός, ὃν ὁ μονογενὴς υἱὸς θεὸς μόνος ἐξηγήσατο. ἔστι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ἀγάπη καὶ δι' ἀγάπην ἡμῖν ἐθηράθη καὶ τὸ μὲν ἄρρητον αὐτοῦ πατήρ, τὸ δὲ ἡμῖν συμπαθὲς γέγονε μήτηρ. ἀγαπήσας ὁ πατὴρ ἐθηράθη καὶ τούτου μέγα σημεῖον, ὃν αὐτὸς ἐγέννησεν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ὁ τεχθεὶς ἐξ ἀγάπης καρπὸς ἀγάπη. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς κατῆλθε, διὰ τοῦτο ἄνθρωπον ἐνέδυ, διὰ τοῦτο τὰ ἀνθρώπων ἑκὼν ἔπαθεν, ἵνα πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν οὓς ἠγάπησε μετρηθείς, ἡμᾶς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἀντιμετρήσῃ καὶ μέλλων σπένδεσθαι καὶ λύτρον ἑαυτὸν ἐπιδιδοὺς καινὴν ἡμῖν διαθήκην καταλιμπάνει. ἀγάπην ὑμῖν δίδωμι τὴν ἐμήν. τίς δέ ἐστιν αὕτη καὶ πόση; ὑπὲρ ἡμῶν ἑκάστου κατέθηκε τὴν ψυχὴν τὴν ἀνταξίαν τῶν ὅλων, ταύτην ἡμᾶς ὑπὲρ ἀλλήλων ἀνταπαιτεῖ. εἰ δὲ τὰς ψυχὰς ὀφείλομεν τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ τοιαύτην τὴν συνθήκην πρὸς τὸν σωτῆρα ἀνθωμολογησάμεθα, ἔτι τὰ τοῦ κόσμου, τὰ πτωχὰ καὶ ἀλλότρια καὶ παραρρέοντα καθείρξομεν ταμιευόμενοι; ἀλλήλων ἀποκλείσομεν, ἃ μετὰ μικρὸν ἕξει τὸ πῦρ; θείως γε καὶ ἐπιπόνως ὁ Ἰωάννης· „ὁ μὴ φιλῶν", φησί, „τὸν

*) Matth. 5, 13. 14.

ἀδελφὸν ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ" *), σπέρμα τοῦ Καΐν, θρέμμα τοῦ διαβόλου, θεοῦ σπλάγχνον οὐκ ἔχει, ἐλπίδα κρειττόνων οὐκ ἔχει, ἄσπορός ἐστιν, ἄγονός ἐστιν, οὐκ ἔστι κλῆμα τῆς ἀεὶ ζώσης ὑπερουρανίας ἀμπέλου, ἐκκόπτεται, τὸ πῦρ ἄθρουν ἀναμένει.

§. 38. Σὺ δὲ μάθε τὴν καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν, ἣν δείκνυσι Παῦλος ἐπὶ σωτηρίαν· „ἡ ἀγάπη τὰ ἑαυτῆς οὐ ζητεῖ" **), ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἐκκέχυται· περὶ τοῦτον ἐπτόηται, περὶ τοῦτον σωφρόνως μαίνεται. „ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν, ἡ τελεία ἀγάπη ἐκβάλλει τὸν φόβον, οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἐπιχαίρει τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει, προφητεῖαι καταργοῦνται, γλῶσσαι παύονται, ἰάσεις ἐπὶ γῆς καταλείπονται, μένει δὲ τὰ τρία ταῦτα, πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, μείζων δὲ ἐν τούτοις ἡ ἀγάπη" ***). καὶ δικαίως, πίστις μὲν γὰρ ἀπέρχεται, ὅταν αὐτοψίᾳ πεισθῶμεν ἰδόντες θεὸν, καὶ ἐλπὶς ἀφανίζεται τῶν ἐλπισθέντων, ἀγάπη δὲ εἰς πλήρωμα συνέρχεται καὶ μᾶλλον αὔξεται τῶν τελείων παραδοθέντων. ἐὰν ταύτην ἐμβάληταί τις τῇ ψυχῇ, δύναται κἂν ἐν ἁμαρτήμασιν ᾖ γεγεννημένος κἂν πολλὰ τῶν κεκωλυμένων εἰργασμένος, αὐξήσας τὴν ἀγάπην καὶ μετάνοιαν καθαρὰν λαβὼν ἀναμαχέσασθαι τὰ ἐπταισμένα. P. 957. Pott. μήτε γὰρ τοῦτο εἰς ἀπόγνωσίν σοι καὶ ἀπόνοιαν καταλελείφθω, εἰ καὶ τὸν πλούσιον μάθοις ὅστις ἐστὶν ὁ χώραν ἐν οὐρανοῖς οὐκ ἔχων καὶ τίνα τρόπον τοῖς οὖσι χρώμενος.

§. 39. Ἂν τις τό τε ἐπίῤῥητον τοῦ πλούτου καὶ χαλεπὸν εἰς ζωὴν διαφύγοι καὶ δύναιτο τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπαύρασθαι, εἴη δὲ τετυχηκὼς ἢ

*) 1 Ioann. 3, 14. **) 1 Corinth. 12, 32 et 13, 5.
***) 1 Petr. 4, 8. 1 Ioann. 4, 18. 1 Corinth. 13, 4.

δι' ἄγνοιαν ἢ περίστασιν ἀκούσιον μετὰ τὴν σφραγῖδα καὶ τὴν λύτρωσιν περιπετὴς τισιν ἁμαρτήμασιν ἢ παραπτώμασιν, ὡς ὑπανηνέχθαι τέλεον· οὗτος οὐ κατεψήφισται παντάπασιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ. παντὶ γὰρ τῷ μετ' ἀληθείας ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἐπιστρέψαντι πρὸς τὸν θεὸν ἀνεῴγασιν αἱ θύραι καὶ δέχεται τρισάσμενος πατὴρ υἱὸν ἀληθῶς μετανοοῦντα. ἡ δὲ ἀληθινὴ μετάνοια τὸ μηκέτι τοῖς αὐτοῖς ἔνοχον εἶναι, ἀλλὰ ἄρδην ἐκριζῶσαι τῆς ψυχῆς ἐφ' οἷς ἑαυτοῦ κατέγνω θάνατον ἁμαρτήμασι. τούτων γὰρ ἀναιρεθέντων αὖθις εἰς σὲ θεὸς εἰσοικισθήσεται. μεγάλην γάρ φησι καὶ ἀνυπέρβλητον *) εἶναι χαρὰν καὶ ἑορτὴν ἐν οὐρανοῖς τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἑνὸς ἁμαρτωλοῦ ἐπιστρέψαντος καὶ μετανοήσαντος. διὸ καὶ κέκραγεν· „ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν· οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν· κἂν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν ἔριον, ὡς χιόνα λευκανῶ, κἂν μελάντερον τοῦ σκότους, ὡς ἔριον λευκὸν ἐκνίψας ποιήσω" **). θεῷ γὰρ μόνῳ δυνατὸν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν παρασχέσθαι καὶ μὴ λογίσασθαι παραπτώματα, ὅπου γε καὶ ἡμῖν παρακελεύεται τῆς ἡμέρας ἑκάστης ὁ κύριος ἀφιέναι τοῖς ἀδελφοῖς ***) μετανοοῦσιν. εἰ δὲ ἡμεῖς πονηροὶ ὄντες †) ἴσμεν ἀγαθὰ δόματα διδόναι, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, ὁ ἀγαθὸς πατὴρ πάσης παρακλήσεως, ὁ πολυεύσπλαγχνος καὶ πολυέλεος πέφυκε μακροθυμεῖν, τοὺς ἐπιστρέψαντας περιμένειν; ἐπιστρέψαι δέ ἐστιν ὄντως τὸ ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων παύσασθαι καὶ μηκέτι βλέπειν εἰς τὰ ὀπίσω.

§. 40. Τῶν μὲν οὖν προγεγενημένων θεὸς δίδωσιν ἄφεσιν, τῶν δὲ ἐπιόντων αὐτὸς ἕκαστος ἑαυ-

---

*) Luc. 15, 2. **) Hos. 6, 6. Matth. 9, 13. Ezech. 18, 23. Iesai. 1, 18. Luc. 5, 21.
***) Matth. 6, 14. †) Luc. 11, 13.

τῷ. καὶ τοῦτ᾽ ἔστι μεταγνῶναι τὸ καταγνῶναι τῶν παρῳχημένων καὶ αἰτήσασθαι τούτων ἀμνηστίαν παρὰ πατρὸς, ὃς μόνος τῶν ἁπάντων οἷός τέ ἐστιν ἄπρακτα ποιῆσαι τὰ πεπραγμένα, ἐλέῳ τῷ παρ᾽ αὐτοῦ καὶ δρόσῳ πνεύματος ἀπαλείψας τὰ προημαρτημένα. „ἐφ᾽ οἷς γὰρ ἂν εὕρω ἡμᾶς", φησὶν, „ἐπὶ τούτοις καὶ κρινῶ καὶ παρ᾽ ἕκαστα βοᾷ τὸ τέλος πάντων. ὥστε καὶ τῷ τὰ μέγιστα εὖ πεποιηκότι κατὰ τὸν βίον, ἐπὶ δὲ τοῦ τέλους ἐξοκείλαντι πρὸς κακίαν, ἀνόητοι πάντες οἱ πρόσθεν πόνοι, ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ δράματος ἐξάθλῳ P. 958. Pott. γενομένῳ· τῷ δὲ χεῖρον καὶ ἐπισεσυρμένως βιώσαντι πρότερον ἔστιν ὕστερον μετανοήσαντι πολλοῦ χρόνου πολιτείαν πονηρὰν ἐκνικῆσαι τῷ μετὰ τὴν μετάνοιαν χρόνῳ. ἀκριβείας δὲ δεῖ πολλῆς, ὥσπερ τοῖς μακρᾷ νόσῳ πεπονηκόσι σώμασι διαίτης χρεία καὶ προσοχῆς πλείονος. ὁ κλέπτης ἄφεσιν βούλει λαβεῖν; μηκέτι κλέπτε· ὁ μοιχεύσας μηκέτι πυρούσθω· ὁ πορνεύσας λοιπὸν ἁγνευέτω· ὁ ἁρπάσας ἀποδίδου καὶ προσαποδίδου· ὁ ψευδομάρτυς, ἀλήθειαν ἄσκησον· ὁ ἐπίορκος μηκέτι ὄμνυε, καὶ τὰ ἄλλα πάθη σύντεμε, ὀργὴν, ἐπιθυμίαν, λύπην, φόβον, ἵνα εὑρεθῇς ἐπὶ τῆς ἐξόδου πρὸς τὸν ἀντίδικον *) ἐνταῦθα διαλελύσθαι φθάνων. ἔστι μὲν οὖν ἀδύνατον ἴσως, ἀθρόως ἀποκόψαι πάθη σύντροφα, ἀλλὰ μετὰ θεοῦ δυνάμεως καὶ ἀνθρωπείας ἱκεσίας καὶ ἀδελφῶν βοηθείας καὶ εἰλικρινοῦς μετανοίας καὶ συνεχοῦς μελέτης κατορθοῦνται.

§. 41. Διὸ δεῖ πάντως σε τὸν σοβαρὸν καὶ δυνατὸν καὶ πλούσιον ἐπιστήσασθαι ἑαυτῷ τινὰ ἄνθρωπον θεοῦ καθάπερ ἀλείπτην καὶ κυβερνήτην. αἰδοῦ κἂν ἕνα, φοβοῦ κἂν ἕνα, μελέτησον ἀκούειν κἂν ἑνὸς παρρησιαζομένου καὶ στύφοντος ἅμα καὶ

---

*) Matth. 5, 14.

θεραπεύοντος. οὐδὲ γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς συμφέρει τὸν ἀεὶ χρόνον ἀκολάστοις μένειν, ἀλλὰ καὶ δακρῦσαι καὶ δηχθῆναί ποτε ὑπὲρ τῆς ὑγιείας τῆς πλείονος. οὕτω καὶ ψυχῇ διηνεκοῦς ἡδονῆς οὐδὲν ὀλεθριώτερον, ἀποτυφλοῦται γὰρ ἀπὸ τῆς τήξεως, ἐὰν ἀκίνητος τῷ παρρησιαζομένῳ διαμείνῃ λόγῳ. τοῦτον καὶ ὀργισθέντα φοβήθητι, καὶ στενάξαντα λυπήθητι καὶ ὀργὴν παύοντα αἰδέσθητι, καὶ κόλασιν παραιτουμένῳ φθάσον. οὗτος ὑπὲρ σοῦ πολλὰς νύκτας ἀγρυπνησάτω, πρεσβεύων ὑπὲρ σοῦ πρὸς θεὸν, καὶ λιτανείαις συνήθεσι μαγεύων τὸν πατέρα, οὐ γὰρ ἀντέχει τοῖς τέκνοις αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα δεομένοις. δεήσεται δὲ καθαρῶς ὑπὸ σοῦ προτιμώμενος ὡς ἄγγελος τοῦ θεοῦ, καὶ μηδὲν ὑπό σου λυπούμενος, ἀλλ' ὑπέρ σου. τοῦτό ἐστι μετάνοια ἀνυπόκριτος. „θεὸς οὐ μυκτηρίζεται" *) οὐδὲ προσέχει κενοῖς ῥήμασι· μόνος γὰρ ἀνακρίνει μυελοὺς καὶ νεφροὺς καρδίας καὶ τῶν ἐν πυρὶ κατακούει καὶ τῶν ἐν κοιλίᾳ κήτους ἱκετευόντων ἐξακούει καὶ πᾶσιν ἐγγύς ἐστι τοῖς πιστεύουσι καὶ πόρρω τοῖς ἀθέοις, ἂν μὴ μετανοήσωσιν.

§. 42. Ἵνα δὲ ἔτι θαρρῇς, οὕτω μετανοήσας ἀληθῶς, ὅτι σοὶ μένει σωτηρίας ἐλπὶς ἀξιόχρεως, ἄκουσον μῦθον, οὐ μῦθον, ἀλλὰ ὄντα λόγον περὶ Ἰωάννου τοῦ P. 959. Pott. ἀποστόλου παραδεδομένον καὶ μνήμῃ πεφυλαγμένον. ἐπειδὴ γὰρ τοῦ τυράννου τελευτήσαντος ἀπὸ τῆς Πάτμου τῆς νήσου μετῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἔφεσον, ἀπῄει παρακαλούμενος καὶ ἐπὶ τὰ πλησιόχωρα τῶν ἐθνῶν, ὅπου μὲν ἐπισκόπους καταστήσων, ὅπου δὲ ὅλας ἐκκλησίας ἁρμόσων, ὅπου δὲ κλήρῳ, ἕνα γέ τινα κληρώσων τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος σημαινομένων. ἐλθὼν οὖν καὶ ἐπί τινα τῶν οὐ μακρὰν πόλεων, ἧς καὶ τοὔνομα λέγουσιν ἔνιοι, καὶ τὰ ἄλλα ἀναπαύσας τοὺς ἀδελφοὺς, ἐπὶ πᾶσι τῷ καθεστῶτι

*) Galat. 6, 7.

προσβλέψας ἐπισκόπῳ, νεανίσκον ἱκανὸν τῷ σώματι καὶ τὴν ὄψιν ἀστεῖον καὶ θερμὸν τὴν ψυχὴν ἰδών, ‚τοῦτον', ἔφη, ‚σοὶ παρατίθεμαι μετὰ πάσης σπουδῆς, ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρος. τοῦ δὲ δεχομένου καὶ πάνθ' ὑπισχνουμένου καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ διετείλατο καὶ διεμαρτύρατο. καὶ ὁ μὲν ἐπὶ τὴν Ἔφεσον, ὁ δὲ πρεσβύτερος ἀναλαβὼν οἴκαδε τὸν παραδοθέντα νεανίσκον ἔτρεφε, συνεῖχεν, ἔθαλπε, τὸ τελευταῖον ἐφώτισε καὶ μετὰ τοῦτο ὑφῆκε τῆς πλείονος ἐπιμελείας καὶ παραφυλακῆς, ὡς τὸ τέλειον αὐτῷ φυλακτήριον ἐπιστήσας τὴν σφραγῖδα τοῦ κυρίου. τῷ δὲ ἀνέσεως πρὸ ὥρας λαβομένῳ προσφθείρονταί τινες ἥλικες ἀργοί, ἠθάδες κακῶν καὶ πρῶτον μὲν δι' ἑστιάσεων πολλῶν πολυτελῶν αὐτὸν ὑπάγονται, εἶτά που καὶ νύκτωρ ἐπὶ λωποδυσίαν ἐξιόντες συνεπάγονται, εἶτά τι καὶ μεῖζον συμπράττειν ἠξίουν. ὁ δὲ κατ' ὀλίγον προσειθίζετο καὶ διὰ μέγεθος φύσεως ἐκστὰς ὥσπερ ἄστομος καὶ εὔρωστος ἵππος ὀρθῆς ὁδοῦ καὶ τὸν χαλινὸν ἐνδακὼν μειζόνως κατὰ τῶν βαράθρων ἐφέρετο, ἀπογνοὺς δὲ τελέως τὴν ἐν θεῷ σωτηρίαν οὐδὲν ἔτι μικρὸν διενοεῖτο, ἀλλὰ μέγα τι πράξας, ἐπειδήπερ ἅπαξ ἀπόλωλεν, ἴσα τοῖς ἄλλοις παθεῖν ἠξίου. αὐτοὺς δὲ τούτους ἀναλαβὼν καὶ λῃστήριον συγκροτήσας, ἕτοιμος λῄσταρχος ἦν βιαιότατος, μιαιφονώτατος, χαλεπώτατος. χρόνος ἐν μέσῳ, καί τινος ἐπιπεσούσης χρείας ἀνακαλοῦσι τὸν Ἰωάννην. ὁ δὲ ἐπειδὴ τὰ ἄλλα ὧν χάριν ἧκε κατεστήσατο· ‚ἄγε δή', ἔφη, ‚ὦ ἐπίσκοπε, τὴν παρακαταθήκην ἀπόδος ἡμῖν, ἣν ἐγώ τε καὶ ὁ σωτὴρ σοι παρακατεθέμεθα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἧς προκαθέζῃ, μάρτυρος'. ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐξεπλάγη χρήματα οἰόμενος ἅπερ οὐκ ἔλαβεν συκοφαντεῖσθαι καὶ οὔτε πιστεύειν εἶχεν οὔτε ἀπι- P. στεῖν Ἰωάννῃ, ὡς δέ, ‚τὸν νεανίσκον', εἶπεν, 960. ‚ἀπαιτῶ καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀδελφοῦ', στενάξας Pott. κάτωθεν ὁ πρεσβύτης καί τι καὶ ἐπιδακρύσας· ‚ἐκεῖ-

νος', ἔφη, ‹τέθνηκε', ‹πῶς καὶ τίνα θάνατον; θεῷ τέθνηκεν', εἶπεν· ἀπέβη γὰρ πονηρὸς καὶ ἐξώλης καὶ τὸ κεφάλαιον λῃστὴς καὶ νῦν ἀντὶ τῆς ἐκκλησίας τὸ ὄρος κατείληφε μεθ' ὁμοίου στρατιωτικοῦ'. καταρρηξάμενος οὖν τὴν ἐσθῆτα ὁ ἀπόστολος καὶ μετὰ μεγάλης οἰμωγῆς πληξάμενος τὴν κεφαλήν· ‹καλόν γε', ἔφη, ‹φύλακα τῆς τἀδελφοῦ ψυχῆς κατέλιπον, ἀλλ' ἵππος ἤδη μοὶ παρέστω καὶ ἡγεμὼν γινέσθω μοί τις τῆς ὁδοῦ'. ἤλαυνεν ὥσπερ εἶχεν αὐτόθεν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ χωρίον ὑπὸ τῆς προφυλακῆς τῶν λῃστῶν ἁλίσκεται μήτε φεύγων μήτε παραιτούμενος, ἀλλὰ βοῶν· ἐπὶ τοῦτ' ἐλήλυθα, ἐπὶ τὸν ἄρχοντα ὑμῶν ἀναγάγετέ με'. ὃς τέως ὥσπερ ὥπλιστο, ἀνέμενεν, ὡς δὲ προσιόντα ἐγνώρισε τὸν Ἰωάννην, εἰς φυγὴν αἰδεσθεὶς ἐτράπετο. ὁ δὲ ἐδίωκεν ἀνὰ κράτος, ἐπιλαθόμενος τῆς ἡλικίας τῆς ἑαυτοῦ κεκραγώς· ‹τί με φεύγεις, τέκνον, τὸν σαυτοῦ πατέρα, τὸν γυμνὸν, τὸν γέροντα; ἐλέησόν με, τέκνον, μὴ φοβοῦ, ἔχεις ἔτι ζωῆς ἐλπίδα· ἐγὼ Χριστῷ δώσω λόγον ὑπέρ σου· ἂν δέῃ, τὸν σὸν θάνατον ἑκὼν ὑπομενῶ, ὡς ὁ κύριος τὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ὑπὲρ σοῦ τὴν ψυχὴν ἀντιδώσω τὴν ἐμήν· στῆθι, πίστευσον, Χριστός με ἀπέστειλεν'. ὁ δὲ ἀκούσας πρῶτον μὲν ἔστη κάτω βλέπων, εἶτα ἔρριψε τὰ ὅπλα, εἶτα τρέμων ἔκλαε πικρῶς, προσελθόντα δὲ τὸν γέροντα περιέλαβεν ἀπολογούμενος ταῖς οἰμωγαῖς ὡς ἐδύνατο, καὶ τοῖς δάκρυσι βαπτιζόμενος ἐκ δευτέρου, μόνην ἀποκρύπτων τὴν δεξιάν. ὁ δὲ ἐγγυώμενος ἐπομνύων ὡς ἄφεσιν αὐτῷ παρὰ τοῦ σωτῆρος εὕρηται δεόμενος, γονυπετῶν, αὐτὴν τὴν δεξιὰν ὡς ὑπὸ τῆς μετανοίας κεκαθαρμένην καταφιλῶν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπανήγαγε. καὶ δαψιλέσι μὲν εὐχαῖς ἐξαιτούμενος, συνεχέσι δὲ νηστείαις συναγωνιζόμενος, ποικίλαις δὲ σειρῆσι λόγων κατεπᾴδων αὐτοῦ τὴν γνώμην, οὐ πρότερον ἀπῆλθεν, ὥς φασι, πρὶν αὐτὸν ἀποκατέστησε τῇ ἐκκλησίᾳ, διδοὺς μέγα παρά-

δειγμα μετανοίας ἀληθινῆς καὶ μέγα γνώρισμα παλιγγενεσίας, τροπαῖον ἀναστάσεως βλεπομένης, ὅταν ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, οἱ ἄγγελοι τοὺς ἀληθῶς μετανοοῦντας δέξωνται εἰς ἐπουρανίους σκηνὰς φαιδρῶς γεγηθότες, ὑμνοῦντες, ἀνοιγνύντες τοὺς οὐρανούς. πρὸ δὲ πάντων αὐτὸς ὁ σωτὴρ προαπαντᾷ δεξιούμενος, φῶς ὀρέγων ἄσκιον, ἄπαυστον, ὁδηγῶν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ πατρὸς, εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. P. 961. Pott. *πιστευέτω καὶ ταῦτά τις καὶ θεοῦ μαθηταῖς, καὶ ἐγγυητῇ θεῷ, προφητείαις, εὐαγγελίοις, λόγοις ἀποστολικοῖς, τούτοις συζῶν καὶ τὰ ὦτα ὑπέχων, καὶ τὰ ἔργα ἀσκῶν, ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐξόδου τὸ τέλος καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῶν δογμάτων ὄψεται. ὁ γὰρ ἐνταῦθα τὸν ἄγγελον τῆς μετανοίας προσιέμενος οὐ μετανοήσει τότε ἡνίκα ἂν καταλίπῃ τὸ σῶμα, οὐδὲ καταισχυνθήσεται, τὸν σωτῆρα προσιόντα μετὰ τῆς αὐτοῦ δόξης καὶ στρατείας ἰδὼν, οὐ δέδιε τὸ πῦρ. εἰ δέ τις αἱρεῖται μένειν καὶ ἐξαμαρτάνειν ἑκάστοτε ἐπὶ ταῖς ἡδοναῖς καὶ τὴν ἐνταῦθα τρυφὴν τῆς αἰωνίου ζωῆς προτιμᾷ καὶ διδόντος τοῦ σωτῆρος ἄφεσιν ἀποστρέφεται, μήτε τὸν θεὸν ἔτι μήτε τὸν πλοῦτον μήτε τὸ προπεσεῖν αἰτιάσθω, τὴν δὲ ἑαυτοῦ ψυχὴν ἑκουσίως ἀπολλυμένην. τῷ δὲ ἐπιβλέποντι τὴν σωτηρίαν καὶ ποθοῦντι καὶ μετὰ ἀναιδείας καὶ βίας αἰτοῦντι παρέξει τὴν ἀληθινὴν κάθαρσιν καὶ τὴν ἄτρεπτον ζωὴν ὁ πατὴρ ὁ ἀγαθὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ᾧ διὰ τοῦ παιδὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ζώντων καὶ νεκρῶν καὶ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἴη δόξα, τιμὴ, κράτος, αἰώνιος μεγαλειότης καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς γενεὰς γενεῶν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.*

